

G.Ü. AHİLİK KÜLTÜRÜNÜ ARAŞTIRMA MERKEZİ - YAYIN NU: 2

I. Ahi Evran-ı Velî ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu

12-13 EKİM 2004
KIRŞEHİR

Hazırlayan: **M. Fatih KÖKSAL**

GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
ZARFIYIĞI EKİMİ VE ARAŞTIRMA MERKEZİ

YAYIN NO: 2
KIRŞEHİR

KIRŞEHİR VALİLİĞİ
ve
G.Ü. AHİLİK KÜLTÜRÜNÜ ARAŞTIRMA MERKEZİ

**I. AHİ EVRAN-I VELİ VE AHİLİK
ARAŞTIRMALARI
SEMPOZYUMU**

12-13 Ekim 2004
G.Ü. Ahi Evran Kampusu / KIRŞEHİR

BİLDİRİLER
CİLT : I

Hazırlayan:
M. Fatih KÖKSAL

Kırşehir, 2005

DÜZENLEME KURULU

Onursal Başkanlar

Selahattin HATİPOĞLU
Kırşehir Valisi

Prof. Dr. Mehmet GÜNAY
G.Ü. Kırşehir Eğitim Fakültesi Dekanı

Başkan : Doç. Dr. M. Fatih KÖKSAL
G.Ü. Ahilik Kültürünü Araştırma Merkezi Müdürü

Doç. Dr. Erol SEYFELİ
Yard. Doç. Dr. Selahattin BEKKİ
Öğr. Gör. Özgen KORKMAZ
Mustafa KARAGÜLLÜ

Doç. Dr. H. Hüseyin DİLAVER
Dr. Orhan KURTOĞLU
Okt. Mahmut SEYFELİ

BİLİM KURULU

Prof. Dr. Kadir ARICI
Prof. Dr. Mikâil BAYRAM
Prof. Dr. Harun GÜNGÖR
Prof. Dr. Osman HORATA
Prof. Dr. M. Öcal OĞUZ
Prof. Dr. Mürsel ÖZTÜRK
Prof. Dr. Mehmet ŞEKER
Prof. Dr. Faruk TOPRAK

Prof. Dr. İbrahim ARSLANOĞLU
Prof. Dr. İsmail GÖRKEM
Prof. Dr. Tuncer GÜLENSOY
Prof. Dr. Ahmet MERMER
Prof. Dr. Mustafa ÖZTÜRK
Prof. Dr. Nâzım H. POLAT
Prof. Dr. Ahmet TABAKOĞLU
Prof. Dr. Kemal YAVUZ

SEKRETERYA

Başkan: Dr. Orhan KURTOĞLU

Okt. Mahmut SEYFELİ
Öğr. Gör. Özgen KORKMAZ
Sultan ZÜRAR

Haberleşme Adresi

İleti: ahilik@gazi.edu.tr
Web: <http://www.ahilik.gazi.edu.tr>

Ahilik Kültürünü Araştırma Merkezi
Güldiken Mah. İmam Hatip Cad. Nu: 52
40200 KIRŞEHİR

Tel: (0 386) 213 75 75

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ / VII

PROTOKOL KONUŞMALARI

Gazi Üniversitesi Ahilik Kültürünü Araştırma Merkezi Müdürü **Doç. Dr. M. Fatih KÖKSAL**'ın Sempozyumu Açılış Konuşması / IX

Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dekanı **Prof. Dr. Mehmet GÜNAY**'ın Açılış Konuşması / XII

Kırşehir Belediye Başkanı **Halim ÇAKIR**'ın Açılış Konuşması / XV

Kırşehir Valisi **Selahattin HATİPOĞLU**'nun Açılış Konuşması / XVII

BİLDİRİLER

Ali ACAR

“Küreselleşme Sürecinde Ahilik Kodları ve Normlarının Yeniden Değerlendirimi” / 1-13

Metin AKKUŞ

“Edebiyatımızda Ahi Tipi ve Esrar Dede Fütüvvetnâmesinde Ahi Tipinin Özellikleri” / 15-25

Osman AKKUŞ

“Ahilik Teşkilatlarına Tarihi Perspektiften Bir Bakış” / 27-41

Ali AKPINAR

“Fütüvvetin Dinî Temelleri” / 43-61

Baki Yaşa ALTINOK

“Yeni Vesikalar Işığında Ahi Evran Veli ve Arkadaşlarının Sürgün ve Şehit Edilmesi” / 63-77

Nuran ALTUNER

“Süleymaniye Kütüphanesinde Yazma Üç Fütüvvetname” / 79-99

İbrahim ARSLANOĞLU

“Fütüvvetnameler ve Bir Fütüvvetname” / 101-118

Namık ASLAN

“Don Değiştirme Motifi ve Ahi Evran'ın Yılan Donuna Girmesi” / 119-127

- Muharrem BAYAR**
 “*Bolvadin Ahi Teşkilatı ve Bir Ahi Şeceresinin Tanıtımı*” / 129-161
- Salahaddin BEKKİ**
 “*Ahiliğe Giriş Törenlerinin Bilmecelerle İlişkisi*” / 163-176
- Mahmut BOLAT**
 “*Şer’iye Sicillerine Göre XIX. Yüzyılda Antakya’da Ahilik*” / 177-186
- Metin BOZKUŞ**
 “*Ahilikte Mezhep Olgusu ve Ahi Evran’ın Mezhebî Görüşleri*” / 187-199
- Durdu Mehmet BURAK - Nazmi ÖZÇELİK**
 “*Ahiliğin Cumhuriyet Dönemi Meslek Eğitimine Yansıması*” / 201-212
- Kâmil BÜYÜKER**
 “*Başbakanlık Osmanlı Arşivlerinde Ahilik ile Alakalı İki Belge*” / 213-221
- Ömür CEYLAN**
 “*Fütüvvetnâme Muhtevalı Bir Manzume Şerhi*” / 223-247
- Muharrem ÇAKMAK**
 “*Ahiliğin Dinî - Tasavvufî Temelleri*” / 249-260
- Nihat ÇALIŞKAN - Rüştü YEŞİL**
 “*Evrensel Değerler Açısından Ahi Evran’ın Didaktik Anlayışı ve Türk Mesleki Eğitim Sistemine Yansımaları*” / 261-268
- İsmet ÇETİN**
 “*Ahilik ve İdeal İnsan Arayışı*” / 269-275
- Salih DEMİRBİLEK**
 “*Ahi Kelimesinin Kökenine Dair*” / 277-283
- Ömer DEMİREL**
 “*Osmanlı Dönemi Sivas Ahi Zaviyeleri*” / 285-297
- Recep DİKİCİ**
 “*Ahi Evran ve Çağdaşı Bazı Meşhur Şahsiyetler*” / 299-310
- Aslıhan DİNÇER**
 “*Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü’nde Ekonomi İle İlgili Kavramlar ve Bunlara Dilbilimsel Açından Bir Yaklaşım*” / 311-322
- İsmail DOĞAN**
 “*Bir Sivil Toplum Kuruluşu Olarak Ahilik*” / 323-335
- Muvaffak DURANLI**
 “*Saha Türklerinde Şaman ve Üstlendiği Meslekî Fonksiyonlar*” / 337-348
- Bilal ELBİR - Hatice SARGIN**
 “*Çankırı Yârenlik Kültürü İle Ahilik Arasındaki İlişkiler*” / 349-357

Ali ERBAŞI - Süleyman ERSÖZ

"AB Programına Uyum Çerçevesinde KOBİ'lerin Rekabet Gücü ve Kalitesindeki Artı Değerler Adına: Ahilik" / 359-369

Ramazan ERDEM

"Ahilik Sisteminin Yönetmelik Sonuçları -Bugün İçin Alınacak Dersler-" / 371-379

Orhan ERDEN

"Ahilik Kültürünün Endüstriyel Kalite Kontrolüne Yansımaları" / 381-397

Âlim GERÇEL

"Kayseri'de Yaşayan Ahilik" / 399-406

Kâmil Ali GIYNAŞ

"Sıdkî Bey'in Eserine Göre Gedikler ve Gedik Kurumu" / 407-412

Ahmet GÖKBEL

"Sivas'ta Ahilik Geleneği" / 413-420

Bilgehan Atsız GÖKDAĞ

"16. Asır Tahrir Defterlerinde Geçen 'Ahi' Kelimesine Adbilimsel Bir Yaklaşım" / 421-426

İsmail GÖKTÜRK - Mehmet YILMAZ

"Hayatın Anlam Bilgisine Dair Yahut Çağımız Ahi Kişiliği Üzerine Bir Deneme" / 427-440

Ali Rıza GÖNÜLLÜ

"Alanya'da Yemencilik Zenaati" / 441-450

Tuncer GÜLENSOY

"Ahi mi, Akı mı?" / 451-452

Necla GÜNAY

"Bursa'da Meslekler ve İş Kolları" / 453-463

Ahmet GÜNDÜZ

"Beylikler ve Osmanlı Devleti'nin Kuruluşunda Ahilerin Siyasi Rolü" / 465-491

Harun GÜNGÖR

"Dinî Kavramlar Etrafında Oluşmuş Ticarethane Adları" / 493-498

Ahmet GÜNŞEN

"Garib-nâme'de Ahilik İzleri" / 499-510

Mehmet GÜRDAL

"Ahilik Kültür ve Felsefesinin Meslek Etiği ve İş Ahlakı Açısından Turizm Sektörüne Uygulanabilirliği Konusunda Bir Araştırma" / 511-517

Abdurrahman GÜZEL

"Ahilik Sisteminde Sanat ve Ticaret Ahlâkına Kısa Bir Bakış" / 519-525

Osman HORATA

"Osmanlı Toplum Yapısının Temel Dinamikleri: Mevlevilik, Ahilik ve Bektaşilik" / 527-539

Mehmet İNBAŞI

"Kayseri'de Ahiler ve Ahi Zâviyeleri (XV.-XVI. yy.)" / 541-551

İhsan KAHVECİ

"Fütüvvetnâmelerin Dini Dayanakları -Çobanoğlu Fütüvvetnâmesi Özelinde-" / 553-563

Şükür Tekin KAPTAN

"Ahi Evran'ın Öğrettiği Meslek: Yeşilyuvada Debağat ve Ayakkabıcılık" / 565-576

Mustafa KARAGÜLLÜ

"Kırk Yıllık Ahilik Serüvenim" / 577-584

Ahmet KARTAL

"Gülşehri'nin Mantıku't-tayr'ında Yer Alan Fütüvvetle İlgili Manzumesi" / 585-595

Turhan KAYA –Suna KORHAN

"Erzincan'da Ahi Kültürü ve Esnaf Şairler" / 597-614

M. Akif KILAVUZ

"Ahilik Kurumunda Din ve Ahlâk Eğitimi Anlayışı" / 615-628

Emin KIRKIL

"Ahiliğin Dinî-Mistik Boyutu" / 629-634

İbrahim KOCABAŞ

"Çağdaş Yönetim Düşüncesi Işığında Ahilik Teşkilatı" / 635-642

Hasan KÖKSAL

"Ahilik Kurallarının Kavşak Noktası: Kıssalarımız" / 643-652

M. Fatih KÖKSAL

"Klasik Türk Şiirinde Ahi Evran, Ahi ve Ahilik" / 653-662

Erol KÜRKCÜOĞLU

"Ortaçağ Erzurum'unda Ahilik Teşkilatı" / 663-671

- Hasan Basri ÖCALAN**
 “Bursa’da Ahi Zaviyeleri” / 673-684
- Murat ÖZAYDIN**
 “Fütüvvet ve Fütüvvet Ahlâkı” / 685-712
- Kadir ÖZDAMARLAR**
 “Kahramanmaraş’ta Ahilik Teşkilâtının Uzantıları” / 713-729
- Öznur ÖZDARICI**
 “Ahmet Hamdi Tanpınar’da İktisadî Zihniyet Meselesi” / 731-737
- Kadir ÖZKÖSE**
 “Ahiliğin Tasavvufî Boyutu” / 739-749
- Bilgehan PAMUK**
 “XVI. ve XVII. Asırlarda Erzurum’da Ahilik ve Esnaf Teşkilâtı” / 751-773
- Erkan PERŞEMBE**
 “Günümüz Türk Toplumunda Meslek Ahlâkını Geliştirmede Ahilik Kültürünün Önemi” / 775-784
- Mustafa SEVER**
 “Küreselleşme Sürecinde Ahilik” / 785-790
- Erol SEYFELİ**
 “Kırşehir’de Ahilik Ahiliğin Ahlâk ve Gençlik Üzerine Etkileri, Günümüze Yansımaları” / 791-800
- Mahmut SEYFELİ**
 “Ahi Evran Veli İle İlgili Kırşehir’de Anlatılan Efsane ve Menkabeler”
 / 801-820
- İhsan SOYSALDI**
 “Fütüvvet ve Ahilik Ekseninde Günümüze Bir Bakış” / 821-828
- İbrahim ŞAHİN**
 “Orhan Pamuk’un ‘Cevdet Bey ve Oğulları’ Adlı Romanında Esnaf Zihniyeti” /
 829-836
- Mehmet ŞEKER**
 “Fütüvvetnâmeler ve Ahilik -Burgâzî Fütüvvet-nâmesine Göre-” / 837-850
- Hüsametdin TAT**
 “Ahilik ve Denizli Tarihinde Ahiler” / 851-858
- Mustafa TEKİN**
 “Bir Sosyal Kontrol Aracı Olarak Ahilik ve Toplumsal Dinamikleri” / 859-876
- Vedat Ali TOK**
 “Ahilik Prensipleri Açısından Risâle-i Bey’ u Şirâ” / 877-884

Dursun Ali TÖKEL

"İbn-i Batuta Seyahatnamesi ve Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nin İstanbul Bölümüne Göre Ahiler ve Ahilik" / 885-897

Abdurrahim TUFANTOZ

"Orta Asya Türk Kültürünün Anadolu ve Balkanlar'da Yansımaları" / 899-908

Muhammed TURHAN

"Toplam Kalite Yönetiminin Temel İlkeleri Bağlamında Ahilik Teşkilatı" / 909-920

Fikret TÜRKMEN - Mehmet TEMİZKAN

"Şamanizmden Günümüze Temel Değerlerimiz ve Ahilik" / 921-930

Cem TÜYSÜZ

"Bir Civanmerd Ebü'l-hasan el-Harakânî ve 'Risâle der Tarîk-i Edhemîyye ve Kulâh-i Çâr Terk' Adlı Risalesi" / 931-938

İbrahim TÜZER

"Anlamlı Çalışma Alanı Olarak Ahilik ve 'Dönemeçte' Romanının Fakir Halit'i" / 939-950

Rabia UÇKUN

"Gagauz Halk Kültüründe Yer Alan Meslek Adları ve Kullanımı" / 951-963

Aygün ÜLGEN

"Ahi Evran Zaviyesi ve Türbesi" / 965-970

Erol ÜLGEN

"Kırşehirli Şairlerin Dilinde Ahilik" / 971-998

Kemal YAVUZ

"Gülşehri'nin Ahi Bişr Hikâyesi" / 999-1010

İşlay Pınar YILDIRIM

"Eşref b. Ahmed'in Fütüvvet-nâme'si" / 1011-1021

Harun YILDIZ

"Hacı Bektaş Vilâyetnâmesi'nde Ahi Evran" / 1023-1042

Adnan YILMAZ

"Düzensizliğin İçerisinde Dirlik ve Düzenlik Adamı Olarak Ahi Evren ve Ahilik" / 1043-1076

SEMPOZYUM PROGRAMI / 1077-1088

KATILIMCILAR / 1089-1091

SUNUŞ

12-13 Ekim 2005 tarihlerinde gerçekleştirdiğimiz sempozyumda söz verdiğimiz gibi bildirimleri “iki, en geç üç ay içinde” yayınlama gayreti içindeydik. Ne var ki bazı katılımcıların hâlâ bildirimlerini teslim etmemiş olması bu çıkışı biraz geciktirdi. Fakat yine de altı ay içinde basılabilmiş olması da bir kazançtır diye düşünüyoruz.

Sempozyumumuza katılacağını bildirerek isimlerini programa aldırarak katılımcı sayısı 112 idi. Bu katılımcılar toplam 103 bildiri sunacaklardı. Mazeretleri bize ulaşmayan Prof. Dr. Sadettin Kocatürk, Prof. Dr. Hasanbala Sadıkov, Doç. Dr. Kenan İnan, Yard. Doç. Dr. M. Emin Ertan, Yard. Doç. Dr. Mehmet Yardımcı, Yard. Doç. Dr. Naci Şahin, Dr. Adil Şen, Fehmi Genç ve Mikâil Arslan’ı da aramızda görmek isterdik.

Programa dahil oldukları hâlde mazeretleri dolayısıyla katılamayacaklarını bildiren Doç. Dr. Mehmet İnaş, Doç. Dr. Ömer Demirel, Yard. Doç. Dr. Hasan Köksal, Yard. Doç. Dr. Nuran Altuner, Ali Rıza Gönüllü ve Âlim Gerçel bildirimlerini göndererek cismen olmasa da ismen bizimle birlikte oldular. Kendilerine teşekkür ederiz.

Yard. Doç. Dr. Sıddık Çalık, Dr. Yusuf Ekinci, Ar. Gör. Adnan Şimşek ve Şevket Bülent Yahnici ise Sempozyuma katılarak bildiri sundukları hâlde bildiri metinlerini şu ana kadar bize ulaştıramamışlardır. Bir kısım meslektaşımız sempozyumda sundukları bildirimleri Merkezimizin yayın organı olan *Ahilik Araştırmaları Dergisi*’ne gönderdiler. Onlardan hakem onayı alanların (Doç. Dr. Şaban Sağlık, Yard. Doç. Dr. Ahmet Kolbaşı, Dr. Akın Marşap, Dr. Bayram Durbilmez, Ar. Gör. Haluk Gökalp, Yusuf Turan Günaydın ve Zofia Yükselova) bildirimleri dergimizin 2. sayısında makale hâlinde yayımlandı. Derginin bu sayısı böylece bu yazılara ayrılmış oldu.

Sempozyum duyurusunda “atıf referansı” ve “kaynakça” gibi konularda bir kural belirlenmediği için bildirimler hâliyle çok farklı sistemlerde gönderildi. Biz bunları yayınlarken yazarın sistemine müdahale etmedik. Ancak çok gereksiz gördüğümüz koyu yazılımlar, büyük harfli vurgulamalar ve genel teâmüllere aykırı kimi hususlarda -birliktelik sağlayabilmek adına- müdahalelerimiz oldu.

Ahi Evran’ın hayatından fütüvvetnâmelere, Ahiliğin tarihsel meselelerinden günümüzdeki uzantıları ve tesirlerine, iktisadî yapılanmasından çağımız için neler ifade edebileceğine, din ve tasavvufla

alâkasından ahilik-edebiyat, ahilik-folklor ilişkisine varana kadar çok farklı alanları yoklayan bildirilerden 83 adedi burada yayımlanmış durumdadır. Her biri ayrı ayrı “cehd u gayret” eseri olan bu bildirilerden çok geniş bir kitlenin istifade edeceğine şüphe yoktur.

Şu meşhur sözün müspet tarafı bize hız veriyor: “Marifet iltifata tâbidir; iltifatsız metâ zâyidir.” Ne mutlu bize ki bizim metâmız ziyana uğramıyor. Gayretlerimizin semeresini elimizde somut olarak görmek bizi gövendiriyor. Bu itibarla, bugüne kadar olan bütün çalışmalarımızda bize “hız” veren bir isimden burada hassaten bahsetmek isterim.

Bir bütçesi olmadığı gibi herhangi bir geliri de olmayan birimizin bu faaliyetleri gerçekleştirebilmesinde Eğitim Fakültesinin katkıları ve rolü çok büyük. Sayın Dekan Prof. Dr. Mehmet Günay kurulduğumuz günden beri gayretlerimizi hiç karşılıksız bırakmadı. Ona kalbî teşekkürlerimi bir kez daha sunmak Türklük sevdalısı her yürek için olması gerektiği gibi benim için de bahtiyarlıktır.

Ayrıca ihtiyaç duyduğumuzda bizi yalnız bırakmayan valimiz Sayın Selahattin Hatipoğlu’nu da burada anmak isterim. Bu Sempozyumun gerçekleşmesinde de “düzenleyici” sıfatıyla bizimle birlikte oldular. Kendilerine de müteşekkirimiz.

Bu vesileyle bütün katılımcılara katkılarından ve üç gün boyunca Kırşehir’e yaşattıkları doyumsuz bilim ortamından dolayı bir kez daha teşekkür ediyor, 2006 yılının Ekim ayında düzenleyeceğimiz *II. Ahi Evran-ı Velî ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu*’na şimdiden açık davet çıkarıyoruz.

Doç. Dr. M. Fatih KÖKSAL

**G.Ü. AHİLİK KÜLTÜRÜNÜ ARAŞTIRMA MERKEZİ
MÜDÜRÜ DOÇ. DR. M. FATİH KÖKSAL'IN**

SEMPOZYUMU AÇIŞ KONUŞMASI

Sayın Valim, Belediye Başkanım, Garnizon Komutanım, Dekanlarım, İlimizin idarî ve mülkî âmirleri, üniversitemiz birimlerinin kıymetli yöneticileri, saygıdeğer misafirler, Anadolu'nun dört yanından ve hatta daha ötesinden buraya Ahi Evran'ın seyrangâhına koşa koşa gelen kıymetli ilim adamları ve araştırmacılar, sevgili öğrenciler, hoş geldiniz diyor, hepinizi saygı ve sevgiyle selâmlıyorum.

Ahi Evran, Âşık Paşa, Hacı Bektaş, Yunus Emre, Süleyman Türkmânî, Gülşehrî ve Şeyh Edebalı'nın feyz alıp bereket sundukları topraklardaki şu gün tarihî bir gündür. Anadolu'nun bu mütevazı ilinde, bir Ahilik Bayramı Haftası'nda 110 ilim adamı ve araştırmacı Türkiye'nin her köşesinden zahmet etmiş gelmişler... Samsun'dan Adana'ya, İstanbul'dan Van'a, Erzurum'dan Muğla'ya varıncaya kadar ülkemizin 34 ilinden ve 32 üniversitesinden, ayrıca KKTC'den gelen konuklarımız iki gün boyunca üç ayrı salonda Ahi Evran'ı ve ahiliği anlatacaklar. Onları yeniden saygıyla selâmlamak istiyorum.

Biz, Gazi Üniversitesi Ahilik Kültürünü Araştırma Merkezi Yönetim Kurulu olarak görevimize başlayalı tam bir sene oldu. Önümüze koyduğumuz hedefler vardı, bunları birer birer gerçekleştirdik. Burada yaptıklarımızı uzun uzun anlatacak değilim. Kırşehirli'lere bunları televizyon programları, gazete haberleri vs. yoluyla zaman zaman duyurabiliyoruz. Misafirlerimiz de iki veya üç gün boyunca bizimle olacak beraberliklerinde göreceklerdir yaptıklarımızı. Burada özellikle misafirlerimizi ve bütün ilim adamlarını ilgilendiren bir bilgiyle bu bahsi geçeceğim. Biz Merkez olarak, başta ve öncelikle Ahilik olmak üzere Ahilik ve Kırşehir üzerine yapılmış ciddi ve ilmî çalışmaları yayınlamayı da kendimize hedef seçmiş bulunuyoruz. Bu anlamda ilk kitabımız olan *Gedikler* bu ay içinde yayınlanmıştır. Yine bu ay içinde hakemli dergimiz olan *Ahilik Araştırmaları Dergisi*'nin de ilk sayısı çıkmıştır. Fakat ben burada imkân bulmuşken yaptıklarımızdan çok, yapamadıklarımızdan bahsetmek istiyorum.

Merkezimiz bünyesinde bir Ahilik ve Kırşehir Folklor Müzesi kurmak en önemli hedeflerimizden biri olduğu hâlde hâlen gerçekleştirebilmiş değiliz Kayseri'deki Ahi Evran Müzesi'ni gezdim. Burada çok daha zenginini kurmamız gerekir. Bunun için başta

Valiliğimiz ve üniversite birimlerimiz olmak üzere ilgili bütün kurum, kuruluş ve halk el ele vermelidir. Fakat esas mesele yer meselesidir ki, bu düğümün bize verilen sözler çerçevesinde birkaç ay içinde çözüleceğini ümit ediyorum.*

Kütüphanemiz, bütün demirbaş kayıt ve tasnif işlemleri tamamlanarak bu hafta içinde hizmete girmiştir. Rektörlükçe en geç Kasım ayı içinde geleceği taahhüt edilen fotokopi makinesi gelirse daha iyi hizmet verebileceğiz. Fakat bir kütüphanecimizin olmaması yüzünden 6 bin ciltten fazla kitabıyla şehrimizin önemli kütüphanelerinden biri hâline gelen kütüphanemizin bir ayağı yok gibidir. Geçen öğretim yılı sonlarında olduğu gibi en azından öğretim yılı boyunca yapılacak bir geçici görevlendirme, öğrencilerimizin daha sağlıklı hizmet almalarını sağlayacaktır.

Sayın Valim, değerli konuklar,

Sempozyumumuzun birkaç özelliğini ifade etmek istiyorum. Öncelikle, bu sempozyum, Türkiye’de bir üniversite tarafından düzenlenen Ahilik konulu ilk ve aynı zamanda en geniş katılımlı sempozyumdur. Diğer çoğu sempozyumda benim şahsen bir zaaf olarak tespit ettiğim ve eleştirdiğim, ana konuyla ilgisi bulunmayan bildirilerin sunulması bu Sempozyum’da görülmeyecektir. Yani bu Sempozyum’da, Ahilik konusunu ele almayan bildiriler kabul edilmemiştir. Buna rağmen bu kadar yoğun katılımın olması, kuşkusuz Ahi Evran ve onun ortaya koyduğu değerler manzumesinin önemi ve çeşitliliğinden ileri gelmektedir. Ahilik, dönem itibarıyla tarih, ortaya konan metinler itibarıyla dil ve edebiyat, konusu bakımından din, tasavvuf, iktisat, eğitim, felsefe, halkbilim gibi birbirine uzak gibi duran birçok bilim dalını kuşatmaktadır. Burada da ağırlıklı olarak bu alanlarla ilgili bildiriler sunulacaktır. Zorunluktan dolayı aynı anda üç salonda yapılan oturumların tarih ve saatlerini düzenlerken aynı sahada sunulacak

---

* Bu konuşmanın yapılmasından beş ay sonra, Merkez binamızın simetriği olan bitişiğimizdeki TSE Laboratuvarının kullanım süresinin dolmasının akabinde boşaltılarak kullanımımıza verilmesini umarken beklentimizin aksine 5 yılına tekrar TSE’ye verilmesi bizi ziyadesiyle üzmüştür. Kırşehir’in iftihar bir “müze” kurmak düşüncemiz vardı. “Müze kurmak” yerine “beton kırmak” tercih edildi. Bunu Ahilik kültürü, Kırşehir kültürü ve Türk kültürü adına bir kayıp olarak telakki ettiğimizi, başta bu karara vesile olanlar olmak üzere kamuoyuna esfle duyururuz.

bildirileri aynı oturumlarda toplamaya ve aynı yahut ilgili konulardaki bildirilerin sunum saatlerini çakıştırmamaya azami özen gösterdik.

Bildiriler bu açılış oturumu dışında üç salonda aynı anda iki gün boyunca sabah saat 09.00-17.30 arasında devam edecek olan oturumlarda sunulacaktır. Bildirilerin sunumu 15 dakikayla sınırlı tutulmak zorunda kalınmıştır. Bu durumda çoğu katılımcı, meramını tam olarak ifade edebilme noktasında güçlük çekecek, bunun farkındayız. Fakat programa göz atıldığında zaman denen kavramın bizi bu hususta çaresiz bıraktığı fark edilecektir. Sunumların uzaması, yemek, sosyal programlar gibi öngörülen programların sarkmasına sebebiyet vereceğinden bu hususta salon başkanlarından ve hassaten katılımcılardan anlayış ve hassasiyet bekliyoruz. Zaten en geç 3 ay içinde Sempozyum bildirilerinin tamamı basılacağı için ifade imkânı bulamadığımız noktaları orada ayrıntısıyla açma fırsatımız olacaktır. Bu itibarla bütün katılımcıları bildirilerinin birer nüsha çıktılarını disketleriyle beraber Sempozyum Sekreteryası'na teslim etmeleri gerektiğini hatırlatmak istiyorum.

Bu cümleden olarak bu akşam ve yarın akşam saat 20.30'da bu salonda, Sempozyum Katılımcılarının onuruna düzenlenen programların öğrencilerimize de açık olduğunu duyurmak istiyorum.

Sözü daha fazla uzatmadan, ben bütün çalışmalarımızda olduğu gibi Sempozyum faaliyetimizde de maddî manevî yanımızda olduğunu bize hissettiren Sayın Valimiz Selahattin Hatipoğlu ile Kırşehir Eğitim Fakültesi Dekanı Sayın Prof. Dr. Mehmet Günay başta olmak üzere, Sempozyum Düzenleme Kurulumuzun gayretli üyelerine, Bilim Kurulu üyesi hocalarımıza ve emeği geçen, katkısı bulunan herkese, özellikle de Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü ile Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü'ndeki sevgili öğrencilerimize teşekkür etmek istiyorum.

KIRŞEHİR EĞİTİM FAKÜLTESİ DEKANI SAYIN

PROF. DR. MEHMET GÜNAY'IN AÇILIŞ KONUŞMASI

Sayın Valim, Sayın Başkanım, yurdumuzun dört bir yanından, Ahilik gibi Türk kültürünün önemli bir hazinesini tartışmak üzere ilimize teşrif eden değerli akademisyenler, araştırmacılar, katılımcılar, beyefendiler, hanımefendiler, geleceğimizin teminatı gençler...

Bu manalı günde böyle bir güzide topluluk karşısında “hoşgeldiniz” konuşması yapmak benim için gurur ve kıvanç vesilesidir. Şehrimizi, birimlerimizi ve bizleri onurlandırmanızdan dolayı mutluluğumu ifade ediyor, bütün misafirlerimize saygılarımı ve şükranlarımı sunuyorum.

Ahilik örgütü, başlı başına bir yaşam biçimi oluşturmuş ve bu yönüyle başka kültürlere ve devletlere ilham kaynağı olmuştur. Batılı bilim adamlarının Ahilikle ilgili araştırma ve incelemelere yönelmesi; hatta Batı dünyasının daha da ileri giderek sosyal yapılanmada ve sivil örgütlenmede Ahiliğin örgüt yapılanmasını model olarak benimsemesi bunun en önemli göstergesidir.

Günümüzün yükselen değerleri olan temel ilkeler, asırlar önce Ahiler tarafından vizyon haline getirilmiş ve üyeleri tarafından “vazgeçilmez” kabul edilmiştir. Bakın uçsuz bucaksız bir umman olan Ahiliğin temel prensiplerinden sadece bir kaçını hatırlatmak istiyorum.

- *Ahdinde, sözünde ve sevgisinde vefalı olmak*
- *Gözü, gönlü ve kalbi tok olmak,*
- *Cömert, ikram ve kerem sahibi olmak,*
- *Küçüklere sevgi, büyüklere karşı edepli ve saygılı olmak,*
- *Alçakgönüllü olmak, büyüklük ve gururdan kaçınmak,*
- *Ayıp ve kusurlarını örtmek, gizlemek ve affetmek,*
- *Hakka, hukuka, hak ölçüsüne riayet etmek,*
- *Yaradandan dolayı yaratıkları hoş görmek,*
- *Hata ve kusurları daima kendi nefsinde aramak,*

- *Fakirlerle dostluktan, oturup kalkmaktan şeref duymak*
- *Zenginlere, zenginliğinden dolayı itibardan kaçınmak,*
- *Hak için hakkı söylemek ve hakkı söylemekten korkmamak,*
- *Emri altındakileri ve hizmetindekileri korumak ve gözetmek,*
- *Kötü söz ve hareketlerden sakınmak,*
- *İçi, dışı, özü, sözü bir olmak,*
- *Âlimlerle dost olup dostlara danışmak,*
- *Örf, adet ve törelere uymak,*

İşte bütün bu sebeplerle Ahiliğe “insanlık bilimi” denmiştir.

O hâlde bizim, şairin o meşhur mısrasındaki “*O mâhîler ki deryâ içredir deryâyı bilmezler*” dediği gibi kendi öz değerlerimize hep kayıtsız mı kalacağız? Geçmiş elbette ibret alınmak için de irdelenmelidir. Fakat unutmayalım ki Türk milletinin tarihi ibret levhalarından çok örnek alınacak güzelliklerle doludur. İşte Ahilik felsefesi de bunlardan biridir.

İki yıl öncesinden bu günleri hayal ederek başlamıştık; kolay değil tabii... Gazi Üniversitesi'nin Kırşehir birimleri olarak bu çapta olmasa da geçen yıl da bir sempozyum düzenlemiştik. Kırşehir Kültür Araştırmaları Bilgi Şöleni adı altında gerçekleştirdiğimiz bu organizasyon için çok olumlu tepkiler aldık ve hemen arkasından bu sempozyumumuzun hazırlıklarına başladık. Bu gün 100'ün üzerinde bilim adamı ve araştırmacının katılımıyla daha geniş bir organizasyonu gerçekleştiriyoruz. İnanıyorum ki Kırşehir'e layık bir sempozyum olacak. Bu beni çok mutlu ediyor.

Kırşehir seksen bin nüfuslu ufak bir Orta Anadolu şehri. Gönül isterdi ki sizleri daha iyi şartlarda ağırlayalım. Ama her şeyden önce size Ahilik gönlümüzü vermek istiyoruz, bizim için en önemlisi budur.

Kırşehir'de yaklaşık iki yıldır görev yapmaktayım. Allah nasip etti buraya geldik ve hizmet etmeye çalışıyoruz. Yaptıklarımız var yapamadıklarımız var. Günümüzü ilgilendiren iki icraatımızdan söz edecek olursak; biri içinde bulunduğumuz kampuse *Ahi Evran* isminin verilmesidir. İkincisi ise bu güzel programı tertip eden *Ahilik Kültürümü Araştırma Merkezi*'nin açılmasına vesile olmaktadır. Bu ocak bir kez

tütmeye başlamıştır. İlelebet böyle başarılı hizmetlerle yaşamasını ümit ederim.

Sayın Valim, Saygıdeğer Misafirler,

Programlarımız yoğun, vakit sınırlı. Ben sizi daha fazla meşgul etmeyeceğim. Üç gün boyunca zaten birlikte olacağız. Bu zaman zarfında bilimsel fırtına estirecek bilim adamlarımızın bir gönül kuşatmasını da gerçekleştirerek nice yeni dostluk köprüleri kuracaklarından eminim. Sözlerimi Ahi Evran-ı Veli'nin bir sözüyle tamamlamak istiyorum:

Hak ile sabır dileyip bizi geçen bizdendir

İlim ahlak ile çalışıp bizi geçen bizdendir

Türkiye'nin felsefesi bu olmalıdır.

Saygılarımla.

KIRŞEHİR BELEDİYE BAŞKANI

SAYIN HALİM ÇAKIR'IN AÇILIŞ KONUŞMASI

Sayın Valim, Sayın Garnizon Komutanım, Sayın Cumhuriyet Başsavcım, Sayın Belediye Başkanlarım, Sivil Toplum Örgütlerimizin Değerli Temsilcileri, Saygıdeğer Oda Başkanları, Kıymetli Daire Müdürleri, Saygıdeğer Konuklar ve Basımımızın Değerli Temsilcileri,

Sözlerime geçmeden önce bu yıl 17'incisini düzenlediğimiz Ahilik Haftası ve 40. Esnaf Bayramına teşriflerinizden dolayı sizlere teşekkür ediyor, en kalbî duygularıyla saygı ve hürmetlerimi sunuyorum.

Değerli Konuklar,

Bilindiği üzere Kırşehir, başta Ahi Evran-ı Veli olmak üzere birçok alperene ev sahipliği yapmış, bir tarih ve kültür şehridir. Böylesine tarih ve medeniyet kokan bir şehrin Belediye Başkanı olmak son derece onur verici olduğu gibi bir hayli de zordur. Ahi Evran-ı Veli, Hacibektaş-ı Veli, Yunus Emre, Aşıkpaşa, Ahmed-i Gülşehri gibi ilim yüklü gönül erlerini içinde barındıran Kırşehir, bu özelliği ile Orta Anadolu'da tam anlamıyla bir kültür birliğinin yaşanmasına ev sahipliği yapmış, ülkemizin en müstesna illerinden birisidir. Böylesine kültür yüklü bir tarih kenti olan Kırşehir'de sizleri aramızda görmekten dolayı son derece mutluluk duymaktayız.

Değerli Konuklar,

Ahilik, Selçuklu Türklerinde dini ve milli birliğin muhafazasında Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda ve Osmanlı insanı'nın yetişmesi ve terbiyesinde büyük hizmetler gören içtimai bir teşkilattır. Ahilik 13.yy.da Anadolu'da yaşayan Türklerin esnaf ve sanatkarlarının birliğini çalışma esas ve usullerini teşkil eden sosyo-ekonomik bir Türk kurumudur.

Az önce de belirttiğim gibi Anadolu'nun kültür birliğine ulaşmasında etkili olan Kırşehir, bu özelliğine Ahilikle sahip olmuştur. Anadolu'ya Yesevi dervişleri ile birlikte gelen Ahiler, meslek sahibi olmaları nedeniyle kırsal alanlardan çok kentsel alanlara yerleşmişlerdir. Ahilik, bir meslek örgütü olmasının yanı sıra, davranış töreleri ve sırları olan bir kuruluştur. Anadolu Ahilerinin örgütlü bir güç haline gelmelerini, yine Hacı Bektaş-ı Veli gibi Horasan Erenlerinden olan Ahi Evran Veli sağlamıştır. Ahi Evran'ın şeyhliği altında 13. Yüzyılda Ankara ve Kırşehir'de toplanan Ahiler kısa sürede Selçuklu şehirlerine

yayılmışlar ve Osmanlı devletinin kuruluşunda oldukça önemli bir rol oynamışlardır.

Kıymetli Konuklar,

Ahilik, vurgun ve doyumsuzluğun yerine kanaati, haksızlık ve kaba gücün yerine adaleti, yalan ve hile yerine sadakati tercih etmiştir. Bu dünya’da değil, uhrevi saadeti de içine alacak şekilde bir dünya görüşü geliştiren Ahilik, tarihin derinliklerinden günümüze uzanan büyük bir zenginlik, önemli bir imkandır.

Bu imkanı değerlendirmek için mahalli imkanlarla evrensel imkanların buluşması yolunda, Kırşehir Belediyesi üzerine düşen görevi yapmaya hazırdır. Sayın Valimiz, Esnaf Odalarımız, Ticaret Odamız ve Üniversitemiz ile ele ele vererek bu hizmeti ifa etmekle kendimizi bahtiyar sayacağız.

Elini açık tut, Sofranı açık tut, Kapını açık tut, Gözünü bağlı tut; Eline, Beline Diline sahip ol diyen ve...

“Hak ile sabır dileyip

Bize gelen bizdendir.

Akıl ve ahlak ile çalışıp

Bizi geçen bizdendir. ”

ilkesini şiar edinen Ahilik örgütü, günümüzde varlığını yitirmiş olsa da her yıl Ekim ayının ikinci Pazartesi gününde başlayan Ahilik Kültürü Haftası’nda ,resmi olarak Kırşehir’de büyük bir coşku ve heyecanla kutlanmaktadır. Bu yıl kutlanmakta olan Ahilik Bayramı, geçtiğimiz yıllara oranla daha coşkulu geçmiştir.

Ahilik ve Esnaf Bayramı’nın ulusal televizyonlardan canlı olarak verilmesi de hem ülkemizde hem de yurtdışında yaşayan hemşehrilerimize ayrı bir heyecan kattığı gibi, Ahilik Bilimi tüm insanlığa aktarılmıştır. Kutlamaların gün geçtikçe daha coşkulu ve heyecanlı geçmesi bizleri son derece mutlu etmektedir. Bu anlamda, böylesine önemli bir sempozyumun düzenlenmesi, son derece önemli bir atılımdır. Emeği geçen ve katılımcıların hepsine en derin kalbi şükranlarımı sunuyor, 18’inci Ahilik Kültürü Haftası ve 41. Esnaf Bayramı’nda buluşmak temennisi ile ‘ Ahi gibi kalın’ diyorum.

KIRŞEHİR VALİSİ

SAYIN SELAHATTİN HATİPOĞLU'NUN AÇILIŞ KONUŞMASI

Değerli Arkadaşlarım,

İlimize Teşrif Eden Değerli Akademisyenler,

Sayın Konuklar,

Değerli Basın Mensupları,

17. Ahilik Kültürü Haftası ve 40. Esnaf Bayramı etkinlikleri içerisinde Gazi Üniversitesi Kırşehir Ahilik Kültürünü Araştırma Merkezi'nin katkılarıyla düzenlenen "**1. Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu**"na hoş geldiniz der, hepinizi saygı ile selamlarım.

Değerli Konuklar,

Engin bir kültüre sahip olan milletimizin önemli değerleri halkımız arasında yaşatılarak günümüze kadar aktarılmıştır. Bu değerler zaman zaman küçük değişime uğrasa da, genellikle özünü, ana muhtevasını korumuştur. Bu değerlerden birisi de **Ahi Evran-ı Veli** tarafından, Müslüman-Türk halkının inanç, anane, örf-adetiyle yoğrulan ve biçimlendirilen Ahilik geleneğidir.

Ahi Teşkilatları, göçebe hayattan gelerek Anadolu'ya yerleşen Türk halkının, bölgede ticaret ve sanatı elinde bulunduran yerleşik gayri müslimler karşısında rekabet etmesini sağlamak amacıyla kurulmuş ve Anadolu'nun her köşesine yayılmıştır.

Ahi Evran-ı Veli, Ahilik teşkilatını Akıl, Bilim, Ahlak ve Çalışma prensiplerine dayandırarak, karşılıklı dayanışma, sevgi ve hoşgörü temelleri üzerine oturtmuştur. Avrupa'nın karanlık Ortaçağ dönemini yaşadığı bir zamanda, Ahilik Teşkilatları aracılığıyla, çalışma hayatına bu günkü manada, kaliteli üretim, standartçılık, bankacılık, tüketicinin korunması gibi düzenlemeler getirilmiştir.

Çalışanların hakları korunarak, esnaf ve zanaatkarlar arasında, çirak, kalfa ve usta hiyerarşisi oluşturulmuştur. Müslüman Türk halkının değerlerinden oluşan kuralları nedeniyle halk arasında büyük rağbet görmüş ve Anadolu'da günümüze kadar yaşatılmıştır.

Temeli nereye dayandırılırsa dayandırılınsın, Ahilik, temelinde vatan ve millet sevgisi bulunan, Türk milletine has sosyo-ekonomik bir sistemdir.

İşte günümüzde ekonomik açıdan Dünya’da söz sahibi olan ülkelerin çalışma hayatının temelinde Ahilik sisteminin var olduğunu görüyoruz.

Artık sınırların kalktığı, ekonomik güç yarışının yaşandığı günümüzde, Ahilik sistemi gibi çalışma hayatımızı disiplin altına alacak yeni düzenlemelere ihtiyacımızın olduğunu düşünüyorum.

Ahilik sisteminin iyi analiz edilerek, günümüz şartlarına uyarlanması, yaşanan ekonomik sıkıntıların giderilmesinde faydalı olacağı inancındayım.

Değerli Konuklar,

Tarihimize ve kültürümüze yön veren değerlerimizin gün ışığına çıkarılması için bilim adamlarımızın yapacağı çalışmalar desteklenmeli, Osmanlı Devletini küçük bir beylikten Cihan İmparatorluğuna taşıyan Ahilik Teşkilatının her yönüyle araştırılması gerekmektedir.

İşte bugün, değerli bilim adamlarımızın Ahilik üzerine yaptıkları çalışmaları zevkle dinleyecek, onların değerli fikirlerinden istifade edeceğiz.

İki gün sürecek sempozyumun, hazırlanmasındaki katkılarından dolayı **Kırşehir Ahilik Kültürünü Araştırma Merkezi Müdürü’ne** ve emeği geçenlere huzurlarınızda teşekkür ediyorum.

Sempozyumun, **Ahi Evran-ı Veli** ve onun felsefesinin iyi anlaşılmasına vesile olmasını diliyorum. Değerli hocalarımıza ilimize hoş geldiniz diyor, tüm katılımcılara saygılarımı sunuyorum

KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE AHİLİK KODLARI ve NORMLARININ YENİDEN DEĞERLENDİRİMİ

Ali ACAR*

GİRİŞ

Dünya son yıllarda tarihsel süreç içerisinde her alanda değişimlere sahne olmaktadır. Buna bağlantılı olarak yeni dönemler ve yenileşmeler olmakta, değişimler hemen hemen tüm dünya insanlarını, ülkeleri ve kuruluşları yakından ilgilendirmektedir. İçinde bulunduğumuz tarihsel dönemde o “gelecekteki” zaman gelerek, tüm dünya onu değişimin kaçınılmaz bir parçası olarak görülen etkileşimlerin dünyası olan ‘küreselleşme’ sürecidir.ve küreselleşme (globalization) kavramıdır.”¹

Tanımların toplamı ya da ortak noktası globalleşmenin dünyanın son yıllarda içinde bulunduğu yeni bir evrensel sürece ve değişime işaret etmektedir. Bu yeni süreç, global anlamda, kimi zaman yeni fikirlere, teknolojik gelişmelere, kurumsal gelişmelere göndermede bulunurken, kimi zaman ulusal kimliklerin, ulusal ekonomilerin ve kültürlerin sınırlarının aşınmasına ve dünya çapında meydana gelen değişimlerin etkisiyle yeniden yapılanmasına yol açmaktadır.² Bu yapılanma hem kuramsal anlamda hem de mekansal realite açısından geçerlidir. Bunun için “küreselleşme hem dünyanın küçülmesine hem de bir bütün olarak dünya bilincinin yükselmesine gönderme yapmaktadır.”³

Küreselleşme sürecinde meydana gelen değişimlerin ve yeni yapılanmanın ahilik kod ve normlarının günümüzde de önemini geçerli kılmaktadır. Daha doğrusu her alanda günümüz stratejisinin bir parçası olmaktadır. Üründe ve hizmette kalitenin sağlanması: devam ettirilmesi, sürekli gelişme, müşteri odaklı olma, etkili denetim, takım çalışması, sayısal hedefler ve değerlendirmeler yerine kaliteye önem ve öncelik

* Prof. Dr., Selçuk Üni. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, KONYA.

¹ Hasan TUTAR, **Küreselleşme Sürecinde İşletme Yönetimi**, 1.b, İstanbul: Hayat Yayınları, 2000, s. 17

² TUTAR, s. 17

³ ROBERTSON, s.21

verme, eğitim ve yetiştirme programlarını kurumsallaştırma, işte i huzuru sağlamak ve sosyal ortamın sağlanması ve çalışanlar arasında iletişimi teşvik etme, katılımın sağlanması ve nderliği gibi konular üzerinde yoğunlaşan bir örgüt kültürü oluşturarak bunu bir hayat felsefesi ve bir yaşam biçimi olarak gören ağdaş bir yaklaşımdır. Bazı bilim adamları da bu gelişimlerin sonucunda “müşterilere yüksek kaliteli ürün ve hizmet sunmayı amaçlayan örgüt stratejisi ve teknikleri” olarak Toplam Kalite Yönetimini tasvir etmekte ve tanımlamaktadırlar. Kalite Yönetiminin içeriğinde “ sürekli olarak daha düşük gerçek maliyetle, müşteri tatminini arttırmayı amaçlayan insan odaklı bir yönetim sistemi yer almaktadır.. Bu da, sistem yaklaşımı ve st düzey stratejilerin bütünleşik bir parçasıdır.⁴ Dolayısıyla Toplam kalite Yönetimi, tüm kaynakların harekete geçirilerek müşterilerinin tatminini en uygun fiyatlarla sağlamayı hedefleyen stratejik bir yönetim yaklaşımıdır.⁵ Bunların hedefleri arasında da hizmetlerin sunulmasında rekabet gcn artırmak ve yeni teknolojik araçlarla, hizmetlerin en etkili ve sağlıklı bir Şekilde geliştirilmesini sağlamak yer almaktadır.

Yeni teknolojilerin sisteme kazandırılması, teknolojinin kullanımından kaynaklanan sorunlar, yönetim ve halk ilişkilerindeki değişmeler ve yönetim anlayışında ortaya çıkan yeni felsefe ve yaklaşımlar, Toplam Kalite Yönetiminin ahilik teşkilatının stratejisinde yer alan unsurları içerdiği grlmektedir.

İş ve Hizmet kalitesi ile ilgili eğilim ve değerler sistemindeki değişmeler artık ahilik kültürünün bir simgesi haline gelerek modern ve stratejik yönetimin unsurlarından olan⁶ yetki ve sorumluluk paylaşımını da içermektedir.

I. BAZI TEMEL İLKELER

1-Kaliteye önem ve ncelik Verme

Kalite rn sunulması veya hizmette kalitenin sonradan eklenen bir lüks değildir. Bu anlamda kalitenin değil, kötü kalitenin bir maliyet unsuru olduğu grlr. Herhangi birŐeyi ilk defada doğru yapmanın maliyeti çok büyük miktarlara ulaşabilmektedir. Yapılan araştırmalara göre;kötü kalite firmalara satışlarına %20-25 oranında ek maliyet

⁴ Clinton R. S., S.Williamson and A. L. Bethke; “Implementing TQM:The Role of Hrm”, *SAM Advanced Management Journal*, Vol.59, Nu.2, Spring 1994, s.10-14

⁵ Yıldız,G. *İşletmelerde Toplam Kalite Yönetimi*,s.1-2

⁶ Thompson.T., *Strategic Management*,s.66

getirmektedir.⁷Toplam kalite örgütleri;uzun dönemde kârlarını devam ettirip koruyabilmek ve varlıklarını sürdürüebilmek için ürettikleri ürünlerin ve vermiş oldukları hizmetlerin, müşterilerin ihtiyaçlarını karşılaması anlamında kaliteli olmasını hedefleyen müşteri odaklı örgütlerdir. Mal ve Hizmet üretiminde kalite ve verimliliğın artırılması ön planda yer almaktadır TKY’de kalitenin sağlanabilmesi için ön görülen başlıca koşullar şunlardır;

-Örgütte çalışan herkesin kendini, ilk defada ve her zaman doğru yapmaya adanması,

-Sonradan denetim ile hataların ayıklanması yerine kalitenin üretim süreci içine yerleştirilmesi,

-Sadece fiyat temelli işlemlerden vazgeçilmesi,

-Çalışanları olup bitenlere duyarlı hale getirmek için kaliteyi işlemek; kalite eğitiminin verilmesi,

-“Daha çok ürün” yerine “daha çok iyi ürün” şeklindeki verimlilik anlayışının yerleştirilmesi,

-Üst yönetimin kendini kaliteye adanması ve bunu uygulamaya dökmesi,

-Kalite politika ve amaçlarının ayrıntılı ve açık olarak belirlenmesi,⁸

-Kalite programlarının uygulamaya konulması,

-Süreçlerin iyi anlaşılabilmesi için istatistiksel yöntemlerin kullanılması,

-Kalitenin sona ermeyen bir süreç olması nedeniyle kalite programlarının sürekli geliştirilmesi,⁹

2-İnsana Önem Verme

Verimlilikte ana hedef insandır. İnsanı sadece emek deposu olarak değil, girişim ve araştırma işlevleri ile birlikte organizasyonla bir bütün halinde gören yaklaşımla ele alınması önemli olmaktadır.

Tüm örgütler, dünyadaki en saygın olan insanlarla ve onlar için amaçlarını belirlerler ve faaliyetlerde bulunurlar. Aslında örgütlerin bu

⁷ Peşkircioğlu, a.g.e.,s.26

⁸ Kavrakoğlu, İbrahim; **Toplam.....**,s.19-32

⁹ Pekdemir, a.g.e.,s.53-66

şekilde davranmaları, varlıklarını sürdürebilmeleri açısından zorunluluktur. Kaliteye etki eden çok sayıda faktörün başında insan unsuru gelmektedir. Bir sistem ne kadar mükemmel olursa olsun, onun nihai olarak yürütücüsü olan insana mahkumdur. İnsanlar; teknik yönden yeterli bilgi ve beceriye sahip olmaları ile, psikolojik yönden iç huzuru ve yaptıklarından zevk almaları ile kalite yönetiminde müteharrik güç olurlar.¹⁰ Bu açıdan bakıldığında insana önem vermenin arkasında verimliliğin artırılması yatmaktadır.

İnsanın çalışma koşullar ve politikaları verimlilik düzeyini yükselmesi ve azalmasına etken olabilir. Bu durum kurum politikasıyla beraber diğer politikaların ilişkisine bağlıdır.¹¹ İşgücü verimliğinin sağlanmasında Verimlilik atmosferide (ortamı) da etkili olmaktadır

Verimlilik ortamı üç başlık altında toplanabilir.

- *Yapısal ortam*
- *Fiziksel ortam*
- *Sosyal ortam*

Yapısal ortam: Formel ortamı açıklamaktadır ve esaslı olarak kurumsal yapıyı ve yönetim sistemlerini içermektedir. Bir örgütte kurumun görev ve prensiplerine uygun bir yapılanma verimliliğin saplanmasında etkili olan unsurlardan birisidir. Geçmişte yapılan planlamaların değerlendirilmesi de yapılarak problemlerin çözülmesi ve gerekli yapısal değişikliklerin uygulamaya geçirilmesi, en azından karar verilmesi gerekli olmaktadır.¹² Dolayısıyla yapılanmanın ve yapının niteliği ve düzeyi, verimlilik /performans potansiyelinin de sınırlarını belirleyebilecektir.

Fiziksel Ortam: İşgücü verimliliğin arttırılmasında mekansal seçim ve düzenlemeleri ve çalışma koşullarının dikkate alınmasıdır. Yapılan hizmetlerin ve ürünlerin kamu yararına şartlara göre yapılması ve iş akışının düzenli sağlanması gerekir. Tüm çalışanlara gereksinim duydukları araçları vermek Ulaşılabilir verimlilik düzeyi bu tercihlerin sunduğu potansiyel ile sınırlı kalacaktır.

¹⁰ Akdoğan, Asuman; **Toplam Kalite Yönetimi**, 5.Ergonomi Kongresi:Ergonomi ve Toplam Kalite Yönetimi, MPM Yayınları:570, İstanbul-1995, s.116

¹¹ Heap,J.,**Productivity Management**, Cassell Ed.Ltd.,Viliers House,New York,USA,1992,s. 82-83

¹² A.k.,s. 82-83

Sosyal Ortam ise bireyin veya grubun içinde bulunduğu sosyal atmosfer bir çok faktörün etkisiyle oluşmaktadır.¹³ İş İlişkilerinde dikey ilişkiyi açıklayan hiyerarşik sistem ve yetki kullanımı ile yatay ilişkileri açıklayan eşgüdüm, işbirliği, çok yönlü bilgi alışverişi ve ortak çalışma sistemi ve motivasyon verimliliğin sağlanmasında sosyal ortam unsurlarını oluşturmaktadır.

Çalışma sisteminde bu üç iş ortamının yeterli düzeyde olması iş verimliliğini olumlu yönde etkilemektedir.

3-Kültürel Değişim

Hizmet veya ürünün sunulmasında kalite anlayışı; örgütsel mükemmelliğe ve örgüt kültürünün sağlam seviyesine ulaştığının bir göstergesi olarak en kaliteye ve en mükemmele nasıl ulaşılabileceğini öngörür. Bunun için toplam kalite yönetimi ;kültürel yenileşme, kültürel yeniden yapılanma ve davranışların dönüşümü gibi kültürel değişimi belirten kavramlarla da adlandırılmaktadır. Örgütleri değişmeye zorlayan şey, beklentilerin dışında gelişen hal ve şartlardır. Değişimle amaçlanan da, yeni gerçeklerin yani toplumun değerlerinde ve tercihlerindeki değişikliklerin yakalanması ve böylece yaşamın devamının sağlanabilmesidir. Toplam Kalite Yönetiminde, örgütsel değişimin kapsamı içerisinde, daha çok örgüt kültürünün değiştirilmesi ve kalite kültürünün örgüt kültürüne hakim olması istenir.¹⁴ Örgüte taşınılması düşünölen kalite kültürünün, yeni sorunlara meydan vermemesi için kalite misyon ve hedefleri, örgüt yapısı, ödöl sistemleri, teknoloji, bireysel sorunlar ve personel yönetim sistemi gibi konular çok hassas davranılarak belirlenmelidir.¹⁵ Kalite kültürünün örgüt kültürüne yerleştirilmesi ve geliştirilmesi için şu sürecin izlenmesi önem taşır:

1)İyi bir araştırma sonunda, değişmesi istenen mevcut kültürün ve amaçlanan örgüt kültürünün temel özellikleri tanımlanmalı ve tanınmalıdır.

2)Yöneticiler, çalışanlar, tedarikçiler ve müşterilerle ilgili beklenen değerler belirlenmelidir.

¹³ A.k. s.85

¹⁴ Varol, Muharrem; Örgüt Kültürü ve Örgüt İklimi,AÜ SBF Dergisi, 1989, C.44, S.1-2, s.195-222

¹⁵ Ersun, N.Semih;TKY:Nedir?, Ne Değildir?,Nasıl Oluşturulur?, Ergonomi Kongresi:Ergonomi ve Toplam Kalite Yönetimi, MPM Yayınları:570, İstanbul-1995, s.707

3)Belirlenen amaçlara yönelik olarak nasıl eylemde bulunulacağını gösteren kalite plan ve politikaları hazırlanmalıdır.

4)Örgütün istenen amaçlara ve stratejilere doğru gidip gitmediği değerlendirilerek düzeltici eylemler yapılmalıdır.

5)Tüm bu çalışmalarını sürekli, geliştirilerek tekrar edilir hale getirilmelidir. Bu çerçevede, kalite kültürünün yaratılabilmesi için sorunların üzerine kararlılıkla gidilerek, düşünceler pratiğe dökülmelidir. Aksi takdirde istenen kalite kültürü başarıya ulaşamayacak ve örgütsel değişim çabaları sonuçsuz kalacaktır.¹⁶

4-Sürekli Gelişme

Bazı bilim adamları yönetimin temelde;koruma ve iyileştirme olmak üzere iki ana unsurunun olduğunu belirtmektedirler .İyileştirme faaliyetleri de “evrimci” ve “değrimci” olarak ikiye ayrılabilir. Evrimci tarzdaki iyileştirmede, bir süreklilik söz konusudur. Japonlar bu sürekli iyileştirmeyi “kaizen” olarak adlandırır.¹⁷Evrimci iyileştirme, sürekli çabalar sonucunda çok sayıda ve küçük adımlarla aşama aşama yapılan iyileştirmeler anlamındadır. Değişimci iyileştirme veya yenilik yapılan iyileştirmeler anlamındadır. Toplam Kalite Yönetiminde, evrimci yaklaşımın ağırlıklı olduğu ve bazı değişim(yenilikçi) yönlerinde dikkate alındığı bir sürekli gelişme anlayışı hakimdir. Sürekli gelişmede aşama aşama gelişme üzerinde durulurken, diğer yandan da teknolojik sıçramalar gerektiğinde sıçramaların ve ani değişikliklerin yapılması ihmal edilmez. Toplam Kalite Yönetiminde de değişim ve gelişim sürekli olması gereken çabalardandır. TKY mükemmel veya asgari şart olarak belirtilmiş bir standardı kabul etmez. TKY’de sürekli gelişme şanseseri yapılan bir değişiklik değil;düzenli, bilinçli ve örgütlü bir çabanın ürünüdür. Bu işlevlerin tümünü ve gelişme standartlarınıAhilğin kalite kültüründe görmek mümkündür.

5. Sorumluluk Anlayışı ve Liyakat Sistemi

Sosyal sorumluluklar, bir organizasyonun ekonomik ve yasal koşullara , iş ahlakına, örgüt içi ve çevresindeki kişi ve kurumların beklentilerine uygun bir çalışma stratejisi ve politikası gütmesine, insanları mutlu ve memnun etmesine ilişkindir. Toplumsal sorumluluk bağlamında ürünleri veya fiyatları makul düzeyde tutma. Fırsatçılıktan

¹⁶ Karadeniz, Kemal;Goodyear’da Toplam Kalite Kültürü-Toplam Kalite Yönetiminde Türkiye Perspektifi, TKY Araştırma Komitesi, İstanbul-1994, s.117

¹⁷ Peker, a.g.e.,s.204

kaçınma. Haksız rekabet ve aslısız reklamlardan sakınma,iş ilişkilerinde dürüst davranma ...konularını kapamaktadır.

Örgütte çalışan her bir bireyin temel olarak, sistemi geliştirme ve sistem içinde çalışma gibi iki ana görevi ve sorumluluğu vardır. Yönetim kademesi yükseldikçe sistem geliştirme ile ilgili yetki ve sorumluluk artar. Bu yeni yaklaşımın önemini ve getireceklerini kavrayan yöneticiler Toplam kalite ve etkililiği destekleyecek ve aktif olarak uygulamada yer alacaktır. İş verimliliği ve kalitesinin artırılması ve başarısı için yönetici¹⁸;örgüt içinde açıklık ve güven ilişkilerini geliştirmeli, işbirliği ve takım çalışması yapmalı, gerçeklerle yönetmeli, parasal ve parasal olmayan ödülleri örgütsel başarıyı teşvik etmeli ve sürekli öğrenen ve gelişen bir örgüt yaratmalıdır. Kısacası, Verimlik ve kalitenin başarısı, üst yönetimin liderliğine ve kaliteye kendini adanmasına bağlıdır.¹⁹ Yöneticilerin sorumluluk anlayışı, liyakat prensibine göre yükselme kurallarına davranmalarına bağlıdır. Bu sorumluluk anlayışında adama göre iş prensibi ön planda değil işe göre adam ölçütü ön plandadır.

Sosyal sorumluluğun bir konusu da istihdam imkanlarının sunulması Burada organizasyon toplumdaki elemanlara iş imkanları geliştirerek veya usta olup iş kuramayanlara sermaye ve diğer sandık yardımlarıyla destek olarak işsizlik çözümüne yardımcı olmaktadır.

Sosyal sorumluluğun bir diğer konusu da tüketicinin korunmasıdır. Bu konuda organizasyon ürün güvenliği sağlar ve ürünleri kalite kontrolünden geçirip piyasaya güvenli bir şekilde sunar.

Ahilik normlarında ise: Ustalar yanlarında çalıştırdıkları insanların davranışlarından mesuldü. Bu sebeple bazı durumlarda çırakların işledikleri suçlardan dolayı ustalarına ceza verildiğine rastlanmaktadır. Çalışanların kötü huy ve hareketleri ile bunların haksızlığa uğramalarından yalnız ustalar değil, kademeli olarak bütün esnaf mesuldü. Bu anlayış çalışanların kontrol ve himayesinin yalnız ustalara değil, bütün esnafa ait olduğu kanaatini yaygınlaştırmış ve böylece müessir bir oto-kontrol sistemi kurulmuştur.

II. STRATEJİ ve POLİTİKALARIN OLUŞUMU

¹⁸ Lee, Thomas H;(Çev.:Orhan Pazarcık) "Toplam Kalite Yönetimi ve Liderlik",Verimlilik Dergisi, 1995 Toplam Kalite Özel Sayısı, s.17-24

¹⁹ Şirvancı, Mete;"Toplam Kalite Yönetiminin Temel Ögeleri", Önce Kalite Dergisi, S.5, Ekim 1992, s.12-13

Rekabete dayanan ekonomik bir ortamda strateji; her Şeyden önce; yeniliği, ilerlemeyi ve işletmenin devamlı olarak çevreye intibakını veya çevre ile karşılıklı uyumu içinde olmasını sağlayarak meydana gelen deđiŐiklikleri kontrol altına alan yönetsel bir araç.²⁰ olduğuna göre strateji ve politikaların yürütülebilmesi için bazı fırsat ve taktiklerin uygulanması gerekmektedir. Bunlardan bazıları:

Dayanışma

Meslek kuruluşlarının organizasyonunda önemli temel taşlarında birisi de birlik ve dayanışmayı sağlayan modern meslek kuruluşlarının tesis edilmesidir. Belirlenen amaçları gerçekleştirmeye yönelik işlerin etkin ve verimli bir Şekilde yapılabilmesi için; söz konusu işlerin iŐbölümü ve uzmanlaŐmaya imkan verecek biçimde düzenlenmesi gerekir. Bu da rasyonel bir takım çalışması ile mümkün olabilir.

Ahi birlikleri üyelerinin hayat anlayışı tasavvufçuların anlayışlarından farklıydı. Yaşamak için yaşatmak gerektiğine inanılan Ahilikte her fert toplumun bir parçası olarak kabul edilir ve bir insanın rahatsızlığının bütün toplumu kademeli olarak rahatsız edeceğine inanılır. Komşusu aç iken tok yatanın ağır bir dille suçlandığı bu düşünce sisteminde sosyal adalet ve dayanışmanın önemli bir yeri vardır.

Rekabet yapma

Küreselleşme sürecinde kaliteli mal ve bunun devam ettirilmesi yanında rekabet edebilme için alternatif yöntemlerinde geliştirilmesi gerekli olmaktadır. Rekabetin en yoğun Şekilde varolduğu günümüz dünyasında organizasyonların varlıklarını sürdürebilmeleri ve en iyi ve en üstün özellikler taşıyan, müşterilerini memnun edebilecek en iyi ürün ve hizmetleri sunmalarına bağlıdır. Rekabet yapabilen bir organizasyon kendi alanında ve diğer alanlarda en iyi uygulamalara dayalı çalışma hedefleri ve gayeleri olan, iyileştirme ve geliştirme sayesinde üstün performansa ulaşabilmektedir. Bu gelişme ve aşamalar sağlanamadığı müddetçe organizasyonlar ve kurumlar belli bir zaman sonra iŐlevlerini yitirmeye mahkum olabilmektedirler. Artık günümüzde geçerli olan geçerli rekabet üstünlüğünün önemli faktörlerinden biri organizasyonel yetenekleri geliştirmek, kurumsal deđiŐimi baŐarmak ve yıllarca ayakta

²⁰ de Woot, P., Strategie et Menagement, Dunor Economie, 1970, s. 40*(al.yer: Eren Erol y. a. g. e., s. 9)

kalabilmek için öğrenen organizasyonlara sahip olma²¹ önemli olmaktadır.

Buna örnek olarak; yukarıda ifade edilen işlevleri Ahi teşkilatında da (organizasyon) var olduğu bilinmektedir. Ahi birlikleri ortaçağ Avrupa'sındaki benzerlerinden farklı olarak, daha fazla kazanmak, kaliteli ürün ve hizmet üretmek, spekülasyon, haksız rekabet yerine karşılıklı yardım ve sosyal dayanışma esaslarına bağlı kalmıştır. Ferdi teşebbüs, serbest kazanç, mesleki hürriyet, menfaat çatışması yerine bütün topluma hakim bir nizam ve sosyal adalet duygusu, din ve ahlak kaideleri üzerine kurulmuş, barışçı geleneklerle gelişen bir meslek mukaddesatı ve iş ahlakı Ahi birliklerinin ahengini sağlamıştır.

Toplumsal Görev ve Sorumluluk, İşi Benimseme ve Örgüt Kültürü

Ahilik; ekonomik faaliyette bulunmayı, iş ve çalışma hayatında dayanışma ve iş- birliğini önemli bir değer olarak görmüş, iyi işler yapmayı, sahasında ilerlemeyi, toplumsal görev ve sorumluluğun icapları arasında saymıştır. Ahi teşkilatında esnaf arasında inzibatı temin eden bazı idari mekanizmalar mevcuttu.²² Ahi liderleri zaman zaman çarşıları kontrol ederek malların ve hizmetlerin kalitesinin ve standardının değişip değişmediğini ve tüketici haklarının ihlal edilip edilmediğini yerinde denetlerlerdi.²³

Diğer taraftan ekonomik dengeleri bozan faktörlerden birisi de kayıtdışı ekonominin varlığıdır. Ekonomik ve sosyal yönden olumsuz etkileri olan kayıtdışı ekonominin kayıt altına alınabilmesi için alınacak önlemler çağdaş bir devlet olmanın gereği olduğuna göre²⁴ bunun önlenmesi için denetimlerin etkili olabilmesi ve kayıtların uzman kişiler tarafından dürüst olarak tutulmasına bağlı olmaktadır.

Her sanat dalının biraraya geldiği siteler

Modern kentleşme politikalarında yerleşim alanlarının sanayi ve diğer alanların ayrıştığı ve kendilerine mahsus yerlerde faaliyet yaptıkları

²¹ R.Fulmer, "Anticipatory Learning: The Seventh Strategic Imperative for the Twenty-First Century", *The Journal of Management Development*, Special Issue, Vol.12, Nu:6, Page:61-66, USA, 1993,

²² Doer, G. "The administrative, Economic and Social Functions of Turkish Guild" *International Journal of Middle East, Student I*, New York, s.30-35

²³ Dönek, Ekrem "Türk Toplumunun İş Ahlakı ve Ekonomik Gelişmesinde Ahilik Kültürünün Yeri ve Önemi" *Siyasette ve Yönetimde Etik Sem.* 1997 Adapazarı,

²⁴ 8. Beş Yıllık Kalkınma Planı. DPT, 2001-2005, s.212

kent yerleşim modelleri oluřmaktadır²⁵. Ahilik sisteminde kalite ve standardizasyon ön planda idi. Belli mal ve hizmetleri üreten, sunan esnaf veya işletmeler aynı çarşıda ya da yakın terlerde faaliyetlerde bulunurlardı. Aynı yerde faaliyette bulunma hem rekabeti hem de tüketiciye istediği malı optimal düzeyde daha ucuza sunabilme imkanlarını da beraberinde getirmektedir.

Ahi Evran gerek Kayseri'de bir deri imalathanesi kurmuştur. Ardından bütün dericileri ve diğer sanatkarları içine alan devrin en büyük bir sanayi sitesini kurmuştur. Her sanat dalındaki birliklerin biraraya toplandığı bu siteler Anadolu'nun diğer şehirlerine de hızla yayılmıştır. Ahi Evran sanayi sitelerini takiben aynı meslekte faaliyet gösteren esnafardan meydana gelen çarşılar ve hanların kurulmasına öncülük etmiştir. Bütün bu uygulamalarda Ahi Evran, esnaf ve sanatkarların birlikte hareket ederek güçbirliği yapmalarını sağlamıştır.

Esnaf ve Teşkilatların Birlikte Hareket Ederek Güçbirliği

Ahi birlikleri dayanışma konusunda ahlâk kaidelerine daima sadık kalmışlardır. Öyle ki, toplumdaki dayanışmayı bozacağı endişesiyle aşırı kazanç arzusu bile kesinlikle engellenmişti. Söz konusu engellemelerden dolayı, bu teşkilatta kazancın şahsiliği prensibine bile pek rastlanmaz. Teşkilat üyesi olan esnaf ve sanatkarların kazancı tümüyle kendine ait değildir. Bu kazanç, şahsi olmaktan çok teşkilata ait genel sermayeyi meydana getirmektedir. Teşkilatın orta sandığında toplana bu sermaye ile herkese dağıtılacak şekilde alet ve hammadde alınmakta, tezgahlar kurulmakta, bir yandan da ihtiyacı olanlara yardım edilmekteydi.

İş Eğitimi veya Hizmet İçi Eğitim

*Eğitim öğretim ve benzeri kuruluşlar aracılıyla yeni gelişmelerin izlenilmesi, öğrenilip benimsenmesi zorunlu bulunmaktadır. Bu yeni buluş ve gelişmeler takip edilmez ve elemanların bunlara adapte olmaları için çaba gösterilmezse; zaman süreci içerisinde mesleki durum ve güçlerini dahi kaybettikleri, verimsiz elemanlar haline geldikleri görülmektedir. Özellikle çalışana kendi iş kollarındaki kültürünün kazandırılması ve gelişen teknolojilerin personele kazandırılması, iş başarısının sağlanmasını olumlu yönde etkileyebilmektedir. Hızlı değişim ve gelişimlerin hizmet ve üretimin kalitesinin arttırılması için hizmet içi eğitim yoluyla başarılı bir değişim stili ve tekniği ile verilmesi gerekir.*²⁶

²⁵ Keleş,Ruşen, Kentleşme Politikaları, İmge Yay.Ank.s.45-50

²⁶ Rawlins,1996 :134)

Gün geçtikçe teknolojik değişimler hızlı bir şekilde artmakta ve bunun en belirgin etkileri de iş yaşamında kendisini hissettirmektedir. Bu bağlamda

Çalışmayı bir ibadet olarak gören Ahiler, gündüz ticaretle uğraşan esnaf ve sanatkarların gece eğitim ve sohbetlerinin yapılacağı Ahi zaviyeleri ve konuk evlerini kurmuşlardır.

Verimliliğin artırılmasında diğer bir etken de hizmet içi eğitimin olduğu günümüzde de iyice hissedilmektedir.

Küreselleşme sürecinde strateji ve çalışma sistemlerinin sektörler bazında temel olarak yeni esaslar etrafında yeniden yapılandırılması gerektiğini belirtmektedirler²⁷;

1- Hizmet anlayışına öncelik vermek

-Rekabetçi hizmet vermeye rekabet enjekte eden, tekelden çok rekabeti teşvik eden,

-Misyon-amaçlı belirli kurallara dayalı organ ve izalasyonların dönüştürülmesi,

-Sonuçlara yönelik yönetim ve üretim üretim

-Müşteriye yönelik hizmet ve ürün anlayışı

- Ulusal veya uluslar arası girişimci hale getirilmesi,

2-Müşteriye öncelik vermek:

a)Müşteriye sesini duyurma ve seçim yapma imkanı vermek,

b)Hizmet örgütlerini rekabet eder hale getirmek,

c)Pazar dinamiğini yaratmak,

d)Sorunları çözmek için pazar mekanizmalarını kullanmak.

3-Çalışanlara sonuçları elde etmek için yetki vermek:

a)Karar verme gücünü desantralize etmek,

b)Bütün çalışanları sonuçlardan sorumlu tutmak,

c)Tüm çalışanlara gereksinim duydukları araçları vermek,

d)İş hayatının kalitesini arttırmak,

e)Bir emek-yönetim ortaklığı oluşturmak,

²⁷ Strategic Management,s.236-238

f)Önderliğin gerekliliği,

4-Stratejiler

Her başarılı reform uygulaması strateji, fırsat ve taktikten oluşan bir karışımıdır. Strateji açısından kurumların teşkilatların yenileşme ve değişime ilişkin genel hedef ve politikalarını içermektedir. Amaçların gerçekleştirilmesi ve hedeflere ulaşabilmek için değişik strateji yolları vardır.²⁸ Ahilik bir organizasyon ve teşkilat olarak ele alındığında günümüzde de geçerli olan iş ve işletme strateji ve politikalarının uygulandığı görülmektedir. Ahiler kendi aralarında da büyük bir yardımlaşma ve dayanışma örneği sergiliyorlardı. İşbirliği ile esnaf ve sanatkarların, sermaye açısından daha güçlü bir konuma getirilmesi hedeflenerek, maliyetlerin düşürülmesi, mal ve hizmet üretiminde kalite ve verimliliğin artırılması sağlanıyordu. Bunlar:

Piyasa stratejisi: Burada faaliyet yapan kurum veya kuruluşların piyasadaki rekabeti ve sözleşmeyi esas alır. Rekabetin oluşabilmesi için verimli ve kaliteli ürün ve hizmetin sunulması birinci planda yer almaktadır.

İş Stratejisi: Çalışanların yetenek ve kabiliyetlerinin gelişimini hedef alan ve onların eğitime ağırlık veren güçlü yönetim süreçlerinin oluşumu

Program stratejisi : Değişen koşullara göre mevcut programların uygulanması ve yenilenmesi, buna örnek olarak müşteri odaklı hizmet stratejisi verilebilir.

Değişim Stratejisi: Daha etkin ve verimli çalışma için kuralların ve çalışma sistemlerinin sürekli gözden geçirilmesi

Stratejilerin uygulanması ve etkin hizmet anlayışı içerisinde

a)Gereksinme duyulmayan şeylerin elimine edilmesi,alternatiflerin sunumu

b) Para sirkülasyonunu artırmak, Tahsilatı arttırmak,

c)Daha yüksek verimlilik için yatırım yapmak,

d)Maliyetleri azaltmak için yeniden düzenleme programlarının uygulanması de gerekli olan politikalardan bazılarıdır.

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Yukarda belirtilenleri ve kalite ilkelerini günbegün yönetim kültürüne taşıyacak ve yönetsel süreçlerin yeniden yapılandırılmasından sorumlu olacak her kuruluşun kendi bünyesinde bir yürütme koordinasyonu oluşturulması öngörülmüştür. Ahilik kendi kendine işleyen ama belirli kurallarla gelişmeyi sağlayan bir organizasyondur. Uzun süre varlığını koruyabilen kurumlar; kendi gelişimlerin sağlayabilen, en iyi çalışma hedefleri ve iyileştirme programları sayesinde etkili ve üstün performansla sahip organizasyonlardır. Günümüzde geçerli olan rekabet koşullarını, çalışma kalite anlayışının , toplumsal sorumluluk anlayışının müşteri ilişkileri kalitesi(hizmet kalitesi) ve tüketici hakları ahilik teşkilatında yer alan önemli ölçütler arasında yer almaktaydı.

Bu faaliyetler ahilik norm ve kodlarının birer yansıması olup bunların birçoğu Raporunda yapılması özetlenen faaliyetlerin Stratejik yönetim ve TKY ilkeleriyle çakıştığı.²⁹ Görülmektedir. İnsanlara düşük maliyetle üretim yapma ve hizmeti sunma, işlerde iktisadilik davranma ahilik kültür ve normlarından sadece bazılarıdır. Bu norm ve kültürlerin günümüzde değişik kavramlarla ifadelendirilmesi (Toplam Kalite, Müşteri odaklı Olma, Öğrenen Organizasyonlar, Kayıt Dışlığın Denetimi, Etkili Denetim, Sermayenin Dağılımı ve Sirkülasyonu) Yeni yaklaşımlarla bunların yeniden değerlendirilmesi açısından önemli ve yararlı olmaktadır

²⁹ Kaytaş M.ve Z. Aktaş;**Bir Kamu Kuruluşunda TKY Uygulaması**, 4.Ulusal Kalite Kongresi:TKY ve Eğitimde Kalite, TÜSİAD ve KalDer Yayınları, C.II,İstanbul-1995 , s.277-290

EDEBİYATIMIZDA AHİ TİPİ VE ESRAR DEDE FÜTÜVVETNAMESİ'NDE AHİ TİPİNİN ÖZELLİKLERİ

Metin AKKUŞ*

Edebi metinlerde müellifin oluşturduğu kurmaca dünya, görüntülerini gerçek dünyadan alır. Bu yeni sanal alemde yeniden görevlendirmeler yapılır. Burada insan, gerçek yaşamda var olmuş insanın idealize edilmiş kopyasıdır. Müellif, toplumun zaman içinde olumlu ve olumsuz prototipler olarak kabullenilmiş şöhret sahiplerini kopyalar, onlara kendi yaşam anlayışını veya içinde yaşadığı toplumun kabullerini giydirecek yeni bir varlık oluşturur. Edebiyat biliminin terminolojisinde bu prototip insanlar *kişilik/şahsiyet, tip veya karakter* adını alır.

Şahsiyet, gerçek yaşamıyla var olmuş ve tarihi süreç içinde herhangi bir coğrafyada hayat sürmüş insandır. Edebi metinler, ihtiyaç durumunda müellifin mesajını topluma ulaştırmada bu türde insan görünüşüne her zaman yer vermiştir. Tarih, sanat, bilim ve bunun gibi bir çok alanın ün sahibi şahsiyetleri edebi metinlerde halen dolaşım halindedir. İnsanın ikinci ve üçüncü görünümü olan tip ve karakterlere gelince onlar müellifin, okuyucusuna vermek istediği mesaja göre, zihninde şekillendirdiği insanlardır. Bunlar gerçek yaşamda var olmamış, ancak yaşamış şahsiyetlerin dikkat çekici özelliklerini kendilerinde toplamışlardır. Tip, karakterlere göre daha yüzeysel ve dondurulmuş bir insan görünüşüdür. Eserde ilk görüldüğü silüetiyle sonuna kadar aynı kalır. Bunun aksine karakter daha devingen bir insandır. Edebi eser boyunca silik bir silüet olmaktan çıkıp adeta yaşayan bir organizmaya dönüşür. Hatta varlığını sürdürebilmek için zaman zaman müellifinin kontrolünden çıkma direnci gösterir.

İnsanın edebi metinlerdeki görünüşünün genel olarak özetlenmiş bu üç insanın şahsiyet ve tip görüntüleri klâsik Türk edebiyatının şahıs

---

* Doç. Dr., Atatürk Üni. Fen-Edebiyat Fak. Türk Dili ve Edebiyatı Böl., ERZURUM.
makkus@atauni.edu.tr

kadrosunu oluşturmuştur. Tip ve şahsiyetlere nazaran *karakter* görüntüsü klâsik edebiyat metinlerinde, Mecnun tipinin dışında, rastlanmaz. Ya da, en azından, divan şiirinde rastlanmaz. Klâsik Türk edebiyatının sanal dünyasında abartısız yüzlerce şahıs ve yine onlarca tip, bu sanal dünyayı oluşturan müelliflerin hem içinde yaşadıkları toplum kabullerinin hem de aynı çerçeve içinde yaşayan müellifin yeni düzenlemelerinin temsilcisi konumundadırlar. Bu silik görünüşlü insan kopyalarının her biri bir inanç, bir adet, yahut bir idealin canlandırılan görünüşleridir. Metnimize konu oluşturan *ahi* tipi de, içinden kopyalandığı toplumun bir kesimini, doğu-İslam dünyasında *fütüvvet* veya Anadolu'daki yaygın şekliyle *ahilik* teşkilatının insan tipini temsil eder. Ahi tipi ahilikte bir dereceyi ifade etmesine rağmen hareketin dinamik ögesini oluşturmakla teşkilata ad olmuştur. Fütüvvetnamelerde ahi tipi, grup adı olarak *fütüvvet ehli* şeklinde ifadesini bulur. Bu grup ise, İslam tipi olan *müminin* karşılığıdır. Zıt tipleri ise *münafık*, *kafir* ve *gafil* tipleridir. (TORUN,1998 ; 371-72). İslamiyet öncesinde *feta asil* ve *tam* anlamıyla *insan* şeklinde idealize edilen tipin karşılığıdır (ATEŞ, 1977; 3).

Fütüvvetname adlı eserlere konu olan *gençlik*, *cömertlik* ve *soy temizliği* anlamındaki *feta veya fityan (fitye)* Türk edebiyatında *ahi* tipinin karşılığıdır. Türkçe'de *yiğit* , Farsça'da *civan-merd (civanmerdan)*, *fütüvvet-dâr* aynı anlamdadır. Davranış olarak mücahede ve mücadelenin karşılığıdır. İnsanın nefsinin ve çevresinin olumsuzluklarına karşı kendini iyiye yönlendirmesini ifade eder (TORUN, 2003; 2/517).

Tarihi süreçte İslam öncesi Arap toplumunun *kahraman*, *cesur*, *yiğit* anlamını yüklenmiş olan *feta* tipiyle ilgili terim (OCAK, 1996; 13/262) daha sonraki dönemlerde devlet tarafından kontrol altında tutulma, yönlendirilme ve disipline edilme ihtiyacı duyulan gençlik gruplarını ifade etmiştir. Bu topluluğa *al-tutvva*, *şeyhlerine abu'l-fityân*, *seyyidü'l-futuvva* adı verilmiş, İslam ülkelerinde *fityân*, *ayâr*, *gâzi*, *şâtr*, *mübeyyize*, *hürremi*, *cavidânî*, *fındık-endâz (bunduk)*, *civânmerd* gibi *dağmık teşkilatlar içinde yer alan insan tipine* ad olmuştur. Anadolu'da ise, 13. yy'dan sonra öncülüğünü Ahi Evran'ın yaptığı esnaf ocaklarının bir tipi haline dönüşmüştür. *Anadolu Selçukluları döneminde, daha önce ata-baba, alp, ak sakal, ozan-bakşı gibi Türk toplumunda saygı gören tipler de Fütüvvet Teşkilatı içinde yerlerini almış ; ahiler, Ehl-i Fütüvvet, Ahiyân-ı Rum, Ehl-i Hiref, Ehl-i sanat gibi adlarla anılmışlardır* (TORUN, 2003;2/518). Osmanlı döneminde ise *gedik (lonca)*, *ahi baba*, *yiğitbaşı*, *üstatlık*, *kethüdalık* gibi terimler aynı teşkilatın genişlemiş sınırları içinde gelişmiş yeni görev, sorumluluk ve adlandırmaları ifade

eder. Bu tarihi gelişim ve dönüşümün ayrıntılarını Ahmet Yaşar Ocak, Diyanet Vakfı, İslam Ansiklopedisi'nde şöyle dile getirmektedir ;

Fütüvvet kavramının tarihi gelişimini ve evrimini iyi anlayabilmek ve takip edebilmek için Cahiliye devrinde Arap toplumundaki feta tipinden İslami dönemde kurumuş bir fütüvvet teşkilatına, bu teşkilatın sufilikle birleşerek tasavvufi bir nitelik kazanmasına, bu noktadan sonra da esnaf kesimiyle kaynaşarak mesleki bir mahiyet alan Ahilik kurumuna dönüşmesine kadar uzanan süreci bir devamlılık olarak görmek ve birinden ötekine geçişin nasıl meydana geldiğini iyi belirlemek gerekir (1996; 13/261)

şeklinde özetledikten sonra, yazının devamında, konunun ayrıntılarını vermektedir. İslamiyet sonrasında *Ene'l-fetâ, Ebü'l-fetâ* vb. hadislerle dayanılarak Hz. Ali'nin *fetâ* olarak anılması da bu adlandırmanın *İslam'da ideal kişiyi tarif eden bir kavram olarak... bir İslam tipi* olmasını sağlamıştır (TORUN, 2003;2/518).

Ahilik (2000;) adlı eserinde Yaşar Bıyıklı, Neşet Çağatay'ın bir eserinden (1989), nakil yaparak ahi hakkında şu bilgilere yer vermektedir; *“Ahi” sözcüğünün kökeni konusunda dil bilimcileri arasında görüş birliği yoktur. “Ahi” kelimesi, Arapça, “kardeş” anlamına gelmektedir. Ancak, Divanü Lügati't-Türk'te “Ahi” kelimesi eli açık, cömert, yiğit anlamına gelen “Akı” kelimesinden türediği kaydedilmektedir (s.9).*

Ahi, Arapça *kardeşim* anlamında bir sesleniştir. Fütüvvette ise bir makam adıdır. Ahi, fütüvvetin ilkelerine uygun olarak işleyişini sağlayan ikinci derecedeki (halife) kişidir. *Yiğit (feta, cüvanmerd)*, fütüvvetin ilk aşamasındaki kişidir. Tipin diğer bir görünüşü *büyük merkezlerde ahilerin tabi olduğu en büyük şeyh* anlamıyla Ahi Baba (Ahi Türk)'tür. *Şeyh, kıdvetü'l-fityân, reise'l-ahiyye'l-fityan* adlandırılmalı da aynı dereceyi ifade eder. Sonraki dönemlerde *kahya ve müteveli* bu tipi karşılar. Geçiş döneminde ise fütüvvet ehli için *alp* adlandırması kullanılmıştır . *Fütüvvete girenler mecaz yoluyla ayyar* adını alırlar. *Yaren, üstad, nakib, yiğitbaşı* adlandırmaları da teşkilat içinde değişik görevleri yüklenmiş kişileri ifade eder (TORUN,1998 ; 70-86). Ahi, geniş anlamda *kardeş, arkadaş, yaren, dost, yiğit* anlamlarında kullanılmıştır (BIYIKLI, agy).

Tipin ahilik teşkilatı içindeki yeri Diyanet Vakfı, *İslam Ansiklopedisi'*nde şöyle tespit edilmiştir : Sanat erbabı içinde en dürüst ve en çok saygıya değer olan, muhtemelen yaşça da önde bulunan bir üstat teşkilatın reisi olup kendisine *ahi* deniyordu. Şehirdeki meslek şubesi

sayısı kadar ahilerden reis olarak seçilene *ahi baba* ünvanını alıyordu, Ahi babalar doğrudan Ahi Evran şeyhlerine veya vekillerine bağlı idiler. (KAZICI, 1988;1/ 541).

Ahiliğin tarihin derinliklerinde Türkistan'a kadar uzanarak Hoca Ahmet Yesevi'ye ulaştığı; Yunus Emre, Hacı Bektaş-ı Veli, Ahi Evran, Aşık Paşa, Gülşehri, Hacı Bayram-ı Veli gibi Türk düşünür ve gönül adamlarının dilinde ve kalemlerinde olgunlaştığı anlaşılmaktadır. Nitekim bu şahsiyetlerden Ahi Evran'ın ilk tasavvufi terbiyesini Hoca Ahmet Yesevi'nin talebelerinden aldığı (BIYIKLI, 2000;10; DEMİR,2000; 348-349'dan alıntı) Yunus Emre'nin de bir ahi olduğu kaydedilmektedir (BIYIKLI, 2000;69).

Yukarıda adı geçen şahsiyetler, edebiyatımızda *şeyh, pir, veli, derviş...* gibi tasavvuf dünyasının sosyal hayata kazandırdığı zengin tipleri besleyen *tarihi, tasavvufi, edebi şahsiyetler* arasında yer alan mitleşmiş kişiliklerdir. Nitekim Ahi Evran (ö.1262), tarihi bir şahsiyet olmakla birlikte mitleştirilmiş yaşamıyla Ahi Evran, *veli* makamına çıkarılmıştır. Büyük alim ve mutasavvıf Şeyh Edebali de ahi şeyhlerindedir.

Osmanlı Devletinin ilk dönem devlet adamları, Orhan Gazi, oğlu Sultan Murad ve üst düzey devlet yöneticileri Ahi tipinin yaşam biçimini benimsemiş, bu kuruluşa girmeyi onur olarak kabul etmişlerdir. (BIYIKLI, 2000;12, ÇAĞATAY, 1989 ; 50'den aktarma). Orhan Gazi'nin ahilikte bir unvan olan *ihitiyarüddin* ünvanını aldığı, I. Murad'ın *şed* kuşandığı kayıtlara geçmiştir (KAZICI, 1988;1/ 541).

Ahi tipinin sosyal yaşamdaki uzantıları unvan ve lakaplarda devam etmektedir. Şeriye sicillerindeki *Ahi Baba* ve *Ahi Çelebi* unvanları böyledir. (BIYIKLI, 2000;18). Edebiyatımızda da bu tip adını mahlas olarak kullanan Benli Hasan (ö.1517), Ahmet (ö. ?), Mehmet (Arif, ö.?), adlı şairler bu mahlası kullanmışlardır (İPEKTEN vd. ,1988; 14-15; 37-38).

Türk edebiyatında tip konusunda ilk derli toplu eserin sahibi Mehmet Kaplan, *Tip Tahlilleri* adlı eserinin bir bölümünü Ahi tipine ayırmıştır (1991; 132-143), Yazar, söz konusu eserinde, Anadolu Türk kültür ve medeniyetinin teşekkülünde, ahi tipinin, gaziler, veliler ve alimler kadar önemli bir rol üstlendiklerini ifade ettikten sonra , tipi şöyle tanımlamaktadır :

Ahiler, bazı yönleriyle gazileri hatırlatırlar; onlar da gözlerini budaktan sakınmayan yiğit kişilerdir. Fakat gayeleri savaş değil, barıştır. Çalışan esnaf sınıfını, şehir halkını dış ve iç düşmanlardan korurlar.

Selçuklu Devleti yıkıldıktan ve devlet otoritesi yok olduktan sonra, esnaf tabakasına mensup olan gençler, kendi aralarında bir korunma teşkilatı kurmuşlardır. Onların başlıca özelliklerinden biri çalışan insanlar olmalarıdır. Sabahtan akşama kadar kendi işlerinde çalışırlar, ikinci vakti kazandıklarını şeyhlerine verirler, beraber yer, içer, ibadet eder ve eğlenirler. Ahiler, iyi Müslüman olmakla beraber, veliler gibi dünyadan el etek çekerek, kendilerini tamamen din ve ibadete vermiş derviş değillerdir. Onlar ibadet kadar, yeme, içme ve eğlenmeden hoşlanırlar. Hayat felsefeleri ve yaşayış tarzları çalışmaya, dostluğa ve yardımlaşmaya dayanır (s.132).

Ahi, ahilik teşkilatının önderlerine verilen addır. Dünyayı da ahireti de önemseyen bir topluluk olan ahilik, mesleki eğitimle birlikte dini (İslami) eğitimi de üstlenmiştir. Mesleki eğitimi genel eğitim ile bir bütünlük içerisinde ele alıp bunu ömür boyu devam edecek bir faaliyet olarak uygulamaya koymak sistemin en çarpıcı özelliğidir (EKİNCİ,1991; 85). Kaplan, topluluğa fütüvvet-geçlik ; gruba fityan-geçler adının verildiğini İbn-i Batuta'dan yaptığı alıntının satır aralarında kaydetmektedir .

İbn-i Batuta'dan yapılan alıntıda bu tipin önderinin yaşam biçimi konusunda ip uçlarına rastlanmaktadır :

Sırtında eski, yıpranmış bir elbise, başında keçe bir külah vardı...bu adam genç kardeşlerin önderlerinden biridir, kendisi sayacı ustalarındandır, cömertliği ve kerekkarlığı ile tanınmıştır. Sanatkarlar arasında iki yüz yoldaşı vardır...(133). Oturma salonunda, sırtlarına kaba giymiş, ayaklarında mest olan ve bellerini, ortasında bir hançer asılı iki arşın uzunluğunda kemerler bağlayan, başlarını her biri bir arşın uzunluğunda ve iki parmak eninde taylasanlı softan yapılmış beyaz sarıklarla örten gençler...Gençler burada toplandıkları vakit sarıklarını çıkarıp önlerine koyarlardı ki, o zaman başlarını, görünüşü gayetle güzel olan ince ve şeffaf ipekten yapılmış zerduhani denilen veya buna benzer bir takye örtmekte idi (134).

Söz konusu seyahatnameden anlaşıldığına göre, ahiler aralarından seçtikleri bir yoldaşlarını ahi yapar, kazançlarını pirlere verir, henüz bekar oldukları için, ikindide işlerini bıraktıktan sonra kendi açtıkları zaviyede toplanır, varsa yolcu ve misafirleri birlikte ağırlar; bir arada olduklarında yeme ve içme faslından sonra türküler söyler, oyunlar düzenlerler.

Ahilerin yaşam felsefeleri, ahi kültürüne yakın duran Derviş Yunus'un fikirlerine yansıdığı gibi, *Divan'*ındaki bir gazelinde de ahinin

yaşam düsturlarını uzun uzadıya anlatmaktadır (Yunus, 1981; 409-410; 1990: II, 370-371). Ahi adının şiirde kafiye olarak kullanılmış, tespit edebildiğimiz, tek şiir kaydı olan bu manzume 12 beyitlik bir gazeldir. Eser üzerinde çalışan Mustafa Tatçı, eserin *İnceleme* bölümünde *Yunus Emre'ye Göre Bazı Tipler* başlığı altında, *ahi* tipini söz konusu gazeli esas alarak incelemiştir (1990: I/419-421).

Osmanlı Devleti'nin kuruluşuna sağladığı önemli katkılarla birlikte, Müslüman Türk toplumunun da ekonomik, sosyal ve kültürel hayatının düzenlenmesini de dağlayan Ahi Birliklerinin tipi olarak Ahî, diğer tip ve kişilikler kadar yaygın olmasa da, edebiyatımızda, *ahi*, *kardeş*, *civanmerd*, *feta*, *fityan*, *ayyar*, grup adlarıyla yer almaktadır.

Edebi metinlerde ahi tipinin yeterince anılmaması tipin erken dönemlerde oluşmasıyla ilişkilendirilebilir. 13.-14. yy'da Anadolu'da hem Selçuklular hem de Osmanlılar'ın ilk dönemlerinde aktif rol oynayan ahilerin imparatorluk içinde zenginleşen kültür hayatında yerini diğer tiplere bırakması doğaldır. Ahi tipinin Yunus Emre, Aşık Paşa gibi erken dönem şairlerinin eserlerinde konu olması bu nedenledir.

Klâsik edebiyat metinlerinde ahi tipi ve diğer adlandırmalarına daha çok fütüvvet konusuna yer veren eserlerde rastlanmakla birlikte; *civanmerd*, *ayar* (*ayyârân*) vb. terimler, özellikle Ahi Evran şahsiyetiyle birlikte şiire konu edilmektedir. 16. yy'ın meşhur şahsiyetlerinden Hayalî (ö. 1557), *Divan*'ında (1992) yer alan *Cafer* adlı bir meslek erbabını tasvir ettiği şehrengiz örneği bir gazelinde :

Ol cevanmerde n'ola ehl-i fütüvvet der isem

Varını bezl etmede Rûm'un Ahi Evrân'ıdır

(G. 66/7)

O yiğide fütüvvet ehlidir, desem yaraşır. Çünkü cömertlikte Anadolu'nun Ahi Evran'ı gibidir, şeklindeki söyleyişinde olduğu gibi, tipi tanımlayan metinlere rastlanabilmektedir.

Fütüvvetnamelere gelince, fütüvvet tavrını konu alan veya fütüvvet tavrının kurallarından bahseden eserler *fütüvvetname* adını almıştır. Başlangıçta tasavvufî özellikte olduğu halde 13. yy'dan itibaren ekonomik, toplumsal ve politik bir yapılanmaya dönüşen fütüvvetin kurallarını, işleyiş biçimini, mensuplarının davranış biçimlerini düzenlemek endişesiyle kaleme alınmış ve bu tavır geleneğinin uzun süre yazılı nizamnamelerle korunmasını sağlamıştır. Konu hakkında yazılan ilk eser Süleymî (ö. 1021) tarafından yazılmış Arapça *Kitabü'l-Fütüvve'* dir. Eser, Süleyman Ateş tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir (1977).

Nasiri'nin Farsça *manzum Fütüvvetnamesi* ise 13. yy'da yazılmıştır. İlk Dini-Tasavvufi metin örnekleri içinde fütüvvete ait metinlere de rastlanır.Türkçe fütüvvetname yine 13. yy'da yazılmış Burgazi'nin eseridir. Sonraki yüzyıllarda fütüvvetin ilkelerine dair çeviri veya özetleme yoluyla yazılmış Türkçe örnekleri de vardır. Konuyu veya fütüvvetin temel tipi olan ahi ve ahilik geleneğini anlatan bir çok örnek metin vardır. Ahi Tipinin içinde yer aldığı fütüvvetnameler bağımsız eserler olarak düzenlenebildiği gibi, içerik olarak *seyahatnameler*, *surnameler*, *tarifatnemeler* vb. türler içinde de rastlanmaktadır (TORUN, 1998;435). Aynı şekilde şeyh Edebalı'nın Osman Gazi'ye *vasiyeti*, Evliya Çelebi'ye babasının nasihati gibi metinlerde asıl tür *nasihatname* olduğu halde, okuyucu, fütüvvet anlayışının tecrübeye dönüşmüş öğütlerini bulur. Yine bunun gibi, *şehrengizlerin* bir yerleşimin meslek erbabını tasvir eden örnekleri de fütüvvetname konusuna yaklaşan örnekler olarak hatırlanmalıdır. Bağımsız olarak yazılmış fütüvvetnamelerden bazıları genel olarak fütüvveti işlerken bazıları da mesleklerden herhangi birini esas alarak kurallarını, teşkilata giriş ve uzaklaştırma yollarını konu edinmişlerdir.

Türk edebiyatında, Yunus Emre, Gülşehri, Kaygusuz Abdal, Gelibolulu Ali, Vahib Ümmi, Köroğlu, Nabi, Abdi, Evliya Çelebi, Kul Mustafa, Aşık Ömer, Hazin, Katibi, Semi, Aşık Kamil, Erzurumlu Emrah, Kütahyalı Pesendi, Tokatlı Nuri, Mehmet Akif, Ziya Gökaltp gibi pek çok şair ve yazar, fütüvvet tavrına, meslek erbabına dair bazı dikkatlerini eserleri arasına almışlardır. Geleneğin çağdaş yazar ve şairler tarafından da zaman zaman konu edildiği görülür (TORUN, 1998 ;435-468).

Ahiliğin nizamnameleri olan fütüvvetnamelerde meslek erbabının ticari ve ahlaki kuralları *ahi-ihvân* tipinin karakteristik özelliklerini sıralar ; doğruluk, emniyet, cömertlik, tevazu, nasihat, doğru yolu tavsiye, affedicilik ve tevbe etmek olumlu karşılanan özelliklerdir. İçki, zina, yalan, gıybet, hile vb. olumsuz tavır ve davranışlar içinde olmak ise, meslekten uzaklaştırılmayı gerektiren nedenler arasında sayılmaktadır. Gerek ilk örnek olarak kayıtlara girmiş olan Sülemi'nin Arapça *Kitabü'l-Fütüvve* adlı eseri gerek konumuzu oluşturan *Esrar Fütüvvetnamesi* aynı konu başlıklarına yer veren türün örnekleri olarak görülecektir.

Ahilik teşkilatında mesleki becerilerle birlikte dini, ahlaki, tasavvufi bilgileri de fütüvvetnamelerde dile getirilmiş, tasavvufla fütüvvet bu eserlerde aynileşmiştir. Fütüvvetin kurallarına yer veren çeviri veya özetlenmiş bir çok eser örneğinin yanında Türk edebiyatında

Şeyh Eşref bin Ahmed Fütüvvetnamesi ve *Esrar Dede Fütüvvetnamesi* türün manzum örneklerindendir (TORUN, 2003;2/519).

Esrar Dede Divan'ının Arap harfli matbu nüshasında yer alan *Fütüvvetname-i Esrar* (1257; 153-159) tasavvufi nitelikli bir eserdir. Toplam 173 beyitten oluşan mesnevi tarzındaki eserin giriş bölümünde Tevhid, nat ve medhiyelere yer verilmiş (1-42), *Agaz-ı Kitap* bölümünden sonra (54-68) Feridüddin Atar ve Tellak arasında geçen bir sohbet fütüvvetin kurallarını anlatan *hikayet* başlıklı bir nasihate dönüştürülmüştür (69-152). Eserin sonunda ise Hz. Ali Fütüvveti (155-163), bir münacat , dua bölümü (164-173) ve eserin yazılış tarihini tespit eden *tarih* beyitleri ile mesnevi sona ermektedir (174-176). Eserin metni ve fütüvvetname türü ile ilgili bir inceleme Hasan Kasır'ın bir makalesine konu edilmiştir (1993). Esrar Dede Fütüvvetnamesi'nde konu, iki temel düşünce çevresinde işlenmektedir: Bunlar *din nasihattir (e'd-dinü'n-nasiha)* ve *Lâ feta illa Ali La Seyfe İlla Zülfekar (Ali'den daha cesur bir yiğit, Zülfekar'dan daha etkili bir kılıç yoktur)* ifadeleridir.

Fütüvvetnâme-i Esrâr'da şair, ahi tipinin değişik adlandırmalarına yer vererek tipin özelliklerini sırlamıştır. Eserde *ihvân (kardeşler: 52.beyt)*, *civan-merd (53)*, *kardaş (97)*, *karındaş (116)*, *merd (130)*, *civan, pîr, ahî (139)*, *birâder (154)*, *fetâ (166)*, *merdân (yiğitler: 171)* ifadeleri şairin doğrudan tipe gönderme yaptığı ifadelerdir. Görüldüğü gibi bu adlandırmalar *ahilik* teşkilatının temel dinamiğini oluşturan insan ögesinin adlandırmalarıdır. Bu ifadelerin yanı sıra şairin başka tip adlarını da anarak *ahi* tipinin içinde bulunduğu diğer olumlu grup tiplerine de göndermeler yapar. Bunlar, genellikle tasavvuf çevresinde oluşturulmuş olumlu tip ve şahsiyetlerdir : *Muhammed (Ahmed)*, *Ali (Haydar)*, *Şeyh Attar; veli, nebi, yâr, âgâh, pârsâ, sufi, pîr-i kâmil* vd. bu türden anmalardır. Eserde daha çok iyilikler anılmış oldukça az sayıda olumsuzluktan ve olumsuz tiplerden söz edilmiştir.

Esrar Dede, olumlu insan tipin oluşturmaya çalışırken sıraladığı özelliklerle de meslek erbabının şahsında dönemin olumlu insan tipini de canlandırmaya çalışmıştır. Eserde Şeyh Attar ağzından, muhatap aldığı Tellak'e yapılan telkinde meslek erbabının özellikleri sıralanmıştır. Bunlar metnin sunuluş düzeninde şöyledir : *Fütüvvetin temeli iyi ahlaktır. İyi ahlak mürüvvet-i tamdır. Tam mürüvvet ise şu özelliklerden oluşur : sır tutmak, ayıbı gizlemek, doğru olmak, kusuru terk etmek, iyilik yapmak, kötülükten uzak durmak, nefse hakim olmak, vefa göstermek, sufi olmak, riyadan uzak durmak, affetmeyi bilmek, kötülüğe iyilikle karşılık vermek, sohbeti kesenle sohbet etmek, yumuşak söz söylemek, böbürlenmemek, tevazu göstermek, mutsuzları mutlu etmek, nankör olmamak, başkalarına*

yedirmek, gıybetten uzak durmak, yasaktan kaçınmak, Allah'a kul olmak, bidati yaymaktan kaçınmak, hile yapmamak, kindar olmamak, kıskanç olmamak, tama etmemek, kanaat sahibi olmak, çağrılmayan yere gitmemek, nabza göre şerbet vermek, halk içinde olmak, çok konuşmamak, adil olmak, edeplilerle oturup kalkmak, herkese hizmet etmek, kötüyü örtüp iyiyi söylemek, hevaya uymamak, gizlice nasihat etmek, ibadet etmek, sabırlı olmak, şükr etmek, misafiri Tanrı'dan kabul edip ikramda bulunmak, gücü yettiği kadar ikramda bulunmak, neyi varsa paylaşmak.

Eserin sonunda yer alan Ali Fütüvvetinde ise İslam peygamberi ile Ali'nin sohbeti'nin özü, *halkı rahat ettirmek* şeklinde özetlenebilir.

Sonuç olarak, kuruluşu, uygulamaları ve yaşam felsefesiyle Türk kültürüne damgasını vurmuş ahilik, Türk kültür hayatına bir çok kültür mirasını armağan etmiş bir teşkilattır. Cömertlikte Hatem-i Taî'yi, yiğitlikte Hz. Ali'yi, konuk ağırlamakta İbrahim'i; affedicilikte Yusuf tavrını, batıla uymamakta Ashab-ı Kehf'i ve yarenlikte Yuşa'nın Musa'ya kardeşliğini fütüvvet ahlakı ve ahilik tavrı günümüze kadar taşımıştır. *Püf noktası* ve *pabucu dama atılmak* deyimleri; *Eline, beline, diline sahip ol!* veya *Eşine, işine, aşına dikkat et!* şeklinde özetlenmiş yaşam felsefeleri ve en önemlisi bilinçli kurumsallaşmanın örneği Ahi Birliği (Ahiyân-ı Rum) ve Anadolu kadınlar birliği (Bacıyan-ı Rum) bu mirasın hemen hatırlanması gerekenlerden en önemlileridir. Bizler bu mirasta ahi tipinin günümüz toplumuna örnek olması gereken meslek ahlakını, mesleki becerilerini buluruz. Bir ahi olarak Şeyh Edebalî'nin *vasiyeti* Osman Gazi'nin şahsında ahi tipinin karakteristik özelliklerini sıraladığı gibi, Osman Gazi'den bugüne Türk toplumunun yaşam felsefesine de yön vermiştir. Konukseverlikte ve eli açıklıkta götürebildiği kadar geniş bir sorumluluk taşıyan *yiğitçe duruşun*, mücadelede kendi yaşamını ortaya koyuşun sembolü olan *ahinin*, gerçek yaşamımızda *efe, zeybek, ökkeş, dadaş, gaggoş* vb. yerel-toplumsal tiplerimize ne derecede etkili olduğu ayrıntılarıyla düşünülmelidir.

KAYNAKÇA

ASLAN, S. , (2003), *Fütüvvetname, c.2, 519-20*, Türk Dünyası Edebiyat Kavramları ve Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü, Ankara: AKMB Yayını.

BIYIKLI, Yaşar (2000), *Ahilik*, Trabzon; TESOB Yayını.:s. 9.

ÇAĞATAY, Neşet (1989), *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*, Ankara, TTK Yayını.

DEMİR, Galip (2000), *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu ve Ahilik: Ahilik Kültürünü Araştırma ve Eğitim Vakfı Yayınları*,

Divan-ı Belagat-unvan-ı Esrar Dede (1257), İstanbul: Takvim-i Vekayi.

EKİNCİ, Yusuf (1991), *Ahilik*, Ankara.

Es-Sülemi, Ebu Abdurrahman Muhammed ibn el-Hüseyn (1977), *Kitabü'l-Fütüvve*, (Çev. Süleyman ATEŞ, *Tasavvufta Fütüvvet*): Ankara: AÜ, İlahiyat Fakültesi Yayını

GÜLLÜLÜ, Sabahattin (1977), *Ahi Birlikleri*; İstanbul.

Hayali Divanı (1992), (Haz. Ali Nihat Tarlan). Ankara.

HORATA, Osman (1998) *Esra Dede: Hayatı-Eserleri Şiir Dünyası ve Divanı*, Ankara: KB Yayını.

İbn Batuta (1333-35), *Seyahatname* (Çev. Mehmet Şerif).

İbn-i Batuta Seyahatnamesi'nden seçmeler (1971), (Haz. İsmet Parmaksızoğlu), İstanbul : MEB,

İPEKTEN vd. (1988), *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, Ankara : KTB Yayını.

KAPLAN, Mehmet (1991), *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar-3 Tıp Tahlilleri*, İstanbul: Dergah Yayınları.

KASIR, H.Ali, *Esrar Dede, Hayatı, Edebi Kişiliği ve Divanının Karşılaştırmalı Metni*, Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Erzurum, 1996, (Dan.Yrd.Doç.Dr.Turgut KARABEY).

KASIR, Hasan (1993), "Türk Edebiyatında Fütüvvet-nâmeler ve Esrâr Dede Fütüvvetnâmesi", **Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi** 1, Erzurum.

KAZICI, Ziya (1988), *Ahilik*, DİA, 1, İstanbul, 540-542: TDV Yayını.

OCAK Ahmet Yaşar (1996), *Fütüvvetname*, DİA, 13, İstanbul, 264-265 : TDV Yayını.

TORUN, A. (2001), *Ahi-Ahiler-Ahilik,c.1*, 65-68, Türk Dünyası Edebiyat Kavramları ve Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü, Ankara: AKMB Yayını.

TORUN, A., (2003), *Fütüvvet, c.2*, 517-19, Türk Dünyası Edebiyat Kavramları ve Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü, Ankara: AKMB Yayını.

TORUN, Ali (1998), *Türk Edebiyatında Türkçe Fütüvvetnameler*, Ankara: KB Yayını.

TORUN, Ali (1992), *Türk Edebiyatında Türkçe Fütüvvet-nameler Üzerine Bir İnceleme*, Ankara (GÜ. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmış Doktora Tezi).

ULUDAĞ, Süleyman ve Ahmet Yaşar OCAK (1996), *Fütüvvet* , DİA, 13, İstanbul, 259-263: TDV Yayını.

Yunus Emre Divanı (1990), (Haz. Mustafa TATÇI), II c., Ankara ; Kültür Bakanlığı Yayını.

AHİLİK TEŞKİLATLARINA TARİHSEL BİR PERSPEKTİFTEN BAKIŞ

Osman AKKUŞ*

Ahilik Kültürünün Sosyo-Ekonomik, Kültürel ve Siyasi Yansımaları

Öncelikle ticaret ve sanat hayatının canlanmasında, istihdamın sağlanmasında belirleyici olmuştur. Ortaya konan kural ve kaideler sanat ve ticaret hayatının sağlam temeller üzerine oturtmuştur. Teşkilât yapısında çırak, kalfa, usta hiyerarşisinin yanı sıra baba-oğul ilişkisi gibi sevgi/saygı bağının da tesis edilmiş olması ahilik kültürünün tarihsel zenginliğini ve farkını ortaya koyar.

Teşkilâtın önderleri çevrelerinde sanatı ve güzel ahlâkiyla tanınmış esnaf olduğundan yüksek bir motivasyon sağlanmış ve kısa sürede tüm Anadolu'yu saran bir örgütlenme ortaya çıkmıştır.

Ahi Teşkilâtının ihtiyacı olan mali kaynak üye aidatları ve bağışlardan sağlanırdı. Aidatlar yazılı kararlarla belirlenmiş, harcamalar adil ve objektif yapılarak harcama belgelerine bağlanmış olduğundan "suistimal" kesinlikle söz konusu olamazdı. Yakın döneme kadar Anadolu köylerindeki misafir odası geleneği bu Teşkilâtın köylere kadar uzanan bir yansımasıydı.

İbni Batuta ve Evliya Çelebi'den ülkeye uzak diyarlardan gelenlerle, yoksullara ayrılan tahsisatların da önemli meblağ olduğunu öğreniyoruz. Bu teşkilât, bir üretici teşkilâtı olarak algılansa da gerçekte tüketicinin çıkarları da korunmuş yüksek fiyatla satışa, hileli ayıplı mala, sahteciliğe fırsat verilmemiş, ağır müeyyidelerle ticari ahlâk kurumsallaştırılmıştır. Tüketici hakları yönüyle de bu Kurumlar önem arz etmektedir. BU açıdan Osmanlı Toplumunda sınıf ve meslek çatışması yaşanmamış, tam aksine mesleki dayanışma ve işbirliği güçlenmiştir. Bu sistem, aynı zamanda reel ve dinamik bir yapıya da sahipti. Çünkü,

* Milli Eğitim Bakanlığı Çıraklık ve Yaygın Eğitim Genel Müdürlüğü, ANKARA

kararlar toplumun ihtiyacına göre veriliyor, seçilmiş olan (seçimle yönetime gelen) kurulların aldığı kararlar da Şüphesiz genel kabul görüyordu. Günümüzde üretimim her safhası “süreç” olarak ele alınmakta ve proses yönetimi adı ile ifade edilmektedir. Bu teŐkiltlar, üretimde hammadde temininden, teslimata kadar her safhada birtakım kaideler koymuŐlar proses yönetimini asırlar öncesinden icra etmişlerdir.

Bu kültür, elbette kaynağını moral alanımızdan, tarihi köklerimizden almaktaydı. “İnsanların en hayırlısı, insanlara en hayırlı olanıdır.” Mesajı bu kültürün temel referansıdır. Osmanlı döneminde ve hatta Cumhuriyet dönemindeki bir çok yasa, tüzük vb. mevzuatın hazırlanmasında Ahilik TeŐkilt Kültürü kaynaklık etmiştir. Bu yönüyle de siyaset bilimi açısından dinamik bir yönü vardır. Günümüz modern toplumlarında bir mesleği icra edecek kişi için “belgelendirme” sistemi uygulanır. O dönemde ıracak, kalfa, usta/stat’lık sistemi ile yeterlilik ve izin belgeleri düzenlenerek iş ve ticaret hayatında mesleki standardizasyon ve sınıflandırma esasları uygulamaya konmuştur. Meslekte yükselme, fiili hizmet süresi, bilgi ve beceri ile yüksek ahlk kriterine bađlanmıŐtı.

Ahilik TeŐkilt, diğer dinlere mensup esnafla da sağlıklı ilişkiler geliŐtirmiŐ, toplumsal barış ve hoŐgörünün membaı olmuştur. Ahilik TeŐkiltları “Gedik”lere dönüŐtürüldükten sonra aynı misyonunu srdrmŐtir.

Bu TeŐkiltlarda esnafın kendi arasındaki problemlerle, kamu hukuku kapsamında devletle olan anlaşmazlıkları çözülür, hatta haksızlık açık ve kesin ise mahalli yetkililer padişaha Şikayet edilirdi. Bu yönüyle bu kurumların adli bir fonksiyonu da vardı.

Belirli dönemlerde yemekli ziyafetler, Şenlikler yapılır, milli oyunlar oynanır, türküler söylenir, ava çıkılır, akŐamları düzenlenen sohbetlerle eğitim ve kültür faaliyeti yapılarak milli heyecan canlı tutulurdu. Özellikle düğünlerde yardımlaşma ve dayanışma, acı günlerde ise paylaŐma doğal yaşam Őekliydi.

Özetle, onlar kendi dönemlerinde hayatı yaŐanır hale getirmek için en güzelini yaptılar. Ticarete doğruluk, müşteriye saygı, hile karıŐtırmama, devlete bağlılık, bilime ve bilim adamına saygı, halka Şefkat, küçüklere sevgi ilkelerini tarihe nakŐttiler.

“Taşı tut altın olsun.”, “Tuttuğun işte hayır gr.”, “Genler, erenler, pirlere yardımcı ol, yoksulluk grmeyesin, sıkıntı

çekmeyesin, hak yersen iki elim yakanda olsun. ” Gibi sosyal hayatımıza yerleşmiş dilekleri, öğütleri o çoğu isimsiz kahramanlara borçluyuz.

Kalkınma ve gelişme yarışında, ülkelerin ekonomik ve siyasi varlıklarını korumaları ve devam ettirtmelerinin kompleks bir görünüm kazandığı günümüzde ahilik kültürü ve tecrübesinden alacağımız çok büyük ders olsa gerek. Köklerimizle buluşup, toplumsal müştereklerimizi güçlendirdiğimizde dünya platformunda da saygın olacağımızı unutmamalıyız. Kültürel ret ve yok sayma toplumlar için tartışmasız yıkımdır.

Büyük Ülke olmak için sahip olduğumuz, değerleri hissetmeli gelecek kuşaklara aktarma bilincini hep ama hep canlı tutmalıyız

Ahi Fütüvvetnamelerindeki Prensipler

Bu prensipler; birer fazilet, olgunluk, özveri şaheseridir. Osmanlı'nın 600 yıllık devlet hayatının, yüksek uygarlık anlayışının önemli ipuçlarıdır. Kısaca birkaçına göz atalım;

*Her şeyin temeli edeptir. Kısaca edep, tavır ve davranışta ölçüdür. Her vaktin, her makamın, her halin edebi vardır. Geçmişten günümüze gelen Edep ya Hû. . sözü edep kavramının derinliğini ifade eder.

*Hizmet makamının yüce oluşu esastır. (Yani mesleki faaliyetlere kutsallık atfedilmiştir.)

Ahiliği Doğuran Tarihsel Şartlar

Ahiliğin tarihi gelişimine bakıldığında sosyal, ekonomik ve politik temellerinin olduğu görülür. Kurumlaşmanın başladığı 13. yüzyıl, Cengiz Han'ın katliamlarından dolayı Anadolu'ya İran üzerinden Türk göçünün yaşandığı dönemdir. Göç dalgasıyla Anadolu'ya gelen sanatkârların esasen sanat ve ticareti elinde tutan gayri Müslim esnafa karşı ayakta durabilmeleri, rekabet gücü sağlayabilmeleri onları kaliteli mal ve hizmet üretmeye, dayanışmaya dolayısıyla da Teşkilâtlanmaya zorlamış böylece “Ahi Teşkilâtları”hızla doğmuştur. Teşkilâtlanma sürecinde Ahi Evran'ın ismi hemen göze çarpar, yine Mevlâna Celaleddin-i Rumi, Hacı Bektaş Veli gibi yüksek bilgi, kültür ve erdem sahibi şahsiyetlerinde aktif katkısı, Kurumlaşmada rol oynamıştır.

Teşkilâtın doğuşu Kırşehir'de Ahi Evran'ın önderliğinde ayakkabıcı, saraç esnafının toplanıp teşkilâtlanmasıyla başlar. Gerçi, Osmanlı Hükümdarlarından birçoğu (başta Orhan Gazi olmak üzere) ahi olup, ahi babadan kuşak bağlamış, kendisi de başkalarına kuşak

bağlamıştır. 17. yy Osmanlı Seyyahlarından Evliya Çelebi Edirne'den bahsederken Ahi Ocağına bağlı 5. 000 debbaağ, şahbaz yiğit demekte bu da, Ahilik Teşkilâtlarının bu sektördeki ağırlığını ortaya koymaktadır.

Özetlersek; Bu teşkilâtların 1. ci amacının, Anadolu'ya göç eden sanatkârlara iş bulmak, yerli sanatkârlarla rekabet etmek, üretimde kalite ve standardizasyonu sağlamak, üretimi ihtiyaca göre plânlamak, san'at ve ahlâkını geliştirmek, sağlamak ve yardımlaşma,

2. amacının da savaş halinde devletin silâh teminine yardımcı olmak, gerektiğinde silâhlı kuvvetlerin yanında olmak, san'atta, dilde, musikide, gelenek ve görenekte milli heyecanı canlı tutmak.

Bu kuruluş, Türk-İslâm kültürüne, dünya uygarlık tarihine özellikle, ticaret ve san'at hayatına çok önemli değerler katmıştır.

Ahiliğin diğer öncüleri

*Osmanlı Devletinin kuruluşunda "ahilerin" oynadıkları rol tarihsel bir gerçektir. Osmanlı hükümdarı Orhan Bey, Ahilerden kuşak kuşanmıştır. 1. Osman (Bey), Orhan Bey, 1. Murat, 1. Bayezid, 1. Mehmet ve 11. Murat dönemlerinde bilgin ve Devlet adamları arasında çok sayıda "ahi" olduğu bilinmektedir.

Ahilik Ve Osmanlı Devleti (Çok Yönlü Bir Yapı Olarak Ahilik)

Ahilik gençleri örgütlemesi ve kontrol etmesi yönüyle sosyal hayat üzerinde doğrudan tesir etmiştir. Daha genel amaç, san'at ve ticaret hayatını mesleki ve ahlâki temeller üzerine oturtmaktır. Meslek erbabı çırak, kalfa ve usta olarak kademelendirilerek mesleki hiyerarşi sağlanmış ancak baba-evlât ilişkisi gibi kalbi bağlarla kurum moral temeller üzerine kurulmuştur. Bu düzenlemelerde üretici ve tüketici arasındaki hak ve menfaatler gözetilmiş bu da bu ilişkilerde sürtüşmeyi ortadan kaldırmıştır.

Örgütlenmenin Fiziksel ve Sosyal Kaynakları

Bu kapsamda ülke sathında toplantı ve konak evleri inşa edilmiş, yada satın alınmıştır. Bunun için gerekli kaynak esnaf arasında gönüllülük esasına göre sağlanmışır. Teşkilâtın kurucuları, meslek erbabı zengin, saygın kişiler olup, bu teşebbüs gücü manevi ve kültürel kaynaklarımızla da buluşturularak doğal bir örgütlenme ortaya çıkmıştır. Bir tür sosyal tesis olan bu teşkilât birimlerine işçiler, çırak, kalfa, usta, müderris, kadı, şairler, silâh ustaları, hatip, vaiz, emir, gibi toplumun her

kademesinden insan devam etmiş, ilmiye, askeriye ve adliye gibi toplumsal elit raĝbet etmiştir.

*Her Anadolu köyünde “bir misafir odası” geleneği yakın zamana kadar sürdürölen köklü bir gelenektir. (Halen birçok Anadolu köyünde bu gelenek devam etmektedir.) Yüklükte, 5-10 yatak, kiler, odun, su testisi, kahve, kavurma, peynir, yemek kapları, fincan, yeterince halı-kilim, kullanmaya hazır kandil standart donanımdı)

Bu birimler, ahi ocağı bağlılarının günlük kazançlarından yaptıkları karşılıksız yardımlarla varlığını sürdürdü. Akşamları yemek yenir, dini, ahlâki, tarihi, mesleki kitaplar okunurdu. Bu yönüyle, dinlendirici, motive edici bir rolü vardı. Yönetim seçimle başa gelirdi. Aldığı kararlar kesindi.

Tarihçi İbni Batuta, Fahrettin adında bir emirin yaptırdığı hizmet biriminden bahsederken karşısında ücretsiz bir hamamın olduğunu, köy çarşısının vakıf geliri olarak kaydedildiğini, Hicaz, şam, Mısır, Irak, Horasan’dan gelenlere birer kat elbise, günlük 100 dirhem , ayrılırken de 300 dirhem harçlık ile günlük ekmek, et, yağ, pilâv ve tatlı, Anadolu halkından da her fakire 10 dirhem ve 3 gün ziyafet verildiğini nakleder.

Ahilik ve Osmanlıda Esnaf ve Sanatkâr İlişkileri

*Ahilik Osmanlı’da tarihi, sosyo-ekonomik, askeri, politik yönleri olan çok yönlü bir esnaf birliği kuruluşudur.

*Üretici, tüketici, işçi-işveren ilişkilerini düzenlemiştir.

*İhtiyaçlara ve gerçeğe dayalı üretim plânlaması yapmıştır.

*Belediye Teşkilâtlarının kuruluşunda gelişmesinde model yapılar olarak yararlanılmıştır.

Üretimin her safhası (hammadde, üretim, teslim vs.) kurallara bağlanmış, böylece tarafların karşılıklı çıkar dengesi korunmuş rekabet, haset, kavga vs. ortadan kaldırılmıştır.

1630 öncesi bir vesikadan günümüzde Belediyeleri, adli yargıyı, emniyet teşkilâtını ilgilendiren birçok düzenlemenin ahi teşkilâtlarının yetki kapsamında olduğunu anlıyoruz;

*Yalan yere şahadet edenler ve ona göre amel edenler,

*Ekmek çiğ ve kara olmaya. . tartısı eksik olmaya

*Etle ilgili hükümler,...

*Et bulamayan kasaplara hapis cezası verile. .

Aőçılarla İlgili Kurallar

Yemekler çıg olmaya, tuzu orta ve temiz ola, kalaysız kazan kullanılmaya,

Pazar Yeri Kuralları

Pazar yerinin dışında ticaret olmaya, (Özellikle vergi kaçakçılığı bakımından önemi açıktır.) pazarda sebze ve meyvelerin iyisi üste dizilmeye, bunu yapanlar cezalandırıla.

Yoğurtçu, terzi, ipekçi, dericiler, kuyumcular, oduncular, tıp hizmetlerinde kriterler konmuştur. (Sözgelimi, değirmende sıra, gelen buğdayın emniyeti (çalınmaması, deđiőtirilmemesi) hüküm altına alınmıştır.

Osmanlı Esnaf ve Sanatkârlarının Gedik Haline Dönüştürülmesi

Önceki bölümde değinildiği gibi Ahilik Teşkilâtı Osmanlının buldukları yerde tutunmasını, devlet egemenliğinin güçlenmesini sağlamıştır. Őematik olarak düşünürsek Esnaf Teşkilâtı, Ekonomi ve sosyal ve siyasi hayat Şeklinde bir bağıntı kurabiliriz. Bu sistemde en önemli ilke “insanların en hayırlısı insanlara en faydalı olandır”. Ahilerin kurduğu esnaf ve sanatkâr birliklerinin koyduğu esaslar daha sonra Kanunnamelerin tüzüklerin temelini oluşturmuştur.

Mesleki ve ahlâki düzen, kamu yönetiminin en önemli ve en sorunlu alanı olup, o dönemde yardım ve bağlılık duygusu ile aőılmıőtır. Yine belgelendirme çalışma hayatının çok önemli bir konusudur. O dönemde meslek hayatı belgelendirmeye tabi tutularak yeterlilik ve izin belgesi modern anlamına yakın olarak uygulanmıőtır. Tezgah başında sanat icra edilirken, ahi ocaklarında ahlâk ve edep eğitimi yapılmış ve meslek eğitimi, günümüzdeki karőılıđıyla etik, moral alan ve motivasyonla desteklenmiőtir.

Gedikler

Ahilik Teşkilâtları, 1727 tarihinden itibaren yeni bir statüye ve yapılanmaya kavuőturulmuőtur. Kısaca gedik, bir işi icra etmede yetkili makam tarafından verilen işleme ve satma imtiyazıdır. Bu belge, sanat ve ticaret faaliyeti yapma ve işletme hakkını veriyordu. Bu belgeler fermanlarla düzenlenmiő böylece,

*Esnaf ve sanatkârların sayılarının artırılmaması/eksiltilmemesi (yani istihdam dengesi)hedeflenmiş,

*Açık olan gediklere ehliyetli olanların getirilmesi amaçlanmıştır.

*(Ustalık hakkıyla birlikte satış/devire konu olan sanat alet ve edevatların –ekipman/donanım-tümünde gedik kapsamındadır/gedik denir.

Gediklerle ilgili temel bilgileri “gedik beratleri denen belgelerden alıyoruz. Yine bu belgelerde, amacı dışında kullanılan/kötüye kullanılan/belirlenen kuralların dışına çıkanların gediklerine el konulacağı , yani hazineye geçeceği yazılıdır.

Gedik Sistemi

Gedik sistemi faaliyet yerine iki türe ayrılıyordu.

*Sürekli ve yeri sabit olanlar (müstakar)(göçme halinde gediğini nakletmek ve senedini değiştirmek zorundadır. (dükkan, mağaza, atelye ve başka yerde faaliyet gösterirler.

*Sürekli ve yeri sabit olmayanlar (Havai)

Gedikler, ihtiyaçlara göre plânlanır nakil ve değiştirmelerle çoğaltılıp, azaltılabilir.

Osmanlı Döneminde Gedik Tekelinin Kaldırılması

Tanzimatla beraber dış ticaret anlaşmalarının yapılmaya başlamasıyla birlikte süregelen gedik sistemi fonksiyonunu yitirdi. Gedik sisteminin devamında fayda görülmediğinden 22 Mayıs 1860’da çıkan bir Padişah fermanı ile ;

*Gedik diploması, belgesi verilmemesi,

*Boşalan gediklerin satılmaması, hüküm altına alınmış, 17 haziran 1861’de çıkarılan bir tüzükle de gedik tekeli tamamen kaldırılmıştır.

Osmanlı toplum yapısında sınıflandırma şöyleydi;

1. Kılıç sahipleri,
2. Kalem sahipleri,
3. Toprak işçileri ve hayvancılıkla uğraşanlar,
4. San’at ve Ticaretle uğraşanlar

Bu meslek gruplarının her birinin uymak zorunda oldukları kurallar, örf, adet ve törenleri farklıydılar. Kırşehir’de başlayıp tüm Anadolu’ya yayılan Ahilik Teşkilâtı öylesine homojen bir yapı göstermiştir ki çarşıların, bedesten ve arastaların modeli bile aynıdır.

Esnaf ve sanatkârlar bedesten, arasta ve uzun çarşı denen ticaret merkezlerinde toplu olarak faaliyet gösterirler, teşkilât başkanı olan ahi baba (diğer adıyla kâhya /mütevelli) seçimle gelirdi. Teşkilât binasında başkan odası, esnaf yönetim kurulu toplantı odası, misafir odası vb. düzenlenmiştir.

Teşkilâta Kullanılan Simgeler

- Yorgancı=atlas yorgan,
- Nalbant =gümüş nal,
- Ayakkabıcı=zarif bir patik,
- Berber =küçük bronz leğen,
- Şekerci = yaldızlı şeker külâh,
- Çiftçi = Bir demet başak,

*Her esnafın büyük bir sancağı ve sancaktarı,

*Yine her esnafın, bir davetçisi vardır. (Aynı zamanda yönetim odasını açıp, kapamak, kapama ve açma zamanını ilân etmek te bunların göreviydi.

*Her esnafın çeşmecisi, bekçisi, duacısı vardı. (Dükkânlar her sabah duacının yapacağı bir dua töreniyle açılırdı.)

Teşkilâtlarda Yönetim

Ahi baba (Kâhya, mütevelli)’nin en önemli fonksiyonlarından biri anlaşmazlıkları çözer,

Esnaf sandığı gelirlerini toplar, hayır kurumlarını yönetir. teşkilât adına çalışanların (işçi ve görevlilerin) atamasını yapmak ve maaşını öder.

Yönetim kuruluna başkanlık eder, esnafın faaliyetlerine nezaret eder,

Esnafı gerektiğinde devlete ve 3. şahıslara karşı temsil eder. Törenleri düzenler,

Mütevellinin yanında üstatların seçtiği beş kişilik bir kurul vardır. Sorunlar bu kurulda görüşülür, yürütme'den sadece müteveli sorumludur. Yönetim kurulu hesapları denetler.

Müteveli öldüğü ya da görevden ayrıldığı günden bir (1)gün sonra yenisi seçilir, mütevellinin defterleri, sandık mevcudu, orada bulunanların kefaleti ile alınır.

Müteveli eski üstatlar arasından seçilir ve en az üç üstat yetiştirmiş olma, doğru, namuslu, iyiliksever olarak bilinme şartları aranır. Müteveli ile birlikte yeni yönetim kurulu da seçilir.

Müteveli üyesi olma şartları ise en az 5 yıl üstat sınıfında bulunmak, mahkumiyeti olmamak, dürüst, namuslu ve ahlâklı bilinmek,

Esnaf Kurulları

1. Yönetim Kurulu:

- Mütevellinin Başkanlığında toplanır,
- 15 günlük bilgiler açıklanır,
- Önceki toplantıda alınan kararların uygulanması değerlendirilir,
- Sandıktan borç para almak isteyenlerin talebi değerlendirilir,

(Üyelere borç verilirken daha önceki tutumu, geri ödeyebilme durumu, ihtiyacın niteliği esas alınır.

2. Büyük Kurul:

- Teşkilâtın en üst seviyedeki kuruludur.
- 24 Esnafın yöneticilerinden oluşur.
- İçlerinden birini ömür boyu başkan seçerler. (Seçilen kişiye kâhya başı denirdi.)
- Seçim sırasında müftü, hakim ve diğer mülki erkanda hazır bulunurdu. Bu durum, Teşkilâtın sivil toplum niteliğinin yanında Devletle olan yakın ilişkisini de ortaya koymasından ilginçtir.

Kâhyabaşı

Teşkilât yönetiminin başında olarak aşağıdaki görev ve yetkilere sahipti.

- Müttevellilerin davranışlarını izler,
- Loncaların toplantılarını ve faaliyetlerini denetler,
- Müttevelli (Kâhya-Ahibaba) ların Őikayetlerini değerlendirir,
- Müttevelli tarafından çözümlenemeyen sorunların hükümet müdahalesine meydan vermeden sonuçlandırılmasını sağlar,
- Loncalar tarafından verilip, kâhyalarca onaylanan cezalar uygular,
- Esnafı temsilen hükümet yetkilileriyle temas kurar, hükümetin emirlerini esnafa duyurur. Ya da kâhyalar Kurulunun tekliflerini mahalli yönetime iletir. Esnaf-hükümet ilişkilerindeki problemlerde esnafı temsil eder.
- Müttevelliler hakkındaki Őikayetleri değerlendirir. Müttevellinin yıllık hesaplarını onaylar.
- Hükümetin teklifleri ile uygulamaların esnafın çıkarına uygun olup-olmadığını araştırır.

3. Ziyafet Toplantısı-Olağan Yıllık Toplantı

Teşkilât faaliyetleriyle Őölenler arasında çok yakın bir ilişi olduğu göze çarpar. Esnaf ve sanatkârların kalfa olma, usta olma, dükkân açma, gedik sahibi olma, ziyafet/Őölen ile kutlanır

Esnaf, üstat, kalfa, çırak ve yamak olmak üzere tüm meslek sınıflarıyla sabah namazından hemen sonra toplanır, akşama kadar gezip eğlenirler, oyunlar oynayıp birlikte yemek yerler, ikindiden sonra bir mevlüt programı ile ölmüşlerin ruhuna hediye edilirdi. (Gün boyu mesleki konular ele alınmaz, ast üst ilişkisi hiyerarşiden çok baba-oğul ilişkisine dönuşürdü.

4. Üç günler Toplantısı-Yıllık Genel Toplantısı

Bu programı kâhyalar kurul plânlar ve uygular, toplantı geniş bir katılımıla gerçekteşir, misafirler özel ilgi ile ağırlanır özellikle köyden gelenlerle Teşkilâtın diyalogu sağlanırdı.

5. Olağanüstü Toplantı

Olağanüstü durumlarda (savaş, doğal felâket, özellikle de halkın gücünü aşan bir yükümlülük halinde ya da olağan usullere aykırı bir işlemede kâhya başının başkanlığında toplanır kâhyalar kurul toplanırdı. Bu toplantılarda esnaf ve devlet kuşun iki kanadı gibi görölür,

uygulamanın adaletsiz olduğu hususunda mutabakat sağlanır, kararlılık sergilenir, çözümsüzlük durumunda sorunun memleket toplantısına taşınmasına karar verilir.

6. Memleket Toplantısı

Kâhyalar, üstatlar, ileri gelenler ilânla davet edilir. Mahalli ve mülki temsilciler de (hakim ve müftü vs.) hazır bulunur. Görüşülen sorunla ilgili karar çıkarılarak haksızlığa karşı susmayacaklarını, mahalli idareyi hükümete (Padişaha) şikayet edeceklerini deklare ederler.

Mesleki Dayanışma

Anadolu'da her esnafın bir yardım sandığı vardı. Bunlar, esnaf vakfı, esnaf sandığı ya da esnaf kesesi olarak da adlandırılırdı. Bu sandık bağışlardan, katılım payından teşekkül ederdi. Esnafın katılacağı davet için ayrıca masraf toplanırdı. Borç verme, geri ödeme, yardım kurallara bağlanmış ve objektif kriterlere dayandırılmıştı. Uzunçarşı yangını gibi önemli olayların yıldönümünde hatim okutulur, yemek verilirdi. Hastalara, felâkete uğrayanlara, ölenlerin yakınlarına cenaze masrafı verilirdi.

- Her sandıkta (Fon) 6 kese vardı. Bütçe kalemi de diyebileceğimiz bu fonlar;
- Atlas Kese: Esnaf vakfına ait her türlü belge ve yazışma evrakının saklandığı kese,
- Yeşil Kese: Esnafa ait vakıf gelirlerinin senetleri ve tapu senetlerinin saklandığı kese,
- Örne Kese: Vakıf paralarının saklandığı kese,
- Kırmızı Kese: Borçların izlendiği, borç senetlerinin saklandığı kese,
- Ak Kese: Yapılan harcamaların (gider) belgeleriyle birlikte izlendiği kesedir.
- Kara Kese: Tahsili imkânsız alacakların izlendiği kese
- olmak üzere kısımlara ayrılırdı.

Mesleğe Başlama ve Yükselme Törenleri

Nüfus fiilen çalışma esas alınarak;

1. Fiilen çalışanlar (yamak, çırak, kalfa, üstat)

2. Fiilen alıřmayanlar (Emekliler, dűřkűnler, sakatlar)

olarak 2 sınıfa ayrılmıştı.

Yamak: 10 yaşından kűçük olanların, ıracılık ncesi dönemindeki unvanıdır.

ıracık: En az iki yıl yamaklık eden ıracılığa yűkseltilir, yűkseliř törenle kutlanır, tören sabah namazında esnaf başkanının dűkkânında toplantıyla başlardı. Őstat, çırağın iře bağlılığını ve becerisini ver, sırtını sıvazlar, dűkkâna devamı, ana-babaya saygıyı, ibadete bağlılığı ęűtler, haftalık ücretini belirlerdi. Velisi tarafından Esnaf Vakfına hediye vermek te gelenektir.

Kalfa: Ő yıllık çıracık olarak çalışanlar kalfalığa yűkseltilirdi. Tren daha kapsamlıdır. Tren lonca odasında yapılır, lonca kurulu hazır bulunur kalfa elbiseyi ilk defa giyer , ustası başta olmak üzere Ő usta ahlâk ve becerisine şahitlik eder, dua da tören programında yer alırdı. Bařkan peştamal kuşatır, ęűt verir kalfanın ustasının ve diğer bűyűklerin ellerini pmesiyle tören biterdi. Tren sonrası yeni kalfa tebrik edilir, yine kalfa velisi de adet olarak vakfa hediye verirdi.

Őstat: Ancak fiilen 3 yıl kalfa olanlar bu kademeye yűkselebilirlerdi. şartları ise şöyleydi: 3 yıl kalfa olarak çalışmak, bu sűre içerisinde kalfanın haklı bir şikâyete konu olacak iře ve davranışının olmaması, verilen görevleri titizlikle yerine getirmesi, iře ortamında iyi geçimli olmasıyla bilinmek, sanat ve mesleğine bağlılık içinde olmak, kendi adına bir işletme faaliyetini becerebilecek intibaina vermek, yeterli işletme sermayesine sahip olmak.

Őstatlıęa yűkseliř törenlerinde ilkbahar seçilir. Törenden 30 gűn önce Őstatlıęa yűkseltilenler bildirilir. Törene ahibabařı (kâhya) , mahalli ve műlki erkan katılır.

Kâhya křkűnde tören bařlar. Tren ember halinde ve hiyerarřiye uygun olarak oluřturulur. Hűkűmet temsilcisi (műftű ya da dięer bir yetkili) nin iřareti ve selamlařma ile tören bařlar. Peygamberlerin ve padiřahlarında sanat sahibi olduęu vurgulanarak sanat ve meslek sahibi olmanın gururu paylařılır. Bu törende;

- Ticarete doğruluk,
- Műřteriye saygı,
- Hile karıştırmama,

- Satarken ayıp ve kusuru bildirme,
- Devlete itaat,
- Bilginlere saygı,
- Halka Őekfat,
- Kalfa ve ıraqlara çocukları gibi gözetmek

gtlenir, helallik dilenir. Taşı tut altın olsun, iki cihanda aziz olasın, Tuttuğın işte hayır gresin, Gcenler, erenler, pirlar yardımcın olsun. Allah rızkını bol etsin, yoksulluk göstermesin, sıkıntı ektirmesin, gt tutmazsan, hak yersen, ah alırsan ahirette elim yakanda ola. .

Ustalık peŐtemali kuŐatılır, dua peştamal töreninde özeldir. El pme de bu trendendir. Kalfa, ırac ve yamakların arasından geçer, “Allah size de nasip etsin” diye selamlarken onlarda tekrar hayırlı olsun derler.

Ahiliğın Köylere DağılıŐı (İmece-Yaran Kuruluşu)

Köylerdeki misafir odası geleneğı bir ahilik kültürü yansımasıdır. Ulaşım Şartlarının, sosyal hayat anlayışının deėiŐmesiyle bu fonksiyon etkisini kaybetmiştir.

Yaran Odaları

Yaran, dost demektir. Misafirler için tahsis edilmiştir. Ahi teŐkiltlarının yaygınlaşması ile ortaya çıkmıştır. Ayrıca, değişik yaş gruplarındaki kişilerin/gençlerin eğitildiği odalarda vardı.

Yaran Odasının Kuruluşu

rnler kaldırılıp, bağlar bozulunca özellikle Kasım ayında yaranların odalara toplanmaya başladığını söyleyebiliriz. Yaranbaşı, odabaşı seçilir, yine aranılan vasıf sayılan, seçilen, usul-erkan bilen yaran olmaktadır. Yaran odaları “ortak mal” statüsündeydi.

Yaran Odasının İŐleyiŐi

Yaranlar odaya devam etmek mecburiyetindeydiler. İhtiyaçlar nöbetle sağlanır, sırası gelen öncekinden anahtar, demirbaş vb. teslim alır nöbeti gelene ise keŐik denirdi. KeŐik odayı kullanıma hazır hale getirir (temizlik vb.)lambayı yakar, gelenleri karşıladı. Herkesin oturacağı minder belli olup ocağın sağındaki minder yaranbaŐına, solundaki ise odabaŐına aittir.

Yaran Odasına Üyelik

Başvuranların durumu incelenip, oylamayla üyeliğe karar verilir. Yaranların kendi aralarında dayanışması adettendir.

Oda Düzeni/Güvenliği/Sosyal Etkinlikler

Oda düzeninden yaranbaşı, onun gelmediği durumda da odabaşı sorumludur. Odada içki, kumar, küfür yasaktır, aykırı davranışa karşılık ceza uygulanır. Örneğin, bütün yaranlara yemek ziyafeti, yemiş getirmek gibi. . İyi davranışı geliştirmek, kötülüklerden sakınmak, sakınmak. . temel ilke budur. Odalar arası ziyarette söz konusu olur. Tek başına ziyaret yasaktır.

Yaşlıların odasında dini, tarihi kitaplar okunur, (Battal Gazi, Ahmediyye, Muhammediye gibi kitaplar revaçtadır.) daha alt yaş gruplarında ise oyunlar, masallar, hikâyeler, destanlar öne çıkar. Birlikte ava çıkılır, birlikte yemek yenirdi.

6 Mayıs'ta (Hıdırellez) genel bir ziyafet programı uygulanırdı.

Yaranların hizmetlerinden biri de su temizliği ilgi olarak görev üstlenmiş olmalarıydı. Su kuyularını temizlerler, sel baskını, deprem, yangın vb. doğal afetlerde arama, kurtarma yardımı yaparlardı.

Düğünlerde odun ve su taşıma, misafirleri karşılama, yer gösterme, servis yapma, bulaşık yıkama,

Yoksulların ev tamiri, kışlık odun ihtiyacını karşılama, yapılan hizmet ve etkinliklerden sadece birkaçıdır. Ekonomik durumu iyi olanlara da koyun, keçi vs. karşılığı hizmet verilirdi.

Ziraat Alanında, hayvanı ölen çiftçinin çifti sürülür, ekini biçilir, ekilir, harmanı kaldırılırdı.

Harman Sonu Yıllık Eğlenceleri

Harman kaldırıldıktan sonra her odanın yaranı aralarında para toplayarak koyun, keçi, şeker, yağ, sebze ve meyve alırlar yemek ziyafeti av partisi düzenlerlerdi.

Ahilik Teşkilât Kültürü Tecrübesinin Günümüz Soysal Hayatı İçindeki Yansıması ve Değeri

Bu konuyu birkaç ana maddede şöyle özetleyebiliriz;

- Ahilik, yaygın-etkin bir sivil toplum kuruluşudur.

- Toplum yapısının dzenlenmesinde sevgi, saygı, karşılıksız yardım duygusunun kurumlaşmasıyla önemli rol üstlenmiş adeta bir yasama, yürütme ve yargı erki içinde faaliyet göstermiştir.

- Bu kültür kaynağını köklü devlet geleneğinden, sağlam tarihsel ve toplumsal değerlerimizden –özellikle de İslâm dininden) – alır. Çünkü, “insanların en hayırlısı insanlara en çok hayrı olandır.” İlkesi yanında sevgi, saygı, merhamet, haklının yanında yer alma, birlik ve dirlik içinde olma İslâm dinince övülmüş, teşvik edilmiş kavramlardır. Yardım duygusu, ahilikte zevkle yapılan bir uğraşa, bir yarışa dönmüştür. Yine İslâm’a göre öldükten sonra yararlı bir eser bırakan kimsenin (bir kitap, hayırlı bir çocuk, bir çeşme, bir yoksulu gözeten) derece olarak yüksek olup, sevap defterinin kıyamete kadar işleyecek olması inancı bu tarihsel kurumun en önemli motivasyonunu sağlamıştır.

- Sınıf farklılıklarını, çıkar çatışmalarını önleyen ve idealist bir sistem olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca,

- Toplumlara sarsan sosyal sınıf çatışmalarını, kin ve düşmanlık duygularını ortadan kaldıran yüksek bir medeniyet boyutudur.

Günümüzde, sekülerizmle ifade edilen ve her şeyi “yarar”-“çıkır” ilişkisine dayandıran pozitivist anlayışın ahilik kültüründen alacağı elbette çok şey vardır. Bu tarihsel kültür alış-verişi gerçekleşiğinde hayat daha çok yaşamaya değecek, insan yaratılışından taşıdığı yüksek değerlere biraz daha yaklaşacaktır.

FÜTÜVVET RUHUNUN DİNİ TEMELLERİ

Ali AKPINAR*

A. Konu İle İlgili Kavramlar

Fütüvvet: Fütüvvet, sözlükte genç, yiğit, cömert demek olan 'fetâ' kelimesinde türemiş olup gençlik, kahramanlık ve cömertlik anlamında bir kelimedir. Terim olarak Fütüvvet, "Dünya ve Ahirette halkı, nefesine tercih etmek"¹ "cömertçe vermek, başkasını rahatsız etmemek, şikayet ve sızlanmayı terk etmek, haramlardan uzaklaşmak ve ahlakî değerlere sahip olmak"² diye tanımlanmıştır. İslam literatüründe bu kavramdan ilk bahseden kişinin *Cafer es-Sâdık* (ö: 148/765) veya *Fudayl b İyâz* (ö: 187/803) olduğu söylenir. Bunlardan ilki fütüvveti, "Ele geçen bir şeyi tercihen başkalarının istifadesine sunmak, ele geçmeyen şey için ise şükretmektir" diye tanımlarken, *Fudayl* "Dostların kusuruna bakmamaktır" diye tanımlar.

Hicrî III. Asırdan itibaren, eskiden beri önemli bir erdem sayılan "mürüvvet"³ kelimesinin, yetişkin insanlarda erdemler ifade etmesine karşılık; fütüvvet, gençlere yaraşır erdemler anlamına kullanılmaya başlandığı sanılmaktadır. Ahlak kitaplarında fütüvvet, bütün ahlâkî erdemleri kapsayacak şekilde kullanılmış, bu erdemlere sahip kişilere "fütüvvet ehli", fütüvvet adab ve erkanı ile ilgili olarak yazılan eserlere de "fütüvvetnâme" adı verilmiştir. *Sülemî'nin* Risaletü'l-Fütüvve ve *Kitabü'l-Fütüvve*, *Ensârî'nin* Fütüvvetnâme, *İbn Cüneyd'in* *Kitabü*

---

* Doç. Dr. Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, SIVAS. iakpinar@cumhuriyet.edu.tr

¹ Ali b. Muhammed el-Cürcânî, *Kitâbü't-Ta'rifât*, s. 165.

² Said Havva, *el-Esâs fi't-Tefsîr*, VIII, 318.

³ Sözlükte "adamlık, kişilik" demek olan *mürüvvet*, "Dinen ve aklen övülmüş güzel şeyleri yapabilme gücü" diye tanımlanmıştır. Bkz. Ali b. Muhammed el-Cürcânî, *Kitâbü't-Ta'rifât*, s. 210.

Mirâtî'l-Fütüvve, *Şeyh Hüseyin'in* (Türkçe) Fütüvvetname'si bunlardan meşhur olanlardır.⁴

Fütüvvet kavramı, İslam tasavvufunda daha anlamlı ve yaşanılır hale gelmiştir. Sûfilere göre fetâ sûfi, fütüvvet ise tasavvufun kendisidir. Zira fütüvvet kavramı, sûfinin en temel özelliklerinden olan "fedakarlık, diğerkâmlık, iyilik, yardım, insan severlik, hoşgörü, nefesine söz geçirme gibi erdemlerle örtüşmektedir. *Ebubekir el-Varrak*, fütüvveti "kişinin hasmının olmaması, yani herkesle iyi geçinmesi ve herkesle barışık olması, sofrasında yemek yiyen müminle kafir arasında fark gözetmemesi" diye tanımlamıştır. Çünkü fetâ, iradesine hakim olan nefis putunu kıran kimsedir.

Sülemî ise fütüvvet kavramını İslam tarihinden örneklerle şöyle somutlaştırır:

"Fütüvvet, Adem gibi özür dilemek,
Nuh gibi iyi olmak,
İsmail gibi dürüst olmak,
Musa gibi ihlaslı olmak,
Eyyub gibi sabırlı olmak,
Davûd gibi cömert olmak,
Muhammed gibi merhametli olmak,
Ebubekir gibi hamiyetli olmak,
Ömer gibi adaletli olmak,
Osman gibi hayâlî olmak,
Ali gibi bilgili olmaktır."⁵

Hasen Basrî, Allah için nefesine hasım olmandır", *Haris Muhâsibî*, "Herkesine insaf göstermek ve kimseden insaf beklememektir"; *Fudayl b. İyas*, "Evinde yemek yiyenlerin mümin, kafir, dost, düşman olduğuna bakmamaktır"; *Cüneyd Bağdadî*, "Bol bol iyilik ihsan etmek ve kimseye eziyet etmemektir"; *Ebû Yezid Bestamî*, "Başkalarına yaptığın iyiliği küçük görmek, başkalarının sana yaptığı iyiliği büyük görmektir";

⁴ Mustafa Çağrıcı, "*Fütüvvet*", İslam'da İnanç İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi, II, 63.

⁵ Süleyman Uludağ, '*Fütüvvet*', DİA, XIII, 259-261

Yahya b. Muâz, "Takva ile birlikte yüz güzelliği, emanetle beraber söz güzelliği, vefa şartıyla kardeşlik ruhudur", *Sehl b. Abdillâh*, "Sünnete tabi olmaktır."⁶

a. **Îsâr**: Sözlükte bir şeyi veya bir kimseyi diğerine üstün tutma, tercih etme demektir. Terim olarak îsâr, bir kimsenin kendisi ihtiyaç içinde bulunsa bile sahip olduğu imkanları başkalarının ihtiyaçını karşılamak üzere kullanması, başkasının yararı için fedakarlıkta bulunmasıdır. Kişinin malının yarısını vermesi *sehâvet*, yarıdan çoğunu vermesi *cûd*, imkanlarının tamamını vermesi ise *îsâr* olarak isimlendirilmiştir. Îsâr, din kardeşliğinin en ileri derecesidir. *Îsâr*, mal ile olabildiği gibi can ile de olabilir. Kişinin kendi rahat ve huzurunu, hayatını başkaları için feda etmesi de bir çeşit îsârdır.⁷ Nitekim *Ebû Talha*, Uhud savaşında kendi vücudunu Hz. Peygambere siper etmiş ve ona kalkan yapmıştı. Îsâr, başkasını kendine tercih etme, dinî hazları, dünyevî zevklerin önüne geçirme demektir. Bu ise yakînî bir iman gücü, sevgi coşkusu ve sıkıntılara sabretmekle kazanılır.⁸

Îsâr, karşılıksız herkese her şeyi veren Yüce Allah'ın ahlakıyla ahlaklanmaktır; Îsârı tavsiye ve teşvik eden Kur'ân ahlakıyla ahlaklanmaktır; kendini insanlığa adayan peygamber ahlakıyla ahlaklanmaktır; din uğruna mal ve canlarından geçen Muhacir ve onlara Medine'de kucak açan Ensâr ahlakıyla ahlaklanmaktır.

b.Uhuvvet ve Ahîlik: Kardeşlik anlamında bir kavramdır. Cahiliyye döneminde var olan fetâ/yiğit tipi, İslam tasavvufunun gelişmesiyle sûfilikle özdeşleşmiş, daha sonra esnaf kesimiyle kurumlaşarak ahîlik haline gelmiştir. Ahîlik, Arapça "kardeşim" anlamına gelen "ahî" kelimesinden türetilmiştir. Onun, Divânü Lügâti't-Türk'te geçen ve "cömert, eli açık" anlamına gelen "akî" kelimesinden türediği de ileri sürülmüştür.⁹ Ahîliğin kurucusu XIII. Yüzyılda Azerbaycan'nın Hoy kasabasında doğup Konya, Kayseri ve Kırşehir'de yaşamış olan

⁶ Abdülkerim el-Kuşeyrî, *Risale-i Kuşeyrî*, (Çev: Ali Arslan) İstanbul, 1980, s, 273-275; M. Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul, 1983,I, 638.

⁷ Mustafa Çağırıcı, "*Îsâr*", DİA, XXII, 490-491.

⁸ Kurtubî, *el-Câmi'*, XVIII, 26.

⁹ Neşet Çağatay, *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*, s, 51-52; Ziya Kazıcı, "*Ahîlik*", DİA, I, 540; A. Yaşar Ocak, "*Fütüvvet*", DİA, XIII, 261-263. Türkler İslam öncesi kültürlerindeki kahramanlık, yiğitlik ve cömertlik ölküsü olan akılığı İslam ile geliştirip devam ettirmişler, akî kelimesi zamanla yerini Arapça ahî kelimesine, akılık da uhuvvet kelimesine bırakmıştir. Bkz. Mikail Bayram, *Ahî Evren*, Ankara, 1995, s, 31-32.

Nasîruddun Mahmud b. Ahmed el-Hoyî Ahî Evran'dır (ö:659/1261).¹⁰ Âhî Evren, sosyal, ekonomik ve siyasî teşkilatçılığı yanında pek çok eser vermiş büyük bir halk filozofudur. Horasan ve Maverâünnehir'de tahsilini yapmış, büyük ilim adamı *Fahriüddin Razî* (606/1209) ye talebe olmuştur. Anadolu şehirlerinde sanayi çarşılarının kurulması fikri ve ilk uygulaması *Ahî Evren'e* aittir. O, bu fikirlerini *Letâif-i Hikmet* adlı eserinde şöyle ifade eder: "Allah, insanları yemek, içmek, evlenmek, mesken edinmek gibi çok şeylere muhtaç olarak yaratmıştır. Hiç kimse kendi başına bu ihtiyaçları karşılayamaz. Hal böyle olunca demircilik, marangozluk gibi meslekleri yürütmek için çok insana ihtiyaç olduğu gibi, bu ve benzeri diğer meslek ve sanatlar için gerekli alet ve edavatı tedarik için de çok sayıda insana ihtiyaç vardır. Bu bakımdan insan/toplum için gerekli olan bütün sanat kollarının yaşatılması ve bu işe yeterli miktarda insan yönlendirilmesi gereklidir." "Toplum, çeşitli sanat kollarını yürüten insanlara muhtaç olduğuna göre bu sanat kollarını yürüten çok sayıda insanların belli bir yere toplanmaları ve her birinin belli bir sanat ile meşgul olmaları gerekir ki, toplumun bütün ihtiyacı görülmüş olsun."¹¹

B. Fütüvvet Ruhunun Kur'an Ve Sünnet Temelleri

Fütüvvet kavramının türediği *Fetâ* kelimesi Kur'ân'da şu formlarda geçer: Hz. İbrahim için (21/60), Hz. Musa'nın yol arkadaşı için (18/60, 62), Mısır kadınları Hz. Yusuf için (12/30); Hz. Yusuf'un zindan arkadaşları için (feteyân 12/36); *Ashab-ı Kehf* için (fitye 18/10, 13); Hz. Yusuf'un emrindeki adamları için (fityân 12/62); mümin cariyeler için (feteyât 4/25, 24/33). Dikkat edilirse bu kullanımların hemen hepsinde genç erkek ve kadınlar kastedilmiştir. Hz. Yusuf'un zindan arkadaşları hariç tutulursa, kelimeler olumlu tipler için kullanılmıştır. Hz. Yusuf'un zindandaki iki arkadaşından biri affedilerek kurtulmuş, diğeri ise idam edilmiştir.

Fetâ kökünden türetilen Fütüvvet kavramına yüklenen *gençlik*, *dinçlik*, *kahramanlık* ve *cömertlik* gibi erdemler Kur'ân'daki kullanımlarda da görülmektedir. Sözelimi Musa'nın yol arkadaşı olan genç, kendisini bir peygamberin hizmetine adanmış; Hz. Yusuf peygamber olmadan önce de seçkin bir çocukluk ve gençlik geçirmiş; *Ashab-ı Kehf* denilen yedi genç, kendilerini tevhide adanmışlar; Yusuf'un adamları da

¹⁰ Evren, Evirmekten eviren anlamına Türkçe bir kelimedir. Evrildiği için yılana, döndüğü ve evrildiği için kainata da evren denmiştir. Bkz. Mikail Bayram, *Ahî Evren*, s, 7-8, 14-29.

¹¹ Mikail Bayram, *A. Selçukluların Zamanında Ahî Teşkilatının Kuruluşu ve Gelişmesi*", Kelime Dergisi, Konya, 1986/3, s, 43-44.

seçkin bir yöneticiye hizmet eden kişilerdir; mümin cariyeler ise, yine Müslümanların hizmetinde bulunan iffetli hanımlardır.

λ Sonuç olarak fütüvvet kavramının türediği ve Kur'ân ayetlerinde geçen 'fetâ' kelimesi, yalnızca yeni yetişmiş genç anlamına gelmez. O aynı zamanda kamil kişi demektir.¹² Kur'ân'da da bu anlamda kullanılmıştır.

İsar da bir Kur'ân kavramıdır. Beş ayette (12/91, 20/72, 59/9, 79/38, 87/16) tercih etme, öne geçirme anlamında ve fiil formunda kullanılmıştır. İsar kavramına temel teşkil eden ayet ise şu ayettir:

"Bunlardan önce Medine'yi yurt edinip imana sarılanlar ise, kendi beldelerine hicret edenlere sevgi besler, onlara verilen ganimetlerden ötürü içlerinde bir kıskanma veya istek duymazlar. Hatta kendileri ihtiyaç duysalar bile o kardeşlerine öncelik verir, onlara verilmesini tercih ederler. Her kim nefsinin hırsından ve mala düşkünlüğünden kendini kurtarırsa, işte felah ve mutluluğa erenler onlar olacaklardır." (59/9) Ayetin iniş sebebiyle ilgili kaynaklarda farklı örnekler yer almakta olup bunlardan bir kaçı şöyledir:

Peygamberimize yardım için müracaat eden bir yoksulu, Ensârdan *Ebû Talha* evine götürür. Evde çocukların yiyeceğinden başka bir şey yoktur. *Ebu Talha*, eşine şöyle der: "Sen çocukları bir şeylerle oyalayıp uyut, onların yiyecekleriyle Peygamberin misafirini ağırlayalım, karanlıkta biz de yermiş gibi davranırız." Öyle de yaparlar. Sabah olunca Peygamberimiz @, yaptıkları işin Yüce Allah'ın hoşuna gittiğini söyleyerek onları kutlar ve bunun üzerine bu ayet iner.

İbn Ömer anlatır: Peygamberimizin ashabından birine bir koyun başı hediye gelir. Adam, kardeşim falan benden daha fazla ihtiyaç sahibidir, diyerek kelleyi ona gönderir. Gönderdiği adam da aynı düşünceyle bir başka kardeşine gönderir. Böylece kelle, tam yedi ev dolaşır ve ilk eve geri gelir. Bunun üzerine bu ayet iner.¹³

Nadiroğullarından elde edilen ganimeti Peygamberimiz, muhacirler arasında paylaştırmak istediğini Ensar'a danışır. Onlar, hay hay, başımız üstüne ey Allah'ın Rasülü, diyerek razı ve hoşnut olurlar. Peygamberimiz de @ "Allahım, Ensar ve Ensar çocuklarına merhamet et!" diye dua eder. Onlar hakkında bu ayet iner.¹⁴

¹² İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr*, II, 56; V, 109.

¹³ Kurtubî, *el-Câmi'*, XVIII, 24-25; Elmalılı, *Hak Dini Kur'ân Dili*, VII, 4843-44.

¹⁴ Kurtubî, *el-Câmi'*, XVIII, 23-24

İslam Tarihi, bolluk ve bereket günlerinde olduğu gibi pek çok savaşta, kıtlık ve dar zamanlarda da yapılan pek çok İsar örneği ile doludur. İşte onlardan biri de *Yermuk* savaşındaki şu tabludur: *Huzeyfetü'l-Adevî* anlatır: *Yermük* savaşının yaman kızıştığı bir gündü. Savaşa ara verildiği bir sırada elimdeki su kırbasıyla yaralıların arasında dolaşmaya başladım. Amca oğlumu inlerken gördüm. Hemen yanına vardım, su ister misin, dedim. Evet diye başını salladı. Tam içirecekken, yakınında bir yaralının 'su' diye inlediğini duydu, 'ona götür' diye işaret etti. Hemen ona vardım. Kanlar içerisinde inleyen *Hişam b. El-As'dı*. Suyu ağzına vereceğim bir sırada, bir 'âh, âh' sesi duyuldu. *Hişam*, suyu içmedi ve ona götürmemi işaret etti. O şahsın yanına vardığımda, ölüm ona benden önce gelmişti. Bari suyu *Hişam'a* götürüyüm dedim. Yanına geldiğimde o da ruhunu teslim etmişti. Amca oğluma yetiştireyim diyerek, ona yöneldim. Ne hazin ki o da şehid düşmüştü. Elimde su, kalakalmıştım.¹⁵

Ebû Yezid Bestamî anlatır: Hicazda iken Belhli bir genç bana zühd anlayışını sordu. "***Bizler bulunca yeriz, bulamayınca sabrederiz***" dedim. "Bu bizim Belh köpeklerinin yaptığının aynısı" dedi.

Peki dedim, sizin zühd anlayışınız nasıldır? şöyle cevap verdi: "***Biz bulamayınca şükrederiz, bulunca başkasını kendimize tercih eder ve dağtırız.***"¹⁶

Ebu'l-Hasen Antakî anlatır: "Otuz kadar kişiyle *Rey* kasabalarından birinde bir adama misafir olduk. Yanımızda hepimizi doyurmayacak kadar az birkaç ekmele vardı. Akşam ekmeleleri parçalara ayırıp sofraya koyduk. Karanlık çökmüştü. Sofra kaldırıldığında ekmelelerin hiç eksilmediği görüldü. Çünkü herkes, hepimize yetmeyecek, hiç olmazsa arkadaşım yesin diye ona hiç el uzatmamıştı."¹⁷

Uhuvvet ise Kur'ân'ın ısrarla üzerinde durduğu ve sistemleştirdiği bir kavramdır. Erkek ve kız kardeş anlamına gelen ah-uht kelimeleri onlarca ayette geçer. Sözlükte 'ah' kelimesi istemek anlamına olup kardeş kardeşiyle aynı maksat ve gayeyi istediği için ona bu isim verilmiştir.¹⁸ Kur'ân'da geçen bu kelimeler, nesep bağıyla kardeşlik için kullanıldığı gibi; akrabalık, soydaşlık ve din bağıyla kardeşlik için de kullanılmıştır.

¹⁵ Kurtubî, *el-Câmi'*, XVIII, 28; Eimalılı, age, VII, 4844; Mehmet Akif, *Safahat*, Vahdet, s, 408-409.

¹⁶ Kurtubî, *el-Câmi'*, XVIII, 28-29.

¹⁷ Kurtubî, *el-Câmi'*, XVIII, 29.

¹⁸ Fahrüddin Razî, *et-Tefsîru'l-Kebîr*, VIII, 164; İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr*, I, 434.

Sözgelimi pek çok peygamber, kavimlerinin kardeşi olarak takdim edilmiştir. (Bkz. 7/65, 73, 85; 11/50, 61, 84; 26/106, 124, 142, 161; 27/45, 29/36) Yine din kardeşliği için de bu kelimenin kullanıldığını görmekteyiz. (2/178, 220; 3/103; 9/11; 15/47; 33/5 İhvânüküm fi'd-dîn; 49/10, 12; 59/10) Uhuvvet ruhunun temelini oluşturan ayetler şunlardır:

"Ey iman edenler! Hepiniz toptan, Allah'ın ipine sımsıkı sarılın, bölünüp ayrılmayın. Allah'ın sizin üzerinizdeki nimetini hatırlayın: Hani siz birbirinize düşman idiniz de Allah kalplerinizi birbirine ısındırmış ve onun lütfu ile kardeş oluvermiştiniz. Siz bir ateş çukurunun tam kenarında iken oraya düşmekten de sizi O kurtarmıştı. Allah size âyetlerini böylece açıklıyor, ta ki doğru yola eresiniz. (3/103)

"Müminler sadece kardeştirler. O halde ihtilaf eden kardeşlerinizin arasını düzeltilin. Allah'a karşı gelmekten sakının ki O'nun merhametine nail olasınız." (49/10)

"Ey iman edenler! Zandan çok sakının. Çünkü zanların bir kısmı günahdır. Birbirinizin gizli hallerini araştırmayın. Kiminiz kiminizi gıybet etmesin. Hiç sizden biriniz ölmüş kardeşinin cesedini dişlemekten hoşlanır mı? İşte bundan hemen tiksindiniz! Öyleyse Allah'ın azabından korkun da bu çirkin işten kendinizi koruyun. Allah tevbeleri çokça kabul eder ve merhamet eder." (49/12)

"Onlardan sonra gelenler: 'Ey keremli Rabbimiz! Bizi ve bizden önceki mümin kardeşlerimizi affeyle! İçimizde müminlere karşı hiçbir kin bırakma! Duamızı kabul buyur ya Rabbenâ, çünkü Sen raufsun, rahîmsin!' derler" (59/10)

"Onların kalplerindeki kini söküp çıkarmışızdır. Dost ve kardeş olarak, divanlar üzerinde karşı karşıya otururlar." (15/47)

Din kardeşliğinin anlamı, dinin gereklerini yerine getirmede birbirine yardımcı ve destek olmak demektir. Bu hem maddî, hem de manevî yardımlaşma ve dayanışmayı içine alır. Müslümanların kendi aralarında gerçekleştirecekleri din kardeşliği, başka toplumlarda görölmeyecek şekilde onlara özeldir. Zira İslam'a göre din bağı, tüm bağların üstündedir.

Hız. Peygamber Müslümanların maddî ve manevî her konuda birbirlerine yardımcı ve destek olmalarını sağlamak için *Mekke'de* Müslümanlar arasında kardeşlik (*Muahât*) ilan etmiş; hicretten sonra da ikinci kez Muhacirlerle Ensar arasında kardeşlik ilan etmiştir. Bunun

sonucu Müslümanlar *Mekke ve Medine'de* birbirlerine destek olmuşlar, evlerinde ağırlamışlar, sahip oldukları tüm imkanları birbirleriyle paylaşmışlar ve bu konuda anlamlı örnekler sunmuşlardır.¹⁹

İslam'ın öngördüğü bu kardeşlik ruhunun gerçekleşmesi için bir takım fedakarlıklar gerekir ki onların başında malî fedakarlıklar gelir. İslam'a göre 'mal'ın asıl sahibi Yüce Allah'tır. Mal, insanlar elinde O'nun emanetidir ve O'nun ölçüleri doğrultusunda kullanılmalı, gerektiğinde O'nun uğruna ve O'nun kullarının ihtiyaçları için harcanmalıdır. Bu genel olarak İnfak ve tasadduk ruhudur. İnfak, zengin fakir her müslümanın temel özelliğidir ve Kur'ân infak ayetleriyle doludur:

α "Sevdiğiniz şeylerden sarf etmedikçe iyiliğe erişemezsiniz. Her ne sarf ederseniz, şüphesiz Allah onu bilir."²⁰

"Mallarını Allah yolunda sarf edenlerin durumu, her başağında yüz tane olmak üzere yedi başak veren tanenin durumu gibidir. Allah dilediğine kat kat verir. Allah'ın lutfu geniştir, O her şeyi bilendir."²¹

"Doğrusu, sadaka veren erkek ve kadınlara, Allah'a güzel bir takdim de bulunanlara kat kat karşılık verilir; onlara cömertçe verilecek bir ecir vardır."²² "Allah sadaka verenleri şüphesiz mükafatlandırır."²³

α "Onlar bollukta ve darlıkta sarf ederler, öfkelerini yenerler, insanların kusurlarını affederler. Allah iyilik yapanları sever."²⁴

"Ey inananlar! Alışverişin, dostluğun, şefaatin olmayacağı günün gelmesinden önce sizi rızıklandırdığımızdan hayra sarf edin. İnkâr edenler ancak yazık edenlerdir."²⁵ "Allah yolunda sarf edin, kendinizi kendi elinizle tehlikeye atmayın, işlerinizi iyi yapın. Şüphesiz Allah iyi iş yapanları sever."²⁶

"De ki: 'Doğrusu Rabbim, kullarından dilediğinin rızkını hem genişletir ve hem de ona daraltıp bir ölçüye göre verir; sarf ettiğiniz her

¹⁹ Bkz. Asım Köksal, *İslam Tarihi*, VIII, 108-115.

²⁰ 3 Alu İmran 92.

²¹ 2 Bakara 261.

²² 57 Hadîd 18.

²³ 12 Yusuf 88.

²⁴ 3 Alu İmran 134.

²⁵ 2 Bakara 254

²⁶ 2 Bakara 195.

hangi bir şeyin yerine O daha iyisini koyar, çünkü O rızık verenlerin en hayırlısıdır".²⁷

"İyilikte ve fenalıktan sakınmakta yardımlaşın, günah işlemek ve aşırı gitmekte yardımlaşmayın. Allah'tan sakının, Allah'ın cezası şiddetlidir."²⁸

Kur'ân inanan inanmayan herkese iyiliği emreder: "Allah, din uğrunda sizinle savaşmayan, sizi yurdunuzdan çıkarmayan kimselere iyilik yapmanızı ve onlara karşı adil davranmanızı yasak kılmaz; doğrusu Allah adil olanları sever."²⁹

X Kur'ân'a göre her şey insan içindir, onun iki dünyada mutluluğunu temin etmek adınadır. Ezcümle din insan içindir, peygamber gönderilmesi insan içindir, kitap indirilmesi insan içindir, tüm evren insan içindir, hayvanlar, bitkiler, yer ve gök cisimleri hep insan içindir ve onun emrine sunulmuştur, hatta meleklerin bile önemli bir kısmı insanların emrine sunulmuştur ve son olarak ahiret hayatı da insan için dizayn edilmiştir.³⁰ İnsana verilen, onun hizmetine sunulan tüm bu sayılanlar Allah'ın nimeti ve insandaki emanetidir. Dolayısıyla sahiplenilmeli, yararlanılmalı, korunmalı, ölçülü olarak ve yerli yerice kullanılmalıdır.

→ Bu konuda Hz. Peygamberden de çok sayıda hadis gelmiştir. O, yardımlaşma ve dayanışma konusundaki yaşantısıyla kendisi canlı örnekler sunmuş ve sözleriyle müminleri insanlığa hizmete yönlendirmiştir. Onun bu yönlendirmelerinden bir kaç şöyledir:

Y "İnsan öldüğü zaman ameli kesilir / sona erer. Ancak şu üç şeyin sevabı devam eder: Sadaka-ı cariyeye, faydanılan ilim ve kendisine dua eden evlat."³¹

Bu hadisdeki sadaka-i cariyeye (akan/sürekli sadaka), hizmet verdiği sürece sevabı devam eden sadaka, durmadan akan hayır çeşmesi, Allah'ın hoşnutluğunu kazanmak için yapılan ve insanlara hizmet veren eserler, iyilik yolunda yapılan vakıflar olarak anlaşılmıştır³² ki bunun

²⁷ 34 Sebe' 39.

²⁸ 5 Maide 2.

²⁹ 60 Mümtahine 8.

³⁰ "Göklerde olanları, yerde olanları, hepsini sizin buyruğunuz altına vermiştir. Doğrusu bunlarda, düşünen kimseler için dersler vardır." 45 Casiye 13; 31 Lokman 20.

³¹ Müslim, Vasıyyet 14; Ebû Dâvud, Vesâya 14; Nesâi, Vesâya 8.

³² Bkz. İbn Esir, *en-Nihâye*, Mekke, ty, I, 264; Münavî, *Feyzu'l-Kadir*, I, 438; Canan, age, XVI, 277.

içerisine yol, köprü yapımı, su hayrı, yolcular için han, kervansaray ve benzeri vakıflar katılmıştır.

"İnsanların hayırlısı, insanlara yararlı olandır"³³ prensibi vakıflar başta olmak üzere pek çok sosyal dayanışma müessesesinin temelini oluşturmuştur. Bu mealde Peygamberimiz şöyle buyurmuştur: "Tüm halk Allah'ın ehlidir. Onların Allah'a en sevimli geleni ise, Allah'ın ehline iyilik yapan, onların yararına işler işleyendir."³⁴

"Veren el, alan elden üstündür."³⁵

"Mümin cennete girene kadar hayra doymaz."³⁶

"Müslüman elinden ve dilinden insanların emin olduğu kimsedir."³⁷ "İnsanlara eziyet edecek şeyleri yoldan kaldırmak da sadaka/ibadettir."³⁸

"Sizden biriniz, kendi nefsi için istediğini kardeşi için de istemedikçe gerçek mümin olamaz."³⁹

"Müslüman, müslümanın kardeşidir. Ona zulmetmez, onu tehlikede yalnız bırakmaz. Kim, bir kardeşinin ihtiyacını görürse Allah da onun ihtiyacını görür. Kim bir müslümanı bir sıkıntıdan kurtarırsa, Allah da o sebeple onu Kıyamet gününün sıkıntısından kurtarır. Kim bir müslümanın ayıbını örterse, Allah da onun ayıbını kıyamet günü örter."⁴⁰

Müminler birbirini sevmede, birbirlerine merhamet etmede, birbirlerine şefkatte bir beden azaları gibidir. Ondan bir uzuv rahatsız olursa, diğer uzuvlar uykusuz kalma ve ateş ve ağrıyı çekmede ona ortak olur."⁴¹

"Yedi şey vardır ki, kişi kabirde bile olsa, ondan hasıl olan ecir devamlı olarak kendisine ulaşır: Öğretilen ilim, halkın yararına akıtılan

³³ Aclûnî, bu sözün manası sahih olsa bile bu şekilde hadis olmadığını, ama bu manayı çağırıştıran hadisler olduğunu söyler. Bkz. Aclûnî, *Kesfû'l-Hafâ*, I, 472. Camiu's-Sağîr de ise bu anlamda hasen bir hadis yer almıştır. Bkz. Münavî, *Feyzu'l-Kadîr*, III, 481.

³⁴ Aclûnî, *Kesfû'l-Hafâ*, I, 457-458.

³⁵ Nesâî, Zekat 52; Ebû Davûd, Zekat 28; Ahmed, I, 446; II, 68; IV, 137, 226.

³⁶ Tirmizî, İlim 19.

³⁷ Buhârî, İman 4, 5; Müslim, İman 64, 65.

³⁸ Müslim, İman 58; Ebû Davud, Sünne 14; Tirmizî, İman 6.

³⁹ Buhârî, İman 6; Müslim, İman 71; Nesâî, İman 19; Tirmizî, Kıyame 60; İbn Mace, Mukaddime 9.

⁴⁰ Ebû Davûd, Edeb 46; Tirmizî, Hudûd 3; Buhârî, Mezâlim 3; Müslim, Birr 58.

⁴¹ Buhârî, edeb 27; Müslim, Birr 66.

su, açılan su kuyusu, dikilen ağaç, inşa edilen mescid, okunmak üzere bağışlanan Kur'ân, vefatından sonra kendisine dua edecek hayırlı evlat."⁴²

"Merhametli olanlara Rahman merhamet eder. Yerde olanlara merhametli olun ki, gökte olanlar da size merhamet etsinler."⁴³

"Bir kadın/bir kişi, kedisini hapsederek aklıktan ölmesine neden oldu ve bu yüzden azaba düşer oldu."⁴⁴ "Bir kişi/kadın, mestini çıkararak çölde susamış bir köpeği suladı, bu yüzden Allah onu bağışladı."⁴⁵ "Peygamberlerden birini bir karınca ısırıldı. O da öfkelenerek karıncanın yuvasının yakılmasını emretti. Bunun üzerine Allah ona şöyle vahyetti: Bir karınca ısırıldı diye sen, tesbih eden bir ümmeti yaktın."⁴⁶

"Bir müslüman ağaç diker de bunun meyvesinden insan, ehlî veya vahşî hayvan veya kuş yiyecek olursa, yenen şey onun için bir sadaka hükmüne geçer."⁴⁷

C. Ahilik Kurumunda Dinî Motifler

Îsâr, Fütüvvet, Mürüvvet ve Uhuvvet gibi İslâmî temel kavramların kurumlaşmış hâlî demek olan Ahîlik, manevî ve maddî iki ayağı olan bir sistemin adıdır. Bu iki ayaktan ilki, dürüstlük, güvenilirlik, çalışkanlık gibi ahlakî erdemler; diğeri ise iş tutma, sanat-meslek sahibi olma ve üretkenlik gibi atılcı ruhtur. Ahîlik, "İmanın ilimle beslenmesi ve çalışma ile şekillenmesi"dir.⁴⁸

Ahîliğin ruhu Kur'ân'dan kaynaklanır, onun töre ve törenlerine Kur'ân ayetleri ışık tutar. Ahilik bünyesinde yapılan kalfalık, ustalık törenleri Kur'ân'dan Aşr-ı şerif okumalarıyla başlar, Hz. Peygambere salavat dualarıyla sona ererdi. Yapılan törenlerdeki kalfa yahut usta adayına verilen şu öğütler, kurumun dinî temel ilkeler doğrultusunda çalıştığının açık göstergesidir:

⁴² Ahmed, V, 415.

⁴³ Tirmizî, Birr 16.

⁴⁴ Buharî, Bedü'l-Halk 17; Müslim, Birr 151.

⁴⁵ Müslim, Tevbe 155.

⁴⁶ Buharî, Cihad 152; Müslim, Selam 148. Sünnette hayvan hakları, onlara iyi bakmak, onlara eziyet etmemek gibi konular için bkz. Canan İbrahim, *Kütüb-i Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi*, VII, 269-291.

⁴⁷ Müslim, Musakât 10; Buharî, edeb 27.

⁴⁸ Refik H. Soykut, *İnsanlık Bilimi Ahilik*, Ankara, 1980, s. 17.

"..Ta kim helal kazançla meşgul ola, ustadının erağını uyara..
Bu Őartla kim Hak Teâlâ'nın ibadetini yerine getire, Őeriata, tarikata
muhalefet eylemeye.."

".. Ey oğul gerektir kim, güzel ahlaktan, akl-ı selimden dışarı
adım atmayasın.

Nefsine ve Şeytana uymayasın.

Haramdan, mekruhtan perhiz edesin.

Sünnetleri kocaltmayasın.

Elinle komadığını gtrmeyesin.

Kimsenin sanatına tamah etmeyesin.

Kimsenin ehline iyaline kem gözle bakmayasın.

*Kimseye kibir, düşmanlık beslemeyesin, cimrilik yapmayasın,
hased etmeyesin.*

Her kimin ayıbını görürsen rtesin.

Dünyaya aşırı muhabbet gstermeyesin.

*Senden büyüğe varıp ona ikram edesin, hürmet ve hizmette
bulunasın.*

*Bir elinin kazancını ihtiyaçların için, diğer elinin kazancını
ahiretin için fukaraya sarfedesin.*

Hayır işlerde elinden geleni yapmakta kusur etmeyesin.."

"Oğul hak al, hak ver

*Kimseye dediğinden eksik verme ki Yüce Allah kazancına ve
mrne bereket vere..*

Her ne zaman teraziye eline alınca, Ahiret terazisini hatırlayasın..

İyi bil ki helalin hesabı, Őüphelinin itabı, haramın azabı vardır.

Haydi oğul, ona göre dirlik işin gereksin.."

*"Bak oğul, alimlerin dediklerini, kahyaların oğtlerini, ustan
olarak benim sözlerimi tutmaz isen..*

Ana, baba, hoca, usta hakkına saygı gstermezsen..

*Tanrı buyruklarını dinlemezsen şu parmaklarım yarım ahirette boynunda olsun!*⁴⁹

"Harama bakma, haram yeme, haram içme..

Doğru, sabırlı, dayanıklı ol..

Yalan söyleme..

Büyüklerden önce söze başlama..

Kimseyi kandırma..

Kanaatkar ol..

Dünya malına tamah etme..

Yanlış ölçme, eksik tartma..

Kuvvetli ve üstün durumda iken affetmesini, hiddetli iken yumuşak davranmasını bil..

*Kendin muhtaç iken başkalarına verecek kadar cömert ol.*⁵⁰

"Taşı tut altın olsun.

Allah seni iki cihanda aziz etsin.

Tuttuğun işten hayır gör.

Erenler, pirlere hep yardımcın olsun.

Allah rızkını bol etsin, yoksulluk göstermesin, sıkıntı çektirmesin.

Bilginlerin, esnaf başkanlarının ve benim sözlerimi tutmazsan..

Ana, baba, hoca,, usta hakkını gözetmezsen..

Halka zulmeder, kafir ve yetim hakkı yersen..

Kısaca Allah'ın yasaklarından sakınmazsan..

*Yirmi turnağın Ahirette boynuna çengel olsun!*⁵¹

Ahilik ruhu, tembelliği ve hazır iyiciliği hoş görmez. O, çalışmayı, üretmeyi, atılcı olmayı öngörür. Ama en önemlisi o, sadece

⁴⁹ Bkz. Refik H. Soykut, *İnsanlık Bilimi Ahilik*, s. 46, 51-52, 53, 55.

⁵⁰ Yusuf Ekinci, *Ahîlik ve Meslek Eğitimi*, İstanbul, 1990, s. 39.

⁵¹ Kemal Turan, *Ahîlikten Günümüze Mesleki ve Teknik Eğitimin Tarihi Gelişimi*, İstanbul, 1996, s. 38.

amel/işin adamı değil, Kur'ân'ın ısrarla üzerinde durduğu "Sâlih amel" in adamı olmayı ister ve bunun için ilkelerini belirler.

Ahîlik hem kalıcı (statik) bir ruhtur, hem de atılımcı (dinamik). O, kalıcılığını Yüce Allah'ın değişmeyen devamlılıklarından alır. Atılımcılığını (ilericilik de denebilir) ise, Tanrı'nın devamlı değişkenliklerinden, Evrende sürekli var olan canlılık ve değişkenlikten alır. Birincide inanmak ve çizilmiş sınırdaki (kader) kalmak; ikincide ise araştırma, öğrenme ve ilerleme vardır. O, kalıcılık yüzünden çelik gibi sert ve esnek; ilericilik yüzünden tomurcuk gibi taze, ipek gibi yumuşak, deniz gibi engin, su gibi akıcı-yaratıcı ve yaşatıcıdır.⁵²

Fütüvvet teşkilatı dışında bırakılan şu on iki grup insana bakıldığında, sistemin Kur'ân ve Sünnet merkezi etrafında kurulduğu açaıkça görülür. Zira bunlar dinin yasakladığı ve sıcak bakmadığı şeylerdir: *"Kafirler, münafıklar, müneccimler/büyücü medyumlar, içki-zina-livatacılar, rotgenciler, yalan yanlış şeylerle müşteriyi aldatan dellallar/reklamcılar, yalan va'dedip eksik tartan sahtekar sanatkarlar, merhametsiz kasaplar, yürekleri taşlaşmış cerrahlar, avcılar, bozguncular/ teröristler ve karaborsacı vurguncular."*⁵³

Yine Ahî Tüzüğü demek olan Fütüvvetnâmelerde şu hususların yiğidi yiğitlikten, Ahîyi ahîlikten, şeyhi şeyhlikten çıkaracağı yazılmıştır ki bunlar dinin en başta yasakladığı şeylerdir: *"şarap içen, zina yapan, livata yapan, gammazlık-dedikodu-iftira eden, kovuculuk edip gyibet yapan, münafıklık eden, gurur ve kibirli olan, sert ve merhametsiz olan, haset eden, affetmeyip kin tutan, sözünde durmayan, yalan söyleyen, emanete hıyanet eden, kadınlara kötü niyetle bakan, kişinin ayıbını örtmeyip açaığa vuran, cimri olan, hırsızlık eden."*⁵⁴

Buna göre Kur'ân'ın ifadesiyle "Biz Allah'a aidiiz ve O'na döneceğiz"⁵⁵ diyen her Müslüman malı ve canıyla bir anlamda vakıftır ve Yüce Yaratıcı uğruna, O'nun hoşnutluğunu kazanma adına O'nun kullarına hizmete adanmıştır. Bu nedenle müslümanın aklı, malı, canı, namusu ve dininin dokunulmazlığı vardır ve bunların hepsi son derece saygın ve değerlidir.

⁵² Bkz. Refik H. Soykut, *İnsanlık Bilimi Ahilik*, s. 17-22.

⁵³ Bkz. M. Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, I, 639; Refik H. Soykut, *İnsanlık Bilimi Ahilik*, s. 37-38; Neşet Çağatay, *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*, Konya, 1981, s. 180; Yusuf Ekinci, *Ahîlik*, Ankara, 1989, s. 21-22.

⁵⁴ Neşet Çağatay, *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*, s. 183.

⁵⁵ 2 Bakara 156.

Dilimizde Őhret bulan Şu deyimler, insan olarak her Őeyimizi Yüce Yararıcıya borçlu olduğumuzu ve onları O'nun hoşnutluğunu kazanabilmek için uğruna harcamamızın gerekli olduğunu ifade etmektedirler:

Haydan gelip Huya gitmek.⁵⁶ Hay kelimesi Yüce Allah'ın ismidir. 'O' demek olan Hû zamiri de O'na işarettir. Allah'tan gelip, sonunda O'nun huzuruna döndürüleceğimizi anlatan bu deyimle ilgili pek çok ayet yer alır Kur'an'da.⁵⁷

Fî sebîlillah: Allah yolunda, Allah uğruna demek olan ve hiç karşılık beklenmeden yapılan işler için kullanılan⁵⁸ bu deyim pek çok ayette geçmektedir.⁵⁹ Yüce Allah'ın kullarının hiçbir Őeyine muhtaç olmadığı ortadadır. Ama O, yaratıklarına yapılacak olan hayır ve yardımı kendine izafe ederek konunun önemine dikkat çekmiş ve insanları buna teşvik etmiştir. Buna göre Allah'ın yaratıklarına yardım, adeta O'na yardım demektir. Onları sevip saymak, onların yaratıcısını sevip saymaktır.

Hasbeten lillah: Karşılık beklemeden, Allah rızası için yapılan işler için kullanılan bu ifade de 'Fî sebîlillah' deyimini ile paralellik arz etmektedir. Kendini hiçbir beklentisi olmadan ve isteyerek insanlığa hizmete adayan kimseler için 'hasbî insan' yapılan işe 'hasbî iş' ve 'hasbîlik'⁶⁰ denmiştir.

Allah'a adanmişlık demek olan 'kurban ibadeti' de insanlara yardım etme hedefine yönelik olarak emredilmiştir. Allah uğruna can feda etmek demek olan 'şehidliğin asıl hedefi de insanlığın temel haklarını korumaktır.

İnsanın yaratılışında, özünde insanlara ve diğer canlılara yardım etme temayülü vardır. Ayrıca insan ölümsüzleşme arzusu ile dopdoludur. Ona biçilen seksen-yüz yıllık bir ömür onun bu arzusunu tatmin edememektedir. Bu yüzden o, bu dünyadan ayrıldıktan sonra da geride bıraktıklarıyla anılarak yaşamak istemektedir. İnsanın bu ölümsüzleşme arzusu ilk insan Hz. Adem'in şahsında net bir Şekilde kendini göstermiştir. Kur'an'a göre Hz. Adem'i yasak meyveden yemeye götüren ve onun cennetten kovulmasına sebep olan Şey de, onun Allah'ın meliklik ve

⁵⁶ Gölpınarlı Abdülbâki, *Tasavvufun Dilimize...*, s. 154.

⁵⁷ Bkz. 2 Bakara 156, 28, 245, 281; 10 Yunus 56; 30 Rûm 11; 41 Fussilet 21.

⁵⁸ Bkz. Doğan Mehmet, *Büyük Türkçe Sözlük*, s. 383.

⁵⁹ Bkz. 2 Bakara 154, 190, 195, 244, 246, 261, 262, 273..

⁶⁰ Bkz. Doğan Mehmet, *age*, s. 446.

ebedilik sıfatlarına özenmesinden⁶¹ başka bir şey değildir. Kur'ân'da insanların dünya hayatında yaşadıkları ömrü, öteki dünya dediğimiz ahiret yurdunda 'bir gün yahut birkaç saat' olarak değerlendirdiğini anlatan ayetler vardır. İşte tarih boyunca insan özündeki bu tutkusunu, geride kalıcı eserler bırakarak tatmin etmeye çalışmıştır.

Özetleyecek olursak insanın ölümsüzleşme tutkusu, Yüce Yaratıcının ahlakıyla ahlaklanıp O'nun ve kullarının takdirini kazanma arzusu, ölümünden sonra hayırla anılma iştiyakı, insan sevgisi ve insana hizmet sevdası, başkalarının mutluluğu ile saadete erme duygusu onu insanlığın hizmetine adanmaya götürmüştür. Bu dinî ve insanî etkenler tarih boyunca pek çok alanda, pek çok kahramanın / vakıf insanların yetişmesini sağlamıştır. Tarihe malolmuş bu insanlar herkese açık olan hayır pazarlarında adeta birbirleriyle yarışmışlar ve kendilerinden sonraki kuşaklara örnek olmuşlardır.

Bu insanlar, kendilerini, enerjilerini, mallarını, hüner ve maharetlerini insanlığa adayan gönül adamlarıdır. Onlar, insanlık ve varlık sevdalısı/delisi kimselerdir. Delicesine seven, delicesine veren, delicesine didinen insanlar. Digerkâm, önceliği hep öteki/başkası olan, fütüvvet ve îsâr ruhuna sahip erlerdir. İnsanlığın hizmetkarı olmayı en büyük şeref kabul eden, hayır pazarı, iyilik ve güzellik çağlayanı, erdem deryası olan can dostlardır. Yaratılan her şeyi Yaratandan ötürü sevmeyi marifet bilen gönül doktorlardır. Onlara bu engin ufku bizzat Hz. Peygamber çizmiştir. O şöyle buyurur: *"Merhamet, sizin anladığımız şekilde yalnızca birbirinize olan merhamet değildir. Asıl merhamet bütün yaratıkları kuşatan merhamettir, evet bütün mahlukatı kuşatan bir merhamet."*⁶²

Sahip oldukları maddî ve manevî her şeyin asıl sahibi olarak Yüce Yaratıcıyı görerek onları O'nun uğruna, O'nun yaratıklarının hizmetine sunan fedakarlık anıtları. Umudun bittiği yerde umut, çarelerin tükendiği yerde çare, ışıkların söndüğü yerde ışık olanlar. Onlar, ateşin etrafında dönen pervaneler gibi, çoğu zaman ışıktan yararlanmak ve yararlandırmak için kendilerini feda ederler.

Onlar değişik isimlerle görünürler. Kimi zaman peygamberdir onlar, kimi zaman havarî, kimi zaman sahabe, kimi zaman velî, kimi zaman ermiş, kimi zaman sûfî, kimi zaman alperen, kimi zaman ahî, kimi zaman kurtarıcı, kimi zaman yönetici, kimi zaman rütbeli, kimi zaman

⁶¹ Bkz. 7 Araf 20, 20 Taha 120.

⁶² Hâkim, *Müstedrek*, IV, 185.

sıradan kişiler, kimi zaman Kızılay, kimi zaman akut olurlar. Farklı isimler, farklı alanlar, farklı giysiler, farklı rütbeler, farklı coğrafyalarda görünmüş olmaları çok da önemli değildir onlar için. Onlar için önemli olan insana ve var olan her Şeye hizmetkar olmaları ve bunu gösteriş, birilerine yaranmak için değil sırf Yüce Yaratıcıya yaranmak, O'nun hoşnutluğunu kazanmak için yapmalarıdır.

Onlar, her Şeyden önce O'nu tanıyorlar, O'nun yaratıklarını tanıyorlar, onların değerini anlıyorlar, niçin yaratıldıklarını biliyorlar, dünyaya geliş gayelerinin farkına varıyorlar ve O'na yaklaşmak için O'nun yaratıklarına hizmeti yegane gaye ediniyorlar. Bu yüce ruhu O'ndan alıyorlar kısaca. Çünkü O'dur, tüm özellik ve güzellikleriyle evreni yaratan, bezeyen ve donatan. O, insanı kendisi için/kendini tanıması için, evreni ise insan için yaratmıştır.

Nitekim Yüce Yaratıcı, Kitabı'nın daha başında o güzel insanların tanımını vererek onlardan olmaya yönlendirir kullarını. Kur'an'ın ikinci suresinin başında tanımlanan bu güzel insanların temel özelliklerinden biri Şöyle ifade edilmiştir: "Onlar, kendilerine rızık olarak verdiklerimizden infak ederler/harcılar"⁶³ Bu kısa cümlede Őunlar dikkatimizi çekmektedir: 'Rızık olarak verdiklerimizden' buyurularak, insanın sahip olduklarının asıl sahibinin Yüce Allah olduğuna işaret edilmiştir. O'nun verdiğini, O'nun istekleri doğrultusunda harcamak. Öte yandan 'verdiğimiz mallardan' denmemiş de rızık kelimesi özellikle kullanılmıştır. Bu Şekilde, insana faydası olan ve helalinden kazanılan Şeylerden verilmesine vurgu yapılmıştır. Cümlenin başındaki 'min' edatı, 'bir kısmından' anlamındadır, dolayısıyla insandan sahip olduğunun tamamı değil, bir kısmını vermesi istenmektedir. Cümlenin sonundaki 'infak ederler' fiili sürekliliği bildirir. Buna göre muttakiler, kesintisiz infak edenlerdir. Rızık ve infak kelimeleri, yalnızca malî harcamalarla sınırlı olmayıp, sahip olunan her Şeyi içine almaktadırlar. Zaten cümlenin başındaki 'mâ' edatı da buna işaret eder. Buna göre Müslüman, sahip olduğu konumu, kabiliyeti, ilmi, evladı ve diğer malî imkanları Allah yolunda kullanmaya infak etmeye gayret eden kimsedir.

O güzel insanlardan biri olan *Cüneyd Bağdâdi* ideal insan tipini sũfi diye isimlendirerek Şöyle tanımlar:

"Sũfi/Arif toprak gibidir. Üzerinde iyi kötü herkesi ve her Şeyi taşır. Bulut gibidir, herkesi gölgelendirir. Yağmur gibidir, herkese rahmet olur yağar. Üzerine atılan her türlü pisliği içinde eriten,

⁶³ 2 Bakara 3.

*temizleyen ve içinden güzel şeyler bitirerek o pislikleri güzelliklere dönüştüren verimli bir topraktır o.*⁶⁴

*"Evet vakıf insan öyle bir hizmet ehlidir ki, onun hali, uzun yollar boyunca bin bir canlıya, insana, hayvana, ağaca, güle, sümbüle, bülbüle hayat vererek akıp giden ırmağa benzer. Bu ırmağın varacağı menzil de Yüce Yaraticının ebedi vuslat deryasıdır.*⁶⁵

Aynı konuda Hz. Mevlana da Şunları söyler:

"Şefkat ü merhamette güneş gibi ol!

Başkalarının kusurlarını örtmede gece gibi ol!

Sehavet ü cömertlikte akarsu gibi ol!

Hiddet ü asabiyette ölü gibi ol!

Tevazu ve mahviyette toprak gibi ol!

Olduğın gibi görün, görüldüğün gibi ol!"

Onları bu güzelliklere sürükleyen şeyler genel olarak Şunlardır: Yüce Allah'ın ahlakıyla ahlaklanma tutkusu; O'nun hoşnutluğunu kazanma coşkusunu; güzel insanlara benzeme ve onlarla birlikte anılma arzusu; cömertlik, hayırseverlik, yardımseverlik gibi güzel iz ve eserlerle anılma ve bu yolla ölümsüzleşme sevdası; Ahirette kalıcı mükafatlara nail olma isteğidir. Bu duyguları sürekli canlı ve zinde tutmak gerekir ki o güzel insanlardan olunabilsin. Bunun için de dünyanın sonlu olduğunu, kalıcı olanın güzelliklerle anılma ve gönüllere girme olduğunu bilmek gerekir. Sahip olduğumuz değerlerin bize emanet olduğunu, onlara bizim de hiç sahip olamayabileceğimizi, yahut bir gün elimizden alınabileceğini düşünmek gerekir.

Şu dizeler, kulağımıza küpe olsun ve hep bizim yolumuzu aydınlatsın:

"Kâmil odur ki koya her yerde bir eser,

Eseri olmayanın yerinde yeller eser." (Hadimî)

"Ölen insan mıdır, ondan kalacak şey eseri,

Bir eşek göçtü mü, ondan da nihayet semeri." (M. Akif Ersoy)

⁶⁴ Kuşeyrî, *er-Risaletü'l-Kuşeyriyye*, Beyrut, 1993, s. 315.

⁶⁵ O. N. Topbaş, *age*, s. 138-139.

"Hayvan ölür semeri kalır, insan ölür eseri kalır.

Gidenin değil, bıraktıyanın ardından ağlamalı.

Bırakanın da bıraktığı yerden devam etmeli." (Şeyh Edebali, Osman Gazi'ye Nasihat)

"Geldi geçti ömrüm benim, Şol yel esip geçmiş gibi.

Hele bana şöyle gele, Şol göz yumup açmış gibi.

Bir hastaya vardın ise, Bir içim su verdin ise.

Yarın anda karşı gele, Hak şarabın içmiş gibi." (Yunus Emre)

Yazımızı fütüvvet ruhunun günümüze taşınması için bazı tekliflerle bitirelim:

Fütüvvet ve Ahiliği tarihe mal olmuş bir kurum olarak görmek yeterli değildir elbet. Önemli olan tüm insanlığın huzur ve yararına hizmet eden bu kurumu günümüze taşımak, onu yaşatmak ve bunun için gereken her şeyi yapmaktır. Özellikle her şeyin bir karşılık/bir çıkar beklentisiyle yapıldığı günümüzde, hiçbir karşılık beklemeden iş yapan, kendilerini evren ve içindekilere hizmete adayan iyilik meleği güzel insanlara muhtaç olduğumuz günümüzde. Fütüvvet ruhunu yaşatabilmek için öncelikle onu iyi tanımak, onun temellerini doğru tespit etmek gerekir. Fütüvvet ruhu dinî temelleri olan, dinî kaynaklardan beslenen, dinî yönlendirmelerle serpilip gelişen bir ruhtur. Dinin yaptırım ve denetim gücü ise son derece etkindir, kalıcıdır, süreklidir, her zaman her yerde herkesi kuşatan bir güçtür. Fütüvvet ruhunu oluşturan ve onu canlı tutan, insanın özündeki iyilik güzellik tutkularıdır. Bunun temelinde ise Allah, insan, evren ve iyilik sevgisi; Yüce Allah'ın Rızası, Ahirette sevap kazanma arzusu; kalbî huzurdur. Bunların hepsini sürekli zinde tutacak olan dinî gıdalarıdır. Zira din, insanın gönlüne hitap eden, hikmetleriyle onun özüne işleyen, özündeki güzellikleri harekete geçiren; yine delileriyle onun aklına ve duyularına hitap eden, onları sürekli kontrol altında tutan ruhtur.

Fütüvvet ruhunu yaşatanlara ve onlar gibi olmaya çalışanlara ne mutlu!

YENİ VESİKALAR IŞIĞINDA AHİ EVRAN VELÎ İLE ARKADAŞLARININ SÜRGÜN VE ŞEHİT EDİLMESİ

Baki Yaşa ALTINOK*

Büyük Selçuklu devleti güçlü Hakan Sultan Melik Şah'ın M. 1092 yılında vefatıyla parçalandı. Ardından Anadolu Selçuklu Devleti Türkmenlerin yoğun çabalarıyla güçlü esaslar üzerine kurulmuştur. (1) Büyük Selçuklu İmparatorluğu'nu idare eden bazı sultanların sistemli politikalarıyla, savaşa savaşa batıya akan Türkmenler, geçim olanakları sağlamak amacıyla, geniş otlaklara sahip Anadolu'yu, kendilerine yurt edindiler. Buna paralel olarak; Moğolların tazyikiyle, Anadolu'ya gelip yerleşen Türkmenlerin içinde, çok sayıda Piri Türkistan Hoca Ahmed Yesevi'nin Melâmet neşvesiyle yetiştirdiği mutasavvıf ve gönül erleri bulunuyordu. Onların çabasıyla Fütüvvet ehli diye adlandırdığımız Alp Erenler'in kurmuş olduğu teşkilatların, zaman içinde Anadolu'ya yayılmış olması, Anadolu'da güçlü bir tasavvuf cereyanı meydana getirmiştir. (2)

İmam Kuşeyrî, eserinde, Cüneyd-i Bağdâdî'den naklen "*fütüvvet Şam'da, lisan Irak'da, doğruluk Horasan'dadır.*" (3) sözüne karşılık, Anadolu mutasavvıflar: "*Kur'an Hicaz'da, hadis Şam'da, fıkıh Irak'ta, tasavvuf Basra'da, iman Türkistan'da, akıl Horasan'da, fütüvvet Anadolu'dadır*" demişlerdir.

'Fütüvvet, mistik eğilimiyle birlikte İslâm'ın anladığı anlamda erdemli bir hayat sürülebilmesini sağlayacak kurallar bütünüdür. Çeşitli İslâm lonca örgütleri ahlâki rehberleri kabul ettikleri Fütüvveti temel almışlardı. Örneğin, Gazilerin yanı sıra esnaf ve tüccarın oluşturduğu bir kardeşlik birliği olan Ahilik adlı bir Fütüvvet örgütü vardı. Bu Fütüvvet örgütleri, 1200 yıllarında Halife Nasır lî Dinillah tarafından yeniden düzenlendiler. Bu Abbasi Halifesi, bütün enerjisini halifelüğün dünyevî gücünü artırmaya ve Müslümanları Haçlıların saldırılarına karşı örgütlemeye hasretmişti.' (4) Fütüvvet, cömertliği Hatem Tai'den, yiğitlik ve kahramanlığı Hz. Ali'den almıştır. (5) Fütüvvet hareketi Anadolu'ya geldikten sonra (6) İslâm dünyasının hiçbir döneminde görülmeyen,

---

* Araştırmacı - Yazar, ANKARA

büyük gelişmeler göstererek Ahi teşkilatı dediğimiz yalnız Türkler'e has bir kuruluş haline dönüşmüştür. (7) Ahiler, Müslüman Türklerin Anadolu'daki yeni fethedilen şehirlere yerleşmelerine önemli katkıda bulundular. (8) Şehir merkezlerindeki ticareti elinde tutan yabancılara karşı lonca üyeleri olarak, bir sosyal ve manevî yardımlaşma topluluğu haline geldiler. Anadolu Selçuklu sultanı I. İzzeddin Keykavus'un teşkilata girmesinden sonra, Ahiliğin ana tüzüğünü oluşturan Fütüvvetnâme'ler, dönemin Anadolu yapılanmasına uyarlanarak, Ahilik tasavvufi bir dönüşüme başlamıştır.

Anadolu'daki Ahilik, Abbasilerdeki Fütüvvet teşkilatının basit bir devamı değildir. Ahilikte, Fütüvvet ile tasavvufun ve özellikle Melâmililiğin ve eski Türk inançlarının etkileri yadsınamaz.

Anadolu'daki Ahilik, Anadolu'ya göçtükten sonra, bu toprakları Türkleştirip İslâmlaştıran ve aynı zamanda dinî, siyasî, sosyal, ekonomik ve kültürel bakımdan önemli dönüşümler geçirmekte olan Müslüman Türkler'in, yukarıda belirttiğimiz tüm etkileri birleştirerek, ortaya çıkardığı bir oluşumdur.

Ahiler, Selçuklunun ilk dönemlerinde olduğu gibi Osmanlının kuruluş yıllarında sultanların ve gazilerin fikrî temellerini oluşturdular. Osman Bey'e padişah kuşağı (şed) bağlayan ve kılıç kuşatan Kırşehirli Ahi şeyhi Ede Balı, ona şöyle bir nasihatta bulunmuştu: "Ey oğul; ne zaman ki bu ahi kuşağını belinden çözdün, gazi kılıcını elinden düşürdün o zaman ilin, tören elinden gider, zevalin yakın olur." (9)

Fütüvvet geleneğini Anadolu topraklarından Ahi loncaları adı altında toparlayan Ahi Evran Şeyh Nasireddin Mahmud, M. 1171 yılında Azerbaycan'ın Hoy şehrinde dünyaya geldiği bildirilir. Bu makalemize kaynaklık eden *Menâkıb-ı Ahi Evran-ı Veli* (10) adlı doksan üç beyitlik manzum eserde soyunun Turfanlı olduğu ve adına Hoylu dendiği belirtilir.

Adına dirlerdı Nasireddin Hoyı

Turfan idi ol erin nesli soyı. (Menâkıb nr.7)

Tahsil için Horasan Maverâünnehr (Aşaağı Türkistan)'e giderek Piri Türkistan Hoca Ahmed Yesevi'nin talebelerinden tefsir, hadis, fıkıh, kelâm ve tasavvuf dersleri alan Ahi Evran, (11) Yesevi geleneğinin temel prensibi olan Yesevi dergahlarında dericilik sanatını öğrendi. Çünkü sanatı olmayan ve başkasının kazancıyla geçinen insan, Yesevi dergahlarına alınmazdı. (12) M. 1202'de Bağdat'a geçerek Fahreddin Razi'nin talebesi ve sonradan kayınpederi olan Şeyh Evhadüddin

Kirmani'yle tanışan Ahi Evran, annesi Türk olan Abbasi halifesi Nasır lî Dinillah'ın (13) kurduğu fütüvvet teşkilatının içinde bulunmuştur. (14)

Selçuklu sultanı I. Keyhüsrev, ikinci defa tahta çıkışını Abbasi halifesine bildirmek için Malatyalı Şeyh Mecdüddin İşhak'ı (Sadreddin Konevi'nin babası) Bağdat'a gönderdi. Bir diplomat olarak görevini tamamladıktan sonra Hacca giden Mecdüddin, Bağdat yoluyla geri dönerken Evhadüddin Kirmani, Muhyiddin Arabi, Ebu Cafer Muhammed el-Berza-i ile Ahi Evran-ı yanına alarak Anadolu'ya getirdi. (15) Kirmani, Anadolu Selçukluları döneminde yaklaşık, otuz yıl Anadolu'nun muhtelif şehirlerinde yaşamıştır.

I. Gıyaseddin Keyhüsrev, Selçuklu tahtına geçince devlet yapısında ve yönetiminde önemli gelişmeler sağladı. Bu yolla adil ve güçlü bir devlet yapısı oluşturmaya çalıştı. Keyhüsrev, başta Ahiler olmak üzere esnaf ve sanatkarlara, Kayseri'de büyük bir sanayi sitesi yaptırmıştır. Otuz iki çeşit meslek dalında üretim yapan esnaf ve sanatkâr burada ticaret yapıyordu. (16)

Yine bu dönemde Anadolu'da yoğun bir ticaret ağı oluşmuştu. (17) Kervan yollarının bir kaç yönden gelip Kayseri'de birleşmesi, Kayseri'yi Anadolu'nun en işlek bir ticaret merkezi haline getirmiştir. (18) Bir Orta Anadolu şehri olan Kayseri'de her yıl Ağustos-Eylül aylarında o günün şartlarının elverdiği ölçüde, uluslararası panayır kurulmaktaydı. Yabancıların katılmasından dolayı bu pazara "Yabanlu Pazarı" denilmiştir. (19)

M. 1206 yılında dönemin ticaret merkezi Kayseri'ye yerleşen ve esnaf teşkilatına üye olan Ahi Evran, burada bir deri atölyesi kurarak çeşitli renklerden oluşan deriler üretmeye başlamıştır.

Ahi Evran Kayseri'de debbağ idi

Dürlü dürlü sahtiyân boyar idi. (Menâkıb nr. 8)

Ahi ve Türkmenlerin koruyucusu olduğu bildirilen I. Alaeddin Keykubad, 1220 yılında Selçuklu tahtına geçince Tokat'dan Sivas ve Kayseri yoluyla Konya'ya giderken uğradığı her vilayette tahta çıkış törenleri yapılıyordu. Sultan, Aksaray'dan sonra Konya'ya yaklaştığında, kendisini bin kişilik bir Ahi topluluğu coşkuyla karşıladı. (20)

Kayseri'deyken ününü ve maharetlerini duyduğu Ahi Evran'ın dergahına giderek tabakhanesindeki ürettiği derileri inceledikten sonra sanatına hayran kalmış, bu münasebetle diğer ilim adamları, şair, edip ve sanatkarlar (21) ile birlikte Ahi Evran'ı Konya'ya davet eylemişti.

Sultanın davetine uyan Ahi Evran, yerine baş kalfası Ahi Başara'yı bırakıp, Konya'ya göçmüştür.

Alaaddin anda gördü hüneri

Ol eri Konya'ya davet eyledi. (Menâkıb nr. 9)

Ahi Başara'yı kodu haymada

Muradı yomunu süre Konya'da. (Menâkıb nr. 11)

I. Alaaddin Keykubad'ın özellikle ticaret adamını ve ticari hayatı desteklemesi neticesinde, şehirlerde yaşayan halk ekonomik yönden yüksek bir hayat tarzı yakalamıştı. (22) Göçlerle gelen Türkmen aşiretleri özellikle Orta Anadolu'ya iskan edilmiş ve bu aşiretler bir takım köyler kurmuşlardı. (23)

Alaeddin Keykubad, M. 1237 yılı Ramazan bayramının üçüncü günü oğlu II. Keyhüsrev ve yandaşları tarafından düzenlenen bir suikast sonucu zehirlenerek öldürüldü. (24) Sultanın ölümünden sonra, İzzeddin Kılıçarslan yerine, II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in tahta çıkarılmasında yabancı unsurların ve sığınmacıların entrikaları önemli rol oynamıştır. (25) Bu olaya Ahiler ve Türkmenler sert tepki gösterdiler. Vezir Sadeddin Köpek'inde kışkırtmasıyla Ahi ve Türkmenlere karşı yoğun bir sindirme hareketine başlayan II. Gıyaseddin Keyhüsrev, (26) öncelikle büyük merkezlerin Ahi ve Türkmen liderleri konumunda olan Kırşehir'deki Baba İlyas'ı Amasya'nın Çat köyüne, Konya'da oturmakta olan Ahi Evran'ı Denizli'ye, Kırşehir İnaç köyünü yurt tutan Şeyh Ede Balı'yı (27) bugünkü Kırıkkale iline bağlı bir ilçe olan Balışeyh'e, (28) Kırşehir'de oturan Hacı Bektaş Veli'yi Suluca Karahöyük'e sürgün ederek göz hapsinde tutuyordu. Bu sırada Sivas'ta bulunan Hacı Bektaş'ın kardeşi Mustafa Menteş, (29) sürgünü reddedince, Keyhüsrev'in adamları tarafından tutuklandı ve Moğol istilası sırasında şehit edildi. *Kerâmatı Hünkar Hacı Bektaş-ı Veli* adlı yazma eser bu olayı şöyle dile getirir. *Horasan diyarı Nişabur Niş şehriden kalkan Mustafa Menteş, Sivas eline geldi. Haramiler ona orda şehitlik şerbeti içirdiler. (30)*

Baba İlyas'ın müridi Baba İshak Kefersudî (31) ise tutuklama esnasında firar edip Adıyaman ve Maraş yöresi Türkmenleriyle tarihteki Babai isyanını örgütledi. (32) *Menâkıb* bu olayları şöyle aktarır.

Evranı beâ bular gammazladılar

Denizli'ye varuben yolladılar. (Menâkıb nr. 31)

*Bir karyede eyleyüben bağıban
Yir yaruldı ne han kaldı hanüman. (Menâkıb nr. 32)*

*Neçe sırdaşun saldular gurbete
Adı İlyas idü hem gitti Çat'a. (Menâkıb nr. 33)*

*Bir hemdemi var key Kefersudî
Fırar idüb âlemi cenge kodı. (Menâkıb nr. 34)*

.....
*Bir haldaşu dahi var idi Menteş
Evrân'a yâr olub hemi de sırdaş. (Menâkıb nr. 36)*

*Kırşehri'de kopdı Sivas'a gitti
Nice leşker ilen görklü cenk itdi. (Menâkıb nr. 37)*

*Şol karındaşun Öyük'de kodı
Hacı Bekdeş idi kim erin adı. (Menâkıb nr. 38)*

*Gidem didi ol eri salmadılar
Her bir yanın yollarun bağladılar. (Menâkıb nr. 39)*

*Hem Ede Balu İnac'ül Gülşehri
Ol hüma olmuşdı Evrân'ın yârı. (Menâkıb nr. 40)*

*Namuna dirlerdi erin Balı Şeyh
Vardığı yire ad oldı Ballı Şeyh. (Menâkıb nr. 41)*

Selçuklu döneminde Kırşehir'in adı Gülşehri idi. Daha sonra Kırşehir Arapsun kazası Nevşehir'e bağlanarak Gülşehri adını almıştır. (33) Kırşehir'de bir hanıgah kurarak halkı irşad eden Baba İlyas, bir ara Kayseri'de kadılık görevinde bulunmuş, (34) daha sonraları yukarıda da belirtildiği gibi Amasya'nın Çat köyüne sürgün edilmiştir. (35)

I.Alaaddin Keykubad'ın öldürölmesiyle başlayan iç karışıklıklar ve sürgünler, tarihteki Babai İsyana dönüşmüştür. (36) İsyanın elebaşısı olduğu bildirilen Baba İlyas ve bağlısı Baba İshak, binlerce Türkmen ile birlikte Kırşehir'in Malya Ovasında Selçuklunun paralı askerleri tarafından kılıçtan geçirildi. (37)

Bütün bu olup bitenlerin sonunda Anadolu'da yaşayan Türk halkının maneviyatı iyice kırılmış bulunuyordu. (38) Oluşan kaostan yararlanmak isteyen Baycu Noyan komutasındaki Moğol ordusu 26 Haziran 1243 yılında Anadolu'ya saldırdı. Köseadağ yakınlarında Moğollarla yapılan savaşta Selçuklu ordusu ağır bir yenilgi aldı. (29 Temmuz 1243) Sultan Keyhüsrev hiçbir direnme göstermeksizin çareyi kaçmakta buldu. (39) Baycu Noyan süratle Sivas'a doğru ilerledi. Sivas'ı kahramanca savunan Türkmenlerin arasında Çepni Türkmenleri yoğunlukta ydı. Hacı Bektaş Veli'nin kayınbiraderi Çepni Köse Süleyman'ın Sivas savunmasında şehit düştüğüne dair elimizde bazı vesikalar bulunmaktadır. Köse Süleyman'ın, Sivas ili Suőehri ilçesi; eski adı Köyiçi, yeni adı Aksu köyü yakınlarında, Köseadağ yamaçlarında türbesi bulunmaktadır. Çepniler her yıl Köseadağ savaşında şehit düşen Köse Süleyman'ın ölüm yıldönümü olan Temmuz ayının 17-20 günleri arasında, burada anma törenleri yapmaktadırlar. (40)

Sivas'ı yağma ve talan eden Moğol ordusu Kayseri'ye yürüdü. Düşmana karşı savunmada, Türkmenlerin kararlı tutumu hemen kendini belli etmişti. (41) Sivas'ın aksine Kayseri'yi savunan Türkmen ve Ahiler her türlü olumsuz şartlara rağmen, onbeş gün süreyle güçlü Moğol ordusuna olanca gücüyle direndi. (42) Kuşatma sonuç vermeyince Moğollar, Debbağlar çarşısı karşısına mancınıklar kurarak surlardan delikler açmaya çalıştılar. Battal Mescidi ve Erciyes dağı eteklerindeki harabelerde pusuya yatan Kayseri halkı, Moğollara geçit vermedi. (43) Bu savunmada Ahi Evran Veli'nin hanımı Fatma Bacı'nın Ahi ve Türkmen kadınları örgütleyip Moğol ordusuna karşı koyduğu söylenir. (44) Kadınların Kayseri'yi savunması şu dizelerde dile getirilir.

Hatunlar oturub en danuşdılar

Siyelerüne kamalar bağlaşdular. (Menâkıb nr. 48)

Varup Kayseri'yi tuttular mekân

Virmediler ol kafire el aman. (Menâkıb nr. 49)

Kayseri'de beklemediği sert direnmeyle karşılaşan Moğol ordusu kuşatmadan vazgeçip geri çekileceği sırada, Kayseri İđdiőbaşısı

Hajdukoğlu Hüsam adlı Ermeni dönmesinin hıyaneti sonucu kuşatmayı sürdürdü. (45) Kayseri'ye girmeyi başaran Moğol ordusu binlerce Türkmen ve Ahi'yi kılıçtan geçirdiler. Ev ve işyerlerini yakıp yıkıp yağma ve talan ettiler. Kırımdan sağ kalan gençleri erkek kadın ayırmaksızın esir edip götürdüler. (46)

Anadolu'nun Moğollar tarafından işgal edilmesini Babai isyanına bağlayan bazı yazarlar, Selçuklu sultanlarının kendi aralarında yürüttükleri saltanat kavgalarını ve iç çekişmeler nedeniyle yüksek mevkilerde oturan devlet adamlarının makam kaygısıyla, bu çöküşe ses çikarmamalarının sebep olduğunu ne yazık ki dile getirmemişlerdir.

Selçuklu devlet adamları arasında meydana gelen saltanat ve menfaat hesaplaşmaları, el altında hile ve entrikaya dönüştürülerek, fırsatını bulan bir diğerini ortadan kaldırmaya çalışmıştır. Bu kaosu fırsat bilen İran, Arap ve Bizans asıllı devlet adamları Selçuklular'ın yönetim kadrolarına yerleşerek, kendi kültür ve edebiyatlarını Anadolu insanına zorla kabul ettirmeye çalışıyorlardı. Bir yandan Arap asabiyeti, diğer yandan Acem bencilliği, bir yandan da Bizans entrikaları ve ayrıca Selçuklu aristokrasisinin halktan kopukluğu, Anadolu Türkmen halkını dört koldan sıkıştırarak inancını, kültürünü, anane ve geleneğini yok etmeye çalışıyordu. Bu gelişmelerden iyice bunalan Türkmenler ise ancak devlete başkaldırarak bu kaostan kurtulacakları düşüncesinde idiler. (47)

Selçuklu Devleti dıştan güçlü gözükmesine rağmen, II. Gıyaseddin'in kötü yönetiminden dolayı iç dinamizmlerini yavaş yavaş yitirmeye başlamış bulunuyordu. (48)

Sultan II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in uyguladığı bu yanlış politikalar neticesinde ülkede siyasal ve sosyal karışıklıklar başgöstermiş, otorite boşluğundan dolayı, Anadolu'daki siyasi birlik parçalanarak uzun yıllar süregelen isyanlar, katliamlar, yağmalar, zulüm, sürgün ve baskılar halkı iyice canından bezdirerek yılgnlığa sürüklemiştir. (49)

II Gıyaseddin'in ölümünden sonra M. 1245 yılında Saltanat Naibliğine atanan Celeleddin Karatay, o sırada tutuklu ve göz hapsinde bulundurulanan Ahi ve Türkmen liderlerini serbest bıraktı. (50) Serbest bırakılanlar arasında Ahi Evran Veli, Hacı Bektaş Veli ve şeyh Ede Balı da bulunuyordu. Ahi Evran, serbest bırakıldıktan sonra Kırşehir'e gelip yerleşti.

O sıralar Kırşehir'de güvenli bir ortam oluşmuştu. Konya başta olmak üzere diğer bölgelerde oturan bazı ailelerin yanısıra bilgin, ulema, tüccar ve mutasavvıf zaman içinde Kırşehir'e göç etti. Bunlar, burada

medrese, tekke ve ticarethane açarak yöre halkının dinî, ilmî ve sosyal yönden gelişmesine katkıda bulundular. (51)

Ahi Evran'ın Kırşehir'de hamam, mescid, deri tabakhanesi ve dükkan açıp çalıştırdığına dair bilgiyi *Menâkıb* şöyle aktarır.

Vardı key Kırşehrini tuttu mekan

İssı suyu eyledi ol dem hamam. (Menâkıb nr. 62)

Bir çarşıyu yaptı çarpere saraç

Doydı nice benzi soluh karnı aç. (Menâkıb nr. 63)

Ulu mescidi düzdi çar kenarı

Üleşirdü anda kari zararı. (Menâkıb nr. 64)

Otuz iki gönü eylerdü dabah

Dükkanın açardı hem ahşam sabah. (Menâkıb nr. 65)

Sultan II. İzzeddin Keykavus'un veziri Kadı İzzeddin, Moğolları Anadolu'dan söküp atmaya kararlıydı. Moğollarla savaşmak için, başta Ahi Evran olmak üzere, diğer Ahi ve Türkmen ileri gelenleriyle sık sık Kırşehir'de buluşup görüşüyordu. (52) Moğolları Anadolu'da atma planları, 1256 yılındaki Sultanhanı yenilgisiyle boşa gitti. Dinî, milli bir dava düşüncesi taşıyan Ahiler ve Türkmenler, ikinci kez Moğollar'dan ağır bir darbe yedi. (53) Balıseyh'te oturan Ahi piri Şeyh Ede Balı, Selçuklu Devleti'nin çöküşünü erken farkedenden bir strateji adamıdır. Bu nedenle O, Moğolların egemen olduğu Orta Anadolu'da ayrılarak daha sakin bir bölge olan batıya göç etmiş ve Bilecik'te bir zaviye kurarak halkı irşada başlamıştır. (54) Ertuğrul ve oğlu Osman Bey ile birlikte Osmanlı Devleti'nin kurulmasında, Ede Balı'nın önemli görevler üstlendiği tarihi bir gerçektir. (55) Yine Kızıl Ahmetli Türkmenlerinden olan ve o dönemde Kırşehir yöresinde yaşayan (56) Yunus Emre'nin de bu göçe katıldığını şu dizelerden anlıyoruz. (57)

Yunus bile anınla düşdi yola

Nice âhiyi buluben şad ola. (Menâkıb nr. 42)

Moğollar'ın desteğini alan IV. Rükneddin Kılıçaslan, 1260 yılında tek başına Konya'da tahta geçti. Kılıçaslan, Ahi ve Türkmenlere karşı baskılarını iyice artırdı. Kırşehir'in Malya Ovası, Moğol ordusunun yaylak ve kışlağı haline getirildi. Kırşehir'deki bazı idarecilerle işbirliği

içinde olan Moğollar, halka zulmediyor, esnaflardan ağır vergiler alıyordu. (58)

Hanü hanümanlar olıser yağma

Evrân niyaz itdi Kahhar-ı Mevlâ. (Menâkıb nr. 85)

Bu dizeden de anlaşılacağı gibi Kırşehir'de hayat çekilmez hale gelmişti. Moğol yöneticilerinin yoğun baskısı nedeniyle, kendini güvende hissetmeyen halk üretimden uzaklaşmıştı. Bu nedenle Doğu ve Orta Anadolu'nun önemli bir bölümü adeta çölleşmeye başlamıştır. Bu bölgelerdeki nüfus ya kaçmış, ya da Moğollar tarafından öldürülmüş, ya da köleleştirilmeye çalışılmıştı. Bu koşullarda Türkmenler, çiftçiler, zanaatçılar ve tüccarlar Moğolların himayesindeki iktidara karşı tepkiliydiler. Yalnızca dış düşmana değil, bir o kadar da yerli egemen sınıfına karşıydılar. (59) Ahi Evran'ın öncülük ettiği Ahi ve Türkmenler, 1261 yılında halka zulmeden Moğol ve Selçuklu idarecilerine karşı ayaklandılar. *Menâkıb* ayaklanmayı şöyle anlatır.

Didiler kim âdüyla doldı eşhas

Key kafirler yedinde eyle halâs. (Menâkıb nr. 80)

.....
Nusrat dileyüben bindi düldüle

Ol anda âlemde kopdı gülgüle. (Menâkıb nr. 86)

Ahi Evran'ın komutanlarından Şeyh Hamza, Malya Ovasında karargah kuran Moğol ordusuyla çarpışırken Kırşehir, Mucur Acıöz mahallesi yakınlarındaki Kızıldağda şehit düşmüştür. (60) Bu dağda yatan Şeyh Hamza'nın mezarı günümüzde define arayanlar tarafından tahrip edilmiştir. Şu dize onun yiğitliğini ve kahramanlığını dile getirir:

Evrân'ın bir eri var idi Hamza

Mislünde pehlivan basmadı arza. (Menâkıb nr. 81)

Yine 1850'lerde yaşayan, Kırşehir ili Mucur ilçesi Küçük Kavak köyünden Âşık Hüseyin iki dörtlüğünde Şeyh Hamza'nın kimliğini ve şehit edilmesini şöyle tasvir eder.

Şıh Hamza derlerde nefesli pirdir

Kızıl Dağda yatar devranı sırdır

Seyfe'yi sorarsan bir ulu göldür

Serin sularına dalın turnalar.

xxx

Kara toprak al kanlara bulandı

Kanı ile çördük dalı sulandı

Yedi kere Kızıldağı dolandı

Darda Şih Hamza'yı gördün mü turnam. (61)

Ayaklanma sırasında Moğollara yardım edenler arasında Ahi Evran'a muhalefet eden, davetine ve toplantılarına katılmayan Kırşehir Emiri Nureddin Caca da bulunuyordu. (62) Birçok kaynakta Nureddin Caca'nın adı Cebrail olarak belirtilir. (63) *Menâkıb*'da Nureddin Cebrail'in Ahi Evran ile Türkmenlere karşı olduğu ve ayaklanma sırasında Moğollarla birlikte hareket ettiği (64) şöyle anlatılır.

Sofra yaydu âleme oldu Halil

Davetine varmaz idi bir bahil. (Menâkıb nr. 75)

Cebrail dirlerdi oldu azrail

Adûlarla danışurdu ol zelil. (Menâkıb nr. 76)

Ahi Evran, Moğollar ile onların yerli işbirlikçilerine karşı savaşırken şehit düşmüştür. *Menakıb*'ın şu dizeleri bu olayı doğrular.

Çaşıtlar, Deccallar dolışdı hana

Yecüc mecüc buğuz itdi Evran'a. (Menâkıb nr. 88)

Ejderha donunda delüğe ahdi

Uğrular derilüb ardında bahdı. (Menâkıb nr. 89)

.....
Sini doksan üçe ermişti tamam

Dinde vezir oldu Nasrüddin Evran. (Menâkıb nr. 91)

Ahi Evran'ın şehit edilmesi yine elimizde bulunan *Keramati Hüncar Hacı Baktaş-ı Veli* adlı Osmanlıca yazma eserde daha açık bir şekilde şöyle dile getirilir.

"Ahi Evran padişah Kayseri'den debbağdı. Ulu Alaeddin onu Konya'ya davet eyledi. Sadeddin Konevi ilen muhabbeti ziyade idi. Takim onu Denizli'ye gönderdiler. Hacı Bekdeş kim Sulucaöyüğe gelince, o da Kırşehri'ne geldi. Çokca debbağlık yaptı. Tatar muhalifi olup savaşkan idi. Fütüvvet erbabının serveridir. Bu yüzden şehitlik şerbetin içti. Hüncar ile müsafahası, keramati çokdurur." (65)

Yukarıda da görüldüğü gibi 'Ahi Evran, mücadeleci bir kişiliğe sahipti. Moğollarla ve Moğol yanlısı yöneticilerle yılmadan mücadele etmiş ve sonunda bu mücadelesi sırasında şehit düşmüştür. Onun tarih boyunca karanlıkta kalması, eserlerinin kaybolması ve bazılarının başkalarına mal edilmesi, zamanın yöneticilerinin onun aleyhinde sürdürdüğü olumsuz propaganda ve baskıların sonucudur. (66)

Ahi Evran, inancına, kültürüne, geleneğine, sanatına, halkına ve kutsal saydığı toprağına bağlıdır. O bir aksiyon adamı olarak savaşçılık başta olmak üzere dinî ve ahlâkî önemli görevler yerine getirmiş olan fütüvvetden yararlanarak, Ahi teşkilatını kurmuştur. Onun sistemleştirdiğı Ahilik, yüzyıllarca bütün esnaf ve sanatkarlara öncülük etmiş, yön vermiş, bir çok devlet adamı ve padişahlar Ahi teşkilatına katılmayı bir şeref saymışlardır. (67)

Ahilik özellikle XVI. yüzyıldan itibaren Osmanlı merkezi yönetiminin takip ettiğı baskı politikaları sonucu önemini yitirmiş, bağılıları ise Bektaşî ve Melâmi cemaatleri içine dağılmışlardır.(68)

KAYNAKÇA

- 1- *Türk Tarihinin Ana Hatları*, Devlet Matbaası, İstanbul 1930, ss. 503-504.
- 2- **Gölpınarlı**, Abdülbâki, *Yunus Emre ve Tasavvuf*, İnkılâp Kitabevi, 2 baskı, İstanbul 1992, s. 66.
- 3- **Abdülkerim Kuşeyri**, *Kuşeyri Risalesi*, Haz. Süleyman Uludağ, Dergah Yay. 3 baskı, 1999, s. 306.
- 4- **Witteck**, Paul, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Doğuşu*, Çev. Fatmagül Berktaş, Pencere Yay. İstanbul 1995, ss. 41-42-53.
- 5- *Tasavvufta Fütüvvet*, Yaz. Ebu Abdî'r-Rahman Muhammed İbn el-Hüseyin es-Sülemi, Çev. Süleyman Ateş, Ankara Üni. İlahiyat Fak. Yay. Ankara 1977, s. 3.
- 6- **Soykut**, H. Refik, *Ahi Evran*, Ankara 1976, s. 5.
- 7- **Cahen**, Claude, *Osmanlılar'dan Önce Anadolu'da Türkler*, E. Yay. İstanbul 1984, 330.
- 8- **Ekinci**, Yusuf, *Ahilik*, 4 baskı, Ankara 1993, s. 14.
- 9- **Altınok**, Baki Yaşa, *Şeyh Bedreddin ve Varidât*, Oba Kitabevi, Ankara 2004. s. 12.

10- **Süleyman bin Alaüddeve b. Abdullah, Menâkıb-ı Ahi Evran Veli**, 997/1588, Kırşehri.

11- **Bayram**, Mikâil, *Şeyh Evhadü'd-Din Hâmid el-Kirmânî ve Evhadiyye Tarikatı*, Konya 1993, s. 30.

12- **Altınok**, Baki Yaşa, "Ahmed Yesevi" *Gazi Üni. Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, Kış-2001/20, Ankara, ss. 221-230.

13- *Rubailer, Evhaduddin-i Kirmânî*, Çev. Mehmet Kanar, İnsan Yay. İstanbul 1999, s. 13.

14- **Çalışkan**, Yaşar - **İkiz**, M. Lütfi, *Kültür ve Medeniyetimizde Ahilik*, Kültür Bak. Yay. Ankara 1993, s. 2.

15- **Demir**, Galip, *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu ve Ahilik*, Ahi Kültürünü Araç. ve Eğit. Vakfı Yay. İst. 2000, s. 348. **Bayram**, Mikâil, *Şeyh Evhadü'd-Din Hâmid el-Kirmânî ve Evhadiyye Tarikatı*, Konya 1993, ss. 29-30.

16- **Bayram**, Mikâil, *Ahi Evren Tasavvufi Düşüncenin Esasları*, Diyanet Vakfı Yay. Ankara 1995, s. s. 18.

17 - *Asarü'l -Bilâd*, Beyrut 1956, Ss. 530-533.

18- **Bayram**, Mikâil, "Anadolu Selçuklular'ında Devlet Yapısının Şekillenmesi," *Cogito*, "Selçuklular" Sayı: 29, Güz-2001, s. 61-72.

19- **Sümer**, Faruk, "Yabanlu Pazarı" *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, İstanbul 1985, Sayı: 73.

20- **Turan**, Osman, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Boğaziçi Yay. 4 baskı, İstanbul, ss. 328-329.

21- **Sevim**, Ali-Yücel Yaşar, "Türkiye Tarihi," (*Fetih, Selçuklu ve Beylikler Dönemi*), Türk Tarih Kurumu Yay. Ankara 1989, s. 164-165.

22- **Köprülü**, M. Fuad, *Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu*, Yay. O. Köprülü, Ankara 1972.

23- **Akdağ**, Mustafa, *Türkiye'nin İktisadî ve İçtimaî Tarihi*, İstanbul 1979, C. I, ss. 432-433.

24- **Gregory Abû'l-Farac**, *Abû'l-Farac Tarihi*, Çev. Ömer Rıza Doğrul, Türk Tarih Kurumu Yay. Ankara 1987, c. II, ss. 536-542.

25- **Akdağ**, Mustafa, *Türkiye'nin İktisadî ve İçtimaî Tarihi*, Barış Yay Ankara, c. 1, s. 57.

26- **Şapolyo**, Enver Behnan, *Selçuklu İmparatorluğu Tarihi*, Ankara 1972, ss. 185-186.

27- **Abdizâde Hüseyin Hüsameddin**, *Amasya Tarihi*, 1 baskı, Dersaadet 1327-1330, İstanbul, c. 2, s. 428.

28- **Sakallı**, Bayram, *Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Yıllarında Şeyh Edebalı*, "Türk Yurdu," 7. Devre, c. 19-20 (51-52) Sayı: 148-149 (509-510) Aralık 1999-Ocak 2000, s. 50-56.

29- *Aşık Paşazâde Tarihi*, Matbaai Amire İstanbul 1332, s. 204

30- **Altınok**, Baki Yaşa, "Hacı Bektaş Veli Hakkında Yazılmış Bir Menakıbnâme ve Bu Menakıbnâmede Belirtilen Anadolu'daki Alevi Ocakları," *Gazi Üni. Hacı Bektaş Velî Dergisi*, Güz 2003/27, ss. 177-194.

31- **İbn Bibi**, (El-Hüseyin B. Muhammed B. Ali El-Caferi Er-Rugadi), *El Evamirü'l-Ala'ie Fi'l-Umuri'l-Ala'ie (Selçuk Name)*, Haz. Mürsel Öztürk, Kültür Bak. Yay. Ankara 1996, c. II, s. 49.

32- **Ocak**, Ahmet Yaşar, *Babailer İsyamı*, 2 baskı, Dergah Yay. İstanbul 1996. s. 120.

33- **Bilge**, Kilisli Rifat, *Ferhengnâme-i Sadi Mukaddimesi*, s. 27/13.

34- **Tarım**, Cevat Hakkı, *Tarihte Kırşehri*, Kırşehir 1948, ss. 6-21-25.

35- **Oğuz**, Burhan, *Türk Halk Düşüncesi ve Hareketlerinin İdeolojik Kökenleri*, Simurg Yay. İstanbul 1997, c. III, ss. 161-162.

36- **Tekin**, Abdullah, *Babalılar Ayaklanması*, Tarihsiz, s. 66.

37- **Kaymaz**, Nejat, *Pervane Muinüd-Din Süleyman*, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1970, ss. 10-11.

38- **Ünal**, Tahsin, *Karamanoğulları Tarihi*, Berikan Yay. Ankara 2001, ss. 60-61;

39- **Avcioğlu**, Doğan, *Türklerin Tarihi*, Tekin Yay. 1979, c. 5, s. 2000.

40- Hacı Bektaş Tekkesinde Verilen *Çepni Süleyman Ocağına Ait 1855 Tarihli İcazetnâme*.

41- **Cahen**, Claude, *İslâmiyet, Türkçesi*; Esat Nermi Erendor, Bilgi Yay. 1 Basım, Ankara 1990, ss. 265-266.

42- **Altınok**, Baki Yaşa, *Hacı Bayram Veli Bayramîlik Melâmiler ve Melâmîlik*, Oba Kitabevi, Ankara 1995, s. 2.

43- **Turan**, Osman, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Boğaziçi Yay. İstanbul 1996, ss. 440-441.

44- **Bayram**, Mikâil, *Bâcıyân-ı Rum*, (*Selçuklular Zamanında Genç Kızlar Teşkilatı*), Konya 1987, ss. 41-42.

45- **Turan**, Osman, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Boğaziçi Yay. İstanbul 1996, s. 441.

46- **Gregory Abu'l-Farac** (Bar Hebraeus) *Abu'l-Farac Tarihi*, Çev. Ömer Rıza Doğrul, Türk Tarih Kurumu Yay. Ankara 1987, c. II, s. 542.

47- **Witteck**, Paul, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Doğuşu*, Çev. Fatmagül Berktaş, Pencere Yay. İstanbul 1995, ss. 41-42.

48- **Kafesoğlu**, İbrahim, *Selçuklu Tarihi*, M.E.B. Yayınları, 1992, s. 68.

49- **Günay**, Enver-**Ecer**, A. Vehbi, *Toplumsal Değişme, Tasavvuf, Tarikatlar ve Türkiye*, Erciyes Üni. Yay. Kayseri 1999, s. 168.

50- **Uzluk**, Ferudun Nafiz, *Anonim Selçuklu Tarihi*, Ankara 1951, s. 34.

51- **Ruben**, W. "Kırşehir'in Dikkatimizi Çeken San'at Abideleri," Çev. Abidin İtil, Türk Tarih Kurumu, *Bellekten*, XI/44, Ankara 1947, s. 64 ve devamı.

52- **Müneccimbaşı Ahmed b. Lutfullah**, *Camiu'd-Düvel*, "Selçuklular Tarihi," Yay. Ali Öngül, Akademi Kitabevi, İzmir 2001, C. II, ss. 96-97.

53- **Bayram**, Mikâil, *Ahi Evren Veli ve Ahi Teşkilatı'nın Kuruluşu*, Konya 1991, s. 104.

54- **Aşık Paşa Zâde Tarihi**, Matbaai Amire, İstanbul 1332, s. 20.

55- **Kafalı**, Mustafa, "Balı-şeyh Köklü Bir Tarihin Varisidir," *Kırıkkale Dergisi*, Yıl: 2, Sayı: 4, Ankara 1996, ss. 38-39.

56- **Köprülü Zâde Mehmed Fuad- Şihabeddin Süleyman**, *Yeni Osmanlı Tarihi Edebiyatı*, 1332, c. 1, s. 111.

57- **Kültepe**, Ekrem, "Yunus Emre Kırşehir'de Yatmaktadır." *Ahi Edebiyatı*, Sayı: 2, Yıl: 1, 1/5 1982.

58- *Türk Tarihinin Ana Hatları*, Devlet Matbaası, İstanbul 1930, s. 504.

59- **Werner**, Ernest, *Büyük Bir Devletin Doğuşu Osmanlılar*, Çev. Orhan Esen-Yılmaz Öner, Alan Yay. 1 baskı, İstanbul 1986, c. 1, s. 88.

60- **Altınok**, Baki Yaşa, *Öyküleriyle Kırşehir Türküleri Destanları ve Ağuları*, Oba Kitabevi, Ankara 2003, ss. 7-8.

61- **Altınok**, Baki Yaşa, *Anadolu'da Türkmenler Bir Türkmen Ozanı Aşık Hüseyin*, Ocak Yay. Ankara 1995, ss. 62-138. 25 -

62- **Kerimeddin Mahmud**, "Müsameret'al-ahyar" *Selçuklu Devletleri Tarihi*, Çev. M. Nuri Gencosman, Önsöz ve Notlar, F. N. Uzluk, Ankara 1943, s. 162.

63- **Temir**, Ahmet, *Kırşehir Emiri Caca Oğlu Nur El-Din'in 1272 Tarihli Arapça-Moğolca Vakfiyesi*, Türk Tarih Kurumu Yay. Ankara 1989, s. 3.

64- **Tarım**, Cevat Hakkı, *Tarihte Kırşehri*, Kırşehir 1948, s. 42.

65- **Altınok**, Baki Yaşa, "Hacı Bektaş Veli Hakkında Yazılmış Bir Menakıbnâme ve Bu Menakıbnâmede Belirtilen Anadolu'daki Alevi Ocakları," *Gazi Üni. Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, Güz 2003/27, Ankara, ss. 177-194.

66- **Çağatay**, Neşet, *Ahilik ve Konya*, Türkiye Esnaf ve Sanatkarları Konf. Yay. no. 40, 1981, s. 57.

67- **Yalkın**, Suat, "Esnaf, Sanatkar Kesiminin Tarihinde Ahiliğin Önemi," *1. Uluslararası Ahilik Sempozyumu Bildirileri, 13-15 Ekim 1993 Ankara*, Kùltür Bak. Yay. 1996, ss. 177-181.

68- **Faroğhi**, Suraiya "XVI-XVIII. Yüzyıllarda Orta Anadolu'da Şeyh Aileleri" *Türkiye İktisat Tarihi Semineri/Metinler Tartışmalar: 10 Haziran 1973*, Ed. Osman Okyar, Hacettepe Üniversitesi Yay. Ankara 1975, s. 196-229.

SÜLEYMANİYE KÜTÜPHANESİNDE ÜÇ YAZMA FÜTÜVVETNÂME

Nuran ALTUNER*

Fütüvvet ülküsü, teşkilâtı, usûlü, ilkelerini belirten ve mensuplarına nizamname, yönetmelik görevi gören eserlerdir.¹

Fütüvvetnâmeler tasavvuf ağırlıklı ve ahîliğin ahlak ve fazilet eğitimiyle ilgilenmeleri nedeniyle, araştırmacıların çok fazla ilgilenmelerini sağlamıştır. Bu eserlerden ahîler, tekke ve zâviyelerde tasavvufun teorik esaslarından ve ahlakî eğitiminden büyük ölçüde faydalanmışlardır.

Fütüvvetnâmeler, fütüvvet erbabının âdab ve erkânını, fütüvvet şartlarını mensur, kısmen de manzum anlatan eserlerdir. Bu eserler zaman içerisinde ihtisaslaşarak özel bir gruba hitap neden gruplar haline gelmiş, Kitab-ı Hiref, Risâle-i Habbazan, Risale-i Hayyatan, Kitab-ı Sakka, Sakka-nâme, Tıraş-nâme vb. isimlerle anılmıştır. Çeşitli adlarla anılan bu eserler fütüvvet geleneğini ifade etseler de bunları da Fütüvvetnâme olarak kabul etmek gerekir.²

Fütüvvet, Arapça bir kavramdır. . Arapçada fütüvvet ehline fetâ, fityân denir. Farsçada fütüvvetdâr, cüvan-merd; Türkçede alp, er, yiğit, ahî diye adlandırılmaktadır. Fetâ (yiğit, genç) Kur'anda, hadiste fetâ kavramı nakledilen kıssalarıyla bir ideal insan tipini karşılar. Hz. İbrahim, Hz. Yûsâ, Hz. Yûsuf ve Ashab-ı Kehf'in vasıflarıdır.³

Süllemi fetâ kavramını: 'Kimde Âdem'in özür getirmesi, Nuh'un sebatı, İbrahim'in vekârı, İsmail'in doğruluğu, Musa'nın ihlası, Eyyûb'un sabrı, Dâvud'un ağlayışı, Muhammed'in cömertliği varsa; yine kimde Ebubekir'in acıması, Ömer'in hamiyyeti, Osman'ın utangaçlığı, Ali'nin

---

* Yard. Doç. Dr. , Sakarya Üniv. Fen-Edebiyat Fak. Türk Dili ve Edebiyatı Böl. , ADAPAZARI. _ naltuner@sakarya.edu.tr

¹ Artun, Erman, Türk Halk Edebiyatına Giriş, Kitabevi, İstanbul, 2004, s. 14.

² Torun, Ali, Türk Edebiyatında Türkçe Fütüvvetnâmeler, T. C. Kültür Bakanlığı, Ankara, 1998, s. 41.

³ Torun, Ali, A. g. e. , s. 3-4.

bilgisi bulunursa sonra da bütün bunlarla beraber nefisini horlar, ayıplarını görürse o kimse fütüvvet sahibidir. Fetâ adını hak eder. ' diye manalandırır.⁴

Fütüvvetnâmelerde, fütüvveti anlatan çeşitli tarifler yer alır: 'Fütüvvetin aslı imandır. '; 'Fütüvvetin aslı yedi harftir. '; Fütüvvet bir ağaca teşbih edilmiştir. 'Fütüvvet bir ahiret hazırlığıdır. '; 'Fütüvvet iki cihanda cömertlikdir'; 'Fütüvvet, nefisini hevâ ve arzulardan geçmektir' gibi. Bu tarifler tanıtacağımız üç nüshada da görülmekte olup örnekler verilecektir.

Türklerin İslamiyeti kabulüyle Türk boyları, teşkilatlı bir şekilde Anadolu'ya geçerek; Abdalân, Gâziyan, Bâciyân ve Ahîyân adlarını almışlardır.⁵

Fütüvvetnâmelerin yazılış sebepleri müelliflerine göre: 'Fütüvvet ehlini fütüvvete mugâyir iş ve hareketlerinden korumak, doğru olanı göstermek ve neticesinde Allah'ın rızasını kazanmak'tır.

Türkçe fütüvvetnâmelerin çoğu XV. ve XVI. Yüzyılda yazılmış çünkü bu dönemde Loncalar devrine geçilmiştir. Bu devirde geleneğin dışında davranışlar, geleneği terk etmek gibi toplumun bozulmaya yüz tuttuğu esnada yazılma ihtiyacı duyulmuştur.

Fütüvvetnâmeler âyet, hadis, tefsir, dini ve tasavvufi eserler, Câmi-i Bûstan, Envârü'l-Aşıkîn, tarih kitapları gibi birçok kaynaktan istifade edilerek yazılmışlardır. Fütüvvetnâmelerin asılları Arapça ve Farsça olup daha sonraki devirlerde Türkçe fütüvvetnâmeler yazılmıştır.

İlk Türkçe fütüvvetnâme olarak kabul edilen Burgazî'nin fütüvvetnâmesidir. Şeyh Seyyid Hüseyin, Radavî, Hâce-i Can gibi müellifler de Türkçe yazmışlardır.

Tercüme veya Hülâsa yoluyla, derviş Mim Ahmed, Yâsin-i Rufâ'i, Şeyh Abdülkadir, Şeyh Musa, Şeyh Ahmed gibi müellifler fütüvvetnâme ortaya koymuşlardır.

Manzum fütüvvetnâme yazarlar arasında 'Şeyh Eşref bin Ahmed, Esrar Dede, Eşrefoğlu Rûmî sayılabilir. Müellifi belli olmayan fütüvvetnâmeler de mevcuttur.⁶

Bu tebliğde, Süleymaniye Kütüphanesinde bulunan elyazması üç fütüvvetnâme'nin tanıtımı yapılacaktır:

⁴ Torun, Ali, A. g. e. , s. 66-67.

⁵ Torun, Ali, A. g. e. , s. 11.

⁶ Torun, Ali, A. g. e. , s. 57.

Birinci fütüvvetnâme Hacı Mahmut Koleksiyonu 2982 numaradadır. Tavsifi şöyledir:

Eserin başı (yk. 1b) de şöyle başlar: ‘Bismillahirrahmanirrahim...dekâyık-ı ma’ârifü’l-fütüvvet...[yk. 2a] bilgil ki şeddün yedi adı vardır...’

Sonu [yk. 75b]: ‘Kad temmet fütüvvetü’l-kitab... bi’avnillahi’l-melikü’l-vahhâb.’

142x82mm; 182x120 mm. ölçülerinde, orta kalınlıkta kağıdı beyaz renkte, su yollu ve fligranlı ve 13 satırlı olup ‘Nesih’ hatla yazılmıştır.

Cildi: Kırmızı meşin kaplı, şîrâzeli ve miklâblıdır.

İkinci fütüvvetnâme ise İzmir koleksiyonu 798 numaradadır.

Eserin başı (yk. 1b) de şöyle başlar: ‘Bismillahirrahmanirrahim. Kâle’n-nebiyyi salla’l-lahi ‘aleyhu sellem el-fütüvveti ‘Ali selâse aksâmın evveluha...ve’l-meşâiyühü’ş-şüyûh İmam Ca’fer eydür kim muhibb ‘âşık ve derviş Sâdik-ı Halilü’r-rahmani ile gerekdür kim şedd_i Murtaza ‘Ali kerremellahu vechden kabul eyleye kim ol kişi üç fenn içinde kâmil ve mükemmel ola...’

Eser (yk. 30b) de biter: ‘sana cümle ‘âlem dost olur. Düşman kalmaz... ve zulûmatdan geçüb âb-ı hayat içesin ve kendü zatına âgâh olanlarla konub göçesin. Temmet haza’l-kitab...az’afu’l-‘ibâd...Süleyman Sırrı...her kim anarsa du’ada işbu hattın kâtibin...selâse ve selâse mi’eteyn...’

145x90; 210x152 ölçülerinde, koyu bej renkli ve su yollu, fligranlı kağıda ‘Nesih’ hatla 1033/1623 tarihinde Süleyman Sırrı tarafından istinsah edilmiştir.

Cilt: Kahverengi meşin ciltli şîrâzeli olup (1a) da sol başta bir Arapça dua, altta kitap isimleri(kitabın ikinci risâlesi olan ‘Ruh-nâme’), en altta Süleymaniye Kütüphanesinin kaşesi, (1a) da Hz. Peygamber ve Hz. Ali’den nakiller vardır.

Eserin içinde ‘dahi’, ‘ve dahi’, ‘rivâyetdür’, ‘nitekim’, ‘amma’, ‘fasıl’, ‘bab’, ‘pes’, ‘cevap’, ‘eğer’, ‘sual olunsa’, ‘sual’, ‘cevap’, ‘bilgil’, ‘ba’zılar’... gibi konuyu belirten başlıklar kırmızı mürekkeple yazılmıştır.

Eserin müellifi meçhûldür.

Üçüncü fütüvvetname Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar Koleksiyonu 851 numarada yer almaktadır:

Eserin başlığı (yk. 1b) de ‘Kitab-ı Fütüvvetnâme’ şeklindedir.

Başı (yk. 1b): ‘Bismillahirrahmanirrahim... ve ba’dehu Şöyle rivayet olunur ki bu risâlenin musannifi Seyyid ‘Abdü’l-müftekir ila rahmete rabbihi’l-fetevâyı Muhammed bin ‘Aliyyidini’l-Hüseyni’r-Rızâ...ki fütüvvet (yk. 2a) tâliblerinden ve tarikat sâliklerinden birkaç azizlere...’

Sonu(yk. 38b): ‘...su’âl itseler kim peştemâl düşe...ne âyet okurlar cevap eyyittikim. Bismillahirrahmanirrahim yâ eyyühellezine âmenu akvâ enfüseküm ve ehlikum nâran yağfirlekum...’

Du’ây-ı tekbîr-i sofrâ,
Ni’meti celil u sofrâ-i fukarâ
Halîlu ervâh meşâyih-i tekbîr,
Allahu ekberu Allahu ekberu,
Îlâhe illallahu vallahu ekberu,
Allahu ekberu ve li’l-lahi’l-hamdü,
Sene 1280

Eser, 160x82; 236x170mm ölçülerindedir.

Kağıdı kalınca, koyu samânî renkte, fligranlı, su yollu, 15 satırlı olup ‘Nesih’ hatla yazılmıştır.

Sayfalar kırmızı cetveli, 1b ve 2a yaprakları çift ve kırmızı cetvellidir. Kitap adının yer aldığı basit bir şekilde kırmızı mürekkeple çizilmiştir. ‘Ve ba’dü’, ‘ki’, ‘faslun’, ‘pes’ gibi başlıklar da kırmızı mürekkeple yazılmıştır.

Cildi ebrû kağıt kaplıdır.

(Yk. 1a)da solda Süleymaniye Kütüphanesinin kâşesi, ortada vakıf mührü ve yanında ‘Kelâm-ı Seyyidi’ başlıklı dört beyitlik tasavvufi bir manzûme vardır(İlk beyiti)

‘Hasudun cevrine katlan ki sabrun kat ider anı,

Âteş yakacak bulmazsa ider kendisini fâni’

(Yk. 37b-38b) de ‘Kuddûsi’ye ait bir ‘icâzetü’l-amme’ vardır.

I. Fütüvvetnâme olan Hacı Mahmut, 2982 no'lu nüshada yer alan konular şöyle özetlenebilir. Radavi'ye ait olan fütüvvetnâme⁷de (yk. 1b) de 'şedd'le ilgili bahisler ele alınır: 'Şeddün yedi adı vardır ve yedi bağlaması vardır ve yedi açması var ve yedi salması var ve yedi götürmesi var. Şöyle kim yedi yıldızdan yedi gökten yedi yerden yedi a'zâdan yedi mushaftan yedi fâtihadan kur'anun yedi adundan ve secdede yere gelen yedi a'zâdan ve yedi kere tavâf-ı Ka'be'den ve Safâ ile Merve arasında yedi kez seğırtmekden ve İsmâ'il Aleyhisselâm şeytana yedi taş atmakdan ve nefsi emmârenin yedi yaşından yedi tâmûdan ve yedi gündün ve on yedi farzdan ve Kadir gicesi (yk. 2b) ve Ramazanın yigirmi yedinci gicesi olmakdan bunda remz ü işaret çokdur...'

Fütüvvetnâmelerde dini inanç motifi olarak sayılar önemli yer tutar. Örneğin: yedi, dokuz, kırk gibi. Yukarıda görülen 'yedi' sayısı da bu görüşü ispatlamaktadır. Yedi rakamı birçok inanç ve kültürde bulunmaktadır. Türk'lere Çin'lilerden intikal etmiş olup İslam'da ve Kur'anda da yedi motifi yer almaktadır.⁸

Eserin tamamına baktığımızda Türkçe kelimelere çok yer verildiği gözlenmektedir: 'tamu, bağlaması, açması, salması, seğırtmek' gibi.

(Yk. 2b) de inanç motiflerinden iman esaslarını ve tasavvufu anlatan cümleler: . . 'Fütüvvet ağacının göğü tevhid ve ihlâsdir. Budakları sıdk u safâ ahd-ı vefâdur. Yaprakları edeb ve hayâdur. Ve semeresi ma'rifetdür ve ol ağacın suyu rahmet-i Hudâ'dır ve ol yemişin lezzeti kerem(yk. 3a)ve sehâdur. 'Tasavvufi kavramlar herkesin rahatlıkla algılayıp aklında tutabileceği tarzda formüllenmiştir.

Müellif, Hz. Ali'nin fütüvveti, harflerle şöyle ifade eder:

'Evvel kaf, elif, nûn, be, mim, he, ye. Ya'ni kaf 'kanaat', elif 'safa', nûn 'emanet', bâ 'bekâ', mim 'mürüvvet', hâ 'hidâyet', yâ 'hayâ', fütüvvet fütâde kim buydı...'Fütüvvetnâmelerde böyle Hurûfî yorumlara da rastlanır. Bu yorumlar ne Bâtıniyenin kendi görüşleri doğrultusundaki yorumlarına, ne de Fazlullah Hurûfinin kurduğu mezhebin yorumlarına benzer. Fütüvvetnâmelerdeki yorumlar tasavvufi esasları telkin ve ta'lim için oluşturulmuştur.

Fütüvvetnâmelerde Tasavvuf ve Tarikatlar ile ilgili motiflerin içinde, fütüvvet ve tarikat, pîr ve silsile konuları ele alınır. Tarikat,

⁷ Yk. 9a da '...rabbehu'-kaviyyu Seyyid Muhammed bin Seyyid Alâeddin er-Razavi Bismillahirrahmanirrahim. . . ' ve yk. 28b de...' es-Seyyid er-Razavi sen bilürsün...' cümlelerinde müellif adı geçer.

⁸ Sarıkaya, Mehmet Saffet, XIII. -XVI. Asırlardaki Anadolu'da Fütüvvetnamelere Göre Dini İnanç Motifleri, T. C. Kültür Bakanlığı, Ankara, 2002, s. 114-115.

Allah'a ulaşmak için bir müridin sâlike yardımcı olması, tasavvufi esaslar içinde belli kuralların uygulandığı yoldur. Fütüvvet teşkilatı, tarikate benziyorsa da tarikatlarda bulunan bazı ortak unsurların bulunmaması nedeniyle tam bir tarikat görünümü taşımaz. Fütüvvetnâmelerde, tarikatlara benzer motifler ve fütüvvet ehliyle çeşitli tarikatlar arasında ilişki vardır. Pîr ve silsile de fütüvvet ehlinde tarikat ile ilgili görülen en önemli motiftir. Silsile zincirleri genellikle bir meslek pîriyle Hz. Peygamber'e ulaşır. Bu meslek pîrleri Hz. Ali'nin belini bağladığı veya belinin bağlanmasına izin verdiği kimselerdir.

Eserin (9a-9b) yapraklarında: '...Ol mıkrâş ala andan tevbe vire âb-ı cedd-i tarikat telkin ide ve dest-i Muhammed Ali ta'lim ide ya'ni pîr müridle dest-i emânet tuta...'

(Yk. 4a) da '...bilgil ey talib-i erkân-ı tarikat ki bu erkân ehline yedi tâife dirler ve tokuz kısımdur altısı erkân-ı tarikat üçü ashâb-ı tarikat birbirinden gâlibdür...gâlib-i nîm tarik oldur kim anun üstâdı ve pîri ve tarikat atası ve iki tarikat kardaşları yetişmiş ola üstadın ve pîrin ve bu atasının ve kardaşların (yk. 4b) senedi ne yerdendir...'

(Yk. 5a) andan gâlib şeyhdür...Nitekim ahîler istilâhınca fetâ ve ahî şeyhdur, yiğit fetâdur...(Yk 5b) Ehu'l-fetâ dedüğü imâm 'Ali'ye işaretir. Ebu'l-fetâ didüğü imâm Hüseyne işaretir. . Bes ahiler istilâhınca fetâlık yigitliktür. . ve şeyhlik pirlıktür...(yk 7a) tâlib pîr tutmak isterse kendüyi nakîbe ısmarlıya. Nakîb müridin sol eline yapışa...

(Yk. 8b) ya'ni ol sanatı ana helâl ide ve hoşnûdluk getüre eğer dinlese soralar üstadı kendüden râzımı dur?eger râzı ise ana bir pîr dahi gerek...(yk. 9b) yani pîr müridle dest emânet tuta...

(Yk. 10a) cemi'-i menâhiden teveccüh kıldum cemi'-i evâmire diye on iki günah-ı kebire adıyla ana te'kid ide ve ahkâm-ı şeri'at-ı emânet ve bu silsileden muradındur.

Fütüvvet ehlinin merâsimleri şöyle anlatılır: (yk. 10a ve 10b de) '...Şimdi silsileye girdi. Andan bir kişi yol atası ve iki kişi yol kardaşı olalar ve bir kişi dahi üstad şed adına ve üstad-ı pîrin ve yol atasının ve iki yol kardaşının ağzına tercüman-ı kadem göstere tarik mücibince andan varub yol atasının önünde iki dizi çöküp otura ol yol kardaşları biri sağında ve biri solunda oturular. Andan ata oğul sağ ellerin sunub baş parmakların birbirine mukabil koyub el tutuşalar üzerine bir destâr örteler ol iki kardaşları tâlibin eteğine yayışub yol ataya kulluk uralar...mürid dahi iki rekat namaz kıla maksadı ne ise Hakka arz ide nitekim emîrül-müminin 'Ali temennâ kıldı. Ol iki rekat namaz kim üstad-ı şâkirdiyle kılur ol namaz aşkına der kim peygamber aleyhisselam emirü'l-müminin

Ali belin bağlayacak iki rekat hacet namazı kıldılar. Ehl-i tarik arasında ol iki rekat namaz sünnet oldu...'

(Yk. 13b)Nitekim Resûl-i Hazret buyurmuştur. 'Ed-dünya mezra'atü'l-âhire' andan şeddi üç kat ide demek olur ki şeriatda üstüvâr ol tarikatda pâyidar ol. (yk. 13b)Hakikat de haberdar ol ve dahi demek olur ki neden geldün?Fehm it. Nereye gidersin fikr it ana göre dirlik it...

Çırac çıkarma konusu fütüvvetnâmelerde üzerinde en çok durulan ve son derece karmaşık bir şekilde anlatılan ve müride şedd kuşatılan törendir.

Fütüvvet ehli yerlerine oturur . Nâkıbler herkesi yerli yerince oturtur ve kendi mertebesine göre hizmet ederler. Önce sohbet yapılır. Kur'anı Kerim, hadıs, tefsir, ahlâk gibi konulara ait kitaplar ve fütüvvetnâmeler okunur. Örnekler:

(Yk. 6a)... "'Sad kelime' ve 'Dürer ve Gurer' ve 'Neş-i Lâli' bu sohbetlerin eseridir. Eğer edeb ve evsâf u ahlâk fütüvvetten beyan idersüz. ...Liküllü makâl kâmile noksan irişmez. Şöyle kim men külle hâl imdi geldin ana kim mahfil ve iclâs u sohbet kılmışlar nice kılurlar mahfil kılmağa ol imkân gerek kim anda avâmın nazarı yetişmiye Şeyhü'l-meşâyih(yk. 6b) gelüb sadrda otura yanunda şeyhler ve şeyhlerden aşağa halifeler ve halifelerden aşağa mahfiller ve andan yâr-ı gâlib andan müfrediler ve dahi aşağa nîm tarikler ve andan aşağa olan Lâ-bud ahbâb otura Beşarişler nimet katında olup nakîbler ayag üzre turub her kişi yerlerine kondukta sonra iclâs kılalar birbir ri'ayet kılalar her şahsın kendü mertebesince hizmet görüb karar kılduktan sonra sohbet kılunur. Kelâmullah-ı Ehâdis-i Enbiyâ ve Menâkıb-ı Evliya ve Makâmelât-ı Suleha ve Evsâf-ı Müzekkâ ve Ser-güzeş-i Şühedâ ve Nisbet-i Ehîbbâ ve Letâif-i Zurefâ ve Esrâr-ı Fukara ve Sükûn-ı Sûfiyye ve Belâgat-ı Şu'ara okunub sohbet u safâ olunduktan sonra mahfile işâret olunur. Irâkiler, Horasanîler, Türkistanîler işâreti budur kim nakîb gelür. Bir elinde bir cârub bir elinde bir kûze su saçar sular ya'ni şimden gerü ve...sühan taleb-i hukûkdur(yk. 7a) demek olur. Ammâ ahiler içinde rumuz budur. Kim nakîb ya'ni fukehe bir eline tuz alur gelüb miyân-ı meclisde tuzı suya salar ya'ni şimdiye sohbet idi. Şimdi mahfildür, demek olur. Velî bu memleketde işâret budur kim nakîbler Beşarişler evvel ayag üzre hizmetde turu geeler kapu açalar...tâlib pîr tutmak isterse kendüyi nakibe ismarlıya. nakîb müridin sol eline yapışa...Elhamdülillah ki bugün sâdat yetişüb ber-murâd oldu...(yk. 8b)...ya'ni ol sıfat kim işler kesb ider anı ya'ni ol sanatı ana helal ide ve hoşnudluk getüre eğer dinlese soralar üstâdı kendüden râzı mıdır?eğer râzı ise ana bir pîr dahi gerek kim ana tevbe ve telkîn vire...(yk. 9a)rabbehu'l-kaviyyu Seyyid Muhammed bin

Seyyid ‘Alaeddin er-Razavi Bismillahirrahmanirrahim... Evvel mıkırâs ele andan (yk. 9b) tevbe ide vire... Ya’ni pir müridle dest emânet tuta... (yk. 10a) cemi’i menâhîden teveccüh kıldum cemi’-i evâmire diye on iki günâh-ı kebîreye adıyla ana te’kîd ide ve ahkâm-ı şeri’at-ı emânet ve bu silsileden muradıdır. Bildüre ve ehl-i beyt muhabbetin te’kîd ide . Ve andan kelime tarikat budur... ve andan şehadet-i tarikat telkîn ide ‘Eşhedü enla ilâhe illallah...şimdi silsileye girdi. Andan bir kişi yol atası ve iki kişi yol kardaşı olar ve bir kişi dahi üstâd”şed adına ve üstâd-ı pîrin ve yol atasının ve iki yol kardaşının (yk. 10b) ağızına tercüman-ı kadem göstere tarik mûcibince andan varub yol atasının önünde iki dizi çöküp otura ol yol kardaşları biri sağında ve biri solunda oturalar. Andan ata oğul sağ ellerin sunub baş parmakların birbirine mukâbil koyub el tutuşalar üzerine bir destâr öretler ol iki kardaşları tâlibin eteğine yayışub yol ataya kulluk uralar...(yk. 11b) ve bu ahd üzere fatiha ve tekbir ve salavat ve gülbank çekerler şimdi mürid nîm tarik oldı andan sonra gerek sahib-i tarika ideler kaçan sahib-i tarik itmeli olsalar bes gerek kim üstadı şedd-i şâkird ile bir halvet yere getürelen nakîb gelüb seccade bırağa üstad seccadeden üç kadem gerü tura evvel sağ ayagın ilerü basa Allah adın ana ikinci kadem Cebrail aduna koya Muhammed Resul Allah adın anub süccad üzerine gele iki rekat namaz kıla ne haceti varsa Hakdan temenna ide mürid dahi iki rekat namaz kıla maksadı ne ise Hakka arz ide nitekim emirü’l-mü’minin Ali temennâ kıldı...(yk. 12b)şedlerün panbûk bezinden ola zira resul Hazretine gelen derrâ’a panbukdan ide Amma eger nısfî harîr olsa câ’iz tutmuşlar amma evvel şeddi nakîb eline vireler...elif gibi inşaallah... (yk. 13b)...er-rahman togrunaydım elif gibi eksen-i çevkan gibi idesin ki buna Şedd-i çevgânî demek olur. Boynumda meftûldür. Ya’ni Hakka muti’ oldum ve size mürid oldum...bu çevgân boynumdan tutup yola götüre siz bana mürşid olasız...ve dahi sabr u tahammül ver ki Muhammed ve Ali ve Ehl-i Beyt yolunda bel bağlayub kulluk idem...Andan şeddi beş kat ide kim işaretdür ehl-i abaya biri Muhammed Mustafadur. Biri Ali Murtazadur. Biri Fatmatu’z-zehra’dur. Biri Hasan Muctebâdur biri Hüseyin(yk. 14a) Şehid-i Kerbelâ’dur...

Fütüvvet sahibi kimsede bulunması gereken kuralları şöyle sıralar (yk. 24b-25a): ‘Halka insaflı davranmalı, ululara hizmet etmeli, garîblere şefkatli davranmalı, dostlara tevazu ile davranmalı, düşmanlara tahammül etmeli, dervişlere cömert davranmalı, dostluğu düşmanlığı Allah için yapmalı, ulemâyâ hizmet etmeli, musâhiplerine nasîhat etmeli, cahillerle söyleşmemeli. ‘Ayrıca otuz üç madde daha sıralayarak bu maddelerle söylenenleri yerine getiren birinin ‘fütüvveti anda kemâl bula’ demektedir.

Maddelerin bazılarını sıralarsak: ‘sözü bilerek söylemeli, vefâ yolunda sâbit-kadem olmaktır, tatlı dilli olmak, kerem göstermek, tekellüf göstermektir, dostluğu Allah için ola, kibirli olmaya, ayıplarını terk eylemeli, anaya ataya izzet eylemeli, komşularına iyilik eylemeli, ahbine vefâ etmeli, dostlarına halvet ve nasihat eyleye, şefkatli olmalı, dervîşlere hor bakmamalı, kimsenin malına tamah etmemeli, gazabı yenmeli, uzleti sevmeli, sır saklamalı, kimseyi incitmemeli...’

(Yk. 30a)da, bugün bile uyulmayan görgü kuralları çok güzel dile getirilmiş: ‘...âdeme karşı tükürmiye, ayak uzatmiya ve kakhaha birle gülmeye ve şeriâte ve tarikate muhâlif sözden ve hareketden sakına... kendü nefsini dâim hesap ide...(yk. 33a)ehl-i tarikat kardaşları her vakt anub isteyüb gönlün nevahast ide. İdici ola ve her hallerine vakıf ola, sağlığından sayruluk da ölüde dirilde düğünde mahfilde ayagın turub hidmet idici ola ve ehl-i tarikat yoranlara yolu yolunca yerlü yerince (yk. 33b) yer göstere...’

Aşağıda sayılacak olan on iki kişiye şedd bağlanmamasını müellif şu sözlerle dile getiriyor: (yk. 43a ve 43b) ‘Zira onlarda nice hasiyyet vardır kim lâ’ik-i fütüvvet değildir. Meger ol hâsiyetlerini terk ideler andan lâ’ik-i fütüvvet olalar...kâfire...münâfiklara...kassâblar bunların dâim kan dökmekdür. Bunlarda şefkat olmaz. Fütüvvet şefkatle müzeyyendür ... Cerrahlara kim bunların sanatları halka rahmet erişdirmekdür ve halka hayr sunumu yokdur ve hem yürekleri taş gibi olur kimse terahhum itmez bunlardan can ürker...Sayyadlara zirâ ki bunlar daim kuşlara ve cân-verlere tuzak kurup boğazlar nicesinin yavrucakları ağlığından kırılır...’ (yk. 44b)de ise müellif on tokuz amelin gerekli olduğunu yerine getirilmediğinde, ‘yiğit yiğitliğinden, ahi ahiliğinden, şeyh şeyhliğinden düşer’demektedir. Bunların bazıları, şarap içmek, zina yapan fütüvvet ehli, livata etmek, gammazlık ve gyıbet yapmak, münafıklık, kibirlilik, hasetlik, yalan söylemek, emanete hıyanet etmek, nâ-mahreme...şehvet nazîriyle hıyanet fikriyle bakmak zîra bu dahi zinadur...mümin utandırmak kanın dökmek gibidir...katl-i nefis itmekdür...(yk. 47a)kumar oynamak...uğruluk (hırsızlık)...tır’

Hız. Muhammed veda hutbesi esnasında Ali’nin eline yapıştı ve yukarı kaldırdı ve şöyle buyurdu: ‘Ben kimin efendisiysem Ali de onun efendisidir. Allah’ım ona dost olana dost ol, düşman olana düşman ol, ona yardım edene yardım et, onu horlayanı horlayıp zelil kıl...Ben size iki ağır emanet bırakıyorum. Bunlardan birincisi Allah’ın kitabıdır...Diğeri Ehl-i Beyt’imdir. Ben Ehl-i Beyt’im hakkında sizlere

Allah'ı hatırlatıyorum'buyurdu. ⁹ Ehl-i beytin geçtiği cümleleri şöyle sıralayabiliriz:

(Yk. 9b)... 'Bildüre ve ehl-i beyt muhabbetin te'kid ide ve andan kelime tarikat budur...' '...Billah bu za'if kulunu togru yoldan çıkarma ve dahi sabr u tahammül ver ki Muhammed ve Ali ve ehl-i beyt yolunda bel bağlayub kulluk idem...'(yk. 33b)... 'Resul Hazret aleyhisselam anın hakkında buyurdu...ve Selman-ı Fâris Radıyallahü anh ol kadar hizmeti mübalaga itdüğüm Resul Hazret anı hizmetle kendü ehl-i beytine muzaf kıldı ve anun hakkında buyurdu. Selmân-ı Mennâ ve ehl-i beytuna ve ashabdan her kişi kim Resul Hazretine yakın olmak isterdi...'

Fütüvvetnâmelerde Selmân-ı Farisi, Medâin'e, Suheyb-i Rumî, Rum'a, Zü'n-Nûn u Mısırî, Mısır'a ve Seyfi-i Yemânî Yemen'e gitmiştir. Razavî Fütüvvetnâmesinde bu dört kişiden Selmân-ı Fârisi diğer sahabelere göre daha çok yer alır. Peygamber ailesine hizmet etmesi sebebiyle Ehl-i Beyt'ten de sayılır. (yk. 71a) '...ve ne nasihat ve ne vasiyet etdi. Yani Selmân-ı Fârisi Irak'a Medâin tahtına gönderecek ve Süheyb-i Yemeni Rûm'a gönderecek...'

İnanç motiflerini bu fütüvvetnâmede de görebiliriz. (Yk. 57a)... 'Oldur kim Musa diledi kim gusl idiydi. Libâsını çıkardı. Bir taş üzerinde kodı... suya girdi. Çün sudan çıktı...Kim alub libâsın giye ol taş Allah emriyle yerinden kopdı, yürüdi...ol taş...mısır şehrinin bir ucundan girdi bir ucuna çıktı...şehirden taşra çıktı. Ve durdı. Çün Musa (a. s.)taşa yetişti. Libaâs aldı giydi. Amma gadabın yenmedi. 'Asa ile taşı on iki kere vurdı. Taş oniki yerden delik oldu...Musa ile taşın arasında geçen kıssa böyle devam eder. Taş Allahın emriyle yuvarlandığını söyler. Musa (a. s.)taştan özür dileyerek hata tercümanı olur. Taşı iple boynuna asar. Musa(a. s.)'nın kavmi susuz kalınca o dua eder ve Allahın izniyle bu taştan su akar ve Musa (a. s.)kavminin oniki boyu bayrı ayrı delikten akan sudan istifade ederler.

Bu kıssada oniki delikli ve köşeli taşı-ki buna teslim taşı veya tılsım taşı denir-babaları boyunlarına takarlar. Bu taş aynı zamanda on iki imama işaret olarak kabul edilir. ¹⁰

Hz. Muhammed şöyle buyurur: 'Nefsin terbiye edilmesi edeb dersinden daha hayırlıdır. ' 'Haya imandandır. '

⁹ Sarıkaya, Mehmet Saffet, XIII-XVI:Asırlardaki Anadolu'da Fütüvvetnâmelere göre Dini İnanç Motifleri, Kültür Bakanlığı , Ankara, 2002, s. 95-96.

¹⁰ Sarıkaya, A. g. e. , s. 110.

Hız. Ali Öyle buyurur: ‘Kişinin Őerefi aslı ve nesebi ile değil ilmi ve edebiyedir.’

İmam-ı Őâfî Öyle buyurur: ‘Fütüvvetin tamamı edebtir.’¹¹

(Yk. 68b)... ‘Ebedden birisi eksik olsa edebsizlikdendir. Bes yüz yigirmi edebi taleb itmek vâcibtir...on iki edeb ta’am yemektedir evvel sağ dizin dikip sol dizi üzerine otura...’(yk. 69a) ‘...ağzına koyduğı lokmayı dökmiye evvel sağ yanıyla çığniye ...kim senin lokmasını gözetmiye... ta’am yirken çevreye bakmıya...İtmegi ısırup aŐa banmaya. Katı katı söylemiye ve kakhaha ile gülmeye...üç edeb ki su içmekdedür. Evvel bardağı iki eliyle tuta...dört edeb ki söylemektedir evvel katı katı söylemeye ağzı yarı saçılmıya...sen ben diyü söyleŐmiye lutfıyla Őöyliye... amma beş edeb ki ton giymektedir. Evvel sağ yanından eynine ala sağ yanına elin soka...tonun otururken giye... evvel eŐikten dışarı sol ayagın çıkara...her kim bu yüz yigirmi dört edebi riâyet ide...ve ana üç kapu bağlanur ve üç kapu açılır günah kapısı ve azab kapısı ve tamu kapısı ve açılır vuslat kapısı bes tâlib gerek kim bu edebleri sa’y ide... ‘

Tuzla ilgili inanç motiflerine Radavî’nin fütüvvetnâmesinde olduğu gibi birçok fütüvvetnâmelerde rastlanır. Hatta edebî metinlerde, halk edebiyatı ürünlerinde tuz motifi yer alır.

Tuz ve su fütüvvet merasimlerinde tuzlu su olarak birlikte kullanılır. Tuz ve suyun yorumu Şöyledir: ‘...Peygamber nübüvvet kuvvetiyle işi anlayıp yâ Ali diyor, sen bu ümmetin fetâsısın. Sonra bir bardak su ve biraz tuz istiyor. Selmân-ı Fârisî getiriyor. Peygamber, bir miktar tuz alıp bu Őeriattir diyor ve bardağı atıyor. Yine bir miktar tuz alıp bu da tarîkattir diyor, onu da suya döküyor. Üçüncü defa yine bir miktar tuz alıp bu da hakikat diyerek yine bardağa atıyor ve suyu Ali’ye verip içiriyor. Sen benim refikimsin, ben Cebraîlin refikîyim, Cebraîl de Tanrı refikidir diyor. Sonra Selmân’a Ali’ye refik olmasını Őöylüyor. Selmân, Ali’nin elinden tuzlu su içerek onun refiki oluyor...Tuz, adalet ve fazilete iŐarettir. Her yemegin tadı tuzla zâhir olur...¹² ...fütüvvetnâmelerde müşterek olan fütüvvet Őiârı, Şedd, yani kuşak ve Őalvarla tuzlu su içmedir...’¹³

¹¹ Sarıkaya, A. g. e. , s. 123-124.

¹² Gölpınarlı, Abdülbaki, İslam ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, 11. cilt, no. 14, s. 18.

¹³ Gölpınarlı, A. g. e. , s. 40.

‘Ulu Tanrı suyu temiz yarattı. Tuzu, her Şeyi oldurucu olarak hak etti’der. Ve ‘Yüce Tanrı, Şu tatlı su bu da acı, kekremsi tuz dedi (sure, XXV. Furkân, ayet 53).¹⁴

‘Tuz bütün fazilet ve güzel huyların iktisabına sebep olan adalete işarettir.... Bir adamda adalet, yani bir Şeyin ortasına sahip oluş, her hususta ölçülü hareket ediŐ olmazsa o adam kemale eremez. Tuz da aynen böyledir. Tuz olmazsa yemekler kuvvetli ve lezzetli bir hale gelemez’¹⁵

Radavî de tuzla ilgili motifler Şöyle zikredilir: (Yk. 6b)Bir elinde bir cârub bir elinde bir kûze su Őaçar sular ya’ni Őimden gerü ... (yk. 7a)amma ahiler içinde rumuz budur kim...bir eline tuz alur gelüb miyân-ı meclisde tuzı suya salar ya’ni Şimdiye sohbet idi. Şimdi mahfildür dimek olur....’

(yk. 68a) ... yüz yirmi dört edebin on ikisi ta’am yemekdedür üçü su içmekdedür. Dördü söz söylemktedür. BeŐi tuz yimektedür.

Radavî fütüvvet-nâmesinde peygamberler Hz. Adem’den Hz. Muhammed’e kadar Şöyle konu edilir: (yk. 45b) ‘...Ebu Dâvud ya’ni her kim sevgiyi Allah için ve buŐz Allah için ola...’(yk. 45a)... ‘Livata itmeklidir. Zîra Hz. Resûl (a. s.) Lût hakkında buyurmuştur...’ (yk. 48a) ‘...Evvel ahdullah ile Adem arasında oldu. Andan oŐlı Őîd dest tutdı. Ahd eyledi...’ Resûlü Hazret(a. s.) bu desti aŐaç altında on yarı tutdı...’(yk. 55a) ‘...sual iderlerse kim tarikat ehli tercüman söyleyüp bende kimin hakkı varsa taleb iden yâ halâl iden ahret hakkı boynunda kılmasun dimenin senedi kimdendür?Cevap oldur kim Muhammed Mustafadandur...’(yk. 56a)Sual eger eydürlerse kim tercüman lisan söylemek lakin senedi kimdendür. Cevap oldur kim tercümanı evvel Adem Peygamber...mine’l-Hâsirin didi 2)Nûh 3)Musa 4)Dâvud...(yk. 56b)...Musa (a. s.) dahi kavmi oniki sebta idi...(yk. 58a)...Musa (a. s.) yine ol taşı boynuna asıp getürdi...(yk. 72a)... ve İdris Peygambere yetiŐti...amma fakara Nuh Peygambere piri tekbir dirlerdi...Cebrâil eriŐdi. Nuh’a tûfân haberin verdi...(yk. 75a)...beşinci İbrahim Halilullah adıyla dönülür.’

Fütüvvet ehlinin giydikleri kıyafetlerin renkleri: (yk. 65b) ‘sual eger eydürlerse kim ak yeşil gök kara neye delâlet ider kim ki cevap oldur kim ak yeşil delâlet ider hayata gök kara delâlet ider sıhhate. Resûl-i Hazret bu dört rengi giymiŐtir. Amma bazı müctehidîn eydürler: Ebu

¹⁴ Gölpinarlı, A. g. e. , s. 41.

¹⁵ Gölpinarlı, A. g. e. , s. 39.

Bekir gök renklü kaftan giyürdi. Ömer yeşil giyürdi. Osman ak giyürdi. Ali kara giyürdi. İmdi gerekdür kim şeyhler ve âhiler ve fütüvvedâra gerek ya kara giyilir. Amma Hatîbler (yk. 66a) ve hâfızlar ve ehl-i kalem ak giyilir ve medreseler ve kadılar ve halifeler yeşil giyilir ve kara sarınalar kim sünnettir. Resül-i Hazret daima ak imâme sarındı amma otuz kere yeşil imâme sarına. Ebu Bekir ve Aliyyu'l-Murtaza gelürler mübârek olsun dirlerdî...'

Radavî Fütüvvetnâmesinden hülâsa olarak yazılan Yazma Bağışlar Koleksiyonu: 851 Nolu nüshada yer alan konulardan kısaca örnekler:

Fütüvvet ehlini merâsimlerinden mikrâz almak yol atası ve yol kardeşi edinmek: (yk. 2a) Bu zaifdn iltimas idüp fütüvvet-dârlar arasında söylenen ve işidilen erkânın himmeti kaleme getürüb mikrâz almak ve ahd ü şartı bi'at almak itmek ve yol ata ve yol kardaş idinmek erkânı ve şâkirdi revân itmek. Helvâ-yı cefne pişirilmesi ve gönderilmesi: (yk. 3a) '...ehl-i fütüvvet arasında şeddün ve helvâyı cefnenün şeddini bu vechle isbat iderler. Evvel Adem Peygamber (a. s.) ikinci Nuh (a. s.) üçüncü İbrâhim (a. s.) 'dan dördüncü âhir-i zemân nebisi Muhammed Mustafa Sallallahü Tealâ Aleyhi ve Selemden beşinci İmâm-ı Zeynelâbidin'den Rıdvânallahü Teâla...fütüvvet ıstılâhında budur ki.... Adem tekbirine rızâ dirler ve Nuh tekbirine tekbir-i fenâ ... İbrâhim... tekbirine tekbir-i safa dirle ve Muhammed Mustafa (a. s.) tekbirine tekbir-i vefâ dirler ammâ erenler kim şeddi ve helvâyı cefne(yk. 3b) ve tekbir-i Adem (a. s.) tutalar delilleri budur kim, Adem (a. s.) Havvâ ile ki cennette ayş iderken şeyten aleyhülleğne hased idüb anları aldaddı. Hak emrine muhalefet itdürüb buğdây yidürüb... Adem'in başından tâc ve ögnünden hulle gidüb Adem ve Havva yalınca kaldılar...uçmak ehline vardılar kim avretlerin setr ideler... (yk. 4b) '...Pes Adem yılana binüb Serendib tağına düştü...Adem Peygamber üç yüzyıl ağladı...Adem ve havadan ayrıldı...Ademin tevbesin kabul idüb rahmet kıla...(yk. 6a)pes andan Adem ve Havva ikisi tağdan aşağı indiler Mina'ya geldüler...Hak Teala'nın emriyle cennetten bir taş ve bir ustura ve bir mikrâz getürüb anda Adem'in başını tıraş eyledi ve mikrâz ile bıyığınun artığın kesdi...anınçün ol makamda Hacılar tıraş olup kasr iderler...Cebrail Adem'e iş bu tercüman öğretti...(yk. 6b)...Hak Teala Kelam-ı Kadîminde buyurur...ki ana hırka-i fütüvvet dirlir...(yk. 7a)pes Adem Şâd olup şâdlığından Allahü Ekber didi...ve İsrâfilî âhîret karındaşı idindi...(yk. 8b)Adem'in soluna girdiler...Cebrail Allahu Teala'nın emriyle cennetten bir kuşak getürdi panbükdan...Cebrail...Ademe...(yk. 9a)Şedd-i vefâ dirler...tâkim ahde vefâ kılasun...şeytana uymasın...adâvet kılasın ve dünyaya muhabbet itmesin...ve Hakkın

kaza ve kadrine sabr idesin. (yk. 9a)bir mikdar sût ve bir mikdar bal getürdi birbirine katup bir helvâ eyledi ve bir tarafa Adem'e virdi. Hacerü'l-esved üzerine kodı. Adem'e lokma sundı...(yk. 9b)...evvel mürîd başını tıraş iderler veyahud mikrâzla kasr iderler...andan tâc ve hırka giydiriler ve ba'dehu yol ata ve yol karındaş dutarlar ve ba'de kuşak kuşadırlar ve tuğ u 'ilm virirler...sonra seccâdeye geçürürler ba'de helva bişürler. (yk. 10a)ve birbirine lokma sunarlar ve bir şehirden bir şehre helvâ gönderirler...tıraş u tâc u hırka ve pîr tutmak ve yol ata ve yol kardaş tutunmak ve ahd itmek ve tercüman-ı lisân söylemek ve helvâ-yı cefne bişürmek ...ve...sunmak...(yk. 11a)... Faslon...Halilu'r-rahmanın şeddi Cebraildendir...Ka'be yapmak emr olundu. Cebrail ve Mikâil ve İsrâfil ve dahî nice bin ferîştehler bile geldiler. İbrahim Halil Cebrâil ta'lim ile Mikâile yol atası idindi ve İsrâfile yol kardaşı idindi dahi İbrahim'in belin bağladı. Ve cennetten bir tabak helvâ getürdü. Dahi Kabenin yerini gösterdi...(yk. 11b)İbrahim Halile oğlunu 'atâ kıldı ve yerine birkaç feda kıldı...İsmail(a. s.)Hak Teala nın emrine râzı olup sabr u tahammül ittüğü sebepten İbrahim Halil dahî İsmâ'il(a. s.)'e bağladı ve fütüvvet ana yitişirdi...ve oğuldan oğula Hazret-i Risâlete gelince silsile-i fütüvvet İbrahim Halilullah'a çıkaranların budur ki zikr olundu...(yk. 12a) faslon ...bil ey tâlib...Muhammed Mustafa(a. s.)Cebrail(a. s.) mirac gicesinde kuşatmışdur...mirac kankı ayda ve ne tarihte vaki' olduğına ulemânın ihtilafı vardır...(yk. 12b)cennet-i firdevste bir köşk yaratmışım...kapusu zebercettendir anın içinde tâc ve bir hulle ve bir kuşak vardır...Cebrail ol tâcı ve hulle-i Resulullah'a giydirdi. Ve ol kusağla mübarek belin bağladı...Hazreti Resulullah imamet itdi...Cebrâil(a. s.) eyitti...gördükim bir sofraya yayılmış üzerinde üç kadeh var birinde sūd ve birinde bal ve birinde şerâben tahûr var. Cebrail eyitti ya Muhammed kangısından dilersen al. Nûş kıl didi. Resulullah sūd kadehin alup (yk. 14b) yarısını içdi...Cebrail...Lutf-ı ezeli...kılmıştır...Eğer balı alaydın ümmetin dünya sevice olalar idi ve ahireti unudurlar idi...Eğer şarabı alaydın ümmetin hep haram-hor olalar idi. Ama sūdün yarısını içib kodun...yarısın şefa'atin ile cennete koya...(yk. 15a)Anunçün erbâb-ı fütüvvet Hz. Resûla pîr-i şed ve pîr-i tekbîr didüklerine sebep budur kim zikr olundu...

Fütüvvet ehlinde görülen en önemli motiflerden biri de 'Pîr' ve 'Silsile'dir. Bu silsileler genellikle bir meslek pîri vasıtasıyla Hz. Peygamber'e ulaşır. Örnekler: (yk. 19b)...İkinci Ömer bin Ümeyye-i Zamîri'nin belin bağladı ki. Ol Hazret-i Resûlun peyki peyklerin silsilesi ona çıkar...Üçüncü Bilâl-i Habeşî'nin belin bağladı...müezzinlerin silsilesi ana çıkar...Dördüncü Bürîde-i Eslemî kuşatdı...Ol idi sancakdarların silsilesi ana çıkar...Beşinci Zü'n-Nun Mısırî'nin belin

bağladı ki...tabîblerin silsilesi ana çıkar...Altıncı Süheyb-i Rûmî... âhilerin silsilesi ana çıkar...yedinci Hasan Basrî'nin belin bağladı ...meşâyihin silsilesi ana çıkar.... Sekizinci Kanber'in belin bağladı ...seyislerin ve mekârîlerin ve renkârların silsilesi ana çıkar. Tokuzuncu Kümeyl bin ziyâd'ı kuşattı ve icâzet virdi.... bazı meşâyih'in silsilesi ana çıkar...Onuncu Abdullah bin Abbâs'ın belin bağladı...müfessirlerin silsilesi ana çıkar...On birinci Mâlik-i el Eşter'in belin bağladı... silahşorlukta gayet behâdır idi.... cemi' beğlerin ve silahşorların (21a) ve gazilerin silsilesi ana çıkar.... On ikinci Muhammed bin Ebî Bekr'in belin bağladı ve icâzet virdi...Pabuççıların silsilesi ana çıkar... On üçüncü Cömerdi Kassâbın belin bağladı ve icâzet virdi... (yk. 21b) On yedinci Ebu 'Ubeyd Harezmi'nin belin bağladı... ve ensârîlere reis dendi.

Reislerin silsilesi ana çıkar.

Fütüvvetnâmelerde, meleklerle de yer verilir. Cebrâil(a. s.) Hz. Adem'den itibaren fütüvvet kuşağına Hz. Muhammed'e ulaştıran melektir. Cebrail şedd kuşatma işini üstlenir ve ikinci düğümü kendi adına atar. Cebrail ile birlikte Mikâil, İsrâfil gibi meleklerde törende hazır bulunurlar ve Adem'i tebrik ederler. Hz. Peygamber'in şeddi ise mirac gecesi Allah'ın emriyle cennetden alınıp Cebrail, Mikail, İsrâfil, Azrail, Şemhail, Ketmail, Sarsâil adlı meleklerin elçiliğıyle Hz. Peygambere getirilmiş ve yolculuk için hazırlanmıştır. Meleklerle ilgili örnekler:

(yk. 8a)... Cebrâil ol ahd-nâmeyi yazdı dahî Mikâil ve İsrâfil ve Sarsâil ve Ketmail ve dahî anda, hazır olan ferîştehler tanık yazdı...(yk. 12b)...anı dahi bile Mikâil ve İsrâfil ve Azrail ve Şemhail ve Ketmail ve Sarsail ve cemi' senin fermân içinde olan melekleri dahî bile al senünle habibimi bu gice da'vet kılum ol tâc başına giydirin didi...(yk. 9b)Pes Cebrâil ve Mikâil ve İsrâfil dahi anlar ile oğlı ve kızı çoğaldı oğlı yetişdi.

Taşla ilgili inanç motifleri Hacerü'l-Esved ve boyuna takılan taş şaklinde görülür.

Müslümanlar için Hacerü'l-Esved, tavafın başlangıç ve bitim noktalarını tesbit eder. Örnekler: (yk. 8b)Allahü tealanın emriyle Hacerü'l-Esved ak yakuttan idi...azgın yumdı taki kıyâmete değın Hacerü'l-Esved içinde emanetdür. Ol vakt kim kıyâmet günü ola ol ahidnâmeyi Hacerü'l-Esvedden çıkarub Adem oğlanlarına okudı...ve hem Hacerü'l-Esved...kıyâmet gününde Hac edenlere şehâdet eyleye gerekdür.

Kırk sayısı ile ilgili motiflere örnekler: (yk. 10b) '...Nuh aleyhisselam dört yüz yıl halkı imâna da'vet itdi. Heman kırkar ve kırk avrat müselmân oldı.

İzmir Koleksiyon 798 nolu fütüvvetnâme de mensur olup fasıllar bâblar ve soru-cevaplardan oluşmuştur. ‘Şed’ konusuyla giriş yapılmış ve şed bağlayanın üç şeye dikkat etmesi gerektiği ifade edilmiş. Birincisi dünyayı terk, ikincisi hakikati saklamak, üçüncüsü ilâhi sırları keşfetmektir.

(Yk. 4a)da ‘Bâb’ adı altında Hz. Adem anlatılmakta Hz. Adem’in Tuba ağacından aldığı bir yaprağı dünyaya getirmesi, (yk. 4b)de ise Hz. Muhammed’in beline Cebrail tarafından şedd kuşaltılması anlatılıyor.

(yk. 15b)de ‘ve dahi’ başlığı ile pîrlerden bahisle ‘Şâm pîrleri’, ‘Rûm pîrleri’, ‘Horasan pîrleri’, ‘Türkistan pîrleri’nden bahseder. Örnekler:

(yk. 15b)pîşvây-ı fakr dördür. Evvel Şam pîrleri dirler ki pîşvây-ı fakr dördtür. Evvel Şam pîrleri dirler ki pîşvây-ı fakr yoklukdur. İkinci Rûm pîrleri dirler ki pîşvây-ı fakr toğruluktur. Üçüncü Horasan pîrleri aydurlarki pîşvây-i fakr içinde teslim olmakdır...Dördüncü Türkistân pîrleri aydurlar ki pîşvây-ı fakr-ı marifettür

Tasavvufi kavramlar sual-cevap şeklindedir:

(yk. 16a) ‘Sual eydürler kim fakrun aslı nedir?ve fakrun yemişi nedir? ve fakrun gencü nedür?ve fakrun kilidi nedir? . . . ve fakrun kıblesi nedir?ve fakrun imânı nedir?gibi sorular ve şöyle cevaplar mevcuttur: ‘Fakrun aslı halka muhabbettir ve fakrun yemişi kendi vücudunu bilmekdür ve fakrun gencü Allahı bulmaktır ve fakrun kilidi rastlıktır ve fakrun imanı şeri’atte ikrârdur ve tarikatde dostlukdur.

(yk. 16a) ‘Men arefe nefsehû fekad ‘arefe rabbehu’ ibaresi için Server-i enbiya Habib-i Huda Muhammed Mustafa S. A. V. buyurmuştur ki denilmekte fakat sayfanın kenarında ‘Bu Hadis İmam-ı ‘Alinün’dür diye düzeltme yapılmıştır.

Diğer bir fasılda (yk. 19a) şeriat ele alınmış sorular sorulmuş cevaplar alınmıştır. Verilen cevaplardan birkaçı şöyledir: ‘Şeriat hürmetdür, tarikat hizmetdür, hakikat ni’metdür...Şeriatın yemişi vefâdur. Tarikatin yemişi senâdur. Hakikatin yemişi bekâdır...’

(yk. 22b)de ‘Bazıları’ başlığı adı altında kurban olayını şöyle anlatır. ‘...Lokma vermeği Hz. İsmâ’il Peygamber a. s. kurbanından aldılar. Anların delilleri budur ki ol vakt kim Hz. İbrahim Halilu’r-rahman’a (a. s.) kurban emr olundukta koyun ve at ve deve kurban eyledi. Kabul olmadı. Ahır’ul-emr oğlum İsmâ’ili kurban eyle diyü emr aldı. Emre ittisâl edüp Hz. İsmail Peygamber (a. s.)alıp kurban itmeğe ilettdi. Kendüye uçmakdan kuşak gözlerün bağlayup yaturup boğazuna

bıçak urup çaldı. Bir kılını kesmedi. Yanında bir taş vardı. bıçağı ol taş u urdu. Bıçak ol taş u yağ gibi iki pâre eyledi. Hz. İbrahim a. s bıçağı eydür: ‘yâ bıçak bu ne hâldür ki İsmâ’ilin boğazın kesmeyüb bu taş u böyle kesdün. ’ Bıçak eydür: ‘yâ İbrâhim Hak Subhâne Tebârek ve Celle Celâlehu (yk. 2a) azametiyle buyurdu. ’ ‘yâ bıçak sakın İsmâ’ilin bir kılın kesme’ dedi. Sen bana gazab idüb taş u urdu senin emrünü dutayım yoksa hâlıkın emrini dutayım dedi. Pes Hz. İbrâhim a. s ‘âlem hayrete vardı. Hak Subhâne ve Tealâ lutf u keremiyle Hz. İbrâhimin kurbanın kabul kıldı. Ol halde Hz. Cebrâil ile emr eyledi. Buyurdu: ‘yâ Cebrâil var cennetden bir koç al İsmail’e fedâ et...’

(yk. 30b) de ise ‘âb-ı hayât’ ölmezlik suyundan bahsedilir: ‘... Eğer sultâna âşinâ isen sana cümle âlem dost olur. Düşman kalmaz. Eğer dostun koyup düşmanün emrinde olursan cümle âlem sana süşman olur. Zîrâ Hak Teâlâ’nın emrine muhâlif itmiş olursun. Cümle âlemin sana olan hizmetini zâyî’ itmiş olursın. İmdi ey gönül hidâyet ve kudret viren ve huzur dedikleri Hak kelimâtını işidüb sonra görmeğe cehd irmeğdür. Bir insan elinden şerbet yahyü’l-izâm içmeğdür. Ya’ni olur bir görici şarâb içmeğdür. Çünkü Adem kudretin bilesin. Bu cümle ahvale vâkıf olasın öz vücûdında kimyâyâ iresin ve zülûmatdan geçüb âb-ı hayât içesin ve kendi zâtına agâh olanlarla konub göçesin...’

1033/1623 senseinde Süleyman Sırrı hattı ile yazılan bu fütüvvetnâme’nin müellifi meçhüldür. Eserin Anadolu’da yazıldığını, Türk ruhunu taşıdığını eserin içeriğinden anlıyoruz. Metinde geçen Rûm, Türkistan, Horasan gibi Türk ülkelerinin isimleri ve eyitmek, yimek, sunmak, gerek, yummak, gölgelik, su, saklamak, bilgil gibi Türkçe kelimeler eserde çokca kullanılmıştır.

Türk halk edebiyatı motiflerinden destanlarda da görülen motiflerden ‘su’ motifi (yk19a) da şöyle kullanılır: ‘...ma’rifet nedür. Cevab eyittikim ma’rifet su’dur. Su pâk’dur. Murdarları pâk ider. Murdar kâfirlerdür ki. Şehâdet kelimesin getürmekle pâk olurlar. ’

(yk. 19a) da yine tasavvufî kavramlar açıklanırken ‘... hakikat nedür. Cevâb eyitti kim hakikat türâbdur. Benlikden geçüb kendü özünü... yetmiş iki millete bu göz ile görmeğdür. Vallahü a’lem bi’s-savâb ...’

Klasik edebiyatımızda kullandığımız ‘toprak, hava, ateş ve su’ enâsır-ı erbaa diye adlandırılan dört unsuru, meçhul müellif eserinde tasavvufî istilahları açıklarken ele almıştır:

Fütüvveti en güzel anlatan özet mâhiyetinde yazılmış eserin ağırlık noktası tasavvuftur. (yk. 14b) de ‘...Eğer sorsalar kim ahkâm-ı tarikat da

farz kaçtır. Cevâb eyitti kim altıdır. Evvelki ma'rifet ikinci sehâ üçüncü yakîn dördüncü sabır beşinci tefekkür altıncı tevekkül eylemekdür... 'demektedir.

Müellif(yk. 22b)üç nesneyi sakla ve üç nesneyi yele verme diye nasihatlerde bulunur. '... Evvel gözünü sakla... ikinci dilünü sakla ki başını yele virmeyesin. Üçüncü hırsını sakla ki imânını yele virmeyesin...

(yk. 12a)'da ise dervişlerin makamı şöyle dile getirilir: '...Bilgil kim makâm-ı dervişân kırk dört makamdur. Amma bu makamlardan sekiz makamı ihtiyar itdiler. Evvel ki makam sâbit olmakdır. İkinci makam sâbir olmakdur. Üçüncü makam Şâkir olmakdır. Dördüncü makam râzi olmakdur. Beşinci makam âbid olmakdur. Altıncı makam muhabbet olmakdur. Yedinci makam zâhid olmakdur. Sekizinci makam ârif olmakdur. Nitekim Adem (a. s.) sâbit idi. İdris (a. s.) âbid idi. Nuh (a. s.) şâkir idi. Musa (a. s.) râzi idi. Eyyub (a. s.) sâbir idi. İbrahim (a. s.) muhabbet idi. (yk. 12b)İsa (a. s.) idi. Hz. Muhammedu'l Mustafa (s. a. v.) arif idi. İmdi derviş nâmunda olan aşık bâ-vefâ bunlarla 'amil ola...'

SONUÇ

Anadoludaki Fütüvvet Teşkilatı Türklerde İslam'dan önce var olan Alplik müesseselerine dayanır. Türklerin islamiyeti kabulüyle İslamlaşmış ve fütüvvet teşkilatı hâline dönüşmüştür. Fütüvvetnâmeler de bu ruhla yazılmış eserlerdir.

Sayın Ali Torun Beyefendi'nin 'Türk Edebiyatında Türkçe Fütüvvetnâmeler' adlı kitabında belirttiği gibi gerçekten fütüvvet-nâmeler Dîni-Tasavvufî Türk Edebiyatında bir türdür.

Elimizdeki bu üç fütüvvetnâmeyi incelediğimizde nesirin ağır basmasının yanında nazımın da var olduğunu görüyoruz. Nazım kısmı Dîvân Edebiyatı ölçüsü olan aruz vezniyle yazılmıştır. Nesir kısmı oluşturulurken ise Halk Edebiyatı mahsüllerinden efsâne, masal, atalar sözü, deyimler, vb. kullanılmıştır. Demek ki fütüvvetnâmeler her iki edebiyat şubesini de ilgilendirmektedir.

Ayet ve hadislerle desteklenen din ve tasavvufa dayalı konuları içeren İslam ahlâkını telkin eden tasavvuf hoşgörüsünü işleyen âdâb-erkân ve edebî unsurları da birlikte veren bu üç eser tanıtılmaya çalışıldı.

İncelediğimiz üç yazmanın fütüvvetnâmede tevhid inancından yola çıkılarak Hz. Adem'den, Hz. Muhammed'e kadar bütün peygamberlere ve fütüvvet dereceleri olan ahhâb, nim-tarîk-miyân-beste, beşâriş, nakib,

nakıbu'n-nukebâ, halife, Şeyh, Şeyhü'Ő-Őüyüha gibi ıstılahlar çok kullanılmıştır.

Fütüvvet sahibinde bulunması gereken vasıflar 'cömertlik, hayâ sahibi olmak, terk-i dünyâ etmek, helâl kazanmak ilm sahibi olmak' olduğunu öğreniyoruz.

Ahilerin topluma karşı görevleri belirtilmekte; fütüvvete kabul edilmeyen kişiler (kâfirler, münâfıklar, müneccimler, içki içenler, kasaplar, cerrahlar, avcılar, bid'at çıkaranlar ve Muhtekirler)ile kişiyi fütüvvetten düŐüren halleri ise: İçki içmek, zina yapmak, livâta yapmak, gammazlık, münafıklık, tekebbürlük, hırsızlık, bühtan kılmak, nefsini katl itmek, nâmahreme Őehvetle bakmak, sözünde durmamak, hasetlik, yavuz gönüllü olmak' şeklinde sıralanmıştır.

Bu üç fütüvvetnâme de görülen inanç motifleriye iman ve esasları, Fütüvvet ehlinin 'dört pîr'diye nitelediği peygamber 'ulu'l-azm' diye adlandırdığı peygamberler (Adem a. s. , Nuh a. s. , İbrahim a. s. , Hz. Muhammed s. a. v.)dir. Ayrıca Sahabeler hakkındaki inançlar, oniki imam ve diğer inanç motiflerinden taşla ilgili inançlar, ağaçla ilgili inanç motifleri, sayılarla ilgili inanç motifleri, ibadetle ilgili inanç motifleri, tasavvuf ve tarikatlerle ilgili motifler ve pîrler, Şeyhler ve silsileler, fütüvvet ehlinin kıyafetleri (Şalvar, Şedd, hırka, tâc) özellikle Şedd bağlama eŐitleri, fütüvvet merasimleri, ırac ıkarma, pîr tutunmak, yol atası ve yol kardeşi edinmek, helvâyı cefne pişirilmesi ve gönderilmesi, dua ve tercümanlardır.

Yukarıda verilen konulara baktığımızda fütüvvetnâmeler ve özellikle tanıtıma çalıştığımız üç fütüvvetnâmede yiğitlik, cömertlik, mürüvvet kavramları dışında dini kavramlara, peygamberlere ve sahabilere karşı sevgi ve sayĐı duyulmasını sağlayan ve fütüvvet-âhi teşkilatının medreselerin henüz kurulmadığı dönemlerde ilk tahsilin zaviyelerde yapılmasını sağlayan mensuplarının oto-kontrol sistemiyle harekete etmelerinin sağlayan ve dîni kaidelerin tâlim ve terbiye yoluyla halka aktarma, halkın örf ve âdetlerini yaŐatma gâyesini güden toplumun düzenini sağlayan önemli eserlerdir.

Milli bütünlük içinde dîni hayatla birlikte eski Türk kültüründen gelen motiflere de sahip olan bu eserlere bugün dahî önem verilebilirse toplum düzenini sağlamak açısından önemli bir katkısı olacağı inancındayım.

Üç Fütüvvetnâmede Geçen Bazı İstılahlar:

Ahi: Şeyh makamına gelmiş, seccade sahibi olmayan kimseye denir. Bu kimseler meslek ve zanaat ehli kimselerdir.

Ahz: Kebîrin, küçükten fütüvveti almasıdır. Bu alış, ondaki bir ayıp yüzünden olur.

Beşâriş: Fütüvvet ehlini terbiye edenlerdir.

Fetâ: Genç, yiğit anlamında fütüvvet sahibi kimselere verilen addır.

Fütüvvet Ağacı: Fütüvvet teriminin bir ağaç gibi tasvir edilmesi.

Galib: Teşkilât içinde bir alt dereceye göre üst derecede bulunan kimseye denilir.

Gülbenk: Merâsim esnasında hep bir ağızdan yüksek sesle okunan ilahi veya dua demektir.

Helvâyı Cefne: Cefne, Tahta kap demektir. Erkân ile pişirilen ve tahta kap içinde ikram edilip yenilen helvaya denilir. Fütüvvet ehli bu geleneğin Hz. Adem'den ve Hz. Ali'den akıldığını kabul eder.

Kardeş Tutma: Fütüvvet kuşağını kuşanan birisinin birisini kardeş edinmesidir.

Kavlî: Asker olmayanlar, doğruluk, sebat ve vefâ dolayısıyla fütüvvet ashabı arasına katılmış olan kişiler.

Miyân-beste: 'Kemer-beste'de denilir. Şedd kuşatılıp beli bağlanan nasibi verilen kimsedir.

Nakîb: Nibâbete durmuş, lutf u keremle mahfil ehlini yerli yerine oturtan cemiyete sebep olan kimsedir.

Nâzil: Aşağı derecede olan kimsedir.

Nîm-tarîk: Üstadı, pîri yahut tarîkat atası ve iki atrikat kardeşi olana denir. Bunlar henüz terbiye görmemişlerdir.

Palhenk: Dizgin demektir. Bektaşilikte ele, bele, dile sahip olma anlamında kemer üzerine takılan taşın adıdır.

Refik: Birine mensup iki kişi. Mutlak olarak oğla refik, babaya sahip denir.

Sahip: Ahi, şeyh, usta manasına kullanılır.

Seyfi: Surette kâfirlerle, gerçekte nefisleriyle savaşılan erlerdir. Fütüvvet erkânına alınırlar, şerbet içerler, ahîler onlara kılıç verirler.

Şedd: Yünden veya pamuktan yapılan ve fütüvvet teşkilatında belli bir dereceyi göstermek için talibin beline bağlanan kuşak.

Şerbet içmek: Suyu atılan tuzdan meydana gelen tuzlu suyu içmektir. Birisinin adına içer ve ona mensup olur.

Őurbî: Şerbet ienlerdir.

Tercümân: Gaye, maksat ve duyguları ifade maksadıyla, tören esnasında manzum ve mensur olarak söylenen sözlere dualara denilir.

Tuhfe: Hediye, armağan, fütüvvetnâmelerde eş anlamlısı ‘bergüzar’ da kullanılır. Şedd kuşanan tâlibin Şeyhlere hazırladığı hediye paketi.

Tuz: Bütün fazilet ve güzel huyların iktisabına sebep olan adaletle iŐarettir.

BİBLİYOGRAFYA

ARSLANOĞLU, İbrahim, Yazarı Belli Olmayan Bir Fütüvvetnâme, Kültür Bakanlığı, Ankara, 1997.

BARKAN, Ömer Lütfi, Kolonizatör Türk Dervişleri, Vakıflar Dergisi, cilt XI. , İstanbul, 1942’den ayrı basım.

ÇAĐATAY, Nešet, Bir Türk Kurumu Olan Ahilik, İkinci Baskı, Selçuk Üniversitesi Yayını, Konya, 1981.

GÖLPINARLI, Abdülbâki, ‘İslam ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları’, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, 11. cilt, Ekim 1949-Temmuz 1950, No: 1-4.

OCAK, Ahmet Yaşar, ‘Fütüvvetnâme’, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, c. 13, İstanbul, 1996.

SARIKAYA, Mehmet Saffet, XIII-XVI. Asırlardaki Anadolu’da Fütüvvetnâmelere Göre Dini İnanç Motifleri, Kültür Bakanlığı, Ankara, 2002.

SÜLLEMİ, İbn el-Hüseyin, Ateş, Süleyman(Çeviren), Tasavvufta Fütüvvet, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları No: 135, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1977.

TORUN, Ali, Türk Edebiyatında Türkçe Fütüvvetnâmeler, Kültür Bakanlığı, Ankara, 1998.

FÜTÜVVETNAMELER VE BİR FÜTÜVVETNAME

İbrahim ARSLANOĞLU*

Fütüvvet Kavramı

Fütüvvet, Arapça bir kelimedir. Fütüvvetin tekili fetadır. Bu şekliyle lügatta: genç, delikanlı, cömert, yiğit manasındadır. Fetanın çoğulu fityandır. Fütüvvet ise, gençlik, delikanlılık, cömertlik, yiğitlik anlamlarına gelir (Özön, 1979: 234-244).

Fütüvvet şeyhlerine Arapça'da "abu-l-fityan, seyyid-al-futuvva dendiği gibi, Farsça'da fütüvvet ehli "fütüvvetdar, cüvan-merd, feta adlarıyla anılmış ve yollarına Arapça'da "al-futuvva", Farsça'da "fütüvvet" denegelmiştir (Gölpınarlı, 1950: 6). İmam-ı Gazali (1964, 213) Fütüvveti, yüksek ahlak ve güzel huylar olarak anlar. İbn'ül Arabi (1980, 444), "El- Fütühat el Mekkiye" adlı eserinde Fütüvvet için şöyle der: Fityan ahaliye iyilikle muamele ederler. Fütüvvette zayıflık yoktur. Bu, yaşlılık ve çocukluk arasındır. (buluş çağından 40 yaşına kadar olan devredir). Feta sahiplerine fityan denilir ki, onlar iyi ahlaka sahiptirler, fityan ilim ehlidir. Muaviye bin Ebu Süfyan'a göre Fütüvvet bir kimsenin kendi malına kardeşinin elinin uzanmasından kat'i surette rahatsız olmamasıdır. Ebu Bekir Muhammet bin Ahmet Suphi Fütüvveti, iyi ahlaklılık ve çokça bağış olarak izah eder. Cafer Halidi şöyle der: "Fütüvvet insanın kendisini küçük sayıp, Müslümanları yüceltmesidir (Kocatürk, 1984: 19).

Fütüvvet adeta bir ağaçtır; doğruluk yerinden biter, gövdesi insanda bulunmaktadır, budakları temizliktir, doğru yolu bulmaktır, yaprakları edeptir, hayadır, kökü tanrıyı bilmektir, yemişi evliya sohbetidir, suyu rahmettir. Bu ağaç yiğidin gönlünde biter, yapraklanır, yücelir (Gölpınarlı, ? : 6).

Hicri 309'da Bağdat'ta öldürülen Mansur-al-Hallaç "Fütüvvet" sıfatına sahip olan kimsenin bütün dileğini tanrıya hasretmesi ve Tanrı ile Tanrı için Tanrı'ya yönelmesidir (Gölpınarlı, ? : 9). Kureyşi'ye göre, Fütüvvetin aslı, kulun daima başkalarının emri altında olmasıdır (Gölpınarlı, ? : 9). Büyük sufi Abu Said Abu-l Hayr, (ölüm: h 440, m

* Prof. Dr. , Gazi Üniv. Gazi Eğitim Fakültesi, ANKARA. iarslan@gazi. edu. tr

1048) Fütüvvet hakkında: “Peygamber, sana yapılmasını ve eline geçmesini dilediğın şeyi kardeşine de dilemelisin demiştir. Fütüvvetin hakikati, halkı hoş görmek, mazur saymaktır. Tahammüle kuvveti olmayan, Fütüvvet ehliyle sohbet ederse rezil olur, gider” demiştir (Gölpınarlı, ? : 9). “Keşf-al Esrar ve İddet-al-Ebrar” adlı Farsça tefsirde, Fütüvvet hakkında şöyle denilmektedir: Tanrı, İbrahim, Musa ve Yusuf Peygamberlerle Ashab-ı Kehf’e feta demiştir. Cüvan-merdlerin yolu ve huyları şudur: Mustafa Ali’ye, ya Ali sözü doğru, vefalı, emniyetli, merhametli, yoksul sıfatlı, vergili, konuğa saygı gösterir, iyi işlerde bulunur, utangaç erlere cüvan-merd denir, dedi. Bütün cüvan-merdlerin başı, Yusuf Peygamberdir. Kendisine cefa eden kardeşlerini “Bugün suçunuza bakılmaz, size soru, ceza yok” diyerek bağışladı (Gölpınarlı, ? : 10).

Bir gün bir dilenci gelmiş, bir şey istemişti. Peygamber, buna bir şey verin, dedi. Ali kalktı, gitti. Bir dinar, beş dirhem ve bir kap yemek getirdi. Peygamber sorunca dedi ki: O istediğı zaman içimden bir parça yemek vermeyi geçirdim. Derken hatırıma beş dirhem vermek geldi. Giderken bir dinarım var, onu da vereyim, dedim. Hatırıma geleni ve içimden geçeni vermemezlik edemezdim. İşte bunun üzerine Peygamber: “La Feta İlla Aliyy: Ali’den başka er yok.” dedi (Gölpınarlı, ? : 9).

Büyük sufilerin tariflerine göre Fütüvvet, kendini değıl, Hz. Muhammet gibi halkı düşünmek, halkın dertleriyle dertlenmek, nefsi için istediğini fazlasıyla başkaları için de istemek, kusur ve ayıpları örtmek, nefse düşman olmak, yoksuldan nefret duymamak, zengine halini arz etmemek, eline geçenle, elinden çıkanı bir görmek, kimseye düşman olmamak, kimseden mürüvvet ve insaf beklememek, fakat herkese karşı mürüvvet ve insaf sahibi olmak, iki alemde de geçmektir (Gölpınarlı, ? : 9). Mürüvvet, Fütüvvet ve Ahi tabirleri esas itibarıyla tasavvufa dayanan, fakat aynı zamanda iktisadi teşekkülleri de kavraması ve sanat erbabını teşkilatlandırması bakımından ekonomik bir hüviyet de taşıyan ehli-Fütüvvet tarafından da daha kapsamlı manalara alınmış ve bir terim olmuştur (Gölpınarlı, ? : 6).

Bu açıklamalardan anlıyoruz ki Fütüvvetle Ahilik arasında yakın bir ilişki vardır. Ahilik temel olarak Fütüvvetle dayanıyor, daha sonraları hem adını ve hem de mahiyetini değıştirerek yepyeni bir şekil alıyor.

Sosyal Bir Kurum Olarak Fütüvvet

Abbasiler, Türkistan ve Horasan’dan getirdikleri Türk esirlerden güçlü ve imtiyazlı askeri birlikler kurdular. IX. yüzyıldan itibaren buna karşı vaziyet alan bazı kuruluşlar ortaya çıktı. Bunlar, “ayar, çoğıulu

ayyarun: kanun tanımayan”, “şatır, çoğulu şuttar: kurnaz” ve Selçuklular devrinde de “rımd, çoğulu runud: dünya işlerini hoş gören ve hiçbir şeye aldırmayan kimseler” adlarını alarak karışıklıklar çıkarıyor ve kundakçılıkta bulunuyorlardı (Çağatay, 1981: 9).

Ayarlar, devlet otoritesinin zayıfladığı zamanlarda ortaya çıkarlar, taş ve sopalarla saldırıya geçerlerdi. Bunlar, Abbasi Halifesi Emin’in ordusunda kardeşi Me’mun’un Türklerden oluşan ordusuyla dövüşmüşlerdir. Görüldüğü gibi bu kuruluşlar, hükümdarların hizmetine de giriyorlardı (Çağatay, 1981: 9). Bu tür sivil örgütler, XI. yüzyıldan, Fütüvvet teşkilatlarının yayılışına kadar, Orta Asya, İnan, Irak ve Suriye’de yayılmış bulunuyorlardı (Çağatay, 1981: 9). Bu kanun dışı örgütler, X. yüzyıldan XII. yüzyıla kadar büyük karışıklıklar çıkardılar. Bunlar, güçlü hükümdarlar zamanında pusar, saklanırlardı. Abbasi Halifesi Mut’i zamanında (972 yılında) Bizans’a karşı savaşa katılmak isteyenlere silah verilmişti. Bağdat’ta bir isyan çıkardılar ve büyük bir felaketi önlemek için bir mahalle yangına verildi (Çağatay, 1981: 9). Bu kişiler işsiz olduklarından, devlet hizmetine girmek ve özellikle güvenlik teşkilatlarında görev almak istiyorlardı. Böylece hem geçim sıkıntısından kurtulacak ve hem de hayatları garanti altına alınacaktı (Çağatay, 1981: 10).

Bu teşkilatlar, askeri ve güvenlik kuvvetlerinin yetersiz olduğu zamanlarda bu görevleri üstleniyorlardı. Böylece gerektiğinde yardıma çağrılacak bir milis gücünü temsil ediyorlardı. Zaman zaman da şehir yöneticileri kalabalık ve güçlü oluşları dolayısıyla bunlara dayanıyorlardı (Çağatay, 1981: 10). Böylece Fütüvvetin bir sosyal kurum olarak gelişmeye başladığını görüyoruz.

Yukarıda, “ayar, şatır ve rımd” adlı zümrelerden söz ederek , bunların işsiz güçsüz kimseler olduklarını, zaman zaman devlete karşı ayaklandıklarını ve bazı hükümdarların, kalabalık oluşları nedeni ile, kendileri güçsüz hissettikleri zaman, bunlardan yardım istediklerini belirtmiştik. Bu durum bunların belli bir ahlaki disipline sokulmalarını zaruret haline getirmiştir. Bazı tarikat ve tasavvuf kuruluşları, bunların uyacağı kuralların belirlenmesinde büyük roller oynamışlardır (Çağatay, 1981: 10). Önceleri Fütüvvet kuralı olarak bilinen yiğitlik, civanmertlik vasıfları hem Fütüvvet, hem ayyar ve hem de şatır vb. kuruluşların ortak özellikleri olmaya başlamıştir. Zamanla Fütüvvetçilik, adı geçen bütün kurumları içine alan bir teşkilat haline gelmiştir (Çağatay, 1981: 11). Böylece Fütüvvet hareketi, gerçek manada başlamıştir, diyebiliriz.

Abbasi Halifesi Nasır, fütüvveti bir düzene sokup kendi şahsı etrafında toplamıştir. Onun fütüvvetçiliğe önem vermesinin sebebi sadece

içerideki güvensizliği yok etmek değil, aynı zamanda kendi egemenlik bölgesi içindeki politik durumunu güçlendirmek istemesidir. Bir yandan 1174'te Selahaddin-i Eyyubi bağımsızlığını ilan ederek 1187 yılına kadar Şam, Halep, Musul ve Kudüs'ü ele geçirip Yemen, Mısır ve Suriye'yi yönetimi altına almış, sınırlarını Fırat'tan Nil'e ve Doğu Akdeniz kıyılarına kadar genişletmiştir. Öte yandan Anadolu Selçuklu Devleti, II. İzzettin Kılıçarslan yönetiminde sınırlarını bir hayli genişletmiştir. Doğuda ise 1717' de Harzemşahlar hükümdarı Alaaddin Tekeş, Kirman bölgesine girerek Irak Selçukluları Hükümdarı II. Tuğrul'u astırıp ülkesini ele geçirmiştir. Öte yandan Batıniler de Taberistan, Mazenderan ve Cürcan bölgelerine yerleşip çevreye yolladıkları fedailer ve davetçilerle halkı ayaklandırmaya çalışıyorlardı. İşte Halife Nasır bu sebepten fütüvvetçiliği yeni bir düzene sokup başkanlığını ele alarak politik durumunu güçlendirmek istemiştir (Çağatay, ?: 427).

İslam'dan sonra ortaya çıkan Fityan teşkilatları, Fütüvvet'in aksine olumlu olmayan bir özelliğe sahiptir. Bu kurumun dinle olan ilişkisi, hemen hemen yok gibidir. Kitabü'l – Ağani'de fityan teşkilatları ile ilgisi olan İbrahim el- Musuli Acem ve Huneynül-Hiri, (Hıra'lı bir Hıristiyan Araptı.) Fityan teşkilatının menşesini, İslamiyet'ten önceki İnan'da, Irak'ta ve İnan'a bağlı memleketlerde aramak lazımdır (Taeschner, 1822: 213-214), denilmektedir

Fütüvvet-namelerin Genel Özellikleri

Fütüvvet-namelerde yer alan ortak noktaları şu şekilde sıralamak mümkündür (Gölpınarlı, ?: 26-29):

a) Fütüvvet iyi huylardır. Nefisle mücadele etmek, Tanrı buyuklarını tutmak, herkese iyilik yapmak, cömert olmak, misafir sevmek, din farkı gözetmeden bütün insanları sevmek, herkesi bir görüp kendini herkesten aşağı görmek

b) Fütüvvet peygamberlerden kalmadır. Özellikle İbrahim ve Yusuf peygamberlerle, Ashab-ı Kehf'e ve Yuşa'a Tanrı Feta demiştir.

c) Fütüvvet peygamberlerden Muhammet peygambere geldi. Kıyamette her peygamber kendini düşünürken O, "ümmetim, ümmetim" diyerek halkın kaydına düşecektir. Fütüvvet, Hz. Muhammet'ten Hz. Ali'ye geçti. Hz. Muhammet: Ben bilginin şehriyim, Ali kapısıdır ve Ali bendendir, ben Ali'denim, buyurmuştur. Hz. Ali Fütüvvet kutbudur.

d) Hz. Ali, 17 kişinin belini bağlamıştır. Bunların başında Selman-ı Farsi gelir. O da Hz. Ali'nin emriyle bazılarının belini bağlamıştır. Böylece şedd erkanı Hz. Muhammet, Ali ve Selman vasıtasıyla kurulmuş bir silsile meydana gelmiştir.

e) Fütüvvet şartları, vefa, doğruluk, emniyet, cömertlik, alçak gönüllülük, Ahi kardeşe nasihat ve onları doğru yola sevk etmek, bir sanat sahibi olmak, akıl sahibi olmak, ergenlik çağına gelmek, dindar olup haya ve mürüvvet sahibi olmaktır.

f) Şedd bağlanırken Fütüvvet yoluna girenin beli ve karnı haramdan, dili gıybet ve iftiradan ve boş sözlerden, gözü gördüğünü ve görmediğini, kulağı işitip işitmediğini, eli halkı incitmekten, gönlü hırs ve emelden bağlanır. Buna karşı cömertliğı, alçakgönüllülüğü ve gerçek uyanıklığı açılır.

g) Müşrik ve kafire, falcılıkla uğraşanlara, şarap içenlere, tellaklara, tellal, çulha, kasap ve cerrahlara, avcılara, vaadinde durmayanlara, hırsızlara, zalimlere, muhtekir ve madrabazlara şedd verilmez.

h) Şarap içen, zina ve livatada bulunan, yalan söyleyen, koğuculuk eden, hile yapan, gıybet ve iftirada bulunanlar Fütüvvet'ten düşerler.

i) Fütüvvet, kavli, seyfi, ve şürbi olmak üzere üç kısımdır. Fütüvvet-namelerin çoğunda, "Seyfi Fütüvvet" yoktur, diğerk ikisi vardır.

i) Fütüvvet elbisesi şalvar ve şedir. Sonraki Fütüvvet-namelerde hırka, taç ve Bektaşiler'de bulunan palhank (kemer) vs. de ilave edilmiştir.

j) Fütüvvet nispeti, aynen sufilerdeki tarikat silsilesi gibidir ve Ahiden Ahiye ta Hz. Ali'ye ve Ali vasıtasıyla Hz. Muhammet'e kadar ulaşır.

k) Peygambere, Cebrail vasıtasıyla hırka ve Fütüvvet elbisesi gelmiş, O da bunları Hz. Ali'ye vermiştir. Bunu rivayet etmeyen Fütüvvet-nameler pek azdır.

l) Ahinin sofrası açık, kendisinin bilgi sahibi ve cömert olması, Tanrı buyruklarını tutması, dünyayı terk etmesi, 18 dirhemden fazla para saklamaması, beylerin kapısına gitmemesi, edep ve haya sahibi olup, Ahi kardeşinin hizmetinde ve terbiyesinde ihmal göstermemesi, bir sanat sahibi olması, kardeşlerinin getirdiklerini ortaya koyması, silsilesini Hz. Ali'ye ulaştırması şarttır.

m) Fütüvvet ehli arasında çok sıkı bir dayanışma vardır. Bir Ahi'den şedd bağlananlar, birbirinin kardeşleri oldukları gibi, bütün Fütüvvet arkadaşları da kardeşlerdir. Kardeşlerin, birbirlerinin gönüllerini kırmamaları, birbirinden razı olmaları, birbirine canla-başla, malla, yardımda bulunmaları gerekir.

Görölüyor ki, Fütüvvet-namelerin hemen hepsinde pek çok ortak noktalar bulunmaktadır. Bununla birlikte, Şii temayüller taşıyan ve Rufailik gibi diğer bazı akımların etkisinde kalan Fütüvvet- nameler vardır.

YAZARI BELLİ OLMAYAN BİR FÜTÜVVETNAME

Konya Yazma Eserler Kütüphanesi, Yusuf Ağa Kitaplığı 10. 203 no'da kayıtlı olan bu fütüvvetnamede yazar, fütüvvetnameyi fasıllara ayırmıştır. Fasılları, sadece fasıl isimleri ile birbirinden ayırdığı halde, Türkçe metin yazılırken bu fasıllara konu başlıkları ile birlikte bir de numaralar verilmiştir.

Birinci fasılda, tarikata girmenin Şartlarından bahsediyor. Bu Őartların Şeriat, tarikat, ma'rifet, mezhep ve hakikat erkani ile bunların pirlерinin bilinmesi olarak açıklanır. Bu pirlерin tek tek isimleri sayılır ve bunların toplam olarak yirmi altı buçuk piri olduğu kaydedilir.

İkinci fasılda, iyi insan ve olgun Müslüman olmanın Şartları ortaya konmakta ve "Ölmeden önce ölinüz" hadisinin anlamı açıklanmaktadır. Ayrıca bu bölümde Şeyhin vasıfları anlatılmakta ve herkesin mutlaka bir Şeyhinin olması gerektiği, aksi takdirde, "Şeyhi olamayanın Şeyhinin Şeytan olacağı" belirtilmektedir.

Üçüncü fasılda, yola koyulmak istenen öğrencinin, nasıl yola koyulacağı açıklanır. Üstad , mecliste bulunanlara der ki: "Öğrencimi yola koymak istiyorum, hakkında ne buyurursunuz? Sağ yol kardeşi cevap verir:"Allah'ın izniyle...." Sonra seccade sahibi sen nerede revan oldun? der. Öğrenci, erenler nazarında, diye cevap verir. Neyle yola koyuldun? derirse, öğrenci, üç ihlas ve bir fatiha ile yola koyuldum, der. Sonra üstad, icazet ister ve herkese selam verdikten sonra, "siz erenlerin icazetiyle pirimiz nazarında icazet aldık, işlediğimiz bütün günahlar için tevbe ederiz" der. En son Şeyh, usta olacak kişi için dua eder ve usta adayı gidip yerine iki dizini çöküp oturur. Sonra Nakıp, küçüğü (öğrenci) meydana getirir, çünkü erenler ona temiz bir bakışla bakacaklardır.

Dördüncü fasılda Őunlar anlatılır: yola koyulmak ve Şedd kuşanmak isteyen kişi, hizmette duran ihtiyarlar ve üstadlar için gücü yettiğince bir hediye (tuhfe) hazırlar. Tören sırasında nakıp, pamuktan bir peştamal olarak bunu beş kat bükür, bu, beş vakit namaza işarettir. Sonra bunu üç kat bükür, bu da tasavvuftaki Şeriat, tarikat ve hakikate işarettir. Sonra bu peştamal dört köşe bükülür, bu ise dört pire, dört tekbire, dört halifeye, dört kitaba ve dört yakın mesleğe işarettir.

Öğrenciyi üstadın gözünün önüne getirirler ve başta Şeyh olmak üzere, herkese ehliyetine göre hediyeler dağıtılır. Sonra nakıp, öğrencinin

eline yapışarak selam verip: bu mü'min kardeşiniz, siz uluların ayağına gelip bu insaf makamında durmasının maksadı, tarikat sahibi olup ve Hz. Ali kapısında beli bağlı kul olmak, aşıklarına hizmetkar olmak ister, der.

Sonra şeyh, hazır olan tarikat erbabına şunları söyler: bu müridin isteğine ne buyursunuz, şedd ehli olması uygun mudur? Mahfil ehli uygundur, mübarek olsun derler.

Şeddin salması elif (l) şekline benzer. Elif Hak tealanın birliğine ve doğru yola işarettir. Şedd ehli olan elif gibi olmalı; kin, hile, haset ile büyükmekten ve bütün ahlak düşüklüğünden uzak ve yüksek ahlak sahibi olmalıdır. Mirac gecesi, Cebrail, Hz. Muhammet'in beline şedd bağlamış, ona hırka ve taç giydirmiştir.

Üstad elindeki şeddi müridin boynuna bırakır ve kendisinden yana çekip müridin kulağına şunları söyler: Şeriate üstad ol, tarikatte sabit ol, hakikatten haberdar ol, sevinçli ol, sevgili ol, düşmanlarına düşman ol" sonra şeddi müridin boynundan çıkarıp sağ elindeki şeddin ucunu o müridin sağ yanına koyar, sonra müridin beline indirip kuşatır.

Bundan sonra şu sekiz nasihati yapar: 1. Yolunu gözet 2. Şeriate ve tarikate aykırı işlerden kendini sakın 3. Dinini ve verdiğin sözü tut 4. Şeriate ve tarikatte sana gerekli olan işleri topla ve uygula 5. Gördüğün ayıbı ört 6. Senden insaf istenmeden sen insaf et 7. Bu söylediğimi cevap üzere uygulama yap 8. Aziz olan kimle karşılaşırsan hayır duasını al.

Sonra topluca yemek yenilir. Yemekten önce küs olanlar varsa barıştırılır. Ekmeği ve eti bıçakla kesmezler, çünkü Hz. Muhammet eti ve ekmeği bıçakla kesmezdi. Sonra ayakta hizmet edenlerle orada olmayan kişiler için muhabbet lokması sunulur. Fütüvvet ehlinin lokma sunması 1. Muhabbet lokması 2. Kayıp lokması 3. Arap, Acem lokmasıdır.

Yemekten sonraki sofrada İslam devletinin padişahının kuvvetinin artması, ifadesi yer alır.

Üstad, öğrencisinden memnun olduğu gün icazet verilir. Üstad üç nefes, yol atası üç nefes, sağ yol kardeşi üç nefes ve sol yol kardeşi üç nefes verirler.

Beşinci fasıl, şeddi çözme konusu ile ilgilidir. Şeddi kuşanan kişi üç gün sonra, şeyhin nazarına bir tuhfe (hediye) ile gelir. Şeyh, çeşitli dualar okuyarak düğümleri birer birer çözer. En son şeddi kaldırıp, dua dileyip, fatiha ve tekbir getirip, gülbank çekerler.

Altıncı fasıl meclise girme ile ilgilidir. Meclise girmek isteyen kişi, niyaz alıp tercüman okur. Burada çeşitli makamlardan bahsedilir. Birincisi tercüman makamı, ikincisi makam-ı nakidir, üçüncüsü makam-ı

kulleteydir, dördüncüsü insaf makamı, beşincisi suçlular makamı, altıncısı temenna makamıdır.

Burada bir de yeşil yaprak makamından bahsedilir. Yeşil yaprak tercümanı Hz. Adem incirden yaprak istedi, incir beş yaprak verdi

Ustalığı kazanan kişi bir tercüman okur:

Őeriatte tutmuşuz desti deste

Tarikatte kem nazarla bakmayız dosta

Ma'rifette hizmet edip olur usta

Hakikatte icazet ver, izzetle oturalım posta

Yedinci fasıl, revan etmenin (yola koyma) nasıl olduğunu açıklar: bir usta öğrencisini yola koymak istediğinde meclise girip selam verir ve yerine gidip iki diz üstüne oturur. Sonra der ki, "Erenler icazetiyle nakıb küçüğü meydana getirsin" sonra nakıb, küçüklere alıp kapıya geçer ve içeride bulunan çeşitli gruplara ayrı ayrı selam verir ve der ki: "Tarikat kardeşiniz küçük yetiştirdi ve siz erenler nazarında revan etmek ister, hakkında ne buyurursunuz?" sonra ihtiyarlar, kabul ettik, derler. Öğrenci, büyüklerinin ellerini öper ve birlikte yemek yenilir. Öğrenciye, "bu yemeği niçin yaptın?" derler. Öğrenci Allah ve revanım için, der. "Biz de Allah için yeriz derler."

Sekizinci fasıl, şeddin çeşitli özelliklerinden bahseder. şeddin hükmü altıdır. Birincisi tevbe, ikincisi mücahit, üçüncüsü yakın dostluktur, dördüncüsü sıdkı bütün olmaktır, beşincisi tevekkül olmaktır, altıncısı adeti terk etmektir.

Hz. Ali'nin yolunun şartı altıdır: 1. Tevbe 2. Teslim 3. Ölüm 4. Takva 5. Kanaat 6. Uzlet

şeddin eni altıdır: 1. İlim 2. Amel 3. Sabır 4. Yol gösteren 5. Allah'a şükür 6. Uzlet

şeddin, hırkanın ve tacın abdesti dörttür: 1. şeyhin yanına eli boş varmamaktır. 2. Daima temiz olmak 3. Pir sözü tutmaktır. 4. Emre uyup yasaklardan kaçınmaktır.

şeddin hutbesi beştir: 1. Adem 2. Nuh 3. Musa 4. İbrahim 5. Muhammet

Őeriatin hutbesi dörttür: 1. Yalan söylememek 2. Zina yapmamak 3. İçki içmemek 4. Hırsızlık etmemektir.

Tarikatte edep altı nesnedir: 1. Erenler nazarında iki dizinin üzerine oturmaktır. 2. Sır saklamak 3. Pir nazarında az söylemektir. 4. Pir

nazarında alçak gönüllü olmaktadır. 5. Bütün yaratılanlara hor bakmamaktır. 6. Pir ne yaparsa kabul etmektir.

Tarikatın binası ikidir: Öncesi de sonrası da “Eyvallah”dır. Eyvallah, hepiniz benden üstünsünüz, bendeniz pek alçağım, hepinize evet, derim.

Dokuzuncu fasıl, erkan ehlini açıklama ile ilgilidir. Erkan ehli bir kişi, bir başka vilayete giderse, o vilayetin piriyle buluşması vaciptir. Orada, “kimin küçüğüsün?” diye sorarlarsa, hangi sanatı öğrendi ise, o pirin ismini söyler. Pirinin, belini ahd-i hüday-ı süphan, şeddi şah-ı merdan ve pir nasihati ile bağladığını söyler. Pirin sana gizli ne dedi? diye sorulduğunda; Dur hizmetle, otur izzetle, söyle azimetle, git icazetle, dedi, der.

Onuncu fasılda, şeddin başlangıcından bahsedilir. Hz. Adem'den sonra Şit Peygamber belini bağladı. Sonra sırasıyla beli bağlananlar şunlardır: İdris, Nuh, İbrahim, İsmail, Davud, Musa, Yakup, Yusuf, Zekeriya, Yahya, İsa, Muhammet Mustafa, Hz. Ebu Bekir, Ömer, Osman ve Ali'dir. Cebrail, Mikail, İsrail ve Azrail Hz. Muhammet'in belini bağlarlar. Bu bölümde ayrıca erkan, kıfil, biat seccadelerinden bahsedilir.

Cebrail, Hz. Muhammet'e dedi ki; Sen Ebu Bekir, Ömer, Osman ve Ali'nin bellerini böyle bağla. Hz. Muhammet Selman'a böyle ruhsat verdi. Bu bölümde bir de post mührü açıklanır. Eğer bir pir veya ustakara post mühürlemek gerekirse, “Vahiden, Ahaden, Sameden, Ferden” bu dört ismi “Allah” ile mühürlemelidir.

Post sahibi ustakara payını mühürlemek gerekirse, bir mahremeyi açıp, payını ortasına koymalı, mahremenin dört ucunu birbirinin üzerine toplamalı ve her ucuna bir cevap vermeli. Cevabı budur: cami, mimber, çırak, mihrap. Ustakar, payı kaldırırken şu dört ismi anar: Ebu Bekir, Ömer, Osman, Haydar

Onbirinci fasıl yeşil yaprakla ilgilidir. Burada yeni usta olan birisinin icazet almasından bahsedilir. Çiçek veya bir başka nesne ustaların önüne koyulur. Denir ki; “zahir” ve “batın” üç parmağı yumarlar. Bu Hz. Osman'dan kalmıştır. Çünkü Hz. Osman, ayet ayet inen Kur'anı yazıp toplar, bu ona işaretidir.

Yine burada erkan şartlarından bahsedilir. Erkan ehli olmak isteyen kişi, icazet alıp tercüman okur. Pir, usta olmak isteyen kişiye sorar: “Nerede revan oldur?” cevap: Peygamber Efendimizin, fukaraların ve siz erenlerin nazarında revan oldum, der. Eğer denirse, pirin belini ne ile bağladı? Cevabı kendisinin hoşnutluğuyla, erenlerin icazetiyle.

Şeddin manası teslim olmaktır, vefadır. Şedd Hz. Ali'den kaldı. Őstadım bana icazet verdi, ben de ona irademi verdim. Őstadım bana safa nazar kıldığında, elim başımda, başım elimde idi. Başım elimde gaza için, elim başımda tekbir içindir. Bundan maksat, Allah'tan başka ilah yoktur, Muhammet O'nun peygamberidir. Hükümler tamam olmanın ilk Şartı, icazet istemektir. İkincisi erenlere arkasını dönmeyip geri geri gidip ayakkabısını giymelidir.

Onikinci fasılda helva göndermekten bahsedilir. Bir ilden bir ile helva gönderilmek istense, bir kutu içine helva konmalı ve üstüne on iki hurma enine konmalı ve kutunun dolayısına pamuk konmalı, yanına bir iğne, bir tel iplik, on iki çırak akçesi konmalı, kutu kapatılıp üstü mühürlenmelidir. Kutu kapatılırken çeşitli düğümler atılır. Buradaki on iki hurma ve on iki akçe on iki imama işarettir. Pamuk ise, "Ölmeden önce ölünüz"e işarettir.

Bir üstad, öğrencisini rubi paye çıkardığı vakit der ki: Ey ođul, Őeriatte olgun üstad ol, tarikatte payidar ol, hakikatten haberdar ol, ma'rifette haya ehli ol, Peygambere sevgili ol, dűřmanına dűřman ol. Ayrıca üstadlar üç nefes buyurmuşlardır: Zehir yiyip yut, hamlığı ve ayıbı ört.

Bunlardan başka üç nefes Horasan pirleri buyurmuşlardır: Gördüğün ayıbı sakla, çiğ sözü söyleme ve işittiğın acı sözü yut, ayıcı açıklama.

FÜTÜVVETNAMENİN TOPLUMSAL VE EĞİTİMSSEL AÇIDAN YORUMLANMASI

Bu Fütüvvetnamede, tasavvuf felsefesi işlenmekte ve bazı semboller kullanılmaktadır. Birinci fasılda, örneğın İdris Peygambere dört alet geldiğinden söz ediliyor. Bunlar: hırka, pamuk, iğne ve bir tel iplik. Bu, "Ölmeden önce ölünüz"e işarettir. Yani insan bu dünyada iken kendisinin ölmüş olduğunu veya öleceğini düşünerek, gurur, kibir gibi olumsuz duyguları yok edip diğer insanlara kötülük yapmaktan vazgececektir.

İkinci fasılda Şeyhin özelliklerinden bahsediliyor. Şeyh olgun davranış gösteren ve herkesi seven bir kişidir, görevi yoldan ıkmaşları yola getirmek ve haddini bilmeyenlere haddini bildirmektir. Yine bu bölümde deniliyor ki;" Şeyhi olmayanın Şeyhi Őeytandır" bununla kastedilen, eğer bir kişiye yol gösteren, rehberlik eden yoksa, o kişinin yanılması ve yanlış işler yapma ihtimali artar.

Üçüncü fasılda bir öğrencinin yola koyulmasından bahsediliyor. Bu bir törendir. Törenler vasıtasıyla kuruluşlar, eğitim fonksiyonlarını

yerine getirmektedirler ve toplumun kùltürünü yeni nesillere aktarabilirler.

Dördüncü fasılda öğrenciyi eğiten yol atası, sağ ve sol yol kardeşler konu edilmektedir. Bu da gösteriyor ki, geçmişte öğrencinin eğitimi ile birkaç kişi ilgilenmekte idi. Bu sayede öğrenci hem eğitiliyor ve hem de yalnızlık duygusundan kurtuluyordu. Bugün öğrenci, eğer ailesinden ve yakınlarından uzak bir yerde eğitim görüyorsa, korkunç bir yalnızlık duygusu içindedir. Bu fasılda şedd kuşatılmasından da bahsedilmektedir. şedd bir semboldür. şedd kuşanan kişinin kötùlüklerden ve faydasız işlerden uzaklaştığına inanılır.

şedd kuşanan kişi şöyle der: Allah'ın selamı sizin üzerinize olsun, zira benim selamım sizin kapınıza yakışmaz. Burada tasavvuftaki kendini hiçe sayarak gurur, kibirden arınmak ve diğer insanları yüceltmek söz konusudur.

Bu fasılda yine şeddin salmasından söz ediliyor. Bunun Arapça'daki elife, tabiri caizse, düzgün ve uzun bir çubuğa benzediği söylenir. Bunun Tanrının birliğine işaret ettiği ve insanların da böyle dosdoğru olması ve öbür dünyaya dosdoğru olarak gitmesi konu edilir. Hilenin, aldatmanın gittikçe arttığı günümüzde bunun anlamlı olduğunu düşünüyoruz.

Yine bu fasılda, şedd kuşanan kişinin; kin, hile, buğuz, haset, büyülenme ve bunun gibi ahlak düşüklüklerinden uzak ve ahlaklı bir insan olacağı kabul edilir. Bu da Fütüvvetnamelerde ahlak eğitiminin ideal anlamda verilmeye çalışıldığını gösterir. Bu fasılda, ayrıca ilk defa şedd kuşatma işinin, Miraç gecesi göklere çıkan Hz. Muhammet'e Cebrail tarafından yapıldığı ve ona taç ve hırka giydirildiği anlatılır.

Bugün çeşitli mezuniyet törenlerinde kep ve cübbe giydirilmesi geleneğinin, dini menşeli olduğu ve miraç hadisesine dayandığı kabul edilir.

şeyh şedd kuşatma sırasında 8 nasihat yapar. Bunlara şeddin nefesi denir.

- 1) Yolunu gözet
- 2) Dine ve doğruluğa aykırı işlerden sakın
- 3) Dinini ve verdiğin sözü tut
- 4) Dinde ve doğru yolda sana gerekli olan işleri toplama ve uygula
- 5) Gördüğün ayıbı ört

- 6) Senden insaf istenmeden sen insaf et
- 7) Bu söylenenler üzerine uygulama yap
- 8) Aziz olan kimle karşılaşırsan hayır duasını al

Sonra birlikte yemek yenilir. Yemekten önce nakıb der ki: burada kimin kimde hakkı varsa istesin veya helal etsin. Dine ve doğruluğa aykırı iş yapan varsa, yolunu değiştirsın ve tövbe etsin. Birbirine ksenler varsa, barışsın, helalleşsin. Çünkü yemeği temiz ve güzel yiyelim.

Burada toplumsal barış ve huzurun amaç haline getirildiğini görüyoruz. Bunun sağlandığı toplumlar gcl ve sağlam yapıya kavuşabilirler. Bu fasılda ayrıca lokma sunmak söz konusu edilir. Lokma e ayrılır: 1. Muhabbet lokması 2. Kayıp lokması 3. Arap ve Acem lokması

Burada dikkatimizi çeken Şey, Osmanlı veya Türk lokmasından söz edilmemesidir. Fütüvvetnamelerin aslı Arapça ve Farsça olup bize bu ülkelerden gelmiştir. Bu nedenle bu ülkelerden söz etmesi son derece doğaldır. Anadolu'ya geldikten sonra Selçuklu, Osmanlı ve Türk lokması sözlerinden birisi ilave edilebilirdi, fakat bunu göremiyoruz. Bunun iki nedeni olduğunu düşünmekteyiz. 1. Medrese zihniyeti bir Şeyi alırken, olduğu gibi alıyor, ilave veya değiştirme yapmıyor. 2. Türkler, tarih boyunca yabancı kültürlere karşı gösterdikleri ilgiyi hiçbir zaman kendi kültürlerine karşı göstermemişlerdir.

Beşinci fasılda Şeddi çözmekten bahseder. Şeddi kuşanan kişi üç gün sonra Şeyhin yanına bir hediye ile gelir. Şeyh çeşitli dualar okuyarak bunu çözer ve gülbank çekerler. Böylece tören tamamlanmış olur.

Altıncı fasılda, "tercüman makamı"ndan söz edilir. Bu makam Hz. Adem'den kalmıştır. Hz. Adem, Şeytana uyduğu zaman kendisini çıplak gördü ve ağlamaya başladı. Cebrail, Hz. Adem'e Şu ayeti öğretti. Adem'le Havva söylediler: "Ey Rabbimiz, biz nefislerimize zulmettik. Eğer sen bizi affetmezsen ve bize acımazsan, biz hüsrana uğrayanlardan oluruz." Burada tasavvufta günah işledikten sonra pişman olmanın fazileti anlatılmaktadır. Bu fasılda ayrıca Şu konular anlatılır: Hz. Muhammet, torunları Hz. Hasan ve Hüseyin'den su istedi. İki suyu birlikte getirdikleri zaman Hz. Hasan insaf eyledi, durdu. Bu insaf makamıdır. Dilimizde bir olay karşısında "insaflı veya insafsız" kavramları kullanılıyor. Bunun bize buradan geldiğini dşnyoruz.

Yedinci fasılda revan etmenin, yola koyulmanın nasıl yapılacağı açıklanır. Bu da bir tören olmakla birlikte sonuçta bir eğitim faaliyetidir.

Sekizinci fasılda Şeddin temizliği haya duygusu olarak tanımlanıyor. Bu dikkat çekicidir. Konuya ahlak eğitimi açısından bakarsak, utanma duygusu gerçekten insanın pek çok kötülükleri yapmasını engeller. Bu duyguyu yitiren insanlar pervasızca bir çok kötülükleri yapabilirler.

Bu fasılda Şeddin hükümleri Şöyle sıralanıyor: 1. Tevbe 2. Mücahit 3. Yakın Dostluk 4. Sadakatin tam olması 5. Tevekkel olma 6. Adeti terk etme

Bunları Şöyle açıklayabiliriz: birincisi yaptığı kötülüklerden piŐman olup bir daha yapmama konusunda Tanrı'ya söz vermek. İkinçisi, kötülüklerle mücadele etmek, ncs yakınlarla hatta bütün insanlarla dost olup kötü dŐnceleri kafadan atmak. Dördüncüsü yakın dostlara ve arkadaşlara tam sadakat, yani bağlılık, beŐincisi bir konuda üzerine düŐeni yaptıktan sonra gerisini Tanrı'ya bırakmaktır. Yoksa hiçbir Şey yapmadan işi Tanrı'ya bırakmak tevekkül değildir.

Hız. Ali'nin yolunun Şartı altı olarak kabul ediliyor: 1. Tevbe 2. Teslim 3. Ölüm 4. Takva 5. Kanaat 6. Uzlet

Bunu Şöyle açıklayabiliriz. Kişi yaptığı kötülüklerden piŐman olarak tevbe etmeli ve kötülükleri bir daha yapmamalıdır. İkinçisi teslim olmaktır. İslam zaten teslim olmaktan gelir. Yani Tanrı'ya teslim olmaktır. Kanaat etmek günümüzde çok önemlidir. Nedeni ise, insanlardan bazıları ağzl olup bu özellikleri dolayısıyla hem diğer insanlara ve hem de devlete zarar verebilirler. Bu fasılda Şeddin eni olarak 6 Şey sayılmaktadır; 1. İlim 2. Amel 3. Sabır 4. Rehber 5. Allah'a Şükür 6. İhlas

Ahlak ve fazilet eğitimi açısından bu üç Şeyi çok önemli bulmaktayız. Çünkü kötülüklerin başı cehalettir. Cahillik ancak bilimle giderilebilir. Nitekim Sokrates,"Kimse bilerek kötülük yapmaz" diyerek kötülüklerin bilgisizlikten kaynaklandığına işaret etmiştir.

İkinci olarak bilmek çok fazla bir anlam ifade etmiyor, asıl önemlisi bildiğini yaşamaktır, Ftvvetnamenin tabiri ile amel etmektir.

ncs sabır, günümüz insanında sabır gittikçe azalmaktadır. Başka insanları iğliğine ve hayatın sıkıntılarına karşı sabrın son derece önemli olduğuna inanmaktayız.

Dördüncüsü rehber, günümüzde rehberlikte çok önemlidir. Çünkü bugün bireye çeşitli konularda yol gösterecek kişi ve kuruluşlar hemen hemen yok denecek kadar azdır. Oysa fütüvvet ehlinde pir, stad, yol ağası, sağ ve sol kardeşler gibi rehberler bulunmakta idi.

Beşincisi Tanrı'ya Őükürdür. Yukarıda insanlardan bazılarının ağgözlü olduklarına işaret etmiştik. Bu nedenle insanlar doymak bilmiyor ve dolayısıyla Tanrı'ya Şükür de etmiyor. Bu durum sonuçta hem bireyin hem de toplumun zararına yol açabiliyor.

Altıncısı ihlastır. İhlastan bir konudaki samimiyeti anlıyoruz. Gittikçe insanlardan bazıları gerek inançlarında ve gerekse dostluklarında samimiyeti kaybediyorlar. İlişkiler daha çok çıkar esaslarına göre kurulabiliyor.

Yine bu fasılda dinin hutbesi olarak Őunlar sayılıyor: 1. Yalan söylememek 2. Zina yapmamak 3. İçki içmemek 4. Hırsızlık etmemek

Bunlardan yalan, zina ve hırsızlık kişinin kendisinden başka toplumu da ilgilendirmektedir. Çünkü bunlar kişinin dışında başkalarına da zarar veriyor. Eğer kişi içki içip, kendisinden geçerek başkalarının mal, can, ırzına zarar verirse, o da kişisel olmaktan çıkar ve toplumsal hale gelir.

Bu fasılda ayrıca yolda edepli olmanın altı nesnesi kabul edilmektedir. Bunlar : 1. Büyükleri karşısında iki dizi üzerinde oturmak 2. Sır saklamak 3. Hoca yanında alçakgönüllü olmak 4. Pir yanında az konuşmak 5. Yaratılanlara hor bakmamak 6. Pir ne söylese kabul etmektir.

Dokuzuncu fasılda, bir erkan ehlinin bir ilden bir ile giderse, o ilin piriyle buluşmasının vacip olduğundan söz edilir. Ona pirinin kim olduğunu sorarlarsa, o hangi sanatı bilirse onun pirinin ismini söyler. Ona üstadlardan ne öğrendiğini sorarlarsa, size hizmet etmeyi, edep ve erkan öğrendim der.

Bu açıklamalardan, fütüvvetnamelerin okunup uygulandığı dönemlerde, ortak davranış kurallarının toplum tarafından benimsendiğini ve bunun gençlere öğretilip uygulandığını anlıyoruz.

Burada yine mürşid-i kamil, şu nasihatı yaptı denilmektedir. Dilin şahadette, elin sehavette ve ayağın ibadette bulunsun. Böylece boş ve gereksiz işlerle uğraşma.

Onuncu fasıl seccade üzerinde oturanlardan bahsediyor. Bu fasılda Ahilik törenlerinde temsil edilen şedd kuşatma işinin Hz. Adem'e kadar gittiği görölüyor. Hz. Adem, şit Peygambere kabiliyet verdi ve belini bağladı. Bu sırasıyla Hz. Muhammet'e geldi. Cebrail, Mikail, İsrail, Azrail Hz. Muhammet'in belini bağladılar. Ayrıca Cebrail Hz. Muhammet'e "Hz. Ebu Bekir, Ömer, Osman ve Ali'nin bellerini bağla", dedi.

Yine bu fasılda, mührü pay etmek konu edilir. Post sahibi bir ustanın payını mühürlemek gerekirse, mahremeyi alıp, payını ortasına koyar ve mahremenin dört ucunu toplar. Her bir ucu için “Cami, Mimber, Mihrap, Çırak” der.

Burada cami, mimber, mihrap sözleri ile çırak sözü yan yana bulunuyor. Cami Müslümanların ibadet ettikleri yer. Mihrap, imamın namaz kıldırıldığı yer, mimber ise, Cuma günleri hocanın hutbe okumak için merdivenlerle çıktığı yüksek bir yerdir. Herhalde çırağın bu mekanlara yakın olması gerektiği, vurgulanmış olmalı.

Payı kaldırırken ustanın dört ismi anması vaciptir. Bu isimler: Ebu Bekir, Ömer, Osman ve Haydar. Burada Haydar’dan kastedilen Hz. Ali’dir. Dördüncü bölümde açıklandığı gibi, Haydar Arapça’da “arslan” anlamına gelir. Allah’ın arslanından kastedilen kişi Hz. Ali’dir.

Bundan sonra euzu besmele çekip, Allahutealadan helalinden kazan, der. Helalinden kazan sözü bugün çok önemlidir. Çünkü günümüzde gittikçe haram ve haksız kazanç meşrulaşmakta ve adeta son derece normal bir durum arz etmektedir. Bu durum toplumsal adaletsizliklere ve ahlaki çöküntüye zemin hazırlamaktadır.

On birinci fasılda, yeşil yapraktan bahsediliyor. Bu fasılda yine bir tören anlatılmaktadır. Şeyh meclisteki ihtiyarlar der ki: bu usta olacak kişinin davası var, hakkında ne buyursunuz?

Pir, usta adayına nerede revan oldun? diye sorar. Cevabı, Peygamber efendimizin, fukaranın ve siz erenlerin nazarında. Pirin belini ne ile bağladı? diye sorulursa, cevabı, kendisinin hoşnutluğu ve erenlerin icazeti iledir.

Usta adayı kendisinin Hz. Muhammet ve erenler nazarında yola koyulduğunu ve pirinin belini kendi hoşnutluğu ile bağladığını söyleyerek bir anlamda doğruluktan ayrılmayacağına söz vermiş oluyor.

Yine usta adayına şeddin manası nedir? derlerse, cevabı, teslim olmaktır, vefadır. İhanetin son derece normal bir olay haline geldiği günümüzde, vefalı olmak ne güzel meziyettir.

Usta adayına, üstadın sana baktığında başın nerede idi? diye sorarlarsa, o, “elim başımda, başım elimde idi” der. Bunun manası başım elimde gaza için, elim başımda tekbir içindir. Bundan maksat nedir? denirse, cevabı, “Allah’tan başka İlah yoktur, Muhammet O’nun elçisidir.”

On ikinci fasılda, bir üstad öğrencisini rubi paye (çıraklıktan ustalığa geçişte bir mertebe) çıkardığında kulağını tutup der ki: “Bedenin

kapısı, kalbinin hazinesi kulluktur. Eğer hayır işitirsen, kulağını bunu söyleyen erkana tut, kötü Şeyler işitirsen, bunu unut, git. Kendinden büyüklere saygılı ol, misafirlerin ayakkabılarını çevir. Hocaların karşısında el kavuşturup, dur.

Yine bu fasılda, ikinci defa ũstadın ũğrencisini rubi paye çıkarmasından bahsediliyor. Bu yukarındakinden biraz farklı. ũstad ũğrencisinin elini tutup yüzüne bakarak Őunları söyler: Ođul, dinde olgun ũstad ol, tarikat mensupları arasında sürekli ol, gerçeklerden haberdar ol, ma'rifette utanan kişilerden ol, sevimli ol ve Hz. Muhammet'e sevgili ol, dūřmanına dūřman ol.

Yine bu fasılda nasihat Şöyle devam etmektedir: ũç nefes ũstadlar buyurmuşlardır: zehir gibi acı Őözü yut. Hem ham davranışı ve hem de ayıbı ört. Yani sana birisi kötü Őöz söylese, o Őözü yut, Őözün sahibine kötü Őözle cevap verme. Hem ham davranış ve hem de ayıbı açığa çıkarma. Çünkü bu, sana ve topluma bir Şey kazandırmaz. Yine aynı anlamdaki Horasan erenlerinin nasihati de Şöyle dile getirilir: gördüğün ayıbı sakla, çiğ Őöz söyleme, işittiğin acı Őözü yut ve bunu açıklama.

Yukarıda konu edilen meziyetler olgun insanın özellikleridir. Bir toplumda olgun ve anlayışlı insan sayısı ne kadar çoğalır, toplum o kadar huzura ve barışa kavuşur. Bugün insanların birbirine daha az katlandıklarını; sokakta, otobüste, durakta gereksiz Şeyler için tartıştıklarından anlıyoruz. Bu ve buna benzer sebeplerle yukarıdaki tipte eğitime bugün daha çok ihtiyacımız olduğunu sanıyoruz.

SONUÇ

Fütüvvetçilik, Abbasiler döneminde ortaya çıkan bir örgüt iken, Ahilik, Anadolu Selçukluları döneminde Ahi Evran Veli tarafından kurulan bir esnaf örgütüdür. Ahilik meslek eğitimi yanında ahlak eğitimini de gerçekteşiren bir tasavvufi yoldur. Fütüvvetnameler ise Ahilerin temel kurallarını ortaya koyan yazılı yasalar olsa gerektir.

Ele alıp incelediğimiz bu fütüvvetnameden çıkardığımız sonuçları Şu Şekilde ifade edebiliriz.

Bu fütüvvetnamenin diğer birçok fütüvvetname ile benzer ve farklı tarafları bulunmaktadır. Bundan yazarın, fütüvvetnamelerin çoğunu okumuş olduğu ve her fütüvvetnameden faydalanarak onların hepsinden farklı bir eser ortaya koymaya çalıştığı söylenebilir.

Bu fütüvvetnamede sık sık törenlerden bahsedilmektedir. Bugün törenler gerek okulların ve gerekse diğer resmi kuruluşların eğitim programlarının ayrılmaz birer parçasıdır. Çünkü bunlar vasıtasıyla

kuruluşlar, eğitim fonksiyonlarını yerine getirebilir ve bir toplumun kültürünü yeni nesillerle aktarabilirler.

Fütüvvetnamelerdeki bazı prensiplerin Türk halkı arasında hala yaşadığını görüyoruz. Bunlar: oturmak, kalkmak, yemek yemek, ziyaret usulleri, misafire saygı ve ikram, temizlik, yemekleri horlamamak, insafli olmak vs.

Fütüvvetnameler, Türk insanının hayat anlayışını ve yaşayış biçimini etkilemiştir. Ancak bugün ahlaki alanda bazı yozlaşmaların ve toplum yapısını sarsacak sapmaların varlığı da bir gerçektir. Bununla ilgili olarak toplumumuzda güvensizlik, hileli mal üretme, yolsuzluk, rüşvet, hayali ihracat ve batan krediler gibi birçok şikayet konusu bulunmaktadır.

Ayrıca bireysellik ve egoizmin arttığı da gözlenmektedir. Bireysellik belki çağımızın ve sanayi toplumunun bir özelliğidir, ancak insani duyguların da gözardı edilmemesi gerekir. Kanımızca, bütün bunların temelinde yeterli ve etkili bir ahlak eğitiminin verilmeyişi bulunmaktadır.

Fütüvvetnamelerde Türk kültürüne ait ölümsüz birtakım değerler mevcuttur. Ele aldığımız fütüvvetnamede örneğin, doğruluk, cömertlik, dostluk, sadakat, kanaat, takva, tefekkür, vefa, ilim, amel, sabır, ihlas, sır saklama gibi bireyi ilgilendiren erdemlerle, yalan söylememek, zina yapmamak, hırsızlık etmemek, hoca ve büyükler saygı, insaf etmek, ayıbı örtmek, çığ söz söylememek, kötü söze cevap vermemek gibi bireyle birlikte toplumu da ilgilendiren konular yer almaktadır.

Fütüvvetnameler meslek eğitimini değil, ahlak eğitimini kendilerine konu edinmişlerdir. Bundan da anlaşılıyor ki, iyi ve nitelikli bir usta yetiştirmenin ön-şartı, yeterli ve etkili bir ahlak eğitiminden geçmektedir. Bunun, bugün, yukarıda belirtilen nedenlerle, her zamankinden daha önemli hale geldiğini düşünüyoruz.

Ahilikteki şedd kuşatma törenindeki usuller, fütüvvetnamelerden alınmıştır. Bu törenlerde de yine ahlak eğitimi amaçlanmıştır. Çünkü incelediğimiz bu fütüvvetnamede, şedd kuşatılan kişinin kin, hile, buğuz, haset, büyülenme gibi bütün ahlak düşüklüklerinden uzak ve ahlaklı bir insan olacağına, inanılmaktadır.

Fütüvvetnamelerin birer ahlak kitabı olarak okunup uygulandığı dönemlerde, ortak davranış kurallarının benimsenip uygulandığına şahit oluyoruz. Bunlar aynı zamanda toplumsal kontrol görevini de yerine getiriyorlardı. Fütüvvetnameler toplumun çoğu tarafından benimsenen ve yaşanan ortak bir kültürü meydana getirmişlerdi.

Bugün ise ahlak eğitiminin verilip verilmemesi tartışıldığı gibi, bu eğitimle gençlere hangi değerlerin benimsetilmesi gerektiği de açık seçik belli değildir. Bu konuda bir kargaşa olduğu söylenebilir.

Fütüvvetnamelerde Türk ahlakının ilkelerinin belirlendiğini görüyoruz. Bugün bu ilkelerden bazıları değerini yitirmiş olabilir, fakat pek çoğu hala önemini korumaktadır. Bunların çocuk ve gençlere hatta bütün topluma benimsetilmesiyle ahlak buhranına belki bir çözüm bulunabilir.

KAYNAKLAR

Abuşoğlu, Ömer; “Bütün Yönleriyle Ahilik”, Ticaret Sanayi Odası Dergisi, Sayı: 72

Arslanoğlu, İbrahim; Yazarı Belli Olmayan Bir Fütüvvetname, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1997.

Çağatay, Neşet; Bir Türk Kurumu Olarak Ahilik, S. Ü. Yay, Konya, 1981.

-----; “Fütüvvetçilikle Ahiliğın Ayrıntıları” Belleten (76), Sayı: 157-170

Gölpınarlı, Abdulkaki; “İslam ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları” İ. Ü. İktisat Fakültesi Mec., Cilt: 11 s: 6, İstanbul, 1949-1950.

-----; “Burgazi ve Fütüvvet-namesi”, İ. Ü. İktisat Fakültesi Mec. Cilt: 15, İstanbul.

İbn’ül Arabi; El- Fütühhat el-Mekkiye, Çev: Nihat Keklik, İ. Ü. Yay, İstanbul, 1980

İmam-ı Gazali; İhya-u Ulumid-Din, Çev: Ahmet Serdaroğlu, Ankara, 1964

Kocatürk, Sadettin; “Fütüvvet ve Ahilik”, XX. Ahilik Bayramı Kongresi Tebliğleri, Kırşehir, 1984

Özön, M. Nihat, Osmanlıca – Türkçe Sözlük, 1979

Taeschener, Frans; “İslam’da Fütüvvet Teşkilatının Doğusu Meselesi ve Tarihi, Ana Çizgileri”, Çev: Semahat Yüksel, Belleten, Cilt: 36-72, Sayı: 141-144

Tarus, İlhan; Ahiler, Ankara, 1972

DON DEĞİŞTİRME MOTİFİ ve AHİ EVRAN'IN YILAN DONUNA GİRMESİ

Namık ASLAN*

Tarama Sözlüğü, don (ton) kelimesinin Türkçe kaynaklarda, elbise, kılık, kıyafet ve renk anlamlarında kullanıldığını belirtmektedir.(Tarama Sözlüğü1965:1211) Oysa kelimenin bu anlamların dışında başka anlamlarının da olduğunu, sözlükle ilgili olarak tarandığı iddia edilen eserler dahilinde bile söylemek mümkündür. Mesela; “Velâyetnâme-i Hacı Bektaş” sözlükle ilgili taranılan kaynaklar arasında gösterilmiştir. Herkesçe malumdur ki, Velâyetnâme'nin pek çok yerinde (turna tonu, şahin tonu, güvercin tonu, yılan tonu, ..., vb.) ifadeler sıklıkla geçmektedir. Sözlükte don(ton) kelimesinin anlamı tanımlanırken, Velâyetnâme'deki bu farklı anlam gözden kaçırılmış veya sadece elbise ve renk anlamları örneklendirilmiş olsa gerektir. “Turna donuna girmek”, “güvercin donuna girmek”, “yılan donuna girmek” gibi ifadelerde, don kelimesinin elbise veya renkle alakasının olmadığı herkesin malumdur.

Don kelimesinin; “adam âşık donuna girdi” veya “keloğlan donuna girdi” ifadesiyle, “adam güvercin donuna girdi” veya “geyik donuna girdi” ifadesindeki anlamı aynı değildir. İlk iki örnekte “kıyafet değiştirme, son ikisinde ise bizim de aşağıda üzerinde duracağımız anlamıyla vücut değiştirmedi. Yani kelime; “renk ve elbise” anlamlarının dışında “vücut, beden, kalıp” gibi anlamları da içermektedir. Bu önemli ayrımı göz ardı edildiği için, bazı kıyafet değiştirmeler, şekil değiştirme gibi sunulmaktadır. Bu noktadaki motif kargaşasının iki sebebi vardır. Birincisi, don kelimesinin sadece; kılık, kıyafet olarak algılanması, ikinci etken ise, “şekil” kelimesinin anlam itibariyle kıyafeti de içermesidir.

Halk anlatılarında görülen ve evrensellik arz eden bu kalıbın (motifin) Motif İndeks'ten dilimize çevirisinin, ayrıntılar hesaba katılmadan “şekil değiştirme” ifadesiyle karşılanması, bu anlam kargaşalarını da beraberinde getirmiştir. Kaldı ki, “şekil değişme” ile

* Yard. Doç. Dr., Niğde Üniversitesi Fen-Edebiyat Fak., Türk Dili ve Ed. Böl., NİĞDE

“Şekil değiştirmek” bile aynı değildir. Kişinin iradesi dahilinde olan değişimin bizdeki adı “don değiştirmedir”. Bu hal diğer dđnüşümlerden, diğer başkalaşımlardan farklıdır (Sakaoğlu 1980:28). Tabiat güçlerinin etkisiyle arz üzerinde meydana gelen Őeklilerin insan muhayyilesindeki algılanışının kelimelerle yapılan tasviri (Anadolu efsanelerindeki taş kesilme de tabir edilen oluşumların tamamı buna dahil edilebilir) veya Guguk kuşunun ibiğinin, yusuşuk kuşunun sesinin tahayyülen hikayesi ile (Sakaoğlu 1992:121) bir kişinin veya varlığım, dilediği surette görünebilme gücü aynı değildir. Değişim, kiminde kahramanın iradesi dahilinde, kiminde irade dışıdır. Kimi değişimlerde kahramanın dahli olmadığı gibi, kimi değişimler ise tamamen kahramanın istemi dışındadır. Kimi bir yasakla ilgili olup cezaî, kimi utançla, kimi hainlikle, ihanetle alakalı, kimi dua, kimi beddua sonucu, kimi sihrîdir. Kimi değişimler ise bunlardan bütünüyle ayrı, burada bizim de bahis konusu edeceğimiz misalde olduğu gibi Tanrısal bir güç durumu arz etmektedir.

Kıyasacası, “Şekil değiştirme” kavramı, İngilizcideki “metamorfoz” kavramının dilimizdeki tam karşılığı değildir. Bize göre bu motif ; “değişim, dđnüşüm motifleri” diye adlandırılmalı ve yukarıda belirtmeğe çalıştığımız farklılıklar alt başlıklarla (don değiştirme, taş kesilme, sihirli objeler veya sözlerin etkisiyle meydana gelen değişimler, ..., gibi) belirtilmelidir.

“Don değiştirme” ya da yaygın kullanışıyla “Şekil değiştirme” veya bizim önerdiğimiz adıyla “değişim-dđnüşüm motifleri”, incelemeye tabi tutulacak pek çok örnekte de görüleceği üzere, mitolojimize kadar götürebileceğimiz ve Türk inanç sistemiyle adeta mecz olmuş bir motif görünümündedir. Bu motifin, özellikle evliya menkıbelerindeki yansımalarının İslam öncesi inanç sistemimizle alakasına, Abdülkadir İNAN (İnan 1987:462), Bahaeddin ÖGEL (Ögel 1993:29) ve A.Yaşar OCAK (Ocak 1983:154-172) gibi bilim adamlarının da işaret ettiklerini burada belirtmek isterim.

İslamiyet’le de sentezleyip, bir kısmını “keramet” diye adlandırdığımız bu fevkalade halin örnekleri dikkatle tetkik edildiğinde, kahramanların güç derecelerinin birbirinden farklı olduğu, ayrıca gücünü kiminin insanların iyiliği için kiminin de insanların kötülüğü için kullandığı görülmektedir. Bu halin mitolojimizdeki “Bay Ülgen” ve “Erlik” safında yer alan iyelerle benzerliği gözden uzak tutulmamalıdır.

Bu motifin tezahüründe, irade dahilinde meydana gelen ve aslına da dđnüşebilen değişimlerde, cevaplandırılabilir kimiler soruların kültürler açasından önemli aydınlanmalar sağlayabileceği kanaatindeyiz. Mesela; bu güç sahipleri neden insan kalıbından çıkmak ihtiyacı

duyarlar? İkincisi; başka binlerce hayvanın suretine girebilecek iken belli başlılarını (kartal, doğan, şahin, turna, güvercin, kurt, ceylan, koyun, keçi yılan, köpek) niçin tercih ederler? Birinci sorunun cevabının, “değişim-dönüşüm” motifinin evrensel yönüyle alakalı olduğu söylenebilir. İkinci sorunun cevabı ise milli olup kültürle alakalıdır. Yani bu motifin tezahüründe neyin şekline niçin girildiği kültürün tercihidir. Bir başka yazımızda bu konu üzerinde teferruatlı olarak durduğumuz için, burada bir örnekle kifayet edeceğiz.

Mesela “güvercini” ele alalım. Barışa simge olarak, neredeyse evrenselleşen bu kuş, pek çok kültürde kahramanların suretini sıklıkla tercih ettiği bir varlık görünümündedir. Ancak, Türk Kültürü başka hiçbir kültürde rastlanmayan şekliyle bu kuşu öylesine ululamıştır ki, ismine dahi bir kutsiyet vermiştir. Kuşun isminin “gök” kelimesinden yapıldığı dikkate alınırsa (Eren1999:168) nasıl bir kutsiyet verilmek istendiği kolaylıkla anlaşılacaktır. Kuşun, Tanrı'nın da simgesi olan gökle sıfatlanması, onun şeklinin, bizim kültürümüzde kimler tarafından ve niçin tercih edildiğini de anlaşılır kılmaktadır. Dede Korkut'un Deli Dumrul Boyunda Azrail'in, (Ergin 1989:179) Anadolu'ya gelirken Hacı Bektaş Veli'nin güvercin donunu tercih etmeleri, (Gölpınarlı1990:18) bu kuşun Tanrıyla olan münasebetiyle alakalı olsa gerektir. Kartal, doğan, şahin, güvercin, turna, kuğu, kaz gibi kuşların ve özellikle kurt şeklinin, kutsal varlıklar tarafından tercih edildiğini, mitolojimize kadar uzanan bir çizgide örneklendirmek mümkündür. Uygur menşe efsanelerinde Tanrı'nın kurt suretine girdiği hiçbir yanlış anlaşılmaya meydan vermeyecek kadar açıktır.(Ögel1993:18) Zaten Türk Mitolojisinin kurda kutsiyet atfetmesi de (alt edilemeyen yırtıcı hayvan, kurdun ve Türk'ün hayat tarzı ve güdüsel davranışları arasındaki benzerlik, vs. gibi görüşler bir yana) Tanrı'nın, suretine büründüğu veya suretinde tecelli ettiği varlık olmasından dolayı olsa gerektir. Türk mitolojisindeki kurt menşeli türeyiş efsaneleri ve bunlara bağlı olarak; Tanrı'nın kut verdiği millet, Tanrı soylu millet gibi çeşitli yazılı kaynaklara da yansıyan inanışlar bu düşüncemizi desteklemektedir.

Prof Dr Abdulkadir İnan, Anadolu'daki Türkmen dervişlerinin suret değiştirme ile ilgili menkıbelerini şamanizmle alakalandırmakta ve Altay kamlarının “töz”, Türkistan ve Kırgız baskılarının “arvak”, Yakut oyunlarının “ije kil” yahut “emeget” diye adlandırdıkları yardımcı ruhlarla ilişkilendirmektedir.(İnan 1995:83) Don değiştirmenin ruh tasavvuruyla alakası aşıkardır. Ancak, “töz, arvak, veya emeget” şamanın veya kamin kendi ruhuyla da alakalı olmakla birlikte, ikinci bir “yardımcı ruh” veya “eş ruh” konumundadır. “Eş ruh” veya “yardımcı ruh”

inancının, Anadolu Türklüğüne yansıyan şekilleri; dünyada herkesin mutlak bir benzerinin, eşinin olduğu inancı ile yine herkesin gökte bir yıldızının olduğu, gökten bir yıldız kaydığı zaman dünyadan da bir kişinin ayrılmış olacağı şeklindeki yaygın inanış olsa gerektir. Don değiştirmede ikinci bir ruhtan değil, bir tek ruhun farklı kalıplara girebilme halinden ancak söz edilebilir. Bir diğer husus; “töz”, “arvak” veya “emeget”, herkes için söz konusu olan eş veya yardımcı ruhlardır. Don değiştirme ise herkesin ukdesinde olan bir hal olmayıp, ancak seçilmişlerin gerçekleştirebildiği bir fevkaladeliktir. Kısacası; don değiştirme yetisi, “töz, arvak veya emeget” inancıyla belki aynı kaynaktan, onlar kadar eski, ancak onlardan büyük ölçüde farklı, bütünüyle Tanrısal bir güç görünümü arz etmektedir.

“Değişim-dönüşüm motif gurubu içinde yer alan ve bizde hususi olarak “don değiştirme” denilen bu fevkalade hal; Türk din kültürünün, ruh tasavvuru ile ilgili olarak kısmen İslam’a da benimsettiği bir inanç görünümündedir. Ortodoks İslam düşünürlerinin veya Arap sūfi geleneğinin, bir bölüğünü eren-evliya, diğer bölüğünü de bătıl-sapkın addettiği bu güç sahipleri, İslam öncesi Türk inanç sistemindeki “ak ve kara iyelerden” başkası olmasa gerektir. Bir farkla ki, İslam öncesi Türk inanç sistemi içerisinde “ak iye” vasfında olabileceği tahmin olunabilen bir kısım unsurlar, Ortodoks İslam düşünürlerinin şer’i akideye uygun görmemeleri sebebiyle, bătıl addedilmiş ve “kara iye” safına eklenmiş benzemektedir. Özellikle “heterotoks” tabir olunan zümreler (ki, Türkmen dervişlerinin hemen tamamı böyledir) bu durumdan hayli nasiplenmişlerdir.

13.yy Anadolu’sunda merkezi Sünni otoritenin gücünü arkasına almış Mevlana gibi Türk düşünce tarihinin yetiştirdiği en büyük filozoflardan biriyle, karşı karşıya getirilen ve bu sempozyuma vesile olan Ahi Evran da, yukarıda belirttiğimiz heterotoks zümrelerin önde gelen simalarındandır.

Prof Dr Ahmet Yaşar OCAK “heteredoksi” terimiyle ilgili olarak; “sapkınlık değil ama, sosyo-kültürel yapıları kitabi ve doktriner bir İslam anlayışına yeterince nüfuz etmeye mâni teşkil ettiğinden, İslam’ı ister istemez eski inançları doğrultusunda ve etkisinde anlamak zorunda olan, bu yüzden de **kitabî İslam’dan bazı konularda farklılaşmış** bir İslam anlayışı geliştiren zümreler...” şeklinde bir açıklama getirmektedir (Ocak 1991:77). Aslında bu açıklamayla “heteredoksi” terimine kastedilen anlamı dışında yeni bir anlam yüklenmiş değildir. Bu zümreleri “kitabî İslam’dan bazı konularda farklılaşmış” olarak görmek “sapkın” demenin kibarcası olsa gerektir.

“Heteredoksi” terimini burada biz de kullanıyoruz ancak, bu terimi; yukarıdaki gibi “kitabî İslam’dan bazı konularda farklılaşmış veya yarı Müslüman” anlamında değil, İslam’a bütün içtenliğiyle inanan fakat, Arap olmayan ya da Araplaşmayan sûfi zümreler anlamında kullanıyoruz. Arap sûfi geleneği kendi hurafelerini İslam’la mecz etmekte bir beis görmez iken, özellikle Türk ve Fars renklerinin girişini İslam’dan uzaklaşma olarak görmüş ve aslî renklerini muhafaza edenlere karşı şiddetle mücadele etmiştir. Emeviler’le başlayan bu yaklaşım, Abbasilerde de sistemli bir şekilde sürdürülmüş, zamanla İslam devlet ideolojisi haline dönüşmüştür. Bizce, makul ve mantıklı bir sebebi olmamakla birlikte, Türklerin kurduğu devletlerde de, kuruluş safhası tamamlandıktan bir müddet sonra, umumiyetle aynı ideolojinin hakim olması enteresandır. I.Alaeddin Keykubat’tan sonra Anadolu Selçuklu Devletinin, 15.yy.ın ikinci yarısından itibaren de Osmanlı Devletinin resmî devlet ideolojisi, büyük ölçüde kaynağını Emevi ve Abbasi tecrübesinden alan İslam devlet ideolojisidir (Ocak 1989:74-105). Devletin resmî ideolojisi gereği, bu şiddetli baskıdan en çok nasiplenenler de ne acıdır ki, yine Türkler ve onların manevi dayanağı olan babaları, dedeleri ve sûfilere olmuştur. Bu baskı öylesine şiddetli, yıldırıcı ve aşağılayıcıdır ki, bazı Türk sûfilere Arap olduklarını gösterir şecereler dahi icat etmek zorunda kalmışlardır. Şahsi emelleri ve menfaatleri için kılıcı kölelerinin eline tutuşturup, kendi soyunun kanını döken Arap’ın, bu kabilecilikten öteyi idrak edemeyen töresini, imparatorluk deneyimi olan bir soyun vârisi olanların şiar edinmiş olmaları dramatik ve yürek sızlatıcı olsa da, maalesef gerçektir. İşte, Ahi Evran-ı Velî’nin, 13.yy Anadolu’sunda maruz kaldığı kötü muamelenin asıl sebebi kanaatimize göre budur.

Karşılaştıkları gündün itibaren Arap’ın ve 13.yy.da Moğol zulmünün yurtsuz bıraktığı Türklerin, Anadolu’da örgütlenmesi ve tutunması için birlik kurmak, Ahi Evran’ın bâtil sayılması için yeterli addedilmiş, bu suç O’nu idama kadar götürmüştür. Hatta O’nun, “Evren veya Evran” diye sıfatlandırılmasında dahi, resmî ideolojiyi temsil edenlerin maksatlı katkılarının olabileceği düşünülebilir. Kelimenin (Türk Mitolojisinde “ejder” karşılığındaki müspet anlamı bir yana bırakılırsa) Türkçe’de yılan anlamında kullanılıyor olması ve folklorumuzun yılanla pek olumlu vasıflar yüklememesi, ihtiyatla yaklaşımımıza temel teşkil etmektedir. Bu durum, yukarıda “şer’i akideye uygun görülmedikleri için bâtil addedilip karalaştırılan ak iyeler” şeklinde tanımladığımız kesimler için de, iyi bir örnek olarak düşünülebilir.

Bu büyük Türk sūfisi için verilen “Evren” lakabının halk dūřüncesindeki anlamının, kelimenin mitolojik anlamı olduğuna hiçbir řūphemiz yoktur. “Evren” veya “ejder”; tıpkı arslan veya kaplan gibi bir alplik vasfıdır. Ayrıca tecrūbe ve buna bağlı olarak bilgeliğin de simgesidir. Dede Korkut’ta olduğu gibi “heybetli, ulu, yūce, pīr” anlamlarında kullanılmıştır (Ergin1989:98,112,179,185). Nasirū’-d-Din Mahmud’a ; ahilerin pīri, ahilerin ulusu anlamına “Ahi Evren” denildiği aşıkardır. En azından Tūrkmen kitlelerin “Evren” lakabını bu anlamda kullandıkları muhakkaktır. Zaten “Evren” kelimesinin mitolojik anlamının yılanla alakası da yoktur. Evren; Orta Asya kozmolojisinde feleğin çarkını dōndürdüđüne inanılan, zaman tanrısının bir adıdır.(Esin 2001:43). Mitolojimizdeki yaygın kullanılışıyla Öd Tengri’dir. Feleđin evrilme işini yaptığı için “Evren” denilmiştir. İlahları çeşitli varlıklarda tecelli ettirerek şekillendiren bir mitolojik tasarımıla, (ki yukarıda verdiğimiz “kurt” örneği bunlardan sadece biridir) bu zaman ilahı (Öd Tengri), ıssız yerlerde yaşadığına inanılan dev bir yılan olarak tahayyūl etmiş olsalar gerektir.

Prof.Dr. Mikail BAYRAM, Nasirū’-d-Din Mahmud’a “evren” adının verililişiyle ilgili olarak dört farklı rivayet tespit etmiştir(Bayram1991:76). Bunlar: Bedir Savaşında gösterdiği yararlılıktan dolayı Peygamberin ona bu unvanı verdiği, Kayseri’de kurduğu debbağ atōlyesinin mahzeninde yılan beslediği, Kırşehir’de halka musallat olan bir yılanı kendine muti kıldığı ve Ölüm zamanı geldiğinde yılan suretine girip bir kayanın dibine aktığı şeklindeki rivayetlerdir. Birinci rivayet; O’nu resmi devlet ideolojisine yüzlū göstermek, ikinci rivayet; debbağ sanatının piri olduğu ve yılan derisini dahi işleyebildiğine işaret etmek, üçüncü rivayet; velilik mertebesini gösterir delil-i keramet, dōrdüncü rivayet ise; üçüncü rivayetle de alakalı olarak, don değiştirebilme gücüne sahip olduğunu ve de yılan suretine girebildiğini belirtmek içindir. Bu tevatürlerin hepsinde de ortak olan tek nokta, görüleceği üzere yilandır. Bize göre de dericilik mesleği ile ilgili olarak yılan avladığı veya beslediği ihtimali kuvvetli görölmektedir. Özellikle Kayseri’deki debbağ-hānede yılanların olduğu şeklindeki rivayet bu ihtimalin kuvvetli delili sayılabilir.

Ahi Evran’ın yılan suretine bürünüşüyle ilgili olarak anlatılan tevatürlerden biri de “Velayet-nāme-i hacı Bektaş-ı Veli” yazmalarında yer almaktadır.(İnan) şahsi kütüphanemizde de yer alan bir “Velayet-nāme-i hacı Bektaş-ı Veli” yazmasından transkribe ettiğimiz bu kısım tebliğimize eklenmiştir. Rivayet özetle şöyledir:

“ Aksaraylı âlimlerden Molla Said (Sadedin) talebelerini de yanına alarak, Hünkâr Hacı Bektaş Veli’yi ziyaret için yola çıkar. Talebelerden hiç biri Hünkâr’ın gerçek bir velî olduğuna inanmamış ancak hocalarının hatırı için bu zahmeti göze almışlardır. Durum Hünkâr’a malum olur. O an sohbetinde bulunduğu Ahi Evran’ı, kerametinin bir delili olarak bunlara karşı gönderir. Molla Said’in talebeleriyle birlikte Kızıl Irmağa yıkanmağa girdiği sırada Ahi Evran dev bir yılan suretinde (ki bu heybetteki yılan evran denilmektedir) bunların elbiselerinin üzerine çöreklenir. Sudan ilk çıkan talebe bu dehşetli evranı görünce, korkudan kendini suya atar. Baygınlık geçirdiği gibi bir müddet dili de tutulur. Burada bir evranın yaşayamayacağını düşünen Molla, bu halin Hünkâr’ın bir kerameti olduğunu anlar ve talebeleriyle birlikte tövbe edip af diler. Bunun üzerine evran gözden kaybolur.”

Aşağıda ilgili kısmın transkribi verilen bu rivayette, işaret etmek istediğimiz bazı noktalar bulunmaktadır. Hacı Bektaş’ın Ahi Evran’a hitaben: “Tur yerinden, ol bizim muhib tonumuzu giy de var...” demektedir. Evran adı kullanılmadan “muhib tonu” ifadesi kullanılmıştır ki oldukça enteresandır. Gerek hacı Bektaş ve gerekse Ahi Evran için, “evran” dost suret sayılmıştır. Yeri gelmişken Hacı Bektaş Veli’nin de bir yerde evran suretine büründüğünü hatırlatmak isteriz. Aşağıdaki metinde işaret edeceğimiz bir diğer nokta da, Molla Said’in, evranın yerleşim alanlarından uzak ıssız yerlerde yaşayan dev bir yılan olduğu şeklindeki malumat ki, bunun da önemli bir ayrıntı olduğu söylenebilir.

Ahi Evran’ın yılan suretine bürünüşüyle ilgili olarak anlatılan bu tevatürler dikkate alındığında şu sonuca ulaşmak mümkün görülmektedir. Herkesin isminden dahi korktuğu bu tehlikeli yaratıkla muhtemelen mesleği gereği olan yakın münasebeti, halk muhayyilesinde O’nu yılanlara hükmeden bir veli olarak (resmî tarihin yasaklarına rağmen) ölümsüzleştirmiş olsa gerektir. Ancak bu lakabın yılan anlamından önce göksel bir ilahın da adı oluşu gözden uzak tutulmamalıdır.

Şahsi kütüphanemizde bulunan bir “Velayet-nâme-i hacı Bektaş-ı Veli” yazmasında Ahi Evran’ın yılan suretine girişiyle ilgili kısım aşağıdadır.

“... Cümle libaslarını bir yere koyub Kızılıрмаğ girdiler. Ol vakıt Hazreti Hünkar Ahi Evran Sultan ile mezkur bınar üzerinde ol kavak ağacı dibinde oturub sohbet iderlerdi. Esna-i sohbetde Hazreti Hünkar Ahi Evran Sultan’a eyitdi: “Ahim ol danışmendler cümlesi talâk itdiler. Bizim adımız anmayalar. Şimdi Kızıl Irmağa suya girdiler. Tur yerinden o bizim muhib tonumuzu giy de var. Ta bizim adımız cümlesi anmayınca sudan taşra çıkmağa yol virme.” Didi. Şöyle rivayet iderler ki; Ahi Evran

Sultan evran tonun giyüb geldi. Bunların cümlesinin libasların çevre alub ve kuyrugun azgına alub yatdı. Pes, bunlar suda safalanub taşra çıkacak zaman oldu. Danişmendin biri birine eyitdi: “Var Hocanın gümleğini getir, giysin.” Didi. Danişmendin biri sudan taşra ıkub gördi kim cümle esbabların bir evran kabub başın dahi kuyrugun üzerine koymuş iki gözleri külhan ocadı gibi, bir heybetli tuhaf nesnedür ki söylemekle vasfi olmaz. ünkim danişmend bu heybeti görüb havfından fil hal gerü kaub su içine düşd. Dili tutuldu. Kalan danişmendler bu hali göricek: Hal nedür? Didiler. Bir lahza su içinde yatdı. Andan akılı başına geldi eyitdi: “Ne olacak bir evran cümle libaslarımızı ortaya almış, başın kuyruğu üzerine koymuş, iki gözleri sanki külhan ocadıdır, şol kadar heybetli nesnedür kim vasfi olmaz.” Pes, danişmendler bunu işidüb her birisi Mollanın yüzüne baktılar. Molla Sadedin fikre vardı: “Bu yer evran olacak yer değildir. İklimdur. Köy, ift, koyun, sığır dopdoludur. Evran bir ıssız yerde olur. İmdi bu iş erenlerin rumuzudur, gayrı değildir.” Didi. Andan ol danişmendler eyitdiler: “Katırı yutmuş mı?” Eyitdi: “Yutmamuş, turur.” Molla eyitdi: “Ben dahi göreyim ne haldür” deyü sudan taşra ıkub evranı göricek, heman evran başın kaldırub Mollaya karşı dem urdu. Öyle kiğirdi ki vasa gelmez. Molla havfından kendiyü suya atdı. Ol heğbe suya düşdü. Katır dahi öte canibe geçdi. Andan Molla Said eyitdi: “Hiç bilürmisiniz hal nedür? Ben öyle zannederim ki bu ol gideceğimiz erin velayetidür. Anın adın agırub istiânnet umalım. Ta kim bu beladan halas olalım.” Didi. Ol danişmendler eyitdiler: “Ol erin adını anmak mümkün değil, zira cümlemiz talâk andın itdik.” Didiler. Molla bu haberi işidicek eyitdi: “Hey nâdanlar siz bu kadar rumuzları görüb yine itimad etmeyüb and idinüz hemi?” Didi. “Gelin ıkalum ol erin adın evranın karşusunda yâd idelüm. Yâ Hünkâr, yâ Hünkâr diyelim. İtikad bu kim evran gaib ola.” Didi. “Zira, muhakkak zannediğimiz gerçek er ise, evran olsa şimdi katırı yutar.” Didi. “Gelin cümlemiz sudan ıkub saf baglayalum. Yüce avaz ile yâ Hünkâr yâ Hünkâr diyelim.” Didi. Pes, cümlesi öyle itdiler. Anı gördüler kim fil hal evran gaib oldu. Sanki vücudu dünyaya gelmedi. Andan Molla Said danişmenlere eyitdi: “Kanı ol evran?” Didi. “Önümüzden gaib oldu.” Didi. Eyitdi: “Ben sizlere eyitdim, bu iş ol erin rumuzudur.” Pes, libasların giyüb ırmadı geçdiler. Katırı dutub Molla Said’i bindirdiler. Karahöyüğe doğru revan oldılar...”

KAYNAKLAR:

Bayram, Mikâil (1991), **Ahi Evren ve Ahi Teşkilatı'nın Kuruluğu**, Konya, Damla Matbacılık.

Gölpınarlı, Abdülbâki (1990), **Velayetname-i Hacı Bektaş Veli**, İstanbul, İnkılap Kitabevi.

Esin, Emel (2001), **Türk Kozmolojisine Giriş**, İstanbul, Kabalcı Yayınevi.

Eren, Hasan (1999), **Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü**, Ankara, Bizim Büro Basımevi.

Ergin, Muharrem (1989), **Dede Korkut Kitabı I**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.

İnan, Abdülkadir (1987), *Müslüman Türklerde Şamanizm Kalıntıları*, **Makaleler I**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.

İnan, Abdülkadir (1995), **Tarihte ve Bugün Şamanizm**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Ocak, A.Yaşar (1992), *Anadolu Türk Halk Süfliğinde Ahmed-i Yesevî Geleneğinin Teşekkülü*, **Milletlerarası Ahmed Yesevî Sempozyumu Bildirileri**, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları.

Ocak, A. Yaşar (1998), **Osmanlı Toplumunda Zındıklar ve Mülhidler**, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Ocak, A.Yaşar (1983), **Bektaşî Menakıb-nâmelerinde İslam Öncesi İnanö Motifleri**, İstanbul, Enderun Yayınları.

Ögel, Bahaeddin (1993), **Türk Mitolojisi I**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Sakaoğlu, Saim (1980), **Anadolu-Türk Efsanelerinde Taş Kesilme Motifi ve Bu Efsanelerin Tip Kataloğu**, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları.

Sakaoğlu, Saim (1992), **Efsane Araştırmaları**, Konya, Selçuk Üniversitesi Yayınları.

Tarama Sözlüğü II (1965), Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.

ARŞIV VESİKALARINA GÖRE BOLVADİN'DE AHİ TEŞKİLATI VE BİR AHİ ŞECERESİNİN TANITIMI

Muharrem BAYAR*

*“Hak ile sabır dileyip, bize gelen bizdendir.
Akıl ve ahlak ile çalışıp, bizi geçen bizdendir.”*

Alperenler, Gaziler, Abdallar, Bacılar adı verilen teşkilatların Anadolu'nun Türkleşmesinde büyük rolü olmuştur. Bu topluluklar arasın da Ahilerin çok önemli bir yeri olduğu gerçektir.

Şehirlerin dışında kırlara kurulan zaviyeler emniyet ve konaklama hizmetlerini yaptıkları gibi ıssız ve korkulu yerleri görüp, gözetmek için tekke kurup yerleşmişlerdir. Sefer olduğu zaman asker gönderen zaviyelerde vardır.¹ O yıllarda ulaşım çok zor olduğu için ticaret ve ziyareti büyük ölçüde kolaylaştırmış emniyet altına almıştır. Çünkü yol boyunca menziller köyler zaviyeler ve kervansaraylar hesaplanarak itinâ ile yerleştirilmiştir. Prof. Dr Taeschner' "zaviyeleri, ribatları, kervansarayları ile yol medeniyetinin kurucusu Türklerdir" diyerek konunun önemini belirtmiştir.

Maddi imkanları olanlar gelenlerin, gidenlerin, gezginlerin kendisi gibi Asya içlerinden gelenlerin konaklamaları, yiyip içmeleri, birkaç gece barınmaları için "zaviye" adını verdikleri sosyal kurumları kurmuşlardır. Zamanla bu kurumların çevresinde çiftlikler, köyler, mezzarlar, kasabalar kurulmuştur. Şehirlerin kenarına kurulan zaviyeler etrafına binaların yapılması ile yeni mahalleler doğmuş, şehirler büyümüştür. Ahiler; esnaf, sanatkar, tüccar ve diğer meslek dallarındaki meslek adamları olarak

---

* Araştırmacı-Yazar, AFYON

¹ Çay ilçesi Tekke Mahallesiindeki Yusuf Sinan Zaviyesinin aşure kepeçesinin sapında yazılı vakfiyesinde, cebelü asker yetiştirdikleri ve her sefer-i hümayunda 28 cebelü asker gönderildiği yazılıdır. Bu zaviyenin 1530 yılında geliri 12358 akçadır (438 nolu MVAD nr. 1 s. 141). Sultandağı İlçesinin Yakasinek Kasabasında bulunan Ecem Sultan Zaviyesinin geliri Tevkii Mehmet Bey'e ekşici yurdu olarak verilmiştir (455 nolu Tahrir Defteri).

şehirlerde sosyal ve ekonomik dzenin kurulmasının yanı sıra kltürün de gelişmesini sağlamışlardır.

Büyük bir iktisadi-içtimai birliğin merkezi ve eski Türk-İslam şehirlerinin özelliğinin mirasçısı olan Osmanlı şehirleri, fiziki tekamül, iktisadi ve sosyal teşekküllerin yönünden birbirine benzer. Genellikle kale, cami, mescit, imaret, han, hamam, bedesten, çarşı ve çeşitli iş kolları ile Osmanlı şehirleri birbirinin aynıdır.

1. Ahilik ve Fütüvvet

Ahilik XIII. Yüzyıldan, XX. Yüzyıla kadar Anadolu'daki esnaf ve sanatkarlar birliklerine verilen addır.

Sözlük anlamı: Arapça da "*kardeşim*" demektir.

Terim anlamı: Belli safhalarda esnaf ve sanatkarlar birliğı demektir.

Örgüt anlamı: XIII. yüzyıldan başlayarak XX. yüzyıla kadar süren Anadolu şehir, kasaba, köylerindeki esnaf ve sanatkarlar kuruluşlarının eleman yetiştirme, işleyiş ve kontrole düzenleyen bir kurumdur.²

Fütüvvet ölküsü, IX. yüzyıldan beri Türkistan'da ve İran'dan Anadolu'ya kadar olan sahalarda, esnaf ve sanatkarlar arasında yaygındı. Fütüvvet, Arapça'da "feta" kelimesinden türetilmiş bir sıfattır. Yiğitlik, cömertlik anlamına gelir.

Selçuklu Sultanları Anadolu'da fethettikleri yerlere ilk iş olarak cami, medrese ve zaviye inşa etmişler, ticaret ve sanat erbabını buraya yerleştirmişlerdir. Anadolu'ya gelen sofiler ve dervişlerin de fütüvvet-ahilik geleneğı ile yakın ilişkisi vardır.

Anadolu'da Ahi teşkilatının, Ahi Evran Şeyh Nasirü'd-din Mahmut el-Hovi(H. 567-H. 660 / M. 1175-M. 1262) isimli mutasavvıf kurmuştur.³

Ahi Evran, 1205 yılında Kayseri'ye gelmiş, Şeyhi Evhaduddin Kirmani ile Anadolu'yu dolaşarak "Ahi Teşkilatını" kurmuş ve yaymıştır. Şehirlerden köylere kadar büyük bir nüfuza sahip olmuştur. Devletin zayıfladığı XIII. Yüzyılın ikinci yarısında devlet otoritesine destek olmuştur.⁴ Fütüvvet-Ahilik zümreleri büyük şehirlerde çeşitli gruplar halinde, teşkilatları ayrı ayrı zaviyeler kurmuşlardır.⁵ Büyük şehirlerdeki

² Neşet Çağatay "Bir Türk Kurumu Olan Ahilik". Ankara. 1984, s. 3

³ Mikail Bayram "Ahi Evran ve Ahilik Teşkilatı", Konya 1992 s. 73

⁴ Fuat Köprülü, "Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu", Ankara 1972, s. 117

⁵ XVI. Yüzyıl başlarından Afyon merkezinde 15, Bolvadin'de 12 zaviye vardır. (MVAM. nr. 438)

ahiler mesleğe ve sanata ait bütün işleri yönetir, ihtilafları çözer, devletle esnaflar arasındaki ilişkileri düzenlerlerdi. Ücretlerin tayini, mal cinslerinin ve fiyatlarının tespitini yaparlardı.

Ahiliğe ilk girenlere "çırak" ya da yiğit denir. ahilik daha sonra kazanılırdı. Ahilerin üzerinde sırayla nakipler, halifeler ve şeyhler vardır. Şeyh esnaf birliklerini başkanındır. "Şeyhü'l-Meşayih"(şeyhler şeyhi) ise bütün esnaf birliklerinin başkanıdır.⁶

Ahiler diğer taraftan köylere kadar yayılarak alp (sipahi) ile ilişki kurmuşlardır. XI. ve XV. Yüzyılda Anadolu'da devlet adamları, kadılar, müderrisler, tarikat şeyhleri ve büyük tüccarlar ahi teşkilatına girmişlerdir. ⁷Aşık Paşazade tarihinde, Osmanlı Devletinin kuruluş döneminde kuruluş döneminde, Anadolu içtimai bünyesinin temelini oluşturduklarını bildiren dört zümre arasında "*Ahiyan-ı Rum*"(Anadolu Ahileri)da vardır. Diğerleri Gazıyan-ı Rum, Abdalan-ı Rum ve Bacıyan_ı Rum'dur.⁸

Osmanlı Devletini kuruluşunda ahilerin rolü büyüktür. Osman Gazi'nin kayınpederi Şeyh Edebâli nüfuzlu bir ahidir. Osmanlı Devletinin manevi kurucusudur. Orhan Gazi bir ahilik unvanı olan "*İhdiyara'd-din*" kullanarak "*şed*" kuşanmıştır. I. Murat da "*şed*" kuşanmış bir ahidir. Fetihlerde ahilerle, dervişlerin büyük rolü olmuştur.⁹

Ahilerin yaşayışları fütüvetnamelerde tespit edilen ilkelere uygun olur. Dünya malına rağbet etmezler. Her bir ahi ancak 18 dirhem (yaklaşık 55 gr.) gümüşü eşit servet edinebilir. Hepsinin bir sanat ve mesleği vardır. Helalinden kazanır, yoksula yardım eder. Cömerttir, alim ve ilmi sever. Alçak gönüllüdür. Nefsine hakimdir. Beylerin zenginlerin kapısına gitmez. Ünlü gezgin İbn-i Batuta Seyahatnamesi'nde ve Burgazi Fütüvetnamesi'nde bu özellikler yazılıdır.¹⁰

2. Bolvadin

Ege Bölgesinin, İç batı bölümünün dördüncü büyük şehridir.¹¹ Konya-İstanbul karayolunun üzerindedir. Afyon-Konya karayolundan 10 km. içeridedir. İl merkezine 60 km, Emirdağ İlçesine 30 km. dir. Afyon

⁶ Bu sıfatla Bolvadin'de Hacı Halife Mahallesi adlı bir mahalle vardır.

⁷ Fuat Köprülü, a. g. e., s. 154.

⁸ "Aşık Paşazade Tarihi", (Haz. Giese), Leibzig 1929, s. 13.

⁹ F. Giese. "Osmanlı İmparatorluğun Teşekkülü Meselesi ". *Türkiyat Mecmuası*. İst. 1925. s. 163.

¹⁰ İbn-i Batuta, "Tuhfetü'n-Nuzzar", Kahire 1322, s. 222.

¹¹ Kütahya-Afyon-Uşak ve Bolvadin

İlinin en büyük ilçesidir. Nüfusu 55.000, yüzölçümü 1108 km. Ortalama yüksekliği 1016 m.'dir

2. 1. Tarihi

Bolvadin Ovası Arkaik Devir öncesinde bir iç denizdir. Kazılan her yerden, bu iç denizin kalıntısı olan deniz hayvanlarının kabukları çıkmaktadır. Dördüncü Jeolojik zamanın başlarından meydana gelen büyük depremlerde Kara Deniz 'in bulunduğu kara parçası çöktü. Daha sonra Ege ve Marmara Denizinin olduğu yerler çökerken, Anadolu Yarımadası yükseldi. Bu değişimler sonunda iç deniz kurudu. Eber Gölü ve Akşehir Gölü bu iç denizin kalıntısıdır. Antik Dönemde Eber Gölü'ne *Kırk Şehit Gölü* deniyordu. Charles. Texiere bu göle *Quatrante Martyres* (Kırk Aşık Gölü) diyor.¹²

Bolvadin ve civarına iskan 10 bin sene önce başlamıştır. Çevrede bulunan antik malzemeler bunun kanıtıdır. M. Ö. 295 yılında meydana gelen büyük depremde sonunda, yer kabuğunun kırılması ile sıcak sular fişkırdı. *Heybeli Kaplıcası* bu devirde meydana gelmiştir. M. S. 222 ve 235 yıllarındaki depremde *Polybotum* yıkıldı. Bolvadin Ovasının her yerinden sıcak sular fişkırdı. Bu sular zamanda kayboldu. Dura Yerindeki sıcak su yakın zamana kadar pınar halinde akıyordu. Dipevler yakınındaki sıcak su kaynağı da uzun süre kullanıldı. Hamamlar yapıldı. Bu sular 200 sene öncesine kadar kullanılıyordu. Bu nedenle bu bölgeye *Hamamlı* deniyordu. Daha sonra bu sularda kayboldu. Antik devirde Termal tesislerinin sıralandığı bu vadiye antik devirde *Phrygia Salutaris* (*Şifalı Frigya*) deniyordu.

Antik *Kral Yolu* buradan geçmiştir. Tarihi *İpek Yolu* da buradan geçiyordu. Asırlar boyunca doğuyu-batıya bağlayan en önemli yolların tek geçiş noktasıdır. Bu yolların üzerindeki Akarçay üstüne çeşitli zamanlarda muhtelif köprüler yapılmıştır. Bu köprülerden *Kırkgöz Köprüsü* Anadolu'nun en eski ve en uzun taş köprülerindedir. Kırkgöz Köprüsü ile ilgili en eski kayıtlar M. Ö. 1344 tarihli olup, Ankara Anadolu Medeniyetleri müzesindedir. 4 bin yıllık geçmişi olan köprüünün uzunluğu 400m. genişliği 4m. olup, 64 gözü vardır. Bu yolun Bolvadin-Çay arası kademe kaplıdır.¹³

10 bin yıllık bir geçmişi olan Bolvadin, Anadolu'daki bütün devreleri yaşamıştır. Çevrede bulunan malzemeler arkaik ve antik çağın bütün devreleri yaşadığını gösterir. Frigya Döneminde önemli bir yerleşim merkezi olduğu Bolvadin Müzesinde sergilenen eserler gösterir.

¹² Charles Texier, "Description de L'Asie Mineure" c. 3. Paris. 1839. s. 12.

¹³ Muharrem Bayar, "Bolvadin Tarihi", c. 1. Ankara. 1996. s. 76.

Bu devirde Anadolu'nun en önemli yerleşim bölgelerinden olan *Frigya Vadisi* Kütahya-Afyon sınırı ve Eskişehir-Han İlçesinden başlar, Akşehir'e kadar uzanır. Bu vadideki şehirler Antik devirde çeşitli savaşlar sonrası yakılıp, yıkılmış bu nedenle *Parereos Phrygia* (Yanık Frigya) ismi ile de anılmıştır. Bolvadin Frigya Döneminde bu vadinin en önemli şehirlerinden birisi idi. Bu devirde dini ve korunma amaçlı *Yedi Kapı Yeraltı Şehri* yapılmıştır. 3 katlı ve kilometrelerce uzunluktadır.

Şehir, Roma Döneminde hızla gelişti. 133 yılında Roma Kralı Hardianus'un *Polybotos*'u (Bolvadin) ziyareti ile imar edildi. Bu ziyaretin anısına şehirde para da basılmıştır. Paraların bir yüzünde şehrin korucusu Zeus Alsanos, diğer yüzünde Kral Hadrianus'un portresi vardır.

Bizans Döneminde *Polybotum* ismi ile anıldı. Ünlü Bizans Tarihçisi Anna Komnena *Alexiad* isimli eserinde Bolvadin'in önemli bir şehir olduğunu İznik ve Efes konsüllerine temsilci gönderdiğini yazar.

Polybotos'u, Malazgirt Zaferi'nin hemen sonunda 1107 tarihinde Emir Menkülek fethetti. İsmi *Bolvadin* olarak değiştirildi. Zaman içinde Türkler ile Bizans arasında el değiştirdi. 1116 tarihinde Bolvadin ovasında Bizans la yapılan *Bolvadin Savaşı* ve sonunda yapılan *Bolvadin Anlaşması* ile bu bölge kesin olarak Türklerin eline geçti. Bu sırada Bolvadin'i valisi *Emir Buğa* idi.¹⁴

Selçuklular Döneminde XII. asrın başlarında aşiretlerin iskanı başlamıştır. Zamanla çeşitli Türkmen Aşiretlerinin iskanı ile yeni köyler kurulmuş, eski köyler yeniden imar edilmiştir. Bölge kısa zamanla Türkleşmiştir. Bolvadin civarına *Avşar*, *Çebni*, *Karkın*. *Yazır Aşiretleri* iskan edilmiştir.¹⁵ XII. asırdan XIX. asra kadar çeşitli aşiretlere bağlı 100'den fazla cemaat Bolvadin ve civarına konup, göçmüştür.¹⁶

Selçuklular zamanında *Karahisar-ı Devle* vilayetinin önemli kazalarından birisidir. Bu dönemde şehirleri yıkan, köyleri yok eden, *Haçlı Seferleri* (1096-1099) Anadolu'yu harabeye çevirdi, iskan olan aşiretlerin büyük bir kısmı dağıldı. Bu devirde Bolvadin merkezinde 11 mahalle, 60 köy, 30 mezra vardı. Bolvadin'e bağlı 12 nahiye ve bağlı toplam köy sayısı 326 civarındadır.

Selçuklular zamanında camiler, mescidler, çeşmeler, hanlar, hamamlar, mektepler medreseler, köprülerle süslenmiştir. Bu eserlerden

¹⁴ Osman Turan", Selçuklular Zamanında Türkiye Tarihi", İstanbul. 1971. s. 157.

¹⁵ Faruk Sümer, "Oğuzlar", Ankara 1972, s. 430, 435, 439, 445.

¹⁶ Muharrem Bayar, a. g. e, s. 114, 115, 116, 117, 118.

yalnız *Alaca Camisi*(1271) günümüze kadar gelebilmiştir.¹⁷ Bu devrin önemli olaylarından *Cimri Olayı* (Şeyhzade Siyavuş'un isyanı), Kemer kaya Kasabası yakınlarındaki 1278 yılında *Yedi Kapı* mevkinde olmuştur.¹⁸ Bu olay sonunda köylerin bir kısmı dağıldı.

Selçuklu Devletinin yıkılmasından sonra Karamanlı, Germiyan, Eşrefoğulları ve Sahipata Beyliği arasında el değıştirdi. Çarşı Camisinin olduğu yerde Eşrefoğlu Mübariziddinzade Süleyman oğlu Mehmet Bey 1320 yılında bir cami ve külliyesini yaptırmıştır.¹⁹ Bolvadin'i Sultan I. Murat 1362 yılında Osmanlı topraklarına katmıştır. 1402 Ankara Savaşından sonra kısa süre el değıştirmiş, 1429 tarihinde kesin olarak Osmanlı topraklarına katılmıştır.

2. 2. İdari Yapısı

Fatih Sultan Mehmet zamanında yapılan idari düzenlemede, Bolvadin, Anadolu Eyaletinin önemli kazalarından birisi oldu. Eyaletin merkezi Kütahya vilayetidir. Zamanla Ankara da eyalet merkezi oldu. 1839 tarihinde yapılan yeni düzenleme ile vilayet merkezi *Hüdavendigâr* ismi ile teşkilatlanan Bursa olmuştur. Hüdavendigâr Vilayetinin Bursa, Karesi (Balıkesir), Ertuğrul (Bilecik), Germiyan (Kütahya), Karahisar-Sahip (Afyon) isminde 5 sancağı vardı.

Hüdavendigâr Vilayetine bağı olan Karahisar-ı Sahip Sancağı iki *Muhassılığa* ayrıldı. 1. Karahisar-Sahip Muhassılığı: Merkez, Baklan, Çal, Çivril, Geyikler(Dinar), Sandıklı, Sincanlı, Şaphane ve Şeyhlü

2. Bolvadin Muhassılığı: Bolvadin, Çay, İshaklı, Şuhut, Çölabad, Karamık, Musluca(Emirdağı)Bayat, Han, Nevahi-i Barçanlı.²⁰

2. 3. H. 937/M. 1530 tarihinde Bolvadin Kazası (Cihet-i Kaza)²¹

Tımarhane-i Zu'ama Hassaha-i Cem'an Kaza ve Erbaba-ı Tımar Mir-Liva -i Bolvadin

Kasaba:1	Karye. 1	Kasaba:1
Mahalle:11	Neferan:34	Mahalle:11
Kura: 40	Mu'af:7	Kura:42
Mezra:8	Kura. 2	Mazra. 8

¹⁷ Muharrem Bayar, Bolvadin'de Selçuklu Devri Eserleri, 5. Selçuklu Sempozyumu), Antalya. 1995.

¹⁸ Muharrem Bayar, a. g. e, Ankara. 1996, s. 133.

¹⁹ Caminin kitabesi, Çarşı Camisinin giriş kapısının sağ tarafındadır.

²⁰ 1287, 1288, 189, 1291, 1296 1301 tarihli Hüdavendigâr Salnameleri

²¹ MVAD. nr. 438 (H. 937/M. 1530) s. 155.

Çiftlik :1	Hane:25	Çiftlik:1
Bazar:1	Hasıl:8. 989	Akçapazar. 1
Cemaat-ı Yörükân: 4	Hassaha-i Mir-LivaCemaat-ı Yörükân. 4	
Neferan:2. 223	Piyadegan	Medrese:1
Re'aya :1. 510	Karye:1	Neferan:2
Yörükân. 713	Neferan:32	Re'aya:1. 576
Mücerred:27	Hane::24	Yörükân:713
Kura:64	Kura:4	Mücerred. 27
Muaf:443	Hane:25	Kura:70
Hane:1. 689	Hasıl:3. 210	Muaf:474
Re'aya:1. 052	Hane. 1. 738	Yörükân:638
Hasıl:176. 628	HASIL:163. 979	

H. 937/M. 1530 tarihinde Karahisar-ı Sahip Sancağının. Bolvadin, Sandıklı, Şuhut, Barçınlı (Bayat), isimli 5 kazası vardı **Cemü'l-Cami (Genel Toplam)**

Liva-i Mücerred:509	Neferan:19. 540	Re'aya:1. 798
Kaza:5	Kura:1. 115	Yörükân. 1. 466
Şehir:1	Mu'af:4. 989	Gebzan:94
Kasaba:4	Hane:12. 927	Ermeniyan:79
Mahalle:62	Re'aya:11. 573	Yahudiyan:15
Kura:629	Yörükân:1. 266	
Mezra :261	Gebzan :88	
Çiftlik:64	Ermeniyan:73	
Bazar:7	Yahudiyan:15	
İhtisap:1	Hasıl:1. 840. 069 akça	
İhzar:1	Kal'a:1	
Cemaat-ı Yörükân:13	Sabunhane:2	Medaris:6
Dizdar: 1	Kethüda:1	Topçuyan:8
Mustahfazin:33	Hisseha'an karye:8	

2. 4. Bolvadin Ahi Teşkilatı

Bolvadin Ahi Teşkilatının kesin olarak ne zaman kurulduğu ait bilgiler tespit edilememiştir. Selçuklular zamanında kurulmuş olması gerekir. Çünkü Selçuklu Sultanı Alâaddin Keykubad'ın Bolvadin'deki vakıf arazileri ile Ahi Mehmet Zaviyesinin vakıf arazileri iç içedir. Ve vakıf tarihleri birbirine yakındır. İlk kesin bilgiler Sultan II. Murat Dönemine aittir. Padişah Edirne'de Avrupa'dan gelecek tehlikelere karşı hazırlıkla meşgul olmasını fırsat bilen Karamanoğlu İbrahim Bey H. 847/M. 1443 yılında Osmanlı topraklarına saldırdılar. Bolvadin, Beypazarı, Seyitgazi, Kütahya ve Ankara taraflarını yağmaladılar. Pek çok insan öldürdüler. Bu olaya çok üzülen Sultan II. Murat oğlu Amasya Sancak Bey'i Alâaddin Bey'i Karaman üzerine gönderdi. Kendisinde Kütahya, Seyitgazi üzerinden Bolvadin'e geldi.²² O sırada Bolvadin Ahi Teşkilatının başında Ahi Mehmet bulunuyordu. Fatih Sultan Mehmet Karaman Seferi dönüşünde Ahi Mehmet Dedeyi ziyaret etmiş, Sultan Alâaddin Vakfından birkaç tarla ile Adagöl Köyünü vakfına katarak vakfı ihya ettiği zaviyenin H. 1308/1890 tarihli tevliyat vesikasında belirtilmiştir.

Der-i devlet-mekine arz-ı da'i-i kemineleridirki:

Nezaret-i Evkaf-i Hümayun-ı malükaneme mülhak evkaftan Karahisar-ı Sahib Sancağı dahilinde Bolvadin Kazasında vaki' cennet-mekan Sultan Murat ve Sultan Mehmet Han tabe-i serahman ayende ve revandeye it'am-ı taam için ihdas ve tanzim ve ber-vech-ihasbi tevliyatı dahi Ahi Mehmed evlad-ı zükuruna şart ve ta'yin eyledikleri Ahi Mehmed Zaviyesine evladiyyet ve meşrutiyet üzere tevliyat ciheti iki yüz kırk sekiz senesi Cemaziye'l-ahirinin evaili tarihiyle ber-vech-i iştirak uhdelerinde olduğu kayden tebeyyün iden Ahmet ve Veliyyüddin ibn-i Emrullah müştereken mutasarrıf iken mezbur Veliyyüddin sulbi oğulları Mehmet ve Hasan Basri naman iki nefer evladına terk eylediği ve cihet-i mezküre ise evladiyyet ve meşrutiyet üzere tasarruf oluna geldiği kaza-i mezbur mazbatası vefatıyla berat-ı ali- şan musaddjik-ı münifinden anlaşılmış ve bu misilli evladiyyet ve meşrutiyet üzere tasarruf oluna gelen cihetin mutasarrıfına hail-i vukuunda evlat ve ahfadına tevcih-i nizam-ı seniyye iktizasından bulunmuş olmağla nısf-ı hisse-i mezküre müteveffa-i mezbur Veliyyüddin'in mahlulundan sulbi oğulları Mehmet ve Hasan Basri uhdesine ber-veche hasbi tevcih-i ve zaviye-i mezküre mahallinde el-yevm mevcut ve ma'mur olduğundan müma'ileyh ma yedine bir kıt'a berat-ı şerif-ali-şan sadaka ve ihsan buyurulmak ricasına bi'l-iltimas

²² Muharrem Bayar "Bolvadin Tarihi "c. 1 s. 163

*paye-i serir-ilaya arz ve i'lam olundu, Fi'l yevmi'l-ışrın min Muharremi-ül-Haram li-sene semane ve selase-miete ve Elf. (H. 1308/M. 1890)*²³

Ahi Mehmet Zaviyesi vakfının Fatih Sultan Mehmet tarafından ihya edildiğini gösteren belgelerden biriside bu berattır. “*Bolvadin kazasına bundan akdem cennet-mekan firdevs-i aşıyan merhum ve mağfur lehuma Sultan han ve Sultan Mehmet Han hafidanlarının vakf ve ihya buyurdıkları Ahi Mehmet zaviyesinin yine kasaba-i mezbure murur ve ubur iden fukaraya itaam-ı tam eylemek şartıyla vakf-ı sahih-i şer’i ile vakf buyurdıkları zaviye-i merkumun mutasarrıfı olan Veliyyüddin fevt olup, evlad-ı zükuru olmağla erbab-ı istihkakdan.....*”²⁴

2. 5. Bolvadin ve civarında Ahilerin kurduğu yerleşim Birimleri:

XVI. Yüzyıla ait mühimme defterleri, tapu tahrir defterleri, emasili yörukun defterleri (16. Yüzyıl Karahisar-ı Sahib Defteri Tapu Kadastro Gn. Md. Md. arşivinde 141 nolu defter) daha sonra tutan Karahisar-ı Sahib ve Bolvadin Şeriyye Sicilleri taranarak;ahilerin kurdukları köyler, mezralar, çiftlikler, mahalleler ve zaviyeleri tespit edilmiştir.

Arşiv vesikalarından elde derlenen bu yerleşim birimlerinin büyük bir kısmı bugün yoktur. Bazıları tapu sicil defterlerinde yer, mevki ismi olarak günümüze kadar gelmiştir. Bir kısmı da isim değıştirerek günümüzde hala varlığını sürdürmektedir. Yukarıdaki isimle varlığını sürdüren çok az yerleşim birimi vardır. Zaviyeler, kaybolmuş, sadece haziresin de mezarlar topluluğunda), şeyh veya ünlü kişilerin adları türbe olarak varlığını sürdürmektedir. Bolvadin Ahi Mehmet, Şeyh Melik, Halil Dede, Şeyh Ali Sıtkı Dede, Postal Dede, Şeyh Yunus;Çay’da Yusuf Sinan, Eber Kasabasında Ahi Evran;Sultandağın ’da Ahmet Remzi, Yakasenek’de Ecem Sultan, Seydilerde Seyyid Hasan Basri, Göynük’te Yargeldi Sultan ve Akşemseddin;Afyon’da; Yarenler, Cenççi, Ahi Efendi, Çerçi Turgut türbeleri bunlardan birkaç tanesidir.

²³ AŞS. 618/414 H. 1308/M. 1890 tarih)

²⁴ Bu ünlü Ahi şeyhi Mehmet Dede’nin mezarı Sultan Carullah kabristanındadır.

Karahisar-ı Sahib(Merkez)	Kaza-i Bolvadin
Kur'a:26	Kur'a:4
Mezra:3	Mezra:1
Çiftlik:26	Çiftlik:6
Zemin:48	Çayır:1
Bağçe:11	Dekakin:5
Asiyab:37	Bağ:3
Dekakin:224	Bağçe:1
Hamam:4	Zemin:2
Başhane:3	Hane:137
Furun:2	Mücerred:6
Karbansaray:3	Mu'af:36
Cami:3	Hasıl:19. 526
Tahun-hane:3	Cem'an Evkaf
Çayır:5	Kur'a:57
Hane:515	Mezra:12
Mücerred:51	Çiftlik:120
Mu'af:92	Zemin:65
Hasıl:197. 152	Asiyab:44
Evkaf:146. 252	Bağ-bağçe:35
Nakdiye:50. 900 akça	Dekakin:249
Hamam:2	
Derbent:1	
İmaret:1	
Mescid:9	
Zaviye:4	
Cami:3	
Çayır:2	
Hane:1. 138	
Mücerred:134	
Mu'af:365	
Nakdiye:50. 900	
Hasıl:281. 905 akça	

2. 6. Bolvadin'deki Esnaf Teşkilatları

Esnaf teşkilatları esası olan "ahilik" Bolvadin'de Selçuklular zamanında vardır. Osmanlılar zamanında gelişerek devam etmiştir. Yükselme devrinin başlarında Ahi Mehmet Dede isimli bir zatın olduğunu elimizdeki ferman dan öğreniyoruz.

Bolvadin'de üretimde uğraşan esnaf grupları öncelikle insanların temel ihtiyaç maddelerini karşılamak amacıyla faaliyet göstermişlerdir. Faaliyetlerin karşılığında zenginlik, hizmet ve tatmin olma gibi maddi ve manevi kazançlar sağlamışlardır. Hem toplum bulunduğu bölge-şehir, kasaba-köy yapılan üretim sonunda ihtiyaçların bir kısmını veya tamamını çeşitli faktörlere bağlı olarak temin eder. Yahut başka bölgelerden satın almak suretiyle bu ihtiyaçlar temine çalışılır. Osmanlı toplumunda çiftçiler, tüccarlar ve esnaf üretimle uğraşan gruplar olarak karşımıza çıkar. Genel şehrin üretim nüfusunu esnaf ve tüccar oluşturmuştur.

Sultan II. Mahmut zamanında meydana gelen sosyal değişiklikler ile Avrupa devletlerindeki sanayi inkılabı Osmanlı şehirlerini de etkilemiştir. Ayrıca baba mesleğini seçme anlayışı meslek gruplarının tayininde çok etkili olmuştur. 1831 yılında Bolvadin'deki meslek çeşitlerini şer'i sicil kayıtları, vakfiyenameler ve terekelerden elde ettiğimiz bilgilere göre şöyle sıralayabiliriz.

Bolvadin'de esnaf çeşidi çok fazladır. Tapu kayıtları ve nüfus kayıtları ve nüfus kayıtları incelendiğinde meslek isimlerinin hemen hepsinin yer ismi; yoğurt pazarı, un pazarı, odun pazarı, çıra pazarı vb. lakap ismi olarak Kelleciler, Tüfekçiler, Semerciler, Kavukçular vs. görebiliriz. İstanbul, Ankara, Bursa, Tokat, Selanik gibi Osmanlı şehirlerinde faaliyet gösteren esnaf gruplarıyla Bolvadin'dekileri karşılaştırdığımızda sayı olarak onlara yakın olduğunu görürüz. Yukarıda yapmış olduğumuz tespit şehirlerde hangi esnaf gruplarının yoğunlaştığını ortaya çıkarmaktadır.

Bolvadin'de en fazla dükkana sahip olan meslekler sırayla; arabacı, aşçı, arpacı, bakkal, pekmezci, berber, çömlekçi, debbağ, dülger, eskici, ekmekçi, göncü, hancı, hızarıcı, kahveci, kalaycı, kasap, katrancı, kebabçı, keçeci, kelleci, kılıççı, kitapçı, paçacı, saatçi, saraç, sebze ci, semerci, soğancı, şekerci, tahmis, demirci, terzi, tuzcu, yağcı, uncu, yemenici, bu esnaflar en az beş dükkana sahiptirler. Diğerleri bu sayıdan az dükkani

olanlardır. Bu da gösteriyor ki Bolvadin çarşılarında geçen asırda 400'e yakın dükkan vardır.²⁵

Dükkanlarda çalışan esnaf sayıları hakkında şer'i sicillerde yeterli kayda rastlanamamıştır. Mesleğin özelliğine göre bazı mesleklerde beşten fazla kişinin çalıştığı bazılarında grup halinde kolektif çalışmaların yapıldığı görülmüştür. Mesela; kunduracılar ve terziler uzun müddet kolektif çalışmışlardır.

II. Mahmut zamanında 1827 ve 1831 tarihlerinde yapılan iki nüfus sayımı sicillerde kaydedilmiştir. Bilindiği gibi bu nüfus sayımları askeri ve mali ihtiyaçları temin için yapılmıştır. Berat ehli, dul avrat, kiracı ve gayri müslim sayıma girmemiştir. Buna göre Bolvadin'in nüfusu çevresiyle birlikte, 50. 000'in üzerinde tahmin edilmektedir. Yine bu sayımda her aile beş kişi kabul edilmiştir.

2. 7. Esnaf İleri Gelenlerinin Yönetimdeki Etkinlikleri

Esnaf teşkilatı askeri zümre dışındaki bütün şehirli nüfusu bünyesinde örgütlemiş yaygın bir sistemdir. Bu teşkilat şehrin yönetimi ve ekonomisinde sahip olduğu önemin yanı sıra, sanat ve ticaretle uğraşanlarla, ulaşım ve hizmet işçilerinin sosyal hayatlarında temel olmuştur. Osmanlı cemiyetinde ortak ideal ve çıkarları olan toplum grupları benzer biçimde teşkilatlanmışlardır. Bu teşkilatlanma 13. yüzyılda gelen ahilik teşkilatının bir uzantısıdır. 16. yüzyılda Osmanlı'nın merkezi otoritesi zayıflamış, ilk zamandaki güçlü ve bağımsız karakterini kaybetmiştir. O zaman halk ile devletin arasındaki bağlar zayıfladı. Buna karşın esnaf teşkilatları arasındaki bağlar kuvvetlenmiştir. Halk devlet otoritesinde bulamadığını bu teşkilatlarda aramıştır.

Bolvadin'deki esnaf teşkilatının ileri gelenleri şunlardır: Esnaf şeyhleri ahi balan, pazarbaşları, nakipler, kethüdalar, yiğitbaşları, duacılar, ustabaşları ve ustalar. II. Mahmut dönemine ait kayıtlarda bu liderleri görüyoruz. Bunun dışında vesikalarda esnaf ihtiyarları diye bazı liderlere de rastlıyoruz.

2. 8. Bedesten Kethüdası (Vekil-i Fukara)

Kethüda büyük devlet adamlarıyla zenginlerin işlerini gören kişiler hakkında kullanılan bir tabirdir. Esnaf yönetiminde ileri gelen zata da bu isim verilir. Kethüdalık esnaf teşkilatının başlangıcından, H. 1324/1906 senesine gelinceye kadar devam etmiş, yarı resmi bir memuriyet olup, şeyh, duacı, nasif, çavuş gibi esnaf amirlerinin görev ve yetkilerini

²⁵ İstanbul'daki esnaf grupları için b. k. z. Robert Matran, 17. Yüzyılın İkinci Yarısında İstanbul, (Tere. M. A. Kılıçbay-E. Özcan) Ankara 1986 s. 17-21-47-48.

zamanla devr almışlardır. Bolvadin Őhrinde Şeyhlerin, kethüdaların, yiğitbaşıların. zamanla gev yaptığı elimizdeki vesikalardan anlaşılmaktadır.

Bedesten kethüdası sicil kayıtlarında çoğu zaman “vekil-i fukara” ismiyle geçer. Bu tabir bir tevazu gostergesi olsa gerek. Bolvadin’de her esnaf grubunun ayrı ayrı kethüdası vardır. Ekteki belge H. 1274/M. 1858 yılında terziler kethüdasına verdiği belgedir.

Bedesten kethüdalarını vali tayin ediyordu. Esnafın kendi arasında resmi olmayan bir seçimle seçmiş olması da mmkndr, bu durumda kadı onaylayarak sicile kaydediyordu. Kethüdalığa atanan kişinin mutlaka esnaf olması Şart değildi. Genellikle zengin ve nfuslu kişiler seilirdi. Bazen de kethüdalığu iki kişinin yrttğu grlmektedir. Grevlerini aksattıkları zaman derhal azledilip, yerine başkası atanabiliyordu.

Şer’i kayıtlar ve elimizdeki vesikalara gre bu grevin babadan oğula geçtiği de grlyordu. Bedesten kethüdası tayini ile Şu Şer’i sicil kaydında Őyle denmektedir. “*Bedesten kethüdası nasp ve tayin olmuş olduğu malumunuz oldukta bundan byle merhum hizmet-i mezkureye me’mur bilup meyyane-i memlekette vaki olan kefe-i masarifat ve havi-havet ve lede’l-iktiza marifetiyle irade ve r’yet va hıyn-ı tevziinde mbaderet ve ziyade noksanından mcanebet eylesin ve sen ki bedesten kethüdası merkumsun suret-i hayr olacak hususlara vakti yediden saf olunan mesalik dahi bir akçe zam ve noksan itmeyerek defteri sahihaye rabt ve bent, hıyn-ı tevzide ibraz....*” Şeklinde kethüda grevlendirilirdi. Kethüda’nın faaliyetlerinde yardımcı olarak bir de katip vardı. Kethüdalar 1000 ile 1500 kuruş ücret alırdı. ayrıca bazı ihtiyaçların karşılandığu tevzi defterlerinde kayıtlıdır. Bu defterlerde “ayakkabı baha”deneği mevcuttur. Katip de aynı ücreti alırdı. Bazı esnaf grupları bedesten kethüdalarının nfuzundan faydalanmak için Şeyh olmasını istedikleri Şer’i sicillerde kayıtlıdır.

2. 9. Esnaf Şeyhleri

Esnaf birimlerinde, ynetimden sorumlu olanların başında esnaf Şeyhleri bulunmaktadır. Esnaf Şeyhleri greve tayinle gelirlerdi. Esnaf grupları seçtikleri adayı kadıya bildirirler, kadının verdiği mrasele, kaymakam tarafından tasdik edildikten sonra Şeyh tayin edilirdi. Şu vesika Şeyhin tayinini belirtmektedir. “*Ehal-i vcuh ve esnaf-ı mezkurların canib-i Şer’e itibar ihbar ve senin esnafı mezburede Şeyh ve nazır olman iltimaslarına mebni taife-i penbeciyana kibel-i Şer’iden sen ki Şeyh ve nazır nasp ve ta’yin olunduğunu havi iş bu mrasele tahrir ve*

yeniden ita olundu" ifadesiyle mürasel düzenlenirdi. Valide tasdikinde ise "İş bu mürasele-i şer' iye mucibinde merkur Mustafa Ağa tarafından dahi keğeciler esnafına, şeyh ve nazır nasb olmakta bermuceb-i buyruldu deyi" şeklinde tasdik edilirdi. şeyh seçilen kişi sızı geçerli, dürüst ve gayretli olması şarttı. Yükselme devrinde Ahi Mehmet Dede esnaf şeyhliği yapmıştır.

Esnaf şeyhleri şer'i sicil kayıtlarında belirtildiğine göre iki yıllığına seğilirdi. Her esnaf grubunun bir şeyhi vardır. şeyhler esnafların ürettiği ve sattığı mallar narh ve fiyat tespiti yaparlardı. Mesela 1824 yılında ekmekçiler şeyhi Mehmet Ağa "Nan-ı azizin 64 dirheminin 1 akęeye satılmasını temine müteahhid "olduğunu görmekteyiz. Belgedeki ifadede şeyh ekmeğin gram ve fiyatını tespit ediyor, mensubu olduğu esnaf adına teahhüde bulunuyor. şeyhler kadılar tarafından bunları da kaçak satışları engellemek için görevlendirilmişlerdir. şeyhler bedestenin Kubbeli Cami (Çarşı Camii)kapısı önünde durarak pazvantı kapılan her sabah dua ederek açtırırdı. Bu görev şeyhin dini görevlerinden sayılırdı. Esnaf arasında meydana gelen anlaşmazlıkları da düzeltirdi. İncelediğim vesikalarda şeyhlerin ücret alıp almadıklarını tespit edemedim.

2. 10. Pazarbaşları

Bakkal esnafının her türlü işini yürütmek amacıyla esnafın ileri gelenlerinden veya şehrin ileri gelenlerinden tayin edilen kişilere pazarbaşı denirdi. Esnaf şeyhlerine benzer görevleri vardır. Yalnız dini görevleri yoktur. Pazarbaşı tayini beratla yapılırdı ve bu görev kendisine malikane usulüyle verilirdi. Babadan oğla geğerdi. Pazarbaşının görevlerinden ilki Pazar gelen malları bakkala teslim etmektir. Bakkalların vergileri zamanında vermesini sağlardı. Pazarbaşları kendi ücretlerinin karşılığında pazara gelen yaş meyve yükü başına 4, her esnafın sattığı eşya yükü başına 2 para alırdı.

2. 11. Bedesten, Han, Çarşı ve Pazarları

Osmanlı şehir araştırmacıları tarafından bedestenlerin bir sentez görevi yaptığı belirtilmektedir. Kaynak itibariyle Türk ve İslam şehirleri toplumun sosyal yapısına uygun özellik taşırlar. şehirlerin fiziki temel öğeleri, idari binalar, dini binalar ve ticari, sanayi yapılarıdır. Ayrıca mahalleler ve savunma amacıyla yapılmış sur ve kaleler bu öğeleri tamamlar.

Bolvadin şehrinde Bizanslılardan kalma büyük kale içerisinde bedestenler ve çarşılar kurulmuştur. Kalenin kalıntıları 1900 yılına kadar mevcuttu. Bolvadin'in ortasından büyük bir dere geğerdi. Dere üzerinde kalenin Çarşı Camii'nin arkasındaki çınarın olduğu yerde kale yapısına

uzanan bir köprüden geçilerek şehrin yeni kurulan Şazi Alaca ve Yenice mahallelerine gidilirdi. Osmanlılar döneminde şehir dışına her mesleğin icra edildiği ayrı ayrı çarşılar kurulmuştur. Bedestende sarraflar, terziler, hattatlar otururlardı. Bedestenin batısındaki sokakta kasaplar bulunurlardı. Çarşı Camii'nden İmaret Camii'ne kadar olan caddede demirciler vardı. Asma altı ismiyle anılan yerde yoğurtçular pazarı ve uncular pazarı kurulurdu. Balta çeşmesinin civarında ot, odun pazarı kurulurdu. Daha sonraları Çarşı Camii arakalarında sebze pazarı kurulmuştur. Çarşı camii önünde sıra çeşmelerin olduğu yerde manifaturacıların pazarı kurulmuştur. Çarşı Camii'nin karşısındaki dükkanlarda kaymakçılar, sütçüler ve helvacılar vardı. Şimdiki müzenin olduğu yerde testi imalathaneleri ve barut imalathaneleri vardı. İmalathaneler önünden büyük bir dere geçirdi Şehre taş bir köprüden geçilirdi Bu gün hala bu mevkiye "taş köprü" denir. Şehirde bunların dışında 10 tane han vardı. Kurşunlu Han ismiyle Selçuklulardan kalma-eski Hacı Ata Hanı'nın olduğu yerde-büyük bir taş han vardı. Bu handa zenginler, beyler ve saygın kişiler kalırdı. Diğer hanlarda şehre gelen herkes kalabilirdi. Hayvanlar için ayrı bir han inşa edilmişti. Bu han çay kazasında meftun İsa Bey'in hayratıydı. Bu nedenle halk arasında "Esa Hanı" ismiyle yaşar. Bu handa Bolvadin'e gelen misafirlerin, kervancıların, pazarcıların, köylülerin sadece hayvanları kalırdı. Bu han 1924'te yıkılarak yerine Hükümet Binası yapılmıştır. 1973'te burası yıkılarak park haline getirilmiştir.

Kestemet Mahallesinde debbağhaneler, boyahaneler ve mumhaneler vardı. Hisar mahallesinde tahmishaneler bulunurdu. Şehrin diğer sosyal kurumlarından hamamlar şehrin muhtelif yerlerinde bulunurlardı. Selçuklular zamanında Kestemet Mahallesinde, Hisar Mahallesinde ve Şazi Mahallesinde üç tane büyük hamam vardı. Osmanlılar zamanında Rüstem Paşa ve İmaret hamamları yapılarak hamam sayısı 5'e çıkarılmıştır. Şehrin fiziki özelliğini tamamlayan çok sayıda camii, çeşme, mescit, tekke, medrese, mektep vardı. Ayrıca her mahallenin ayrı mezarlığı bulunurdu.

2. 12. Esnaf Teşekküllerine Yapılan Atamalar

a. Yiğitbaşı Tayini: *"Oldur ki kasap ustaları muvacehesinde Ahmet yiğitbaşılıktan fariğ olub, usta Mehmet bin Bayram yiğitbaşılığa kayd olduğu bu mahalle tahrir olunur. H. 1055/M. 1645. "Bakkal Ali cümle bakkallar marifetiyle yiğitbaşılığa nasb olundu. H. 1063/M. 1653.*

b. Pazarbaşı Tayini: *"İşbu H. 1063 senesinin Muharremü'l Haraminin gurrasından ahirine varıncaya kadar Bazarbaşılığı hizmeti*

çırak-zadeye tayin olunup mezbur dahi kabul etmesi nasb olundu. Bakkal ustaları meclisi Şer'a gelip ser-bazarımız olma çelebiyi Bazarbaşı tayin ettik. Ol dahi hizmeti lazimesi kabul Őud Fi sene 1107/1695”

c. Çarşı bekçisi tayini: *“Medine-i Bolvadin esnafından kalaycılar dükkanından Tuz Pazarına gelince cümle marifeti Şer' ile Medine-i mezbure mahallesinden Hisar Mahallesinden arpacı Ahmet'i salii'z-zikr çarşılar muhfızı tayin eylediler. 1191/1777”*

2. 13. H. 1068/M. 1657 Senesinde Bolvadin'de Satılan Malların Fiyatları

“Sabun Trablus vakıyye:24 pirinç vakıyye:6, Őehirbalı vek:18, sahil balı:16, kara üzüm:4, leblebi:8, zerdali:5, rezzaki üzüm vek:8, kızılıcık vek bürüt:5, erik kurusu vek:5, nohut vek:4, sadeyağı vek:8, kestane vek:4, incir vek:6, zeytin vek:6, milli nişasta vek:20, bakla:5, harup vek:3, İzmir Sabunu vek:20, Őirugen vek:16, sarımsak vek:4, sumak vek:16, peynir tulum vek:6, toprak hinna vek:8, kaşkaval vek:16, zeytinyağı vek:20, başsoğan vek:1, nişasta vek:12, badem vek:28, yaprak kına vek:12, kaba helva vek:16, <taşanlı Ağdası vek:8 akça.”

“Buğdayın iyisi altmışa, evsatı elli beşe ve ednası elli olduğu mahallinde bu minval üzere ekmeķçilere narh verilip fi evasıt Rebi-ül Ula 1068/1657.

Haşaş yağcılar taşraya Firuhte izin talep eylediklerinde Müezzın Molla İsmail'den me'adasına izin verilip deruni sükda dükkanlarında da mebzul ederiz deyu teahhüt eylediler. H. 1178/M. 1764.”

“Bayram münasebetiyle ağda on akçaya, kıyye helva beş paraya bey'a ala't-tarıķ müsam izin verilmiştir. Zilhicce 1094/1682.”

2. 14. Bolvadin Esnafının Osmanlı Döneminde kullandığı ağırlık ölçüleri

1 kantar = 17600 dirhem=44 kıyye

1 lodra =i76 dirhem

1 batman =7200 dirhem, litre olarak ifade edilirse=72 litre vukiyye olarak ifade edilirse =18 vukiyye

1 litre=1000 dirhem

1 vukiyye=400 dirhem

1 İstanbul kılbdanı 10 miskal ve 15 dirhem değeri 95 akçadır.

1 Bursa kılbdanı 10 miskal ve14 dirhem ve değeri 94 akçadır

H. 891 Rebiü'l Evvel/Mart 1486 tarihi Bursa Şer'iyeye Sicilinde Bursa'da 8 kantar elik ve 25 kantar kalay Bolvadin'e yollanmış, bu ağırlıkların ölümünde, Bolvadin'de İstanbul kantarı kullanılmıştır

3. Debbağlar Esnafına Ait Ahilik Şeceresi

Şecere, bir kişinin mensup olduğu ailenin bilinen ilk atasından başlayarak, Şecerenin yazıldığı tarihe kadar yaşamakta olan aile ferdlerini içine alan bir Őemadır, Bunlara "ensab kütüğu", "silsilename" de denir.

3. 1. Tanıtacağımız Şecere, Şaban 1107/M. 1695'de hazırlanmış H. 1227. 1225/M. 1812 tarihinde istinsah edilmiş debbağlar esnafına ait Őecedir. evirisi:

Bismillahirrahmanirrahim

Hâzâ Şecere-i Şerif min nesl-i Adem salavatu'l-allahi aleyhi nebiyine-aleyhi Abdül-Menaf oldu andan Haşim oldu, andan Abdül-Muttalib'in iki oğlu oldu ve biri Abdullah ve biri Abbas RA. Andan asil ismi Şerif Sultan Mahmud indi ahi olmağa sebebi bu olduğu sultanım sultan-ı enbiya salla'llahu aleyhi ve sellem Hazretleri cem'i ashabları cem' etti. Buyur dediler ki kalkın Bedir Hendiği Gazasına üç günden silahınızı hazır edin deyu buyurdular ki ol meclisde amcası Abbas ekbere alem-i Şerifi size ihale eyledik buyurunca heman ayak üzere kalkub Ya Resulallah ben pir-i fâni oldum, oğlum Sultan Mahmud benden kuvvetlidir. Ve alem-i Şerifi ana havale edin dedikte bu kelim ana hoş geldi. Bilâl-i Habeşi'ye buyurdular ki varun alem-i Şerifi getirün, getürdüler alem-i Őerifin rekâben Sultan Mahmud'un boynuna hâmail idüb teslim Resul-i Ekrem ve nebiyi muhterem kendi mübarek eliyle alem-i Şerifi Ahi Sultan Mahmud'a havale eyledi. Anun-ün Resulullah Ahi buyurdu. Ve Ahi Evransın deyüb ol zaman el kaldurub dua ettiler ki cem'i ashab ve Cebrail ve Mikâil ve İsrail ve Azrail (A. S.) ve sair melaikeleriyle andı. Ve buyurdu ki hak habibinden bu kadar inayet oldu bize ve bizler dahi vasiyet edelim. Ve Resulullah buyurdu ki bu alemi hanedanda Abbas-i ekber neslinden kıyamete değin otuz iki esnafa yol ve erkan talimiyle icra etsünler deyu ve buyurdular ki kalkın gazaya gidin deyu penenbe günü teveccüh ettiler varub hak sübhane teala hazretleri evvela Sultan Ahi Evran'a saniyen cem'i ashablara fırsat virüb feth eylediler, geldiler Resulullah sual-i Şerif ayıtdılar kim Yâ Ali Keremullah-i Veche Ahi Sultan Mahmud gazada nice muharebe ettiler. Ya Resulallah berat-ı ilm-i Şerifde ve bir âli kabilince de her canibinde muharebe etti evrani gibi, anınçün ana senin Sultan Ahi Evran deyu buyurdular ashablar dahi bunu görücek her birleri yadigar verir yeşil yaprak verdiler Resulullah buyurduki sen ne verirsin Ya Ali teberrük

dedikde Allah'ın emri üzere, Resul'ün kavli üzere kızım Rukiya'yı ammim oğlu **Ahi Hazretlerine** verdim. Buyurup ol saat Resulullah o saat nikâh hutbesin kıraat eyleyüb üç gün üç gece nimet çekilüb düğün ettiler bir günde otuz üç koyun, ikinci gün otuz üç karakeçi, üçüncü günde otuz üç siğır kesilüb üç günden sonra geldiler el öptüler icâzet aldılar. Cem'i ashap dest-bûs ettiler Resullah (SAV) **Ahi Evran Şeyh Mahmud'un** elini sağ eline alup İmam-ı Ali'nin matbahına girdiler ki düğününde boğazlanan derileri ve gönleri cem' olmuş kim: koyun, kimi keçi ve kimi siğır derilerini mübarek eliyle ve mu'cize-i bâhiresiyle birer birer **Sultan Ahi Evran Şeyh Mahmud'a** teslim itti. Mu'cizetiyle dua eyledi. Hazret-i pîr-i **Âhi Evran** bir geceye bir gündüz de Allahın keremiyle elvan elvan dürlü dürlü renk itti. Temam ettikde her elvandan birer tura bağladı ve Resullahın meclis-i şerifine getürdü. Mübarek eliyle açdı cem'i ashaplar tehayyür ve temaşa ittiler. Hazreti Ali Keremullah-ı veche bâla perde olup, içinden birisin alup, âsa-i şerif üzerinden kaphı sapıyla perdah eyledi. **Sultan Ahi Evran** Ya Resulallah şakirt san'atını tamam edüp, hidmeti üstadına beğendirince miyan-beste iken kemerpesteliğine layık olmaz mı? Deyu buyurunca ol saatde Resullah salla'llahu aleyhi ve sellem kendi Hazreti Cebrail Aleyhisselam kendi mübarek belini şed bağlayub düsturu ta'liden nice aldı ise mübarek lonca-i şerifde şed bağlayub izin virüb sonra bia't etmişlerdi

Sultan Ahi Evran'a izin verüb, sanayi'de otuz iki esnafın pirlерinin maa'dası haricde bi'l-cümlesi yetmiş iki buçuk pîre düstur ve icazet ile kemerbest idüb el kaldurub dua ettiler ol hıynda Cebrail ve Mikail ve İsrâfil ve Azrail aleyhisselam âli vesair mülaniğahlarıyla el kaldurub cem'i kemerbeste evvela siz pirlер el kaldurub **Sultan Ahi Evran Şeyh Mahmud'a** dua etmişlerdir ki kârlarına bir kat dahi **Sultan Ahi Evran Şeyh Mahmud'un** tarikına ve erkanına inkıyad etdiler ve Resullah huzurunda bi'l-cümlesi bu tarika ve bu erkana aşık oldular. Aşık olarak bereket-i halile niyaz etsinler cem'i kesblerinde ve ticaretlerinde bi'l-cümleyle nefi'âmm olsun deyu binâen ve alâzâlik bâdehu şöyle ma'lum ola ki debbağ olan kasap olmağa talib olunur ise ta'zir olsun yakasın kesüb büzgün alub ocakdan red oluna bu ta'ziri itmezler ise cemi' pîrlерin la'netlerini ve bir bedduâsını kabul etmiş olur tağrir hakikat değneği vereler doksan dokuz değnek vurular ve bin akça ceremelerini alalar. Selasün ve semane-maiyede. **Sultan Ahi Evran** gelüb Rum Rum ve diyar diyar **Şeyh Mahmud Hazretleri** kadem bastılar bir yerde karar etmediler gelüb **Kırşehri'nde** karar idüb anda kârhane bina etdiler. Çok velâdetlerde kerameti zâhir oldu. **Kırşehri'ne** kadem basdıkdı a'yan ekabirlerii geldiler. Ya Devletlü bizim bir havfımız var bir ejderha peydah oldu. Onun şerinden bizi hâlas eyle deyu niyaz etdiler ve

ana ejderhayı gstediler. Dua edb ejderhanın yüzünü yüzüne sürerek ol ejderhayı kendine muti' ve mnkad eyledi. Evransın sen deyub, Aziz Ahi Evran'a kendini teslim eyledi. Aziz ahi Evran Hasretleri ol ejderhanın zincir takub ve kerhanesinin tahtına bağlayub cümle nas böyle görücek kllhm muti' olub Sultan Ahi Evran Hazretlerinin krına ve kesbina ve ocağının ve tarikatının devamına vesayetine dua eylediler mr-i Őerifleri doksan üç yaşında dr-ı fenadan dar-ı bakaya teşrif buyurdular. Rahmet-Allahi ve rahmete vası'a temmet.

Medh-i Debbağan

Brekallah tekkemiz buldu nizm-ı izzeti

Var ola her bir gelen durdukça dünya knbeti

PiŐvmz Hazret-i dem Safiyyullah bizim

L cerem ol işledi ol bu pk san'atı

Nice gib erleri 'lemde gl tenler eker

Primiz ol li Sultan ibn-i Abbas Hazreti

Hem dahi mensr bid dermiyane bestemiz

Ana çıkar silsilemiz anlamanız bu 'deti

Pr-i erkan-ı tariki haŐra dek yd eyleriz

Ni'metullah Ahi Evran'a Tanrının bir ni'meti

Őugliya ihls ile hizmet iden bu tekkeye

Hlkn hs kulu v peygamberin hs mmeti

Innehu min Sleymana ve innehu Bismillahirrahmanirrahim

Elhamd'l-illahi rabbi'l-lemin ve's-selat ve's-selam la Resuline Muhammed ve alihi ve sahbihı ecma'in inne'd-dine indellahi'l-İslam kul Allahümme malik'l-mülk tuti'l-mülke men teŐau. Bi-ismi ve muradihi ve ihsanihi teala Şecere-i sultan illa-selam kl allahum mlik'l-mülk tevti el-mülk men teŐ ba sümme innedin ve ihsane ve teala Şecere Sultan Ahi Evran Mahmud ibn-i Abbas kaddese sırrahu'l-aziz yine ashab-ı kibar Hazreti Muhammed salla'llahu aleyhi ve sellem bu dn cümle ckeran falan nam ermeyan destegn Hazreti Ali keremu'lullahi-

veche a'zâm eftaha'l mütekellimin. Mevlana Alâadin ve ahkarahüm es-Seyyid Mustafa el-aziz a'ffa anhu Sebebi tahrir şeri'at ve tarikat ve hakikat ve ma'rifet pîr-i pîran a'ziz-i a'zizan ser çeşme-i **Sultan Ahi Evran** şecere-i kitab budurki:

Es-selam a'leyküm yâ erbab-ı ehl-i şeri'at. es-selam a'leyküm ya erbab-ı ehli tarikat es-selamı a'leyküm ya erbab-ı hakikat es-selam a'leyküm ya erbab-ı ma'rifet ve 's-selam âle'l-mürselin ve'l-hamdülillahi rabbi'l-a'lemin

*Emma ba'd: Hamden lillah ve's-selatü ve's-selam ala Muhammed ve alihi'l-kiram ve ahabü'l-âzam kema kala Allahü tebâreke ve teala fi'l-kelam estayzu billah inne rahmete'l Allah karib mine'l-muhsinin pîr-i pîran aziz-i azizan kutbü'l-arifeyn **Sultan Mahmud Ahi Evran** ibn-i Abbas kaddisi sırrihi'l-aziz taksim garme'hakikat iyn erkanı buyurub tertib-i debbeğana ve sair esnaflara buyurmuşlardır ki şecere-i şeriflerine ahi sözü, pîr sözü ahi sözüne i'timat etmeyenlerin üzerlerine pîrlerin lâ'net olsun ve hak dizarlarından merdud olurlar ve Habibu'llah Muhammed Mustafa salla'llahu teala aleyhin şefa'atından mahrum olurlar ve pîrlerin beddu'ası onların üzerine olsun. Ve her medinede mevcut olan debbağın fıkaları vesair bi'l-cümle esnaflar fukaralara pîr-i pîran aziz-i azizan ve **Sultan Mahmud Ahi Evran** kaddese sırrahu'l-azizin bi'l-cümleye terbiyetü'l-fıkara bi-iradeti't-tilâmiz dest-i **Sultan Ahi Evran**, köçeklerine ve şecere-i şerifine i'timat itmenin kendine zararı vardır. Şöyle ma'lum ola ki yakasın kesüb yorgan alub ocakdan red oluna eğer red olunmazsa cemi' pîrlerin la'neti ve bizim beddu'amız kabul etmiş olur. Pîrlerin taksim garması budur ki: Ahi baba üç hisse ala muhalefet olunmaya kethüda iki hisse ala muhalefet olunmaya ve yigübaşı iki hisse ala muhalefet olunmaya ve otuz yıllık üstadlar ikişer hisse alalar, yirmi yıllık ustalar birer buçuk hisse alalar muhalefet olunmaya ve onbeş yıllık üstadlar birer alalar muhalefet olunmaya ve on yıllık üstaplara hissenin rub'ası vireler vesairleri bu tertib üzere hal halince müteselli olunub ve tekkenişin Gülbank-i Muhammediye hazır olalar. Dua eyledikde pîrlerin ismini yad ideler Gülbank-i Muhammedi çeküb selâmet dağalalar şöyle malum ola ki otuz yıllık ve yirmi yıllık üstadlar ahi önünde ellerin sallayub sözleriyle mücadele iderler ise yakası kesüb yorgan alub tekrar şakirtliğe vireler kabul etmeyecek olurlar ise red oluna ve on beş yıllık kalfa şerkeşlik ider ise ta'zir olunub tekrar şakirtliğe vireler kabul etmez ise merdud oluna ve on yıllık kalfa şerkeşlik ider ise ta'zir hakikat değneğini vudukdan sonra makramin boğazına takub zaviye kapusuna kurban asub yüz sürecek olur ise üç günden sonra suçü afy oluna meclis idüb postuna lâyük idüb*

oturdular. Şöyle ma'lum ola ki cem'i bilâd-ı İslamiye'de vaki' debbağhanemize layık olan zirani ve eğer muti ve eğer maziyi ve eğer yıprak vesair şeyler vardır. Hamel tüccarları geldikde zaviye kapusuna, yüklerin indirüb ahi baba ve kethüda ve yiğitbaşı ve tekkenişin yedlerine teslim oluna. Sonra yiğitbaşları hamal üstadları da'vet idüb ba'de herkes hizmetine gideler. Anlar gitdikden sonra ahi baba ve kethüda ve yiğitbaşı ve tekkenişin Pazar idüb akçasını veresin sonra taksim ola pîrlerin buyurduğu minval üzere üsdatları herkes hissesine dükkânına ileteler herkes hal-i halince teselli olunub Gülbank-ı Muhammediye çekülüb selâmet birle tağulalar. Şöyle ma'lum oluna ki sair diyardan gelen üsdatlar keçi ve koyun ve oğlak ve sığır ve camus derilerini cemi' idüb fıkaraalara zulum idüb ziyade bâha ile alurlarmış Allahu teala ve Resulun âhkam şer'iyenin icra ideler Kadı Efendiler zeyd fuzala kutbu'l-arifin Sultan Mahmud Ahi Evran pîrin seçere-i şerif ve usulu buldukda meclis-i şer'i-şeriflerine dahil olduk da şöyle takriri kelim idüb mezburları taleb ederiz dedikde ol makul kimesneleri meclis-i şer'i da'vet idüb seçer-i şerifde devr Ademden berü bir ocakdan bir ocağa alına gelmiş değıldir. Sultan Mahmud Ahi Evran pîr-i pîran seçere-i şerifde mestur ve mukayyid olan budur ki şer'i-şerifi icra ideler Kadı Efendiler seçere-i şerife i'timat ideler gaflet olunmaya tahriren fi şuhur Şabanü'l-Muazzam sene: seb' mie ve elf Hâza ma'ani cemi' debbağlar ve otuz iki vesair esnaflara cümlesine nafi'dir. bilgili ve ağah olgı ki her kimesne ki bu ma'naları ve bu erkanları bilmese yediği ve içtiği haramdır. Ve ana şakird almak yok ve öğrenmek ve başka çıkarmak haramdır. Her kim bu tarikatları ve bu yolları bilmese pîrimiz perverdeliği yoktur. Ve şakirde düstur olmayub pîrlerin la'netine müstehak olurlar Allahu'l-alem bil-sevab terceman tuhfetü'l-dünya bergüzarım muhabbet candan yarım. Hâza kitab feteva ehl-i erkan kaçan nakib oğlanları içeri girdikde göçekleri alub es-selam a'leyküm ya taleb ehl-i şeri'at deyüb dört kapunun selameti bu vechile reva ideler andan sonra diyeler ki anlar nazarında tarikat kardaşları bir küçük yetiştirdiler. Anlar nazarlarında tarikat kardaşları bir köçek yetiştirdiler anlar nazarında revan etmek murad idi yederler üsdatlar ne buyursanız hazır olan anlar buyuralar ki ehlihu ve mahalli deyüb üç kere Allahu ekber lâilâhe illâ Allah vallahu ekber vallahu'l-hamdü diyeler andan sonra üsdatların ellerin öpeler eytalib-i erkan tarikat kaçan kim sual etseler tarikatın evvelindir cevap budur ki teslimandır. Ba'de üsdatların şakird mabeyninde bir uhde olalar üsdat şakirde beş hizmet göstere evveline miştahu eline vire teslim eyledikde varub dükkânı açub çevirüb çekmeğe. İkinci oldur ki sakilikdir. Seccade yerine salub rayet etmektedir.

Üçüncü hizmet oldur ki sancakladır. Dördüncü hizmet oldur ki el kavuşdurub öyle edebiyile duralar beşinci hizmet oldur ki andan sonra üç gün açlık çekmek gerek ve yedi gün dikilüb ve sokulub durmaktır ve kırk gün yine açlık çekmek ve çekmem gerektir. Ba 'de bin bir gün hitamında halle muradın vireler. âmma nasib bir gün olur. Ol güne yevm rıza dirler. iste' za Ya Allah inne cehennem kânet mersaden sadakallah ve üsdat şakirden rıza olduğu lâzımdır. İcazet ve inayet virilüb erkan üzere fasıl idi. Gerektir ki üsdat olan üç nefes vireler cümlesi ve on nefes vire ba'de üsdatbaşı dahi üç nefes vire cümle oniki nefes olur. üçü şeri'at, üçü tarikat, üçü ma'rifet ve üçü hakikattır. Hakikat, ma'rifet hükmündedir. Tarikat gayri haldir. Şeri'at nizam içündür. Ve dahi tarikat içündür. Üç şart vardır ki üsdatların ana üç nefes dirler. Üsdatlar şarkirde dirler biz dahi onu beyan idelim ol nefesin ki şeri'at emrindedir. Şehadet gelmesine işaretdir. Şehadet iman secadesidir. Okumak yazmak ile bilinmez pîr-i perver olub çürüklükden kurtula İkinci nefes tarikatdır şehadettir imanın nurudur. Hakikatda imandandır dirsene cevap budur ki candır ve nefes değildir. İmdi yol nefes sual iden bir elden bir ayakdan ve bir dilden şeri'atda dilin şehadettir, tarikatda elin seccadedir, hakikatda ayağın i'badetde ola.

Fasıl geldik sağ yol karındaşına üç nefes verir sual etseler divane dilin hakikat ile cevap vire ki yazan Allahü teala diseler ki nice oldurun cevap vire ki anlar nazarında gök kubbe altında yeşil seccade üzerinde i'lm-i şerif taktında revane oldum diye.

Fasıl geldi sol yol karındaşına üç nefesdir. Sual itse vücudun muru hakikiyle cevap vire ki sem'idir sual etseler Allahı ne ile ızhar eyledik tarikatla sem'idir. Müslümanın şer'i ona cevap vire ki Emanet Ya Allah ve melaikete ah herkim i'lm-iyle a'mil olur. zikr olunan uslub üzere cevap vireler. Tarikat erenleri meydanında hizmeti makbul ve lokması helâl ola ve eğer cevap viremezler ise çürükdür. Pîre hizmet etmemişdir şöyle bile:

Fasıl diseler ki yol nedir, erkan nedir ? Cevap vire ki Yol Lâilaha illâ Allah ve erkan Muhammeden Resullah dir. Dahi diseler ki üstada hizmet nedir ? Erenler meydanında süpürge çalmaktır. Ve dahi diseler ki süpürge ne ile alub ortayı süpürüb andan sonra saklana yapışub durmanın ma'nası oldur ki erenler meydanında sakala süpürge dimektir. Ve dahi nereden geldin ve anrdan ne getürdün dedikde taşra çık, içre gir erkandan ne götürdün erenler selâmın getürdüm o selâmın ala koydum cevap vireler.

Fasıl ve dahi diseler ki pîrinden ni getürdün dedikde taşra çık, içre gir erkandan ne getürdün beş nesne nişân görücek. Kabul etmek vacibdir. Üsdat olan kimesneden icazet dileyüb kapuya geçüp kalkup es-selam diye

andan sonra diyelerki. Erenler icazetiyle pîrimiz nazarında oldun bu zamane gelince ayağımız bir harama basub yahud elimiz harama uzadıb ya dilimiz yalan söyleyüb, ya gözlerimiz harama bakub ve ya kulağımız haram işidüb size erenler nazarında estağfurullah söyledim estağfurullah budur. Ayağım estağfurullah estağfurullah ve 'l-hamdülillah vela ilahe illa Allah, İlla Allah vallahu ekber Vela havle vela kuvvete illâ billah iki dizinin çöküp oturub icazetiyle göcünü alub kapıya geçe.

Ba 'de

Üsdat şakirdi alub ayağı üzere durub dua'kıla andan sonra bir kere elini nakibe müstahfi teslim ide ve nakib suğra eline alub Bismillahirrahmanirrahim erenler tarikat karındaşları bir ta'am pişmiş ve latif ve tahirdir Buyurursunuz diyerek lerge ta'amı için eyledik ve devam için dahi Alah rızası için eyledim Lâ ilahe illa Allah bizde Allah için diye ve nakibsuğraya düşürüb ta'amı yedikden sonra dua ide Resulun ruhuçün ya padişahımız selametüçün dua idüb kabul mübarek olsun diyeler ve ol mahalden gideler meclise hazır varub kimesneden hak hak taleb eyleye üsdat ki üç nefesdir ve üç yol anadan ve üç yol karındaşdan ve üç yol sol karındaşdan şöyle ki on iki nefesde yol anadan yol karındaşdan revan ola talep işareti ve sözüne göstere pirden ne guna görürü ise bizleri ak ve üstadları ruhsat zahirden olan kimesneyi dahi pak eylediler eğer üstadınız bir kez iyi eline alub erkani göstere karındaşına talim ideler çürük olan kimesne ne pakdır kendisine pîr-i perverde erkan olmayınca boş olmaz ve tarikat içinde olmayan kişinin haramdır.

Kala Resullah salla'llahu aleyhi ve selem "Eyyame ihab iza rub 'i fekad tahura illâ li Ademiyyi bi kerametihî ve 'l-i hınzırın li necaseti aynihî" sadaka Resullah, sadaka habibullah.

Ahrece et-Tirmizi Raziallahü Anhu. kala'n-nebiyyü salla'llahu aleyhi ve selem"eyyame ihab iza ruba' fekad tahura "

An ibn-i Abbas Raziallahü Anhu kale'n-Nebiyyi alehisselam"men ekreme evladı fekad ekramani felahu 'l-cennetü " sadaka resullah

An ibn-i Abbas Raziallahü Anhu Kala Resullah salla'llahu aleyhi ve selem"min Ahkara evladi fekad ahkarani felahü 'l- nar "

An ibn-i Abbas Raziallahü Anhu Kala Resullah salla'llahu aleyhi ve selem"İza salleytüm aleyye faemmimu fi evrahu bi 'l-temimin naimi ve ala alihi ve eshabihî ve ennehu vacübezzakiruna ve mean-nebiyyi aleyhi's-selamü. Ve ba'dehu "sadaka Resullah estaizü-billah inne rahmetallah karibü 'n-minel-muhsinin.

<i>Sağ tarafta oturan esnafları beyan ider, gafllet olunmaya</i>	<i>Sol tarafta oturan esnafları beyan ider gafllet olunmaya</i>
<i>Sahibü'l-erkan Ahi Evran pîrimiz debbağ, sahib-i sancak teslim olundu. Pîrleri başdadır. Tabakat erleri ser-çeşmedir ana binaen mukaddemdir gafllet olunmaya pîr Ahi Evran ibn-i Abbas ekberdir binâi âlazâlik</i>	<i>Hazreti Adem Safiyyullah A. S. pîr-i çiftçiyan cemi' reşberlerin pîridir. cümleinin ikameti onunla olur. Sol kolun başdadır reisidir. Malum ola</i>
<i>Hazreti Selman-ı Pâk pîr-i berberyan debbağın altıdır. O bir sahibi hırfetdir. Derecesi âladır. Malum ola</i>	<i>Ebu Zeyd Müslim yani Hazreti Davud pîr-i demirciyan A. S. malum ola</i>
<i>Ebu Nasr-Abdullah Pîr hallacyan yani Hazreti Şit A. S. bunları ser-Hafız için yerleri sağdadır âmel ola gafllet olunmaya</i>	<i>Tüfenkçiyan pîrleri Ahmet Zemciye çıkar Ebü'l-Feth ibn-i Abdullah Pîri puçakçıyandır malum ola</i>
<i>Hazreti İmamı Yusuf ve İmamı Gazeli pîri kuyumcuyan bu iki pîri imameyn muhteremeyn sanatları makbul, yerleri sağdadır malum ola</i>	<i>Kasar-ı pâk pîr-i çamaşınıcıyan Habib Neccar pîr-i necceryan teknecilerin pîri Abdullah el-Vasıtı Üvesü'l-Karaniye çıkar</i>
<i>Davud ibnin Abdurrahman ibn-i Hazreti İdris A. S. pîri terziyan cemiyette ehem ve ilzem olduğu için yerleri sağdadır. Malum ola</i>	<i>Ebu Übeyt Hevlat pîri çıkırıkçıyan, gemicilerin pîri Hazreti Nuh'dur A. S. yerleri soldadır. Malum ola</i>
<i>Ahi Yusuf semerciler esnafının pîri olup, bu dahi cümleye gerek olub yerleri sağdadır malum ola</i>	<i>Abdullah ibn-i Malik pîri çeşmeciyan pîri bağçevan pîri mumcıyan, taşçıyanın pîrirdir Kasım ibn-i Nasr'a çıkar malum ola</i>
<i>Ebü'l-Kasımü'l-Hayyan pîri nalbantyan Ebu Leys Baytara</i>	<i>Abdullah ibn-i Amr pîri bezzazgan, Abdülmecid pîri</i>

<i>çık ar yerleri sağdadır. Malum ola</i>	<i>kalaçyan anların dahi soldadır malum ola</i>
<i>Şekercilerin piri Amrül-Kaid ve Helvacuların piri dir. Yerleri sağdadır malum ola</i>	<i>Muhammed bin Neccari aşçıyan Ebu Habib Muhyiddin piri kazancıyan yerleri soldadır malum ola</i>
<i>Ebül-Feth Abdullah piri Zeyd-i Hindi Kılıçcuların piri dir. Yerleri sağdadır. Cenk itdi</i>	<i>Kasım ibn-i Nasrullah pir sarımsakçıyan ve sakacıyan onların dahi soldadır malum ola</i>
<i>Muhammed bin Ebubekir piri ekmekçıyan ammâ lazımdır anun için yerleri sağdadır. Malum ola</i>	<i>Şah-ı Peygamber A. S. piri basmacıyan Hazreti Musa A. S. piri boyacıyan malum ola</i>
<i>Pabuçcıyan ve çizmecıyan ve yemenıcıyan pirleri Ekber Yemani Hazretleridir. Yerleri sağdadır. Malum ola</i>	<i>Habib Tayyar piri Őatırcıyan Ebu Mehmet Ümrani piri yaprak ve piri cayan anlar dahi soldadır. Malum ola</i>
<i>Kavafların piri İmam-ı Yusuf Hazretleridir malum ola</i>	<i>Hasan Katal ibn-i Amir küllahcılar onlarda soldadır. İmam-ı Numan Őerbetçilerin piri dir malum ola</i>
<i>Abid ibn-i Nebbaş piri bakkalyan hazretleri yerleri sağdadır. malum ola</i>	<i>Tayfur piri lokmacıyan ve sucıyan bunlar soldadır. Saħafların piri Abdullah Hazretleridir</i>
<i>Abdullah ibn-i Ca'fer piri Gazacyan Eyyüb Sabrullah'a çıkar. Yerleri sağdadır. Malum ola</i>	<i>Hazreti İmam-ı Hasan Şah Őazeli piri Kahvecıyan bunlar dahi soldadır. Malum ola tellalların piri Cabir bin Abdullah Ensari'ye çıkar. malum ola</i>
<i>Hazreti Salih piri Kőrükcıyan yerleri sağdadır malum ola</i>	<i>Muhsin bin Osman piri hamamcıyan bunlarda soldadır. Tellakların piri Abid Mausuri onlar dahi soldadır</i>
<i>Kasab-ı Cömert piri kasapyan onlar dahi ve zira</i>	<i>Nasr bin Abdullah pir koyuncıyan koyuncuların piri dir.</i>

<i>debbâğdırlar onlarda sağdadır.</i>	<i>Bunlar dahi soldadır Gaflet olunmaya</i>
<i>Müft-i Bağdadi piri Saraçyan bular dahi sağdadır. Zira debbâğa ilhakdır. Debbâğdan dır.</i>	<i>Nasr Abdullah piri dökmeciyan cemi' a'ttarların pirleriPend Attar hazretleridir. Bunlar dahi soldadır</i>
<i>Hazreti Hamza piri mücelladan anlar dahi debbâğ yakındar yerleri sağdadır malum ola</i>	<i>Abdurrahman sefile Hindi piri sabuncuyan Hazreti Danyala çıkar. Bunlar dahi soldadır.</i>
<i>Ebu Said piri keçeciyan hazrate İsmail'e çıkar. Yerleri sağdadır. Onlar dahi debbâğa muhtaçdır.</i>	<i>Hazreti Ömerü'l-Faruk R. A. cemi beyler ve adillerin piridir. Cemi piran huzurunda methederler. Bunlarındahi yerleri soldadır.</i>
<i>Ebu Nasr Abdullah piri mutafyan İmam-ı Muhammed Gazalidir. Bunlar dahi sağdadır malum ola</i>	<i>Hazreti Ali Keremullahi veche R. A. silohşörlerin ve Gazilerin piridir. Cemi piran huzurunda methederler. yerleri soldadır.*</i>
<i>Mansur-ı Hallaç piri hallaçyan bunlar dahi sağdadır. Bir rivayetde terzi esnafına tabidir malum ola</i>	<i>Caber Ensara nalbanda icazet verirler. Nalbantların piridir. Yenleri soldadır. Malum ola</i>
<i>Cerrah Lokman piridir. cerrahyanCerrah Abdullah'a çıkar. Bunlar dahi sağdadır. Malum ola</i>	<i>Hazreti Hamza R. A. Amcayı Resullah mücallid Geyik avına giderdi. Cemi' avcılarının piridir. Yerleri soldadır.</i>
<i>Hatiplerin piri Sultan-ı Enbiya salla Allahi teala aleyhi ve selem. Bunlarda sağdadır.</i>	<i>Peride-i eslemek belin bağladı ve icazet verdi. Sacandakdarı cemi'i alemdarların pîrirdir. Yerleri soldadır</i>
<i>Mü'ezzinlerin piri Hazreti Bilâl-i Habeşidir. Yenleri sağdadır malum ola</i>	<i>Kemankeşlerin pirleri ve kos ve lur atalarını yerleri pirleri Hazreti Katardır. Yerleri solda</i>
<i>Eskicilerin piri Pend Dostdur. Yerleri sağdadır</i>	<i>Hasan Basri icazet verdi. Ba'zı meşayihün pirleri ona çıkar.</i>

	<i>Yerleri soldadır.</i>
<i>Amr bin Kani piri leblebiciyan Ali Sinan'a çıkar yerleri sağdadır. Malum ola</i>	<i>Ferraşların piri Hasan bin Amire çıkar. Katiplerin piri Abdullah Ensariye çakarlar. Yerleri soldadır.</i>
<i>Abdullah ibn-i Sembadır. Gerşenciler pirleri yerleri sağdadır. Abdülgafar piri çarıkçı onlar sağdadır.</i>	<i>Balıkçıların piri Abdullah Semekadır. Holtacılar piridir Rahman ibn-i Neshiye çıkar. Yerleri soldadır.</i>
<i>Valide-i Azize kadın Ümmü Maktum Hazretmelerinin Harem-i Şerifsi olur. Bi'l-cümle kadın pirlereidir.</i>	<i>Süleyman Küfevi icazet verdi Sakaların piridir. Yerleri soldadır. Malum ola</i>
<i>Şekercilerin Amr bin Kaid pirleri yerleri sağdadır. gafllet olunmaya</i>	

İn Erkân der-Medh-i Debbağân Berây-ı Allah Teâlâ

Pîr-i erkan tarikatı guş iden üstâdegan Bir maarif kan rahmet menşei nevin

Mesleği habl-i metine bend ola üstâdeğân Ezazel aldı nasibin gördüğünce nazarın

Rehnüma Sultan piri nem ibn-i Abbas Hazreti Çünkü ger mana buyurdu şu pişvamızdır

Çekdiler gülbankı abenden erler bil heman İşledi Mensur 'abid eyledi hem dermeyan

Mahfi nimetdir hulus üzere ita'at eyle sen Rişte-i bab-ı şeri'ata inkıyat etmek gerek

Emin uslub sabıklar gibi kal her zaman Kemberbest sanatında olmasın şek ve kemale

Hem Ahi Evran Sultan pir ulubedir bizlere Suk eyle ve keremin bilmes zayı kıymeti

Himmet-i ihlas isteyen gir sun tarikatı a'şıkan Çilekeş hizmetde kaimlerdir.

Zahir batında erlerdir meğnun bilmiş Olsunlar revan

Feyzana cümle hakikatda bulurlar kâmilan

Tarihi istinsahı

Fi 21 Zilkade sene 1227 Fi 17 Ağustos sene 1225 Miladi. 1812

Temam el- kalam

Be-avne Allahü el-malik el-aziz el a'lem

3. 2. Şecerenin İncelenmesi: Selçuklular zamanda kurulan Bolvadin Ahi Teşkilatı, küçük değişikliklerle XX. asrın başlarına kadar varlığını sürdürmüştür. Cumhuriyet döneminde çeşitli esnaf kuruluşları olarak varlığını devam ettirmektedir.

Debbağlar Esnaf Teşkilatın ait olan bu Ahi Şeceresi Şaban. 1107 /M. 1695 tarihinde düzenlenmiştir. İncelediğimiz nüshası 21. Zilkade. 1227/1812 tarihinde istinsah edilmiştir.

Şecere nesih yazı ile yazılmıştır. Üç bölümden meydana gelir.

I. BÖLÜM:

1. Genellikle tarikatların kurucularının soyu, bir yönü ile Hazreti Muhammed'in soyuna veya ashabına dayandırılmıştır. Bu şecereye göre Debbağlar Ahi Tarikatının kurucusu olan Ahi Mahmud, peygamberimizin amcası Abbas'ın oğludur.

1. 1. Tarikatın kuruluşu ve Abbas'ın oğlu Sultan Mahmut'un Ahi Evran olması bir olaya dayandırılmıştır. Peygamberimiz bir gün ashabını toplayıp, Bedir Hendeğine düşmanla savaşa gidilmesini buyurmuş, eline aleme-i şerifi alarak askerın başına, amcası Abbas'ın geçmesini istemiştir. Amcası Abbas kendisinin ihtiyar olduğunu yerine oğlu Sultan Mahmut'un gitmesini istemiştir. Peygamberimiz alem-i şerifi Sultan Mahmut'un boynuna takarak savaşa gönderdi. Ordu savaştan zaferler kazanarak dönmüştür. Zaferi başta peygamberimiz, büyük meleklerden Cebrail, İsrail, Mikail, Azrail ve ashabının hazır bulunduğu bir toplulukta kazandıkları zaferi hediyeler vererek kutlamışlardır. Hz. Ali'de hediye olarak kızı Rukiya' yi vermiştir. Peygamberimiz o topluğun huzurunda iki gencin nikahını kıymıştır. Üç gün düğün edilmiştir Birinci gün 33 koyun, ikinci gün 33 keçi, üçüncü gün 33 sığır kesilmiş. Daha sonra kesilen hayvanların biriken derilerini peygamberimiz mübarek eli ile sıvazlamış, deriler renk renk elvan olmuştur. Bunun üzerine Peygamberimiz Sultan Mahmut'un beline şed bağlamış ve **Ahi Evran** ünvanını vermiş, 32 esnafın piri yapmıştır. Yetmiş iki buçuk pîre de icazet verme yetkisini vermiştir Daha sonra da Cebrail de beline şed

bağlayarak ahi olmuştur, Bütün bu olaylar *Perşembe Günü* olmuştur. Bu neden Anadolu'da ticari pazarlar Perşembe günü kurulmuştur.

Daha sonra Ahi Sultan Sultan Mahmud diyar diyar dolaşmış H. 830/M. 1426 yılında Kırşehir'e gelip, kârhane (işyeri) açmış, tekkesini kurarak insanlığa ışık olmuştur. Bir gün Kırşehir'in ayan ve ekabiri Sultan Mahmut Ahi Evran 'a gelerek bizim bir korkumuz var. Bir ejderha peyda oldu. Onun Şer'inden bizi kurtar diye yalvarmışlar. Ahi Evran ejderhayı yakaladı, yüzünü onun yüzüne sürdürü Onu kendisine muti etti. Ejderha da "Gerçek Evren(Ejder)sensin "diyerek ona boyun eğdi. Ve hizmetine girdi. Ahi Evran ejderhanın boynuna bir zincir takarak işyerinin zeminine bağladı. Bunu gören insanlar Ahi Evran' a itaat ettiler ve tarikatına girdiler. 93 yaşında Kırşehir'e öldü.

H. Peygamberin amcasının oğlu olan Sultan Mahmut'un 800 sene sonra Anadolu'ya gelmesi Kırşehir'e yerleşmesi Ahilik Tarikatını kurması, ejderhayı yakalaması, Ahi teşkilatının efsanevi kurucusu olduğunu gösterir. Kırşehir'de öldürölen Ahi Evran'ın asıl adı *Mahmud* lakabı *Nasirü'd-Din* künyesi *Ebü'l-hakayık* nisbet adı *Hoyi'dir*. Kaynak eserlerde ismi *Şeyh Nasrü'd-din Ebü'l-Hakayık Mahmud bin Ahmet el-Hoyi* olarak geçer.. Ahi ayaklanması sırasında Kırşehir emiri Moğol asıllı, Mevlana'nın dostu Cacaoğlu Nureddin tarafından H. 659/M. 1261 yılında Şehit edilmiştir.

Őecerde bu bölümdün 6 beyitlik debbağlığı öven bir methiyeden sonra, tarikatın erkan ve usulünü anlatan bölüme geçilmiştir. Medihde "*Pişivamız Hazreti Adem Saşiyullah*" diyerek Ahiliğin Hz. Ademle başladığını söylemiştir.

2. Ahi Tekkesinde erkan ve usuller:

2. 1. Őecerde taksim Şöyle yapıldığı belirtilmiştir:

Ahi Baba 3 hisse, otuz yıllık usta :2 hisse On yıllık usta ¼ hisse

Kethüda 2 hisse Yirmi yıllık usta 1, 5 hisse

Yiğitbaşı 2 hisse Onbeş yıllık usta 1 hisse

Verile, bu taksime kimse muhalefet etmeyecek. Dendi Gülbank-i Muhammedi çalındı. El açıp pîrler için dua edildi.

2.2. Ahi sözü pîr sözüdür itimat etmeye lanet edilir. Beddua edilir. Peygamberimizin Őefaatından mahrum olur. Yakası kesilip, ocaktan dışarı atılır.

- Bu taksime bir kişi otuz yıllık ve yirmi yıllık ustaların önünde elini, kolunu sallayarak sözlü itiraz ederse, derhal yakası kesile ve şakirtliğe indirile, bunu da kabul etmez ise tarikattan atılır.

- On beş yıllık kalfa serkeşlik eder ise, tekrar şakirtliğe indirile, kabul etmez ise kovula

-On yıllık kalfa serkeşlik eder ise değnekle vurula tövbe ede ve kurban kese, üç günden sonra suçu avfedile

- Pazara gelen mallar zaviye kapısına indirilir. Ahi Baba, kethüda, yiğitbaşi ve tekke niçin malları teslim alırlar. Yiğitbaşi tüccarlara davet eder ikramda bulunur. Daha sonra Ahi Baba, Kethüda, Yiğitbaşi ve Tekenişin malları pazarlık eder. satın alır, parasını öder. Daha sonra her esnafın hissesi dükkanına dağıtılır.

-Dışardan gelen tüccarlar keçi, koyun, oğlak, sığır, camus derilerini fukaraya (vatandaşa) zülüm ederek alıyormuş, mahallin kadı efendisi Kutbü'l-Arifeyn Sultan Mahmud Ahi Evran'ın seçere-i şerifindeki kurallara göre yargılasın. Bu kurallar Hz. Adem devrinden beri uygulanana gelmiştir.

-Tarikata giren şakirtler, üstatların ellerinden öperler. şakirtlere 5 hizmet gösterilir.

1. Dükkanın kapısını açıp. düzenlemek 2. Seccadeyi yerine sermek 3.. Sancaktarlık, 4. Ustasının karşısında el pençe durup hizmet etmek. 5. üç gün açlık çekmek, yedi gün dikilip, sokulup durmak(inzivaya çekilmek). Daha sonra bu görevi kırk güne çıkarmak. Bunu tamamladıktan sonra binbir gün çile doldurulur. Bunları başaran muradına erer.

-Çileyi tamamlayanlara, üstatları 3 nefes verir. Bunların toplamı 12 nefesdir. Üçü şeriat, üçü tarikat, üçü marifet, üçü hakitattır. Hakikat ma'rifet hükmündedir. Tarikat gayri haldir. şeriat nizam içindir.. Üç şart daha vardır ki üç nefesdir. Birincisi şeriat emridir. şehadet gelmesine işarettir. şehadet iman seccadesidir. Okumak-yazmak ile bilinmez. Ancak pîr-i perver çürüklükten kurtarır. İkincisi tarikattır. şehadettir, iman nurudur., Üçüncüsü Hakikat da imandandır. Candır nefes değildir. şeriat dilin şehadettir, tarikda elin seccedasidir. Hakikatta ayağın ibadette ola.

-Fasıl geldik sağ yol karındaşına üç nefes verir sual etseler divane dilin hakikat ile cevap vire ki yazan Allahü teala diseler ki nice oldurun cevap vire ki anlar nazarında gök kubbe altında yeşil seccade üzerinde i'lm-i şerif tahtında revane oldum diye.

-Fasıl geldi sol yol karındaşına üç nefesdir. Sual itse vücudun nuru hakikiyle cevap vire ki sem'idir sual itseler Allahı ne ile ızhar eyledik tarikatla sem'idir. Müslümanın şer'i ona cevap vire ki Emanet Ya Allah ve melaikete ah herkim i'lmile a'mil olur. zikir olunan uslub üzere cevap vireler. Tarikat erenleri meydanında hizmeti makbul ve lokması helâl ola ve eğer cevap viremezler ise çürükdür. Pîre hizmet etmemişdir şöyle bile

-Fasıl ve dahi diseler ki pîrinden ni getürdün dedikde taşra çık, içre gir erkandan ne getürdün beş nesne nişân görücek. Kabul etmek vacibdir. Üsdad olan kimesneden icazet dileyüb kapuya geçüp kalkup es-selam diye andan sonra diyeler ki. Erenler icazetiyle pîrimiz nazarında oldun bu zamane gelince ayağımız bir harama basub yahud elimiz harama uzadıb ya dilimiz yalan söyleyüb, ya gözlerimiz harama bakub ve ya kulağımız haram işidüb size erenler nazarında estağfurullah söyledim estağfurullah budur. Ayağım estağfurullah estağfurullah ve'l-hamdülillah vela ilahe illallah, illallahu vallahu ekber vela havle vela kuvvete illâ billah iki dizinin çöküp oturup, icazetiyle göcünü alıp, kapuya geçe.

3. Esnaflar ve pîrleri:Şecerede sağ ve sol tarafta oturanlar ayrı ayrı listelenmiş, pîrleri belirtilmiştir.

Sağ tarafta oturan esnaflar ve pîrleri
Sol tarafta oturan esnaflar ve pîrleri

1. Hatipler-Hz. Muhammed SAV	1. çiftçiler -Hz. Adem
2. Hafızların- Hz. Şit	2. Boyacı-Hz. Musa
3. Terziler- İdris	3. Demirciler-Hz. Davut
4. Körükcü- Hz. Salih	4. Gemiciler- Hz. Nuh
5. Cerrahlar- Lokman	5-Tufenkcilerin-Ahmet
Zenci	
6. Debbağ- Ahi Evran	6-Puçacıların(Bıçakcı)-
Abdullah	
7. Berberler- Selman-ı Pak	7-Çamaşırcılar-Kassar-ı
Pak	
8. Kuyumcular-İmam-ı Yusuf ve İmam-ı Gazali	8. Necceryan-
Habib Neccar	
9. Semerciler-Ahi Yusuf	9. Tekneciler-Abdullah el-Vasıt
10. Nalbantlar- Ebü'l-Kasım Hayyan	10Çıkrıkçılar-Ebu Übeyt
Havvat	
11. Şekerci ve Helvacıların-Amrü'l-	Kaid11. Çeşmeci
veBahçevan-Abdullah ibn-i Malik	

12. Kılıçcıların- Ebü'l-Feth Abdullah 12. Mumcu ve Taşcıların-Kasım ibn-i Nasır
13. Ekmekçilerin- Muhammed bin Ebu Bekir13. Bezzaz- Abdullah ibn-i Amr
14. Pabuçu, Çizmeci, Yemenici-Ekber Yemanî14. Kalaçlar- Abdülmeccid
15. Kavaflar-İmam-ı Yusuf 15. Aşcılar-Muhammed bin Neccar
16. Bakkalların-Abid ibn-i Nebbaş 16. Kazancılar-Ebu Habib Muhyiddin
17. Gazazlar-Abdullah ibn-i Cafer17. Sakacı ve Sarımsakcı-Kasım ibn-i Nasrullah
18. Kasaplar-Kasab-ı Cömert 18. şaticılar-Habib Tayyar
19. Saraçlar-Müft-i Bağdadî 19. Kūlahcılar-Hasan Katal ibn-i Amir
20. Mücellid ve Avcılar- Hz. Hamza 20. şerbetçi-İmam-ı Numan
21. Keçeci- Ebu Said 21. Lokmacı ve Sucu-Tayfur
22. Mutaflar-Ebu Nasr Abdullah 22. Sahafılar-Abdullah
23. Hallaçlar-Hallac-ı Mansur 23. Kahveciler-İmam-ı Hasan-ı şazeli
24. Mü'ezzinler-Bilâl-i Habeşi 24. Telallar-Cabir bin Abdullah Ensari
25. Eskiciler- Pend-i Dost 25. Hamamcılar-Muhsin bin Osman
26. Leblebiciler- Amr bi Kani 26. Tellaklar-Abid Mansuri
27. Gerşenciler-Abdullah binSemba 27. Koyuncuların-Nasr bin Abdullah
28. Çarıkcılar-Abdül Gaffar 28. Dökümcüler-Nasr Abdullah
29. şekerciler-Amr bin Kaid 29. Attarların- Pend-i Attar
30. Kadınların-Ümmü Mektum 30. Adiller ve Beyler-Hz. Ömer
31. Gaziler ve Silahşörler- Hz. Ali
32. Nalbant-Cabir el-Ensari
33. Kemankeşler-Kattar
34. Ferraşlar-Hasan bin Amire

35. Katipler-Abdullah Ensari

36. Balıkçılar-Abdullah Semekadr.

37. Holtacılar-Rahman ibn-i Nesiyye

Bu Şecerenin diğer istinsahlarında esnaf ve sanatkarların pîrleri farklı gösterilmiştir. 1235 tarihli istinsahında :

Santarcıların – Hz. Eyyüp

Değirmencilerin-Hz. Yunus

Demirciler- Hz. Davut

Gemiciler-Hz. Nuh

Sabancılar-Hz. Danyal

Basmacılar-Hz. Yuşa

Boyacılar-Hz. İbrahim

Aynacı ve Tenekeci-Hz. Cercis gösterilmiştir. Bunların dışında değişiklikler vardır.

Listede görüldüğü gibi esnaf ve sanatkarların pîrleri peygamberlerden. ünlü tarikat Şeyhlerinden. sahabelerden. bilim adamlarından Őeçilmiřtir.

Kültürümüzün gizli kalmış, unutulmaya yüz tutmuş taraflarını ortaya çıkarmak ve bunu sosyal hayatımızda, devlet teşkilatımızda, iktisadi ve ticari hayatımızda uygulamak bizi aydınlığa götürür. Bizler Şed kuşanmış, birer ocak mensubu olarak iyi niyet ve dürüştlük içinde el ele, birlikte aydınlık geleceğe yürüyeceğiz

AHİLİĞE GİRİŞ TÖRENLERİNİN BİLMECELERLE İLİŞKİSİ

Salahaddin BEKKİ*

Sayın başkan, değerli dinleyiciler,

Yüzü aşkın bilim adamı ve araştırmacının katılımıyla düzenlediğimiz I. Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu'nda Ahilikle ilgili çok çeşitli konuların gündeme getirilmesi ve tartışılması sırasında Ahiliğin ne olup olmadığı da ortaya konulmuş olacaktır. Ben burada, değişik bilim adamlarınca dile getirilecek olan konuların bazılarını tekrar etmek durumundayım.

Sayın Sabahattin Güllülü'nün yaklaşımını esas alarak Ahiliğin çeşitli meslek dallarında çalışanların oluşturduğu bir birlik; bu birliğin de çeşitli sembol ve törenlerle birbirine bağlanan bir cemaat (topluluk) yapısı (Güllülü 1977) olduğu düşüncesinden hareketle, bu topluluğa katılmanın ve belli aşamalardan geçmenin törensel yönleri üzerinde duracağım. Son aşamada da bu giriş törenlerinin bilmecelerle olan bağlantısını ortaya koymaya çalışacağım. Esas konuya geçmeden önce, bilmecelerle olan münasebetini de dikkate alarak Ahiliğin tarikatlarla olan benzer ve farklı yönlerine işaret etmek istiyorum. Çünkü Alevilik ve Bektaşilikte canların tarikata kabul törenleriyle Fütüvvet ehli arasına girme törenleri arasında büyük benzerlikler bulunmaktadır (Sarıkaya 2002: 137-142).

Fütüvvetin tarikatla müşterek esası mistik oluşudur. Fakat aradaki en önemli ve esaslı fark, fütüvvet ehlinin dünyaya verdiği ehemmiyettir. Helâl kazanmak ve bir sanat ehli olmak, herkesi kendisine tercih ederek ihvana yardımda bulunmak ve yardımlaşma, fütüvvet yolunun ana şartlarındandır. Tarikatların çoğu, müntesibini dünyadan çekerken fütüvvet, salikini dünyaya ve dünyalık kazanca sevk eder. Ancak bu sevkte gaye ferdi menfaat değil, halka ve ihvana yardımdır. Mistik inanış,

---

* Yard. Doç. Dr., Gazi Üniv. Kırşehir Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, KIRŞEHİR. sbekki@gazi.edu.tr

fütüvvet ehlinde zaten var olan kanaati / tok gözlülüğü daha da ön plana almıştır. Ahi'nin on sekiz dirhemden fazla birikmiş parasının bulunmaması şartı herkes için geçerli bir kural olmuştur (Gölpınarlı 1950:90).

Tarikatlarda olduğu gibi zikir, virt, hususî kisve, libas vesaireyle temayüz etmeyen bu zümre varlığını bilhassa şekle verdiği önemle muhafaza etmiştir (Gölpınarlı 1950:89). Bu girişten sonra esas konumuza geçebiliriz.

Ahiliğin yazılı kaynakları olan ve birçok araştırıcı tarafından ele alınan fütüvvet-nâmelerde, bu birliklerde düzenlenen törenler, giriş törenleri ve bir statüden daha üst bir statüye geçme törenleri olarak ikiye ayrılmaktadır (Güllülü 1977:38).

Bu birliklere dahil olanların yani fütüvvet ehlinin yiğit, ahî ve şeyh olmak üzere üç derecesi bulunmaktadır. Bunlardan yiğitlik derecesi ahabb, nîm-tarîk, müfredî; ahilik derecesi nakîb, nakibü'n-nukebâ ve başarış; şeyhlik derecesi ise halife, şeyh ve şeyhü'ş-şuyuh olarak isimlendirilmektedir (Torun 1998: 174). Ahilik ve şeyhlik derecesi hizmetle ilgili bir statü değişikliği olmasından dolayı burada yapılan törenler teferruattan uzak, hizmet makamına ait emanetlerin teslimi şeklinde olmaktadır. Törenlerin ağırlıklı noktasını birinci derece olan yiğitlikte bir makamdan/dereceden bir üst makama/dereceye geçişte yapılanlar oluşturmaktadır.

Yiğitlik derecesinin birinci basamağı ahabb, rub pâye, çırak gibi adlarla anılır. Talib'in ahi topluluklarından birine kabulü anlamına gelen bu törenlere "intisap" veya "yola girme" de denir (Torun 1998: 174).

Yiğitlik derecesinin ikinci basamağı nîm-tarîk olmaktadır. Çıraklık ile kalfalık arasında geçen süre olarak düşünölebilecek bu aşamada yiğide (çırağa) bir "yol atası (usta)" ile iki "yol kardeşi (arkadaş)" gereklidir. Bir ustaya çırak olacak kimse, muhtemelen bir ustayla önceden anlaşmakta ve zaviyede yapılan törenle bu anlaşma resmiyet kazanmaktadır (Güllülü 1977:160).

Yiğitlik derecesinin üçüncü ve son basamağı müfredîlik (yol sahibi olma)'tir (Torun 1998: 177). Buna, bağlı bulunduğu sanat dalında çıraklık+kalfalık süresini tamamlamış olanların ustalığa yükseltilmesi de diyebiliriz. Bu sebeple düzenlenen törenlerden sonra kalfalar, ahi birliklerinin, belirli yetkilerine sahip birer üyesi haline gelmekte ve teorik olarak dükkan açma hakkı kazanmaktadırlar (Güllülü 1977:161). Bu dereceye erişen ahi, fütüvvetin aradığı bütün şartları nefsinde taşıyor ve üstadının işlediği sanatı kemaliye öğrendiyse icazet talebinde

bulunabilir. Ustası da uygun gördüğü takdirde Şed (kuşak, dürr'e, hırka, önlük) kuşanmasına izin verilir. Bu rıza Şartı gerçekteşmeden Şed kuşanmak imkansızdır ve fütüvvet geleneğinde Őedsiz kazanç haram olarak kabul edilir. Bu itibarla Şed kuşanma, bir yiğit'in hayatında tam bir dönüm noktasıdır (Torun 1998: 177).

Buraya kadar söylediklerimizi yol kelimesiyle izah edecek olursak, ahi birliklerine dahil olma ve burada yükselmenin tescilli anlamında üç ana tören düzenlenmektedir:

- a. Yola girme
- b. Yol atası ve yol kardeşi edinme
- c. Yol sahibi olma

Yola girme töreni Şu Şekilde icra edilir: Talib, fütüvvet mahfilinde tüm ahi ulularının karşısında orta yerde, yüzü kıbleye dönük olarak durur. Nakib talibin elini sol eline alır, sağ elinde de mahfil ehline sunulacak hediyeler olduğu halde Fütüvvet hutbesini okur. Nakkaş Ahmed fütüvvet-namesinde Benî İsrail Suresi'nin 32. âyetinden 39. âyetinin sonuna kadar geçen âyetlerin okunduğu bildirilmektedir (Gölpınarlı 1950: 41). Nakib daha sonra toplantının sebebini fütüvvet ehline arz eder: "Ey ulular, iş bu kişi filan yiğide ve ahiye ve Őeyhe muhabbet edip, erenler aşkına can u gönülden yoldaş olmaya gelmiştir. Kabul buyurasınız" der. Fütüvvet ehli "kabal kıldık, mübarek olsun" derler. Daha sonra talibe fütüvvet ehli olabilmeyenin Şartları anlatılır: "Kalbin kapısı, hazinesi kulaktır. Hayır ise dinle, Şer ise unut gitsin. Kendinden büyüğe saygılı ol. Büyük veya küçük olsun önünde diz çöküp edep ile otur" Şeklinde nasihat edilir. Talibin fütüvvete kabul edildiğinin simgesi olarak beline fütüvvet kuşağı bağlanır. Daha sonra Şerbet denilen tuzlu su içirilir. Bu Şekilde talib "yola girmiş" olur.

Yol atası ve yol kardeşi edinme töreni ise Şöyle gerçekteştirilir: Fütüvvet kuşağı kuşanmış birisi yukarıda da kısaca temas ettiğimiz gibi önceden kendisine yol atası ve yol kardeşi olacak kişilerin rızasını alarak meclise gelir. Fütüvvet ehlinin huzurunda filanı yol atalığına (ustalığa) filanları da yol kardeşliğine seçtiğini söyler. Nakib "bu aziz kardeşin bu makamdan muradı Şudur ki, siz ihtiyarların huzurunda yola girmek "nîm-tarık olmak" ister. Filan ihtiyarı yol atalığına, filanı yol kardeşliğine kabul kıldı. Dünyada muhabbet, ahrette Őefaath için haklarında ne buyurursunuz? Diye sorar. Mahfilde bulunanlar "mübarek olsun" derler. Şeyh mikraz (makas/traş) hutbesini okuyarak müridin saçından bir miktar makasla keser. Fetih Suresi'nin son âyetini okur ve "Başından kibri ve ucbu (gurur) ve riyayı giderdik, yerine meskenet (miskinlik, tembellik?),

tevazu ve ihlas diktik” der. Bundan sonra talibin elinden tutup yol atasının önüne getirir. Talib iki dizi üzerine çöküp oturur. Yol kardeşleri de talibin iki yanına oturlar. Yol atası, talibe tövbe ve telkinde bulunur. Daha sonra ata ile oğul sağ ellerinin baş parmakları birbirine karşılık gelecek şekilde el tutuşurlar. Ellerinin üzerini bir mendil ile örterler. İki yol kardeşi de talibin eteğine yapışıp yol ataya kulak verirler. Yol atası Târik Suresinin 60 ve 61. ayetlerini okur. Sonra yol kardeşleri ellerini talibin eteğinden çekip atayla oğlun elleri üzerine koyarlar. Yol atası da diğer elini tüm ellerin üzerine koyarak biat ayetini okur (Lokman/10). Buna biat/sözleşme denir. Yol atası bu arada Allah’ın emirlerine hürmeti, yaratılmışlara şefkati tavsiye eden bir hadis okur. Sonra şu nasihatlerde bulunur: “Oğul, pirinden yüz döndürmeyesin, farzı terk etmeyesin sünnete kehl (nankör) olmayasın. Dinini, malını ve helalini saklayasın. Bu ahdin şartlarını yerine getiresin. Her nereye varırsan izzet ve hürmet ile varasın. Ve oturduğun yerde edep ile oturasın. Sözü hikmet ile söyleyesin. Elinle koymadığını almayasın” der. Bu nasihatten sonra yol ata ve üç kardeş “Yarın Hakk dergahında ve Peygamber (SAV) huzurunda kabul benim olursa sızsiz Cennet’e girmeyeceğim; eğer kabul sizin olursa bensiz Cennet’e girmeyesiniz ve bana şefaat edesiniz” şeklinde ‘ahd’ tutarlar. Dua ve Fatihalar okunur, nakibler gülbank çeker, talip mecliste bulunanların elini öper, bu şekilde yol atası ve yol kardeşi edinmiş olur (Torun 1998: 176-177).

Bu tören, talibe, yol atasına ve yol kardeşlerine karşı birtakım sorumluluklar yüklemektedir. Talib artık yol atasının (ustasının) çizdiği yoldan yürüyecek ve kendisine karşı tam bir itaat duygusu besleyecektir. Yol kardeşleriyle iyi geçinecek, bu itaat duygusunda onları örnek alacaktır. Öte yandan yol atası ve yol kardeşleri de talibin (çırağın) yetişmesinden, sanatında iyiden iyiye pişmesinden ve ahi ahlakını benimsemesinden doğrudan sorumlu olacaklardır (Güllülü 1977:160).

Yol sahibi olma, fütüvvette, ahlakın kemale erdiği makamdır. Bir nevi icazet niteliği taşıdığı için yiğitliğin bu son basamağındaki tören fütüvvetin en ağırlıklı noktasını teşkil eder.

Fütüvvet literatüründe sahib-i şed, sahib-i tarik, miyan-beste, üstad gibi değişik kavramlarla karşılanan yol sahibi olma (şed kuşanma) töreni özetle şöyledir: şed kuşanacak kişi mahfilde bulunacak şeyh ile üstatlara sunacağı hediyeler (ki bunlar genelde kendi el emeği ürünlerdir) ve mesleği ile ilgili alet ve edevatı hazırlayarak bir tepsi içinde nakibe teslim eder. Bu alet ve edevat dülgerlerde testere; terzilerde iğne, iplik, makas; berberlerde ustura; aşçılarda kepçe, kevgir gibi nesnelerdir. Mahfil ehli

hazır olduktan sonra nakib durumu arz eder. Sonra Şeyhin seccadesini yayar. Şeyh iki rekat namaz kılıp yerine oturur.

Nakib talibe kuşatılacak Şed ve emanetleri bir aęaĥ tepsi veya tabağa, mahfil ehline sunulacak hediyeleri de başka bir tepsiye koyarak başka bir nakibin eline verir. İcazet, kapı, meydan ve tuhfe tercümanları okunur. Hediyeler Őeyhten başlanarak edep üzere sırayla dağıtılır. Daha sonra nakib, önceden hazırlanan Şed ve meslekle ilgili emanetleri Şeyhin huzuruna getirir. Talibin sağ elini tutarak selam tercümanını okur: “İş bu mümin kardeş uzun süre filan üstadın hizmetinde bulunmuş, Őeraii yerine getirmiş, üstadının rızasını almış, üstadı dahi üstatlık/atalık hakkını yerine getirip, bugün siz azizlerin rızasıyla huzur u Őerifinizde ona destur (icazet) vermek ister. Şu Őartla ki, helal kazançla meşgul olup üstatların yolunu takip ede. Hak Teala'nın ibadetine bel bağlayıp, Allah'ın buyruğunu yerine getire. Őeriatı ve tarikata muhalif işler yapmayıp emrinize boyun eğe. Ve bu dahi kabul etti ki, bu Őeraii yerine getire, sebat göstere. Bu sadık hakkında ne buyursunuz?” Meclis ehli “münasip, mübarek olsun” dedikten sonra nakib, meslek pirinin ismini de zikrederek Hz. Muhammed'e salavat getirelim der.

Salavat ve duadan sonra nakib, talibin elinden tutarak Şeyhin önüne, eğer üstadı bel bağlamaya muktedir ise onun önüne getirir. Şeddi kuşatacak olan Şeyh, ilk olarak sağ ayağını atmak suretiyle üç adımda seccadeye gelip sol dizini yere koyup dört parmağı Şeddin altına, baş parmağı Şeddin üstüne gelecek biçimde evvela sağ elini, sonra sol elini Şeddin altına sokar. Yine evvela saçı, sonra sol tarafı (sağ taraf daima biraz yüksekte olmak kaydıyla) kaldırır. Ayağa kalkar, Şeddi kendi boynuna bırakır. Şeyh sırtını mihraba vermek suretiyle talibi karşısına alır. Sağ eliyle talibin sol elini tutar başının üzerine kor, sonra aynı Şekilde sağ eliyle talibin sağ elini tutar diğer elinin üzerine kor. Bu esnada dua okur, mahfil ehli hep birlikte tekbir getirir.

Sağ elindeki Şeddin ucunu, talibin sağ yanından dolaştırarak başından arka kısmına aktarır, Şeddi beli hizasına getirip hangi Şekilde düğümleyecekse (tahtani, fevkani) düğümler, mühür vurup Şeddin uçlarını talibin kuşağının sağ ve sol tarafına sokar.

Şeddi aldığı usulde emanetleri de alıp, bu emanetlerin batinî manalarını izah eden nasihatlerde bulunur.

Talib emanetleri sol koltuğu altına alarak Şeyh, üstat ve diğer fütüvvet ehlinin ellerini öper “safa-nazar edin” der. Mahfil ehli Allah Teala kisbine bereket versin” derler. Tören bitiminde Şeddin Őükranesi olarak sofrı çekilir.

Şed kuşanan kişi üç gün sonra bir hediye ile Şeyhin huzuruna gelerek Şeddi zdrr (Torun 1998: 182-183).

Bütün bu törenler ahi birliklerinin Şekle son derece önem verdiklerini göstermektedir. *Geniş halk kitlelerini organizasyonu içine alan bu birliklerin yüzyıllar boyunca yaşaması, onların bu aşırı ŐekilciliĐi ile yakından ilgili olsa gerektir. Öyle ki, ahi birliklerinde birtakım kesin kurallara, törelere ve törenlere baĐlanmamıŐ hiçbir hareket yoktur. Bu birliklerde karŐılaŐtıĐımız törenler anlamsız bir takım seremonilerden ibaret olmayıp birliğin bağlı bulunduğu ideolojinin zihinlere yer etmesi amacına yönelmiştir* (Güllülü 1977: 162-163).

Fütüvvet ehli, bu karakterle, teŐkilatındaki dereceleri koruyabilmiŐ, sanat sırrını elden ele ve fertten ferde intikal ettirmiŐ, yardımlaşma ve dayanışmayı ön plana almış, içine karışan ehliyetsiz yahut yaramaz unsurları tasfiyeye muktedir olmuştur. Daima din ve mistik olup tam siyasi bir vaŐfa sahip olmadığı halde, sırası gelince bünyesindeki Ővyelik ruhuyla bir devletin (Osmanlı Devleti) kuruluşunda, sırası gelince yine bünyesindeki yapıcılık kudretiyle iskan ve yayılmasında (taazzide) nemli roller oynamıştır. (Gölpınarlı 1950:89). Şimdi ahiliğe giriş törenleri ile bilmeceleler arasındaki ilişkiye geçebiliriz.

Fütüvvet namelerinde geçen bilmece olabilecek unsurlara ilk defa Ali Torun "Fütüvvet-Namelerde Edebi Unsurlar / Nesirle İlgili Unsurlar" başlığı altında deĐinmiŐtir (Torun 1998: 503). Torun, burada "Fütüvvet-namelerin sual-cevap fasıllarında adayın bilgisini ölçmeye ve değerlendirmeye yönelik birtakım soruların bulunduğunu, bunların da doğrudan db ve erknla ilgili birer imtihan sorusu olduğunu kaydetmektedir. "*Buna mukabil bunlar arasında mensur bilmece olarak adlandırabileceğimiz birtakım sorular da yok değildir*" diyerek bu soruların bazılarını bilmece olarak deĐerlendirmiŐtir.

Bilmecenin bir tür olarak tanımını yapmak son derece zordur. İlhan BaŐgöz, Türk Halkının Bilmeceleri adlı kitabında kendisinin de içinde bulunduğu altı adet tanım verir ve hepsinin noksan taraflarına işaret eder (BaŐgöz 1999: 1-3). Amil elebioğlu ile Yusuf Ziya ksz bilmece konusunda en uygun tanımın Şükrü Elçin'e ait olduğunu vurgularlar (elebioğlu-ksz: 1995:7). Elçin'in tanımı Şöyledir: "*Bilmeceler, tabiat unsurları ile bu unsurlara bağlı hadiseleri; insan, hayvan ve bitki gibi canlıları; eşyayı; akıl, zek veya güzellik nevinden mücerred kavramlarla dini konu ve motifleri vb. kapalı bir Şekilde yakın uzak münasebetler ve çaĐrıŐımlarla düşünce, muhakeme ve dikkatimize aksettirerek bulmayı hedef tutan kalıplaŐmıŐ sözlerdir*" (Elçin 1986: 607).

Bu tanımdan sonra Divan Őairlerimizin yazdıkları muamma ve lügazları; aşıklarımızın saz eşliğinde birbirlerini sorguya çekmelerini; askı geleneğini; İstanbul semai kahvelerinde tulumbacıların ve külhanbeylerinin maniler ve semailer ile yarışmalarını; Şairlerin ve sultanların birbirlerine zor sorular göndermelerini; düğün alayının önüne geçip gelin alıcılara Őiirli sorular yöneltmesini; matematik; hukuk sorularını bir yönüyle, bilmece olarak ele almamız mümkündür. Burada sıraladıklarımız gibi yukarıda izaha çalıştığımız ahiliğe giriş törenlerinde talibe yöneltilen sorular da bilmece içerisinde değerlendirilebilir. Kutsal törenlerde sorular sormak ve törene katılanın bilgisini yoklamak, hatta törenler dışında herhangi bir insana sorular sorarak bir Şeyler öğretmek bizim kültürümüzde her zaman var olmuştur. *İzninizle bir hatıramu nakletmek istiyorum: 80’li yıllarda Şimdi rahmetli olmuş Şükrü Eken’in bana sorduğu bir bilmeceyi nakletmek istiyorum. Cuma namazına erken gitmiş köy camiinin bahęesinde oturuyordum. Bana “camiyi ne açar” diye sordu. Ben de biraz düşünüp, anahtar dedim. Cevabı “vakit” imiş.*

Bilmece türünün nerede, nasıl ve ne zaman meydana çıktığı çeşitli araştırmalara konu olmuştur. Rus folklorcu Victor Anikin bilmecelerin kaynağını sihir yasaklarına (tabulara) bağlar. Kültürün, oyundan doğduğu teorisiyle tanınan Huizinga, bilmecelerin kaynağı olarak da oyunu görür (Başgöz 1999: 4-7). Andre Jolles ise, bilmecelerin kutsal törenlerde sorulan sorulardan kaynaklandığını, bunun bir oyun değil, mesleğe girecek adayı yeni görevine alıştırmak gibi ciddi bir sınav olduğunu ileri sürer. Ona göre bilmece ile mit birbirinin tam karşıttır. Mit zihinlerde beliren soruların cevabıdır; bilmece ise karşılık isteyen bir sorudur. Bu bilgi yoklama işini bir mesleğe daha önce girmiş, deneyimli bir insan yapar. Bu insan mesleğin sırlarını, töre ve törenlerini iyi bilen bir kişidir. Mesleğe girecek olan aday, onun sorularına cevap vererek üyeliğe katılmaya yetenekli olduğunu gösterecektir (Jolles 1965, Başgöz 1999’dan).

Bilmecelerin kutsal giriş törenlerinde, adaya yöneltilen sorulardan kaynaklanmış olabileceği görüşünü, diğer teorileri de göz ardı etmeden fütüvvet-namelerde, geğtiği Şekliyle, adaya verilen eğitimde sorulan sorulardan kaynaklanıp kaynaklanmadığını irdelemek istiyorum.

Fütüvvet-namelerde “eğer aydırlarsa kim” ibaresiyle başlayan ve “cevab oldur kim” ibaresiyle devam eden sorular ve cevaplarını Şöyle sınıflandırabiliriz. Buradaki sorular ve cevapları ağırlıklı olarak Sayın İbrahim Arslanoğlu’nun yayımladığı “Yazarı Belli Olmayan Bir Fütüvvetname” adlı eserden alınmıştır.

a- Meclise girmeye yönelik âdâb ve erkân ile ilgili sorular ve cevapları:

-Eğer sorarlarsa bu makam ne makamıdır? Tercüman makamıdır.

-Tercüman kimden kaldı? Hz. Adem'den.

-Bu makam ne makamıdır? Makam-ı nakîdir?

-Ne sebepten? Hz. Ali (r.a.) Mirac kapısında Hz. Peygamberin yüzüğünü almayınca yol vermedi. Bu makam o makamdır.

-Bu makam ne makamıdır? Makam-ı kulleteyindir?

-Kimden kaldı? Hz. Hasan ile Hz. Hüseyin'den kaldı.

-Ne sebepten? Hz. Peygamber su istedi. O zaman Hasan ve Hüseyin kalktılar birer bardak getirdiler, fakat Hüseyin önde geldi, bardağı sundu ve geldi. Hasan'ın yanında durdu. Bu makama kulleteyn derler.

-Bu makam ne makamıdır? İnsaf makamıdır.

-Kimden kaldı? Hz. Hasan'dan.

-Ne sebepten? Hz. Hüseyin bardak ile vardı ve Hasan insaf eyledi, durdu. Bu makam insaftır, Hz. Hasan'dan kalmıştır.

-Bu makam ne makamıdır? Suçlular makamıdır.

-Ne sebepten? Hz. Adem geçmişte söylendiği gibi "ikisi birden: Ey Rabbimiz, kendimize haksızlık ve yazık ettik" bu ayeti okuduktan sonra Hak Teala Adem'in suçunu affetti. Bu makam o makamdır.

-Bu makam ne makamıdır? Temennâ makamıdır.

-Neden bahseder? Hz. Ebubekir'e dediler ki; Ey Ebubekir, Abdullah'ın oğlu Muhammed peygamberlik davası güder. O saatte Ebubekir dedi ki; Allah'ın Resulü doğru söyledi ve bütün malını dağıtıp kendisi geldi peygamberimize temennâ etti. Bu makam o makamdır. (Arslanoğlu 1997: 44-46).

-Edep tarıkatta kaç nesnedir? Altı nesnedir: Erenler huzurunda iki dizinin üzerine oturmak; sır saklamak; pir nazarında az söylemek; pir nazarında alçak gönüllü olmak; yaratılanlara hor bakmamak; pir ne yaparsa kabul etmek.

-Tarikatın binası kaçtır? İkidir.

-Tarikatın öncesi ve sonu nedir? Öncesi de "eyvallah" sonu da "eyvallah"tır.

-Eyvallah nedir? Hepiniz üstünsünüz, bendeniz pek alçağım. Hepinize evet derim. (Arslanoğlu 1997: 49).

b- Yol atası ve yol kardeşi edinme merasiminde sorulan sorular ve cevapları:

-Eğer aydırlarsa kim kardeş tutmağın senedi kimdendir? Cevab oldur kim: 1. Adem'den, 2. Nuh'dan, 3. İbrahim'den, 4. Muhammed Mustafa'dan.

-Üstâd dutmağın senedi kimdendir? Adem peygamberdendir. Allah (CC) Adem peygambere, "Şit terbiyet itsün, ta oğlanlarına edeb ilmin öğretmek vacib ola" buyurmuştur.

-Şeyh dutmağın senedi kimdendir? Mûsâ peygamberdendir.

-Eğer aydırlarsa kim ata oğul okuŐmađın senedi kimdendir? Cevab oldur kim: Muhammed-i Mustafâ Zeyd bin Harise'yi oğul idindi ve Zeyd, Resûl hazretin ata idindi.

-Eğer aydırlarsa yolata'ndan sana ne yetiŐdi? Cevab oldur kim: 1. Akd, 2.Nasihât, 3. Emanet, 4.Gâlib'e nâzil olmak, 5. Sohbet, 6. Mahabbet, 7. Üstâd-ı nefis olmak, 8. Hıfzu'l-lisân, 9. Himmet, 10. Muvafakat, 11. Nefs-i helvâ.

-Pîr-i perver misin, Hudâ-yı Perver misin? Pîr-i perverem.

-Üstâdın seni ne ile revân itdi? Kendünün hoşnudlığıla, erenlerin iradetiyle.

-Senünle pîrün arasında nişan nedür? Tevellâ ve teberrâ.

-Pîrün sana safa-nazar kıldıkdâ ne didi? Őeriatde üstüvâr ol, tarikatde pâydâr ol, hakikatden haberdâr ol.

-Peder bilinü neyle bağladı? Peder bil bağlamaz, pend ü nasihat ider.

-Pîr bilünü neyle bağladı? Ahd-i Hudâ, Şedd-i Şah-ı Merdân ve telkîn ve vasiyyet-i pîrân.

-Murâd, pîrden ne ve pederden ne ve üstâddan ne? Tevbe ve telkîn pîrdeni pederden Abdullah, üstâddan Şedd-i Ali.

Yol kardeşleri tarafından talibe yöneltilen sorular ve cevapları:

Yol kardeşlerinin nefesleri (bilgilendirmeye yönelik sözler=nasihatleri) tâlibe merasimlerde yöneltebilecek soruları ve cevaplarını içerir.

Buna göre talibin sol tarafında bulunan yol kardeşi Şu üç soruyu sorar ve cevabını verir:

-Vücûdun kapısı nedir? Vücûdun kapısı kulaktır.

-Hakk'ı ne ile bildün? Hakk'ı Kitap ile bildüm.

-Ne ile Müslüman'sın? Müslümanlık Allah Te'alâ'yı bilmek, kitaplarına ve nebilerine ve meleklerine inanmak ve dil ile ikrar idüp kalbi ile tasdik idüp beş vakti bilâ acz kılup inanmaktır.

Talibin sağ yanında bulunan karındaşının sorduğu üç soru ise şöyledir:

-Aydurlar ki revân oldın mı? Hakikatle cevap ver kim bi iznillahi te'âlâ.

-Sual itseler ki nirede revân oldun? Cevap vir ki Halilü'r-Rahman alemi dibinde.

-Sual itseler ki ne tarikla oldun? Cevap vir ki siz erenler yolunda.

Bunların sonunda tek soruyla talib tekrar sınava alınır.

-Tarikat karındaşı nedir, sana ne söyledi? El-cevâb yedi söz söyledi: 1. Her şeye tahammül eyle, 2. Her nesneden hâfız ol, 3. Akıllı ol, 4. Hayırlu işe amel eyle, 5. Gıybet söyleme, 6. İlim öğren, 7.Yalan ve bühtân söyleme (Torun 1998: 222).

c- Yol sahibi olma (şedd kuşanma) töreninde sorulan şedd (Fütüvvet Kuşığı) ile ilgili sorular ve cevapları:

-Şedd'in zâhiri bellidir, ya bâtını nedir? Şeytan ile mü'min arasına bir seddir.

-Şedd'in manası nedir? Vefa ve teslimdir.

-Beline ne sardılar/bıraktılar? Belime amel-i salih, dilime kelâm-ı tayyib saldılar.

-Şedd'in imanı nedir? Settarlık.

-Şedd'in namazı nedir? Arılık, temizlik paklık.

-Şedd'in guslü nedir? Âdetleri terk etmek.

-Şedd'in kıblesi nedir? Birlik olmak.

-Şedd'in farzı nedir? Şeyh sohbetinde hazır olmak.

-Şedd'in pâklığı nedir? Hayâ.

-Şedd'in yemini nedir? Doğruluk.

-Şedd'in canı nedir? Senâ. (Sarıkaya 2002: 165-166)

-Şedd'in mührü nedir? Kelime-i tevhiddir.

-Şedd'in şekli nedir? Lam elif'tir.

-Şedd'in hükümleri kaçtır? Altı nesnendir: tövbe, mücâhit, yakın dostluk, sıdkı bütün olmak, tevekkül, âdeti terk etmek.

-Şedd'in kaç eni vardır? Altı nesnedir: ilim, amel, sabır, yol gösteren, Allah'a Şükür, ihlas.

-Şedd'in, hırka'nın, tac'ın abdesti kaçtır? Dörttür: Şeyhin yanına eli boş varmamak; daima taharetli olmak; pir sözünü tutmak; emre uyup yasaklardan kaçınmak.

-Şedd'in hutbesi kaçtır? Beştir: Adem peygamber, Nuh, Musa, İbrahim, Muhammed Mustafa.

-Şedd'i neden üç kere yaparlar, üç kereden amaç nedir? Biri ahd, biri biat ve biri vasiyettir.

-Ma'ni-yi Şedd ne? Vefâ ve teslim.

-Şedd'i üç kerre bağlamakdan murad nedür? Ahde vefâ kılmak, bey'ate vefâ kılmak, vasiyete işaretdür.

-Pirün sana safâ-nazar kıldığı vakt elün kanda ve başun kanda idi? Elüm başumda, başum elümde idi.

d- Ahilikte hizmet makamıyla (seccade sahibi olmayla) ilgili sorular ve cevapları:

-Eğer seccâdenin açığı ve gizlisi nedir? Diye sorarlarsa, cevabı şudur: Açığı Şeriat, gizlisi temiz ibadettir.

-Seccâdeyi bıraktıkları vakit kaç kapıdan bıraktılar? Üç kapıdan içeri bıraktılar.

-Seccâdeyi hangi kapıdan bıraktılar? Birisi Şeriat, ikincisi tarikat, üçüncüsü hakikattir.

-Hakikatin altına ne bıraktılar? İbâdet seccâdesi.

-Seccâdenin rüknü kaçtır? Seccâdenin rüknü beştir. Bu da beş vakit namaza işarettir. (Arslanoğlu 1997: 31)

e-Helva-yı cefne ile ilgili sorular ve cevapları:

-Eğer erkân arasındaki nedir? diye sorarlarsa cevabı, erkân arasındaki hediye ve armağandır.

-Hediye önce kime geldi? Adem peygambere geldi.

-Adem peygambere ne geldi? Üç tane hurma, üç tane zeytin, üç tane buğday.

-Bunlar (üç nesne) ne idi? Biri bal, biri yağ, biri undu.

-Bunlar ne oldu? Karıştırdılar helva oldu.

-Bu helvayı kim yedi? Adem peygamber o helvayı üç parçaya ayırdı. Bir parçasını oğullarıyla yedi.

-Diğer iki parçayı kim yedi? İkinci parçayı İbrahim peygamber, üçüncü parçayı Muhammed peygamber yedi. (Arslanoğlu 1997: 31).

-Halifelere ve nakıblere ve ahilere ve şeyhlere nefes helvası nedir? Şâh-ı velâyet yâ sâhib-i şed yâ İmam Ali kerremallahu vechehu.

-Müfredî nün nefes helvası nedir? Ahibbaihim etevella min a'daihim eteberrâu.

-Nefes helvası nedir? Lâ ilahe illallah Muhammedürresulullah Aliyyün veliyyullah. (Torun 1998: 239-241).

f-Tamamen bilgiye yönelik halk bilmececi olabilecek sorular ve cevapları:

-Sual itseler ki sakaların arka kabası nedir? Menkûn adlı balığın derisindedür (Torun 1998: 477).

-Eğer sorsalar post nedir? Hz. İsmail'e inen kurbanun derisüdür (Torun 1998: 478).

-Eğer diseler kurşın kimden kaldı? İsmail (a.s.)'e inen koçın boynuzundan (Torun 1998: 480).

-Ana rahmine düşmeden, toğmadan olan nedir? Hz. Adem.

-Kıblesüz namaz kılur idi, kimdür? Yûnus (a.s.).

-Sudan kilid ağacdan miftah nedir? Kilit: Deniz; Miftah: Hz. Musâ'nın asası.

-Gökten bir alma indi, kim soğurdu, kim yedi? Pirlar soydu, erenler yedi.

-Beygire senden evvel binen kimdür? Besmele-i şerif (Torun 1998: 503-504).

Son olarak verdiğimiz örnekler üzerinde biraz ayrıntıya girmek istiyorum.

"Ana rahmine düşmeden, toğmadan olan nedir? (Hz. Adem.)" ile ilgili Çelebioğlu-Öksüz yayında 4 adet bilmece bulunmaktadır:

Hey kişi!

Ne biri bilirsin, ne beşi

Bir koyun kuzulamış

Anası erkek yavrusu dişi (Allah, namaz, Adem, Havva / *Elazığ*)

Selamün aleyküm ey kişi!

Hem biri bilirim hem beşi

Bu gece bir koyun doğdu

Anası erkek kuzusu dişi (Allah, namaz, Adem, Havva / *Sarıkamış*)

Bilir bin kişi

Bilmez her kişi

Kendisi erkek

Yavrusu dişi (Adem, Havva / *Elazığ*)

Bu kişi yahşi kişi

Anası erkek kuzusu dişi (Adem, Havva / *Erzurum*)

“Kıblesüz namaz kılar idi, kimdür? “Yunus (a.s.)” ile ilgili Çelebioğlu-Öksüz yayınında 8, Başgöz yayınında 17 adet bilmece bulunmaktadır:

Abdestim kandan

Seccadem nurdan

Beş vakit namaz kılarım

Bilmem kible ne yandan (Erzurum)

Namaz namaz bir namaz

Cahil bundan anlamaz

Etten mescit su kible

Onda kılmış kim namaz? (Mardin)

Bir bezirgan gelir Van'dan işi dolu gandan

Gırh gün gırh gece namaz gıldı

Bilmedi gıblesi ne yandan

Sonuç olarak Ahiliğe giriş törenlerinde sorulan soruların ve verilen cevapların ahi birliklerine katılacak adaya eğitim vermeye yönelik olduğu ortadadır. *Bilmecelerle eğitim ve öğretim arasında yakın bir ilişi var. Yukarıda anlatmaya çalıştığımız törenlerde eğitim için sorulan sorulardan bilmecelerin doğmuş olması kuvvetle muhtemeldir.*

Kaynakça

Arslanoğlu, İbrahim (1997). **Yazarı Belli Olmayan Bir Fütüvvetnâme**, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları.

Bařgöz, İlhan-Andreas Tietze (1999). **Türk Halkının Bilmeceleri**, Ankara, Kùltür Bakanlığı Yayınları.

Çelebioğlu, Amil- Yusuf Ziya Öksüz (1995). **Türk Bilmeceler Hazînesi**, İstanbul, Kitabevi Yayınları.

Elçin, Şükrü (1986). **Halk Edebiyatına Giriş**, Ankara, Kùltür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Gölpınarlı, Abdalbâki (1950). "İslam ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilâtı ve Kaynakları", **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakùltesi Mecmuası**, Cilt 11, Sayı 1-4, Ekim 1949-Temmuz 1950.

Güllülü, Sabahattin (1977). **Ahi Birlikleri**, İstanbul, Ötüken Yayınevi.

Jolles, Andre (1965). **Gunfache Formen: Legendes, sage, mythe, ratsel**, Tübingen.

Sarıkaya, Mehmet Saffet (2002). **XIII-XVI Asırlardaki Anadolu'da Fütüvvetnamelere Göre Dinî İnanç Motifleri**, Ankara, Kùltür Bakanlığı Yayınları.

Torun, Ali (1998). **Türk Edebiyatında Türkçe Fütüvvet-Nâmeler**, Ankara, Kùltür Bakanlığı Yayınları.

19.YÜZYIL BAŞLARINDA ANTAKYA'DA AHİLİĞİN İZLERİ (18 Numaralı Antakya Şer'iyeye Siciline Göre)

Mahmut BOLAT*

Ahi kelimesi, Arapça "erkek kardeş" manasına gelen bir terim olarak düşünülmeyle birlikte, kelimenin aslı Türkçe "yiğit, cömert, asil ve civanmert" gibi anlamlarda kullanılan "Akı"dan gelmektedir. Bu terim zamanla "Ahi" şeklini almış ve kullanılmıştır.¹

Ahilik, "Akı" felsefesinin İslamî fütüvvet anlayışı ile kaynaşması sonrasında ortaya çıkmıştır.² Fütüvvet, Arapça da "gençlik, delikanlılık, cömertlik, yiğitlik" anlamlarına gelmektedir.³

Ahilik XIII. yüzyıldan XX.yüzyıla kadar Anadolu'da etkisini sürdüren Müslüman-Türk toplumunun sosyo-ekonomik ve kültürel yaşamının düzenlenmesinde⁴ ayrıca Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslâmlaşmasında etkili olmuş esnaf ve sanatkarlar birliği olarak ifade edilebilir.

Türkler arasında ahilik teşkilatının kurulmasının fikri ortamı sağlayan fütüvvet⁵ ile ahiliğin Anadolu'da bütünleşerek kaynaşmış olduğu, İbn Batuta'nın ahilik ile fütüvvetin çoğulu olan fityan'ı

* Okutman, Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi, KIRŞEHİR. bolatm@gazi.edu.tr

¹ Franz Taeschner, "Türk Ahiliği", Çağrı, S.83, 1964, s.3; Enver Behnan Şapolyo, "Ahiliğin Tarihçesi ve Ahi Evran-ı Veli", Önasya Mecmuası, S.20, Ankara 1967, s.18; Adnan Gülerman-Sevda Taştekil, Ahi teşkilatının Türk Toplumunun Sosyal ve Ekonomik Yapısı Üzerindeki Etkileri, Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 1993,s.2

² Ahmet Tabakoğlu, "Sosyal ve İktisadi Yönleriyle Ahilik", Ahilik Bayramı Kongresi, Kırşehir, 1984,s.43; Gülerman-Taştekil, a.g.e, s.4; Faruk Andaç, "Osmanlı Döneminde Ahilik Teşkilatı", Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Kayseri, 1994, s.1

³ İbrahim Arslanoğlu, Yazarı Belli Olmayan Bir Fütüvvetname, Kültür Bakanlığı yayınları, Ankara 1997, s.13.

⁴ Gülerman-Taştekil, a.g.e, s.3

⁵ Tabakoğlu, a.g.m, s.42

birleştirerek ahiliği ifade etmek için kullandığı “ahiyyetü’l-fityan” ifadesinde görülebilmektedir.⁶

Bununla birlikte ahilik, fütüvvet anlayışının gelişmiş şeklidir. Ahlakî kurallarını fütüvvetten alan ahilik⁷ zamanla Anadolu’da esnaf ve sanatkarlar birliği haline dönüşmüştür.

Anadolu’da ahi teşkilatının kurulması ve yayılmasında büyük rolü olan Ahi Evran aynı zamanda debbağ olmasından dolayı debbağların piri kabul edilmiştir.⁸

Başlangıçta sadece deri işçiliği ile uğraşan ahiler zamanla kurdukları mükemmel teşkilatla diğer esnaf ve sanatkarlar üzerinde de etkili olmuş ve kısa zamanda Türklerin yerleştiği tüm şehir ve kasabalarda 32 esnaf ve sanatkar birliğinden oluşan hemen her alanda etkisini gösteren bir teşkilat halini almıştır⁹

Hilesiz, iş yapmak, iyi mal üretmek, bunlardan belli oranlarda, ölçülü kazanç elde etmek ve adilane bir kontrol sistemi, Ahilerin dikkat ettiği hususlardır.¹⁰

Türk gençlerini sanat sahibi yaparak başıboşluktan ve her türlü kötü akımın etkisinden kurtarmak¹¹, düzenli birliklerin bulunmadığı veya yetersiz olduğu zamanlarda buldukları yerin savunmasını üstlenerek huzur ve güvenliği sağlamaya çalışmak¹², Anadolu Türklerinin yerleşik hayata geçişini hızlandırarak Anadolu’yu Türkleştirmek ve İslâmlaştırmak, o zamana kadar gayr-i Müslim halkın elinde bulunan sanat ve ticaret hayatına Türklerin katılımını sağlamak, Türk esnaf ve sanatkarları arasında işbirliği, dayanışma ve iyi ahlak kuralları oluşturarak bunları halka yaymak¹³ ahiliğin temel amaçlarıdır.

⁶ Mehmet Şeker, *İbn Batuta’ya Göre Anadolu’nun Sosyal-Kültürel ve İktisadi Hayatı ile Ahilik*, Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müd. Yay., Ankara 1993,s.2.

⁷ Andaç, a.g.m., s.2

⁸ Tabakoğlu, a.g.m., s.45; Gülerman-Taştekil, a.g.e.,s.10

⁹ Neşet Çağatay, “Anadolu’da Ahilik ve Bunun Kurucusu Ahi Evran”, *Belleten*, S.182, Ankara, 1982,s.424; Gülerman- Taştekil, a.g.e.,s.39.

¹⁰ Mehmet Önder, “Tarihimizde Ahilik Gelenekleri ve Esnaf Loncaları”, *Karınca*, S.605, Mayıs 1987, s.25

¹¹ Gülerman-Taştekil, a.g.e, s.45.

¹² Claude Cahen, “İlk Ahiler Hakkında”, *Belleten*, L/197, Ankara 1986, s.591; Şeker, a.g.e, s.81.

¹³ ağatay, a.g.m., s.425

Ahilik zaman içerisinde İbn Batuta'nın da belirttiği gibi şehirlerden, kasabalara ve hatta köylere kadar örgütlenerek¹⁴ Anadolu'nun dört bir yanında etkisini hissettirmiş ve dolayısıyla bütün Anadolu'yu olduğu gibi Antakya'yı da etkisi altına almıştır.

Yapılan araştırmaya konu olan 19.yüzyıl , ahilik teşkilatının zayıfladığı bir dönem olmakla birlikte 18 numaralı Antakya Şer'iyeye Sicilinde tespit edilen hususlar 19.yüzyıl başlarında Antakya'da ahilik teşkilatının tesirlerinin devam ettiğini ve bunun öncesinde köklü bir ahi geleneğinin Antakya'da etkili olduğunu göstermektedir.

Osmanlı döneminde Antakya'da ahilik ilkelerine göre çalışan bir esnaf teşkilatı ile bunların ticari faaliyetlerini gerçekleştirdikleri işlek bir çarşı bulunmaktaydı.¹⁵ (ki bu çarşı içerisinde her meslek grubu ayrı ayrı sokaklarda faaliyet göstermekteydi.)

18 numaralı Antakya şer'iyeye siciline göre, 1823-1827 yılları arası bu esnaf ve sanatkarlar; Köşker Çarşısı, İplik Pazarı, Bağhane, Buğday Meydanı ve Sultan Çarşısı'nda faaliyet göstermekteydiler.

1824 yılında bu çarşılarda faaliyet gösteren 407 müslim ve (her ne kadar ahilik teşkilatı içerisinde yer almasa da) gayr-i Müslim esnaf tespit edilmiştir ki bunlar; 35 debbağ, 45 köşker, 20 bakkal, 12 Müslüman attar , 7 yahudi attar, 13 Müslüman bazirgan, 13 yahudi bazirgan, 6 zımmî bazirgan, 7 semerci, 6 mutaf, 7 nalbant, 7 boyacı, 8 sarraç, 3 hamamcı, 3 masaracı, 2 hammal, 4 çıkırıkçı, 6 berber, 1 hallaç, 3 Rum kuyumcu, 2 Ermeni kuyumcu, 17 mimar, 8 çilingir, 2 penbeci, 14 ekmekçi, 20 kasap, 14 demirci, 10 zifirci, 8 kalaycı, 8 çalgıcı, 24 bahçıvan, 14 oturakçı, 5 Müslüman abacı, 5 zımmî abacı, 5 değirmenci, 1 basmacı, 3 Müftü havlusu, 2 Hacı Mustafa Efendi havlusu (bu havlularda hangi mesleklerin icra edildiği belli değildir.), 1 calebci, 4 fahreci, 4 terzi, 6 arpacı, 1 keçeci ve 25 neccardan¹⁶ oluşmaktadır.

Yine bu dönemde esnaf yöneticileri olarak ta; Arpacı Şeyhi Kara Mustafa¹⁷, Attar Şeyhi Vehbi Efendi¹⁸, Kasapbaşı Hacı Mustafa¹⁹,

¹⁴ Önder, a.g.m.,s.25; Şeker, a.g.e.,s.86

¹⁵ Mehmet Tekin, **Hatay Tarihi**, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 2000,s.83.

¹⁶ **Antakya Şer'iyeye Sicili**, Defter No: 18, Belge No:36 (a); bkz. Ek-1.

¹⁷ A.Ş.S., D.No:18, B.No:224.

¹⁸ A.Ş.S., D.No:18, B.No:226.

¹⁹ A.Ş.S., D.No:18, B.No:58,59,85.

Nalcıbasmaz Oğlu Hasan Ađa²⁰, ve Hacı Mehmed²¹, Bazarbaşı Mehmed Ađa²², Tüccarbaş İsmail Ağa'nın²³ isimleri geçmektedir.

Her ne kadar bu dönem içerisinde ahilik teşkilatının etkinliğini yitirdiği, Ankara, Kayseri, Adana ve Konya şehirlerinde olduğu gibi, Ahi Baba isminin debbağ esnafı yöneticisi için kullanıldıđı²⁴ bilinmekle beraber Ahi Baba'nın, Antakya'da özellikle devlet ile esnaf ilişkilerinin düzenlenmesinde itibar edilen bir kişi olduğu ve bu ilişkileri düzenlediği, bu şekilde diğer esnaf grupları üzerinde etkili olduğu, devlet ve toplum katında itibar edilen bir kimse olduğu tespit edilmiştir.

18 numaralı Antakya Şer'iyeye Sicilinde 1823-1827 yılları arasında görev yapan şu Ahi Baba'ların isimleri tespit edilmiştir; 1823-1826 yılları arasında el-Hac Monla Efendi²⁵ görev yaparken, 1826 yılında onun yerine bu göreve Molla Mahmud²⁶ gelmiştir.

Ahi Baba, şehri ilgilendiren idarî ve malî konularda devlet ile esnaf arasındaki ilişkileri düzenlerdi.²⁷ Örneğin 120 no'lu belgede "Bais-i Tahrir-i Tahvil oldur ki" başlığı altında;

"Bin iki yüz kırk bir senesi mâh-ı Recebe'ş-şerif guresine gelinceye kadar vekil-i fukara-i Ahi Baba.... ma'rifetiyle tahrir-i mezkûrdan tahrir-i mezbûreye kadar beldemiz Antakya'nın zaruret-i mesarifati derûn-ı... ahailerinden ma'rifetü'ş-şer' ve cümle ma'arifetiyle alunub ve mahalli zaruriyesi düyûna verilmiş olan cüzî ve küllî mebâliğin ma'rifetü'ş-şer' ve cümle muvacehesinde hesabı rü'yet olunub merkûm Ahi Baba zimmetinde bir akçe ve bir para gerek mal-i fukara ve gerek bizlerin alacaklarımız kalmadığı için tarafımızdan yed'ine iş bu halas senedi ketb ve itâ olunmuştur. Gerekdir ki hin-i hacette ibraz ve amel...Tahriren hamse-i aşer fi şehri-i Receb li-sene ihdâ ve erbain ve mieteyn ve elf."²⁸

²⁰ A.Ş.S., D.No:18, B.No:224

²¹ A.Ş.S., D.No:18, B.No:226

²² A.Ş.S., D.No:18, B.No:224, 226

²³ A.Ş.S., D.No:18, B.No:86

²⁴ Rifat Özdemir, *Antakya'da Esnaf Teşkilatı (1709-1860)*, Mustafa Kemal Üniversitesi Yayınları, Antakya 2002, s.10

²⁵ A.Ş.S., D.No:18, B.No:98, 130, 177, 228, 229.

²⁶ A.Ş.S., D.No:18, B.No:232

²⁷ Özdemir, a.g.e, s.12; Tabakoğlu, a.g.m., s.45.

²⁸ A.Ş.S., D.No:18, B.No:120; bkz. Ek-2

Şeklinde ifade olunan belge de görüldüğü üzere 1825 senesinde Ahi Baba vasıtasıyla Antakya'nın zorunlu masrafları tahsil olunup hazineye gönderilmiştir.

Mesarifat ve Tevzi defterlerinde belirtildiği gibi esnaflar gibi devlete verdikleri zahire ve eşyanın bedelini yöneticileri vasıtasıyla mahkemede hüccet karşılığı alırlardı. Ayrıca Ahi Babalar için Tevzi, Taksim ve Mesarifat Defterlerinde belirli miktarlarda ücret takdir edilip ödendiği görülmektedir.²⁹

18 no'lu Antakya şer'ıye sicilinde 1823 yılında Ahi Baba'ya kömür ve hatab (odun) bedeli olarak 500 guruş verildiği ve yine aynı belge içerisinde Ahi Baba'ya masrafları için 400 guruş verildiği görülmektedir.³⁰

Yine 1826 yılında Ahi Baba'ya masraflarından dolayı 340 guruş ödendiği³¹, 21 no'lu Antakya şer'ıye sicilinde Ahi Baba için 250 guruş ücret kayd edilip ödendiği³², yine 18 no'lu Antakya şer'ıye sicilinde 1825-1826 tarihli salyane defterinde sabık Ahi Hacı Ahmed'e ve Sabık fetva emini Hacı İsmail Efendi'ye 350 guruş ödendiği tespit edilmiştir.³³

Bir diğ er örnek, Osmanlı yargı sisteminin geldiği noktanın ve objektifliğinin göstergesi şühüdü'l-hâl kısmında adı geçen Ahi Babalardır.

Şühüdü'l-hâl kısmında adı geçenler bir nevî mahkeme jüri üyesi idiler. Mahkemelerde görülen davaların mahiyetine göre, yörenin ileri gelenlerinden, devlet görevlilerinden, herkesçe saygı duyulan kişilerden oluşurdu ki bu kısımda Ahi Baba isminin geçtiği pek çok örnek mevcuttur.

1826 yılında Dörtayak mahallesinden İsmail ve Fatma'ya babalarından kalan mirasın himayesi için kardeşleri Seyyid Ali'nin vasî tayin edildiğine dair hüccette Mevlevî Emin Baba, Bektaşî Ali Baba ile birlikte Şühüdü'l-hâl kısmında Ahi Baba olarak Hacı Monla Efendi'ni adı geçmektedir.³⁴

²⁹ Özdemir, a.g.e, s.35.

³⁰ A.Ő.S., D.No:18, B.No:34.

³¹ A.Ő.S., D.No:18, B.No:198.

³² A.Ő.S., D.No:21, B.No:24; naklen, Özdemir, a.g.e,s.28.

³³ A.Ő.S., D.No:18, B.No:160.

³⁴ A.Ő.S., D.No:18, B.No:177.

Yine 18 no'lu Antakya Şer'iyeye sicilinin 200-202. belgelerinde Őühûdü'l-hâl kısmında Ahi Baba, 204-212. belgelerinde Hacı Monla Efendi, sabık Ahi Baba, 232 no'lu belgede Ahi Baba olarak Molla Mahmud'un ismi geçerken, 21 no'lu Antakya Şer'iyeye sicilinin 13.belgesinde Őühûdü'l-hâl kısmında Ahi Baba olarak el-Hac Halil Efendi'nin ismi geçmektedir.³⁵

Bir diğer örnek, belgelerde adı geçer Ahi Bahęesi Vakıflarıdır.

Örneğin, 18 numaralı Antakya Şer'iyeye sicili 55 nolu belgede;

“Medine-i Antakya kurbünde Mustafa köprüsü malûmu'l-hudud Ahi bađęesi demekle arif bađęenin vakfını sabit ve subut hükm-ü Şer'i lâhik oldukda batnen bade batnen karnen bade karnen erşed-i evlâda vakf-i Şart edub medine-i mezbûrede Kantara Mahallesi sakinlerinden bundan akdem fevt olan Hadice binti Ömer Çavuş fevt olduktan sonra vakf-i mezbûr bađęe-i mezkûr müteveffâ-yı mezbûrun akrabasından Dudu binti Bekir Efendi ve Seyyid Mehmed ve Derviş Amik zâdeler ve Dudu binti Yusuf nâm kimesnelere sihâmlarına göre münhasır oldukda reşidi Dudu binti Bekir bađęe-i mezkûrun tasarrufuna teslim olduğu gibbe't-tasdikü'ş-Şer'i mâ-vakaa bi't-taleb ketb olundu tahriren gurre-i Muharremü'l-harâm sene erbain ve mieteyn ve elf”³⁶

Şeklindeki, Ahi Bahęesi denilen bahęenin vakfını elinde bulunduran Ömer Çavuş kızı Hatice'nin ölüümü üzerine bu vakfin hisselerle bölünerek akrabalarına devredildiğine dair belge ile;

“Medine-i Antakya mahallâtından Şeyh Ali Mahallesi sakinlerinden Abdürrezzak oğlu Mehmed nâm huzur-ı Şer'i Şerif-i enverde işbu baisül' kitâb Kuseyri zâde Abdi Ağa ehli Dudu ve ammisi zâde Seyyid Mehmed Çavuş oğlu Yusuf Ağa kerimesi Dudu nâmun mahzarlarında üzerlerine Şu vechle dâva ve takrir eder ki işbu merkumların mutasarrıf oldukları Ahi bađęesi dimekle arif vakf-i bađęeye müteveli-i müteveffıye Ömer Çavuş kızı Hadice Hatunun emriyle üç bin guruş sarf eyledim galle-i vakf-i mezbûrdan tahsil ve teslimi matlûbundur dedikte merkûmenin lede's-suâl cevabında merkum Mehmed bundan dâva eylediği üç bin guruşun ve âmmeye-i dâvasından bizlerin zimmetlerini ibra ve iskât-i hakk eyledim mukabele ve def' eylediklerinde mezbûrundan def-i meşrûhları üzere beyyine taleb olunub ahrâr-i ricâl-i müsliminden Vere oğlu Seyyid Mehmed Mustafa ve Neccâr Deli Osman oğlu Usta Mehmed nâmân kimesneler huzur-i Şer'e li-eclü'l-

³⁵ A.Ő.S., D.No:21, B.No:13;naklen, Özdemir, a.g.e,s.33.

³⁶ A.Ő.S., D.No:18, B.No:55

istişhâd lede'l-ihzâr ber-vech-i şer'i merkur Mehmed vakf-i mezbûrdan matlûbu olan üç bin guruşdan âmme-i dâvası merkurdan müdde-i aleyhûm gerek zimmetlerini ibra ve iskât-i hakk eylediği üzere şehâdet etmeleriyle bade't-ta'dil ve't-tezkiye şehâdet etmeleriyle bade't-ta'dil ve't-tezkiye şehâdetleri hayyiz-i kabulde olub müdde-i merkur bî-vech-i şer'i muârizadan men' olunduğu mâ-vakaa bi't-taleb ketb olundu. Tahriren fi'l-yevmü's-sâbi ve'l-işrîn min şehr-i Receb li-sene isneyn ve erbain ve mieteyn ve elf

Őühûdü'l-hâl

- - *Ganâbi zade el-Hâc İsmail Efendi*
- - *Şemseddin zâde Arif Efendi*
- - *Kasaboğlu Monla Mehmed karındaşı Seyyid Hüseyin*
- - *Elbâk oğlu Mehmed Bey*
- - *Katib Süleyman Efendi*
- - *Muhzır Bekir Ağa*
- - *Ser-i muhzırân Emin Ağa*
- - *Ezik Efendi*
- - *ve gayruhum*"³⁷

Şeklinde ifade olunan ve 1827 yılında Şeyh Ali Mahallesinden Abdurrezzak oğlu Mehmed'in açtığı davada Ahi Bahçesi Vakfı'na, o sırada ölmüş olan vakfın mütevellisi Ömer Çavuş kızı Hatice Hatun'un emriyle 3.000 guruş harcadığını iddia etmesi ve bu paranın vakıf gelirlerinden tahsil edilip ödenmesini talep ettiği belgeler bunun göstergesidir.

Bütün bu örnekler göstermektedir ki etkisi azalsa da 19. yüzyıl başlarında Antakya'da Ahilik Kurumu varlığını korumuştur ve bunun öncesinde bütün Anadolu'da olduğu gibi Antakya'da da sosyo-iktisadî ve kültürel bir kuruluş olarak varlığını hissettirmiştir.

1838 Osmanlı-İngiliz Ticaret Antlaşması ve 1840 yılından itibaren Avrupalılara ticaret antlaşmalarının sağladığı olanaklarla daha da güçlenen Avrupalı tüccarlar karşısında sermaye ve teknolojiden mahrum Osmanlı esnaf ve sanatkarlarının mücadele etmesi mümkün olmamış ve

³⁷ A.Ő.S., D.No:18, B.No:185 bkz. Ek-3.

Ahilik teşkilatı da bundan etkilenmiş, zaman içerisinde hükmünü yitirerek yerini loncalara terk etmiştir.³⁸

BİBLİYOGRAFYA

ANDAÇ, Faruk, “*Osmanlı Döneminde Ahilik Teşkilatı*”, **Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Kayseri 1994.

Antakya Şer’iye Sicili, Defter No: 18.

Antakya Şer’iye Sicili, Defter No: 21

ARSLANOĞLU, İbrahim, **Yazarı Belli Olmayan Bir Fütüvvetname**, Kültür Bakanlığı yayınları, Ankara 1997.

CAHEN, Claude, “*İlk Ahiler Hakkında*”, **Belleten**, L/197, Ankara 1986

ÇADIRCI, Musa, **Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı**, TTK Yayınları, Ankara 1997.

ÇAĞATAY, Neşet, “*Anadolu’da Ahilik ve Bunun Kurucusu Ahi Evran*”, **Belleten**, S.182, Ankara 1982

ÇALIŞKAN, Yaşar – İviz, M. Lütfi, **Kültür, Sanat ve Medeniyetimizde Ahilik**, Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1993.

GÜLERMAN, Adnan - TAŞTEKİL Sevd, **Ahi teşkilatının Türk Toplumunun Sosyal ve Ekonomik Yapısı zerindeki Etkileri**, Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1993.

ÖNDER, Mehmet, “*Tarihimizde Ahilik Gelenekleri ve Esnaf Loncaları*”, **Karınca**, S.605, Mayıs 1987.

ÖZDEMİR, Rifat, **Antakya’da Esnaf Teşkilatı (1709-1860)**, Mustafa Kemal Üniversitesi Yayınları, Antakya 2002.

ŞAPOLYO, Enver Behnan, “*Ahiliğin Tarihçesi ve Ahi Evran-ı Veli*”, **Önasya Mecmuası**, S.20, Ankara 1967.

³⁸ Musa adırcı, **Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı**, TTK Yayınları, Ankara 1997,s.335; Yaşar alıŐkan-M. Lütfi İviz, **Kültür, Sanat ve Medeniyetimizde Ahilik**, Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1993, s.97-98; Orhan Türkdoğan, “*Ahiliğin Sosyal Felsefesi*”, **Türk dünyası Tarih Dergisi**, S.60, İstanbul 1991,s.24.

ŞEKER, Mehmet, **İbn Batuta'ya Göre Anadolu'nun Sosyal-Kültürel ve İktisadi Hayatı ile Ahilik**, Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müd. Yay., Ankara 1993.

TABAKOĞLU, Ahmet, "*Sosyal ve İktisadi Yönleriyle Ahilik*", **Ahilik Bayramı Kongresi**, Kırşehir 1984.

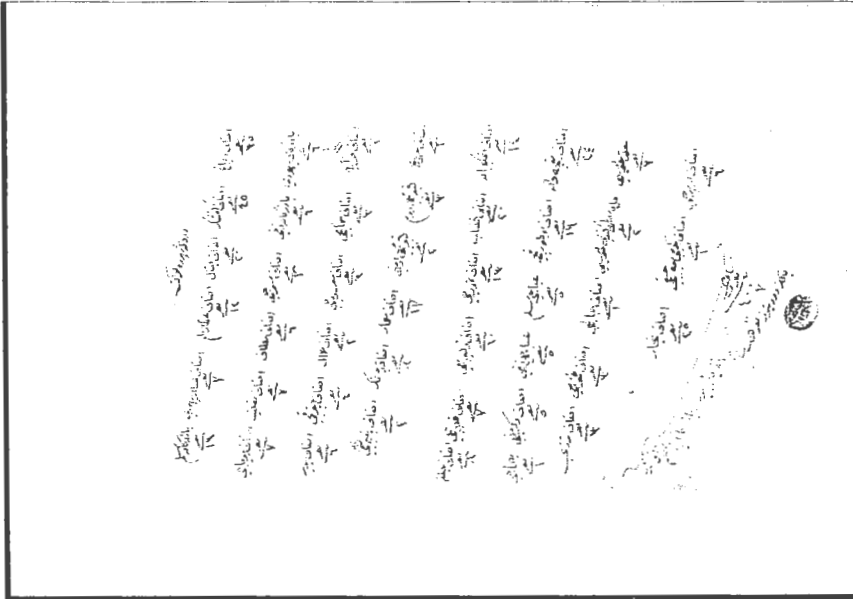
TAESCHNER, Franz, "*Türk Ahiliği*", **Çağrı**, S.83, 1964.

TEKİN, Mehmet, **Hatay Tarihi**, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 2000.

TÜRKDOĞAN, Orhan, "*Ahiliğin Sosyal Felsefesi*", **Türk dünyası Tarih Dergisi**, S.60, İstanbul 1991.

Ek-1

Antakya Şer'iyeye Sicili Defter No:18 Belge No:36(a)

AHİLİK'TE MEZHEP OLGUSU

Metin BOZKUŞ*

GİRİŞ

Ülkemizde son yıllarda, bir kültürel kimlik arayışının tabii sevgiyle, farklı çevrelere mensup insanların Türk kültür tarihinin belirli birtakım alanlarında kimi önemli şahsiyetler ile bazı tarihi kurumları araştırmaya yöneldikleri bilinmektedir. Üzerinde gerek entellektüel ve gerekse popüler anlamda akademisyen ve yazarların inceleme yaptığı, kitaplar yazdığı, başta Kırşehir vilayeti olmak üzere pek çok vilayetin esnaf-sanatkar odalarının kutlamalar, programlar tertip ettiği kurumların başında Ahilik gelmektedir. Bugün bizler de burada çok kapsamlı bir sempozyumla Ahiliği farklı yönleriyle konuşacak ve tartışacağız.

Ben bu sempozyuma "Ahilikte Mezhep Olgusu" başlıklı tebliğimle katılmış bulunmaktayım. Konuyu iki alt başlık altında sunacağım. Önce "Ahiliğin Menşei" başlığı altında Ahilikle başta fütüvvet ve tasavvuf olmak üzere bazı sosyal, siyasi ve mezhebi oluşumların ilişkisini ve dolayısıyla Ahiliğin oluşumundaki etkilerini, sonra Ahiliğin Bünyesinde Mevcut bazı simge, ritüel vb. unsurlardan hareketle "Ahilik ve siyasi-dini mezheplerin ilişkisi" konusunu sunmaya çalışacağım. Benim burada sunacağım bilgi ve değerlendirmeler, öncelikle ülkemizde Ahilik konusunda araştırma yapan hocalarımızın yazdıklarının bir değerlendirmesinden ibaret olacaktır.

1- Ahiliğin Menşei

XIII. Yüzyılın ortalarından itibaren Anadolu'da Türk toplumunun sosyal ve ekonomik hayatında önemli bir yeri olan Ahiliğin menşei meselesi, bu konuya ilgi duyan bütün araştırmacıların üzerinde durduğu Ahiliğe ait önemli noktalardan birini oluşturmaktadır. Burada araştırmacıların bu konuyu incelerken, Ahiliği daha çok adından ve yapısından hareketle, Orta Çağ İslam dünyasındaki Fütüvvet kurumunun

---

* Doç. Dr., Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, SİVAS

bir kopyası, İhvan-ı Safa'nın uzantısı, Bizans loncalarının bir devamı ve Anadolu'da oluşturulmuş özgün bir Türk kurumu şeklinde ele aldıkları anlaşılmaktadır. Bu amaçla Ahiliğin Batınlık, Haşışilik, Karmatilik, Melamilik ve Masonluk gibi siyasi, mezhebi ve süfi oluşumlardan etkilendiği, dolayısıyla bunlara benzetildiği görülmektedir. Özellikle burada bazı araştırmacıların, Ahiliğin bu oluşumlarla olan ilişkisinin boyutunu kendi ön kabulleri doğrultusunda incelediklerini belirtmek gerekir.¹

Ahiliğin menşei ve teşekkülü sürecinde etkilendiği oluşumlar konusunda ileri sürülen tezlerden, onun fütüvvetle olan ilişkisi ile sufi bir yapılanmaya sahip olduğu konularında bir fikir birliğinin olduğu anlaşılmaktadır. Elbette bir kurumun birdenbire, daha önce hiçbir altyapısı olmadan ortaya çıkabileceği gibi, sosyolojik olarak imkansız bir varsayımı kabul etmek mümkün değildir. Özellikle Ahilik ile Fütüvvet arasındaki benzerliklerden, Ahiliğin fütüvvetten tamamen farklı ve onunla hiç ilgisi bulunmayan bir kurum olduğu şeklindeki bir yaklaşımı savunmak zordur. Örneğin Ahilikle fütüvvetin benzer anlamlar içerdikleri; kerem, cömertlik, erdem ve şecaat gibi, bulunduğu kişiyi diğer insanlardan farklı kılan, birtakım üstün vasıflarla muttasıf kişilere isim oldukları ve fütüvvetin tarihte ilk olarak Hz. Ali ve ailesine lakap olduğu kaydı bu konuya ait tüm kaynaklarda ifade edilmektedir.² Yine fütüvvet ile tasavvuf arasındaki ilişki ve karşılıklı bir etkileşimin yaşanması, fütüvvetin doğuşundan itibaren tasavvufun rengini alması, her dönemde fütüvvet mensuplarının öğretileri arasında tasavvufun izlerinin bulunması³ gibi hususlar, tabiatıyla Ahilik ile tasavvuf ilişkisini de beraberinde getirmektedir.

Fütüvvet konusunu araştıranlar, öncelikle Kur-an'da, Hadislerde ve Arap toplumundaki "fetâ" kavramının anlamı üzerine yönelmişlerdir. Hz. Peygamber'in "Ali'den başka yiğit (fetâ), zülfikardan başka kılıç yoktur," hadisine istinaden İslam'ın ilk yıllarında Hz. Ali'nin gösterdiği yiğitlik ve cesaret, onun en iyi "feta" örneği olmasını sağlamıştır. Fütüvvet şecerelerinin çoğunda fütüvvet pirlерinin büyük çoğunluğu Hz. Ali'ye

¹ Ahilik konusunda yapılan çalışmalar ve bunların değerlendirilmesi konularında bkz. Ahmet Yaşar Ocak *Türk Sufiliğine Bakışlar*, İstanbul 1996, s.169-190; Mikail Bayram, *Ahi Evren ve Ahi Teşkilatının Kuruluşu*, Konya 1991, s.7-10

² Bkz. Abdülbaki Gölpınarlı, *Tasavvuf*, İstanbul, 2000, s.172-174

³ Bkz. Neşet Çağatay, *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*, Ankara 1989, s.22-28; Mehmet Saffet Sarıkaya, *XIII-XVI. Asırlardaki Anadolu'da Fütüvvetnamelere Göre Dini İnanç Motifleri*, Ankara 2002, s.127-144.

kadar uzanmakta ve bunların çoğunluğunu da tasavvuf ehli kimseler oluşturmaktadır.⁴

Selçuklu sultanı I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in tahta geçtiğinde, culusunu halife Nasır (1179-1225)'a bildirmesi için Şeyh Meccduddin İşhak'ı Bağdat'a göndermesi, Şeyh'in dönüşünde beraberinde Muhyiddin A'rabî, Evhaduddin Kirmânî ve Nasuriddin Mahmud (Ahi Evren) gibi pek çok âlim ve şeyhi Anadolu'ya getirmesi, bunların Sultanlar tarafından himaye edilmeleri ve halifenin Sultan Alaaddin Keykubad'a fütüvvet üniforması giydirmek için fütüvvet teşkilatının Şeyhü'l-Meşayihî Şihabuddin Suhreverdî'yi göndermesi ve bu esnada Konya'da büyük merasimler düzenlemesi gibi pek çok husus, Anadolu'da fütüvvet anlayışının yayılmasında etkili olmuş, dolayısıyla fütüvvet anlayışı içinde ideal kişiliği olan Hz. Ali'ye olan bağlılığı da beraberinde getirmiştir.⁵

Fütüvvet teşkilatı, içerisinde barındırdığı Hz. Ali ve ailesine karşı derin sevgi ve saygıya karşı, çoğu zaman Şii- Bâtınî unsurlarla mücadelede etkin rol oynamıştır. Örneğin halife Nâsır, şii-batını propagandalar ile zor günler yaşayan yönetimini, yıkılmaktan kurtarmak için fütüvvet gruplarından yararlanmak istemiş, bu amaçla kendisini "Reisü'l Fityan" ilan etmiş ve böylece fütüvvete de bir tür resmiyet kazandırmıştır. Yine Şam bölgesindeki fütüvvet grupları şünnî inanç etrafında bütünleşerek şii-batınî propaganda ile mücadele etmişlerdir.⁶

İslam düşüncesi içerisinde tasavvufî düşünce ile mezhep akımları arasında karşılıklı bir etkileşimin olduğu bir vâkıdır. Hatta kimi zaman herhangi bir hareketin mezhebî veya tasavvufî bir hareketi mi olduğu tartışılmıştır. Özellikle şiiilik ile tasavvufî düşünce arasında pek çok konuda benzerlikler olduğu, etkileşimin yaşandığı hep dile getirilmiştir. Örneğin, tasavvufî düşüncede baskın olan, ancak doktoriner bir anlam ifade etmeyen Hz. Ali, Hz. Hüseyin ve şiilerce önemsenen kimi şahsiyetlerin, tasavvuf geleneğinde ve tarikat secerelerinde aşırı bir şekilde önemsenmelerinin, şiiilere karşı bir refleksin sonucu olabileceği düşünülmektedir. Yine şii propaganda ve şii yayılmacılık karşısında kitleleri etkilenmekten engellemek için bazı şünnî tarikatların Hz. Ali ve ailesini, onların kahramanlıklarını, yaşadıkları sıkıntıları öne çıkardıkları görülmektedir. Yani, sûfilik, Hz. Ali ve onun izinden giden ilk

⁴ Bkz. Çağatay, a.g.e., s. 12-13.

⁵ Bkz. Çağatay, a.g.e., s. 17,29. Yazar burada halife Nâsır'ın fütüvveti millî güç yapma gayretlerini anlatır.

⁶ Ahmet Altıntaş, *Türkiye Selçuklularında Sosyal ve Ekonomik Hayat*, (İ.Ü.S.B.E. Yayınlanmamış Doktora Tezi) Malatya 1998, s.83-84.

müslümanlara şahsi sevgi ve saygı göstermek ve onların şahsiyetlerini kendine mihver etmek suretiyle şiiliğın karşısına başarılı bir rakip olarak çıkmıştır.⁷ Bu anlayışın, yani Hz. Ali ve ailesine, karşı sevgi ve saygının özellikle Müslüman Türklerde ve Hanefi Mezhep anlayışında önemli bir yer tuttuğu hep müşahede edilmektedir. Dolayısıyla düşünce ve inanç sistemleri arasında karşılıklı etkileşimlerin yaşandığı hep dikkate alınmalı ve bunun normal bir durum olduğu kabul edilmelidir.

2- Ahilik'le Bazı Mezhebî Unsurların İlişkisi

Ahilikle ilgili tartışılan hususlardan biri de bu kurumun şii ya da sünnî bir yapıyı temsil edip etmemesi konusudur. Fütüvveti Ahiliğın menşei kabul edenler açısından bu mesele fütüvvet anlayışının mahiyetini belirlemekten, yani sünnî yahut şii bir rengi temsil edip etmediğini tespitten geçmektedir. Bunun yöntemi de fütüvvetnamelerin ve Ahi zaviyelerinde uygulanan giriş merasimleri ile diğer normal ritüellerin dikkatli ve sistemli bir şekilde tahlil edilmesi ile mümkündür. Bu hususta araştırmacılar arasında bir tür ayrılık hemen göze çarpmaktadır. Biz burada, Türkiye'de bu konuda görüş beyan eden araştırmacıların görüşlerini ele alacak ve bazı değerlendirmelerde bulunacağız.

Türkiye'de Ahilik hakkında ilk bilimsel fikirleri ortaya koyan Türk Kültür Tarihinin hemen her alanında olduğu gibi, yine merhum **Fuad Köprülü** olmuştur.⁸ Bu büyük alim Fütüvvet ve Ahilik konularında, bazı kitap ve makalelerinde temel fikirlerini dile getirmiş, meselenin önemine dikkat çekmiştir. Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*'da Yesevi dervişlerinin Anadolu'ya geldikten sonra, sahip oldukları zahid ve mütteki anlayışlarının değişerek daha serbest ve felsefi bir şekil aldığını belirtir. Bunun nedenlerini de, Anadolu'da var olan eski inanç ve kültür kalıntlarına, yaygın vahdeti vücut anlayışının hakimiyetine ve bâtinî akımların varlığına bağlar. O, bu noktada bâtinîlerin İslam aleminin her tarafın ve bilhassa Anadolu ile sıkı bağları olan Suriye'de yerleştiklerini, Anadolu'ya buradan geldiklerini, özellikle sapık inançları yüzünden takibata uğradıklarında tasavvuf perdesi altında tahrik ve fesatlara kalkıştıklarını, Anadolu'nun esasen böyle bir hareket için

⁷ Fazlur Rahman, **İslam**, çev. Mehmet Dağ- Mehmet Aydın, Ankara, 1996, s. 186-190, 217, 244; Çağatay, a.g.e., s. 12-13.

⁸ İsmail Görkem, Köprülü'nün Ahilik konusunda yaptığı çalışmalarda, kendinden önce bu konuda araştırma yapan Baha Said, Bursalı Mehmet Tahir ve Hasan Fehmi beylerin hazırladıkları raporların etkili olduğu kanaatindedir. Dolayısıyla Köprülü bu raporları görmüştür. Bkz. Baha Said Bey, **Türkiye'de Alevi-Bektaşî, Ahi ve Nusayri Zümreleri**, Yayına Hazırlayan İsmail Görkem, Ankara 2000, s.25-26.

elverişli olduğunu bu bakımdan Babailer ayaklanması, Ahilik teşkilatı, Hurufilik ve Bektaşilik hareketleriyle bunları takip eden dini hareketlerin, esas itibariyle bâtinîlikten çıktığını söyler.⁹ Daha sonra, XIII.yüzyılda Ahilik adı altında çok mühim ve çok yaygın bir meslekî- tasavvufî bekarlar zümresi bulunduğunu, bunların Osmanlıların ilk zamanlarında mühim bir vazife gördüklerini, bunların fütüvvet mesleğine sahip olup, senetlerini Hz. Ali vasıtasıyla Hz. Peygamber'e kadar götürdüklerini, sufilerin hırkalarına karşılık fütüvvet şalvarı giydiklerini, içlerinde birçok kadılar ve müderrislerin bulunduğunu bu teşkilatın herhangi bir esnaf topluluğu değil, o teşkilat üzerine istinat eden, akidelerini o vasıta ile yayan bir tarikat sayılabileceğini belirtir.¹⁰

Köprülü daha sonra yayınladığı "*Anadolu'da İslamiyet*" adlı makalesinde, "Ahiler namıyla maruf olan fütüvvet zümrelerin, İslam aleminin hemen her tarafında göze çarpan Esnaf Teşkilatı'na merbut" bulunduğunu ve "Karamita dailerinin İsmailî-Bâtinî propagandalarıyla pek sıkı bir surette alakadar" olduğunu ileri sürmekte, ayrıca Ahilik teşkilatlarının Rifailik, Mevlevilik, Bektaşilik ve Halvetilik gibi tarikatlarla da pek çok bakımlardan ilişkili görülmesi gerektiğini, Ahilerin hicri yedinci asrın başından başlayarak dokuzuncu asra kadar, bilhassa anarşi devrelerinde siyaseten pek mühim roller oynadıklarını, yine bu zümrenin Osmanlı saltanatının kurulmasında büyük bir amil olduğunu ve Osmanlı idare-i merkeziyesi layıkıyla kuvvetlendikten sonra sadece esnaf teşkilatı mahiyetinde kaldığını ifade etmektedir.¹¹

Köprülü bu fikirlerinden yaklaşık bir yirmi yıl sonra ise, daha önce ileri sürdüğü, Ahiliğin bir tarikat sayılabileceği fikrinden vazgeçmekte, ama onun yalnızca bir esnaf teşkilatı olarak da kabul edilemeyeceği görüşünü tekrarlamaktadır.¹²

Yine Köprülü, İbn-i Battuta'nın, gezdiği yerlerdeki Anadolu halkının hepsinin Hanefî olduğu ve içlerinde Kadirî, Rafizî, Mu'tezilî, Haricî, Mübtedî bulunmadığı¹³ şeklindeki şهادetlerine dayanarak Ahiliği sünnî bir kuruluş olarak görmemekte ve "Anadolu'nun sünnî merkezlerinde, devlet kontrolü altında, Ahiler Teşkilatının sünnî mahiyeti

⁹ Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Ankara, 1991, s.205-207.

¹⁰ Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, s.211-215.

¹¹ F. Bodinger- F Köprülü, "*Anadolu'da İslamiyet*", çev. Ragıp Hulusi, yay.haz. Mehmet Konar, İstanbul, 1996, s. 53,54,98.

¹² Fuad Köprülü, "*Osmanlı Devletinin Kuruluşu*", Ankara, 1988, s.89-93.

¹³ İbn Battüta,

almış olması, onların menœei hakkındaki fikrin yanlışlığını ispat etmez”¹⁴ demektedir. Ancak, biz Köprülü’nün tespitlerinden, İsmail , Karmat  ve B tin  unsurların, zor durumda kalmalarından dolayı Ahiliğe sızdıklarını, bu arada gerçek kimliklerini gizleyerek tasavvuf perdesi altında faaliyet yürüttüklerini anlamaktayız. Bu durumda Ahiliğin devlet ve halk nazarında meşru, kabul edilebilir hatta teşvik edilir olduğunu, Batını unsurların ise Ahilik ve tasavvufu hayatlarını kurtarmak için maske olarak kullandıklarını anlamaktayız. Ayrıca sosyal çevrenin, oralarda teşekk l eden ve gelişen oluşumlar üzerinde baskın ve tabii müessir olduğunu dikkate alırsak, gerek Batını unsurların Anadolu’da farklı bir çizgiyi benimseyebileceklerini ve gerekse Ahilerin Şehir ve kasabalarda farklı inanç ve tutumlar sergileyebileceklerini dikkate almak durumundayız.

Türkiye’de Fütüvvet ve Ahilik konusunda ilk ciddi ve detaylı araştırma yapanlardan birisi de merhum **Abd lbaki Gölpınarlı** olmuştur. Gölpınarlı, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası’nda “**İslam ve Türk illerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları**” adıyla yayınladığı eserinin ilk kısmında, Fütüvvet ve Ahi terimleri üzerinde durmuş, bazı önemli f t vvetn melerin ilk defa karşılaştırmalarını, tahlillerini yapmış, fütüvvetin erkanı, fütüvvet ehlinin inançları ve fütüvvet teşkilatının yayıldığı yerleri incelemiş ve Ahiliği ele almıştır.¹⁵

Gölpınarlı, Fütüvvetle Melameti aynı Şeyler olarak kabul etmiş ve fütüvveti, melamet düşüncesinin halka yayılması, işçi ve esnaf sınıfının teşkilatlanması olarak görmüştür. Yine o, fütüvvet ile tasavvuf arasında bazı hususlarda benzerlikler olsa da, aralarında ciddi farklar olduğunu belirtmiştir. Ona göre fütüvvet silsilesi Hz. Muhammed’e ulaşır. Ancak burada tasavvufun bir kolunda olduğu gibi Ebubekir’e dayanan silsile yoktur. Bütün fütüvvet ehli, Ali’yi baş sayar ve ahi denen fütüvvet Őeyhlerinin silsileleri, mutlaka Ali’ye ulaştırılır. Onlara göre Ali’nin belini, Hz. Muhammed bağlamış, ona Şalvar giydirmiştir.¹⁶ Burada O’nun tasavvuf ile fütüvvet arasında bazı ortak noktaların bulunduğunu tespitle beraber, fütüvvet ehlinin, zaviyede oturup riyazetle, zikirle uğraşmayı, vakıf malını yemeyi hoş görmeyip, herkesin mutlaka bir iş, bir sanat sahibi olmasını, çalışmasını, elinin emeiği ile geçinmesini temel bilmeleri

¹⁴ Köprülü, a.g.e., s.89-93.

¹⁵ Bkz. Abd lbaki Gölpınarlı, “İslam ve Türk illerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları”, İ İFM, c.XI, no: 1-4, (Ekim 1949-Temmuz 1950), s. 3-354. Bu makalenin 3-102. Sayfaları arası inceleme, 103-354. Sayfalar arası metinleri ihtiva etmektedir.

¹⁶ Bkz. Abd lbaki Gölpınarlı, *Tasavvuf*, İstanbul, 2000, s. 179-181.

ve kardeşler arasında bir yardımlaşmayı sağlamaları gibi hususlarda ayrıldığını belirttiğini gormekteyiz.

Golpınarlı, once melamet ve futuvvet erbabının ilk devirlerde belli bir mezhebinin olmadığını, ancak kendilerince, yollarının Ali'ye dayanması ve Ehl-i Beyt sevgisinin bunlarda temel bir inanç olduğunu, dolayısıyla bunlarda, Sunnilikten ziyade Şiilik karakterinin daha açık bulunduğunu belirtir. Sonra, "Futuvvet ehlinin, kendilerini Ali'ye mensup saymaları, yollarının Ali yolu olduğuna inanmaları, Ehl-i Beyt'e buyuk bir sevgi beslemeleri, Ehl-i Beyt imamlarını birlikte anmaları, Veda haccında Hz. Peygamber'in, Ali'yi Allah emriyle vasiy ve imam olarak ummete bildirdiğini soylemeleri, ilk u halifenin adlarını anmamaları, ansalar bile zevahiri kurtarmak için andıkları, okudukları kitaplarda dua ve senalarda, kitapların başlarında Oniki İmam'ın adlarını anıp On ikinci İmamı Mehdi kabul etmeleri ve zuhurunu beklemeleri ve daha birçok esaslarda imamiyye inançlarını benimsemiş olmaları duşunulurse, Sunni olmalarına imkan ve ihtimal olmadığını"¹⁷ iddia eder.

Golpınarlı daha sonra melamiler ile futuvvetilerin tam manasıyla İsnâaşeriyye- Caferi mezhebine, yani İmamiyye'ye mensup olmadıklarını, usulde ve furu'da, inançlarında ve geleneklerinde bu mezhebe uymadıklarını, inanç ve geleneklerinin hurafelele orulmuş olduğunu ifade eder ve Şeyle der "Futuvvet ehlinin, Futuvvetnamelere gore torenleri, gelenekleri hiçbir vakit imamiyye inançlarına uymaz; bunlarda uydurmalar ve hurafeler yer almıştır, bunlarda batınilik izleri gorunmektedir. Sonra futuvvet ehli arasında sunni olanlar yok muydu; Osmanlı ulkesindeki hafızlar, din adamları, devlet memurları, imamiyye mezhebine mi girmişlerdi? Buna muspet cevap veremeyiz"¹⁸

Golpınarlı, burada Futuvvet ehli arasında Caferi mezhebini bilenlerin ve ona uyanların az da olsa bulunduğunu kabul etmekte, ancak toplumun tam olarak bu mezhebe mensup olduğunu iddia etmemektedir. O, bu toplumun batini temayullerle yoğrulmuş, fakat esas bakımından Şii olmasa bile Őiilemiř fakat, hiçbir zaman tam sunni olarak da bulunmamış bir toplum olarak gormektedir.

Golpınarlı, Osmanlı'nın ilk zamanlarında padişahların da futuvvet ehlinen oldukları ve futuvvet ehlinin reisi sayıldıklarından, Ahiliğin (esnaf teşkilatından) devlette bir birlik halinde bulunduğunu belirtir, ancak

¹⁷ Golpınarlı, *Tasavvuf*, s.185,191-194. Geniş bilgi için Bkz. Golpınarlı a.g.m., s.57-62.

¹⁸ Golpınarlı, a.g.m., s.61-62.

Őeyhülislamlıđın kurulması ve sünniligin güçlenmesi yüzünden devletten koptuğunu, Fatih'in zamanından itibaren de adeta İran'a bağlı bir teşkilat haline geldiğini Selim ve Süleyman devrinde uygulanan siyasetin fütüvvet ehlini din dışı gördüğünü fakat bütün olup bitenlerden sonra devletin Ahiliği kontrol altına almak istediğini, ahi Babaların tasdik ve azl yetkisini kendisinin kullanmaya başladığını ifade eder.¹⁹

Köprülü ve Gölpınarlı gibi Ahiliği fütüvvet teşkilatının bir devamı ve batini, şii karakterli bir teşkilat görenlerin yanında Ahiliği Anadolu'ya özgü, sünni inançlı bir Türk kurumu olarak gören, değerlendiren araştırmacılar da vardır. ben bu noktada NeŐat Çağatay, Y, Nuri Öztürk ve Mikail Bayram'ın yaklaşımları ile Ahmet Yaşar Ocak'ın bazı tespitlerini sunmak istiyorum.

Türkiye'de fütüvvet ve Ahilik konusunda araştırmaları bulunan bilim adamlarından biri de NeŐat Çağatay'dır. Çağatay ilk olarak, 1952 yılında, "*Fütüvvet Ahi Müessesesinin Menşei Meselesi*"²⁰ isimli makalesi ile Ahilik kurumunun kökenini ele almış, 1974 yılında ise *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik* adındaki, Ahiliğe munhasır eserini yazmıştır. Çağatay, bu eserin giriş kısmında, Ahiliğin Fütüvvet kurumundan ayrı ve Türkler'e özgü bir kurum olduğu tezinden hareketle, Fütüvvet ve Ahiliğin tarifelerini yapmış, giriŐten sonra fütüvvetin tarihi gelişimini incelemiŐ, sonra görünüŐte ahiliğe benzer İslam ve Batı dünyasındaki muhtelif kurumlarla Ahiliğin karŐılaŐtırmasını yapmıştır. Daha sonra Anadolu Ahiliğinin ortaya çıkışını, Osmanlı döneminde Ahiliğin rolü ile İbn Buttunta'nın Ahiler hakkındaki müŐahedelerinin aktarmıŐtır. Yazar Ahiliğin, Osmanlı esnaf ve sanatkarlar kurumu olarak bu devirde değişime uğrayan kurumun ekonomik ve sosyal faaliyetlerini, teşkilatını, yayılıŐını incelemiştir. Son olarak, yine fütüvvetnameler konusuna dönmüŐ, fütüvvetin niteliği, kökenleri, türleri, bir devlet başkanı eliyle örgütlenmesi ile fütüvvetle ahiliğin ayrıntıları konularını incelemiştir.²¹

NeŐat Çağatay'ın, Ahiliğin fütüvvetin mevcut olduğu başka ülkelerde değil de Anadolu'da ortaya çıktığı tarzındaki tezi, özellikle muhafazakar milliyetçi tarih görüşüne mensup popüler araştırmacılar tarafından benimsenmiş olmakla beraber, O, Türklerin medeni kurumlar geliŐtirmeye kabiliyetli olmadıkları iddiasına bir tepki olarak bu tezi hararetle savunmuŐ ve eserinin hemen bütününde bu tezi ispata

¹⁹ Bkz.Gölpınarlı, *Tasavvuf*, s.187-188.

²⁰ Bkz NeŐat Çağatay, "*Fütüvvet – Ahi Müessesesinin Menşei Meselesi*", "*AÜİFD*, I/1 (1952), s.58-68".

²¹ Bkz. NeŐat Çağatay, *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*, Ankara, 1989.

çalışmıştır. Ancak onun bu tezi, yine Ahiliği bir Türk Kurumu olarak Anadolu'da doğmuş kabul eden başta Mikail Bayram ve diğer bazı araştırmacılar tarafından dahi bütünüyle kabul edilmemiştir.²²

Çağatay, fütüvvet teşkilatının kurulmasından önceki dönemlerde, bazı grupların devlet yönetiminin zayıf düştüğü durumlarda yağma ve huzursuzluklar çıkardıklarını, bunlar arasında bir mezhep birliğinin olmadığını, bu nedenle zamanla aralarına şii, İsmaili vb. heterodoks mezhep mensuplarının girdiğini kaydetmiştir. Bu grupların geçim sıkıntısından kurtulmak ve hayatlarını güvene almak istediklerini ve zamanla kimi şehirlerde güvenlik güçlerinin yetersiz olduğu durumlarda bunların milis güçler olarak istihdam edildiklerini ve bu dağınık güçlerin zamanla fütüvvet anlayışı etrafından birleştiklerini ifade etmiştir.²³

Çağatay, Köprülü ve bazı oryantalistlerin, fütüvvetin batınilikten doğduğu şeklindeki iddiasına ise, şii-batıniliğin X.yy'ın başlarında Fatımi devletinin kuruluşu ile sürekli ve etkili bir örgüt olarak faaliyetlerde bulunduğunu, karışık inanç ve saplantılarla Abbasi hilafetini ortadan kaldırmak ve sünni inanca aykırı inançlar yaymak için her tarafa davetçilerin gönderildiğini belirtmekte; fütüvvetin Batınilikten çıktığı konusunun, şii-imamiyye'ye bağlı halife Nasır'ın düzenlediği fütüvvetnamelerdeki soy kütüklerinde Hz. Ali soyundan gelenlerin isimlerinin bulunmasına dayanılarak ileri sürüldüğünü belirtmiş. Oysa Sühreverdi (v.1234)' den önce yazılmış fütüvvetnamelerde, Risale-i Küşeyri'de, sırf cömertliğini anlatmak için geçen, Zeynelabidin (v.712) dışında imamiyye ve başka şii mezheplerin benimsedikleri imamlardan hiçbirini hakkında ve sünni kurallar dışında hiçbir kaydın olmadığını ifade etmiştir. Ayrıca şii- imamiyye'ye mensup olan halife Nasır'ın düzenlediği fütüvvetnamelerde de tam "batını" denecek bir hükmün olmadığını, şii-batini unsurların fütüvvetnamelere sonraları girdiğini belirtmiştir.²⁴

Yine Çağatay, bütün fütüvvetnamelerde ehli fütüvvetin giyeceği renklerden söz edilirken, kızıl ve sarı rengin şeytan ve firavn renkleri olduklarını, iğrenç bulduklarını; bu iki rengin iğrenç sayılmalarının ise Abbasilere isyan eden Babekilerin kırmızı giymeleri ile Fatimilerin bayrak renginin sarı olması ile ilgili olduğunu kaydetmiştir. Ayrıca halife Nasır'ın İmamiyye mezhebine geçmesinin, devletin belli bölgelerinde şii

²² Bkz. Mikail Bayram, *Ahi Evren ve Ahi Teşkilatının Kuruluşu*, Konya, 1991, s. 27-30.

²³ Çağatay, *a.g.e.*, s.5-6.

²⁴ Bkz. Çağatay, *a.g.e.*, s.14-15.

eğilimli insanların dini-siyasi nedenlerle çıkardıkları isyanları önlemek, benzer amaçla fütüvvet piri ve aynı zamanda Őafi olan büyük tasavvuf bilgini Sühreverdi'nin de, yazdığı fütüvvetnamesine hem tasavvuf hem imamiyye inançları almak suretiyle, hem sufileri hem de Őiileri fütüvvet lküsünde ve halifenin başkanlığı altında birleştirmek istedięini²⁵ kaydetmiştir.

Çağatay, Ahilikle, Mevlevilik, Bektaşilik, Melamilik ve Rûfailik gibi tarikatlerin ahlaki kurallarını, Ahiliğinki ile aynı kökenden, yani fütüvvetnamelerden aldıklarından aralarındaki ilişkinin doğal olduğunu, çünkü bu yönde aralarında benzerliklerin bulunduğunu, Ahiliğin bu gibi sünnî ya da Şiî- batinî tarikatlerle aynı nitelikte görölmesinin nedeninin bu ortak köken olduğunu belirtmiştir. Ayrıca, Ahiliğin öteden beri gizli bir dernek sayılmasının ise, bünyesine alacağı yeni üyelerde bir takım nitelikler arandığına ve istedikleri nitelikleri taşımayanların kuruluşun toplantılarına sokulmadığına bağlamıştır.²⁶

Çağatay, Ahiliğe benzetilen oluşumların tarihi süreçlerini, amaçlarının ve Ahilikle karşılaştırmalarını yapmış ve bu konudaki ilişki ve benzerlikleri reddetmiştir.²⁷

Türkiye'de Ahilik konusunda araştırma yapanlardan birisi de **Mikail Bayram**'dır. Uzunca bir zamandan beri kendini Ahiliğin ve özellikle de Ahi Evren'in tarihi Şahsiyetinin gün ışığına çıkarılmasına adayan Mikail Bayram, *Ahi Evren ve Ahi Teşkilatının Kuruluşu* adlı eseri ile bu konuda daha önce çeşitli dergilerde yayınlanmış makalelerini bir anlamda bir araya getirmiştir. O, eserini bir giriş ve beş bölüm halinde derlemiştir. Giriş kısmında "Ahi" kelimesinin sözlük ve ıstılah anlamları üzerinde durmuş, ahilik konusunda Türkiye'de Batıda ve İslam Dünyasında yapılan çalışmaları vermiş, Birinci bölümde fütüvvet ve tarihçesini ele almış ve "Anadolu'da Fütüvvet" başlığı altında Ahilik-Fütüvvet ilişkisini incelemiştir. Onun bu başlık altında yaptığı değerlendirmelerden Fütüvvet ile Ahilik arasında yakın bir ilişkinin olduğunu ve Ahiliğin Fütüvvet teşkilat yapısının içinde teşekköl ettiğine dair görüşünü anlamaktadır. İkinci bölümde Ahi Evren'in gerçek Şahsiyeti ve eserlerinin tespiti, Üçüncü bölümde Ahi Evren'in hayatı, Dördüncü bölümde Ahi Evren'in öldürölmesi ve Ahi Evren'den sonra

²⁵ Bkz. Çağatay, a.g.e., s.17.

²⁶ Bkz. Çağatay, a.g.e., s.51.

²⁷ ağatay, a.g.e., s.51-65, 73-78.

Ahilik, Beşinci bölümde ise Ahi Teşkilatının kuruluşu, kurucusu, kurucusundaki bu fikrin kaynakları ve yapısı konularını ele almıştır.

Mikail Bayram, fütüvvet ile tasavvuf arasında sıkı bir ilişki ve benzerlikler bulunduğunu, Hz. Ali ve oğullarının intikamının alınması konusunda fütüvvet ehli arasında Hz. Ali'ye özel bir saygı ve önem verildiğini, aynı şeyin tasavvuf için de geçerli olduğunu, fütüvvet birliklerinin devletlerin hizmetinde görüldükleri gibi bazan da gayri sünni zümreler olarak isyanlarda – Batniler ve Karmatiler isyanında olduğu gibi - aktif rol oynadıklarını belirtmiştir.²⁸ O fütüvvet teşkilatının halife Nasr tarafından dinî-siyasî emelleri istikametinde yeniden organize edilip yeni bir mahiyet kazandığını, halifenin bir çok şeyhi de bu amaçla hizmetinde topladığını buna Anadolu'daki Türkmen şeyh ve dervişlerin de katıldığını belirtmiş, ancak halifenin hangi gaye ile Abbasî –sünnî politikasından ayrılıp şiî-imamiye mezhebine geçmesi konusunun yeterince açık olmadığını, burada bir takım politik hesapların olduğunu kaydetmiştir²⁹.

Yazar halifenin şiilliğini sorgulamış ve “onun şiiliği fütüvvet silsilesini şiilerin imamlarına dayandırmaktan ibaret bir şiilik miydi yoksa akide bakımından da mı şiî idi?” şeklinde bir ayrıma gitmiştir. Onun yakın çevresinde olan alimlerin ve şeyhlerin hepsinin sünnî olması halifenin, hakim sünnî dünyaya kendisini kabul ettirmesi, 46 yıl iktidar olması gibi gerçekler dikkate alındığında onun inanç bakımından değil de sadece Fütüvvet silsilesini şiilerin 12 imamına dayanması yönüyle “imamiyye” mezhebine girmiş olabileceğini, ayrıca onun şiilik ve sünniliği şahsında birleştirme gibi bir gayret içinde olduğunu da ifade etmiştir.³⁰

Mikail Bayramın Ahilik ve bazı mezhebi unsurlarla ilişkisi konularındaki görüşlerini daha çok Ahi Evren'in hayatını incelerken görmekteyiz. Özellikle O, Ahilikle İhvanı Safa, Haşîşiyye Örgütü, Tasavvuf ve Mulamet ilişkilerini bu bağlamda ele almıştır. Ona göre Ahi Evren, teşkilatçılığı ihvanı Safa ve Batnilikten almıştır.³¹

Türkiye'de Ahilik, Fütüvvet ve Tasavvuf konusunu, Ahilikle şiî-batini unsurların ilişkisini inceleyen araştırmacılardan bir diğeri de Yaşar Nuri Öztürk'tür. *Tasavvufun Ruhu ve Tarikatler* adlı eserinde,

²⁸ Bayram, a.g.e., s.15-19.

²⁹ Bayram, a.g.e., s.25-26.

³⁰ Bkz. Bayram, a.g.e., s.26-27.

³¹ Bkz. Bayram, a.g.e., s. 143-147.

Yazar Fütüvvet ve Ahilik başlığı altında şu tespitleri yapmıştır: Fütüvvet ve Onun bir teşkilat halindeki uzantısı olan ahilik tasavvufun önemli kavramlarını teşkil ederler. Feta-ahi her şeyden önce bir sufidirler. Fütüvvet-ahilik, Bektaşilik ve Melamilik'le çok derinden ilişkilidirler. Fütüvvet ve ahilik, ayrı iki kurum değil, Ahilik, fütüvvetin Türk illerindeki kurumsallaşması ve teşkilatlanmasıdır. Fütüvvet teşkilat, hicri IV.asrın sonlarından itibaren Türk illerinde ortaya, Ahi teşkilatı olarak çıkıyor ve bu olgu, fütüvvetin manevi çehresini korumakla birlikte Onu Türk insanına has bir karaktere bürüyor. Bir gaziler, alp-erenler, bacılar, dervişler kadrosuyla toplumun ahlak boyutlarından askerlik ve politik boyutlarına kadar bütün alanlara yayılarak genişliyor. Ahilik-Fütüvvet ahlakının esası Hz. Peygamberin direktifleridir. Peygamber ahlakının sahabe içindeki en mükemmel temsilcisi ise Hz. Ali'dir. Bütün tasavvuf disiplinlerinde esas olan Ali ve Ehlibeyt sevgisi fütüvvet ve ahilikte daha fazla dikkat çekiyor. Bunun sebebi "feta" sıfatının Hz. Peygamber tarafından Hz. Ali'ye verilmiş olmasıdır. Bu olgu, fütüvvetin bir Şii kurum olarak ele alınmasını haklı göstermez. Fütüvvet bir feta ahlakı kurumudur. Ali ve Ehlibeyti sevmekle Şiilik aynı şey değildir. O halde ali ve Ehlibeyt sevilir, Şiilik ise, bir sevginin, politik çıkışlara alet edilmesi olayıdır. Yani Ehlibeyt sevgisi dinsel-ruhsal bir olgu, Şiilik ise siyasal bir olgudur. Eğer fütüvvet ve ahilik bünyesindeki bu sevgide siyasal Şiilik manasında yorumlanabilecek belirtiler görülmüşse bunlar kurumun temelinde olan keyfiyetler değil, sonradan ithal edilmiş unsurlardır. Ahilerde gizlilik bir meslek kurumu olmanın zorunlu kuralları ötesine gitmez. Karmati- Bâtini karakterde bir gizlilik, Ahilik bünyesinde asla mevcut değildir. Ahiler, bünyelerine alacakları kişilerin meslekte ehliyet ve ahlakta temizliğini kontrol etme dışında bir istihbarat da yapmazlardı. Esasen, ana gayesi topluma hizmet olan bir kurumun bünyesi bir "mistik gizlilik"e pek müsait değildir. Bu gerçeğin bir uzantısı olarak ahi zaviyelerinde, sanat erbabı ve esnaf yanında kadı, vaiz, müderris ve yöneticiye kadar her kategoriden insana rastlamak mümkün olmaktadır.³²

Türkiye'de ahilik konusunda yapılan araştırmaları, yayınlanan kitapları *Türk Sufiliğine Bakışlar* adlı eserinde inceleyen **Ahmet Yaşar Ocak**, Ahiliğe dair eserleri kronolojik sırayla ele almış, bu eserleri tanıma ve değerlendirmeye (yaklaşım, yöntem, kaynaklar, hüküm, kanaat ve yorumlar) tabii tutmuştur. Yazar, Ahilik- fütüvvet ilişkisi, Ahiliğin Anadolu'ya özgü bir kurum olduğu ve Ahiliğin teşkilat yapısında Karmatiliğin rolü konularda kanaatlerini belirtmiştir. Ocak'a göre, Ahiliğin fütüvvetten tamamen farklı ve Onunla hiç ilgisi

³² Yaşar Nuri Öztürk, *Tasavvufun Ruh ve Tarikatler*, İstanbul, 1999, s.239-252.

bulunmayan Anadolu'ya özgü bir kurum olduğu, Şeklindeki yaklaşım temelsiz ve zorlama bir yaklaşımdır. Çünkü Anadolu dışında, özellikle İran ve Azerbaycan'da, daha Türklerin Anadolu'ya gelişinden çok önceleri yaşamış ve vefat etmiş Ahiler bulunmaktadır. Ayrıca Ahilik gibi bir teşkilatın, ancak iyice gelişmiş yerleşik bir sosyo-ekonomik yapının ürünü olabileceği, dolayısıyla böyle bir altyapıyı daha uzun bir zamandan beri taniyan ve benzeri teşekkülleri çok eski zamandan beri ortaya koymuş toplumlarda, kısaca İran'da aramanın doğru olacağına dair deliller vardır.³³

Yine Ocak'a göre, Melameti fütüvvetçilerin esnaf tabakasından olmasından dolayı, bu gelenek üzerine gelişen Ahilik bir esnaf teşkilatı görüntüsü vermi, oysa bu nüanın farkedilmesi gerekir, aksi halde Ahilik'teki sufi tarikatlerin hemen aynı olan silsile-i meratibi ve bunun yansıttığı teşkilat yapısını izah mümkün değildir. Dolayısıyla Ahilik, fütüvvet teşkilatı ile sıkı bağlantılı, Türkler tarafından Anadolu'da geliştirilmekle beraber, birtakım İrani kökleri olan bir teşkilattır. İlk fütüvvetname sayılan Sülemi'nin (v.1021) *fütüvvetnamesinden* Sühverdi (v.1234)'nin yazdığı küçük risaleye gelinceye kadar fütüvvetnamelerde açık ve belirgin bir Şii motife rastlanmaz. Diğer yandan Anadolu'da XV. yüzyıldan itibaren Ahiler'le Bektaşiler arasında cemaate giriş merasimleri, kullanılan terceman ve gülbanklar arasında benzerlikler vardır. burada Şii motiflerin varlığı ile, Ahiliğin bütün yönleriyle Şii bir kurum olduğunu söylemek arasında fark vardır. Ne var ki, Ahi teşkilatlarını klasik manada su katılmamış sünni bir kurum olarak kabul etmek de gerçeği tam yansıtmaz. Zaten ahilerin XVI. yüzyıldan itibaren Osmanlı merkez yönetimin takip ettiği baskı politikası sonucu dağılarak diğer tarikatlerden çok, Bektaşi ve Melami Cemaatleri içine dağılmaları da bunun bir başka göstergesidir.³⁴

³³ Bkz. Ocak, a.g.e., s.179-184.

³⁴ Bkz. Ocak, a.g.e., s.185-190.

AHİLİK EĞİTİM ANLAYIŞININ CUMHURİYET DÖNEMİ MESLEK EĞİTİMİNE YANSIMASI

Durdu Mehmet BURAK*

Nazmi ÖZÇELİK*

Bir milletin gelişmesini sağlayan en önemli kaynak, millî hedeflerine uygun olarak yetiştirdiği insanlarıdır. Bu sebeple, bütün milletlerin gelecek nesillerinin iyi veya kötü yetiştirilmesi o milletlerin kaderini tayin eder¹. Dolayısıyla eğitim, her demokratik ülkenin yürütmek mecburiyetinde olduğu temel hedeflerin başında gelir. Her millet, tarihinden, sosyal ve kültürel geçmişinden ders alarak, ekonomik ve teknolojik gelişmeleri takip edebilecek şekilde kendi özüne uygun bir eğitim politikasını geliştirmek ve buna göre kurduğu sistemi işletmek zorundadır².

Milletler sosyal, ekonomik ve kültürel gelişmelerine paralel olarak eğitim sistemlerini de değiştirmek ve geliştirmek mecburiyetindedirler. Bunu yapamadıkları takdirde, kalkınmanın en önemli vasıtası olarak kabul edilen eğitim, o ülkeler için bunalımın ve problemlerin merkez üssü olur.

Meslekî ve Teknik Öğretim Sistemimizin amacı; millî eğitim sistemimizin genel amaç ve temel ilkelerine uygun olarak, ülkemizin ihtiyaç duyduğu kaliteli, verimli, üretken, iyi ahlâklı, Atatürk İlke ve İnkılaplarına bağlı insan gücü yetiştirmektir. Sanayileşmekte olan ülkemizin temel problemlerinden biri de gelişmeye paralel olarak ihtiyaç duyulan insan gücünü yetiştirmek ve sanayideki üretim teknolojilerinin değişmesine uygun olarak yetişmiş insan gücüne canlılık kazandırmaktır.

---

* Yard. Doç. Dr., Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalı, KIRŞEHİR

* Yard. Doç. Dr., Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalı, KIRŞEHİR

¹ Davison; Roderic H. ; The Impact of the West on the Otoman Emire 1774-1923, Austin Texas, 1990, s. 173-175

² Nişancı, Abdullah; **Millî Eğitim Meselelerimiz**; Yeni Asya Yayınları, Sosyal Bilimler Serisi, No, 7, İstanbul, 1981, s.38.

Eğitim, bilim ve sanat, toplu anlamıyla kültür bir ulusun bilincidir. Eğitim ayrıca o bilinci oluşturan eylemdir. Her ulusun bilinci, eğitim ve kültür varlıklarındaki zenginliği lsndedir.

İnsan, yaşamı ve zekası, anlayışı ve kavrayışı ile bulunduğu zamanın, çevrenin ve ortamın tutsağıdır, bu tutsaklıktan ancak gördüğü eğitim ve kazandığı kültür lsnde kurtulup özgürlüğe kavuřabilir³. Eğitim, kalkınma çabasının gerçekleşmesi için gerekli özelliklere ve yeterli sayıda elemanların yetiştirilmesinde başlıca yoldur. Eğitim toplumun yaratıcı gcn ve verimini artıran ve toplumda kişilere kabiliyetlerine göre yetişme imknı veren, fırsat eşitliği ve sosyal adalet ilkelerini gerçekleştiren en etkili araçtır.

“Ahi” kelimesi Arapça “kardeş” manasına gelmektedir. Divn-u Lgatu Türk'te “Ahi” kelimesinin eli açık, cömert mnsına geldiği kaydedilmektedir⁴.

XIII. asırda bir esnaf rgt olarak kurulup gelişen Ahilik, toplumun çalışma ve toplumsal yaşamında yüzyıllarca önemli bir yer tutmuştur. Yamak, ırak, kalfa ve usta kademeleri oluşturulmuş, bu alanda bugün bile geçerli sayılabilecek ilkeler konmuştur. Her kademenin görev ve sorumlulukları belirlenmiş, çalışma ve terfi belli koşullara bağlanmış, uygun bir denetim ve yardımlaşma düzeni geliřtirilmiřtir⁵.

Ahiler Osmanlıların ilk zamanlarında çok önemli rol oynamışlar, Anadolu'da güvenliği sağlamaya çalışarak, bu sırada silahlı kuvvetlerini dış işlerine yöneltmek zorunda olan Osmanlıların yükünü hafifletmiştir. Osmanlı Devleti'nin merkez idaresi yeterince gclendikten sonra, Ahi Birliklerinin siyasi rollerine ihtiyaç kalmamış ve bu teşkilt siyasi görevini tamamlamış daha sonra hiçbir kargaşaya meydan vermeden kendi kendini feshetmiştir.

Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan 18. yüzyıla kadar Ahi Birlikleri gelişmişler ve Türk iktisadi ve sosyal hayatında önemli katkıda bulunmuşlardır. Bu dönemde “İstanbul'daki devlet büyüklerinden Anadolu'daki en yoksul halka kadar herkesin bütün ihtiyaçları ülkede üretilen yerli malla karşılanıyordu”⁶. Ahi Birliklerinde yetişen

³ İnan, M. Rauf; “Atatürk'n Eğitimci Kişiliği”, Cumhuriyet Döneminde Eğitim, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1983, s. 1.

⁴ Kaşgarlı, Mahmut; **Divnu Lgati't-Türk**, Türk Dil Kurumu Yayını, Ankara, 1986 c. 1, s. 90.

⁵ Şimşek, Muhittin; **Toplam Kalite Yöntemi İle Ahilik Teşkilatının Karşılaştırılması**; Hayat Yayıncılık, İstanbul, 2002, s. 5.

⁶ **Cumhuriyetin 50. Yılında Esnaf ve Sanatkr**, Türkiye Esnaf ve Sanatkrlar Federasyonu yayınları, Güneş Matbaacılık, T.A.Ő. Ankara, 1973, s. 105.

sanatkârların, eserlerindeki estetik ve kaliteli malzeme kullanımındaki hassasiyetlerini bütün dünya kabul etmişti.

Her ahi, belirli kalite ve miktarda mal kullanır, belirli üretim tekniklerine bağlı kalarak mal üretir ve imal ettiği eşyayı belirli fiyata satardı. Bu kuralı ihlâl edenler Şiddetli cezaya çarptırılırdı.

Ahilikteki ahlâk ve iktisat anlayışı sanatkârların işleri ile bütünleşmesini sağlayarak, uygun bir çalışma ortamı meydana getirmiştir. Bunun sonucu olarak, üretilen eşya sanatkâr için iktisadî değerin üzerinde bir anlam taŐımiŐtır. Sanatkârın işine kendi ruhunu yansıttığı bu anlayıŐta, üretim rekabeti; daha fazla mal üretme yerine, daha mükemmel eser yapma Şeklinde gerçekteŐmiştir.

Ahi Birliklerinin Kuruluşu:

Ahi Birlikleri her kurum gibi, belli ihtiyaçları karşılamak gayesi ile kurulmuştur. “Asya’dan gelme sanatkâr ve tüccar Türklerin, yerli tüccar ve sanatkârlar karşısında tutunabilmeleri, onlarla yarışabilmeleri, ancak, aralarında bir teşkilât kurarak dayanışma sağlamaları, bu yolla iyi, sağlam ve standart mal yapıp satmaları ile mümkün olabilirdi”⁷. Ahi Birlikleri doğal olarak bu ağır Őartların ürünü olarak ortaya çıkmıştır.

Ahi Birliklerinin Kaynağı:

Ahi Birliklerinde; doğrudan bir devlet denetimi yoktur. Kuruluş yıllarında devlet Ahi Birliklerinin idaresine karıŐmamıŐtır. Daha sonraki dönemlerde ise birlik idaresine seçilen bazı görevlilerin görevlerine hükümet yetkililerinin onayından sonra başlaması prensibi getirilerek dolaylı bir denetim saęlanmıŐtır.

Ahi Birliklerinin YapıŐı

Ahiliğin asıl amacı; insanların dünya ve ahrette huzur içinde olmalarını sağlamaktır. Bu anlayış ahilerin dünya için ahretini ve ahret için dünyasını terk etmeyen dengeli bir hayat anlayışı geliŐtirmelerini sağlamıştır.

Ahiler çatıŐmacı değil, dayanıŐmacı bir ruh yapısına sahiptiler. Zengin ile fakir, üretici ile tüketici, emek ile sermaye, millet ile devlet, kısaca toplumun bütün fert ve kurumları arasında iyi münasebetler kurarak herkesin huzur içinde yaşamasını sağlamak Ahi Birliklerinin başta gelen amacıdır. Toplumda çeşitli statülerin ortaya çıkmasını; bazı insanların zengin, bazılarının da fakir olmasını ahilik normal karşılar.

⁷ Çağatay, Neşet; **Bir Türk Kurumu Olarak Ahilik**, A. Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları, No. 123, Ankara, 1974, s. 59.

Ancak, güçlünün zayıfı ezmesine veya bir kısmının haksız kazanç sağlamasına ahilik şiddetle karşıdır.

Teşkilâtlanma:

Ahilik esas itibariyle esnaf arasında benimsenmiştir. Bu bakımdan ahilik denilince esnaf, esnaf denilince ahilik akla gelmektedir. Şüphesiz, ahiliğin esnaf arasında gelişmesi tesadüf değildir.

El emeği, göz nuru ile yapılan üretim ahilikçe en övülmeye değer geçinme yolu olarak kabul edilmiştir.

1. Çıraklığa Giriş:

Çıraklığa giriş en az 12 yaşında olmak gereklidir. Çıraklıktan önce yamalık dönemi vardır. Yamak işyerinde ayak işlerini yapan yardımcı durumundadır. Bir ücret almaz ve iki yıl çalışır. Yamalık çıraklığa geçiş için bir deneme süresi gibi kabul edilir. Bu çalışma sırasında ustası, işine bağlılığını, ahlakını, becerikliliğini sınar ve çıraklığa yükseltilmeye lâyık olup olmadığına karar verir.

2. Eğitim:

Çırak adayının namaza, işyerine düzenli devam etmesi, ustasına, kalfasına, ana-babasına saygılı ve bağlı olması, yalan söylememesi öğütlenir. Çırak, kalfa ve ustası ile üretimin her kademesinde birlikte çalışarak sanatını öğrenir. Süresi 3 ile 6 yıl arasında mesleğe göre değişir.

3. Ücret:

Çırağa üretime yaptığı katkının karşılığı olarak bir ücret ödendiği bilinmektedir. Ücret meslekten mesleğe farklılıklar göstermektedir. Ayrıca çırağın sabah kahvaltısı ve öğle yemeği çalıştığı iş yerince karşılanır.

4. Ayırımı Önleme:

Ahi örgütünün sadece ustaların sorunları ile değil kalfa ve çırakların sorunları ile de ilgilenmesi, işyerinde işyeri sahibi ile işçileri durumundaki kişiler arasında bir ayırım gözetmemesi, iç çekişmeleri önlemek için çok olumlu bir sonuç vermiştir.

5. Mesleki Yeterliliğe Önem Verme:

Esnafın yaptığı işin kalitesinin üst düzeyde tutulması Ahiliğin amaçlarından biri olmuştur. Üretimi ihtiyaca göre ayarlamak, sanat ve iş ahlakını yerleştirmek, sosyal dayanışma sağlamak, ülkeye yapılacak yabancı saldırılarına karşı devletin silahlı kuvvetlerine yardımcı olmak Ahiliğin amaçları arasında yer almıştır.

6. Çalışma Hayatını Düzene Koyma:

İşyeri açabilme yetkisinin ancak usta unvanına sahip kişilere verilmesi, bu unvana yükselebilmek için geçirilmesi gereken aşamaların titizlikle tespit edilmesi, usta-kalfa-ırac arasında ilişkilerin belirlenmiş olması her kademedeki kişiler için özel giysinin bulunması çalışma hayatını düzene koyma çalışmalarına birer örnektir. Ayrıca fiyat ve kalitenin titizlikle kontrol edildiği de bilinmektedir.

7. Denetim:

Kırşehir'deki merkezden gelen yetkililer (şeyhler) yılda bir kere ırac ve kalfaların çalışmalarını ve ğretimi teftiş ederlerdi. İşyerlerinin birbirlerinden ırac almaları nlenirdi.

8. Merasimler:

Merasimler, ilgili oldukları konuların felsefesini; göze, kulağa ve kalbe hitap edecek biçimde Şekillendiren hareketli, canlı gösterilerdir. Gösteriler, dinlendirici, hatırlatıcı, eğitici özellikleri olan ahi merasimleri yüzyılımızın pek yaygın olan diploma törenlerinin ötesinde çok anlamlı ve çok kapsamlı özellikleri vardır.

ıracılık bir kurum olarak bugün de varlığını korumaktadır. Okul işyeri işbirliğini en ileri düzeyde geekleştirdiği, eğitimin maliyetini büyük lde düşürdüğü, gerçek üretim koşullarında yapıldığı, iş organizasyonları ve insan ilişkilerinin en iyi Şekilde öğrenilmesini sağladığı için ıracılık eğitiminin daha uzun yıllar önemli bir meslek eğitim biçimi ve aynı zamanda bir hayat fakültesi olarak varlığını devam ettireceği bir gerçektir.

İMPARATORLUK DÖNEMİNDE MESLEKİ EĞTİM

Tanzimat Fermanının ilnından sonra, eğitim sahasında reformlar yapılması için teşebbüslere geçilmiş, bu arada fabrikalarda çalışacak kalifiye teknik eleman yetiştirmek gayesiyle bir "Sanayi Mektebi" kurulmuştur. Bu mektebin kesin olarak hangi tarihte kurulduğu bilinmemektedir. Ancak 1848 yılında İstanbul'a gelmiş olan İngiliz seyyah Mak Farlan sanayi mektebi hakkında kısa bilgi vermekte ve uzun süre eğitime devam etmeden kapandığını belirtmektedir⁸.

1839-1864 yılları arasında meslekİ eğitimin geliştirilmesi hususunda bazı çalışmalar yapılmıştır. 1864 yılında kalifiye teknik eleman yetiştirme hususundaki çalışmaları yürüten 7 kişilik "İslah-ı

⁸ Ergin, Osman; **Türk Maarif Tarihi**, Eser Matbaası, İstanbul, 1977, Cilt:1,2, s. 627.

Sanayi” komisyonu 1866 yılında “Mekteb-i Sanayin açılmasına karar vermiřtir⁹.

Tanzimat dönemindeki önemli gelişmelerden biri de 1 Eylül 1869 tarihinde yürürlüğe giren Maarif-i Umumîye Nizamnamesidir. Bu nizamname ile orta dereceli meslekî ve teknik okullar bakanlıktan ayrılarak İslah-ı Sanayi Komisyonunun sorumluluğuna bırakılmıştır.

Diğer bir çalışma, 1904’te Maarif Nazırı Haşim Paşa başkanlığında kurulan komisyon çalışmasıdır. Komisyon, sivil, askerî her derecedeki okulların öğretim programlarının ihtiyaçlara uygun olarak yeniden düzenlenmesi için ve çözüm önerileri sunmuştur.

1913 yılında kalifiye teknik eleman yetiştirme konusundaki önemli gelişmelerden biri de sanayi mekteplerinin, idare-i umumîye-i vilâyet kanunu ile giderlerinin illerin özel bütçelerinden karşılanmasının sağlanması ve bu kurumların valiliklere bağlanmasıdır. 1913 yılında uygun olan İdadilerde ziraat ve sanayi şubelerinin açılmasına da karar verilir.

İkinci Meşrutiyet döneminde açılan, fakat harpler sebebiyle Cumhuriyet’e kadar devam edemeyerek kapanan diğer bir okul çeşidi de Çırac Okullarıdır. Bu okullar hakkında fazla bilgi bulunmamaktadır. Ancak, İstanbul’da 1918 yılında 8 çırac okulunun bulunduğunu ve bu okullarda yaklaşık 500 kadar öğrencinin öğrenim gördüğünü biliyoruz¹⁰.

Cumhuriyet Döneminde Meslekî ve Teknik Eğitim:

Cumhuriyetin ilk yıllarında hükümetler eğitimde yapılacak reformun prensiplerinin tespit etmeye çalışırken, yabancı ilim adamlarının da görüşlerinden istifade etmeyi uygun görmüşler ve bunun için birçok eğitimciyi Türkiye’ye davet etmişlerdir. Bunlarda kendi gözlemleri doğrultusunda rapor hazırlamışlardır.

1924 yılında Amerikalı eğitimci John Dewey ülkemize davet edilmiştir¹¹. Ülkemizde yaptığı inceleme neticesinde elde ettiği bilgileri rapora aktaran John Dewey, Milli Eğitim Bakanlığı merkez teşkilâtında meslekî ve teknik öğretim işleri için bir birimin kurulmasını teklif etmiştir¹².

⁹ Doğan, Hıfzı; “Meslekî ve Teknik Eğitim”; Cumhuriyet Döneminde Eğitim, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1983, s. 357.

¹⁰ Ergin; **a.g.e.**, s. 1545.

¹¹ Sıdal, Cavit; “Çıraclık Eğitimi”, Cumhuriyet Döneminde Eğitim, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1983, s. 427-429.

¹² Doğan, Hıfzı; “Meslekî ve Teknik Eğitim”, Cumhuriyet Döneminde Eğitim, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1983, s. 362-370.

Yabancı uzmanların görüşleri yanında, İstanbul Üniversitesi'nin de meslekî ve teknik eğitim hakkındaki görüşleri alınmıştır. Bu üniversitenin Pedagoji Kürsüsü Başkanı İsmail Hakkı Baltacıoğlu tarafından Millî Eğitim Bakanlığı'na verilen 20.08.1927 tarihli "Türkiye'de Meslek Mekteplerinin İslahı ve Tesisi Hakkında Raporu da önemli görüşlere yer verilmiştir¹³.

Meslekî ve teknik öğretim konusunda yerli ve yabancı uzmanların hazırladıkları bütün raporları inceleyerek teklifler getirmek üzere Bakanlıklar arası bir komisyon kurulur. Bu komisyon iki yıllık bir çalışma sonucu hazırladığı ve 1936 yılında Millî Eğitim Bakanlığı'na sunulan raporda, kalifiye teknik eleman yetiştirmek üzere;

1-Küçük sanat erbabının yanında çalışan çıraklarla sanayi kuruluşları için ileride lâzım olacak çırakları yetiştirmek üzere Çırak Okullarının;

2-İptidaî şekilde bulunan bazı mahalli sanatlarda çalışanlara meslekî bilgiler kazandırmak ve bu gibi sanatların gelişmesine yardım etmek amacıyla Gezici ve Geçici Kursların,

3-Mevcut ve ileride açılacak fabrikaların ihtiyacı olan fabrika uzman işçiler ve bayındırlık işlerinin çeşitli şubelerinde çalıştırılacak tekniker seviyesindeki elemanları yetiştirmek üzere bugünkü mevcutları arttırarak ve geliştirilerek Meslek ve Sanat Okullarının açılması teklif edildi¹⁴.

Cumhuriyet döneminde Millî Eğitim konusundaki en önemli gelişme 3 Mart 1924 tarihinde çıkartılan 430 sayılı Tevhid-i Tedrisat Kanunu'dur¹⁵. Bu kanunla Şeriyye ve Evkaf Vekâleti'nin veya özel vakıfların idare ettiği bütün medrese ve okullar dâhil olmak üzere ülkedeki ilim ve eğitim kurumları Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlanmıştır. İlk defa 1926 yılında Millî Eğitim Bakanlığı merkez teşkilâtında mesleki ve teknik öğretim işleriyle ilgilenmek üzere İlköğretim Dairesi görevlendirilir. Bir yıl sonra da bu görev Yükseköğretim dairesine verilerek dairenin adı "Yüksek ve Meslekî Öğretim Genel Müdürlüğü" olarak değiştirilir¹⁶.

¹³ Özalp-Ataünal, a.g.e. s. 587.

¹⁴ Millî Eğitim Bakanlığı, "Meslekî ve Teknik Öğretimin Tarihi Gelişimi," Meslekî ve Teknik Öğretim Dergisi, Yıl 29, Sayı 339, Mayıs 1981, s.8.

¹⁵ Akgün, Seçil; "Tevhid-i Tedrisat" Cumhuriyet Döneminde Eğitim, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1983, s. 37.

¹⁶ Doğan, Hıfzı-Alkan, Cevat-Sezgin, S. İlhan; **Meslekî ve Teknik Eğitim Prensipleri**, Ankara Üniversitesi, Eğitim Fakültesi yayınları, Ankara, 1980, s. 68.

Talim ve Terbiye Kurulu'nun 13.10.1929 gün ve 134 sayılı kararıyla meslek okulları eğitim ve öğrenim sürelerinde birlik sağlanmış; öğrenim süreleri, ilkokul üzerine, ikisi hazırlık ve üç de meslek olmak üzere beş yıl olarak belirlenmiştir. Ayrıca, Ankara, İstanbul ve Bursa'daki sanat okullarının bünyesinde ğretim süresi 3 yıl olan ve gece ğretimi yapan akşam sanat okulları açılmıştır. 1929 yılında çıkartılan 941 sayılı kanunla da sanat okullarının iaşe giderleriyle ğretmen maaşlarının karşılanması için genel bütçeden yardım sağlanmıştır.

22.07.1931 gün ve 1867 sayılı "Sanat ve Yapı Mekteplerinin İdaresi hakkında Kanun" ile bütün iller 9 bölgeye ayrılmış ve her bölgeye bir erkek sanat okulu verilerek okulların masraflarının o bölgedeki illerce karşılanması sağlanmıştır.

10.06.1933 gün ve 2287 sayılı "Maarif Vekleti Merkez Teşkilti ve Vazifeleri" hakkındaki Kanunla Mill Eğitim Bakanlığı Merkez teşkiltında Meslek ve Teknik ğretim Genel Müdürlüğü kurulmuştur.

17 Haziran 1938 tarihinde çıkartılan 3457 sayılı Sınai Müesseselerde ve Maden Ocaklarında Meslek kurslar açılmasına dair kanun da ıracılık eğitimi bakımından büyük öneme haizdir.

Talim ve Terbiye kurulunun 11.03.1940 gün ve 42 sayılı kararı ile sanat okulları; birinci devreleri , ikinci devreleri iki yıl olmak üzere yine beş yıllık eğitim kurumları olarak yeniden düzenlenir. Daha sonra bu okulların birinci devrelerine "orta sanat okulu", ikinci devrelerine "sanat enstitüsü" adı verilir.

14.08.1942 gün ve 4302 sayılı Kanunla, meslek ve teknik eğitimi geliştirmek amacıyla, her yıl harcanacak miktarı 8 milyonu geçmemek ve on yıl devam etmek üzere 31 milyon liralık ek denek tahsis edilir.

1963 yılı icra plnında; Akşam sanat Okulları ve ıracılık Eğitimi tasarıları ile Meslek ve Teknik ğretim Danışma Yüksek Kurulu hakkındaki tasarının kanunlaşması istenmiřtir¹⁷.

İlkokulu bitiren gençlere meslek öğretmek amacıyla kurulan Yetişkinler Teknik Eğitim Merkezleri 1963-1964 ğretim yılında öğretime başlamıştır.

1964 yılı icra plnında, teknisyen olabilmek için ortaokuldan sonra en az 4 yıllık bir eğitime ihtiyaç olduğu belirtilmiş, iki yıllık sanat enstitüsünün mezunlarının akşam kursları yoluyla iki yıl daha eğitilerek

¹⁷ Devlet Plnlama Teşkilti, 1963 Yılı Programı İcra Plnı, Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1963, s. 75.

teknisyen yapımları istenmiřtir¹⁸. Ancak 1966 yılında daha değişik bir çözüme gidilmiş, sanat enstitülerinin eğitim süresi 2 yıldan üç yıla çıkarılmıştır.

Bütün bu tedbirler, kalifiye teknik elemanların örgün eğitim yerine sanayi içinde eğitim veya yaygın eğitim yoluyla yetiştirilmesi için alınmıştır. Ancak, bunun başarı sağlamadığı gibi, örgün meslek okullarındaki öğrenci sayılarında da plânlanan hedeflere ulaşılamamıştır.

19.06.1986 tarihinde yürürlüğe giren 3308 sayılı Çıraklık ve Meslek Eğitimi Kanunu ile meslekî ve teknik eğitim sistemimiz yeni bir yapıya kavuşturulmuştur. Meslekî ve teknik eğitim sistemimizi bir bütün olarak ele alıp yeniden düzenleyen kanuna göre bu sistem;

—Çıraklık Eğitimi,

—İşletmelerde Meslek Eğitimi,

—Meslek Kursları olmak üzere üç alt sistemden meydana gelmektedir.

İşletmelerde meslek Eğitimi, 3308 sayılı Çıraklık ve Meslek eğitimi kanunu ile meslek liselerinde okuyan öğrencilerin pratik eğitimlerini işyerlerinde yapmalarına imkân sağlanmışır.

Çıraklık eğitimi, ilköğretimi bitirip bir üst öğretime gidemeyen veya çeşitli nedenlerle örgün eğitimin dışında kalmış ortaöğretim çağındaki çocukların ve gençlerin eğitimini kapsamaktadır. En az ilköğretim mezunu olanlardan 14 yaşını tamamlamış ve 19 yaşından gün almamış olanlar çıraklık eğitimine devam edebilmektedir. Bütün illerde yasa kapsamında 89 meslek dalında eğitim verilmektedir¹⁹.

Meslek Kursları 3308 sayılı Çıraklık ve Meslek Eğitimi kanunu başlıca 3 çeşit meslek kursu açılacağını hükme bağlamıştır.

Çıraklık ve Meslek Eğitimi Yasası ile yapılan düzenlemeler sonucunda meslekî eğitim sistemi; örgün meslekî eğitim, çıraklık eğitimi ve meslek kursları olmak üzere üç temel uygulama alanı bulmuştur. Örgün meslek eğitimini bitirenler; bir yıl süreli iş deneyiminden sonra ustalık sınavlarına girebilmektedir. Çıraklık eğitiminin süresi 3 yıldır. Bu eğitimi tamamlayanlar kalfalık sınavlarına girebilmektedir. Kalfalık belgesi almaya hak kazananlar ustalık eğitimine 3 yıl veya devam

¹⁸ Devlet Plânlama Teşkilâtı, 1964 Yılı Programı İcra Plânı, , Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1963, s. 69.

¹⁹ İşık Y, Aksoy Z, Katırcı M, Mısırlıoğlu, A; 2001 Yılı Başında Milli Eğitim, Milli Eğitim Bakanlığı, Araştırma Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı Basımevi, İstanbul, 2000 s. 150–151.

etmemeleri halinde ise 5 yıl süreli iş deneyiminden sonra ustalık sınavlarına girebilmektedir. Ustalık belgesi olmayanlar müstakil işyeri açamamakta, usta olarak çalışmamaktadır.

—Özel eğitim kursları; özel eğitime muhtaç iş hayatında geçerliliği olan görevlere hazırlayıcı kurslardır.

—Geliştirme ve Uyum Kursları; çalışanların iş verimini yükseltmek, onların yeni teknolojilere uyumunu ve meslekte gelişmesini sağlamak amacıyla düzenlenen kurslardır

Meslek kursları; örgün eğitim sisteminden ayrılmış, istihdam için gerekli yeterliğe sahip olmayan kişileri, iş hayatında istihdam imkânı olan görevlere hazırlamak amacıyla düzenlenen kurslardır.

SONUÇ:

Meslekî ve teknik eğitim sistemimizin Ahi Birlikleri eğitim sistemine özde benzedikleri gerçeği inkâr edilemez. Cumhuriyet döneminde kurulan meslekî ve teknik eğitim dernekleri arasındaki dayanışma Ahi Birliklerindeki sosyal dayanışmaya benzemektedir. Cumhuriyet döneminde meslekî ve teknik eğitim veren bütün okullarında belirli dönemlerde her meslek dalında uygulamalı eğitim şartı getirilmiştir. Ahi Birliklerinde olduğu gibi; Cumhuriyet döneminde meslekî ve teknik eğitim veren usta-çırak terimi çok özel bir anlam ifade etmektedir. Bu terimi bugünde bir öğretim üyesi ve asistanı içinde çoğu kez kullanmaktayız. Usta: Bir mesleğin gerektirdiği bilgi, beceri ve iş alışkanlıklarını kazanmış ve bunları mal ve hizmet üretiminde iş hayatınca kabul edilebilecek standartlarda uygulayabilen; üretimi plânlayabilen; üretim sırasında çıkacak problemleri çözümlenebilen; düşüncelerini yazılı, sözlü ve resim ile açıklayabilen; üretim ile ilgili pratik hesaplamaları yapabilen kişidir.

19 Haziran 1986 tarihinde “3308 Sayılı Çıraklık ve Meslek Eğitimi Kanunu” yürürlüğe girmiştir. Bu kanun, meslek eğitimine reform niteliğinde yenilikler getirmiş, esnaf ve sanatkârlar bu kanunu “Ahilik Sistemine Dönüş” olarak değerlendirmişlerdir.

Ahi Birliklerinde olduğu gibi; Cumhuriyet döneminde meslekî ve teknik eğitimde işyeri açabilme yetkisinin ancak usta unvanına sahip kişilere verilmesi bir benzerliktir. Ayrıca ustalık unvanına yükselebilmek için geçirilmesi gereken eğitim aşamalarının titizlikle tespit edilmesi, usta-kalfa-çırak arasındaki ilişkilerin belirlenmiş olması her kademedeki kişiler için özel giysinin bulunması çalışma hayatını düzene koyma çalışmalarına birer örnektir. Ayrıca fiyat ve kalitenin titizlikle kontrol edildiği de bilinmektedir.

Meslek ve Teknik Eğitim veren Kurum ve Kuruluşların öğrencileri genellikle yatılı öğrencilerdir. Masrafları kurumlarca karşılanmaktadır. Hatta çıraklar, teorik eğitimlerini haftada bir gün çıraklık eğitimi veren merkezi veya işletmelerce temin edilen eğitim yerlerinde, pratik eğitimlerini ise haftada 5 gün süreyle işyerlerinde gerçek iş ortamında görmektedir. Ayrıca, yasa kapsamında bulunan mesleklerde bir iş yerinde çalışan ve çıraklık sözleşmesi yapanlar, öğrencilik haklarından tümüyle yararlanabilmekte ve eğitim süresince sigorta primleri 1475 sayılı İş Yasasının 33. maddesi gereğince öğrencilerin yaşına uygun asgarî ücretin yüzde 50'si üzerinden bakanlık bütçesine konulan ödenekle karşılanmaktadır. Dolayısıyla, Sosyal Güvenlik şemsiyesi altına alınan çırak öğrenciler, Ahi Birliklerindeki Sosyal yardımlaşma ve dayanışma şemsiyesi altına alınan çırakların modern bir şeklidir.

KAYNAKÇA

Akdağ, Mustafa, 1979, **Türkiye'nin İktisadî ve İctimaî Tarihi**, Tekin Yayınevi, 3. Basım, Cilt 1, Ankara.

Akgün, Seçil, 1983, "*Tevhid-i Tedrisat*", Cumhuriyet Döneminde Eğitim, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.

Bayraktar, M. Faruk, 1984, **İslâm Eğitiminde Öğrenci-Öğretmen Münasebetleri**, İstanbul. **Cumhuriyetin 50. Yılında Esnaf ve Sanatkâr**, 1973, Türkiye Esnaf ve Sanatkârlar Federasyonu Yayınları, Güneş Matbaacılık, T.A.Ş. Ankara.

Bayram, Mikail, 1986, "*Anadolu Selçukluları Zamanında Ahi Teşkilâtı'nın Kuruluşu ve Gelişmesi*", Ahilik ve Esnaf; İstanbul Esnaf ve Sanatkârlar Dernekleri Birliği Yayınları, İstanbul.

Çağatay, Neşet, 1974, **Bir Türk Kurumu Olarak Ahilik**, A. Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları, No. 123, Ankara.

Çevik, İzzet, 1986, **Endüstriyel Meslekî ve Teknik Öğretimde Örgütlenme Sorunları**, T.O.D.A.İ.E., Basılmamış Uzmanlık Tezi, Ankara.

Davison, Roderic H, (Çev. D. Mehmet Burak) 2004, **Kısa Türkiye Tarihi**, Babil Yayınları, Ankara.

Devlet Plânlama Teşkilâtı, 1963, **1963 Yılı Programı İcra Plânı**, Başbakanlık Basımevi, Ankara.

Devlet Plânlama Teşkilâtı, 1964, **1964 Yılı Programı İcra Plânı**, Başbakanlık Basımevi, Ankara, Doğan, Hıfzı, 1983, "*Meslekî ve Teknik*

Eğitim”, **Cumhuriyet Döneminde Eğitim**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.

Doğan, Hıfzı-Alkan, Cevat-Sezgin, S. İlhan, 1980, **Meslekî ve Teknik Eğitim Prensipleri**, Ankara Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Yayınları, Ankara.

Ekinci, Yusuf,1987, **Ahiliğin Işığında Türkiye’de Cumhuriyet Dönemi Meslek Eğitimi**, Ankara Üniversitesi, Atatürk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara. Ergin, Osman, 1977, **Türk Maarif Tarihi**, Eser Matbaası, İstanbul.

Güllülü, Sabahattin,1977, **Ahî Birlikleri**, Ötüken Yayınları, İstanbul.

Gürata, Mithat, 1975, **Unutulan Adetlerimiz ve Loncalar**, Tisa Matbaacılık, Ankara.

İnan, M. Rauf, 1983, “*Atatürk’ün Eğitimci Kişiliği*”, **Cumhuriyet Döneminde Eğitim**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.

Kaşgarlı, Mahmut, 1986, **Divânu Lûgati’t-Türk**, Türk Dil Kurumu Yayını, Ankara.

Millî Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı, 1984, **Atatürk’ün Maarife Ait Direktifleri**, Millî Eğitim Basımevi, Ankara.

Millî Eğitim Bakanlığı, Mayıs 1981, “*Meslekî ve Teknik Öğretimin Tarihi Gelişimi*,” Meslekî ve Teknik Öğretim Dergisi, Yıl 29, Sayı 339.

Özalp, Reşat-Ataünal, Aydoğan, 1977, **Türk Millî Eğitiminde Düzenleme Teşkilâtı**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.

Sıdal, Cavit, 1983, “*Çıraklık Eğitimi*” **Cumhuriyet Döneminde Eğitim**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.

Şimşek, Muhittin, 2002, **Toplam Kalite Yöntemi İle Ahilik Teşkilatının Karşılaştırılması**; Hayat Yayıncılık, İstanbul.

Turan, Osman, 1971, **Selçuklular ve İslâmiyet**; Turan Neşriyat Yurdu, İstanbul.

BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVLERİNDE ÂHİLİKLE ALAKALI İKİ BELGE

Kâmil BÜYÜKER*

Giriş

Anlamı hakkında çeşitli yorumlar¹ yapılsa da “Ahi”, “kardeşim” anlamına gelen Arapça bir kelimedir ve Türkçe’de ya aynıyla olduğu gibi yahut da “aki” şeklinde kullanılmıştır. Esasen İslam’ın ilk yıllarından itibaren var olan *ahilik*, hicrî III. yüzyıldan (IX. yy.) itibaren esnaflar arasındaki bir teşkilatlanma biçimine dönüşmüştür.² Teşkilat, özünü Kur’an ve Sünnet’in hayata dönük yüzünden alır ve merkezine de *ahilik* kelimesinin kökünü; “uhuvvet”, yani “kardeşlik”i koyar.

Ahilik, Anadolu’da özünü “fütüvvet teşkilâtları” içerisinde devam ettirmiştir. “Fütüvvet” kelimesi “1. soy temizliği, 2. mertlik, gençlik, 3. cömertlik, el açıklığı” gibi anlamlara gelmektedir.³ Fütüvvet kurumunun kanunnâmeleri durumundaki fütüvvetnameler incelendiğinde kelimenin Arapça “fetâ” kökünden türetilmiş olduğu görülür. Ehl-i fütüvvet bir lokma, bir hırkaya kanaat eden, dünyadan elini eteğini çekmiş zahitler, dervişler ve abdallar zümresi değildi.

Fütüvvet teşkilâtı üyeleri (ehl-i fütüvvet), bir cemiyetin servet, marifet, hırfet (zanaat), fazilet gibi hem maddi hem de manevi güçlerle yükselip ilerleyebileceğine inanan ve “Tanrı çalışanları ve kazananları sever.” buyruğunu kendilerine bir düstur olarak benimseyen insanlardan oluşmaktadır. Onlara göre cömertlik, yiğitlik, insanlık ancak böylelikle

---

*Diyanet Görevlisi, İSTANBUL. kbuyuker@hotmail.com

¹ Ahi, Ahi, Âhi kelimelerinin kökenleri ve hangisinin kullanılabilirliği hakkında A. Sait Aykut tarafından hazırlanıp, notlandırılmış İbn Battûta Seyahatnamesinin giriş yazısına bakıldığında, yazarın dilbilimsel açıdan yaptığı çözümlemenin arkasından “ahi” kelimesinin daha doğru olacağı kanaatine varılmıştır. Yazının tamamı için bkz. İbn Battûta Seyahatnamesi, Haz. A. Sait Aykut, s. LVII-LIX, YKY, Nisan 2004

² Ziya Kazıcı, “Ahilik” maddesi, TDV İslam Ans. C.1, s.540-541, İst. 1998

³ Ferit Develioğlu, “Osmanlıca-Türkçe Lûgat”, Ankara, 1970.

var olabilir ve yařayabilirdi.⁴ İřte bu dűőünce űzerinde yűkselmiř olan ahilik, XIII. yűzyılda Őeyh Nasirűddin Ahi Evran tarafından Kırőehir'de kurulmuř, zaman içinde de Anadolu'nun bir ok yerine yayılmıř bir esnaf teřkilatlanma Őeklidir.⁵

Ahiler ve Őeyhleri belgelerde, genelde, toprak sahibi olabilen, yer yer Őikayet konusu edilen olaylar içinde adları geçen, esas olarak dűnya-ahiret dengesini iyi ayarlayabilmiř mutasavvıf insanlar olarak deęerlendirilirler. İbn Batuta'ya gűre,⁶ Ahiler, Anadolu'ya yerleřmiř Tűrkmenlerin yařadıkları her yerde bulunmaktadırlar. Őehir, kasaba ya da kűylerine gelen yabancıları misafir etme, onlara yiyecek ve konaklama yerleri saęlama, eřkiya vurguncu tehlikesine karřı koruma, kurtarma vs. ahilerin gűrevleri arasındadır. Tűrkmenlere gűre bařa getirilen "ahı", "sanatının ve zanaatının erbabını toplayan ve iři olmayan geçen bekarları bir araya getiren adam"dır ve "fűtűvvet" de iřte budur. nder olan "ahı", bir tekke yaptırır ve burayı halı, kilim, kandil gibi gerekli olan eřyalarla donatır, Arkadařları, gűn içinde geçimlerini saęlayacak kazancı elde etmek için çalıřırlar. Kazanılan para, ikinci vaktinden sonra bir araya getirilerek bařkana teslim edilir. Bařkan da bu paranın bir kısmıyla önce varsa tekkenin ihtiyaçlarını giderir, kalanıyla da arkadařlarının iařesini temin eder.

Kuruluř yerinin Kırőehir olması elbette ahilik teřkilatının merkezinin de bu Őehir olmasını saęlamıřtır. Bu durum, buradaki ahilerin ve onların ailelerinin önemli nűfuz sahipleri olmaları sonucunu da doęurmuřtur. Bildirimizin konusunu teřkil eden ve Bařbakanlık Osmanlı Arřivleri'nde bulduęumuz iki belgeden⁷ 1260 (1843) tarihli ilki Ahi Evran Hazretleri'nin postnűşini olan **es-Seyyit eř-Őeyh Musa Kazım**'ın devletten Kırőehir kazası műdűrű tarafından mukataalarına yapılan műdahalenin önlenmesini istemesi iken, 1268 (1851) tarihli ikinci belge bir Ahi Evran postnűşini, aynı zamanda mutasarrıf olan **Őeyh Mehmet Efendi**'nin mal paylařımını kendi lehine çevirdięi ve tasarruf ettięi

⁴ Cevat Hakkı Tarım, Tarihte Kırőehri, Gűlőehri ve Babailer- Ahiler- Bektařiler, s.77, İst 1948

⁵ Ziya Kazıcı, Dr. Mehmet Őeker, İřlám Tűrk Medeniyeti Tarihi, s.240, İst. 1982

⁶ İbn Battűta Seyahatnamesi, haz. A.Sait Aykut, s.403-404, YKY, Nisan 2004

⁷ web kayıtlarında taradıęımız Kırőehir'le ilgili 500'űn űzerinde belgeden Ahilikle alakalı ű-beř belge arasından, bildiriye konu olmak űzere iki belgeyi seçip hazırladık. Belgelerin okunması esnasında kıymetli yardımlarını gűrdűęűm, Osmanlı Arřivleri alıřanı, Uzman Mustafa akıcı Bey'e ve İlahiyatçı Yusuf Turan Gűnaydın Bey'e teřekkűrű bir borç biliyorum.

iddiasıyla dergâh zâviyedâr ve mütevellileri tarafından yapılan Őikayetleri içermektedir.

Öncelikle belgelere konu olan 1260 (1843) tarihli ve 1268 (1851) tarihli iki Őikayetin yaşandığı zamanlarda Kırşehir'in konumuna bakmak yerinde olacaktır. Tarihsel süreç içinde pek çok evreden geöen Kırşehir, Tanzimat'ın ilanıyla birlikte oluşturulan ve 1841'de kaldırılan muhassılık⁸ uygulaması esnasında Konya eyaletine bağlı kaldı. Bu uygulama ile ilgili kayıtlarda Kırşehir'in bir ara Niğde muhassılığına bağlı olduğu, bir ara da muhassılık haline getirildiği zikredilir. 1867 Vilâyet Nizamnâmesine göre Konya vilayetinin Niğde sancağına bağlı kaza idi. Daha sonra sancak haline getirildi. Konya vilayetinden alınarak Ankara vilayetine bağlandı.⁹

Araştırmalarımızda ne ilk belgedeki Şikayet sahibi Şeyh Musa Kazım Efendi, ne de ikinci belgede Şikayet edilen Şeyh Mehmet Efendi hakkında doğru düzgün bir biyografik bilgiye ulaşabildik. Ancak belgelere konu olan Şeyh Musa Kazım ve Şeyh Mehmet Efendilerin tarihler dikkate alındığında 1800 'lü yıllarda yaşadıkları görölmektedir. Bir diğer husus, tarihi kayıtlarda zaviye hizmetlerinin yürütölebilmesi için bir vakıf kurulduğu bilinmektedir. Bu durumda evlatlık vakıf statüsünde olan Ahi Evran zaviyesinde, Şeyhlik de babadan oğula geömiş, yine Ahi Evran evlatlarınca bazen Şeyhlik kurumu ber vech-i iştirak (ortaklaşa) yürütölmüştür. 1842 yılında da Şeyh Ömer ve Şeyh Musa Kazım bu görevi ortaklaşa yapmışlardır.¹⁰

İlk belgedeki Şeyh Musa Kazım'ın dilekçesine konu olan husus, Ahi Evran Hazretleri'nin postnişini es-Seyyid Şeyh Musa Kazım Efendi'nin mukataalarına Kırşehir kaza-yı mezkûr müdürü tarafından yapılan müdahalenin önlenmesi ile alakalı. İlk belgeye konu olan hususun izah edilebilmesi için öncelikle *mukataa*'nın ne anlama geldiğini bilmek gerekir. Sözlük anlamı '*kesişmek, birbirinden kesilmek*' olan kelime,

⁸ Muhassıl, mutasarıflıktan küçük, kaymakam ve müdürler derecesinde bir memur, vergi tahsilatları olarak kimi lüगतlarda geöerken, kimi lüगतlarda devlete ait, vergi ve resimleri tahsil ile mükellef olan memurlar hakkında kullanılır bir tabir olarak zikredilmektedir. Arapça tahsil edici demek olan muhassıl, Osmanlı devletinin teşekkölünden evvelki Anadolu Selçukî'lerinde de o suretle kullanılmıştır. bkz. Ferit Develioğlu, Osmanlıca Türkçe Lugat, Aydın Kitabevi, 1996; Mehmet Zeki Pakalın, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, MEB yay. 1993

⁹ Coşkun ÇAKIR, Tanzimat Dönemi Osmanlı Maliyesi, s. 47, 241, İst. 2001; İlhan Şahin, "Kırşehir" maddesi, TDV. İslâm Ansiklopedisi, C.26, S.484

¹⁰ Yaşanılan tarihleri doğrulayan yukarıda verdiğimiz kayıt için bkz. M. Yılmaz Önge, "Ahi Evran Zaviyesi" maddesi, s.531, C.1, İst. 1998

‘devlete ait bir varidatın belli bir bedel karşılığında kiralanması, yani muvakkaten temlik’ demektir. Yine İstilah olarak mukataa, arsası vakıf ve üzerindeki bina ve ağaçlar, mülk olan akar hakkında da kullanılırdı. Bunlarda bina ve ağaçların, maliki arsa için, senevî bir kira verirdi. Verilen kira, yerin icarı olduğundan buna “icare-i zemin” (yer kirası) denirdi. Arsası arazi-i emriyyeden olan yerler üzerine yapılan binalardan dolayı, alınan vergiye de “mukataa-i zemin” denirdi.¹¹ Burada verilen rahatsızlığın mahiyeti, rahatsızlığı veren şahsın kimliği yani Kırşehir kaza-yı mezkur müdürü olması dikkat çekicidir. Kırşehir kaza-yı mezkur müdürü, Şeyh Efendinin mukataalarına müdahale etmekle neyi amaçlamıştı? Burada amaçlanan Şeyh Efendinin nüfuzunu kırmak mıdır? Mezkur müdürün müdahaledeki niyeti hiç kuşkusuz vesikanın seyrini de değiştirecektir.

Şikayet dilekçesi, 1260/1843 tarihinde, o zamanlar Kırşehir’in bağlı olduğu Konya eyaletine yazılıyor. Şeyh Musa Kazım’ın kaza-yı mezkûr müdürünün bu müdahalesine bir anlam verememesi ve arkasından bu hatadan dönülmesi isteğiyle, yazdığı dilekçe ve dilekçenin işleme alındığını belirten bir diğer kayıdı ihtiva ediyor. Metinde karalanmış, üzeri çizilmiş bir vaziyette kelime ve cümlelerin olması birkaç kelimenin okunmasını zorlaştırmıştır. Bu kelimeler [...] şeklinde gösterilmek suretiyle, belirtilmiştir. Yapılan Şikayet başvurusunun nasıl sonuçlandığına dair her hangi bir kayıta rastlayamadık. Aynı şekilde Şeyh Musa Kazım Efendi’nin şahsıyla alakalı yaptığımız araştırmada herhangi bir malumata ulaşamadık.¹²

İkinci belgede Őikayete mevzu olan kişi , Ahi Evran Dergâhı postnişini Şeyh Mehmet Efendi. Şikayet mevzusu ise Ahi Evran Dergâhı zaviyedar ve mütevellilerine Şeyh Mehmet Efendi’nin yaptığı mağduriyetin giderilmesi ile alakalı. Şikayet dilekçesinden anlaşılacağı üzere Şeyh Mehmet Efendi’yle alakalı ciddi bir iddia var. Dergâhın zaviyedar ve mütevellileri Şeyh Mehmet Efendi’nin kendi yedinde bulunan parayı “müstakil cihatın nısf hisseleri benim olmak lazım gelir” deyip gasp etmesi, Őikayete konu olmuş. Metinden anlaşılacağı üzere daha önce yine Şikayet yapılmış ve tekrar iade olunmuş. Ancak Şikayet

¹¹ Mehmet Zeki Pakalın, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, MEB yay. 1993

¹² Şeyh Musa Kazım Efendinin şu an Ahi Evran Camisi içinde bulunan Ahi Evran-ı Veli türbesi yanında ailesi ile birlikte yatan Musa Kazım Efendi ile aynı kişi olduğunu düşünmekteyiz. Ayrıca kayıtlarda Şeyh Musa Kazım’ın 1842 yılında Şeyh Ömer ile birlikte tekke’de potnişin olarak hizmet ettiğini de yine kaynaklardan öğreniyoruz. bkz. Önge, a.g.m. S.531

yenilenmiş. 1268/1851 tarihinde yazılmış dilekçe yine Kırşehir'in Konya eyaletine bağlı olduğu zamanlarda yazılıyor. Őikayete konu olan Şeyh Mehmet Efendi ise kendisini savunuyor ve daha önce Konya ve Niğde meclislerine varıp aklandığını, yine de bir üst kurumda muhakeme olunmak suretiyle bu durumun karara bağlanmasını talep ediyor. Şeyh Mehmet Efendinin halini arz ettiği metnin, asıl nüshada görüleceği üzere uygunsuz koşullardan dolayı ortasının yapışması ve yırtılması nedeniyle okunamayan bölümler olmuştur. Yine bu durum [...] şeklinde belirtilmeye çalışılmıştır. Bu Őikayetin de nasıl sonuçlandığı hususu hakkında herhangi bir belgeye rastlayamadık.

Belgelere konu olan Şeyh Musa Efendi ve Şeyh Mehmet Efendi daha önceleri de yine benzer nedenlerle Şikayet konusu olmuş. Bu durum, İstanbul Başvekalet Arşivinde bulunan bazı vesikalardan anlaşılıyor. Bunların arasında bilhassa 1227/1812, 1236/1820-21 ve 1237/1821-22 gibi çeşitli tarihleri taşıyan vesikalar ilginçtir. Esas kısım Şeyh Mehmet Efendinin Őikayetinden ibarettir. Arzuhâle göre, tevliyet, Şeyhlik ve nezaret haklarının yarısı sağir Mehmet b. Şeyh Ömer'e ait iken hakların dörtte biri Şeyh Musa'nın zimmetinde idi. Şeyh Musa ortağının öldüğünü iddia ederek onun da hisselerini eline geçirmeye muvaffak olurken, Şeyh Mehmet aleyhine dava açtı. Elde bulunan arzuhâl, bu, senelerce süren kavganın ufak bir belirtisidir.¹³

Her iki arşiv belgesi de dönemin Ahi Őeyhlerinin hakkında küçük de olsa bir takım ipuçları veriyor. İlk belgede Şikayet eden bir Şeyh iken, ikinci belgede Şeyh, Őikayete maruz kalıyor. Bu metinler esas olarak Ahi Őeyhlerinin sosyo-ekonomik hayatlarını, sıkıntılarını gözler önüne seriyor.

Buradan hareketle genel bir yorum yapılamak istenirse, Ahi teşkilatı, XVI. Yüzyıl sonlarına doğru bir gerileme dönemine girmiştir. Bu yıllarda Kapitülasyonların verdiği imkanla Batı sanayi ürünleri Anadolu pazarlarına girdi. Bir yandan hammadde sıkıntısı çeken, bir yandan da ürettiği mala alıcı bulamayan Müslüman Türk esnafı, giderek artan bir ekonomik kriz yaşadı. Bu krizde esnaf arasına iki ayrı grup girmiştir; bunlardan biri sermaye sahipleri, diğeri ise kendilerine esnaflık

¹³ BA, Cevdet Evkaf no. 12275 numaralı belgeden alıntılanarak hazırlanan makaleden bizi, Öğr. Gör. İsmail Kasap Hocamız haberdar etti. Kendisine teşekkür ediyorum. Makalenin tamamı için bkz. Dr. Suraiya Faroğhi, XVI.-XVIII. Yüzyıllarda Orta Anadolu'da Şeyh Aileleri, Türkiye İktisat Tarihi Semineri/ Metinler Tartışmalar, S.208, 10 Haziran 1973, Ed. Osman Okyar, Hacettepe Üniversitesi yay. Ank. 1975

yapma hakkı verilen askerler ve köylülerdir.¹⁴ On dokuzuncu yüzyılın başına gelindiğinde ise gerek Hacı Bektaş, gerek Ahi Evran tekkesinin maddi durumu pek o kadar parlak olmadığı anlaşılır. Sabit olan vakıf gelirleri sürekli enflasyonlar yüzünden değerinin önemli bir kısmını kaybetmiş bulunuyordu. Ayrıca Ahi Evran tekkesi esnaf localarından artık eskisi kadar gelir alamazdı. Gelir ve giderler ait olan kaynakların dağınlıklığı yüzünden bu kayıpların hangi derecede kapatıldığını henüz bilemiyoruz.¹⁵ Hâl böyle olunca, arşiv belgelerindeki şikayet mevzuları her ne kadar şahsi, münferit olaylar gibi görünse de, Ahilik kurumunun tarihsel süreç içinde geçirdiği dönüşüme küçük de olsa bir katkı sağlaması bakımından önem arz etmektedir.

Kaynakça

BATTÛTA İbn Seyahatnamesi, Haz. A. Sait Aykut, YKY, Nisan 2004

ÇAKIR, Coşkun, Tanzimat Dönemi Osmanlı Maliyesi, İst. 2001;

DEVELİOĞLU, Ferit , "Osmanlıca-Türkçe Lûgat", Ankara, 1970.

FAROQHİ, Dr. Suraiya XVI.-XVIII. Yüzyıllarda Orta Anadolu'da Şeyh Aileleri, Türkiye İktisat Tarihi Semineri/ Metinler Tartışmalar, S.208, 10 Haziran 1973, Ed. Osman Okyar, Hacettepe Üniversitesi yay. Ank. 1975

KAZICI, Ziya, "Ahilik" maddesi, TDV İslam Ans. İst. 1998

KAZICI, Ziya, Dr. Mehmet Şeker, İslâm Türk Medeniyeti Tarihi, İst. 1982

ÖNGE, M. Yılmaz , "Ahi Evran Zaviyesi" maddesi, TDV. İslâm Ans, İst. 1998

ŞAHİN, İlhan , "Kırşehir" maddesi, TDV. İslâm Ans, İst.

TARIM, Cevat Hakkı , Tarihte Kırşehri, Gülşehri ve Babailer-Ahiler- Bektaşiler, İst 1948

ÜLGEN, Erol , "Ahilik" maddesi, Osmanlı Ansiklopedisi, İz. Yay. İst. 1996

¹⁴ Erol Ülgen, "Ahilik" maddesi, Osmanlı Ansiklopedisi, s.24-25, İz. Yay. İst. 1996

¹⁵ FAROQHİ, a.g.m, s.212

BELGE -1-¹⁶

Taraf-ı zî şeref-i Nezâret penâhiden Konya müşîrine

Âhi Evran kuddise sırruhu'l-mennan hazretlerinin postnişîni es-Seyyid eş-Şeyh Musa Efendi dâilerinin Kırşehri kazasında olan mukataalarına kaza-yı mezkûr müdürü tarafından vâki olan müdahalenin men'i hususu efendi-i mûmâ-ileyh cânibinden ifade ve iltimas olunması muktezası resmiye-i memduha-i nezaret şîâr ve atûfet-i zâtiye-i müşîrileri üzere zikr olunan mukâtaalara [.....] defterde verilen bahâsının rivayet olunan müdâhalesi [.....] vâki' bir men' ve ref'iyle ba'de ezin bir gûnâ vukûu görülmemesi, bendelerinin derkâr ve sezavâr buyrulması temennasıyla nemîka-i âcizi refik-i ibtidâr kılındı. (sayfa 1)

Âhi Evran kuddise sırruhul azîzü'l-mennan hazretlerinin potnişîni es-Seyyid eş-Şeyh Musa Efendi hazretlerinin Kırşehri kazasında olan mukataalarına kazay-ı mezkûr müdürü tarafından müdahale olunmamak hususuna dair Konya eyaleti müşîrine hitaben bir kıt'a ta'rizi veliyyü'n-niamîleri tasdirini niyaz eder. (sayfa 2)

BELGE -2-¹⁷

Atûfetli Efendim Hazretleri

Kırşehri'nde defîn-i hâk-i itr-nâk olan Âhi Evran Velî kuddise sırruhu'l-âli hazretleri dergâhın nısf zâviyedâr ve tevliyet ve nezâret cihetlerine bâ berât-ı âli mutasarıf ve potnişîni Şeyh Mehmet Efendi müşterikleri tarafından bazı mertebe mazur olduğundan bahisle lede't-terafû' gadrden vikâyesini bâ müzekkere niyaz eylemiş ve ol bâbda takdim eylediği berât ve evrâk-ı sâire leffen irsâl-i sûy-i atûfileri kılınmış olmağla iktizasına himmet buyurmaları siyâkinda tezkire-i senâveri terkim kılındı.

¹⁶Tarih: 15/L /1260 (Hicrî), Dosya No:7, Gömlek No:48, Fon Kodu: HR.MKT. , Hariciye Nezareti Mektubi Kalemi. Konusu: Ahi Evran Hazretleri'nin post-nişîni es-Seyyid Musa Efendi'nin Kırşehir'de olan mukâtaalarına yapılan müdahalenin önlenmesi.

¹⁷ Tarih: 20/C /1268 (Hicrî), Dosya No:52, Gömlek No:73, Fon Kodu: A.}MKT.NZD., Sadaret Nezareti mektubi kalemi. Konusu: Kırşehir'de Ahi Evran Dergâhı zaviyedâr ve mütevellilerine mutasarıf ve Postnişin Şeyh Mehmed Efendi tarafından yapılan mağduriyetin giderilmesi.

Fî 22 Cemaziyel evvel 68 (sayfa 1)

Mâruz-ı çâker-i kemîneleridir ki

Hâme-pirâ-yı tâzim ve ibcâl olan iş bu emirnâme-i sâmiî cenâb-ı sadâret-penâhileri meâl-i âlisi ve merfûf müzekkere müeddâsı rehîn-i iz'an-ı çâkerâne olmuştur. Evkâf-ı Hümâyun müfettişi faziletli Efendi dâileri celîle-i memurîn-i aklâm hâzır oldukları halde kuyûda ve derkenârlar mefâdına ve şeyh-i mûmâ ileyhın yedinde bulunan evrâk meâllerine imrâr-ı inzâr-ı dikkat olundukta dergâh-ı şerîf-i mezkûrun zâviyedâr ve nezâret ve tevliyet cihetleri fi'l-asl üç hissedârlığa mûnkâsim olarak tedavül-i âbâd-ı ile bir hissedârlığının nısfı mûmâ ileyh Şeyh Mehmed'in ve nısf-ı âhiri ile diğeri iki hissedârlığı sâir kesânın uhdelerine geçerek el-yevm ol suretle üzerlerinde mukayyet ve mûmâ ileyh Şeyh Mehmed'in yed'inde olan berâtında dâhi nısf ve zâviyedâr ve nezaret ve tevliyet hissedârlığı deyu musarrah olmak hasebiyle meâl-i berât-ı şerif dâhi kuyûda muvâfık bulunduğru tebeyyün etmiş ve bu halde şeyh-i mûmâ ileyhın cihat-ı mezkûreden hissesi ancak sülûsten nısf hisse demek olarak keyfiyet kendisine tefhim ve ifade olunmuş ise de berât-ı şerif-i mezkûrda nısf hisse zaviyedâr ve nezaret ve tevliyet hissedârlığı deyû muharrer olmasından nâşi hissedârlık lafzını anlamayup müstakîl cihatın nısf hisseleri benim olmak lazım gelir diyerek her takrib mahallinden istihsâl eylediği mazbata ve saire-i serrişte ve kelimât-ı vâhiye serd ile suret-i ısrarda bulunmuş ve mûmâ ileyhın iş bu iddiası gerek evrak-ı merkûme müeddaları kuyud ve berat-ı şerife mugayir olarak kabule gayr-ı şâyan görünmüş olduğundan beyan-ı hâle ibtidâr ile zikr olunan müzekkere yine iade ve tisyâr kılınmış olmağla ol bâbda emr u ferman hazret-i veliyyü'l-emrindir. Fî 17 Cemaziyel ahîr 68 / Bende-i mezbûr (sayfa 2/1)

Abd-i âciz-i dâileri Kırşehri'nden defn-i hâk-i itr-nâk olan Âhi Ervan kuddise sırruhu'l âli hazretleri dergâhının nısf zâviyedâr ve tevliyet ve nezâret cihetlerine bâ berat ve fermân-ı âli mutasarrıf ve potnişini bulunarak sair [...] tarafından dâilerine kadre mûcib hâlâtta buldukları hasebiyle geçen senelerde gelip hâl-i acizânemi ifade ve istirham eyledikte muhakemelerimiz icra ba'dehû icâb-ı icrasına tealluk üzere isti'lâmı hâvi canib-i nezareti evkâf-ı hümâyun'dan [...] Konya ve Niğde meclislerine varılıp, sair müştereklerim celp ve muhakememiz icra olurdukta yedi [.....] bulunan berat ve ferman-ı âli mûcibince hakkım tebeyyün eyleyerek ve sair müştereklerim makarr-ı müterif [.....] âcizaneme Niğde meclisinden mazbata ve i'lam-ı huccet-i şer'î ve evkaf müdürü [.....] mucebleri Konya meclis-i kebirinden mazbata ve Halil

Kâmili Paşa Hazretleri inhasıyla [.....] acizanemde yed-i dâianemde bulunan senâdât-ı padiŐahî ve [.....] vali-i müŐârun ileyhin inhasına itibar olunmayarak her ne takrir [.....] hümayun müfettişi mümeyyizi efendi bendeleri müŐterikim bulunan [.....] dâilerine kadr etmek dâilerinde [.....] olmak üzere bir kıt'a tezkire-i sâmi [.....] Cedid senâdâtlarımız mucebine evkâf müfettişi [.....] oldukları hâlde evkâf-ı hümayun [.....] Hazretleri huzurunda muhakeme [.....] hususuna müsaade-i rahimaneleri [.....] bâbında emr u ferman hazreti men lehu'l emrindir.

Bende Şeyh Mehmed dâileri (sayfa 2/2)

Fütüvvetnâme Muhtevâlı Bir Manzûme Şerhi
ŞERH-İ MANZÛME-İ GAYBÎ

Ömür CEYLÂN*

Âhî Teşkilatları, Türk müessesesi tarihinin önemli fakat bir o kadar da karmaşık alanlarından biridir. Önemlidir çünkü ahlâk, iktisat, toplumsal bilinç, dayanışma, üretim, rekabet, iş eğitimi ve daha pek çok kavramı kuşatan çok yönlü bir müesseseleşme örneğidir. Karmaşıktır zîrâ kökeni, doğuş yeri, kurucusu, nitelikleri ve ritüelleri ile bugüne dek farklı pek çok görüşe zemin hazırlamıştır¹. Bununla birlikte Âhîlik hakkında yapılan çalışmaların ve yayınların ittifak ettikleri en önemli husus, onun ahlak temellerinin dayandırıldığı *fütüvvet* anlayışıdır. Nitekim tasavvuf tarihinden ayrı düşünülemez olan âhîlik tarihi de bunu doğrulamaktadır.

Fütüvvet-Fütüvvetçilik-Âhîlik

Yiğitlik, cömertlik ve özveri sahibi olmak anlamındaki fütüvvet, Kur'ânî İslâm literatüründe Hz. İbrahim, Hz. Yûsuf ve Ashâb-ı Kehf'in seciyeleridir. Aynı zamanda fütüvvet, vahyi en geniş ve en ideal boyutta anlamayı hedefleyen ilk sûfîlerden beri tasavvuf çevrelerinin de ilgisini çeken kavramlardan biridir. Öyle ki ilk dönem sûfîlerinin en meşhurlarından Ebû Hafs Haddâd (ö.883), müstakil bir teşkilat hüviyetindeki Arap fütüvvetçiliğinin siyâsî kurucusu kabul edilen Hâlife Nâsır'dan üç, en eski Fütüvvetnâme müellifi olan Sülemî'den² (ö.1021) yaklaşık bir asır evvel fütüvveti şöyle tarif etmektedir: ““Fütüvvet: Başkasına adalet ve insafla muâmele etmek, fakat onlardan adalet ve

---

* Doç. Dr., İstanbul Kültür Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, İSTANBUL

¹ Âhîlik araştırmaları ile ilgili belli başlı yayınların bir değerlendirmesi için bkz. Ahmet Yaşar Ocak; “Türkiye’de Âhîlik Araştırmalarına Eleştirel Bir Bakış”, *1. Uluslararası Âhîlik Kültürü Sempozyumu Bildirileri*, KBY, Ankara 1996, s. 129-138.

² Ebu Abdirrahman Muhammed İbn el-Hüseyin es-Sülemî; *Tasavvufta Fütüvvet, Çevirisiyle Birlikte Yayına Hazırlayan: Süleyman Ateş; Ankara Üniversitesi İlahiyat Fak. Yayını No: 135, Ankara 1977.*

insafla muâmele etmelerini istememektir/beklememektir.³” Toplumsal barışın ve huzurun anahtarı durumundaki bu terim anlamı sũfîlerce şekillendirilen fütüvvet, böylece devrin kanunsuzlarını (ayâr, şâtır vs.) ıslah etmek amacındaki Abbâsî Halîfesi tarafından daha çok adlî ve askerî çağrışım taşıyan bir örgütlenme modelinin mihveri kılınmıştır. Şi‘anın İmâmîyye koluna mensup olan ve fakat daha çok Sünnî meşâyih tarafından sistematize edilmiş mistik bir şemsiye altında ıslahatlar hedefleyen Nâsır Lidinillâh, başarıya ulaşmak için çok sayıda âlim ve tasavvuf büyüğünü yanına almıştır. Bunlardan birisi de Evhadüddin Hâmid Kirmânî’dir ki bugün Anadolu Türk meslek örgütlenmelerinin piri kabul ettiğimiz Âhî Evren’in kayınbabasıdır⁴. İşte Âhî Evren’le birlikte sosyoekonomik işlevler üstlenecek olan bu tasavvufî silsile, pek tabiidir ki menşei olan “fütüvvet” kavramını hiçbir zaman ihmal etmeyecek, onun kurduğu ilk debbağhânedan, kullandıkları renklere göre dahi alt birimlere ayrılarak örgütlenmiş 18. yüzyıl deri esnafının⁵ atölyelerine kadar fütüvvet kuralları korunacaktır.

Fütüvvet zeminine nispetle ortak İslâm medeniyetinin ürünü olan fakat Anadolu’daki yapılanması ve ritüelleri⁶ bakımından milli özellikler arz eden âhîlik, sıradan bir meslekî ve iktisâdî örgütlenme modeli değildir. Mistik yanları ve tasavvufun birey üzerindeki nihâî hedefleri ağır basan bu kurumun hedef kitlesini de yalnız esnaf çevreleri oluşturmaz. Âhîliğin tefekkür menşei, Kur’an’da sözle ve Peygamber’in hayatında fiille ifade bulan tevhid ahlâkını başta esnaf olmak üzere her kesime yayarak model insanlar yetiştirmektedir. Âhî zâviyelerine sanatkâr ve meslek sahiplerinin yanı sıra müderris, kadı, hatip ve hükümdarların da intisap edebilmesi⁷ ve âhîliğin tüzükleri olan Fütüvvetnâmeler’de

³ Kuşeyri; *Risâle*, Haz. Süleyman Uludağ, Dergah Yayınları, 3. basım, İstanbul 1991, s. 134. Diğer pek çok tasavvuf teriminde olduğu gibi fütüvvette de bir tarif zenginliği ile karşılaşılır. Başka fütüvvet tariflerini bir arada görmek için bkz: Neşet Çağatay; *Bir Türk Kurumu Olan Âhîlik*, TTKY, Ankara 1989, s.3.

⁴ Mikail Bayram; *Ahi Evren ve Ahi Teşkilatının Kuruluşu*, Damla Matbaacılık, Konya 1991, s.28.

⁵ Mehmet Genç; “Osmanlı Esnafı ve Devletle İlişkileri”, *Ahîlik ve Esnaf Konferanslar ve Seminerler*, Esnaf ve Sanatkarlar Dernekleri Birliği, İstanbul 1986, s.114.

⁶ Fütüvvet yolunun töre ve törenleri için bkz. Cevat Hakkı Tarım; *Tarihte Kirşehrî Gülşehrî ve Babâler Âhîler*, Yeniçağ Matbaası, İstanbul 1948, s.66 vd.

⁷ Bkz. Çağatay ve Baydar’dan naklen Adnan Gülerman, Sevda Taştekil; *Ahi Teşkilatının Türk Toplumunun Sosyal ve Ekonomik Yapısı Üzerine*, KBY, Ankara 1993, s. 5. “Bir meslek teşkilatının gelirin sahip olmayanlar da şahsî servetlerini harcayarak âhîlik anlayışına hizmet etmiş oluyorlardı.” Hüsrev Hâtemî; “Âhîlik ve Esnaf Örgütleri”, *Âhîlik Kültürü Haftası 1995 Yılı İstanbul Paneli*, Esnaf ve Sanatkarlar Odaları, İstanbul 1996, s. 27.

meslek ayrıntılarından ziyâde esnâfın iş dışındaki hayatına önem verilmesi⁸, âhiliğin bu iddiâsını ortaya koyan deliller olarak kabul edilebilir. Dolayısıyla âhî birliklerinin teşkilatlanmasında ve tören adetlerinde Bâtınî, Melâmî, Şaman ve Bizans etkilerinden söz edilebilirse de⁹ onları anlamak için temel referans fütüvvet ve dolayısıyla İslâm mistisizmidir.

Fütüvvetnâmeler

Âhiliğin ve âhîlik araştırmalarının ayrılmaz bir parçası olan fütüvvet; “sınır boylarında re’isü’l-fityân denen komutanların buyruğuyla din uğruna savaşan mücahit gruplarından; büyük şehirlerdeki düzene karşı baş kaldıran, kuvvet zoruyla sosyal adâleti sağlamaya çalışan gençlik gruplarına ve şehirleşme hızıyla doğru orantılı olarak artan iş bölümü sonucu ortaya çıkmış sanatkâr gruplarına kadar bütün topluluklarca benimsenmiş bir ideolojidir.¹⁰” Böylesine kapsamlı ve etkili bir ölkünün temel metinleri olan fütüvvetnâmelerin¹¹, her üç dilde de manzum ve mensur örneklerine rastlanır. Özellikle mensur örneklerde Çâr Pîr’in (Hz.Âdem, Hz.Nûh, Hz.İbrahim, Hz.Muhammed) fütüvveti tesisi, “Gâdirû Hum” hâdisesi ile Hz. Ali’ye intikali, ahd, bâat, kardaşlaşma, helva gönderme ve şed kuşanma gibi fütüvvet merâsimleri ayrıntılı olarak anlatılır. Bunların akabinde sıralanan hatta kimi zaman soru-cevap yoluyla belletmeye çalışılan ve her birine “edeb” denilen fütüvvet kuralları ise manzum-mensur bütün fütüvvetnâmelerin ortak muhtevasıdır. Bu edeb kâideleriyle âdetâ bir fetânın (fütüvvet mensûbunun) karakter portresi çizilir. Buna göre bir fetâ; sıdk, safâ, emânet, takvâ, kerem, mürüvvet ve hayâ sâhibi olmalıdır. Fetâ’nın eli, gönlü, kapısı ve sofrası açık; gözü, dili ve şalvarı kapalıdır.¹² O sözünü

⁸ Bkz. Çağatay; a.e., s.2.

⁹ Bkz. Sabahattin Güllülü; *Âhî Birlikleri –Sosyolojik Açıdan–*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1977, s. 29 vd.

¹⁰ Güllülü; a.e., s. 32.

¹¹ Fütüvvetnâmelerle ilgili kapsamlı bilgi için bkz. Ali Torun; “Muhtevâları ve Kaynakları İtibariyle Fütüvvetnâmeler”, *I. Uluslararası Âhîlik Kültürü Sempozyumu Bildirileri*, KBY, Ankara 1996, s. 163-169; *Türk Edebiyatında Türkçe Fütüvvetnâmeler*, KBY, Ankara 1998. Türkçe manzum bir Fütüvvetnâme metni için bkz. Orhan Bilgin; *Şeyh Eşref bin Ahmed Fütüvvetnâme*, İstanbul 1992. Türkçe mensur Fütüvvetnâme örnekleri için bkz. Abdölbaki Gölpınarlı; “Burgazî ve Fütüvvetnâmesi”, *IÜİFM*, C.XV, 1-4 İstanbul 1953-1954; “Şeyh Seyyid Gaybî Oğlu Seyyid Hüsynin Fütüvvetnâmesi”, *IÜİFM*, C.XVII, 1-4, İstanbul 1956—1957; İbrahim Arslanoğlu; *Yazarı Belli Olmayan Bir Fütüvvetnâme*, KBY, Ankara 1997.

¹² Gölpınarlı’nın Burgazî neşrinden naklen Veysi Erken; *Âhîlik Bir Sivil Örgütlenme Modeli*, Seba Yayınları, Ankara 1998, s.44-45.

bilip söyler, vefâlıdır, cömerttir, güler yüzlü ve tatlı dillidir, dostluğu da düşmanlığı da Allah içindir, kendisine fenâlık edenlere dahi iyilikle davranır, kibir değil tevâzû sahibidir, gıybet etmez, şefkatli ve sabırlıdır, dervişleri ve salihleri hoş tutar, sırları ve ayıpları örter, öfkesine hâkimdir, başta komşuları olmak üzere herkese iyiliği dokunur, uzleti sever¹³. Fütüvvetnâmeler, ana hatlarıyla çizdiği bu model insanın gündelik hayattaki davranışlarını da düzenler. Oturup kalkarken dikkat edilecek hususlardan sofrâ âdâbına, çarşı-pazar gezmelerinden hasta ve kabir ziyaretlerine kadar uyulması gereken görgü kurallarını en ince ayrıntısına kadar anlatır¹⁴.

Manzûme-i Gaybî ve Şerhi

İşte bu bildirimizle birlikte ilk kez yayımlanacak olan *Şerh-i Manzûme-i Gaybî* de içeriklerini kısaca özetlediğimiz fütüvvetnâmelerin özellikle edeb bölümleriyle büyük benzerlik göstermektedir. Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi Koleksiyonu 1990 numarada kayıtlı olan metnin müellifi, müstensihî ve istinsah tarihi belli değildir. Rik'a hatla yazılmış satır sayıları değişken 19 varaktan oluşur. Yazmada,

Besmeyle ol mübâşir her işe

Sunma ammâ ey kuzum el şer işe

beytiyle başlayan ve fâ'ilâtün/fâ'ilâtün/fâ'ilün vezniyle yazılmış mesnevînin 74 beyti kaydedilmiş; fakat ilk kırk beyti şerh edilmiştir. Kütüphanesi fişine göre mechûl şârihin şerh ettiği nâtamâm mesnevî Sun'ullâh Gaybî'ye aittir fakat söz konusu mesnevî yeni harflerle yayımlanmış olan Sun'ullah Gaybî Divanı'nda bulunmamaktadır. Hatta Gaybî Divanı'nı neşreden Doç. Dr. Bilal Kemikli de gördüğü divan nüshalarında bu mesnevîye rastlamadığını bize şifâhen ifade etmiştir. Sondan eksik olan manzûmenin mahlas beytini göremememiz ve yazmanın hiçbir yerinde Sun'ullah Gaybî adından ya da Gaybî mahlasından söz edilmemesi tereddütleri daha da artırmaktadır. Yaptığımız sınırlı araştırmalarda henüz manzûmenin şâiri hakkında bir bilgi edinmiş değiliz. Bütün bunlarla birlikte metinde kullanılan roba,

¹³ Müjgan Cunbur; "Bir Fütüvvetnâme Yazmasının Tanıtılması", III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildiriler, C. IV, Ankara 1987, s. 89.

¹⁴ Bkz. Mehmet Şeker; "XV. Yüzyılda Kaleme Alınan Muhtasar Fütüvvetnâmeye Göre Devrinin Sosyal Hayatına Bakış", I. Uluslararası Ahilik Kültürü Sempozyumu Bildirileri, KBY, Ankara 1996, s. 149-150.

familya¹⁵ vb. kelimelerden hareketle şiirin ve şerhinin 19. yüzyıl ve sonrasına ait olduğunu tahmin etmekteyiz.

Metin; besmele, hamdele ve salvele ile başlar. Şâir, 6 beyit tutan bu bölümlerden sonra ileride “ey fetâ” diye sesleneceği muhatabına vermeyi düşündüğü edeblere geçer ve bundan sonra her beyitte bir edeb üzerinde durur. Sayılan edepler, tıpkı fütüvvetnâmelerde olduğu gibi yüksek ahlak değerleri, beşerî ilişkiler, kişisel özellikler ve görgü kuralları üzerinde yoğunlaşmaktadır:

Erdemler: Peygamber nesline hürmet etmek, herkesin iyiliğini istemek, gıybet etmemek, sabretmek, şöhret düşkünü olmamak, temiz kalpli olmak, müsrif ve düşüncesiz olmamak, kibirden ve intikamdan uzak durmak, ileri görüşlü olmak,

Beşerî ilişkiler: Yakın dostundan ve bilge kişilerden halini gizlememek, istişare ile iş görmek, âmirin emrini tutmak, açık yüreklilikle hizmet etmek, kadir-kıymet bilmek, ne çok tatlı ne de çok acı olmamak, herkese güvenmemek, sıkıntıyı belli etmemek, güler yüzlü olmak, tembel ve cimri olmamak, uzleti tercih etmek, cimriden kerem ümid etmemek, düşmana tedbirsiz davranmamak, kimseye yük olmamak, nâmahreme bakmamak, arabuluculuğa kalkışmamak, yaşlıları hoş tutmak.

Kişisel özellikler ve görgü kuralları: Yavaş yavaş konuşmak, yemeğe düşkün olmamak, temiz ve gösterişsiz giyinmek, ahmakça davranmamak, kendini methetmemek, koymadığın şeyi kaldırmamak, seher vakti, gün batımı ve gölge ile güneş arası vakitlerde uyumamak, yüze boya sürmemek, gece aynaya bakmamak, karanlık bir evde yalnız gecelememek, çene altına el koymamak, çıplak uyumamak, cenabetken yiyip içmemek, gece ev süpürmemek, kapı arkasına süprüntü bırakmamak, evin önünü temiz tutmak, her bulunan nesneyle diş karıştırmamak, çamurla el yıkamamak, eşikte oturmamak, kapıya yaslanmamak, üzerinde sökük dikmemek, etekle yüz silmemek, üfleyerek ateş söndürmemek, isden tütünden uzak durmak, saçı kuru iken taramamak, müşterek tarak kullanmamak, evde örümcek ağı bulundurmamak.

Osmanlı Türkçesi'nin cümle yapısı gereği uzun cümlelerle fakat oldukça sâde bir dille yazılmış olan şerh metni; hadisler, atasözleri ve

¹⁵ “Robanı üstünde iken ey fetâ / Dikmek olmaz ilm-i hikmetde sezâ (66. beyit-10b);” ...büyüklük *roba* ile olamaz ve fâhir elbise giymek ile zâta şeref verilmez. (24. beytin şerhi-20a); “...bizce ‘âile ve *familya* halkı dahi itlâk etmekte olduğumuz cihetle... (7. beytin şerhi-14a)”

vecizelerle zenginleştirilmiştir. Özellikle gergü krallarının anlatıldığı bölümlerde halkbilimi ve folklor araştırmacıları için oldukça kıymetli bilgiler ihtiva eder. Nihayet bildiğimiz kadarıyla klâsik döneme ait bir fütüvvetnâme şerhi bulunmadığı için muhtevâsıyla oldukça orijinaldir ve mevcut fütüvvetnâmelerimizin günümüz insanı ile buluşturulması noktasında bu metin önemli bir örnek teşkil etmektedir.

ŞERH-i MANZÜME-i GAYBİ

(Süleymâniye Kütüphânesi Hacı Mahmud Efendi 1990 7-26. v.)

(7a)

1. Besmeyleyle ol mübâşir her işe	Sunma ammâ ey kuzum el şer işe
2. Evvel âhir ‘âlemin hamdi tamâm	Zâtına mahsûsdur hamdi müdâm
3. Fahr-i ‘âlem Hâtem-i peygamberân	Nûr-ı evvel bâ‘is-i âhir zamân
4. ‘İllet-i gâ‘iyyedir bu ‘âleme	Zâtıdır bâ‘is vücûd-ı âdeme
5. Enbiyâ ervâhına meb‘ûs idi	Lâ-cerem oldu cemî‘in seyyidi
6. Mazhar-ı ma‘nâ-yı Rahmândır hemîn	Çün denildi “rahmeten li‘l-‘âlemîn”
7. Hürmet et nesli-i Resûlullâha	Âl ü ashâb u kulûb-âgâha
8. Her biri kâmil mükemmel zâtdır	‘Ârifin ü fâzılın sâdâtdır
9. Hâlin(i) iki kimseden tutma hafî	Yâr-ı gârinla hakîmden ey safî
10. Hayr-hâhı ol cemî‘-i âlemin	Cânver vahşilerin her âdemin
11. Gıybeti Hak eyledi şer‘an harâm	Etme aslâ gıybeta dâ‘ir kelâm
12. Söзде ta‘cîl etme te‘hîr üzre ol	Doğrudan doğruya takrîr üzre ol
13. İstişâre eylegör müşkilini	Hüsn-i elfâza alışdır dilini
14. Âmirin emrini tut hürmet ile	Hâce hakkında rızâyı gözle
15. İnşirâh ile edersen hıdmeti	Bilmiş ol buldun kemâl-i hürmeti
16. Kadr-dân ol hem dahi merdüm-şinâs	Kadrini bilsin senin de tâ ki nâs
17. Acı olma halk ağzından atar	Tatlı olma pek de kim ‘âlem yutar
18. İ‘timâd eyleme her bir ferde	Emniyetsiz de görünme merde
19. Her kim olduysa tabî‘at dışkünü	Yemege hasr eyleyip gece günü
20. Âdem olmaz belki hayvândan beter	Olur öküzle eşekden muhtekar
21. Sabr ile insân olur kâmil-nihâd	Ni‘met-i Bârî‘yi şükr eyler ziyâd
22. Bâtınında rızkı inkâr eyleme	Zâhirinde darlık ızhâr eyleme
23. Ol küşade-rûy dâ‘im ey püser	Şâd göster halka kendin ser-be-ser
24. Șöhret için kisveye etme telâş	Râhat için arama bâlâ firâş

25. Tertemiz giy süs(ler)e asla sadaşma Bilmediğin söze (yâ) işe karıřma¹⁶
26. Tenbelin çün meskenetdir hilkati Doğurur tenbellik âhir zilleti
27. Sevmez Allâhü Te‘âlâ kâhili Doğrusu bilmem sever mi câhili
28. Sâde-dil ol fakat ahmakça degil Kıl tevâzu‘ dahi alçakça degil
29. Pek rezîl eyler hamâkat âdemi Güldürür kendine ahmak ‘âlemi
30. Câhilin çün eline girse zeheb Eyleyip isrâf eder itlâf hep
31. Kaydsızlık yolunu tutma sakın Her ‘ilâcı hem dahi yutma sakın
32. Her kim eyler nâs ile çün ihtilât Göremez kalbi safâ-yı inbisât
33. Koyma bâb-ı nâkese aslâ kadem Ya‘ni alçakdan ümîd etme kerem
34. Kendini medh etme şeytân kârıdır Âdemin ammâ bu hâlet ‘ârıdır
35. Kibrin evvel düşmeni Allâhdır Sonra her merdân-ı dil-agâhdır
36. Kimseyi kalkışma makhûr etmege İntikâm almak için hõr etmege
37. Kim ki düşmenden hazer etmez hemân Dâmene düşüp çeker âh u figân
38. Halk-ı âlemden uzak tut zahmetin Kimseye yükletme sakın sıkletin
39. Bakma nâ-mahreme rüsvây olma Sû-i zann olunacak yerde bulunma¹⁷
40. Eyle her hâle ferâsetle nazar Başkadır emr-i ferâsetde eser
41. Koymadığın şey‘i kaldırma sakın Tõhmete kendini aldırma sakın
42. İki kimse beynine düşse şikâk Eyleme islâhına şedd-i nitâk
43. Bir dem aksırdı cenâb-ı Bü‘l-beşer Nefh-i rûh etdikde Mevlâ ey püser
44. Bir nebî aslâ tesâ‘üb etmedi Çünkü şeytân anları incitmedi
45. Uyuma vakt-i seherde ey oğul Çekme rızkın üzre perde ey oğul
46. Çok kerâhet çok kesel hem çok hedem Çok nes(i)y verir menâm-ı subh-dem
47. Hoş degil gün âhiri uyku sana Uyanık ol imdi ol dem dâ‘imâ
48. Ehl-i ‘ilm ü hikmete gelmez savâb Gölge ile güneş ortasında hâb
49. Yalnız hiçbir zamânda ey püser Gitme sûrî ma‘nevî etme sefer
50. Yüzüne âl urma gâyet şûmdur Nâ-mübârekdir katı mezmûmdur
51. Gece mir‘âta nazar etmek hatâ Gündüzün görsen yüzün ammâ sezâ
52. Yalnız evde karanlık olsa ger Yanına mûnis gerekdir ey püser
53. Ey oğul koyma çenen altına el İstimâ‘ et bu söz ile kıl ‘amel
54. Olma hem-pâ hâsılı hayvânlara Kim olur şeytân musallat anlara
55. Ya‘ni o kim gece çırcıplak uyur Eyler esbâb-ı nasîbinde kusûr

¹⁶ Tamir maksadıyla yapılan müdahalelere rağmen beytin son tef’ilesinde vezin bozuktur.

¹⁷ İkinci mısra‘ın vezni bozuktur.

56. Bed olur hâl-i cenâbetde ta'âm	Yemek içmek gerçikim olmaz harâm
57. "Ekremü'l-hubze" buyurdu çün Resûl	Nâmı tahkîr ü ihânet olur ol
58. Gece süpürme evi ey pâk-kîş	Fâkaya sebep olur zirâ bu iş
59. Koyma süpründü kapu ardında hem	Eyleme süpründüye vaz'-ı kadem
60. Hâne(nin) önünü temizlet ey nebîh	Olma pislikde Yehûdâna şebîh
61. Dîşini her nev' çöp ile eger	Dâ'imâ tahlîl eyleme ey püser ¹⁸
62. Yuma toprak ile çamur ile el	Her ne cins olur[sa] hâk etme 'amel
63. Ey oğul oturma eşik üzre hem	Böyle işden rızk olur noxsân u kem
64. Ser makâmında sayılır âsitân	Başa oturmak fenâdır ey civân
65. Hem kapunun yanına yan verme sen	Hâric ol her vakt işbu huydan
66. Robanı üstünde iken ey fetâ	Dikmek olmaz 'ilm-i hikmetde sezâ
67. Ger temizlersen etekle yüzünü	Hikmete uydurmaz oldun özünü
68. Fi'l-asıl ihyâ içündür çün nefes	Etme ammâ teh anunla nûru pes
69. Hâsılı isden tütünden kıl hazer	Kim dimâğına verir küllî zarar
70. Müşterek olduğu hâlde bir tarak	Saçına vurma anı eyle merâk
71. Anı tesrîhe sebebdir şâne hem	Kendüne hâs olsa hoşdur lâ-cerem
72. Kıl örümcek ağını evden uzak	Kim zübâbı sayd için eyler tuzak
73. Saçını kuru tarama eyle yaş	Çünkü olur bâ'is-i zıyk-ı ma'âş
74. Genc iken sen ihtiyâr olanları	Tut azîz ü muhterem sen anları

(12a)

1

Besmeleyle ol mübâşir her işe

Her başlanacak işe ibtidâ Tanrı Te'âlâ Hazretlerinin ism-i pâkini zikrederek ya'ni "Bismillâh" diyerek başlanmak lâzımdır ki o işin murâd üzere sonu gele. Çünkü o yolda başlanmazsa sonradan nice güçlükler ve zararlar zuhûra gelip vücûda getirmeye çalışılan şey meydâna gelse bile nice noksanlıklar baş gösterip hem hayr ü bereket kalmaz ve hem de emekler hebâ olup çalışıldığına nedâmet gelir. Bu cihetle her işe besmele-i şerîfe ile mübâşeret lâzım ise de o iş dahi şerî'atin hayr saydığı işlerden olmak muktezâ olduğu anlaşılacak için nâzım bu beytin ikinci mısra'ını îrâd eder:

Sunma ammâ ey kuzum el şer işe

¹⁸ İkinci mısra'ın vezni bozuktur.

Hak Te‘âlâ Hazretlerinin bizi nehy etdiği Şey’ler ki insân ister kendi nefsinin ve ister ebnâ-yı nev’i olan diğer insânların ve hattâ hayvanların zararına müte‘allik ola, o iş mahz-ı Şer demek olup ana mübaŐeret dünyâ ve âhiretde mücâzâtı da‘vet edeceğinden dolayı öyle bir işe Tanrı Te‘âlâ Hazretlerinin ism-i pâkiyle başlanmakda bir fâ‘ide olmayıp belki günâh ve mücâzât iki kat olacağına binâ‘en böyle Şey’lere el sürmekden ve dünyâ ve âhiretde rüsvâyılık görmekten gâyet sakınılmak icâb edeyor.

2

Evvel âhir âlemin hamdi tamâm

(12b) Her hâlimizden dolayı bütün ‘âlemin ve belki bilmediğimiz nice mahlûkâtın geçmişde ve gelecekte hamd ü senâsı tamâmen ve kâmilen:

Zâtına mahsûsdur Hakkın müdâm

Zâtına mahsûsdur: Őerikden, nazîrden, fenâdan, mekândan, noksândan münezzeh olan Vâcib Te‘âlâ Hazretlerinin zâtına mahsûsdur ki hâlik ve râzıkımız ancak oldur. Ve cemî‘-i mevcûdât Rabbimizin mahlûku olduğuna binâ‘en her kim fazîlet ve mekârim sâ‘iresinden senâ olursa bu ni‘metleri ana veren yine cenâb-ı Hak olduğu cihetle hamd ü senâ dahi hakikatde yine cenâb-ı Hakk’a ‘â‘iddir. Hakkın müdâm: Ya‘ni bu mahsûsiyyet deđiŐmeyip ve muvakkat olmayıp dâ‘imidir.

3

Fahr-i ‘âlem Hâtem-i peygamberân

Cihânın fahr u serveri olan peygamberimiz ‘aleyhi’s-selâtu ve’s-selâm ki biz Kur‘ân-ı Kerîm ile Tanrımız celle Şânühü cenâbından bütün ‘âleme Resûl-i ZîŐân olarak gönderildiğini inanıp ikrâr eylediğimiz gibi cihânın hâtemi ya‘ni andan sonra başka peygamberin gelmeyeceğine dahi îmân eylemiŐiz.

Nûr-ı evvel bi‘set-i âhir zamân

Nûr-ı evvel: Tanrımız Te‘âlâ hazretlerinin mahlûkâtı yaratmazdan evvel halk buyurduğu nûr-ı evveldir ki andan sonra ne yaradıldıysa ol nûr-ı ‘âliden halk olunup cümlemin aslı hazret-i Fahr-ı Risâlet olan peygamberimiz olduğu gibi; bi‘set-i âhir zamân: (13a) bütün peygamberlerden sonra yer yüzünde bulunan insânlara Rabbimiz Te‘âlâ Hazretlerinin her emr ü nehyini bildirmek üzere gönderilmiŐdir. Ve yukarıda beyân olduğu üzere bu ‘âlemde bir daha peygamber gelmeyeceğinden efendimize âhir zamân peygamberi denilip Şerî‘ati dahi kıyâmete kadar bâkî ve cârîdir.

4

İllet-i gâ'iyedir bu 'âleme

Bu 'âlem ki gördüğümüz yerler ve gökler ve sâ'iredir; ol zât-ı 'âlinin âhir zamânda bu dünyâya gönderileceği için yaratılmışdır. Ve ibtidâ-yı hilkatde her şey'den evvel ve her şey'in aslı olmak üzere "nûr-ı Muhammedî" yaratıldığı gibi bu 'âlemler dahi mücerred anun hâtırı için yaratıldığına binâ'en cümle mevcûdâtın zuhûra gelmesine sebep-i müstakil olmuştur. İnsân ise mahlûkâtın eşrefi olduğu hâlde bu 'âlemden maksûd efendimiz olunca insânlar dahi mücerred anun bu dünyâda teşrîf edeceği için yaratıldığı bilinmek üzere nâzım aşığadaki mısra'ı îrâd eylemiştir.

Zâtıdır bâ'is vücûd-ı Âdeme

Ya'ni yer yüzünde bulunan bütün insânların babası olan peygamber Âdem 'aleyhi's-selâmın yaratılması ve ibtidâ yeri cennet iken bu dünyâya gönderilmesi, peygamberimiz Hazret-i Muhammed 'aleyhi's-selâmın bu 'âlemi teşrîf buyuracağına mebnî olup; yer yüzünde ne kadar âdem evlâdı var ise cümlesini Tanrı Te'âlâ Hazretleri cânibinden kendisine nâzil olan kitâba ki şimdi elimizde bulunan Mushaf-ı Şerîfdir anun ahkâmını kabûl etmeğe ya'ni Müslümân olmağa da'vete Hak Te'âlâ cânibinden me'mûr buyurulmuştur. (13b)

5

Enbiyâ ervâhına meb'ûs idi

Peygamberler ki bir takımının isimleri Kur'ân-ı Kerîmde mevcûd olup bir çoğunun dahi yokdur ve cümlesinin ne kadar olduğunu ancak Cenâb-ı Hak bilir, bunlar efendimizden evvel dünyâya gelip her biri me'mûr oldukları kavimlere Tanrı Te'âlâ Hazretlerinin emirlerini bildirmişlerdir. Bu peygamberân-ı 'izâmın ervâhına dahi peygamberimiz 'aleyhi's-selâm me'mûr buyurmuşlar idi. Anun için:

Lâ-cerem oldu cemî'in seyyidi

Hem bu me'mûriyyet mülâbesesiyle ve hem de Tanrımız celle şânühü en evvel halk buyurduğu şey *Nûr-ı Muhammedî* olup enbiyâ-yı sâ'ire ervâhı bu nûr-ı 'âliyeden yaratıldıkları sebebiyle kendisi cümlelerin re'îsi ve efdali oldu.

6

Mazhar-ı ma'nâ-yı Rahmândır hemîn

Rabbimiz celle şânühü Hazretlerinin Müslümân olsun kafir olsun e'l-hâsıl bütün mahlûkâtına olan merhametinin mazharı Efendimiz

'aleyhi's-selâmdır. Merhamet-i Rabbâniye anun yüzünden 'âlemi kaplayıp yer yüzü küfr ü şirkden kurtarılmış ve geçen ümmetlere vukû' bulan nice belâlar ve gazablar olmayıp İslâma gelmeyenlerin bile mucâzâtı bu dünyâda tertib olunmamışdır.

Çün denildi "rahmeten li'l-'âlemîn"

"Rahmeten li'l-'âlemîn": Bütün 'âlemlere rahmet ve merhamet edici demektir. 'Aleyhi's-salâtü ve's-selâm efendimizin (14a) peygamberliği andan evvel gelen enbiyâ-yı 'izâm gibi bir kavm-i mahsûsa ve bir kabîleye olmayıp bütün insânları ve cinleri dahi îmâna getirmeğe şâmil olduğu gibi âhiretde dahi şefâ'at kapılarını kendisi açacağı mülâbesesiyle 'âlemlere 'ayn-ı rahmet olmuş ve tebliğ ü beyân buyurdıkları dîn-i İslâm kâffe-i fezâ'ili havî olup geçen ümmetlere ihsân olunmayan 'inâyât-ı İlâhiye kâmilen i'tâ ve zahmetsizce olarak 'ibâdât ve tâ'ât tertib buyurularak âhiretde dahi anun yüzü hürmetine nice keremler ve 'inâyetler vukû'u mukadder olmağla şübhesiz kendileri bütün 'âleme rahmet denilmişdir.

7

Hürmet et nesl-i Resûlullâha

Nesl-i Resûl: 'Aleyhi's-selâm efendimizin nesli sâdât ve eşrâf dediğimiz evlâd-ı Fâtıma radiyAllâhü te'âlâ 'anhâdır. Bunlara ri'âyet âdâb-ı dînden ve Efendimiz Hazretlerinin bu ümmete vukû' bulan vasiyyetlerindedir. Bunlara kemâliyle hürmet ve ta'zîm et. Ve bu hürmet yalnız zâtlarına ri'âyet demek olmayıp her işlerine elinden geldiği derece mu'âvenet ve hizmet eyle.

Âl ü ashâb u kulûb-âgâha

Âl: Ehl-i beyt-i risâlet ki yukarıda dediğimiz nesl-i Resûl olup bizce 'âile ve familya halkı dahi itlâk etmekde olduğumuz cihetle zevcât-ı tâhirât dahi dâhildir. Ashâb: Peygamberimiz efendimize yetişip sohbet-i şerifesiyile müşerref olan ehl-i İslâm demektir ki kitâbların beyânına göre efendimiz intikâl eylediklerinde yüz yirmi küsur bin kişi imişler. (14b) *Kulûb-âgâh*: Vâris-i 'ulûm u esrâr-ı Muhammedî olan evliyâ ve sulehâ-yı ümmettir. Bunların cümlesi Tanrı Te'âlânın sevgili kulları olduğu cihetle sevmek ve gönüllerini memnûn edip dâ'imâ hürmetle yâd eylemek yine fâ'ide ve menfa'ati müstelzem olmağla nâzım emr-i ta'zîmde dikkat et diye tavsiye edeyor.

8

Her biri kâmil mükemmel zâtdır

Buların her biri Tanrı Te‘âlâ Hazretlerini lâıyıkı vechiyle ve bunca ‘ulûm u esrâr-ı İlähiyyeyi bildikleri mülâbesesiyle ümmet-i Muhammediye içinde mümtâz ve kamil zâtlardır.

‘Ârifin ü fâzılın sâdâtıdır

‘Âriflerdir zîrâ anların kulûbu envâr-ı İlähiye ile ziyâ-dâr olup nice tecelliyyâta mazhar olurlar ve işlediklerini bilir ve ‘ibâdât ve tâ‘atlerini ve halk ile ülfet ve münâsebetlerini Tanrı Te‘âlânın râzı olduğu vech üzre ifâ edip her şey’in hakkını yerine getirmekte oldukları için kendileri sâ‘ir nâsdan eşrefdirler.

9

Hâlin(i) iki kimseden tutma hafı

İnsân hayâtında oldukça envâ‘-ı ahvâle uğrayıp ‘akl ise ne kadar müstakîm olsa kendi işlerini tamâmıyla doğrultamayıp husûsiyle insânın bilmediği bildiğine nisbetle pek çok olduğu gibi bildiği şey’ için edeceği çâre ekseriyet üzre yardıma muhtâc olduğundan esbâbını yoluyla hazırlayabilmek için bir insân hâlini söylemeğe mecbûr ise de olur olmaz kişiye keşf ü beyân eyler ise fâ‘ide yerine envâ‘-ı zararlara uğramak mücerreb olduğu mülâbesesiyle nâzım bu beytde kendi hâlini aşağıdaki (15a) mısra‘da söylediği iki kişiye aç ki bunlar da:

Yâr-ı gârınla hakîmden ey safı

Yâr-ı gâr: Bir adamdır ki severim dediği adamın memnûniyyetinden sahîhan hisse-dâr ve ızırâbından gâyet müte‘essir olandır. *Hakîm* ise tâm ‘âkıl ve mülâhazalı ve her şey’in hayr ü şerrini etrâfıyla fark ve temyîz eder ve her ikisinin sebeplerini bilir olana derler. Şimdi nâzım bu beytinde hâlini yalnız şu iki zâta aç dediği pek doğrudur ki meselâ derdini söylediğin adam seni cân u gönülden sevmez ise müte‘essir olacağına kalben memnûn olacağı ve çâre göstereceğine hâlini daha ber-bâd edeceği yollara sevk edeceği gibi mektûm tutmak arzusunda bulunmayıp ifşâ etdikçe mazarrat artacağı şeynsizdir. Kezâlik hakîm olmaz ise noksân-ı mülâhaza mülâbesesiyle anın fikrinden istifâde şöyle dursun çâre diye beyân edeceği şey’ler zâten elverişli olmadığı için kabûlü hâlinde başka mahzurlar tevellüd edip işin bir kat daha bozulacağı bedîhîdir. Binâ‘en ‘aleyh hâlini yalnız seni cân u gönülden seven ve hakîm olana gizli tutma aç diye nasîhat ediyor.

10

Hayr-hâhı ol cemî‘-i ‘âlemin

Hayr-hâh: Hayır dileyici. Ya'ni 'âlemde bildiğın bilmediğın olsun cümleinin hayr ü selâmetini ârzû et ve elinden yardım gelmese bile herkesin memnûn olmasını kalbinden iste. (15b) Halka şefkat Bârî Te'âlâ Hazretlerinin rızâsını tahsîle hizmet demek olduğu gibi her dem hayrı temennâ edilir ise kendini mahbûb-ı kulûb eder. Ve herkes seni hayr ile yâd edip bütün 'âlemin dostluğunu kazanırsın. Hattâ bu hayr-hâhlığı yalnız insânların hâline hasr etmeyip nâzımın aşağıda dediğı üzere:

Canavar vahşilerin her âdemin

Yırtıcı hayvânlara varınca her mahlûkun ve insânın bu bâbda müslimine, kâfirine, müşrikine bakmayıp cümlesinin hayr-hâhı ol çünkü müşrikin şirkinden, kâfirin küfründen terettüb eden mücâzât başka şey olup nazmda tavsiye edilen hayr-hâhlık Hak Te'âlânın mahlûku olmak mülâbesesiyledir ki her insân burasını gözetmek ve dilini, gönlünü o yolda bulundurmağa çalışmak ve cümlesini acıyıp elinden geldiğı meritebe selaâmetini aramakta yardım etmek ve hiç gelmezse kalbiyle arzulamak lâzımdır.

11

Gıybeti Hakk eyledi şer'an harâm

Gıybet: Bir âdemi kötü bir sıfat yâhûd bir hâl ile yâda getirmektir. O sıfat yâhûd hâl ister kendisinde bulunsun ister bulunmasın. Hatta filân âdem pek kısa boyludur demek dahi gıybetdir velev ki o âdem sahîhan pek kısa boylu olsun. *Hakk eyledi şer'an harâm*: Ya'ni gıybeti Tanrı Te'âlâ Hazretleri Kur'ân-ı Kerîm'inde (16a) bize harâm eyledi. Bu cihetle gıybet eden Bârî Te'âlâ'nın emrini tutmadığı için âhiretde hasmı da'vâ edip su'âl olursa gerektir. Dünyâda dahi 'âkıbet dili belâsına uğrayıp nice belâlara düşeceğı gibi her 'âkil ve edîb bu âdem ehl-i gıybetdendir deyip kendisinden teneffür eyleyecektir. Bu cihetle:

Etme aslâ gıybeti dâ'ir kelâm

Ya'ni âhiretde huzûr-ı Hak'da da'vâcı peydâ edip de su'âller, cezâlar görmemek dünyâda dahi insânlar nezdinde iyi huylu ve terbiyeli olarak kabûl olunmak ister isen hiç kimsenin fenâlığına müte'allik bir şey söyleme.

12

Sözde ta'cîl etme te'hîr üzere ol

Bir mecliste ve yâhûd bir âdemle sohbet eder iken söz söylemeğe 'acele etme. Çok söz söylemek elbette ki çok hatâlara düşürüp mahcûbiyet getirmekte olduğu gibi muhâtabı dahi bî-huzûr ediyor. Hâlbuki ağırca davranarak söylenir ise her söz mülâhaza üzerine ağızdan

çıkacağı için arada ratb u yâbis sözler olmayıp ‘akl ü ‘irfân eserini gösterir. Ve muhâtabın kim ise anun sorduğu şey’e cevâb verilmiş olacağına binâ’en sadeden dışarıya çıkılmayarak metânet muhâfaza olunmuş olur. Ve bir de çok söylenir ise mülâhazasız söyleneceği mülâbesesiyle görülecek münâsebetsizlikler tashîh olunamayarak nedâmet mukarrer olduğundan bu bâbda nâzımın tavsiyesi gibi mükâlemede ‘acele etme. Hatta bu üslûb üzre davrandığın hâlde dahi: (16b)

Doğrudan doğruya takrîr üzre ol

Sözünü doğru söyle ya’ni fazla ve noksan şeylerden sakın ki kelâm içinde böyle şey’ler karışır ise ortada bir de yalancılık zuhûruyla söz i’tibârdan düşüp bir fâ’ide ve te’sîri olmadıktan başka kizb ile kesb-i şöhret etmiş olacağın için kadr ü haysiyetin dahi kalmaz. Binâ’en ‘aleyh sözü dâ’imâ düşünerek söylemek nasıl lâzım ise doğruca idâre-i kelâma ol sûretle ihtimâm et.

13

İstişâre eylegör müşkilini

İstişâre: Bir maslahatın kolay ve hayır tarafını bulmak için hayr-hâh ve ‘âkıl bir âdemle söyleşmektir. *Müşkil*: Zor ve çetin görülen bir iş demektir. İstişâre sünnet-i peygamberiyyeden olup ehli ile olur ise edilecek harekete isâbet olacağı cihetle bunu eden nedâmet çekmez. Sen dahi müşkil göreceğın umûru kalbi temiz bir ‘âkıl âdem ile istişâre ederek tasvîb olunacak sûretle gör.

Hüsn-i elfâza alışdır dilini

Hüsn-i elfâz: Tatlı ve güzel ta’bîrât demektir ki her kiminle konuşulacaksa idâre-i kelâmda dâ’imâ güzel ve tatlı ta’bîrâta dikkat lâzımdır ki bu sûret hem hüsn-i terbiyeye delâlet eyler ve hem de te’sîrâtı başka olup bir maksadın dahi var ise revâc bulmasına hıdmet eyler. Dil küçük kabâhati büyük olur de(n)meğine sebep budur. (17a)

14

Âmirin emrini tut hürmetile

Sana emredenin sözünü kerâhetle tutup iş görme çünkü emrolunan şey’ vücûda gelse bile yine âmirin rızâ ve teveccühü tahsîl olunmayıp feyzine mâni’ olur ve âmirin git gide soğuyup tahkîre kıyâm ile zararlı neticeler görünse gerektir. Bi’l-‘aks aldığın emri hürmetle tutar ve icâbı ne ise yapar isen hakkında muhabbeti günden güne tezâyüd edip hem hüsn-i mu’âşeret hâsıl olur ve hem de feyz ü rif’atin artar. Hele:

Hâce hakkında rızâyı gözle

Hazret-i ‘Alî kerremAllâhü vecheh(u): “Bana bir harf ta‘lîm eden kendine köle etmişdir!” buyurdu. Bu cihetle hâcenin hakkı pek büyük olduğundan ana dâ‘imâ ri‘âyet ve rızâsını tahsîle dikkat vâcibdir.

15

İnşirâh ile edersen hıdmeti

İnşirâh: Gönül açıklığı demektir. Ya‘nî sen me‘mûr olduğun bir işi söylenerek ve ekşiyerek başlayıp da sana sipâriş edeni peşimân etmekden ise güler yüzle ve kemâl-i ârzû ile o hıdmeti edecek olur isen:

Bilmiş ol buldun kemâl-i hürmeti

Her hâlde sen büyük ri‘âyet ve hürmet bulmuş olursun. Çünkü insânı (17b) memdûh eden güzel tavr u hareketidir.

16

Kadr-dân ol hem dahi merdüm-şinâs

Kadr-dân ol: Herkesin kadr ü kıymetini bil ve ta‘zîm ü hürmetde ana göre davran. Ma‘lumdur insânların sıfât u meziyyâtı muhtelif olup ri‘âyet dahi her şahsın şeref ü i‘tibâr-ı zâtîsi nisbetinde olur ise her şey’ güzel bir yola konulur. *Merdüm-şinâs*: Âdem anlayıcı ya‘nî iyi ve güzel ahlaklı ve terbiyeli âdemleri anlayıp herkesin kemâl ü fezâ‘ilini takdîr eyle ki:

Kadrini bilsin senin de tâ ki nâs

Sen herkesin kıymetini bilir isen ‘âlem dahi senin kadrini bilip mazhar-ı i‘tibâr olur ve herkese ne yolda hürmet eyledin ise mütekâbilen o mu‘âmeleyi göreçeğinizden dolayı kendine ri‘âyet eylemişsin demek olur.

17

Acı olma halk ağzından atar

Ya‘nî herkesin hâtırını kıracak ve tatlı tavr u lisân ile ‘âlemi kendine müncezib edeceğine bed sûret ve çehre ile herkesi karşılayarak mükedder ve müte‘essir edecek olur isen ne kadar fezâ‘ilin dahi olsa halk bakmayıp bu yutulur şey değildir diye seni cümlesi gönülden çıkarıp nefretle yâd eder. Bu cihetle acı görünmekden sakınmak lâzım ise de ‘umûmu memnûn edeyim zannıyla da herkesin ayak türâbı olacak olur isen mazarrat yine bir başka yolda zuhûr edeceğine binâen nâzım zîrdeki ikinci nasîhati irâd eder: (18a)

Tatlı olma pek de kim ‘âlem yutar

Çünkü her ferdin ârzûsuna hıdmet mümkün olmadığı gibi her şey’de yumuşaklık hilm-i hımârî demek olmağla i’tibâr ve haysiyet muhtell olur ve artık ikâ’-ı tehdîd iktidârı da ortadan kalkacağı cihetle envâ’-ı mazarrât tevellüd eyler. Binâ’en ‘aleyh hâl ü maslahat icâbı düşünülerek ana göre davranılmak ve her hâlde muhâfaza-i metânet edilmek iktizâ eder.

18

İ’timâd eyleme her bir ferde

Her âdemin sözüne inanacak olur isen dediğini dahi kabûl etmek iktizâ eder. Hâlbuki seni sever ve doğru söyler âdemlerin bile ma’lûmât u tahkîkâtında yanlışlıklar olduğu muhtemel olduğu hâlde sana dost görünen nice garaz-kârların birer gizli menfa’at tahtında vukû’ bulacak ihtârâtına kulak verecek olur isen bir çok beliyyâta düşerek anların ifâdâtını tervîcden birer güne nedâmet ve mahcûbiyet görüleceğinden dolayı her hâline vâkîf olmadığın âdemlere i’timâd eyleme. Fakat:

Emniyetsiz de görünme merde

Ya’nî mücerreb ve mu’temedin olmayanlara da bütün bütün emniyetsiz görünür isen herkes senden mızıgıp lisâna gelir ve istifâde edeceğin bir çok şey’lerden mahrûm olursun. Binâ’en ‘aleyh herkese i’timâd nasıl câ’iz değil ise emniyetsizlik dahi gösterilmeyip sana söylenecek şey’leri tamâmıyla istimâ’ ile berâber mîzân-ı ‘akl u tahkîkten dahi geçirilerek ba’dehu görülecek hâl üzerine ‘amel olunmak ve tecârüb-i müte’addideden sonra i’timâd olunmak lâzım gelenleri ta’yîn eylemek iktizâ eder. (18b)

19

Her kim olduysa tabî’at düşkünü

Tabî’at düşkünlüğü demekden murâd nefsin her ârzû etdiğine hıdmet etmek demektir ki insân bunun için yaratılmış olsa Cenâb-ı Hakkın ana ‘akl ü idrâk ihsân etdiği dahi ‘abes olup hayvândan farkı olmaz ve ‘irfân denilen şey’in insâna bir gün ta’alluku kalmaz.

Yemeğe hasr eyleyip gece günü

Ya’ni bu ‘âleme geldiği o makûle ârzûları tahsîl için idigine zannedip de tahsîl-i kemâlât-ı insâniye için evkât u enfâsını sarf edeceği yerde ‘akl ü idrâkten mahrûm olan makhlûkât gibi gecesini gündüzünü mücerred vücûdunu beslemek için yalnız yeyip içmeğe hasr eyler ise:

20

Âdem olmaz belki hayvândan beter

O âdem sûretinde görünen insân olmayıp belki hayvândan dahi aşağı olması şübhesizdir ki hayvân 'akıldan mahrûm olmak cihetiyle ma'zûr ve mükellefât-ı şer'iyeden dahi âzâde olup insân ise be-heme-hâl Hak Te'âlâ Hazretlerini ve Peygamberini ve zarûrât-ı dîniyyesini bilmeğe ve öğrenmeğe mecbûr olmağla berâber Tanrı Te'âlânın ihsânı olan 'akl ü idraki delâletiyle bu 'âleme gelmekden maksad ne idüğünü ve dünyâda gerek kendi ve gerek benî-nev'i için müretteb olan vezayifini ve 'âlem-i âhireti ve ahvâlini ta'allûm ile insân olacağı yerde, o yolda çalışmazsa bedîhîdir ki:

Olur öküze eşekden muhtekar

Ya'ni insânı mükerrerem eden bu sûret-i insâniye olmayıp tahsîli için halk olunduğu kemâlât ü ma'ârifdir ki kendine âdem dedirebilmek için bu yolda çalışmaz ise sırf hayvâniyyet (19a) 'âleminde ve anun levâzımından olan yalnız vücûd beslemek ve nefsin ârzûlarına hıdmet etmek kaydında kalarak hayvânâtdan daha hakîr olur. Çünkü hayvânın idrâki olmamağla ma'zûr ise de beriki insân olmak üzere yaratılmış iken 'atâyâ-yı İlâhiyyeyi bilmeyip kendini öküze derecesinden daha aşağı indirmiş olur.

21

Sabr ile insân olur kâmil-nihâd

Sabr; her güç gelen ve kalbi muhtarib eden ahvâle karşı şikâyet ve feryâd eylemeyip Cenâb-ı Allâhın lûtf u inâyetine tevekkülle andan imdâd taleb ederek sükût etmek demektir. Sabr edicileri Cenâb-ı Hak Kur'ân-ı Kerîm'inde medh ü senâ buyurup bu sıfat insânı envâ'-ı kemâlâta erişdirir ve semeresi zâyî' olmayıp bu dünyâda dahi mükâfâtını görür ve uğradığı mihnet mündefi' olup ana zarar edenin mücâzâtını dahi müşâhede ile berâber âhiretde dahi Tanrı Te'âlâ Hazretlerinin mahbûblarından ya'ni sevgili kullarından olur. Anın için nâzım; sabr ile insân kâmil-nihâd olur, ya'ni kulûb-ı selîme ashâbından olur diyor.

Ni'met-i Bârîyi şükr eyler ziyâd

Ya'ni nâ'il olduğumuz ni'metlere şükr eyler isek o ni'metler ziyâdeleşiyor. Nitekim bu ma'nâ Kur'ân-ı Kerîmde dahi vardır. Bu cihetle bir âdem Tanrı Te'âlâdan nâ'il olduğu bir ni'metin hem bekâsını ve hem de ziyâdeleşmesini ârzû eder ise dâ'imâ şükr etmelidir. E'l-hâsıl nâzım bu iki beyt ile demek ister ki Cenâb-ı Hakkın sevgili kullarından olmak ister isen mihnete sabr ve ni'mete dâ'imâ şükr etmelisin. (19b)

22

Bâtınında rızkı inkâr eyleme

Bu 'âlemde ne ile yaşayacağım diye içini rahatsız edip düşünme çünkü her canlı mahlûka yaşayacağı müddetçe rızkı Tanrı Te'âlâ Hazretleri tarafından takdîr ü ihsân olunmağla evkâtı hulûl etdikçe elbette eline gelse gerekdir. Bu cihetle rızık için muztarib olmak icâb etmez.

Zâhirinde darlık ızhâr eyleme

Halka karşı dahi dar hâlde olduğunu da gösterme. Çünkü bundan bir fâ'ide hâsil etmeyip bi'l-'aks seni sevmeyenler ıztırâbından memnûn olup bir kat daha sıkılmanıza sebebiyet vermiş olursun. Bu cihetle hâlimden dâ'imâ hamd ederek nâsa karşı inşirâh üzere görün.

23

Ol küşâde-rûy dâ'im ey püser

Ey oğul dâ'imâ güler yüzlü ol. Çünkü ekşi yüz her şey'i ekşidip halkın senden i'râz u nefretine bâ'is olacağından hüsn-i mu'âmele göremez ve işlerini dâ'imâ müşkilât içinden kurtaramazsın. Tatlı dil, tatlı yüz ise nâsın celb-i muhabbetine sebep olup mazhar-ı i'tibârı olursun.

Şâd göster halka kendin ser-be-ser

Yukarıda dediği güler yüzlülüğü ile kendini bütün 'âleme memnûn göster ki bu hâlde bulunan bir âdem kimseyi sıkımayıp ve sohbeti hoş ve latîf olup medh ü senâsı dillerde münteşir (20a) oldukça hâli ma'mûr olur ve sevmeyenlerin söyleyeceği söz kalmayıp huzûr ve râhati dâ'im olur.

24

Şöhret için kisveye etme telâş

Ya'ni halk seni büyük âdem demek veyâhud 'âleme kendini zengin gösterip i'tibâr ve iştihâr kazanmak için bir takım tekellüflü elbise tedârük ve isti'mâline telâş etme ki büyüklük roba ile olamaz ve fâhir elbise giymek ile zâta şeref verilmez. Belki gerek Tanrı Te'âlâ nezdinde ve gerek halk nazarında i'tibâr ve şeref herkesin sıfât u ef'âline göredir ki kendini cehlden ve fenâ 'amellerden ve halk ile mu'âmelâtında kötü huylarından kurtarmayan bir âdem ne hâlde bulunsa hayr ile yâd olunmaz. Anın için şöhret bulayım fikriyle sana i'tibâr vermeyecek o misillü şey'lere meşgûl olmayıp dâ'imâ kalbini temîz ve ahlâkını tashih ile çalış.

Râhat için arama bâlâ firâş

Ya'ni şöhret için ağır kıymetli robalar tedârüküne düşmek nasıl muzır ve mezmûm ise râhat edeyim diye büyük konaklar ve tekellüflü döşeme takımları ile yataklar temennî eylemek dahi bu kabilden olur. Zîrâ yukarıda beyân olunduğu üzere insânı şereflendiren şey'ler mehâsin-i

zâtiye olmağla bu tekellüfât olmasa bile ‘âleme karşı olan i‘tibârına hâlel gelmez ve bâ-husûs isrâfât-ı zâ‘ide ihtiyâr etmemiş olacağı cihetle nezd-i Kibriyâda dahi mes‘ûliyyet terettüb etmez. (20b)

25

Tertemiz giy süslere aslâ sadaşma

Ya‘ni tekellüfâtdan âzâde olarak giyin şu kadar ki tertemiz olmağa dikkat et ki bu hâl hüsn-i tabî‘ate delâlet eyler. Süslere sadaşmak ise boş yere servet ve vaktini izâ‘adan başka kâr olmamağla bundan sakın.

Bilmediğin söze veyâ işe karışma

Ma‘lûmdur ki insân bilmediği söze söze veya işe karışır ise ibtidâ o sözde veyâ o işde bulunanları memnûn etmeyip elbette ona bir acı söz söylemeğe mecbûr eder ve bunlar bu mu‘âmeleyi etmeseler bile ‘adem-i ma‘lûmât mülâbesesiyle söyleyeceğini bilmeyip e‘n-nihâyet mahcûbiyet terettüb edeceğinden kendini tahmîk ve techîl etmiş olur. Hattâ ifâdesi yollu bile tesâdüf etse berikilere ağır gelip so‘ukça reddeyledikleri hâlde söyledimine ve yahud karışdığına bin kere peşimân olur ve bu hâl bu râddede dahi kalmayıp bir infi‘âl ve nefret tevliidiyle zarar ziyâdeleşir. Binâ‘en ‘aleyh bu yolda saygısızlıktan ihtirâz lâzımdır.

26

Tenbelin çok meskenetdir hilkati

Nâzım tenbelliği sırf miskinlikdir demiş pek doğrudur. Çünkü hayvânât bile ihtiyâcâtını arayıp tedârük etmekte çalışıp çabaladıkları görölür iken ‘akl u temyîz sâhibi insân eli bağlı durur ise himmeti gâyet dún bir kötürüm demek olur. Vâkı‘â erzâk mukadder olup herkesin nasîbi ayrı ise de bu ‘âlem ‘âlem-i esbâb olmağla vesâ‘il-i ma‘kûleye teşebbüs (21a) dahi muktezîdir ki ‘âdetullah böyle cereyân edeyor. Bu cihetle çalışmak, neme lâzım diye miskince durmak mezmûmdur. Zîrâ Hazret-i ‘Ömer’in buyurduğu gibi: “Gökler altın ve gümüş yağdırmaz ve tarlaya ekin atmadıkça mahsûl alınamaz!” Binâ‘en ‘aleyh Tanrı Te‘âlâ Hazretleri’nin eline ayağına verdiği kudret ve kuvveti kullanıp hâline münâsib bir işle iştigâl edeceği yerde meskeneti ihtiyâr eyler ise bu sûret:

Doğurur tenbellik âhir zilleti

Zillet, horluk ve hakîrlık demektir. Ya‘ni eli emeği ile yaşamaya çalışmayan bir âdem nihâyet kendi gibi bir insâna muhtâc olmak tabî‘i olup, ihtiyâc denilen şey ise insânı zelîl ve hakîr etmemek ve ıztırâb-ı ta‘ayyüşle nâ-meşrû‘ nice yolsuz ve çirkin şey’leri irtikâb ile gerek tanrı Te‘âlâ nezdinde ve gerek insânlar nazarında mebgûz olmamak mümkün olmaz ve böyle olmazsa bile yine başkasının sâye-i lûtfunda yaşamakta

olduğu cihetle dâ'imâ minnet ve hicâb ağırlığı altında kalıp ser-best yüzle 'âleme bakamaz.

27

Sevmez Allâhü Te'âlâ kâhili

Rabbimiz Te'âlâ tenbeli sevmez. Zîrâ gerek kendini ve gerek infâk ve iksâya borçlu olduğu familyası halkını i'âşe için çalışmağa şerî'at emreyledi ve çalışanı Cenâb-ı Allah sever diye Efendimiz 'âleyhi's-selâm emir buyurdu. İmdi bu irâdât-ı İlahiyye ve Peygamberiyyeye karşı durur ise hem âhirette kendini mes'ûl etmiş olur ve hem de dünyâda i'tibâr ve vakâr ile yaşayıp envâ'-ı hakâret ve sefâlet görür ve bir de bu yüzden irtikâb edeceği günâhların mucâzâtı iki cihânda başına başka derdler açar. (21b)

Doğrusu bilmem sever mi câhili

Ya'ni tenbeli Tanrı Te'âlâ sevdiği hâlde câhili hiç sevmez. Çünkü Rabbimiz Te'âlâ'yı şerî'atin emrettiği vechle bilmek herkese borç olup hâlikini bilmeye çalışmayanı ise elbette hâlik sevmez ve borçlu olduğu 'ibâdâtı etmemekle sevgililer zümresine dâhil olamaz ve cehl 'özl olmayıp bilemedim demekle kendini kurtaramaz. Bir de câhil kendi şahsının dahi düşmenidir ki cehli sebebiyle bir çok irtikâb etdiği şey'lerin fenâ olduğunu bilmeyip envâ'-ı 'azâba dûçâr olmakdan nefisini kurtaramaz. Binâ'en 'aleyh cehl her fenâlığın başı demek olmağla Hak Te'âlâ Hazretleri tenbeli sevmediği gibi câhili hiç sevmez.

28

Sâde-dil ol fakat ahmakça değil

Sâde-dil ol: Ya'ni gönlünü sû-i zandan ve anı bunu fenâ tanımaktan ve her sû-i hâlden kurtarıp temiz yürekli ol. Fakat bir takım ahmaklar gibi her gördüğü iyi ve her işitdiği doğru olmak üzere kabul etmek derecesinde sâde-dillik etme ki nâzımın bu beytte murâdı kalbini bir takım ağrâz-ı deniyye ve zanniyyât-ı gayr-i lâ'ika ile doldurup bulaşdırma. Lâkin mîzân-ı akl ü kiyâsetden mahrûm eblehler gibi her şey'e hoş diye kapılma demek olur.

Kıl tevâzu' dahi alçakça değil

Tevâzu': Tekebbürün zıddıdır ve memdûh bir sıfat ise de anın dahi ifrâtı alçaklığa varmakda olduğu için merdûddur. Tekebbürden sakınıp gönlünü dâ'imâ tevâzu' üzere bulundurmakta (22a) çalışır iken vak' u haysiyetini dahi muhâfazaya ihtimâm lâzımdır ki te'azzumdan görülen zararın bir başka türlü sü denâ'etden dahi görölüp insân sokak süpürgesi olur. Anun için her şey'in ifrât ve tefrîtinden sakınmak vâcibdir denilir.

29

Pek rezîl eyler hamâkat âdemi

Hamâkat bir derdir ki anın devâsı bulunmaz ve sâhibini rezâletden nefes aldırılmaz. Çünkü ne söylediğini ve ne de sözün sırasını bilmeyip yerinde ve münâsibdir zannıyla akvâl ü ef'âlinde nice nâ-münâsib ve muzır şey'ler zuhûr eder. Anın içündür ki Hazret-i 'Îsâ 'aleyhi's-selâm: "Ben Tanrı Te'âlânın izni ile ölüleri diriltmekden 'âciz olmadımsa da ahmakları ihyâdan fûtûr geldi!" buyurmuştur.

Güldürür kendine ahmak âdemi

Ya'ni işleri ve sözleri ma'kûl olmadığı cihetle kaş yapacağına göz çıkarmakta olduğu ve bu da yanlışlık ve 'adem-i ma'lûmât eseri olmayıp hayr zannıyla kemâl-i hamâkatden mütevellid bulunduğu cihetle halk anıyla istihzâ edip yaptığı şey'ler ile herkesi güldürüyor.

30

Câhilin çün eline girse zeheb

Ya'ni tasarrufâtını dâ'ire-i 'akl u şer' içinde icrâ (ede)bilmeyen bir âdemin eline altın girerse:

Eyleyip isrâf eder itlâf hep

İsrâf: Hiç lüzûmu olmayan şey'ler için masraf etmek; *İtlâf*: Bir şey'i mahv u hebâ eylemektir. (22b) Ya'ni bir câhil âdem eline mâl ve servet girerse tasarrufâtını evâmîr-i İlâhiyyeye tatbîk etmeyip cehli sebebiyle envâ'-ı isrâfât ile mahv etmekte olduğu gibi nâ'il olduğu diger gûne ni'am u eltâfin dahi kıymetini bilmeyip ve şükürünü edâ etmeyip cehlin nefesine hâsıl edeceği gurûr ile zâyi' etmesi ve nihâyetde hem tehî-dest olarak bu dünyâda ve hem de etdiği isrâfâtından -ki şer'an memnû'dur- envâ'-ı su'âlîler ile âhîretde muztarr kalması şübhesizdir.

31

Kaydsızlık yolunu tutma sakın

Lâ-übâlî olarak bu 'âlemde yaşamaktan ya'ni baht u tâlî' ne ise o olur gibi tezbîr-i şer'iyye ve 'akliyyeye 'adem-i mürâca'tla kendini tehlikeye ilkâdan ve dînî ve dünyevî feyz ü rif'atını taharrî bâbında 'adem-i ihtimâmdan ihtirâz îcâb eder ise de:

Her 'ilâcı hem dahi yutma sakın

Sana her dost görünen dost ve her tabîb tabîb ve her şeyh şeyh olmadığı gibi her derdine devâ nâmıyla 'arz olacak 'ilâc dahi 'ilâc değildir. Ya'ni her ihtiyâcına çâre diye beyân olacak tedbîri kabûl ve isti'mâl eyleme ki fâ'ide yerine mahzûr mukarrer olur. Ve'l-hâsıl dînî

olsun dünyevî olsun ihtiyâcâtını istikmâlden geri kalmayıp şu kadar ki o ihtiyâcî ‘arz ve lâzım olan tedbiri sana ta‘rîf için ehlini taharriye ve bulmağa ikdâm et. Yohsa devâ nâmına aldığın semm olabilir.

32

Her kim eyler nâs ile çok ihtilât

(23a) Nas ile kesret üzere ihtilât bi’t-tabî‘ ‘alâ’ik-i kesîre peydâ ederek bunların her biri dahi fikr ü kalbi birer sûretle meşgûl etmekden nâşî ehlullâh böyle şey’leri mâni‘-i füyûzât görmekle ârzû etmedikleri gibi ‘aklen dahi kesret-i ihtilâtta müşâhede eyledikleri izdihâm-ı hâtır mülâbesesiyle memnûn olmazlar. Binâ’en ‘aleyh halk ile çokça ihtilât üzere bulunulur ise nâzımın zîrde dediği insânın:

Göremez kalbi safâ-yı inbisât

Safâ-yı inbisât: İnşirâh lezzeti demektir ki fi’l-hakîka ‘alâ’ik-i muhtelifenin te’sîri ‘adem-i huzûru müstelzemdir ki bu hâl tâ‘at ü ‘ibâdeti muhtell etdiği gibi dünyâca dahi gönül râhatini selb eder. Çünkü her şey’i ârzûya muvâfık görmek mümkün olmayıp menâfi‘-i mütezâddeye hizmet dahi gayr-i kâbil olmakla te’essüflü ve iztirâblı dağdağaların yalnız hisse-dârı olmağa fikrini hasta edeyor.

33

Koyma bâb-ı nâkese aslâ kadem

Ya‘ni alçakdan ümîd etme kerem

Denî bir âdemde tabî‘î ahlâk-ı ‘âliyye bulunmayacağı cihetle andan ümîd-i kerem etmek pek ‘abes olur. Hattâ bir başka sebebin yardımıyla böyle bir şey’ yapsa bile ol kadar minnetler altında bırakacaktır ki insânı gördüğü kerem ve ‘inâyetinden bin kere nâdim edeceğinden öylelerin kapılarına mürâca‘atla âb-ı rû dökmek yazık olur. Hâsılı keremi, kerîm olmayacağı muhakkak olan bir alçakdan ebeden beklememek lâzım gelir.

34

Kendini medh etme şeytân kârıdır

(23b) En evvel kendini medh eden ya‘ni şöyleyim böyleyim diyen şeytândır ki Hazret-i Âdem yaradılarak ana secde etmek üzere Tanrı Te‘âlâ tarafından emrolundukda “Ben âteşin nûrundan yaradıldım Âdem ‘aleyhi’s-selâm toprakdan halk olundu. Bu cihetle ben andan daha şerefliyim.” Diye kendini medh ile Tanrı Te‘âlânın emrini dinlemediği için gazab-ı İlâhîye uğrayarak mel‘ûn ve merdûd olmuşdur. Binâ’en ‘aleyh kendini medh şeytân işi olmağa zinhâr sen anı yapma ve anı mel‘ûn etmeye sebep olan böyle bir tehlikeden sakın.

Âdemin ammâ bu hâlet 'ârıdır

Yâ'ni sahîhan insân demeğe lâıyk olan kendini medh etmek büyük 'aybdır. Zîrâ bir âdem ne kadar fazıl ve kâmil olsa ben şöyleyim böyleyim demez. Anın kemâlât-ı zâtiyyesine 'âlem şâhid olup mazhar olmakda olduğu i'tibâr dahi bu fezâ'iline delil olmağla kendini senâ etmek şöyle dursun başkalarının anı medh etmelerinden hoşlanmayıp dâ'imâ tevâzu'da bulunur ve çünki bir insân ne kadar kâmil olsa yine noksândan hâlî olmayacağından ve kusûrlarını görerek ahvâlini tashîhden geride kalmıyor.

35

Kibrin evvel düşmeni Allâhdır

Kibr bir san'at-ı zemîmedir ki anın birinci düşmeni Tanrı Te'âlâ Hazretleridir. Zîrâ ululuk ve büyüklük ancak Rabbimize mahsûs olup insân ise bir 'âciz ve fânî mahlûkdur ki aslı toprak olduğu gibi nihâyeti dahi yine oraya dönecektir. Şeytân ise dâ'imâ böyle ahlâk-ı zemîmeyi tervîc ile (24a) kendine arkadaş peydâ etmek üzere Cenâb-ı Hakk'ın gazabını da'vet edecek olan tekebbür gibi bir tehlikeli şey'e bî-çâre insânı sevk eder ve o da ne gird-âblara düşdüğünü bilmeyerek 'azamate ya'ni kendini büyük ve artalığı hakîr görmeğe başlar ve artık hâlikını hasım etdikden sonra iki cihânda envâ'-ı felâketlere uğrar.

Sonra her merdân-ı dil-âgâhdır

Merdân-ı dil-agâh: Esrâr u 'ulûm-ı Rabbâniyyeye vâkıf olan peygamberân-ı 'izâm ve anların vârisleri olan ehlullâh demektir ki bunlar rızâ-yı İlâhiyi tahsîlden başka hiçbir ârzûları olmadığına binâ'en Cenâb-ı Hak kimi sever ise anlar dahi ana muhabbet edip sevmediğini sevmezler. Mütekebbirin hasmı ise Tanrı Te'âlâ olunca bunlar dahi düşmenlik edip şefâ'ate cür'et etmezler. Binâ'en 'aleyh gerek dünyâda ve gerek âhiretde hâlî diger-gûn olup felâh bulmayacağından kibrden gâyet ihtirâz olunması için kitâblarda büyük tenbîhler ve vasiyetler vardır.

36

Kimseyi kalkışma makhûr etmeğe

Bir âdemi bi-gayri hakkın tekdîr ve tahkîr etmeğe veyâhud elinde bulunan bir ni'met ve sebep-i ma'îşetini kaldırıp mahv etmeğe kalkışma. Zîrâ zulm icrâsıyla gönlünü kırmış ve ıztırâb içinde bırakmış olacağı için ol mazlûmun âhı boşa gitmeyip etdiğini bulacağına iştibâh yoktur. Hattâ şer'an edilen ta'zîr ve tekdîr dahi icâbına göre mahdûd olup tecâvüz edilir ise zulmdür. Fe-emmâ o bana fülân vakitte şöyle yaptı anın için

ben de edeceğim diye hâtırına cesâret verecek bir şey' gelir ise bu da câ'iz olmadığını tenbîh için nâzım: (24b)

İntikâm almak için hür etmeğe

Mısra'ını 'ilâve ile bir ikinci tenbîh îfâ eylemiştir. Ya'ni ve lev sana yaptığı bir fenâlığın intikâmı olsun anı hür u hakîr etmeğe kalkışma. Zîrâ sana etdiği kötülüğü 'afv eyler isen ecr ü sevâbın Tanrı Te'âlâ nezdinde zâyi' olmayacağı gibi etmez isen Hakkın dahi gâ'ib olmayı 'adâlet-i İlâhîyi yerine getireceğinden bi'z-zât intikâma kalkışmağa ve hakkını tecâvüzle hasmın zâlim iken mazlûm olmağa ve sen anın yerine geçmeğe revâ değildir.

37

Kim ki düşmenden hazer etmez hemân

Sana husûmet edenin mekr ü hîlesinden dahi ihtirâz lâzımdır ki senin 'ayb u kusûrunu bulup mükedder etmek üzere çalışan bir düşmenden gâfil olur isen:

Dâmına düşüp çeker âh u figân

'Âkıbet anın kurduğu tuzağa düşüp zahmet çekilmek bedîhidir. Nâzım yukarıki beyitlerde ba'zı mekârim-i ahlâkı beyân ile kimseye zarar etmemeği tavsiyeden sonra düşmenin zararından dahi kendini dâ'imâ sıyânet etmeğe ihtimâm lüzûmunu vasiyet ediyor ki bakılsa en büyük düşmen şeytândır ve anın hîlesi dâ'imâ hak yüzünden müretteb olup insânı aldatmakta ve böylelikle istediği tuzağa düşürmekte olduğu cihetle ilkââtına dikkat ve kötü işlerden mücânebet vâcibdir.

38

Halk-ı 'âlemden uzak tut zahmetin

Ya'ni kendi işlerini görmek üzere ortalığı bî-huzûr etme ve tükenmez âmâl ü ârzû (25a) için anı bunu tasdî' eyleme ki 'âlem-i istiğnâda buldukça kanâ'at-kârlığın mülâbesesiyle gönül râhat eyler ve hem de halka minnet-dârlık beliyyesinden âzâde olursun. Nâzım nasihatini daha açık anlatabilmek için:

Kimseye yükletme sakın sikletin

Diyor ki fi'l-hakîka ağırlık yükletmekden ehîbbâ bile usanıp gayeti murâdın hâsıl olsa bile melâletden hâlî olmadığı için değmez. Vâkı'â insân bu 'âlemden biri diğerine yardım etmekle geçinebilirse de bu te'avün zarûriyyâtda ihtiyâc râddesinde aranılıp yoksa galebe-i hırs ile nihâyetsiz ârzûlar tahsîli için 'âleme bâr olarak bî-huzûr etmek câ'iz olamaz.

39

Bakma nâ-mahreme rüsvây olma

Nâ-mahrem: İnsânın görmesi şer'an câ'iz olmayan diger yabancı bir insânın bütün vücûdu veyâhud erkeklerde olduğu üzere vücûdunun ba'zı mahalleri demektir ki tafsili kitâbda mestûrdur. Sen o makûle görmeğe sana harâm olan yerlere bakma. "Gözler dahi zinâ eder" kavli şerifi medlûlünce irtikâb ettiğin cürmün 'âkibet rüsvâyılığını göreceksin. Çünkü âhirette huzûr-ı Hakda a'zâ-yı vücûdun dahi şehâdet ederek o kalabalıkda rezil olacağın gibi dünyâda hiçbir 'âkil varıp bu hâlini tasvib etmeyip edepsizlikle iştihar ve bir de işlediğin kabâhat bu 'âlemde de cezâsız kalmayıp yapığını başkası dahi sana yapmakla şerm-sâr olursun. Hattâ:

Sû'-i zann olunacak yerde bulunma

(25b) Zîrâ bir âdemin hâli ne kadar iyi olsa sû'-i zann olunacak yerlerde bulunduğu takdirde tezkiyesi muhtell olup halk iyi görmez ve anın oralarda bulunmasına bir sebep yoğiken vücûdu kendini günâhdan âzâde edemeyeceğinden şerîrler ve edepsizler arasına yazılır ve artık ortalık miyânında dahi tashih-i nâmûsu pek güç olup i'tibâr ve iştihar başka olur. İşte her iki cihânda olan şu büyük mahzûrlara mebnî, iki cihân fahrî olan Peygamberimiz Efendimiz Hazretleri: "Siz töhmet-i 'uzv olabilir yerlerden hazer ediniz" buyurmuşlardır.

40

Eyle her hâle ferâsetle nazar

Ferâset: Bir hiss-i hâssdır ki mü'minlere cümle-i ilhâmât-ı İlâhiyyeden sayılır. Bu vâsıtâ ile olan keşf ve tahkîkin hâli başka olduğu ve bir işin aslını anlamakdaki te'sir ve kuvvet ta'rîf hâricinde bulunduğu cihetle nâzım her hâle nazar-ı ferâsetle bak diyor. Çünkü:

Başkadır emr-i ferâsetde eser

Ferâset, nûr-ı İlâhî-i merdî olmağla her işdeki karanlık bu nûra karşı duramayıp netice ve hakikat ne ise açılıyor ve bu inkişâf hem sür'atli ve hem de fikri yormak ve uzun şey'ler düşünmek gibi tekellüfâta mevkûf olmadığından isâbet pürüzsüz olarak 'âdetâ havârık cümlesinden 'addolunur ise de kerâmet denilmiyor. El-hâsıl izâhındaki müşkilât ile berâber yine herkesçe mâhiyet ma'lûm olduğu için bununla ahvâle nazarın fâ'idesi tavsiye olunur. (26a)

41

Koymadığın şey'i kaldırma sakın

AHİLİĞİN DİNİ-TASAVVUFİ TEMELLERİ

Muharrem ÇAKMAK*

Giriş

Kelime ve kavram olarak ahiliğin kaynağı hakkında farklı görüşler vardır. Bazıları, ahiliği fütüvvetin Anadolu'da aldığı biçim ve değişik bir yapılanması olarak yorumlarken, bazıları ahiliğin fütüvvetle hiçbir ilgisinin bulunmadığını savunmuşlardır.¹ Bunun yanı sıra, kelime ve kavram olarak ahiliğin kaynağından ziyade, ahilik kültürünün kaynağı üzerinde durarak onun, Türk kültüründen ya da yabancı kültürlerden özellikle İran kültüründen alındığı doğrultusunda görüşlere sahip olanlar da vardır.² Gerek kelime olarak "ahî" kelimesinin gerekse ahilik kültürü ve kurumunun kaynağı hakkında farklı görüşler olmakla birlikte, ahiliğin yapılanmasına bakıldığında meslek ve ahlak kurallarını fütüvvetnâmelerden aldığı görülmektedir. Kaynakların genelinde nakledildiğine göre, Anadolu'da ahilik ortaya çıktığında bir takım düzenlemelerle fütüvvetnâmeler bu yeni kuruluşun da ahlak tüzüğü olmuştur.³

Nefsine hakim olmak; iyi huylu olmak; Allah'ın emirlerine uymak, yasaklarından sakınmak; iyi kalpli, iyilik sever ve cömert olmak; konuksever olmak ve konuğu ağırlamak; din ve mezhep gözetmeksizin bütün insanlara karşı sevgi beslemek, hile etmemek; yalan söylememek; iftira ve dedikodudan sakınmak; hak ve adalet sever olmak; zulme, zalime ve haksızlığa karşı koymak Ahîlerin uyması gereken prensipler olarak fütüvvetnâmelerde yer verilen bazı hususlardır.⁴ Biz bu

* Dr., İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, MALATYA. mcakmak@inonu.edu.tr

1 Ocak, Ahmet Yaşar, "Fütüvvet", *DİA*, XIII, İstanbul 1996, s. 262.

2 Tezcan, Mahmut, "Ahilik Çerçevesinde Oluşan Türk Kültürünün Temel Taşları", *II. Uluslararası Ahilik Kültürü Sempozyumu Bildirileri*, Kırşehir 1999, s. 284.

3 Kazıcı, Ziya, "Ahilik", *DİA*, I, İstanbul 1988, s. 540; Çağatay, Neşet, *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*, Konya 1981, s. 54; Ocak, Ahmet Yaşar, "Fütüvvetnâme", *DİA*, XIII, İstanbul 1996, s. 264; Anadol, Cemal, *Türk İslam Medeniyetinde Ahilik Kültürü ve Fütüvvetnâmeler*, Ankara 1991, s. 46.

⁴ Çağatay, a.g.e., s. 178.

çalışmamızda, bir tasavvuf kavramı olan fütüvvet ile ahilik arasındaki ilişkiyi ele alarak ahiliğin dini- tasavvufî temellerini ortaya koymaya çalıştık.

Kelime ve Kavram Olarak Ahilik-Fütüvvet

Kelime olarak “ahî” kelimesinin kaynağı hakkında iki farklı görüş vardır: bunlardan birincisi, Arapça “kardeşim” anlamına gelen “ahî” kelimesinden⁵, ikincisi ise, Divanu Lügatü't-Türk ve Atabetü'l-Hakâyık gibi kaynaklardan hareketle Türkçe eli açık, cömert anlamlarına gelen “akı” kelimesinden kaynaklandığı görüşüdür.⁶ Ahî kelimesinin Türkçe kökenli olduğunu ileri sürenlere göre, “akı” kelimesindeki “k” harfi Anadolu’da bir söyleyiş tarzı olarak “h” şeklinde telaffuz edilmesiyle kelime “ahî” şekline dönüşmüş ve kelime zamanla yerini Arapça’daki kardeşim anlamına gelen “ahî” kelimesine bırakmıştır.⁷

Yaygın olan bir kanaate göre ahilik, XIII. yüzyılda Türk sanat ve meslek erbabının ortak ilkeleri ve davranışları olarak Anadolu’da ortaya çıkan bir meslek kuruluşu örgütüdür.⁸ Ancak bazı araştırmacılar ahiliğin, ortaya çıkışı itibariyle bir esnaf teşkilatı, bir meslek kuruluşu olmadığını, üyelerinin çoğunluğunun esnaf ve zanaatkâr olması bakımından ahiliğin de bir meslek kuruluşu olarak yanlış anlaşıldığını ileri sürmektedir.⁹ Dolayısıyla ahilik, Anadolu esnafının hayat anlayışına uygun olması sebebiyle daha çok esnaf arasında gelişmiş olmakla birlikte, fütüvvetnâmelerde yazılı kaidelere uymayı kabul eden herkesi bünyesinde bulunduruyordu.¹⁰ Şu halde fütüvvetnâmelerde yer alan insani erdem ve dini ilkeleri benimseme, savunma anlamında bir kavram olan ahilik, esnaf ve zanaatkarların mesleki örgütlenmesi esas olmak üzere, bireylerin kişilik ve ahlak yapılarına da müdahale eden mesleki bir kurumdur. Çünkü ahilik, esnaf ve zanaatkarların mesleki yapılanmasına yön veren kural ve prensipler olmasının yanında hem onlar hem de toplumdaki herkes için esas teşkil edecek insani erdem ve dini ilkeler içermektedir.

5 Kazıcı, *a.g.e.*, s. 540; Çağatay, *a.g.e.*, s. 51.

6 Bayram, Mikail, *Ahî Evren, Tasavvufî Düşüncenin esasları*, Ankara 1995, s. 32; Erken, Veysi, “Ahilik Teşkilatının Vizyonu”, *II. Uluslararası Ahilik Kültürü Sempozyumu Bildirileri*, Kırşehir 1999, s. 118-119; Anadol, *a.g.e.*, s. 59.

7 Gölpınarlı, Abdülbaki, “İslam ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı”, *İ.Ü. İktisat Fak. Mec.*, c. XII, İstanbul 1950, s. 6; Bayram, *a.g.e.*, s. 32.

8 Çağatay, *a.g.e.*, s. 52; Anadol, *a.g.e.*, s. 47.

9 Arıcı, Kadir, “Bir Sivil Toplum Kuruluşu Olarak Anadolu Ahiliği”, *II. Uluslararası Ahilik Kültürü Sempozyumu Bildirileri*, Kırşehir 1999, s. 38.

10 Ekici, Yusuf, *Ahilik*, Ankara 1993, s. 29.

Ahilerin neler giyip giyemeyeceği, giyeceği Şeylerin Şekli, rengi ve cinsi gibi bir çok kuralı içeren fütüvvetnâmelerde, ahî'de bulunması ve bulunmaması gereken hususlar bazen formüle edilerek verilmektedir. Örnek olarak; ahînin üç Şeyi açık, üç Şeyi kapalı olmalıdır:

Açık olanlar:

- 1- eli açık olmalı, yani cömert olmalı;
- 2- kapısı açık olmalı, yani konuk sever olmalı;
- 3- sofrası açık olmalı, yani ikramı herkese açık olmalıdır.

Kapalı olanlar:

- 1- gözü kapalı olmalı, yani kimseye kötü bakmamalı ve kimsenin ayıbını görmemeli;
- 2- beli kapalı olmalı, kimsenin ırzına, namusuna, haysiyet ve Őerefine göz dikmemeli;
- 3- dili kapalı olmalı, yani kimseye kötü söz söylememelidir.¹¹

Konunun bir diğer kavramı olan “fütüvvet”e gelince; kelime anlamı itibariyle “fetâ”, genç, yiğit, cömert¹² delikanlı, mert, cesur¹³ anlamlarına gelirken; “fütüvvet” ise, mertlik, yiğitlik,¹⁴ gençlik, kahramanlık, cömertlik¹⁵ gibi anlamlara gelmektedir.

Kavram olarak ise fütüvvet, herhangi bir karşılık beklemezsizin başkalarına yardım ve iyilik etmek, başkalarını kendine tercih edip onların menfaatini kendi menfaatinden üstün tutmak, toplumun ve fertlerin mutluluğu ve kurtuluğu için kendini feda etmek, gibi anlamları içerir.¹⁶ Fetanın konukseverliği ve eli açıklığı sonuna, yani kendisinin hiçbir Şeyi kalmayınca kadar sürer. Mücadelede de feta, arkadaşları uğruna canını feda eder. İŞte bu yüzden konukseverliğin, yiğitlik ve fedakârlığın en yüksek mertebesine fütüvvet denmiştir.¹⁷ Sülemi, fütüvvet konusunda yazılan ilk eser olarak bilinen Kitabü'l-Fütüvve adlı eserinde fütüvveti, Allah'ın emirlerine uyma, güzel ibadet, her türlü kötülüğu bırakma, açık ve gizli ahlâkın en güzeline sarılma olarak tarif ettikten

¹¹ ağatay, *a.g.e.*, s. 182.

¹² Uludağ, Süleyman, “Fütüvvet”, *DİA*, XIII, s. 259.

¹³ Kuşeyri, Abdülkerim, *Kuşeyri Risalesi*, Haz: Süleyman Uludağ, İstanbul, 1991, s. 373; Ateş, Süleyman, *İslam Tasavvufu*, İstanbul 1992, s. 391.

¹⁴ İbn Manzur, *Lisanü'l-Arab*, XV, Beyrut.

¹⁵ Uludağ, “Fütüvvet”, s. 259.

¹⁶ Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğu*, İstanbul 1977, s. 196.

¹⁷ Ateş, *a.g.e.*, s. 391.

sonra “her hâl ve her vakit senden bir çeşit fütüvvet ister”¹⁸ diyerek, fütüvvetsiz hiçbir hâl ve vaktin olmadığını söyler.

II. Tarihi Gelişim Seyri Açısından Ahilik- Fütüvvet

Fütüvvet ile ilgili kaynaklarda yer alan bilgilere baktığımızda, onun İslam dönemiyle sınırlı olmadığını, İslam’dan önce de arap dili ve toplumunda kullanıldığını görmekteyiz. İslam öncesi Arap toplumunda fetâ, şecaat, iffet, cömertlik ve diğergamlık gibi üstün vasıfları temsil ediyordu¹⁹ ve kelime tekil olarak “fetâ” şeklinde kullanılmaktaydı. Bu hasletleri ellerinde bulunduran kişiler bir birlik halinde olmayıp “fetâ” denilen kişiler tek tek fert idiler. Edebi metinlerde geçen Hatem Tâî, buna bir örnektir.²⁰

“Fetâ” kelimesinin İslam öncesi döneme ait kullanımıyla ilgili Kur’an’da örneklerini bulmaktayız. Dinlerini yaşamak uğruna kavminden gizlenen Ashâb-ı Kehf hakkında; “Biz sana onların başlarından geçeni gerçek olarak anlatıyoruz. Hakikaten onlar, Rablerine inanmış gençlerdi (feta) biz de onların hidayetini arttırdık”²¹ denilmektedir. Kur’an’da, kavminin tevhid inancından sapmasına karşı onlarla mücadele eden Hz. İbrahim hakkında kavminin; “Bunları diline dolayan bir genç (feta) duyduk, kendisine İbrahim denilirmiş”²², dediği nakledilmektedir. Yine Kur’an’da, Hz. Musa’nın yol arkadaşı hakkında “fetâ” kelimesi kullanılmakta ve Hz. Musa’nın ona hitaben şöyle dediği ifade edilmektedir; “Musa fetâsına (genç adamına), kuşluk yemeğimizi getir, gerçekten biz bu yolculuğumuzda çok sıkıntı çektik, dedi.”²³

İslamiyet döneminde ise, Emeviler döneminde ortaya çıkmaya başlayan fütüvvet telakkisinin oluşmasında, İslam topraklarının genişlemesi, yeni kültürlerle temasa geçilmesi ve bütün bunlara bağlı olarak gelişen siyasi ve içtimai değişimlerin toplumda yol açtığı buhranlar büyük etkisi vardır.²⁴ Diğer taraftan fütüvvet telakkisinin oluşması ve kavramlaşmasında etkili olan bir diğer husus ise, Kur’an’ın birer açılımı olan tefsir, hadis, fıkıh gibi İslami ilimlerin ve buna bağlı olarak da kavramların oluşmaya başlamasıdır. Fütüvvetin zamanla bir

18 Sülemlî, Ebu Abdurrahman, *Kitabü'l-Fütüvve*, Tah: Süleyman Ateş, Ankara 1988, s. 11.

19 Ocak, “Fütüvvet”, s. 261.

20 Çağatay, *a.g.e.*, s. 6; Anadol, *a.g.e.*, s. 7-8.

21 Kehf, 18/13.

22 Enbiyâ, 21/60.

23 Kehf, 18/62.

24 Ocak, “Fütüvvet”, s. 261.

tasavvuf kavramı haline gelmesinin de, bahsettiğimiz bu süreç ile ilgili olduğunu düşünöyoruz.

İslam toplumunda VIII-IX yüzyıllarda fetâ ve fityân olarak isimlendirilen böyle bir sosyal kesimin Arap yarımadasından ziyade Irak, İran ve Horasan bölgesinde ortaya çıkması ve fütüvvetin sûfilikle kolayca kaynaşması²⁵ bu görüşümüzü destekler mahiyettedir. Çünkü tasavvufun ilk çıkış noktası olan sûfi hareket, islam toplumunun geldiğı noktaya bir tepki hareketidir. Kaynaklarda bahsedilen siyasi ve sosyal gelişmeler neticesinde islami ve insani erdemlerden uzaklaşan toplumun gidişatına tepki duyarak sahabe ve tabiundan bazı kişilerin zaman zaman farklı belde ve coğrafyaya göç ettiğini biliyoruz. Dolayısıyla söz konusu dönemde bir ilim haline dönüşmeye başlayan tasavvuf ile fütüvvet anlayışı arasındaki bu yakınlık, bir tedahülö de beraberinde getirmiştir.

Fütüvvetin kurumsallaştırılması girişimi ise, kaynakların çoğunlukla naklettiğı gibi, Abbasi halifesi Nasır zamanındadır. Abbasi Devleti'nin giderek gücünü kaybetmesi, otoritesinin zayıflaması üzerine halife Nasır, siyasi ve sosyal durumu gittikçe bozulan devletin otoritesinin yeniden kurulmasında ve toplumsal huzurun sağlanmasında fütüvvetin büyük bir güç olacağını düşünmüş ve fütüvvet taraftarlarını siyasi otoriteye bağılı bir kurum etrafında toplamayı hedeflemiştir.²⁶ Böylece bu kurumu kendi inisiyatifine almak suretiyle siyasi erkini ve durumunu güçlendirmek isteyen²⁷ Halife Nasır, o zamana kadar gayri resmî bir hüviyet arz eden fütüvvet kurumuna resmî bir hüviyet kazandırarak onu bir anlamda devletin kurumu haline getirmek ve bu sayede meşruiyet kazanan bu kurumun siyasi desteğini arkasına almak istemiştir.²⁸ Halife Nasır'ın imamiyye mezhebini benimseyerek fütüvvet kurumunu bu mezhebin temel inançlarına göre yapılandırdığı²⁹ şeklinde kaynaklarda yer verilen husus ise, kanaatimizce bütün dini-tasavvufi çevrelerde var olan ehl-i beyt sevgisi çerçevesinde değerlendirilmesi gereken bir olgudur.

Halife Nasır, fütüvvet kurumunu resmîleştirdikten sonra ikinci adım olarak asıl gayesini gerçekleştirmeye girişmiş, diğere hükümdarlara gönderdiği elçiler aracılığıyla onları da teşkilata dahil ederek kendi

25 Ocak, "Fütüvvet", s. 261-262.

26 Kazıcı, *a.g.m.*, s. 540.

27 Çağatay, *a.g.e.*, s. 23-24.

28 Bayram, *a.g.m.*, s. 29; Ocak, "Fütüvvet", s. 262.

29 Ocak, "Fütüvvet", s. 262; Çağatay, *a.g.e.*, s. 23.

otoritesi altında toplamak istemiştir.³⁰ Bu amaçla Anadolu Selçuklu Devleti hükümdarı I. İzzettin Keykavus'a Şihabüddin sühreverdi başkanlığında bir heyeti göndererek kendisini teşkilata dahil etmiştir.³¹ Fütüvvet teşkilatına giren Anadolu Selçuklu Sultanları olarak I. İzzettin Keykavus, I. Alaeddin Keykubad ve I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in isimleri geçer.³² Bu girişimlerin Anadolu'da ahilik teşkilatının gelişmesinde etkili olduğu tahmin edilmektedir.³³ Halife Nasır'ın teşvikiyle gerçekleşen bu temaslar neticesinde fütüvvet anlayışını temsil eden mutasavvıfların Anadolu'ya gelmesiyle burada büyük bir irşad faaliyeti başlamıştır. Bilhassa Evhadüddin Kirmanî ve halifeleri için çok sayıda zaviye yapılmıştır.³⁴ Burada dikkate alınması gereken bir husus da, Anadolu'da ahiliğin yaygınlaşması, kurumlaşması sadece bu elçilik düzeyindeki gelişmelere bağlı olmadığıdır. Bunun yanı sıra Moğol tehlikesi nedeniyle Orta Asya'dan Anadolu'ya sürmekte olan göçü de göz ardı etmemek gerekir.

Ahiliğin Dini-Tasavvufi Temelleri

Ahiliğin mesleki ve ahlaki nizamnameleri olan fütüvvetnâmelerin kaynağı, tasavvuf eserlerinde yer alan fütüvvete dair konular veya fütüvvetle ilgili yazılan müstakil risalelerdir.³⁵ Anadolu'da yazılan ilk fütüvvetnâme olarak bilinen Yahya b. Halil b. Çoban el- Burgazî'nin Fütüvvetnâme'sini Sühreverdi'nin Avârifü'l-Maârif adlı eseriyle karşılaştıran Neşet Çağatay, bu iki kaynak arasında büyük bir yakınlığın bulunduğunu söyler.³⁶ Tasavvuf kaynaklarında, II. (VIII) yüzyıldan itibaren önde gelen sûfilerin fütüvveti bir tasavvuf terimi olarak kullanmaya başladıkları kaydedilir.³⁷ İbnü'l-Kayyim el-Cevzî, fütüvvetten ilk defa bahsedenin Cafer es-Sadık olduğunu, ondan sonra Fudayl b. İyaz, Ahmed ibn Hanbel, Sehl b. Abdullah, Cüneyd-i Bağdadî olduğunu söyler.³⁸ Cafer Sadık'ın, "bize göre fütüvvet, ele geçen bir şeyi tercihen başkalarının istifadesine sunmak, ele geçmeyen şey için de

30 Kazıcı, *a.g.m.*, s. 540; Bayram, *a.g.e.*, s. 29.

31 Ocak, "Fütüvvet", s. 262.

32 Bayram, *a.g.e.*, s. 29-30.

33 Ocak, "Fütüvvet", s. 262.

34 Kazıcı, *a.g.m.*, s. 540.

35 Ocak, "Fütüvvetnâme", s. 264.

36 Çağatay, *a.g.e.*, s. 28.

37 Uludağ, "Fütüvvet", s. 259.

38 El-Cevziyye, İbnü'l-Kayyim, *Medâricü's-Sâlikin*, Ter: Ali Ataç, Adil Bebek, Ali Durusoy, Muhammed Deniz, Muharrem Tan, İbrahim Tüfekçi, İstanbul 1990, c. II, s. 281; Kuşeyri, *a.g.e.*, s. 378.

şükretmektir” dediği nakledilir.³⁹ Yine Ahmed b. Hanbel’in oğlu Abdullah’ın naklettiğine göre, Ahmed b. Hanbel’e fütüvvetin ne olduğu sorulduğunda O, “korktuğun şey için arzu ettiğin şeyi terk etmemdir” diye cevap verir.⁴⁰ Sehl b. Abdullah ise, “fütüvvet sünnete uymaktır” diyerek, bu kavramın dinle olan ilişkisine dikkat çekmiştir.⁴¹

Abdülkerim Kuşeyri fütüvveti, topluma hizmet ve kendini başkalarının işlerine adama olarak ifade ederken; Haris el-Muhasibi, “insaf etmek, fakat insaf beklememektir”, der. Cüneyd-i Bağdadı’ye göre fütüvvet, halka sıkıntı vermektan sakınmak ve elde olanı onlar için harcamak;⁴² Fudayl b. İyaz’a göre ise, dostların kusurlarını hoş görmektir.⁴³ Maruf Kerh, sadakatsizlik bulunmayan vefa, cömertlik yapılmadan medh (vg) ve istemeden verme, olmak üzere fütüvvet ehlinin  alameyi olduğunu söyler. Sadakatsizlik bulunmayan vefa, kulluk görevlerine muhalefeti ve asi olmayı kendine haram kılmadır. Cömertlik yapılmadan medh, bir şahsın iyiliğini görmeden övme; istemeden verme ise, ihsanda bulunmayı cömertlik haline getirmedir, ihtiyaç sahibinin halini arz etmek üzere kendisini bulmasından ziyade, kendisinin ihtiyaç sahibini arayıp bulmasıdır.⁴⁴

Fütüvvet anlayışıyla tasavvufun temasının ne zaman ve nasıl gerçekleştiği hususunda, sfi düşüncenin, toplumda genel kabul gören fütüvvet anlayışını benimseyerek ona kendi düşünce yapısına göre bir muhteva kazandırmış olması ihtimali üzerinde durulmaktadır.⁴⁵ Bu dönemin aynı zamanda islami ilimlerin oluşum süreci olduğunu göz önünde bulundurursak, kavram olarak fütüvvetin yakın olduğu alan sfi düşüncedir. Yukarıda da bahsettiğimiz gibi, fütüvvet anlayışının gelişmesinde İslam topraklarının genişlemesi sonucu yeni kültürlerle temasa geçilmesi, siyasi ve sosyal gelişmelerin toplumda yol açtığı buhranların büyük etkisi vardır. Sfi hareketin çıkış noktasına baktığımızda da aynı gelişmelerin etkisini görmekteyiz.

39 Uludağ, “Fütüvvet”, s. 259.

40 Kuşeyri, *a.g.e.*, s. 374.

41 Uludağ, “Fütüvvet”, s. 260.

42 Kuşeyri, *a.g.e.*, s. 373-374.

43 el-Cevziyye, *a.g.e.*, s. 282; Sühreverdi, şihbddin, *Avrif’ul-Marif (Tasavvufun Esasları)*, Ter: H. Kmil Yılmaz- İrfan Gündüz, İstanbul 1989, s. 318.

44 Hucvir, Ali b. Osman Cllbi, *Keşfu’l-Mahcb (Hakikat Bilgisi)*, Haz: Süleyman Uludağ, İstanbul 1996, s. 213.

45 Ocak, “Fütüvvet”, s. 262.

Diğer taraftan Fütüvvet konusu üzerinde daha çok Irak ve Horasan'lı sûfiler tarafından durulduğu ve bu hareketin büyük önderlerinin daha çok Horasan'da yetiştiđi⁴⁶ dikkate alındığında, fütüvvetle sûfi düşünce arasında hem kavramsal hem de orijin ve coğrafi açıdan bir yakınlık olduğu görülmektedir. Tasavvuf tarihinde Irak tasavvufu ile Horasan tasavvufunun etkileşimi bilinen bir gerçektir.

Gerek Horasan'da ve gerekse Irak'ta fetâ denilen ve en belirgin vasıfları, cesaret, kahramanlık, cömertlik ve fedakarlık olan kişilere büyük bir hayranlık duyulmaktaydı.⁴⁷ Bunun yanı sıra fütüvvetin fedakarlık ve îsâr gibi düşünceleri Nişabur tasavvuf anlayışını etkilemiş⁴⁸ ve giderek fütüvvet tasavvuf içerisinde bir meşrep halini almıştır.

Yine tasavvuf içerisinde bir meşrep kabul edilen melâmilik ile fütüvvet arasında yakın bir ilişki vardır⁴⁹ ve melâmilik ile fütüvvet iç içe gelişmiştir. Fütüvvet anlayışını ve özellikle fütüvvetin fedakarlık ve îsâr düşüncelerini benimsemiş olan melâmîler, genel itibarıyla esnaf tabakasına mensup idiler. Bütün bunlar göz önüne alındığında tasavvuf düşüncesiyle ve tasavvufun kardeşlik duygusuyla şekillenen böyle bir sosyal anlayışın Anadolu'da ahilik kurumunu ortaya çıkarması⁵⁰ daha iyi anlaşılmaktadır. “Bana göre fütüvvet, işlenen iyi amelleri ve nefsi görmeyi terk etmek ve güzel amelleri nefse izafe etmemektir” diyen Cüneyd-i Bağdadî, bir anlamda fütüvvetin melamiliğe olan yakınlığını vurgulamıştır.⁵¹

Ahilikteki fedakarlık ve îsâr düşüncesi, kendini topluma adama ve topluma hizmet aşkı, karşılık beklemezsizin dosta, düşküne, yolcuya yedirme, içirme, barındırma gibi hususlar fütüvvet ve melâmilik meşrebinin etkilerindedir. Çünkü kelime olarak “levm” (kınama) kökünden gelen melâmet anlayışında nefsin kınanması, yerilmesi, iyiliğin gizlenip kendine mâl edilmemesi, buna karşılık hata ve kusurların insanların kınaması endişesiyle gizlenmemesi esastır.⁵² Melâmet anlayışına göre iyiliği nefsi için yapmak, insanların takdirini kazanmak

⁴⁶ Uludağ, “Fütüvvet”, s. 259.

⁴⁷ Uludağ, “Fütüvvet”, s. 260.

⁴⁸ Ateş, *a.g.e.*, s. 391.

⁴⁹ Tenik, Ali, “Ahiliğin Tasavvufi Boyutu ve Şanlıurfâ'da Ahilik İzleri”, *Marife*, yıl:2 sayı:2, Konya 2002, s. 36.

⁵⁰ Ocak, “Fütüvvet”, s. 262.

⁵¹ Hucvirî, *a.g.e.*, s. 224.

⁵² Bayram, *a.g.e.*, s. 51.

ya da bundan bir karşılık beklemek riyadır. Aynı şekilde hata ve kusurları insanlardan gizlemek, Allah'ın kınamasından çekinmek yerine insanların kınamasından çekinmek de yine riyadır.

Başkasını kendine tercih etmek olan *îsâr* ise, diğergamlık, yani "ben"liğin olmamasıdır. Abdullah Herevî, *îsâr*ı üç dereceye ayırır: birincisi, haram olmayan hususlarda vaktini boşa geçirmemek kaydıyla toplumu kendine tercih etmek ve kendini topluma adamak; ikincisi, Allah'ın rızasını O'ndan başkasının rızasına tercih etmek, yani halkın hoşuna gitmese bile Allah'ın rızasının bulunduğu şeyi yapmak; üçüncüsü ise, Allah'ın tercih ettiğini tercih etmek, yani tercihini kendi nefesine değil Allah'a nisbet etmektir⁵³ ki, bu da "ben"liğin tamamen yok olduğu diğergamlığın en üstünlük derecesidir.

Sühreverdî, *sûfileri îsâra* ve bol bol dağıtmaya sevkeden şeyin *sehâvet*, yani cömertlik olduğunu söyler.⁵⁴ *Îsâr* ise, cömertliğin en üstünlük derecesidir. İnsanlara hizmet ve yardım etme, dostlara, yolcuya, muhtaca yedirip içirme, yardım elini uzatma insanın cömertliğindedir. *Îsâr* ise, başkalarının ihtiyaçlarını kendi ihtiyacına tercih etme ve kendi ihtiyacı olduğu halde vermedir. Bu ise, *sehâvet* duygusunun gelişmiş olmasıyla ilgilidir ve kendisinde bu duygu gelişmeyen kişi *ihsan* ve *îsârda* bulunamaz. Bu açıdan *fütüvvet meşrebi* İslami ve insani bir değerdir.

Şecaat ve *sehâvet* kelimeleriyle formüle edebileceğimiz *fütüvvet*, tasavvufta bir meşreb kabul edilir. Şecaat, yiğitlik, kahramanlık *sehâvet* ise, cömertlik, fedakarlık, iyi kalpli ve iyilik sever olmak, insana ve insanlığa karşı merhamet ve sevgi dolu olmaktır. Bu açıdan *fütüvvet meşrebi*, dini ve ahlaki boyutuyla bir insanda bulunması gereken olgunluğu, yani dini-ahlaki dinamizmi ifade eder. İşte bu dinamizmi ifade eden kelime ise genç, yiğit, cömert anlamlarını içeren "feta"dır. Bir diğer ifadeyle *feta*, soyut anlamdaki dini-ahlaki dinamizmin somut göstergesidir ve şecaat ve *sehâveti* ön plana çıkaran yiğit, delikanlı, cömert, haksızlığa baş kaldıran ve hakkı üstün tutan "genç" demektir.

Bu anlamda *fetânın* Kur'an'da örneklerini bulmaktayız ve Kur'an'da "fetâ" olarak nitelendirilen kişiler için bu sıfat, dini bir mana taşıması yanında takdir edilen bir anlam ifade etmektedir. Kur'an'da Ashab-ı Kehfden bahsedilirken; "Biz sana onların başlarından geçeni gerçek olarak anlatıyoruz. Hakikaten onlar, Rablerine inanmış gençlerdi (feta). Biz de onların hidayetini artırdık"⁵⁵ denilmektedir. Yine Kur'an,

⁵³ El-Cevziyye, *a.g.e.*, c. 2, s. 249-253.

⁵⁴ Sühreverdî, *a.g.e.*, s. 316.

⁵⁵ Kehf, 18/13.

kavminin putlara tapmasını yiğitliğine sığdıramayan Hz. İbrahim hakkında; biri hariç bütün putları kırarak, geride bıraktığı putun boynuna astığı baltayı bulan kavminin ‘bunu kim yapmış olabilir’ diye düşünürken; “Bunları diline dolayan bir genç (feta) duyduk, kendisine İbrahim denilirmiş”⁵⁶, dediklerini dile getirmektedir. Bu Kur’ani ifadelere göre feta, dinin bütün dinamikleriyle donanmış bir genç olmaktadır.

Kur’an, bu bağlamda, dinin dinamizmini meslek hayatının dinamizmiyle birleştiren, bütünleştiren kişi demek olan “ricâl” den (adamlar) de bahseder: “Onlar (rical), ne ticaret ne de alışverişin kendilerini Allah’ı zikirden, namaz kılmak ve zekat vermekten alıkoymadığı kimselerdir.”⁵⁷ Yani ricâl, dünya hayatının gereğini yerine getiren, işini yapan, meslek hayatını en iyi şekilde sürdüren, ancak bunun yanı sıra Allah’ı zikirden geri kalmayan, Allah ile irtibatı koparmayan kişidir. Kur’an’ın tabiriyle bu, “adam” yani, “adam gibi adam” demektir. Bu husus, tasavvuf düşüncesinin en temel kavramlarından olan zikir kavramının en üst seviyesidir ki, bu da kısa ifadesiyle, hayatın her noktasında yaratıcı ile iletişim içerisinde olma, din ile hayatı bütünleştirmedir.

Sonuç

Her ne kadar “ahî” kelimesiyle “fetâ” kelimesi arasında etimolojik açıdan bir yakınlık söz konusu değilse de, kavram ve muhteva açısından ahîlik ve fütüvvet büyük bir yakınlık arz etmektedir. Aynı zamanda ahîliğin temel prensiplerinin kaynağı olan fütüvvetnameler, tasavvuf kaynakları içerisinde değerlendirilir. Fütüvveti tanımlayan ve fütüvvetin gereklerinden olan bazı hususlar, aynı zamanda ahîliğin de prensiplerindedir: Fütüvvet, başkalarının hak ve menfaatlerini kendi hak ve menfaatlerinden üstün tutma, insanların hatalarını görmezlikten gelme ve onlara katlanma, özür dilemeyi gerektirecek davranışlardan sakınma, başkalarını kendinden üstün görme, sözünde durma, sadakat gösterme, olduğundan başka türlü görünmeme, kendini başkalarından üstün saymama⁵⁸, insanlarla iyi geçinme, kendisini inciteni affetme ve herkese ikramda bulunma,⁵⁹ Allah için dost, Allah için düşman olma, doğruluk,

⁵⁶ Enbiyâ, 21/60.

⁵⁷ Nûr, 24/37.

⁵⁸ Uludağ, “Fütüvvet”, s. 260.

⁵⁹ Ankaravî, İsmail, *Minhâcü'l-Fukara*, Haz: Sadeddin Ekici, İstanbul 1996, s. 264; Sülemî, a.g.e., s. 92-93.

vefa, cömertlik, kötü söz dinlemekten kaçınma, iyilik yapmayı arzulama, kibir ve riyadan kaçınmadır⁶⁰...

Sonuç olarak, gerek kavram ve muhteva açısından baktığımızda, gerekse ahilikteki fütüvvet şalvarı giyme, şed bağlama, ahiliğe girişler, terfi ve merasimler gibi şekli unsurlar açısından baktığımızda ahiliğin, tasavvuf kültürünün temelleri üzerine oturtulmuş bir kurum, bir yapılanma olduğu görülmektedir.

Kaynaklar

Anadol, Cemal, Türk İslam Medeniyetinde Ahilik Kültürü ve Fütüvvetnâmeler, Ankara 1991.

Ankaravî, İsmail, Minhâcü'l-Fukara, Haz: Sadeddin Ekici, İstanbul 1996.

Arıcı, Kadir, "Bir Sivil Toplum Kuruluşu Olarak Anadolu Ahiliği", II. Uluslararası Ahilik Kültürü Sempozyumu Bildirileri, Kırşehir 1999.

Ateş, Süleyman, İslam Tasavvufu, İstanbul 1992.

Bayram, Mikail, Ahî Evren, Tasavvufî Düşüncenin Esasları, Ankara 1995.

Çağatay, Neşet, Bir Türk Kurumu Olan Ahilik, Konya 1981.

Ekici, Yusuf, Ahilik, Ankara 1993.

El-Cevziyye, İbnü'l-Kayyim, Medâricü's-Sâlikîn, Ter: Ali Ataç, Adil Bebek, Ali Durusoy, Muhammed Deniz, Muharrem Tan, İbrahim Tüfekçi, İstanbul 1990.

Erken, Veysi, "Ahilik Teşkilatının Vizyonu", II. Uluslararası Ahilik Kültürü Sempozyumu Bildirileri, Kırşehir 1999.

Gölpınarlı, Abdülbaki, "İslam ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı", İ.Ü. İktisat Fak. Mec., C. XII, İstanbul 1950.

Hucvirî, Ali b. Osman Cüllâbî, Keşfu'l-Mahcûb (Hakikat Bilgisi), Haz: Süleyman Uludağ, İstanbul 1996.

İbn Manzur, Lisanü'l-Arab, Beyrut.

Kazıcı, Ziya, "Ahilik", DİA, I, İstanbul 1988.

Kuşeyrî, Abdülkerim, Kuşeyrî Risalesi, Haz: Süleyman Uludağ, İstanbul 1991.

⁶⁰ Sülemî, a.g.e., s. 93-94.

Ocak, Ahmet Yaşar, "Fütüvvet", DİA, XIII, İstanbul 1996.

-----, "Fütüvvetnâme", DİA, XIII, İstanbul 1996.

Sühreverdî, Şihâbüddin, Avârif ul-Maârif (Tasavvufun Esasları),
Ter: H. Kâmil Yılmaz- İrfan Gündüz, İstanbul 1989.

Sülemi, Ebu Abdurrahman, Kitabü'l-Fütüvve, Tah: Süleyman
Ateş, Ankara 1988.

Tenik, Ali, "Ahiliğin Tasavvufi Boyutu ve Şanhurfa'da Ahilik
İzleri", Marife, yıl: 2 sayı: 2, Konya 2002.

Tezcan, Mahmut, "Ahilik Çerçevesinde Oluşan Türk Kültürünün
Temel Taşları", II. Uluslararası Ahilik Kültürü Sempozyumu Bildirileri,
Kırşehir 1999.

Uludağ, Süleyman, "Fütüvvet", DİA, XIII, İstanbul 1996.

-----, Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, İstanbul 1977.

EVRENSEL DEĞERLER AÇISINDAN AHİ EVRAN'IN DİDAKTİK ANLAYIŞI VE TÜRK MESLEKİ EĞİTİM SİSTEMİNE YANSIMALARI

Nihat ÇALIŞKAN*

Rüştü YEŞİL**

Giriş

Eğitim, birey ve toplum açısından önemini tarihin hiçbir döneminde yitirmemiş olgulardan biridir.Yalnızca birey ya da toplum değil tüm insanlık açısından ortak bir ihtiyaçtır.Paul Richard'ın söylediği gibi, insanın ekmekten sonra en çok muhtaç olduğu şey eğitimidir (Çıkar 2003: 138).Bilgi ve teknolojinin hızla geliştiği günümüzde, gençlerin ekmek kazanabilmeleri için iyi bir eğitim almaları gerekiyor.Bunları da doğumlarıyla birlikte getirdikleri bazı gizil güç ve yetenekler ölçüsünde elde ederek, formal ve informal eğitim süreciyle insan olma bilincine ve özelliklerine kavuşurlar

Eğitim bireyin yaşadığı coğrafyaya, sosyal yapıya, ihtiyaçlara, kültüre bağlı olarak yöresel ya da bölgesel bir nitelik taşır. Bununla birlikte insan, milletleri millet yapan bazı değerleri öğrenip benimseyerek, yaşayıp yaşatarak o milletin bir ferdi haline gelir.Çünkü Geertz'in ifade ettiği gibi insan sadece biyolojiye indirgenemez, kendi toplumsal- kültürel konumundan bağımsız insan, insan değil nörolojik bir yığındır(Sunar 1999: 48).Yani insan kendi kültür değerleriyle bir mana kazanır. Yöresel bazı özelliklerin dışında milli bazı özellikleri de kazanarak bir milletin mensubu olur. Bu yönüyle dünyada kendilerine özgü bazı değerler üzerinde oluşmuş çok sayıda millet vardır. Her millet kendine özgü değerlerle şekillenmiş, donanmış bireylerden oluşmuştur. Nasıl ki yöresel anlamda bazı topluluklar, kabileler, gruplar bazı ortak değerler çevresinde kümeleşerek milleti oluştururlarsa, bütün milletlerin bir araya gelmesiyle de insanlık kavramı ortaya çıkmıştır. İnsanlık kavramına anlam veren, meydana getiren bazı değerler ve özellikler

* Dr. Öğretim Görevlisi, G.Ü. Kırşehir Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü, KIRŞEHİR. cnihat@gazi.edu.tr

** Yard.Doç.Dr., G.Ü. Kırşehir Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü, KIRŞEHİR. rustu@gazi.edu.tr

bulunmaktadır. Buna kısaca evrensel değerler denilmektedir. Bu evrensel değerler günümüzde bilgi insan hakları,adalet, dürüstlük, hoşgörü, azim, misafirperverlik, ve kalite olarak kendini göstermektedir. Evrensel değerler, dünyada yaşayan her bir bireyin, her bir toplum ya da milletin üzerinde anlaşmaya vardığı, kabul edip benimsediği ortak kültürel oğelerdir. İnsanlık kültürünün temel aşamalarıdır. Sayıca az ancak nitelik olarak gcl ve genel kabul grmşlk özelliğini taşırlar. Her bir toplum ya da millet bu ortak kültürü benimsediği, kendi kültürüyle zleştirebildiği lde insanlık ailesinin bir ferdi olabilirken, aksi durumda bu aileden dışlanmak ve yalnız yaşamakla yüz yüze kalabilir.

Evrensel kültürün ya da değerlerin en önemli özelliği bütün kültürlerin keşişim bölgesini oluşturması ve bu kültürel dokunun oluşumda her milletin etkisi ve katkısının bulunmasıdır. Bu katkı oranına bağlı olarak milletler bir taraftan kendi kültürünü yayarak gelişip gclenmekte diğer taraftan diğer toplumlar ve milletler üzerinde daha etkin konuma gelmektedirler İnsanlığa katkı sunabilmek için milletlerin yapması gereken işlerden biri de evrensel değerler üretmek ve evrensel kültüre, evrensel değerlere kendi kültürel renklerini verebilmektir.

Milletlerin tarihi incelendiğinde görülecek ki, dünya milletleri üzerinde gcl olunan dönemler, evrensel değerlerin üretildiği dönemlerdir. Bugün Amerika'nın ya da Avrupa devletlerinin gücünün altında yatan önemli nedenlerden biri, evrensel değerlere sağladıkları katkı ya da bu değerlere sahip olma gayretidir. Yunanlıların kendini tanımlarken Greek kültürüne dayanak olması, evrensel kültür içindeki varlığı ve katkısını vurgulamaya çalışması bu yüzdendir.

Türk milleti de evrensel kültüre önemli katkılar sağlamış milletlerden biridir. Türk tarihi incelendiğinde de görülecektir. Düşünsel anlamda gelişmiş, evrensel kültüre katkı sağladığı dönemlerde Türk milleti her yönüyle gclenmiş ve gelişmiştir. Ne zaman ki, sorgulayamadık, insanımıza problem zme , mesleki bir beceri ve estetik yönden ona adaleti, drstlği, insan haklarını, hoş gry,azmi bilgi ve kalitenin gcn veremedik, o zaman yolumuzu kaybettik.

Bu nedenle millet olarak bizler, geçmişe bakıp hamasi dünyalarla övünerek zaman geçirmeyi bırakıp yeni evrensel değerler üretmek zorundayız. Bu konuda tarihimizi etraflıca incelemek bizim için iyi başlangıç noktası oluşturur. Türk tarihinde yaşamış nc insanlar, üretken insanları tanımak anlamak ve onlarla bütünleşmek, ürettiğimiz değerlere yenilerini katmak ya da geliştirmek, çağın ihtiyaçlarına göre yeniden yapılandırmak, her Türk insanının, özellikle eğitimcilerin ve de bilim adamlarının önemli görevleri içinde yer almaktadır.

Eğitim, bilim, teknoloji, kalite ve insan haklarına değer veren ũlkeler ve kũltũrlerin insanları huzur ve refah içerisinde yaşamaktadırlar.Eğer ilerlemek, yũkselmek, yeni bir medeniyetin oluşumuna katkı sağlamak istiyorsak, kendi kũltũrel değerlerimizle, insanlığın ortak değerlerini birleştirerek daha mutlu bir gelecek yakalayabiliriz. ũnkũ insanlık her tũrlũ medeniyetten istifade etmeyi ve onu yakalamaya çalışmaktadır. Bugũn bilim ve teknoloji, gũnlũk yaşamımızın temelini oluşturan insanların değer yargılarını ve davranışlarını belirleyen en ũnemli etkenlerden birisi olmuştur. Bilim ve teknoloji bireylerin yaşama Şeklini değiştiren çok geniş bir etki alanına sahip bulunmaktadır (Sezgin 1975:1).

Bu çalışmada hem Tũrk milletinin hem de tũm insanlığın sahip olduğu ve paylaştığu değerlerin ũreticilerinde biri olan Ahi Evran ũzerinde bazı tespitler yapılmaya çalışılmıştır. İnsanlık içinde konumumuzu, gũcũmũzũ belirlemek, evrensel değerler içerisindeki katkılarımıza vurgu yapmak ve kũllenmiř ũzgũvenimizin ũzerindeki tozların kaldırılmasına katkı sağlamak amaçlanmıştır. Ancak burada Ahilik felsefesi çerçevesinde Şekillenen değerlerin bir listesini çıkarmaya çalışmayıp, daha çok ahilik eğitim anlayışında bu değerlerin nasıl hayat bulduğu ve yetişen nesle aktarımın nasıl yapıldığu konusu ũzerinde durulmuştur.

Bu alışma Ahi Evran'ın eğitim anlayışındaki evrensel değerlerle sınırlıdır. Gũnũmũzde doğruluğu kabul edilen bazı eğitsel değer ya da uygulamalarda ahiliğin eğitsel değer ve uygulamalar arasındaki ilişkiye dikkat çekmekle yetinilmiştir.

Bu arada gũnũmũz Tũrk mesleki eğitimin oturduğu ya da oturtulması gereken temel değerlere de atıflar yapılarak bazı uygulama yanlışlık ya da sorunlarına da parmak basılacaktır.

Ahi Evran'ın Didaktik Anlayışı ve Tũrk Mesleki Eğitim Sistemine Yansımaları

Kendi ũz kũltũr varlıklarımızın derinliklerine inildiğinde Ahiliğin gũnũmũz evrensel değerlerine kaynaklık ettiği ve gelecek yũzyıllarda da bũtũn zamanlara uyum sağlayan bir format içerdiği anlaşılmaktadır.Ahilik gũnũmũz evrensel değerleri ile uyum gũsteren,dũnyada bir benzeri bulunmayan bir kũltũr ve medeniyet hazinesidir(Demir 1990: 7).Zira medeniyetleri yaratanlar kũltũrlerdir.

Tarihe bakıldığında, Tũrk eğitim sistemine değerler ũreten ve aynı zamanda bu değerleri kurmuş olduğu sistemle hayata geçiren ũnemli Şahsiyetlerden biri de Ahi Evran'dır.Onun didaktik anlayışı insanın

şekillendirilmesinde bir çok evrensel değerler içermektedir. Özellikle Mesleki eğitim alanında günümüze ışık tutan, iş ahlakı anlayışı ile eğitim tarihimize önemli bir kuramcı, eğitimci ve lider olarak karşımıza çıkar.

Ahilik anlayış ve uygulamalarına bakıldığında da kendisine özgü bazı değerler silsilesinin olduğu ve bunların büyük kısmının evrensel değerlere örtüştüğü grlmektedir.

Ahilik teşkilatının asıl amacı adalet, hoşgörü, dürüstlük, kalite, bilim ve bilgiyi insanlığın hizmetine sunmaktır. Bu felsefeden hareketle Türkler Türk bilim felsefesi ile çağın en yüksek medeniyetini yüzyıllarca yaşatmışlardır.

Bir sistem olarak Ahilik, kk esnaf, usta, kalfa ve çırakları içinde olan onların dayanışmaları kadar mesleklerini dürüstlük ve özenle yapmalarını ayrıca eğitilmelerini amaçlayan bir lonca teşkilatı olarak tanımlanabilir. (Akyüz, 1997: 45) Günümüz esnaf odalarına benzetilebilir. Ancak günümüz esnaf odaları mesleki dayanışma duygusu üzerinde odaklanmışken ahilik teşkilatı bunu açarak erdem ve fazilet toplumu oluşturma üzerinde yoğunlaşmıştır. Doğruluk, hakkaniyet, işin ehli tarafından yapılması, ehliyet liyakat ahilik kavramının orijin kavramlarıdır (Dönek 2000: 39). Ahilik oluşumu, bu kavramları bilgi düzeyinde tutmayıp uygulama boyutuna taşıma yollarını da etkin olarak kullanmıştır. Ahilik tam bir eğitim yuvasına bürünmüş mesleki bir okuldur.

Ahilik eğitim sistemi iş dışında ve iş başına yapılan eğitim olmak üzere iki temel esasa dayanmaktadır. İş dışında yapılan eğitimin içeriğinde ahlak esasları, okuma-yazma, örgütsel kural ve gelenekler ve temizlik, düzenli olma, doğruluk ve dürüstlük gibi konu alanları ve şiir, ilahi gibi sanatsal ve edebi etkinlikler kapsıyordu. (Akyüz 1997:45) .

Bunun dışında muallim Ahi ya da pir denen öğreticiler örgüt mensuplarını, hırsızlık, gıybet, cimrilik, ayıp veya kusur araştırma, şehvetle bakma, emanete hıyanet, yalan söyleme, sözünde durmama, kin, ihanet, katılık, büyüklenme, ikiyüzlülük, liyakat, zina, içki içme, haram yeme, tükürme, smkrme gibi olumsuz davranışlardan uzaklaştırmak için mücadele ediyor, eğitim veriyordu. (Akyüz 1997:46) Ayrıca bu eğitim süreci içerisinde beden eğitimi ve silah kullanımının eğitimi de bulunmaktadır. Kısaca iş başında verilen eğitim bireyin, bütün yönlerini olumlu yönde geliştirmeye dönüktü. İnsanın zihinsel gelişimi ile yetinmeyip sosyal, ruhsal, ahlaki, bedensel yönlerden de gelişimini sağlayarak bütün ve dengeli bir kişilik eğitimi veriyordu. Bu eğitim

süresinden geçen bireyler eline, diline, beline ve gözüne hakim olma düsturları öğretiliyordu.

Ahilik eğitimin diğer bir boyutu olan iş başında eğitim sürecinde ise özellikle dürüst çalışma, müşteriye saygı gösterme, onu aldatmama, üretimi ve kaliteyi artırma, komşu esnafların kazanmalarını isteme, çırakları iyi yetiştirme tutum ve davranışlarının geliştirilmesi amaçlanıyor;dükkanları sabahları erken açma gibi düzen alışkanlıkları kazandırılmaya çalışılıyordu. Ayrıca bu davranışlara uygun davranılmaması halinde dükkanı kapatma, selam ve yardımı kesme, ikram yapmama ve kurban kesmeye zorlama gibi eğitsel ve insanı niteliklere uygun cezaları kapsıyordu (Akyüz 1997:46)

Bu anlayışa göre din, dil,ırk farkı gözetilmeksizin herkese kucak açılmış ve eşit davranılmıştır.Çalışmak ve üretmek, alın teri ile kazanmak Ahilikte bir ahlak kuralıdır.Bunun için herkesin mutlaka bir mesleği ve işi olmalıdır.Ahilik iş ve meslek Ahlakı, kabul edilmesi mecburi kurallar haline gelmiştir.Kendinden önce toplumun menfaatini düşünmek ve kollamak, hak ettiğinden fazlasını istememek kanaat ve tevazu ölçüleri içerisinde “hırs” ve “tama” dan uzaklaşmak, kendi yeteneğine uygun bir işle meşgul olmak, birliğin ve beraberliğin korunması için dayanışma içerisinde bulunmak Ahiliğin mutlaka uyulması gereken etik bir normu olarak kabul görmekteydi.

Ahilik teşkilatı içerisinde “hoşgörü” her sahada etkin olan bir davranış biçimi olarak yaşanmıştır.Kavga ve çatışmaların yerine, değişim ve barış ortamıyla bireylerin yetişmesinde eğitimin temel ilkelerinden biri olan “tolerans” Anadolu da yaşayan her kesimin düşüncelerini bir potada eriterek yepyeni yardımlaşma, misafirperverlik,cömertlik anlayışını esas alan düsturların filizlenmesinde önemli rol oynamıştır.

Ahilik teşkilatının en önemli ilkelerinden bir tanesi de, üretilen ürünlerin kusursuz ve tam olarak üretilmesidir.Ahilik sisteminde bir malın üretiminden tüketicinin eline geçene kadar üretimin her safhası bütün çalışanların sorumluluğu altındadır.Ayrıca oto kontrol sistemi ile malın kalitesi sürekli denetlenir.Mal üretiminde dürüstlük temel prensiptir.Gelişmiş ülkelerde bugün Almanya ve Japonya’ya bakıldığında iş yerinde tam dürüstlük ve ahlaklılık özveri ile çalışmak iş disiplininin kaçınılmaz ögesidir.Gelişmiş ülkelere bakıldığında, “dürüstlük” bir kültür edinimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Üretilen bütün mallarda kalitenin ön planda tutulduğu görülmektedir.

Avrupalı Türkologlar arasında (Ahi Baba) olarak tanınmış,Alman bilim adamı Franz Taeschner, Türkiye’ de Ahilik üzerine doktorasını

yapmıştır. Türkiye'ye sık sık gelip Kırşehir'i ziyaret etmiştir. Taschner'in Ahilik üzerine yaptığı araştırmaların, Alman Mesleki Eğitiminin gelişmesine bryk katkı sağladığı bilinmektedir. Almanya'nın kalkınmasında, sanayi üretim birliklerinin önemli rolü olduğu bu birliklerin mesleki teknik eğitime bryk önem atfetmeleri nedeniyle bireylerin yönlendirilmesi sonucunda, yeteneklerine uygun her Alman genci bugün bir beceri ve meslek sahibidir. Çünkü çağdaş toplumda böylesine önemli etkileri olan teknoloji ve onun getirdiği yenilikler, eğitim alanına da yeni görevler yüklemekte, bireylerin ileride edinecekleri mesleklere daha bilinçli olarak yönlendirilmesini gerekli kılmaktadır, eğitim alanında ortak değerlerin kazandırılmasının yanında "Teknoloji Eğitimi" ne de gereken yerin ve ağırlığın verilmesi ile mümkün görölmektedir (Doğan 1983: 38-40). Montaigne eserlerinin birinde "Benim talebem dersleri kuru kuruya tekrar etmekle kalmayacak, aynı zamanda tatbik edecek onları uygulamalı olarak tekrarlayacaktır." şeklinde betimlemektedir. (Kanad 1963: 12) Yani bilgiye tatbikat eklenmeli, okuldan mezun olan gençler; faal, çalışkan ve hayatın her işine elverişli olarak yetiştirilmelidir. Bilim ve Ahlakı esas alan Alman eğitim sistemindeki bu düşünce tarzı esin kaynağını Ahilik felsefesinden almaktadır.

Türk Milli Eğitiminin temel ilkeleri gözden geçirdiğinde, ferdin ve toplumun ihtiyaçlarının baz alınması, bireylerin kabiliyetleri doğrultusunda yönlendirilmesi veya yöneltilmesi hususu teorik olarak benimsenmiş olsa da, pratikte bunun uygulanmasında güçlük çekildiği ve başarısız olduğu gözlenmektedir. Temel eğitimde istidatları belirlenemeyen gençlerin ne akademik bağlamda ne de mesleki eğitim çerçevesinde, yönlendirilemediği görölmektedir. Bir ülkenin her türlü sanat dalında yetişmiş insan gücüne ihtiyaçı vardır ve çocuğun ihtirasla ve heyecanla bağlı olduğu hareketlerini önlemek onu, herhangi bir güzel sanatla uğraşmaya sevk etmekle mümkün olur. Akademik performans gösteremeyen gençlerin bryk bir kısmının mutlaka mesleki eğitime yönlendirilmesi ve her birinin belli bir sanat ve meslek alanıyla meşgul olması gerekir ki, toplumun ihtiyaçı duyduğu iş gücü giderilebilsin ve bireyler aldıkları eğitim sonucunda hayatlarını idame ettirebilsinler ve fikirlerinin geliştirilmesini, davranış ve duygularının düzenlenmesini hedefleyen, düşüncede, söz ve eylemde tutarlı olmayı öğrenebilsinler ([http:// www.ahilik.gen.tr/eğitim/ index.html](http://www.ahilik.gen.tr/eğitim/index.html)). Eğitimin amacı, insanları yetenek ve istidatlarına göre yetiştirmek ve onlara birer meslek kazandırmaktır. Ancak bu şekiide gençler ülkelerine ve ailelerine yardımcı olabilirler. Ahi Evran'ın kurduğu Ahilik teşkilatının eğitim anlayışı bu temel görüşe dayanmaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Ahilik, amacından, işleyişine, teorisinden uygulamasına, felsefesinden yaşanmişlığına kadar girdi, işlem, çıktı ve dönüt öğelerine kadar tam anlamıyla bir sistem niteliği taşımaktadır. O hem sosyal, hem felsefi hem de eğitsel bir sistemdir. Bizler ačíısından en önemli özelliği de bizim değerlerimiz üzerine kurulmuş ve yaşama gečíirilmiş bir sistem olmasıdır. En az Avrupalılar, Amerikalılar kadar bizlerin de incelemesi, dersler çıkarması, çağımıza yaşanan mesleki ve sosyal sorunların bir çoğuna ilişkin üretilmiş çözümlerden yararlanılması gereken tarihi bir olgudur. Bu nedenle;

Bugün Türk eğitim sistemi, teorik bilgi bombardımanından kurtulup, evrensel değerler ve daha fazla uygulamalı eğitime yönelmelidir. Bugün evrensel boyutta bireylerin yetiştirilme tarzı incelendiğinde yetenekleri doğrultusunda yönlendirilemeyen, herhangi bir mesleki beceri kazanamamış, ahlaki değerlerden yoksun gençlerin kaliteli bir yaşam sürdürme şansları mümkün görülmemektedir. Ahilikte ruhun terbiyesi, modern eğitimde estetik ruh dediğimiz davranış kalıplarını Türk Milli Eğitim Sistemine yerleştirilmesi zorunludur.

Mükemmel ve müreffeh bir toplum hayatı oluşturmak isteniyorsa, gençlere mutlaka bir beceri kazandırılması zaruridir. Zira mesleği olmayan bir kişinin başkasına faydası olması düşünülemez. Toplumun mutluluğu ve gücü ancak bir bireyin meslek sahibi olarak toplumsal hayata katkı sağlamasıyla mümkün olabilmektedir. Yani gençler maharetli olmalıdır.

Türk Mesleki ve Teknik Eđitim sisteminin geliştirilmesinde kullanılabilecek, orjini Türk tarihine dayanan sağlam ve işlerliği test edilmiş bu temel ölçütlere sahip çıkılmalı ve kısa sürede hayata gečíirilmelidir. Global dünya yeni sosyal modeller ararken bizde onlara örnek olabilecek argümanlara sahibiz.

Bir felsefeci ve eğitim ideoloğu olan Ahi Evran, evrensel eğitimin formatını yüzyıllar öncesinde ortaya koyan ve uygulayan bir eğitimcidir. Günümüzün temel evrensel değerleri arasında sayılan adalet, dürüstlük, hoşgörü, sevgi, sabır, azim ve kalite gibi kavram ve değerler, onun sisteminin temel argümanlarını ve yaşam kaynağını oluşturmaktadır. Bir başka deyişle Batılı ülkelerin son birkaç yüzyılda terennüm etmeye başladıkları bu temel değerler, asırlar öncesinden Ahilik felsefe, yaşam ve eğitim sisteminde bizzat yaşamış ve yaşatılmış değerlerdir. Bu nedenle, şayet ilerlemek, ve dünyada yalnız değilsek, insanların mutlu olmasını,

maddi ve manevi zenginliği yakalamak istiyorsak, kendi kùltür değerlerimizle, evrensel değerleri sentezlemeliyiz. Nitekim ulu Önder Atatùrk, Cumhuriyetin kurulmasından sonra genelde tüm eğitimin niteliğinin yaşam koşullarına uygun, üretici bir eğitim olarak nitelemiştir. Eğitimde uygulanacak yöntemi şöyle dile getirmiştir: Eğitim ve öğretimde uygulanacak yöntem, bilgiyi, insan için gereksiz bir süs, bir baskı aracı ya da bir uygarlık zevkinden çok yaşamda başarıya ulaşmayı sağlayan işe yarar ve kullanılabilen bir araç durumuna getirmektir şeklinde ve öğretmenden, eğitimciden yoksun bir toplum henüz millet olma kabiliyetini kazanmamıştır. Ona bir toplum denir. Millet denemez. Bir toplum millet olabilmek için mutlaka eğitimcilere, öğretmenlere muhtaçtır” söylemini ruhumuzun derinliklerine kazıyarak öğretmen ve akademisyenlere gereken maddi ve manevi değer verilmelidir. Çünkü milletleri kurtaracak olan bilimdir, fendir, ahlakıtır (Tekişık “YTY”, 4).

KAYNAKÇA

Akyüz, Yahya. (1997). **Türk Eğitim Tarihi**, 6. Baskı, İstanbul:Kùltür Üniversitesi Yayınları.

Çıkar, Kenan. (2003). “Çağdaş Polisiye Gereker Objektifinden Üst Düzey Yönetici Eğitimi” **Polis Dergisi**. 34, 134-142.

Demir, Galip. (1998). **Türk Kùltürü Ahilik**, İstanbul: Ahilik Araştırma ve Kùltür Vakfı Yayınları No: 9.

Doğan, Hıfzı. (1983 E) **Teknoloji Eğitimi**, Ankara Üniversitesi,Eğitim Fakùltesi Yayını,Ankara

Dönek, Ekrem. (2000). **Ahilik**. Kayseri: Kayseri Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliği Yayını.

Kanad,Fikret.(1963).**İş Pedagojisi**,Mili Eğitim Basımevi,Ankara.

Sezgin,İlhan.(1975). **Endüstriyel Sanatlar ve Teknoloji Eğitimi**,Ankara

Sunar,İlkay.(1999). **Düşün ve Toplum**, Doruk Yayınları, Ankara.

Tekişık, H.Hüsnu. (YTY). **Öğretmen Adaylarına Son Ders ve Genç Öğretmenlere Mesaj**, Ankara: Öğretmen Hüseyin Hüsnu Tekişık Eğitim Araştırma ve Geliştirme Vakfı Yayınları 7.

[http:// www.ahilik.gen.tr/eğitim/index.html](http://www.ahilik.gen.tr/eğitim/index.html).

AHİLİK VE İDEAL İNSAN ARAYIŞI

İsmet ÇETİN*

Ahîlik kavram ve kurumu ile ilgili çalışmalar, içinde bulunduğumuz toplumun sosyal yapısı, bu çalışmaları yapan araştırmacı,bilim adamı ve diğer çalışanların hakim olduğu bilgi sahası ve mensup oldukları fikir kulüplerine göre şekillenmiştir. Bu çalışmalardan edindiğimiz bilgi kısaca şudur. Ahîlik, Orta Doğu kaynaklı, Türkiye sahasında yeni bir şekle bürünmüş, toplumun o dönemdeki hayat tarzında kolaylık sağlayan, fertlerin bir arada yaşama iradesi kazanmasına yardımcı olan bir kurum; kimi zaman bir esnaf teşekkülü, kimi zaman tasavvuf vadisinde var olan iman etme biçimi, kimi zaman gâziler birliğidir (OCAK,1996).

Ahîliğin tarihî gelişimine bakıldığında zaman, onun Arap kültürü içinde fütüvvet geleneğine bağlı olarak ortaya çıkmış, oradan bütün Ortadoğu ve Kuzey Afrika kültürlerine geçtiği görülür. Eli açıklık, kahramanlık, iyi huyluluk, doğru olma gibi özellikler taşıyan bu kurum, Türk kültür çevresi içinde de kabul görmüştür. Köprülü, meddah hikâyelerinden bahisle,bu hikâye geleneğinin Fars-Hint , İslâm-Arap, yerli ve millî malzemeleri üzerine bina edildiğini ifade etmektedir. Biz de buradan hareketle, İslâmiyet'in kabulünden sonraki dönem Türkiye sahası Türk kültürü içinde önemli bir yeri olan ahîliğin, İslâm-Arap kaynağından gelip yerli ve millî unsurlarla beslenerek kendine mahsus bir karaktere kavuştuğunu söyleyebiliriz.

Hunlar döneminden beri takip edebildiğimiz, erdemliliğin ön planda olduğu ve savaş sanatı ile temayüz eden Alp ve bunların organize olduğu alplik teşkilatı, batıya olan Türk göçleri ile Türkiye sahasına taşınmıştı. Yeni bir din ve medeniyet kabulünü yaşayan Türk toplumu mutlaka mensup olunan medeniyete ait bir toplum yaratmayı da düşünecektir. Toplum yapılanmasında, Türkistan sahasından getirilen

---

* Doç. Dr., G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği Böl., ANKARA.

millî unsurlar, bunların içinde de alp tipi, yerli ve İslâmî-Arabî ve kısmen Farsî unsurlarla beslenerek yeni bir terkip halinde ortaya çıkmıştır. Gerek sosyal hayatta, gerekse edebiyat eserinde karakter veya tipin, belli bir düşüncenin ideal insan şeklinde temsil edilmesi, ya da hayatın özellik ve önem taşıyan bir devresini sembolize ettiğini biliyoruz.¹ Bizim sosyal hayatımızda da çeşitli kesimleri temsil eden belli tipler meydana gelmiş, her medeniyet değişikliğinde, bir medeniyetten başka bir medeniyet dairesine geçişte bu tiplerde de değişiklikler olmuştur (KAPLAN, 1985: 28).

Âşıkpaşazâde Tarihi'nden mülhem olarak târih araştırmacıları, Osmanlı Devleti'nin kuruluş döneminde, hem devletin kuruluşunda, hem de toplumda etkili olan dört zümreden bahsederler. Bunlar; Ahîyân-ı Rûm, Bâciyân-ı Rûm, Abdâlân-ı Rûm ve Gâziyân-ı Rûm'dur. Bunun dışında fakihler başta olmak üzere başka zümrelerden de bahsetmek mümkündür (OCAK1999: 242). Bütün bu zümrelerin şüphesiz kendilerine mahsus özellikleri ve toplum içinde görevleri bulunmaktadır.

İslamiyet'in kabulü ile yerleşik hayatı benimseyen Türkler, gerek devlet, gerekse toplum hayatında bir takım değişiklikler yapmak mecburiyetindedirler. Bu mecburiyet, eski toplum yapısının benimsemiş olduğu inanç ve bu inanç yapısından kaynaklanan bazı müesseselerin, yeni inanç ve inanç tarzının belirlediği hayat tarzı içinde kabul görmemelerine yol açar. Bunun yerine yeni, ama kökü eskiye dayanan bazı müesseseler teşekkül etmiştir. Bunlardan birisi de ahîlik olarak görülür. Zira, Türkiye Selçukluları döneminde toplum dört gruba ayrılmaktadır. Bunlar; âyanlar, devlet memurları, bilim adamları ve ahîlerdir. Yeni vatan kılınmaya başlanan Türkiye'nin Türkiye'nin sosyal yapısı gereği erdemlilik ve mücadeleci duyguların zirvede olma hali, eski alplık anlayışının toplum bünyesinde varlığını da mecbur kılmaktaydı. Başlangıçta grup kültürel yapısı olarak ortaya çıkan ahîlerin dinî-ekonomik fonksiyonu ile toplum hayatını şekillendirdiğini görmekteyiz. Özellikle şehir merkezlerinde bulunan sanayii erbabı ve tacirler, gerektiği zaman askerî kuvvette de yer almaktaydılar. Bunlar, yine grup kültürel yapısında, başta Vefaîlik olmak üzere çeşitli tarikatlara bağlıydılar ve hemen hepsi, ahî ocaklarında toplanmışlardı. Hal böyle olunca, sosyal hayatta tarikat mensubiyetinden kaynaklanan ayrılıklar, ahî zâviyelerinde gideriliyordu. Bu yönü ile ahîlik, sosyal yapının birliğini, yapı içindeki dengeyi sağlıyor (SEVİM-YÜCEL, 1990:), toplumsal kültür unsuru olma özelliği kazanıyordu.

¹ Daha geniş bilgi için bkz. Necip el-Keylanî , **İslâmî Edebiyata Giriş**, (Çev. Ali NAR), İstanbul 1988

Müslüman bir çevrede kabul gören ahilik, tabii olarak İslam ahlakını esas alacaktır. Bir taraftan yeni bir dini kabul edip, onun prensiplerine göre hayatını tanzim etmek, bir taraftan kitâbî olandan çok şifahî kaynaklardan beslenen din bilgisi, toplumu ideal olan grup veya gruplara teveccüh edecektir. Konumuz olan ahilik ve bu müesseseye mensup ahiler, toplumun önündeki örnek grup olma özelliğindedir. Bu örnek oluşu ise cemaat şuurunu anlayışını aşır, menfaat birliğı yapısına geçmeye, toplumsal ve millî özellikler arz eden kültürün meydana gelmesine vesile olur (GÜLLÜLÜ, 1977: 93). Kültürün oluşması, kişilerin tek tek kültür edinmesini ve sonunda kültürel kimlik kazanmasını sağlar. Ahilik, fütüvvet müessesesi olmaktan çıkıp ahilik haline geldikten, yani Türk toplum yapısı içinde organize olduktan sonra, grup, cemaat veya cemiyet şuurundan, milletin bütününe şamil hale gelmiş, böylece Türk milletinin ortak menfaatine matuf bir özellik kazanmıştır. Toplumun daha iyi yaşamasını sağlamak için getirilen ahlak kuralları şekillenmiş, toplum örnek ahî tipinin benimsediğı ahlak kurallarını benimsemekte tereddüte düşmemiştir. Bunlar; gayr-i meşrû ilişkilerden, yasaklanmış yiyecek ve içeceklerden, iftira ve dedikodudan, görülmemesi ve duyulmaması gereken şeyleri görmek ve duymaktan, kötülük yapmaktan ve dünya nimetlerine bağlanmaktan kaçınmak şeklinde formüle edilen kişinin kendi dışında, çevresine karşı yapmaması gereken davranış özellikleridir. Bir de kişinin kendine ait içe dönük ve kapalı kuralları bulunmaktadır. Bunlar; cömertlik, tevazu, alçakgönüllülük, bencil olmama, realist düşüncedir. Bu kurallar da insanın şahsiyet oluşumunu şekillendirdiğı ve kişiyi içinde bulunduğu toplumda saygın hale getirdiğı için önemli prensipler olarak kabul edilmektedir (GÜLLÜLÜ, 1977: 93) .

Standart insan tipi yetiştirme iddiası bulunmayan toplumlar, hassaten ahiliğın organize olduğı dönem Türkiyesinde, ahiliğın sivil toplum örgütü olmasının yanında ticaret ve tarikat görüntüsünün olması, toplumun her katmanına nüfuz etmesine vesile olur. Böylece bir yandan kendi ahlak anlayışını yerleştirirken, bir yandan da ahlak anlayışı içinde var olan eşitlik /adâlet ilkesini vaaz etmek fırsatını doğurur. Adâlet, başta devlet olmak üzere, devlete bağılı kurumlar ve devlet dışı kurumlar arasında hizmetlerin eşit dağıtılma ilkesini havidir. Eşitlikler, ferdî eşitlikler, grupların eşitliğı ve topyekun toplumun eşitliğı anlamındadır. Kişinin, kendine ve içine doğduğı çevreye; grupların, grubu meydana getiren üyelerine ve grubun mensup olduğı topluma karşı davranışları, eşitliğın toplumun tamamına şamil olmasını sağlar. Toplum, tarafsızlık, dürüstlük, sorumluluk, bağılılık ve sevgi üzerine bina edilmiş bir hukuk üstünlüğü yaratır. Bu ise ister yazılı hukukta bulunan kurallar, ister

töreden gelen kurallar manzumesi olsun, bütün kuralların toplum hayatına egemen kılınmasıdır. Kişinin ve daha büyük olan toplumun bu prensipleri uygulaması, aynı zamanda kendi hak ve özgürlüklerinin de elde edilmesi anlamına gelir. Bütün bunların kaynağı ise, İslâmî ve bazı Arabî unsurlar ile Bozkır medeniyetinden beri var olan Türk hayat tarzıdır. İslamiyet, fertte beden ve ruh birliğini, hayatta maddiyat ve maneviyat birliğini, fert ve toplum hayatında ülkü birliğini, insanlar arasında gaye birliğini esas kabul eder. İslam adaletinin dayandığı temeller ise, mutlak vicdan hürriyeti, insanlar arasında tam eşitlik ve sağlam sosyal dayanışmadır. Kur'an-ı Kerim'de birçok âyet ile açıkça ifade edilen adalet ilkesine şu iki âyeti örnek vermek yeterli olacaktır: “*Mü'min erkekler de mü'min kadınlar da birbirlerinin dostları? Yardımcılarıdır. Bunlar (insanlara) iyiliği emrederler, (onları) kötülükten vaz geçirmeye çalışırlar...*”² “*Biz kıyamet gününe mahsus adalet terazileri koyacağız. Artık hiç kimse hiçbir şeyle haksızlığa uğramayacaktır. (O şey) bir hardal tanesi kadar bile olsa onu getiririz (mizana koyarız). Hesabçılar olarak da biz yeteriz.*”³

Ahîlik, yukarıda da izah etmeye çalıştığımız gibi bir yandan Türkistan sahasından beslenirken bir yandan da İslâmiyet başta olmak üzere yeni yerleşilen yerdeki çevre kültürlerden etkilenmiştir. Bozkır medeniyetinden yerleşik hayata, hayvancı toplumdaki tarım toplumu yapısına geçme, dolayısıyla topyekun bir medeniyet değişikliği macerası yaşama gayret ve arayışları içinde, kendine mahsus bazı prensipleri ortaya koymak mecburiyetindeydi. Daha çok bir esnaf teşekkülü biçimiyle incelenen ahî zümresi, bir yandan toplumun manevî mimarları, bir yandan da savaşı karakterleri ile dönemin sosyal hayatında yerini almıştır.

İbnî Batuta, Seyahatnâmesi'nde, konakladığı yerlerde karşılaştığı ahîler ile ilgili, onların daha çok ticâret erbabı olduklarını ifade eder. Âşıkpaşazâde ise ahîlerden âlem-i rabbânî ve dervişler olarak bahsetmektedir. Baba Muhlis, Tabduk Emre, Yunus Emre ve Dâvûdî Kayserî gibi dervişler arasında Ahî Evran'ın da adı geçmektedir. (Âşıkpaşazâde, 2003: 296). Yine Âşıkpaşazâde, “ Orhan Gazi'nin Bursa'nın fethinde Şeyh Mahmud adında bir Allah dostu ve Edebalı'nın

² Kur'an-ı Kerim, Tevbe Sûresi, a: 71

³ Kur'an-ı Kerim Enbiya Suresi, a: 47

kardeşinin oğlu Ahî Hasan'ın görev aldıklarını söylemektedir (Âşıkpaşazâde, 2003: 84).Yine aynı kaynak, Düzme Mustafa'nın Bursa'ya yönelmesi üzerine Ahî Yakub ve Ahî Kadem'in bunlara karşı gittiğini, çeşitli hediyeler vererek Bursa'yı bir yağmadan kurtardığını bahsetmektedir (Âşıkpaşazâde, 2003: 170-171). 13. yüzyılda Kayseri'nin Moğol istilasına karşı savunulmasında ahilerin direnişi söz konusudur (TORUN, 1998: 15). Uzunçarşılı ise ahilerin bu savaşçı karakterlerinden bahsederken, onların mahallî güvenlik birimlerini oluşturduklarını ifade etmektedir (UZUNÇARŞILI, 1967: 204) Bunların dışında ahî zaviyelerinin planlı birer eğitim kurumu olduklarını, burada muallim veya emirlerin eğiticilik yaptıklarını bilmekteyiz. (ÖZTÜRK, 1988: 140-141). Bu örnekler, ahilerin toplum hayatında, gerektiği zaman farklı fonksiyonlar üstlendiğini ve muhtelif görevler aldıklarını göstermektedir.

Toplumun organize olmasını, organize olmak suretiyle de bir arada yaşamasını sağlayan devlet yapılanmasında rol oynayan, teşkilatlanan devlet yapısı içinde fonksiyonel olan ahilik, dönemi içinde sağlam temeller üzerine bina edilmiş bir fikir sisteminin ürünüdür. Bundan dolayı da ahilik kurumu, yüzyıllardan beri varlığını sürdürmüş, değişen yapıyla da olsa günümüze kadar gelebilmiştir. Hem öyle güçlü bir yapılanma özelliği göstermiş ki, zaman zaman devlet yönetimine alternatif olmuş, "Otuz iki lonca bir olunca, sadrazamı düşürür" tabirini yaratmıştır (ÇETİN, 1999: 93). İşte böylesine köklü ve uzun zaman içinde yaşamayı başaran bu müessesenin temsilcisi olan ahî tipi, fütüvvet-nâmelerde bahsi geçen fütüvvet âdâbı ile terbiye olunmak mecburiyetindedir. Yüz yirmi dört peygambere hürmeten yüz yirmi dört edeb sayılmıştır ki, bunlara uymamak edepsizlik olarak kabul edilir. Bunlar; Taam yimek (12), su içmek (3), söz söylemek (4), don giymek (5), evden çıkmak (4), yol yürümek (8), mahallede yürümek (4), bazarda yürümek (5), nesne satın almak (3), eve nesne getürmek (3), eve girmek (5), oturmak (3), konukluğa varmak (3), beğler katına varmak (5), teferrüce varmak (3), adem okumak (3), hamama girmek (6), su dökmek (10), hasta ziyareti (5), gazaya varmak (6), makbereye varmak (4), dōřekte yatmak (4), dōřekden kalkmak (3), bardağa su koymak (2), başmak çevürmek (2), mescide girmek (3), mescide oturmak (3), mescidden çıkmak (3)tır (TORUN, 1998: 242-253). Bu âdâb ve erkâna uymak; toplumla bir arada yaşama tahammülüne sahip olmak anlamındadır. Ahî zaviyelerinde toplumun her kesiminden insana rastlandığını, buna sebep ise ahlak temizliği ve iyilik düşünmenin merkezi meydana getirdiğidir (OCAK, 1988: 141). Dolayısıyla iyilik merkezli bir anlayışın hakim olduğu toplum yapısında dışa dönük, ben duyusundan kurtulup biz olma Őuuruna ulaşmış insan anlayışının hakim

olduğu görölmektedir. Biz Őuuruna ulaşan toplum fertleri ise ortak davranış özellikleri sergilerler. Zümre olarak sahip olunması gereken vasıflar Burgazî'de dokuz, Seyyid Hüseyin'de otuz iki, Radavî'de otuz üç, Abdulkadir'de on beş maddede toplanmıştır ki, bunlar fertten başlayıp zümreye, oradan da bütün toplumun sahip olması gereken vasıflar olarak kabul edilir. Yine toplumun ahlak sistemi içinde bazı yasaklar bulunmaktadır ki bunların sayısı on yedi madde halinde tespit edilmiştir. Kapalı kapılar olarak ifade olunan olumsuz davranış biçimleri göz, dil,bel, buhl, kahr, hırs ve heva, tokluk ve lezzet, halkdan ümid, herze ve harabât, ef'al-i Şeytân, kulak, hatır, mekr, ucb, el, ayak ve gönöl yasaklarıdır. Açık kapılar ise el, alın, sofrâ, kapı, sehâ, lutf, kanaat ve rıza, açlık ve riyâzet, Hak'dan yana olma, zikir ve telâvet, ef'al-i Rahmân, hilm ü mülâyimet, kulak, dil, kademdir. (TORUN, 1998: 101-108, ERKEN,1999: 127-129).

Yeni bir medeniyetin eşiğinde olan Türk toplumu, özellikle 13. yüzyıl dikkate alındığında zamanla değişen sosyal münasebetler ve teşkilatlar ağı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu dönemdeki sosyal bütünleşme toplumda gruplar, menfaat birlikleri ve kurumlar gibi sosyal yapının çeşitli unsurları arasında birbirlerini tamamlayabilen bir yapı arz eder. Toplum bütünleşmesi, aynı zamanda kişilik bütünleşmesi olarak görölür. Kişilik bütünleşmesi ise kişilerin sosyal rollerinin birbirleri ile uyum içinde bulunmasını sağlar. Grup bütünleşmesine doğru bir mesafe alır. Burada grup üyeleri karşılıklı bağımlılık içindedirler ve amaçlarını en alt düzeyde çatışmalar ile gerçekteşirirler. Nihâi hedef toplum bütünleşmesidir. Toplum bütünleşmesi ise sadece büyük/ temel grupların değil, aynı zamanda küçük/alt grupların da başarılı bir biçimde iş birliği yapmaya muktedir olduğu dönemlerdir (BAYHAN, 1997: 160) . Ahî grupları ve bunların oluşturduğu birlikler, toplum hayatı içinde bir süreklilik gösterir. Toplumun sürekliliği ise sosyal normların kuşaktan kuşağa aktarılması ile mümkündür. Ahî tipi demekte tereddüt etmeyeceğimiz idealize yapı, bir yandan geçmiş ile ilgili kıymet hükümlerini korurken, bir taraftan da yeni tanıştığı medeniyet ortamında, yaşadığı çevrenin gereği olarak yeni bilgileri bünyesinde toplamıştır. İyi insan idealini yakalamak amacıyla olan ahîlik, aynı zamanda toplumun homojen bir yapıya kavuşmasını ve toplumun katmanları arasında dengelelerin kurulmasını sağlamıştı (YÜCEL, 1999: 320)

Mükemmel ve müreffeh bir toplum hayatı oluşurmaya çalışmayı amaç edinen sosyal yapı, kendi içinde bu amaca uygun fertlerin yetişmesini arzu etmektedir. Bu ferdi yapı ve bunların oluşturduğu gruplardan birisi de sosyal, ekonomik, askerî, dinî ve ahlakî yapıyı

oluşturmanın yanı sıra millî birliği de sağlayan ahî kurumu, dolayısıyla da ahî tipidir diyebiliriz.

Âşıkpaşazâde, 2003, **Osmanoğlulları'nın Tarihi**, İstanbul

BAYHAN, Vehbi, 1997, **Üniversite Gençliğinde Anomi ve Yabancılaşma**, Ankara

ÇAĞRICI Mustafa, *Ahlak, İslam Ansiklopedisi*, C: 2, İstanbul, 1-9

ÇETİN, İsmet, 1999, *Bir Fikir Sistemi Olarak Ahîlik*, II. Uluslararası Ahilik Kültürü Sempozyumu Bildirileri, Ankara, 88-94

ERKEN, Veysi, 1999, *Ahîlik Teşkilatının Vizyonu*, II. Uluslararası Ahilik Kültürü Sempozyumu Bildirileri, Ankara, 125-138

KAPLAN, Mehmet, 1985, **Tip Tahlilleri,- Türk Edebiyatında Tipler**, İstanbul

KÖPRÜLÜ, Fuad, 1988, **Osmanlı Devletinin Kuruluşu**, Ankara

OCAK, A. Yaşar, 1996, *Türkiye'de Ahilik Araştırmalarına Eleştirel Bir Bakış*, I. Uluslararası Ahîlik Kültürü Sempozyumu Bildirileri, Ankara, 129-138

OCAK, A. Yaşar, 1999, *Osmanlı Devletinin Kuruluşunda Ahîlik ve Şeyh Edebalı: Problematik Açudan Bir Sorgulama*, II Uluslararası Ahîlik Kültürü Sempozyumu Bildirileri, Ankara, 241-247

ÖZTÜRK, Y.Nuri, 1988, **Tasavvufun Ruhu ve Tarikatlar**, İstanbul

Sabahattin GÜLLÜLÜ, 1977, **Ahî Birlikleri**, İstanbul

SEVİM Ali - YÜCEL Yaşar, 1990, **Türkiye Tarihi I**, Ankara

TORUN, Ali, 1998, **Türk Edebiyatında Türkçe Fütüvvet-nâmeler**, Ankara

UZUNÇARŞILI, İsmayıl Hakkı, 1967, **Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu- Karakayonlu Devletleri**, Ankara

YÜCEL, Ayşe, 1999, *Ahîlikte Eğitim ve Amaçları*, II. Uluslararası Ahilik Kültürü Sempozyumu Bildirileri, Ankara, 315-320

AHİ KELİMESİNİN KÖKENİNE DAİR

Salih DEMİRBILEK*

İslam dünyasında 8.yüzyılda Irak ve İran'da başlayıp zamanla tasavvuf çevrelerine ve mesleki teşekküllere nüfuz eden fütüvvet kurumu, "13.yüzyılda Anadolu'da görülmeye başlayan ve bir süre sonra Osmanlı devletinin kurulmasında önemli rol oynayan dini-içtimai teşkilat"¹ olan ahiliğe dönüşmüştür.

Ahiliğin ilk şekli olan fütüvvet kurumunun kuruluşunda gerek Horasan'da gerekse de Irak'ta "feta" denilen ve en belirgin vasıfları cesaret, kahramanlık, cömertlik ve fedakarlık olan kişilere büyük hayranlık duyulmaktaydı.

Fütüvvet için: "Dilencinin veya yardım isteyenlerin geldiğini görünce kaçmamaktır."; "Fütüvvet insanlara eziyet etmekten kaçınıp bol bol ikramda bulunmaktır."² şeklindeki tanımlar hep feta ehlinin cömert, eli açık, kerem sahibi oluşu gibi özelliklerinden çıkmıştır.

Eski Uygur metinlerinden itibaren aynı anlamlar Türkçede akı kelimesi ile karşılanmaktadır. Nitekim elimizdeki en eski Türkçe sözlük olan Divanu Lugat-it Türk'te sözcüğe aynı anlamlarda : "Eli açık, koçak, selek, cömert"³ şeklinde rastlarız.

XI. yy.da yazılan Kutadgu Bilig⁴de akı kelimesi kimi beyitte hitap olarak kimi beyitlerde de sıfat olarak karşımıza çıkmaktadır⁵:

* Yard. Doç.Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Böl., SAMSUN. salihdemirbilek@mynet.com

¹ Kazıcı, Z.; "Ahilik", İslam Ansk., TDV yay., İst.1988, c.1, s.540.

² Uludağ, S.; "Fütüvvet", İslam Ansk., TDV yay., İst.1996, c. 13, s. 260.

³ Atalay, B.; Divanü Lugat-it Türk Dizini, TDK yay., Ank.1986, c.IV, s.15.

⁴ Yusuf Has Hacib; Kutadgu Bilig, (Haz.: R.Rahmeti Arat), TDK yay., 3. Baskı, Ank.1991.

Arat, R.Rahmeti; Kutadgu Bilig II- Çeviri, TTK yay., 4. Baskı, Ank.1988.

⁵ Cunbur, Mütgan; "Karahanlı ve Selçuklu Dönemleri Türk Edebiyatında Ahilik", Uluslar arası Osmanlı Öncesi Türk Kültürü Kongresi Bildirileri 4-7 Eylül 1989 Ankara, AKM yay., Ank.1997, s.207-224.

ay akı: ey cömert kişi (Beyit no: 3407, 4924, 5095, 5098, 6413)

ay ersig akım: ey cömert yiğidim (Beyit no: 3746, 4213)

ay biliglig akı: ey bilgili cömert kişi (Beyit no: 4424)

ay ilçi akı: ey cömert hükümdar (Beyit no: 5578)

ay ajunjı akı: ey dünyaya sahip olan cömert kişi (Beyit no: 2589)

Kutadgu Bilig’de rastladığımız “akı er-başı, akılar başı” gibi daha sonraki yüzyıllarda kurulacak “ahi başı, ahiler başı” gibi kullanımlara benzer tamlamalarında kullanılmış olduğunu belirtelim. Bu tamlamalar günümüzdeki “ahi baba”yı çağrıştırmaktadır.⁶

negü tir eşitgil közi tok kişi

tuz etmek idisi akı er başı (1191. beyit)⁷

yime yakşı aymış akılar başı

eşitgil munı sen ay edgü kişi (3978. beyit)⁸

Yusuf Has Hacib, Peygamberimizi ve Hz. Osman’ı “akı” ve “king elig” olarak vasıflandır- maktadır:

tüzün erdi alçak kılınçı silig

uvutlug bagırsak akı king elig (43. beyit)⁹

basa ‘usman erdi uvutlug silig

kişide ödürmiş akı king elig (55.beyit)¹⁰

Yine Kutadgu Bilig’de akılık, insanı ölümsüzlüğe erdiren ab-ı hayata benzetilmektedir:

atı edgü bolmış atanmış akı

⁶ Cunbur, M.; agb., s.214.

⁷ “Gözü tok, başkaları üzerinde tuz-ekmek hakkı olan, cömertlerin namlısı ne der, dinle.” s. 96.

⁸ “Cömertler-başı da çok güzel söylemiş. Ey İnsan sen bunu dinle.” s. 288.

⁹ “Asil tabiatlı, alçak gönüllü ve güzel tavırlı idi. Haya sahibi, şefkatli, cömert ve eli açık idi.” s.15.

¹⁰ “Sonra haya sahibi, yumuşak huylu, insanların seçkini, cömert ve eli açık olan Osaman idi.”, s. 16.

akı ölse atı tirig tip ukı (257. beyit)¹¹

saran bolma, ilig akı, bol akı

kalır mengü, ölmez akılık atı (1402. beyit)¹²

Karahanlı Türkçesi eserlerinden Atebetü'l- Hakayık¹³ (yazılışı XII.yy.ilk yarısı)'da da akı ve akılık övülmektedir. Bu eserde "cömerdliğin mehdi ve hasisliğin zemmi hakkında" adlı IX. Bölümde 34 dize ile cömertlik övülmekte, buna karşılık cimrilik yerilmektedir. Örnek olarak:

kamug til akı er senasın ayur

akılık kamug 'ayb kirini yuyur

akı bol sanga söz sökünç kelmesün

sökünç kelgü yolnı akılık tıyur¹⁴ (229, 230, 231, 232. dizeler)

Karahanlı Türkçesinin devamı olan Harezmi Türkçesi eserlerinden olan Kıyasü'l-Enbiya¹⁵ (yazılışı M.1310)'da da akı sözcüğü karşımıza: "cömert, eli açık" anlamlarında hitap unsuru olarak çıkmaktadır:

anglagıl İlyas yalavaç sözlerini ey akı

aytayın men sen işit ya işteyin men sen okı (158r-14)¹⁶

¹¹ "İyi ad kazanmış, cömertlik ile şöret bulmuştur. Bil ki, cömert insan ölse bile, onun adı yaşar." s.28.

¹² "Ey hükümdar hasis olma, cömert ol, cömert.Cömertliğin adı ebedi kalır, ölmez" s. 110.

¹³ Edib Ahmed B. Mahmud Yükneci, Atebetü'l- Hakayık, (Haz. Reşid R. Arat), TDK yay., 2. Baskı, Ank.1992.

¹⁴ "Bütün diller cömert adamın mehdini söyler.

Cömertlik bütün ayıbların kirini temizler.

Cömert ol, sana söz, sövme gelmesin.

Sövme gelecek yolu cömertlik kapatır." Arat yayını, s. 90-91.

¹⁵ Nasirü'd-din B. Burhanü'd-din Rabguzi, Kıyasü'l- Enbiya, (Haz. Aysu Ata), TDK yay. Ank.1997, c.I Metin, c.II Dizin.

¹⁶ "İlyas Peygamberin sözlerini anla, Söyleyeyim sen işit, sen oku ben işteyim" (A. Ata yay.), s. 225.

Ortaasya'dan Anadolu'ya inince kelimenin "akı > ahı/ahi" Őekliyle karŐılaŐırız. BilindiĐi gibi Eski Tųrkĉeden Batı Tųrkĉesine geĉiŐte k/h ũzũz deĐiŐimi gųrũlmektedir. Bu deĐiŐme:

Kelime başında: kanı > hani, kankı, kangı > hani gb.

Hece başında: uy-hu, ko-hu, ar-ha, a-hıt gb.

Kelime ve hece sonunda: ĉoh, yoh, oh, yazuh, ırահ, yanah, bırահ-, yah- gb. olmak ũzere ũĉ Şekilde tespit edilmektedir.¹⁷

Őimdiye kadar Anadolu sahası dıŐında yazılmıŐ eserlerimizde akı kelimesini verdik. Őimdi akı'nın Anadolu'da yazılmıŐ eserlerimizdeki gųrũnũmũnũ izleyelim.

Őirvanlı Mahmud'un 14. yũzyılda kaleme aldığı Tarih-i İbn-i Kesir Tercũmesinde ahılık kelimesi karŐımıza ĉıkmaktadır ve "ĉųmertlik" anlamında kullanılmıŐtır.¹⁸

"Rivayat olındı : Abdũmelik aŐhabından bir cema'at gųrdi. "Őmer bin Hattab'un hılafatında ef'alından Őųylerlerdi. Ol cema'atı 'Őmer'i anmakdan zehi idũp: "anı anmak beglere ahılık ve ra'ıyyeti ifsad ider" didi." (s. 461).

Aynı eserde ahı kelimesi de geĉmektedir. Hitap edatı olarak sevilen, sųzũ edilen kimse anlamında kullanılmaktadır:

"Sabah oldukda yoldaŐlarına dahi: 'Gitmez miyũz?' diyũp, yoldaŐları ana: 'Halumuz gųr ahı. Nice gidelũm' diyũp..." (127a/10, s. 484).

"...Bir yıldan sonra gųrdũm, gine sordum, 'Bu benũm yaramaz halumdan geĉende sordugun yiter ahı' diyũp cevap virdi" (151b/ 6, s.523).

"Sũleyman eyitti: 'Ya Őmer! Ne gũlersin, seni ne gũldũrũr? Ne halda yũz gųrũrsin ahı?' Őmer eyitti..." (177a/6, s. 560)¹⁹

Bu tũr -hitap edatı ya da sevilen kiŐi iĉin- sųzcũĐũn kullanımları daha ųnce Kutadgu Bilig'de de karŐımıza ĉıkmıŐtı.

¹⁷ TimurtaŐ, Faruk Kadri; Eski Tųrkiye Tųrkĉesi XV. Yũzyıl, Gramer-Metin-Sųzlũk, Enderun Kitabevi, İst. 1994, s.48-49.

¹⁸ Őirvanlı Mahmud, Tarih-i İbn-i Kesir Tercũmesi, (Haz. Arslan Tekin), TDK yay., Ank 1988.

¹⁹ Tekin, Arslan, age.

Konusu ahilikle ilgili olmayan, Anadolu'da XIV. Ve XV. yüzyıllarda yazılmış pek çok mesnevîde ahi kelimesinin bir hitap unsuru olarak geçtiğini görüyoruz. Eser üzerinde çalışanlar ahi kelimesini genellikle Arapça göstermelerinin nedeni: Yukarıdaki gibi sevilen kişi için bir hitap unsuru olarak kullanımından kaynaklanmaktadır. Bu seslenmeyi sözlük içerisinde "kardeşim" olarak çevirdiklerinden dolayı, söz konusu kelimenin kökeni de Arapça olarak verilmektedirler. Ahi kelimesinin "kardeşim" manasında kullanımı Ahilikle ilgili olmayan pek çok eserde geçmektedir. Bu anlamda Arapça kaynaklı bir sestef sözcük olduğunu varsaysak bile -Yukarıda dile getirdiğimiz gibi konusu Ahilikle ilgili olmayan eserlerde geçmesi, ahiliğe mensuplar için kullanılmayıp, genel anlamda bir seslenme olarak yazarlar tarafından kullanılması, anlamında ahiliğin temel kavramı cömertlikle ilgili olmaması- bu alıntı sözcüğün Ahilik kurumuna ad olması fazlasıyla zorlama olur. Temelinde cömertlik yatan Ahilik kurumuna ad olacak sözcük öncelikle bu erdemi anlatmalıdır.

Eski Anadolu Türkçesi eserlerinde(XIII- XV.yy) ahılık sözcüğü "cömertlik" anlamında geçerken, ahi sözcüğü ise : "Bir kimsenin sevdiği en yakını" anlamında geçmektedir.²⁰

Tarama Sözlüğünün kaynaklarından Ankaralı Pir Mehmet bin Yusuf tarafından 1551 yılında yazılmış olunan Terceman adlı Arapçadan Türkçeye olan sözlükte 'Es-semahatü' sözcüğü tanımlanırken: Cömertlik ve ahilik etmek" denilmektedir.²¹

Ahi sözcüğü "kardeş, kardeşim" anlamında olmuş olsaydı; ahılık de "cömertlik" değil, "kardeşlik" anlamında kullanılması gerekecekti.

XIV. yüzyılda yazılmış konusu Ahilikle ilgili olmayan Erzurumlu Darir'in Kıssa-i Yusuf²² adlı eserde 'ahi' kelimesi 'dahi' ile kafiyede kullanılmakta, anlam olarak da okura bir hitap taşımaktadır:

hakdur amenna vü saddakna ahi
kudretine hem inanun siz dahi (250. beyit)

ta ki gitdi bir zaman andan dahi
söyleyim mısra gitdügin ahi (267. beyit)

²⁰ Tarama sözlüğü-I, TDK yay., 3. Baskı, Ank.1995, s.62-63.

²¹ Tarama Sözlüğü-I, s. 63.

²² Erzurumlu Darir, Kıssa-i Yusuf, (Haz. Leyla Karahan), TDK yay. Ank.1994.

çok deve kırıldı (vü) adem dahı
seyl içinde kaldılar dir iy ahı (293. beyit)

Dönemin diğer mesnevilerinde de durum aynıdır:
ahi gördüm demek beglik degüldür
yüzün gördün begün beglik degüldür (319. beyit)²³

gönülden gönüle ahı yol olur
hemin ‘ışk ser-mayesi ol olur (1420. beyit)²⁴

bir avuç çü toprakdur aslun ahı
ya bir katre su anlagıl sen dahı (1996. beyit)²⁵

Ahilerin Osmanlının kuruluşunda ve gelişmesinde önemli rol oynadıkları tarihi bir gerçektir. “Anadolu’da hızla yayılan bu teşkilatın mensupları, şehirlerde olduğu gibi köylerde ve bölgelerde de büyük nüfuza sahip olmuşlardır. Anadolu’da bilhassa XIII. yüzyılda devlet otoritesinin iyice zayıfladığı bir dönemde şehir hayatında yalnızca iktisadi değil, siyasi yönden de önemli faaliyetlerde bulunmuşlardır.”²⁶

Ahilerin Anadoludaki gücüne bağlı olarak, onlara duyulan saygıdan dolayı ahi kelimesi güncelleşmiş, sadece ahiliğe bağlı kimseler için değil, günlük konuşma içerisinde de tıpkı “üstad, usta, reis, hoca” gibi yerleşmiştir.

Anadolu’da Ahi Evran önderliğinde esnaf teşkilatlarının kurulması ile oluşan Ahiliğin kökeninde cömertliğin olduğu, bunun da fütüvvete dayandığını söylemiştik. Dolayısıyla cömertlikten yola çıkan kurumun bireyleri öncelikle birbirlerine ya da başkalarına bu özelliklerini hatırlatacak bir sözcük kullanacaklardır ki bu da: akı’dır.

²³ Şeyhoğlu Mustafa, Hurşid-name (Haz. : Hüseyin Ayan), Atatürk Üni. Yay., Erzurum 1979, s. 140.

²⁴ Mesud bin Ahmed, Süheyl ü Nev-Bahar (Haz. Cem Dilçin), AKM yay., Ank. 1991, s. 289.

²⁵ Dilçin, Cem, age., s. 329.

²⁶ Kazıcı, Ziya; “Ahilik”, İslam Ansk., TDV yay., İst.1988, c.1, s.541.

Ahilik bir kardeşlik kurumu olarak doğmamıştır. Bir tarikat olarak da ortaya çıkmamıştır. Ahilik bir cömertlik ocağıdır yani akılık kurumudur. Bu gerçeklerden hareketle Anadolu'da pek çok ahi birliğinin bulunduğunu bunların kendi aralarında feta değil, ahi olarak tanındığını görüyoruz.

XIV. yüzyılda Anadolu'da pek çok yer gezmiş olan ünlü seyyah İbni Batuta da birçok ahi birliğini ziyaret etmiştir. Evliya elebi'nin Seyahatname'sinde Ak Sinan diye kayd ettiği tarihi bir şahsiyeti İbni Batuta'nın akı Sinan olarak kayd etmesi de ahinin akıdan geldiğine bir delildir.²⁷

Günümüzde yabancı Türkologlar arasında da 'ahi' kelimesinin Türkçe kökenli olduğu kabul görmektedir.²⁸

---

²⁷ Ebu Abdullah Muhammed İbn Battuta Tanci, İbn Battuta Seyahatnamesi-I, (eviri, İnceleme ve Notlar: A. Sait Aykut), Yapı Kredi yayınları, İst. 2000, s. LVI- LXI.

²⁸ Tietze, Andreas; Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugati-I, Simurg yay. Ank. 2002.

OSMANLI DÖNEMİ SİVAS AHİ ZAVİYELERİ

Ömer DEMİREL*

A- Kuruluş Tarihleri ve Coğrafi Mevkileri

Anadolu'da 13. ve 14. yüzyıllar boyunca dinî ve içtimâî alanda faaliyet gösteren "Ahîler", zaman zaman siyasî ve idarî boşlukları da dolduran önemli teşkilâtlardan birisi olmuştur. İbn Batuta'nın çok zengin ve teferruatlı bilgiler verdiği Ahîlik ve Ahî Zaviyeleri, şehirler, köyler ve uçlarda büyük bir nüfuza sahip olup, 14. yüzyıldan itibaren esnaf birlikleri şeklinde Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda da faal bir rol oynayan zümreler arasında yer almışlardır.¹ Sivas şehri de Kayseri, Ankara ve Konya gibi Ahî Zaviyeleri'nin sayı itibariyle oldukça fazla olduğu şehirlerden birisidir. Bu tebliğde, Sivas Ahî zaviyelerinin Osmanlı dönemi boyunca sosyo-ekonomik, kültürel ve demografik özellikleri tahlil edilmeye çalışılacaktır.

Kuruluş tarihleri itibariyle Osmanlı öncesine kadar uzanan Ahî zaviyelerinden 5 tanesinin ismine Sivas şehir merkezinde rastlamaktayız. Sırasıyla; Ahî Emir Ahmed (1332-1333), Ahî Ahmed Çelebi (1332-1333 veya 1369), Ahî Mehmed Külâh-dûz (1454-1455), Ahî Ali Çelebi (1454-1455) ve sadece bir tahrir defterinde ismine rastladığımız ve yerini tespit edemediğimiz Ahî Mecdüddin (1454-1455) zaviyesi şehirde faaliyet gösteren Ahî zaviyeleridir.²

---

* Doç. Dr., Cumhuriyet Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, SİVAS. demirel@cumhuriyet.edu.tr

¹ *Seyahatnâme-i İbn Batuta, Tuhfetü'n-Nuzzâr fî Garaibi'l-Emsâr ve Acâibi'l-Esfâr*, C.I, Mütercim Mehmed Şerif, İstanbul 1333-1335, s.326-327; Halil İnalçık, *Osmanlı İmparatorluğu Klâsik Çağ(1300-1600)*, Çev. Ruşen Sezer, 4.Baskı, İstanbul 2004, s.157-160; Ziya Kazıcı, "Ahîlik", *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.I, İstanbul 1988, s.540-542; Neşet Çağatay, *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*, 2.Baskı, Konya 1981.

² Bkz. Tablo I.

Őehirin Tokmak Pazarı mahallesi ismiyle bilinen ve bugün Öğretmen Evi'nin hemen karşısında bulunan Ahî Ahmed Zaviyesi, vakfiyesi elimizde bulunan ve büyük bir ihtimalle İbn Batuta'nın da Ahî Bıçakçı Ahmed ismiyle zikrettiği ve Osmanlı dönemi boyunca şehirde faaliyet gösteren önemli zaviyelerden ilkidir.³ Kurucusu Ahî Emir Ahmed b. Zeynülhac'ın ismiyle anılan ve aslen Bayburtlu olan, gençliğinde Ulu Arif Çelebi ile görüşmek suretiyle Mevlevî olduğu da söylenen bir şahsiyettir.⁴

Şehirdeki çarşıların merkezi durumunda olan Penbeciler Çarşısı(Subaşı Hanı çevresi) civarında kurulan ikinci zaviye Ahî Ahmed Çelebi Zaviyesi'dir ki, İbn Batuta'nın(1332-1333) Ahî Çelebi diye bahsettiği zaviye olması ihtimali bulunmaktadır. Ayrıca, aynı zaviyenin 1369 tarihinde Hacı Emin Yusuf Oğlu Ahmed Çelebi tarafından kurulduğu da kaynaklarda yer almış ve kuruluş tarihinin hangisi olduğu konusunda kesin bir bilgiye ulaşılamamıőtır.⁵

TABLO -I

SİVAS AHİ ZAVİYELERİ				
Zaviyenin Adı	Kurucusu	Vakfiye Tarihi	İlk Geçtiği Tarih	Müştemilât
1-Ahî Emir Ahmed	Ahî Emir Ahmed	733/1332-1333	-	Zaviye,Türbe, Mescid,
2-Ahî Ahmed Çelebi	Ahî Ahmed Çelebi*	-	1332-1333 ?	Zaviye, Türbe, Mescid
3-Ahî Ali Çelebi(Ahî Carullah)	Ahî Carullah ve Oğlu Ahî Çelebi**	873/1468	1454-1455	Zaviye, Türbe,Çeşme
4-Ahî Mehmed Külâh-düz	Ahî Mehmed b.Ahî Mahmud	919/1513***	1454-1455	Zaviye,Çeşme, Türbe
5-Ahî Mecdüddin	Ahî Mecdüddin ?	-	1454-1455	Zaviye

³ *İbn Batuta Seyahatnamesi*, s.326-327.

⁴ Ahmet Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, I, Çev.Tahsin Yazıcı, İstanbul 1989, s.421-423. Ayrıca bkz. Evlâd-ı vâkıftan olan Merih Baran, *Ahî Emir Ahmed*, Ankara 1991.

⁵ Bkz. Tablo I; Kemal Göde, "Eretnahılar Devri(1327-1381)'inde Anadolu'da Ahîlik", *I. Uluslar arası Ahilik Kültürü Sempozyumu Bildiriler*, (13 Ekim 1993), Ankara 1996, s.69.

*İbn Batuta'nın Ahî Çelebi'nin zaviyesi olarak bahsettiği zaviye olması büyük bir ihtimal.Ayrıca kesin olmamakla beraber 1369 tarihinde kurulduğu da kaynaklarda geçmektedir

**Ahî Carullah kurmuş, oğlu Ahî Ali Çelebi ilave vakıf yapmıştır.

***Vakfiyenin yeniden düzenlendiği tarih olup, bu tarihten çok önce kurulduğu muhakkaktır.

Kuruluş tarihi bilinmemekle birlikte, vakfiyesinin sonradan(1523) yazılan bir kopyası bulunan Ahî Mehmed b. Ahî Mahmud el-Kalansî ya da Osmanlı dönemi kaynaklarındaki ifadesiyle Ahî Mehmed Külâh-düz (Külâh Yapan) zaviyesi, günümüz Kepeçeli mevkiindeki Süt Evliyası yakınındadır.⁶ Yine kuruluş tarihini tespit edemediğimiz Ahî Ali Çelebi Zaviyesi, şehir çarşılarının merkezinde, günümüz Mahkeme Çarşısı civarında bulunan Hoca Ulu Bey Mahallesi'nde kurulmuştur.⁷ İlk defa 1454-1455 tarihli tapu tahrir defterinde " Ahî Carullah Zaviyesi" ismiyle geçmiş ve aynı tarihte zaviye Şeyhi olarak ismi geçen Ahî Ali Çelebi bin Ahî Carullah'ın 1468 tarihindeki ilave vakfiyesi sonrasında, Osmanlı dönemi boyunca Ahî Ali Çelebi Zaviyesi ismiyle kaynaklarda yer almıştır.⁸

Son olarak şehirde yerini tespit edemediğimiz ve kaynaklarda(1454-1455) sadece bir kere ismi geçen Ahî Mecdüddin Zaviyesi bulunmaktadır.⁹ Ahî Mecdüddin hariç, Osmanlı dönemi boyunca şehirde esnafla ve toplumla faaliyetlerini çok sıkı bir şekilde sürdüren Ahî zaviyelerinin kuruluş yerleri itibariyle dikkati çeken önemli bir özelliği, şehir çarşılarında ve nüfusun en yoğun olduğu bölgede kurulmuş olmasıdır. Yine Ahî zaviyelerinin bazılarının kuruluş tarihleri kesin olarak tespit edilememiş olsa dahi, büyük bir ihmalle 13. ve 14. yüzyıllara kadar uzanmaktadır.

B- Zaviyelerin Gelir ve Müştemilâtları

Osmanlı Devleti'nde üretim kaynaklarının en önemlisi olan araziler, Ahî zaviye gelir kaynakları içerisinde de aynı öneme hâiz olup

⁶ Bkz. Tablo I; Ömer Demirel, *Osmanlı Vakıf- Şehir İlişkinine Bir Örnek: Sivas Şehir Hayatında Vakıfların Rolü*, TTK Ankara 2000, s.59,60,192 ,Plan IX.

⁷ Bkz. Tablo I; Ömer Demirel, *Sivas Şehir Hayatı*, s.59,60,65,192; Ayrıca bkz. Ahî Ali Çelebi b. Ahî Carullah Vakfiyesi,873(1468), *Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi*, 600, s.296, terç.1766, s.387.

⁸ Bkz. Ömer Demirel, *Sivas Şehir Hayatı*, s.59-60; *Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Tahrir Defteri 2*, s.479.

⁹ Bkz. Tablo I; *BOA, TD 2*, s. 479.

ilk sırada gelmektedir. Ahî vakıf gelir kaynakları içerisinde karye-köy, mezra, bağ, bahçe, çiftlik, zemin, bostan yeri gibi farklı isim ve özellik taşıyan arazi çeşitleri bulunmaktadır. Ayrıca, bilhassa Osmanlı öncesinde kurulmuş bulunan Ahî vakfiyelerinde ise, saymış olduklarımızın tümünü ihtiva eden “Divan” adı verilen birimler de bulunmaktadır. Vakfiyelerde rastlanıldığı üzere 10 veya 11 karye-mezradan müteşekkil bir birim olarak geçen divanlar nahiyelere bağlıdır.¹⁰

İkinci önemli gelir kaynağı ise, Ahî Mehmed Külâh-dûz zaviye gelir kaynakları arasında geçen Mülevveş Tuzlası’dır.¹¹ Ayrıca köy, mezra ve tuzlalar kadar uzun süreli olmayan ve zamanla kaybolan gelir kaynaklarından dükkan, han, hamam, çamaşır hane, turşu hane ve menziller de Ahî Zaviyeleri’nin gelir kaynakları arasında yer almışlardır.¹² Zira vakfiyelerinde rastlanılan bu tip gelir kaynaklarından çoğunun, 16. ve 19. yüzyıl kaynaklarında tamamen kaybolduğu görülmektedir.¹³ Benzer bir durum, Ahî Emir Ahmed Zaviye vakfiyesinde bulunan, şehirde satılan koyun sürüleri başına 2 koyunun zaviyeye gelir iradı şartı da zamanla geçerliliğini yitirmiştir. Tüm vakıf gelir kaynaklarında olduğu gibi, Ahî zaviye gelir kaynaklarının en uzun süreli veya ömürlüsü toprağa dayalı(karye, mezra, bahçe vb.) gelir kaynaklarıdır. Bununla birlikte köy ve mezralardan bile başkaları tarafından zapt edilen veya zamanla çok sayıda kaybolanlar bulunmaktadır.¹⁴

¹⁰ Bkz. Ömer Demirel, *Sivas Şehir Hayatı*, s.97; Ahî Emir Ahmed Zaviye vakıfları içerisinde “Divan” geçmektedir. Örneğin 10 köyün içinde bulunduğu Sıcak Çermik Divanı bu zaviye gelir kaynakları arasındadır. Bkz. *VGMA*, 608, s.4; terç. 1989, s.38-43.

¹¹ Ömer Demirel, s.103-104; *Sivas Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi*, 3, s.146.

¹² *VGMA*, 608, s.4; *VGMA*, 600, s.296; *SVGMA*, 3, s.146.

¹³ Ömer Demirel, *Sivas Şehir Hayatı*, s.90-114.

¹⁴ Ahî Emir Ahmed Zaviyesi karyelerinden 7 tanesinin “na mevcud” olduğu 1 tanesinin ise başkaları tarafından tasarruf edildiği kayıtlıdır. Bkz. Ömer Demirel, s.100. Diğer zaviyelerde de benzer durumlar söz konusudur.

TABLO II

ZAVİYE GELİRLERİ		
Zaviyenin Adı	1576	1835
Ahî Emir Ahmed	23557 Akçe	13165 Kuruş
Ahî Ahmed Çelebi	2973 Akçe	3290 Kuruş
Ahî Mehmed Külâh- düz	9510 Akçe	7047.5 Kuruş
Ahî Ali Çelebi	9360 Akçe	6545 Kuruş

Sivas şehri Ahî zaviyeleri içerisinde gelir itibariyle en zengin olanı Ahî Emir Ahmed Zaviyesi, ardından Ahî Mehmed, Ahî Ali Çelebi ve nihayet son sırada Ahî Ahmet Çelebi gelmektedir.¹⁵ Tablo II.'de görüleceği üzere, zaviye gelirlerinin oran itibariyle tespit edilen iki ayrı tarihte de değişmediğini tespit ettik. Bunlardan ilki, 1576 tarihli Evkâf-ı Rum Defteri, diğeri Ahî gelir ve giderleri konusunda çok zengin bilgilere ulaştığımız Vakıf Muhasebe Defteri'dir. Her iki tarihte de geliri en fazla olan Ahî Emir Ahmed Zaviyesi'nin, 1576 tarihindeki toplam geliri 23557 akçe iken, 1835 tarihinde 13165 kuruş olarak belirtilmiştir.¹⁶

Ahî zaviyelerinin tamamında olmasa bile, kuruluş tarihlerinden itibaren zaviye, çeşme, mescid ve daha sonraları kurucu şeyhin türbesinin ilavesiyle birbirine yakın bir müştamilâta sahip oldukları görülmektedir.¹⁷ Kuruluş tarihlerinden itibaren uzun bir süre muhafaza edilen bu müştamilât, zamanla çeşitli sebeplere bağlı olarak olumsuz bir değişim göstermiştir.

¹⁵ Bkz. Tablo II.

¹⁶ Bkz. Tablo II; Gelir miktarları hususunda özellikle belirtilmesi gereken husus, arazilerin bir yıl ekilip ikinci yıl nadasa bırakılması sebebiyle gelirlerdeki değişimin oldukça fazla olmasıdır. Örneğin Ahî Emir Ahmed Zaviyesi'nin 1835 yılındaki geliri 13165 kuruş iken, 1836 tarihinde 17040 kuruş olarak kaynaklara geçmiştir. Bkz. *Sivas Kongre Müzesi, Vakıf Muhasebe Defteri*, s.21,213; 19. asırda 1 kuruş 120 akçeye tekabül etmektedir.

¹⁷ Bkz. Tablo I.

Sivas Ahî Zaviye müştemilâtlarında da, 18. yüzyıldan başlamak üzere 19. ve 20. yüzyılda hızlı bir şekilde, önceleri zaviye binaları, mescidler, çeşmeler ve son olarak kurucu şeyhin türbesinin yok olmasıyla olumsuz bir süreç yaşanmıştır. Örneğın Ahî Emir Ahmed Zaviye'sinin kuruluş dönemi(14.yy), 15., 16. ve nihayet 18. yüzyılda zaviye binası, mescidi, çeşmesi ve türbesi ayakta ve faal olduğu kaynaklara yansımıştır.¹⁸ Ancak, 1835 tarihli Vakıf Muhasebe Defteri'nde gördüğümüz “ *Vakf-ı mezbûrun Türbe-i Şerifi derûn-ı Sivas'da Tokmak Kapu mahallesinde mevcut ve ma'mur ve zaviyesi nâ mevcut olup ancak şart-ı vâkıf üzere batn-ı evvelde bulunup müteveli olanın konağı zaviye ittihaz olunarak âyende ve revendeye it'âm-ı taâm idegeldikleri ...*” ifadesi zaviye binasının 19. yüzyıl başlarında yıkıldığını haber veriyor.¹⁹

Maalesef diğeri Ahî Zaviyeleri müştemilâtında da benzer bir değışim yaşanmıştır. Örneğın Ahî Ali Çelebi Zaviyesi 15., 16. ve 17. yüzyıllarda ayakta ve faal iken, 1742 tarihinden itibaren tamire muhtaç ve nihayet 1766 tarihinde harap olduğunu arşiv belgelerinden anlıyoruz.²⁰ Yine 1835 tarihli muhasebe kaydındaki, “... müteveli merkulmar konakların zaviye ittihaz idüb misafirlerine it'âm eyledikleri ..” ifadesiyle, zaviyenin kullanılamayacak durumda veya tamamen yok olduğu anlaşılmaktadır.²¹ Hatta günümüzde Ahî Mehmed Külâh-dûz, Ahî Ahmed Çelebi ve nihayet Ahî Ali Çelebi Zaviyesi'nin mescidi, çeşmesi, türbesi ve müteveli konaklarından hiçbir iz kalmamıştır. Sadece Ahî Emir Ahmed'in kabrinin bulunduğu türbe 1984 restorasyonu ile ayakta dır.

Bu olumsuz sürecin sebeplerinin ise; gelir kaynaklarının ve müştemilâtın zamanla tahrip olması ve yeniden onarılamaması, gelirlerin

¹⁸ Bkz. VGMA, 608, s.4; BOA, TD 2, s.479; Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Arşivi, 1576 Tarihli Defter-i Evkâf-ı Rum, No:583, s.9a; VGMA, Hurufat Defteri, 1129, s.12.

¹⁹ Bkz. VMD, s.22.

²⁰ VGMA, 600, s.296; TKGMA, 583, s.8b; BOA, TD, 2, s.479; BOA, Sivas Ahkam Defteri, 1, s.26,44,162; Sivas Ahkam Defteri, 4, s.62; Sivas Ahkam Defteri, 11, s.200; BOA, Cevdet Evkaf, No:14680; Yine Bkz. Milli Kütüphane, Eski Yazmalar, Sivas Şer'ıye Sicili, 4, s.112.

²¹ VMD, s.12.

yetersizliği, görevli ve evlâd-ı vâkıfın birbirleriyle görev ve gelirler hususundaki mücadeleleri olarak saymak mümkündür.²²

C- Zaviye Görevlileri ve Fonksiyonları

Öncelikle Sivas Ahî Zaviyeleri'nin evlâtlık vakıf olması, meşihat, tevliyet, nezâret, ve zaviyedarlık gibi görevlerin vâkıfın ya da zaviyeyi kuran şeyhin evlâtları tarafından yapılmasını zaruri kılmaktadır. Bu durumu Ahî zaviyelerinin vakfiyelerinden ve vakfiyesi bulunmayan zaviyelerin ise, daha sonraki arşiv kaynaklarından (Hurufat, Ahkam, Şer'îye Sicilleri, Muhasebe Kayıtları vb.) öğreniyoruz. Zaviyeyi tesis eden ve vakfiyeyi tanzim ettiren kurucu şeyh, hayatta oldukça meşihat, nezâret, tevliyet ve zaviyedarlık gibi görevleri kendi nefesine, vefatından sonra evlâtlarına şart koşmuştur.²³ Kurucu şeyhin ölümünden sonra türbehanlık gibi sonradan ihdas edilen bazı görevler de yine evlâtlar arasında paylaşılmıştır.²⁴

Ahî Emir Ahmed ve Ahî Mehmed Külâh-dûz zaviye görevlilerinde görüldüğü gibi, evlâdlar arasında bulunan kızların da zaviye görev ve gelirlerinden istifade ettiği, vakfiye ve diğer arşiv kaynaklarına yansımıştır.²⁵

Ahî zaviyelerindeki görevli sayılarına gelince, ilk dönemlerinde ve Osmanlı'nın kuruluş ve klasik dönemlerinde az sayıda görevliye rastlanırken, bilhassa 18. ve 19. yüzyıllarda artan bir zaviye görevli sayısı ile karşılaşılırmıştır.²⁶ Örneğin Ahî Mehmed Külâh-dûz zaviyesinde 1454-1455 tarihlerinde toplam 2 görevli kayıtlara geçmişken, 1835 tarihinde görevli sayısı 35'e çıkmıştır. Yine Ahî Ali Çelebi zaviyesinde de, aynı tarihlerde 2'den 23'e çıkan oldukça yüksek bir artış gözlenmektedir.²⁷ Zaviye görevlilerindeki artışın görünen en önemli

²² Başbakanlık Arşivi'ndeki Sivas Ahkam Defterleri bu konularla ilgili belgelerin ve şikayetlerin çokluğuyla dikkati çekmektedir. Bkz. *Sivas Ahkam Defteri*, 1, s.9, 26,44, 162; *Sivas Ahkam*, 11, s.200.

²³ Bkz. Ahî Emir Ahmed, Ahî Ali Çelebi ve Ahî Mehmed Külâh-dûz Zaviye vakfiyeleri; *VGMA*, 608, s.4; *VGMA*, 600, s.296; *SVBMA*, 3, s.146.

²⁴ Bkz. *VMD*, s.11,12,18.

²⁵ *VGMA*,608, s.4; *VMD*, s.21,18,213.

²⁶ En kalabalık olduğu dönem için bkz. Tablo III.

²⁷ Bkz. *BOA*, *TD* 2, s.479; Tablo III.

sebebi, vakıf evlâdı sayısının artışı ve zaviye görev ve gelirlerinin hazır bir geçim kaynağı olarak görülmesidir.²⁸

TABLO III

ZAVİYE GÖREVLİLERİ(1835)			
Zaviyenin Adı	Evlâd-ı Vâkif	Ehl-i Vezâif	Toplam
Ahî Emir Ahmed	1	2	3
Ahî Ahmed Çelebi	8*	*	8
Ahî Mehmed Külâh-düz	9*	26*	35
Ahî Ali Çelebi	7*	16*	23

Evlâd-ı vâkif olanlardan da ehl-i vezâif olarak görev yapanlar bulunmaktadır.

Ahî zaviye görevlileriyle ilgili dikkatimizi çeken bir başka husus, şeyh aileleri veya zaviye görevlilerinin unvan ve lâkaplarıdır. Zira Ahî zaviyelerinin kuruluş tarihlerinde ve vakfiyelerinde yalnızca Ahî ve Şeyh gibi unvanlar varken, bilhassa 18. ve 19. yüzyıllardan itibaren “Seyyid” ibaresi hemen bütün zaviye görevlileri için kullanılır hale gelmiştir.²⁹ Bu durumun iki izahı veya sebebi olabilir. İlki, gerçekten Hz. Peygamber’in ehl-i beytiyle(Hasan ve Hüseyin sülalesi) bir kan bağıının sonradan kurulması. İkincisi ise, Osmanlı’da mevcut olan “Seyyidlik” müessesesinin sağladığı avantajlardan yararlanmak amacı. Zayıf da olsa bir üçüncüsü, kâtiplerin bir saygı ibaresi olarak yazmaları ihtimalidir. Zaviye mensupları hususunda dikkatimizi çeken bir başka özellik, 1835

²⁸ Bütün vakıf görevlilerinde benzer bir artış söz konusudur. Bkz. Ömer Demirel, *Sivas Şehir Hayatı*, s.127-135.

²⁹ Bkz. *VMD*, s.11,12,16,17,18; *VGMA, HD, 1121*, s.15; *HD, 118*, s.62; *HD, 1129*, s.12; *HD, 546*, s.10; *HD, 549*, s.41; *SŞS, 4*, s.112; *BOA, Cevdet Evkaf, 3841*; *BOA, Sivas Ahkam, 1*, s.26,162; *Sivas Ahkam, 11*, s.200; Bu konuda arşiv kaynaklarının sayısını çoğaltmak mümkün olup, diğer vakıf görevlilerinde de aynı husus gözlenmektedir. Bkz. Ömer Demirel, “Sivas Vakıf Görevlilerinin Unvan ve Elkaplarına Dair”, *Revak*, Sivas 1996, s.31-33.

tarihli muhasebe kaydında (4 Ahî zaviyesinde) 70'e yakın görevli içerisinde sadece 1 görevli için Ahî unvanı kullanılmış olmasındır.³⁰

Yine belirtilmesi gereken bir başka özellik, Sivas Ahî Zaviyeleri'nden Ahî Mehmed Külâh-dûz ile Ahî Ahmed Çelebi görevlilerinden bazılarının 19. yüzyılda aynı şahıslardan oluşmasıdır. Her iki zaviyenin evlâd-ı vâkıfında önceleri bulunmadığı halde, başlangıç tarihi bilinmeyen bir akrabalık tesis edildiği anlaşılmaktadır. Örneğın, 1835 tarihinde Ahî Mehmed Külâh-dûz Zaviyesi evlât-ı vâkıfından zaviyedarlık, tevliyet ve meşihata mutasarrıf olan Seyyid Ahî Mehmed, Seyyid Hasan, Seyyid Abdurrahman ve Seyyid Mehmed Arif aynı zamanda Ahî Ahmed Çelebi Zaviyesi evlât-ı vâkıf ve görevlileri arasında da yer almışlardır.³¹

TABLO IV

ZAVİYE GİDERLERİ(Kış) (1835)					
Zaviyenin Adı	Evlâd-ı Vâkıf	Ehl-i Vezâif	Ayende ve Revende, Helva,Çeşme	Vergi ve Diğeri Masraflar	Toplam Gider
Ahî Emir Ahmed	7975	2400	490(Ayende-Revende) 300 (Helva)	2000	13165
Ahî Ahmed Çelebi	*	2886*	Ayende-Revende*	404	3290
Ahî Mehmed Külâh-dûz	2542**	4135	Ayende-Revende, Çeşme**	370	7047.5
Ahî Ali Çelebi	1400,5	3938	Ayende-Revende* 300(Helva) 656(Çeşme)	250	6545
*Zaviyedar ve meşihatlık beratıyla evlâd-ı vâkıf ve ehl-i vezâif olanlar, ayende ve revende görevini de yapmaktadırlar.Ancak harcanan miktar ehl-i vezâif'in ücretinin içindedir.					
**Tevliyet, meşihat ve zaviyedarlık görevleri ile ayende ve revende görevini birlikte yapmakta ve harcanan miktar evlâd-ı vâkıf'ın ücreti içinde bulunmaktadır.					

³⁰ Bkz. *VMD*, s.11-25.

³¹ Bkz. *VMD*, s.16-17.

Sivas Ahî zaviye görevlileri hakkında üzerinde durulması gereken önemli bir konu da, görev tevcihi hususunda evlâd-ı vâkıf arasında meydana gelen ve kaynaklara da sıkça yansıyan mücadelelerdir. Örneğın Ahî Ali Çelebi Zaviyesi evlâtları arasında batn-ı evvel, batn-ı sâni mücadelesi 1742 yılından 1766 tarihine kadar sürmüştür. Vakıf evlâtlarından olan Seyyid Hasan, Seyyid Hüseyin ile Seyyid Ömer, Seyyid Ali ve Seyyid Mehmed arasında süregelen mücadelede, her iki gurup birbirlerini zaviyenin gelirlerini yemekle, zaviyeyi boş bırakıp harap etmekle suçlamışlardır.³² Hatta evlâd-ı vâkıftan olan Seyyid Ömer, Seyyid Ali ve Seyyid Mehmed'in zaviye gelir kaynaklarını iltizama vermek suretiyle 3 yıllık peşin geliri alıp, kendi nefisleri için harcadıkları ve zaviyeyi gelirsiz ve boş bırakıp Bağdat'a gittikleri bile kaynaklara geçmiştir.³³ Diğer Ahî zaviyelerinde de benzer durumlar görölmüştür.³⁴

Sivas Ahî Zaviyeleri'nin Osmanlı dönemi fonksiyonları ve masraflarının nasıl olduğu konusuna gelince şu özellikler kaynaklarda yer almıştır. Öncelikle zaviye kurucularının, Ahî Bıçakçı Ahmed veya Ahî Mehmed Külâh-dûz gibi bıçakçı ve külâhçı olarak bilinen isimlerinden de anlaşılacağı üzere aynı zamanda birer esnaf olmaları ve Ahî zaviyelerinin tamamının çarşı ve pazar çevrelerinde tesis edilmiş olması fonksiyonları açısından oldukça önemlidir. 13. ve 14. yüzyıllar boyunca Ahî zaviyelerinin esnafın umur ve hususlarıyla iç içe olmasına rağmen, Osmanlı dönemi arşiv kaynaklarına esnafın-Ahî zaviyesi ilişkisinin kemiyet ya da keyfiyeti hakkında herhangi bir bilginin yansımamış olması da oldukça ilginçtir.³⁵

Ahî zaviyelerinin ikinci önemli bir fonksiyonu İbn Batuta'nın da canlı bir şekilde bahsettiği âyende ve revende hizmetleridir. 1332-1333 tarihinde Sivas'a gelen İbn Batuta, Ahî Bıçakçı Ahmed ile Ahî Çelebi zaviyelerinde 9 gün(üç gün Ahî Bıçakçı, üç günü Alaeddin Eretna Bey'in misafiri olarak toplam altı gün de Ahî Çelebi zaviyesinde) misafir edildiğini ve memnuniyetini dile getirmiştir. Hatta bütün Anadolu

³² Bkz. BOA, *Sivas Ahkam Defteri*, 1, s.26,44,162; *Sivas Ahkam*, 11, s.200; Ayrıca bkz. Ömer Demirel, *Sivas Şehir Hayatı*, s.109-110.

³³ Bkz. BOA, *Sivas Ahkam*, 1, s.26,44,162.

³⁴ Bkz. BOA, *Sivas Ahkam*, 1, s.9; *Sivas Ahkam*, 4, s.62; BOA, *Cevdet Evkaf*, 3841.

³⁵ Çankırı, Konya ve Selanik gibi bazı şehirlerde bu ilişkinin Cumhuriyete kadar sürdüğü bilinmektedir. Bkz. Hacışeyhoğlu Hasan Üçok, *Çankırı Tarih ve Halkiyatı, Ahilikten Kalma Esnaf Sohbet ve Teşkilatı*, (1932), Ed.Ali Birinci, Ankara 2002; Ziya Kazıcı, "Ahilik", *DVİA*, C.I, s.540-542.

seyahati boyunca, Ahî zaviyelerinin tamamında benzer bir misafirperverliğin bulunduğunu da söylemektedir.³⁶

Osmanlı dönemi boyunca Sivas Ahî zaviyeleri âyende ve revende hizmetlerini sürdürmüşlerdir. Hatta zaviye binalarının harap hale gelmesinden sonra bile evlâd-ı vâkıfın kendi konaklarını zaviye olarak kullandıkları “... mütevellî-i merkumlar konakların Zaviye ittihaz idüb misafirine it’âm eyledikleri...”³⁷ ifadesinden anlaşılmaktadır. 19. yüzyılda hala devam eden bu hizmetlerin en canlı örneğini Ahî Emir Ahmed Zaviyesi’nde görüyoruz. Zaviyede bir yıl içerisinde âyende ve revende olarak tabir edilen toplam 50 misafir-yolcunun, 1-10 gün arasında değişen ve toplam olarak 44 gün süren misafirlikleri olmuştur.³⁸ Toplam 490 kuruş harcanan misafirlerin kimliklerine bakıldığında; Çorum Kadısı ve 5 süvari neferi, 2 nefer derviş, 1 imam, 1 süvari, 2 garip molla, 2 süvari-i mansûre, 4 Rumelili hasta süvari askeri, 3 Rumeli süvari askeri, 20 nefer derviş, 1 süvari, 2 Darendeli molla, 5 nefer derviş, 1 Gümüşhaneli efendi ve 1 süvari olup, molla, derviş ve askerlerin misafir edildikleri görülmektedir.³⁹

Zaviye fonksiyonları arasında senenin belli gün ve gecelerinde(Regaip, Berat, Şaban, Ramazan ve Kadir gecelerinde) kurucu şeyhin ruhu için helva ve yumuşak ekmeğ pişirilip dağıtılması da vakfiyelerde veya diğer kaynaklarda yer almıştır.⁴⁰ Ayrıca Pazartesi ve Perşembe günleri vâkıfın ve mütevellilerin ruhları için kabirlerinde Kur’ân okunması da şart koşulmuştur. Genellikle zaviye kapısı önünde yaptırılan çeşmenin de zaviye mensuplarının, çarşı ve mahalle halkının kullanımına sunulduğu anlaşılmaktadır. Yine zaviye bünyesinde veya civarında bulunan cami ve mescidlerin de kalabalık çarşı halkına hitap ettiği ve onların ihtiyacını giderdiği görülmektedir.

Netice itibariyle Sivas Şehri, Ahî zaviyelerinin sayısı itibariyle fazla olduğu Anadolu şehirlerinden birisidir. Osmanlı dönemi boyunca 5 Ahî zaviyesinden 4’nün faaliyetlerinin arşiv kaynaklarına oldukça zengin bir şekilde yansıdığı görülmektedir. Hatta Cumhuriyet’in ilk yıllarına kadar

³⁶ *Seyahatnâme-i İbn-i Batuta*, s.304-357.

³⁷ *VMD*, s.11, 22

³⁸ *VMD*, s.22; Ayrıca bkz. Ömer Demirel, “ Osmanlı Dönemi Sivas Zaviyelerinin Fonksiyonlarına Dair”, *Revak*, Sivas 1995, s.31-35.

³⁹ Ömer Demirel, “Osmanlı Dönemi Sivas Zaviyelerinin Fonksiyonlarına Dair”, s.31-35; Ayrıca bkz. Tablo IV.

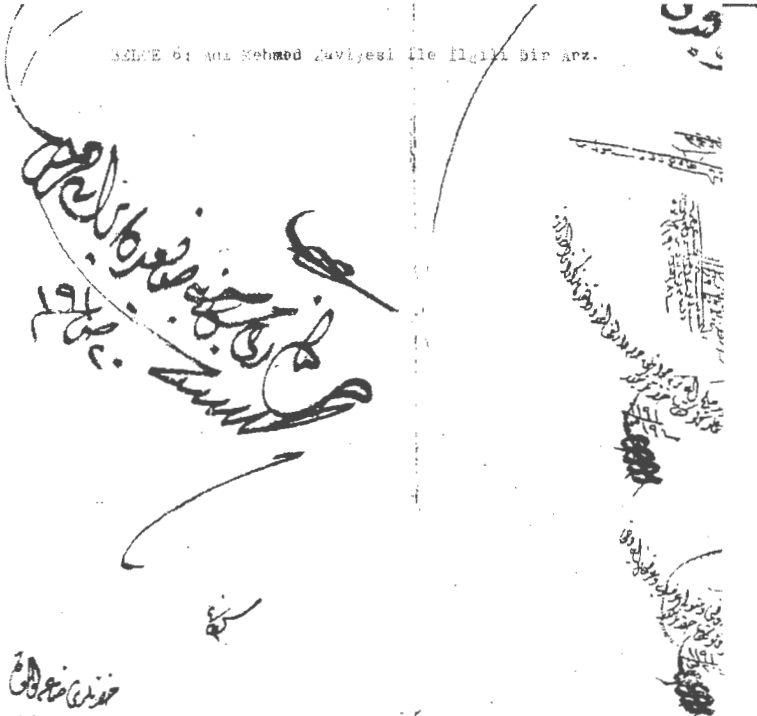
⁴⁰ Bkz. Tablo IV; *VMD*, s.11,22; *VGMA*, 600, s.296.

faaliyetlerini sŸrdŸrenler olmasına rağmen, maalesef gŸnŸmŸze yalnızca Ahî Emir Ahmed'in mezarı ayakta kalabilmiştir. Kuruluş yerleri itibariyle Şehir arşılarının merkezinde ve kurucularının da esnaf ileri gelenlerinden olması ve bilhassa âyende-revende hizmetleri, Ahî zaviyelerinin kaynaklara yansıyan en önemli fonksiyonları olmuştur. Kuruluşlarından itibaren yŸzyıllarca faaliyet gŸsteren Ahî zaviyeleri, gelir kaynaklarının zamanla kaybolması, gelirlerin yetersizliği ve bunlardan nemlisi vakıf evlâdının kendi aralarındaki gelir ve grev mŸcadelesi, mŸřtemilâtlarının zamanla yok olmasına ve hizmet ve fonksiyonlarının yetersizliğine de sebep olmuştur. Ayrıca Osmanlı merkezî otoritesinin kurulmasından itibaren fonksiyonları itibariyle bir değişim gstermiş, XIV. ve XV. yŸzyıldan itibaren Etnaf Teşkilâtı zellikleriyle ve klasik zaviye fonksiyonlarını sŸrdŸrmeye çalışmıştır.

Ahî Emir Ahmed TŸrbesi - Sivas

ŞEHİDE Öİ İMAM KEMAL ZAVİYESİ İLE İLGİLİ BİR ARZ.

Handwritten notes and signatures in smaller calligraphic script, including a date '1306' and other illegible text.

حضور غائب
 عرضاً و قلمی سے کبریا
 ستم قدرتہ ترغیر الارب بلانہ شفاء اللاب بے ہلہ و سوا اللہ اللان غائبو و غائبو
 بجا رکہ قری طحرفا کبار اللان سلو و عالی بولون جزیر جیبہ اللہ و طاغرة و قولہ اللہ اللہ اللہ اللہ
 حدہ اللہ اللہ ضیعا بملکین اللہ بولہ بید اللہ و اللہ اللہ اللہ اللہ اللہ اللہ اللہ اللہ اللہ
 اللہ
 اللہ اللہ
 اللہ اللہ
 اللہ

AHİ EVRAN VE ÇAĞDAŞI BAZI ÂLİM VE EDİPLER

Recep DİKİCİ*

Tarih boyunca birçok medeniyete beşiklik yapan Kırşehir, bilhassa Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde Anadolu'nun bağrında, en büyük ilim ve kültür merkezlerinden biri olmuştur.

1071 Malazgirt zaferinden sonra bütün Anadolu gibi Kırşehir de, Anadolu Fâtihi ve Anadolu'da Türk Devletinin kurucusu Kutalmışoğlu I. Süleyman Şah tarafından fethedilmiştir. Bir ara Selçuklulara bağlı Danişmendoğullarının hüküm sürdüğü bu bölge, 1120'de Selçukluların bir vilâyeti olmuştur.

XIII. yüzyılın ilk yarısıyla XIV. yüzyılın başlarında Kırşehir'in, ekonomik ve kültürel bakımdan geliştiği görülmektedir. Aynı zamanda Moğol istilâsına rastlayan bu dönemde, Anadolu'da Türklük bilincinin arttığı da gözlemlenir. Kırşehir'in, bu oluşumda önemli bir yeri vardır. Zira Ahîlerin piri sayılan Ahî Evran, XIII. yüzyılın ikinci yarısında Kırşehir'e yerleşmiştir. Kırşehir, Anadolu'da " Ahîlik " denen tasavvufî esnâf teşkilâtının en mühim merkezlerinden biri olması itibâriyle, XIV. asırda oldukça gelişmiştir. Aralarında kadı ve müderris gibi aydınların da bulunduğu Ahîler, iktisâdî hayatın bütün kollarına ve devlet bürokrasisinin de dahil olduğu mesleklere kadar nüfûz etmişlerdir. Ahîlik, takriben V. yüzyıldan itibaren Türkistan'da Maverâünnehir'de Türkler arasında gelişip yaygınlaşmış, bir sanat, ticaret, dayanışma ve yardımlaşma kurumudur. Orta Asya'dan itibaren görülen yüksek bir ahlâkın, misâfirperverliğin ve sanatın uyumlu bir birleşimidir.

Diğer taraftan Ahî Evran Konya'da Ahîlik teşkilâtını kurduğu gibi Mevlânâ Celâleddîn Rûmî'nin öğrencilerinden Süleyman Türkmanî ve Ahmed Aksarayî, Kırşehir'de Mevlevî tekkeleri kurmuşlardır. Ayrıca

---

* Prof. Dr., Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Doğu Dilleri ve Edebiyatları Böl., KONYA. rdikici@selcuk.edu.tr

mutasavvıf ve Türk Őāiri Āşık Paşa'nın bu dönemdeki ilmî ve edebî faaliyetleri de, Kırşehir için büyük önem arz etmektedir.

Kırşehir'in sancak merkezi bir kasaba iken, 25 camisi, 19 mescidi, 1 idâdiyesi, 1 rüŐdiyesi, birçok sıbyân mektebi, ziyâretgah olan birkaç türbesi ve 4 medresesi bulunmaktaydı. Nitekim Caca Bey Medresesi, dönemin önemli yapıtlarındandır. Bu medresede İslâmî Bilimler yanında astronomi okutulduğu ve bir bölümünün gözlemevi olarak kullanıldığı kaynaklarda zikredilmektedir¹.

Şimdi Ahî Evran ile onun yakın çevresini teşkil eden çağdaşı bazı meşhûr Şahsiyetleri sırasıyla tanıtarak, onun yaşadığı kültürel ortamı gün yüzüne çıkarmaya çalışalım :

1. AHİ EVRAN :

Ahî Evran diye tanınan Nasıruddîn Mahmûd b. Ahmed, 1171 (h.567) yılında İran'ın batı Azerbeycan taraflarında bulunan Hoy kasabasında doğmuştur. İlk tahsilini Horasan ve Mâverâünnehr'de yapan Ahî Evran, zamanının en büyük âlimlerinden olan Fahreddîn-i Razî, Hoca Ahmed Yesevî ve Şihâbeddîn-i Sühreverdi'den ders almış ve tasavvuf yolunda yüksek derecelere kavuşmuştur.

Bir hac yolculuğunda (1204) kayın pederi ve hocası olan Şeyh Evhadeddîn Kirmânî ve Muhyiddîn-i Arabî ile tanışıp, Anadolu'ya gelen Ahî Evran, hocasının kızı Fâtıma Bacı ile evlenmiŐtir. Hocası Evhadeddîn Kirmânî ile birlikte çeşitli Anadolu Şehirlerini dolaŐıp halka vaaz ve nasihatlerde bulunmuştur. Tefsir, hadis, fıkıh, kelâm ve tıp ilimlerinde derin âlim olan Ahî Evran, Anadolu'da önce Kayseri'ye yerleşmiş ve burada Debbağlık yaparak geçimini temin etmiştir. Bilhassa sanat erbâbı arasında çok sevilen Ahî Evran, bugünkü mânada esnâf teşkilâtı diyebileceğimiz Ahilik (kardeşlik) müessesini kurarak birçok Şehir ve kasabada teŐ-kilâtnakmasını sağlamıştır. Bu arada hanımı Fâtıma Bacı da, kadınlar arasında bu faaliyetleri yapmış ve " Bâciyânı Rûm " adıyla meşhûr olmuştur. Ayrıca Ahilik mensuplarının toplanıp sohbet edebilecekleri, birbirlerinin ilimlerinden faydalanacakları ve gelen misâfirlei ağırlayabilecekleri dergâhlar kurulmuştur.

¹ Osman Turan, Selçuklular ve İslâmîyet, Turan Neşriyat Yurdu, İstanbul, 1971, s. 115; Şemseddîn Sâmi, Kâ-mûsu'l-a'lâm, İstanbul, 1982, V, 3795; Heyet, Yurt Ansiklopedisi, İstanbul, 1982, VII, 4955; Türk Ansiklope-disi, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul, 1989, I, 286; AŞar Cihan, Kırşehir ve İlçeleri, Ankara, 1990, s. 47.

1225 yılında Alâeddîn Keykûbâd'ın isteği üzerine Konya'ya gelen Ahî Evran, bu Şehirde de Ahîlik Teşkilâtını oluşturmuştur. II. Gıyâseddîn Keyhüsrev zamanında Anadolu Selçuklu Devletine karşı meydana gelen bir hâdis (Bâbailer isyânıyla ilişkisi) bahânesiyle onun nüfuzundan rahatsız olan bazı kimselerin Őikâyeti üzerine beş sene tutuklanmıŐtır. Bu sırada Moğollar Kayseri'yi muhasara ettiler. Ahî Evran'ın teŐkilâtlandırıđı Ahîler, Şehri kahramanca müdâfaa ettiler. Ancak sürüler halinde gelen Moğollar, bu müdâfaayı kırıp birçoklarını Şehit, bir kısmını da esir edip Şehre girdiler. Maalesef Fâtıma Bacı da esirler arasındaydı.

Ahî Evran, tutukluluk hali sona erince Denizli'ye gitmiştir. Bir müddet sonra Sadreddîn-i Konevî'nin daveti üzerine Konya'ya gelmiş ve Şems-i Tebrizi'nin Şehid edilmesinden sonra Kırşehir'e (GülŐehir'e) yerleşmiştir. Bu büyük âlim, herkesin korkarak kaçıŐtıđı Evran ismindeki büyükçe bir yılanın kendisine itaat etmesi kerâmeti sebebiyle " Ahî Evran (yılanın kardeşi) " lakabını almıştır.

Moğollar, Ahî Evran'ın nüfuzundan korktukları için, kesinlikle onun öldürölmesini istiyorlar ve Kırşehir emîrine baskı yapıyorlardı. Nihâyet Ahî Evran, 1262 (h. 660) yılında Kırşehir'de Şehid edilmiştir. Bu tarih hakkında farklı rivâyetler vardır.

Daha sonra Ahî Evran'ın yolunu devam ettiren Ahîler, Söğüt civârında, Bizans hududunda gelişmeye başlayan Osmanlı Beyliği emrine koŐuŐmuŐlardır. Bu müaâsebetle Osman Gazî'nin kayınpederi olan Şeyh Edebâli'nin de, bir Ahî Şeyhi olduğu burada hatırlatılmalıdır.

Ahî Evran, İslâmî ilimler, felsefe, iktisat, işletme, siyâset ve sosyoloji gibi bilim dallarında geniş bir bilgiye sâhipti. Eserlerinde görölün en başarılı yönü, anlatılması zor olan konuları anlatabilir olmasıdır. Ahî Evran, Letâif-i Hikmet'i özellikle devlet idârecilerine hitâben kaleme aldığı, mâhiyetinden de belli olan eserinde iktisadî hayatın teŐkilâtlandırılması gerekliliğini, bu gerekliliğin nedenlerini ve nasıl bir organizasyona gidilmesi gerektiğini anlatır. Ayrıca kaleme aldığı eserlerde, insanlara nasihatlarının devamlı olmasına gayret eden Ahî Evran'n bu eserlerinden bazıları Şunlardır :

1. Metâliu'l-İmân, 2. MürŐidu'l-kifâye, 3. Tebsîratu'l-mübtedî ve tezkîratu'l-müntehî, 4. Et-Teveccühu'l- etemm, 5. Menâhic-i Seyfi, 6.

Āġâzî encâm, 7. Medh-i fakr ve zemmi dünya, 8. Yezdân-ı Őinaht, 9. Tercüme-i Elvâh-ı İmâdî, 10. Mukâtebât².

2. ŐİHĀBEDDİN SŪHREVERDİ :

Ebû Hafs Ömer b.Muhammed Sühreverdî, 1144 (h.539) yılında Sühreverd'de doğmuştur. Fıkıh ve kelâm âlimi olan Sühreverdî, amcası büyük âlim Ebü'n-Necîb Abdülkâhir ve Abdülkâdir Geylânî'den tasavvuf ilmini öğrenmiştir. Kendisini yetiştirdikten sonra Bağdat'a gitmiş ve orada birçok talebeye ders okutmuştur. Kazandığı Şöhret dolayısıyla, Halife en-Nâsir'ın yakınları arasına girmiş ve eserlerini, bu halife adına yazmıştır.

Bir ara halife tarafından Konya'ya Sultan I.Alâeddîn Keykûbâd'a gönderilen Sühreverdî, bu şehrin kültürüne katkıda bulunmuştur.Meşhûr İnan Şâiri Şeyh Sâdî'yi okuttuğu gibi (1221), tanınmış mutasavvıf Arap Şâiri İbnü'l-Fâriz'le de Mekke'de görüşen bu büyük âlim, 1234 (h.632) yılında Sühreverd'de vefât etmiştir.

Sühreverdî, İmâm-ı Gazzâlî'nin yolunu takip ederek, Yunan felsefesini ve ona itibar eden İslâm filozoflarını tenkid etmiştir. Nitekim bu mevzûda Keşfu'n-nesâihî'l-imâniye ve Keşfu'l-fezâihî'l-Yûnâniye adlı eserlerini kaleme almıştır. Fakat onun en meşhûr eseri, ahlâk ve tasavvuf sahasındaki Avârifü'l-ma'ârif adlı kitabıdır. Ayrıca onun eserlerinden Akîdetu erbâbi't-takî, Behçetu'lebrâr ve Bugyetü'l-beyân'ı da zikredilebilir.

Şihâbeddîn Sühreverdî, aynı zamanda Sühreverdiye tarikatinin kurucularından sayılır. Ebu'n-Necîb ve yeğeni Şihâbeddîn Sühreverdî tarafından Bağdat'da kurulan bu tarikatın esasları riyâzet, halvet, zikir ve mücâhedeye dayanır. Daha çok Afganistan ve Hindistan'da intişâr etmiştir. Sühreverdî tarikati, Celâliye, Cemâliye, Halvetiye, Rûşeniye, Safeviye ve Zeyniye gibi kollara ayrılır. Bunlardan Halvetiye ile

² Mecdî Efendî, Őekâik Nu'mâniye Tercümesi, Matbaa-i Âmire, İstanbul, 1269, s. 33; Muhittin Şimşek, TKY ve Tarihteki Bir Uygulaması Ahilik, Hayat Yayınları, İstanbul, 2002, s. 28-35; Mikâil Bayram, " Anadolu Selçuklu-ları Zamanında Konya'da Dîni ve Fikrî Hareketler ", Dünden Bugüne Konya'nın Kùltür Birikimi ve Selçuk Üni-versitesi, Konya, 1999, s. 19 ; Atai, Zeyl-i Őekâik, s. 57; Heyet, İslâm Âlimleri Ansiklopedisi, İstanbul, trz., VIII, 69-73; İlhan Şahin, Ahi Evran, TDV İslâm Ansiklopedisi, İstanbul, 1988, I, 529-530; İbn Batûta Seyahatnâmesi; Āřık Paşa Tarihi; Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi, Selçuk Eraydın, Tasavvuf ve Tarikatler, Marifet Yayınları, İstanbul, 1981, s. 166; Yurt Ansiklopedisi, 4956; Kırşehir ve İlçeleri, s. 46-47.

Halvetiye'nin kolları olan Ahmediye ve Őemsıyye daha çok Türkiye'de yayılmıştır³.

3. EVHADEDDİN KİRMÂNİ :

Ebû Hâmid, 1213 yılında Kirmân'da doğmuştur. Evhadeddîn Kirmânî, Bağdad'da Rukneddîn Süncâsî ve Şihâbeddîn Sühreverdî'den ilim tahsil etmiştir. Daha sonra Evhadeddîn Kirmânî, Kirmân şehrinde uzun süre öğretimle meşgul olmuş ve ayrıca tasavvuf sahasında ün salmıştır. O, bilhassa sanat kollarında çalışanların teşkilâtlanmasını ve bir disiplin dâiresi içinde yeni yetişen çırakların da tam bir edep, tam bir ahlâk nümûnesi olmasını arzuluyordu. Bu maksatla Abbâsi halifesi Nâsır b. Müstedî, halifeligini tanıyan bütün İslâm memleketlerine, fütüvvet teşkilâtını yeniden canlandırmanın lüzûmuna dâir mektuplar gönderdi. Evhadeddîn Kirmânî, talebesi Ahî Evran ile birlikte 1205 yılında Anadolu'ya gelmiş ve Muhyiddîn-i Arabî, Şems-i Tebrizî, Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî gibi zamanın büyük âlimleriyle görüşmüştür. Konya'ya yerleşen Evhadeddîn Kirmânî, kendisi için kurulan dergahta Sadreddîn Konevî'nin de aralarında bulunduğu birçok talebeye ders okutmuş ve 1237 (h.635) yılında vefât etmiştir. Bu zâtın türbesi, Konya'da Musallâ mezarlağının içinde Őücâeddîn türbesinin güneybatısın-dadır.

Yine meşhûr talebelerinden ve damadı olan Ahî Evran, Evhadeddîn hazretlerinin ve-fâtından sonra yerine geçmiştir. Şiirde Evhadî mahlasını kullanan Evhadeddîn Kirmânî'nin mürettep bir divânı ve bir mesnevî'si vardır. Eserlerinden Misbâhu'l-ervâh ve Menâkıb'ı meş-hûrdur.

Bu arada tasavvufî etkisinin XIII. yüzyılda Anadolu'da çok yaygın olmasında, Halvetiye tarikatının Anadolu'da Türkler arasında

³ İbn Hallikân, Vefeyat el-a'yân, Mektebetu'n-nahda, Kahire, 1948, VIII, 338; İbn el-İmâd, Şezerât ez-zehb, Beyrut, trz., V, 103; ez-Zehbi, Tezkiret el-huffâz, Dâr turâs Arabî, Beyrut, 1956, IV, 1458; Taşköprizâde Ah-med Efendi, Miftâh es-se'âde, Dâr kutubi'l-hadîse, Kahire, 1968; Ali Őîr Nevâyî, Nesâyimu'l-mahabbe min Őemâyimi'l-fütuvve, Hazırlayan : Kemel Eraslan, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1996, s. 307; Hayreddîn ez-Ziriklî, el-A'lâm, Beyrut, trz., V, 62; Ömer Rızâ Kakhâle, Mu'cem el-muellifin, Beyrut, 1969, VII, 313; Bağdatlı İsmâil Paşa, Hediyeet el-ârifin, İstanbul, 1955, I, 785; Kâtip Çelebî, Keşf ez-zunûn, İstanbul, 1971, I, 50, 126, 451, 877, 905; II, 1161, 1171, 1697, 1832; Carl Brockelmann, Geschichte Der Arabischen Litteratur, Leiden, 1942, I, 440; aynı müellif, GAL, Supplementband, Leiden, 1937, I, 788.

tutunmasında, Evhadeddîn Kirmânî'nin büyük rolü bulunduğu muhakkaktır⁴.

4. MUHYİDDİN-i ARABİ :

İbn-i Arabî ve Şeyh-i Ekber diye meşhûr olan Ebû Abdullâh Muhammed b.Ali, Tayy kabilesinden cömertliği ile tanınan Hatemu't-Tâyî'nin kardeşi Abdullâh'ın neslindedir. Muhyiddîn-i Arabî, 1165 (h.560) senesinde Endülüs'teki Mürsiye kasabasında doğmuştur.

Küçük yaşta ilim tahsil etmeye başlayan Muhyiddîn-i Arabî, sekiz yaşında iken babasıyla birlikte İşbiliyye'ye gitmiş ve bilinmeyen bir hastalık yüzünden normal öğrenimini kesmek zorunda kalmıştır. Çekildiği halvetten çıktığında pek çok şeyin kendisine öğretilmiş olduğunu tesbit eden Muhyiddîn-i Arabî, İbn-i Rüşd ile görüşmüş ve 1194 (h.590) yılında Endülüs'ten ayrılarak Tunus'a, 1195'de Fas'a gitmiştir. Karşılaştığı birçok âlimin ilim meclislerinde bulunmuş ve 1199 senesinde tekrar Endülüs'e dönüp Kurtuba'ya gelmiştir. 1201'de yeniden Endülüs'ten ayrılarak Doğu'ya gitmek üzere Tunus'a geöen Muhyiddîn-i Arabî, hacca giderken Mısır'a uğramış ve iki yıl kadar Mekke'de kalmıştır.

Bir ara Şihâbeddîn Sühreverdî ile de tanışan Muhyiddîn-i Arabî, gittiği yerlerde İbn-i Asâkir ve Ebu'l-Ferec İbnu'l-Cevzî gibi büyük âlimlerden ilim öğrenmiştir. Muhyiddîn-i Arabî, çok geömeden ilminden ve feyzinden istifâde etmek için kendisine müracaat edilen belli başlı büyük âlimlerden olmuştur.

Ayrıca şam, Irak, Cezîre ve Anadolu'ya seyahatte bulunan Muhyiddîn-i Arabî, I. Gıyâseddîn Keyhüsrev'in Selçuklu tahtına oturması ve hacda tanıştığı dostu Şeyh Mecdüddîn İşhâk'ın Konya'ya davet etmesi üzerine, hep birden Konya'ya gelmişlerdir. Selçuklu payitahtında Sultanın iltifatlarına mazhar olduktan sonra tekrar seyahatlerine başlayan Muhyiddîn-i Arabî, 1205 ve 1209 yılları arasında şam, Kudüs, Kahire ve Mekke'ye yaptığı seyahatlerden dönerek tekrar Konya'ya gelmiştir. Daha sonra Muhyiddîn-i Arabî, merhûm Şeyh Mecdüddîn İşhâk'ın dul kalan zevcesi ile evlenerek, Sadreddîn Konevî'nin üvey babası olmuştur.

⁴ Nesâyimu'l-mahabbe, s. 230-232; İbrahim Hakkı Konyalı, Konya Tarihi, Ankara, trz., s. 590; Menâkıb-ı Evhadeddîn Kirmânî, Tahran, 1968.; Molla Abdurrahmân Câmî, Nefehatu'l-üns Tercümesi, İstanbul, 1971, s. 527; Şemseddîn Sâmî, Kâmûs el-a'lâm, Mihran Matbaası, İstanbul, 1306, II, 1065; Türk Ansiklopedisi, XVI, 30.

Muhyiddîn-i Arabî, 1230 senesinde Şam'a giderek orada son yıllarını geçirmiş ve 1240'da vefât etmiştir.

Muhyiddîn-i Arabî'nin eserleri vefâtından sonra en sevgili ve sâdik talebesi Sadreddîn Konevî vasıtasıyla Konya'ya intikâl etmiş ve onun kendi türbesi yanında yaptırdığı kütüphaneye konmuştur. Bu kütüphâne zamanla ihmâle uğrayarak dağılmış, kitapların mühim bir kısmı Yusuf Ağa Kütüphanesi'ne, bir kısmı da İstanbul ve Anadolu'nun çeşitli kütüphaneleri ile dünya kütüphanelerine dağılmış bulunmaktadır. Muhyiddîn-i Arabî'nin kendi rivâyetine göre, 400 kadar eser yazdığı anlaşılmaktadır. Eserlerinden bazıları şunlardır : Fütuhât-ı Mekkiyye, et-Tedbîrâtü'l-ilâhiyye, Mefâtihu'l-gayb, Akîdetu ehl-i sünnet, Füsûsu'l-hikem⁵.

5. SADREDDİN KONEVİ :

Ebu'l-Meâlî Muhammed b.İshâk Sadreddîn, 1210 (h.606) tarihinde Malatya'da doğmuştur. Babası İshâk Efendi, Anadolu Selçuklularını nezdinde itibarlı bir kişi olup, vefâtından sonra Sadreddîn ile üvey babası Muhyiddîn-i Arabî meşgul olmuştur. Muhyiddîn-i Arabî'den ilim ve feyz alan Sadreddîn Konevî, hocası ile Halep ve Şam'a gitmiştir. Yine Mevlevî kaynaklarına göre Sadreddîn Konevî, ilim öğrenmek ve hac için defalarca seyahate çıkmıştır. Kendi ifâdesinden Mısır'a gittiği de anlaşılmaktadır.

Sadreddîn Konevî, bir saray gibi olan Tekkesinde hadîs okuturdu; Muîneddîn Süleymân, Atabek Mecdeddîn, Celâleddîn Mahmûd, Germiyanogullarını kuran Yakup Bey'in babası Seyfeddîn Ali Sîr, bilginlerden Şerefeddîn Muhammed gibi beyler, vezirler ve bilginler derslerine devam etmişlerdir. Mevlânâ'nın cenâze namazının kıldırılmasını O'na vasiyet etmiş olması da, Konya'daki yüksek şahsiyetler arasındaki mevkiini göstermesi bakımından önem arz etmektedir. Ayrıca Muhyiddîni Arabî'den daha fazla mantıkçı ve rasyonalist bir bilgin olarak temâyüz eden ve O'nun felsefesini yaymağa çalışan Sadreddîn Konevî, Konya ve çevresinin en büyük şeyhi ve mütefekkeri olmuştur.

⁵ İbn Hacer el-Askalânî, Lisân el-mizân, Beyrut, 1871, V, 311; ez-Zehabî, Mizânü'l-i'tidâl, Mısır, 1963, III, 659; Nefehâtü'l-üns, s. 621; Şezerât ez-zeheb, V, 190; el-Kutubî, Fevât el-Vefeyat, Beyrut, 1973, III, 435; Kâmûs el-a'lâm, V, 233; eş-Őarânî, Tabakât el-kübrâ, Mısır, trz., I, 188; Yûsuf en-Nebhânî, Câmîu kerâmâti'l-evliyâ, Beyrut, 1980, I, 118; Mu'cem el-muelliîn, XI, 40; el-A'lâm, VI, 281; Türk Ansiklopedisi, XXIV, 400.

Aynı zamanda büyük bir mutasavvıf olan Sadreddin Konevî, 1274 (h.673) tarihinde Konya'da vefât etmiştir.

Yapılan inceleme ve araştırmalara göre Sadreddin Konevî'nin Konya ve diğer Anadolu kütüphânelerinde bulunduğu tesbit edilen kitaplarının sayısı 25 civarındadır. Ancak Carl Brockelmann, *Geschichte Der Arabischen Litteratur* adlı bibliyografik eserinde, Türkiye kütüphânelerinde bulunmayan bazı eserlerinin çeşitli nüshalarından söz etmektedir.

Sadreddin Konevî'nin eserlerinden Nusûs, Hukûk, en-Nefehâtu'l-ilâhiyye, Mefâtihu'l-gayb, Şerhu Ehâdis-i Erbaîn hatırlatılabilir⁶.

6. ŞEMS-İ TEBRİZİ :

Şemseddin Muhammed b.Ali, aslen Tebrizlidir. Evliyanın büyüklerinden olan bu zat, Ebû Bekr-i Kirmânî'den ve Bâbâ Kemâl-i Cundî'den ilim öğrenip feyz almıştır. Kısa zamanda zâhirî ve bâtinî ilimlerde yüksek derecelere kavuşmuştur.

Şems-i Tebrizî, Tebriz'de Ebû Bekr-i Sellebâf'a mürid olmuş ve bu şeyhin yanından, daha üstün bir şeyh bulmak için ayrılarak, Bağdat, Şam ve Haleb'i dolaşmıştır. Konya'ya gelmeden önce Erzurum, Erzincan ve Tokat gibi Anadolu'nun çeşitli şehirlerine uğrayan Şems-i Tebrizî, Erzincan'da öğretmenlik de yapmıştır. Şems-i Tebrizî, Sivas, Kayseri ve Aksaray yoluyla 1244'de Konya'ya gelmiş ve Mevlâna ile yolda karşılaştığında, aralarında büyük bir dostluk başlamıştır.

Mevlâna'nın, tasavvufta derinleşmesine ve yaşayışında değişikliklere sebep olan Şems-i Tebrizî ile tanıştıktan sonra çevresiyle ilgisini kesmesi ve öğrencileriyle ilgilenmemesi, halkın Şems-i Tebrizî'ye tepki göstermesine sebep olmuştur. Bu tepkilere dayanamayan Şems-i Tebrizî, Konya'dan ayrılarak, 1246 yılında Haleb'e gitmiştir. Onun Konya'dan uzaklaşması, Mevlâna'da onu sevenlerin beklediği değişikliği sağlayamamış, tam tersine Mevlâna eskisinden de daha kötü duruma düşmüştür.

⁶ Nesâyimu'l-mahabbe, s. 362; Nefehâtu'l-üns Tercümesi, s. 522; Miftâhu's-se'âde, I, 451; II, 121, 212, 451-452; Câmiu kerâmâti'l-evliyâ, I, 133; Tezkirat el-huffâz, IV, 149; es-Subkî, *Tabakât eş-şâfiyye*, Kahire, 1964, VIII, 45; Muhammed el-Hanefî, *Sefinetu'l-evliyâ*, İstanbul, 1981, s. 68; Mu'cem el-muellifin, IX, 43; Kâmûs el-a'lâm, IV, 2944; Mehmet Tâhir Bursalı, *Osmanlı Müellifleri*, İstanbul, 1342, I, 406; III, 327; Mustafa Can, *Sad-reddin Konevî'nin Eserleri ve Kütüphânesi*, SÜSAM Selçuk Dergisi, Sayı : 4, Konya, 1989, s. 113-127.

Mevlâna, oğlu Sultan Veled'i göndererek, Şems-i Tebrizî'yi yeniden Konya'ya getirtmiş ve onu evlerinde büyüttükleri Kimya adlı kızla evlendirmiştir. Aralarında gittikçe artan dostluk, Mevlâna'nın yakınlarındaki kıskançlığı yeniden alevlendirmiş ve bazı kimseler tarafından 1247 (h.645)'de Konya'da Şehid edilmiştir. Ahî Evran ise, bu duruma çok üzölmüştür.

Şems-i Tebrizî'nin eldeki tek eseri, Makâlât'ıdır. Son yıllarda İran'da basılan bu eserin Türkiye kütüphanelerinde yazma nüshaları bulunmaktadır. M.N. Gencosman tarafından " Konuşmalar " adıyla dilmize çevrilen Makâlât'ın dili Farsça olmakla birlikte içinde Arapça bölümler de vardır. Bu kitap, Mevlâna ile Şems-i Tebrizî arasındaki ilişkileri göstermesi bakımından büyük bir değer tařımaktadır⁷.

7. BURHÂNEDDİN MUHAKKİK-I TİRMİZİ :

1165 (h.561) yılında Tirmiz'de dünyaya gelen Seyyid Burhâneddîn, ilk tahsilini babasından yapmış ve daha sonra kendisini yetiştirmek için Belh'e giderek, Mevlâna'nın babası Sultânul-ulemâ Behâddîn Veled'in talebesi olmuştur. Seyyid Burhâneddîn 12 yıl hocasının yanında ilim öğrenmiş ve manevî yüksek derecelere erişmiştir. Bundan sonra hocası, oğlu Mevlâna'nın yetiştirilmesi ve terbiye edilmesi için Seyyid Burhâneddîn'i görevlendirmiştir.

Seyyid Burhâneddîn, hocası Behâeddîn Veled'in vefâtını müteâkiben Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî'yi yalnız bırakmamak ve onun hizmetinde bulunmak için Konya'ya gelmiştir. Seyyid Burhâneddîn, artık Mevlâna'nın zâhirî ve bâtnî ilimlerde olgunlaştığını ve tasavvufta çok yüksek derecelere ulaştığını anlayınca, Kayseri'ye gitmeğe karar vermiştir.

Mevlâna ve Şeyh Selâhaddîn'in de aralarında bulunduğu pek çok talebe yetiştiren Seyyid Burhâneddîn, Konya'da Şihâbeddîn Sühreverdi ile tanışmış ve onunla bir süre sohbet etmiştir.

Seyyid Burhâneddîn'in vefât tarihi kesin olarak belli olmayıp, 1240 (h.638) senesinden sonra vefât ettiği, bazı kaynaklarda kaydedilmiştir. Mevlâna, hocasının vefâtını haber alır almaz, derhal Kayseri'ye gitmiş ve onun kabri başında Kur'ân-ı kerîm okuyup, rûhuna

⁷ Ahmed Eflâki, Menâkibu'l-ârifin, Hazırlayan : Tahsin Yazıcı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, I, 82 vd.; Nefehâtu'l-üns Tercümesi, s. 527; Nesâyimu'l-mahabbe, s.303; Kâmûs el-a'lâm, IV, 2872; Türk Ansiklo-pedisi, XXX, 253; Menâkıb, Millet Kütüphanesi, Feyzullah Efendi Bölümü, No: 2142.

hediye etmiştir. Bu arada Seyyid Burhâneddîn'in kitapları da, Mevlâna'ya teslim edilmiştir⁸.

8. SULTÂNU'L-ULEMÂ BEHÂEDDİN VELED :

Mevlâna'nın babası olan Behâeddîn Veled, 1151 (h.545) yılında doğmuştur. Babası Hüseyin Hatıbî, annesi Harezmsâh sultanlarından Alâeddîn Muhammed Harezmsâh'ın kızı Emetullâh Hâtun'dur.

Küçük yaştan itibaren iyi bir tahsil yapan Behâeddîn Veled, Necmeddîn-i Kübrâ'dan tasavvuf öğrenmiştir. Daha sonra Behâeddîn Veled, Harezmsâh Sultânı Rukneddîn'in kızı Mümine Hâtun ile evlenmiş ve Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî dünyaya gelmiştir.

Rüyâsında Peygamber Efendimizin, “ Sultânu'l-ulemâ “ lakabını verdiği Behâeddîn Veled, Nişâbur'da Feridüddîn-i Attâr ile, Bağdat'da ise Şihâbeddîn Sühreverdî ile tanışıp sohbet etmiştir. Haccını ifâ ettikten sonra Şam yoluyla Lârende (Karaman)'ye gelen Behâeddîn Veled, burada Lârende Beyi Emîr Mûsa'nın yaptırdığı medresede yedi sene hocalık yapmış ve sonra Sultan Alâeddîn Keykûbâd'ın daveti üzerine Konya'ya gelip, İplikçi Medresesine yerleşmiştir. Konya'da vaaz ve nasihatleriyle halkı irşâd eden Behâeddîn Veled, Seyyid Burhâneddîn'in de aralarında bulunduğu birçok talebe yetiştirmiş ve 1231 (h.638) de Konyada vefât etmiştir⁹.

9. MEVLÂNA CELÂLEDDİN-İ RÛMÎ :

Muhammed Celâleddîn-i Rûmî, 1207 (h.604) yılında Belh'de doğmuştur. Babası Sultânu'l-ulemâ Behâeddîn Veled, annesi Mümine Hâtun'dur.

Mevlâna, babası Behâeddîn Veled'in âilesiyle Belh'den ayrıldığı sırada beş yaşında olup, Nişâbur, Bağdat, Hicaz, Şam ve Anadolu'nun çeşitli şehirlerine gitmiştir. Nişâbur'da Feridüddîn-i Attâr ile tanışan Mevlâna, ilk tahsilini babasından yapmış ve yedi sene Lârende

⁸ Menâkıb el-ârifin, I, 56 v.d.; Nefhâtu'l-üns Tercümesi, s. 522; .B.Furûzanfer, Mevlâna Celâleddîn, s. 48 v.d.; Nesâyimu'l-mahabbe, s. 297; Abdülbâki Gölpinarlı, Mevlâna Celâleddîn, s. 45-49; Abdulvehhâb b.Celâleddîn el-Hemedânî, Sevâkibu'l-menâkıb, Süleymâniye Kütüphanesi, Âşir Efendi Bölümü, 154 vrk. 12b-14b; H. Ritter, Celâleddîn Rûmî, İslâm Ansiklopedisi, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul, 1977, III, 54.

⁹ Menâkıb el-ârifin, I, 7 v.d.; Kâmûs el-a'lâm, I, 1412 ; Nefhâtu'l-üns Tercümesi, s. 520; Nesâyimu'l-mahabbe, s. 294; Risâle-i Sipahsâlar, ; B. Furûzanfer, Mevlâna Celâleddîn, s. 8; Mu'cem el-muellifin, IX, 233.

(Karaman)'de ikâmet etmiştir. Mevlâna, Şam'da buldukları sırada Şeyh Muhyiddîn-i Arabî, Şeyh Sadeddîn Hamevî ve Osman Rûmî gibi âlimlerin sohbetlerinde bulunmuş ve onların ilminden istifâde etmiştir. Tefsir, hadis, fıkıh, mantık, usûl, meânî, edebiyat, matematik, fen ve tıp gibi pek çok ilimlerde mütehasıs olan Mevlâna, babası Behâeddîn Veled'in vefâtından sonra, ders okutmaya başlamıştır. Bu arada Mevlâna Seyyid Burhâneddîn ve Şems-i Tebrizî ile birlikte olup, tasavvufta yüksek makamlara kavuşmuştur.

Mütefekkir ve Şâir olan Mevlâna, 1273 (h.672) yılında Konya'da vefât etmiştir. Cenâze namazını, Sadreddîn-i Konevî kıldırmiştir.

Mevlâna'nın meşhûr eseri Mesnevî'sinden başka, Divân-ı kebîr, Fîhi Mâfih, Divân-ı Rubaîyât, Mektûbât, Mecâlis-i Seb'a gibi kıymetli eserleri vardır¹⁰.

10. SULTAN VELED :

Behâeddîn Muhammed Veled b.Muhammed Celâleddîn Rûmî, 1256 yılında Lârende (Karaman)'de doğmuştur. Babası Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî, annesi Gevher Hâtun'dur.

Üç yaşında babasıyla birlikte Konya'ya gelen Sultan Veled, okuma yazmayı ve ilk bilgileri, babasından öğrenmiştir. Sonra o, tahsil için kardeşi Alâeddîn Çelebi ile Şam'a gönderilmiştir. Dönüşünde babasından ders almaya devam eden Sultan Veled, Burhâneddîn Muhakkık-ı Tirmizî'den ve Şems-i Tebrizî'den ders okumuştur.

Sultan Veled, Şems-i Tebrizî Konya'dan ayrılıp Şam'a gittikten sonra, babası tarafından, onu geri getirmekle görevlendirilmiştir. Yine o, Şems'in ikinci kayboluşundan sonra da babasıyla beraber, iki defa onu aramak maksadıyla Şam'a gitmiştir.

Mevlâna'nın talebesi Selâhattin Zerkûb'un kızı Fâtıma Hâtunla evlenen Sultan Veled'in, Ulu Ârif Çelebi adlı bir oğlu olmuştur.

Mevlâna vefât ettikten sonra, yerine talebelerinden Hüsâmeddîn Çelebi halîfe olmuştur. Hüsâmeddîn Çelebi'den sonra da, 1291'de Sultan Veled babasının makamına geçmiştir.

¹⁰ Ali Nihad Tarlan, Mevlâna, Hareket Yayınları, İstanbul, trz., s. 9 v.d.; Abdûlbâki Gölpinarlı, Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî, s. 36 v.d.; Menâkibu'l-ârifin, I, 73 v.d.; NefHâtu'l-üns Tercümesi, s. 522; Risâle-i Sipahsâlar, s. 9; H. Ritter, Celâleddîn Rûmî, İslâm Ansiklopedisi, İstanbul, 1977, VIII, 147.

Babasının, hocalarının ve mürşidlerinin ilim, irfan, hâl ve irşâdlarından faydalanarak kemâle erişen Sultan Veled, fevkalâde teşkilâtçılık kâbiliyetine sâhipti. Nitekim o, Amasya, Akşehir, Ilgın, Lârende, Niğde, Kırşehir ve Erzurum gibi yerlere halifeler göndermiştir. Babasının türbesinin yanında kütüphâne, mesnevî okutmağa mahsûs yerler yaptırarak merkezî bir külliye meydana getirilmesini sağlamıştır. Babasını eserlerinden, fikirlerinden ve yaşayışından mülhem olarak, Mevlevî tarikatını kuran Sultan Veled, 1312 (h.712)'de Konya'da vefât etmiştir.

Sultan Veled, eserlerini umûmiyetle Farsça yazmış, ara sıra gazel ve mesnevî şeklinde Türkçe şiirler de kaleme almıştır. Divânında 129, İbtidânâme'de 76, Rebâbnâme'de 162 Türkçe beyit vardır. Parçalar, Oğuz lehçesiyle yazılmış şiirler oldukları için, Türk dili yönünden kıymetli vesîkalarlardır. Bu ahlâkî ve tasavvufî manzûmelerin hepsi, edebî cihetten bir değer taşımaları bile, yapı ve ifâde bakımından mükemmeldir.

Sultan Veled'in, Farsça bir Divân'ı, İbtidânâme, İntihânâme, Rebâbnâme isimlerinde Farsça üç mesnevîsi, bir de Maârif adlı Farsça mensûr bir eseri vardır. Maârif'in Türkçe tercümesi, 1949'da Millî Eğitim Bakanlığı tarafından neşredilmiştir¹¹.

Netice olarak yakın çevresi olan bu mümtâz şahsiyetlerle ilim ve kültür bakımından temasta bulunan Ahî Evran sâyesinde Ahilik, zengin bir kültürel, sosyal ve ekonomik harekete zemin teşkil etmiştir.

¹¹ Abdülbâki Gölpinarlı, Mevlâna'dan Sonra Mevlevilik, İnkılap ve Aka Kitabevi, İstanbul, 1983, s. 52 v.d; Nefehâtü'l-üns Tercümesi, s. 532; History Of Turkish Poetry, I, 150; Velednâme; Menâkib el-ârifin, I, 73; Türk Ansiklopedisi, XXIX, 488-489.

“OSMANLI TARİH DEYİMLERİ VE TERİMLERİ SÖZLÜĞÜ”NDE AHİLİKLE İLGİLİ KAVRAMLAR

Aslıhan DİNÇER*

Klasik şark toplumlarında siyasî ve sosyal nizamı belirleyen başlıca unsur adalet idi. Buna göre, sistemler adalet idealini temel prensip olarak alır ve ona göre hareket ederlerdi. Siyasî hayatı, politikaları, icraatları belirleyen bu prensipti. Devletlerin varlığını devam ettirmesi için gerekli olan gelirlerini artırma politikası da adalete dayalıydı. Bu yaklaşım şark ve özellikle İslâm toplumlarında bir kültür unsuru ve devlet felsefesi olarak ortaya çıkan daire-i adalet ile ifade edilir. Daire-i adalet'te birbirine bağlı sekiz ilke vardır. Buna göre;

1. Dünyada düzeni sağlayan adalettir (‘Adldir mûcib-i salâh-ı cihân).
2. Dünya bağının duvarı devlettir (Cihân bir bağıdır divârı devlet).
3. Devlete nizam veren kanundur (Devletin nâzımı Şerî’atdır).
4. Kanunu düzenleyen devlettir (Şerî’ate olamaz hiç haris illâ mülk).
5. Asker olmadan devlet olmaz (Mülk zabt eyleyemez illâ leşker).
6. Mal olmadan asker olmaz (Leşkeri cem’ eyleyemez illâ mal).
7. Malı üreten reayadır (Malı cem’ eyleyen râ’iyetdir).
8. Reayanın devlete bağlılığını adalet düzenler (Râ’iyyeti kul eder pâdişâh-ı âleme ‘adl).

---

* Ar. Gör. Kırıkkale Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Böl. KIRIKKALE. aslihan_dincer@mynet.com

Daire-i adalet, Türk ve İslâm devletlerinin devlet felsefesinde belirleyici özellik olarak ortaya çıkar. Orhun Kitabelerinde, Kutadgu Bilig'de, siyasetnâmelerde, nasihatnâmelerde daire-i adaletin değişik şekillerde, ancak bu esaslara dayalı olarak ortaya çıktığı görülmektedir (Köseoğlu 1997: 133; Unan 2004).

Osmanlı Devleti'nin zihniyet dünyasının ve kurumlarının şekillenmesinde Türk ve İslâm devletlerinin tesiri büyüktür. Başta Büyük Selçuklu, Türkiye Selçukluları, İlhanlılar ve Memlûkler olmak üzere tarihî bir geleneği devam ettiren Osmanlı Devleti, bu kaynaklardan beslenmiş, fakat bunları geliştirme siyasetini de takip etmiştir. Onun bu faaliyetlerini ve iktisadî zihniyetine şekil veren yaklaşımları üç maddede tasnif etmek mümkündür (Genç 2000: 45-52):

1. İaşecilik Prensibi (Provizyonizm): İktisadî faaliyete tüketici açısından bakan bu görüşe göre amaç, kâr hırsından ziyade insanların ihtiyacını karşılamaya yöneliktir. Mal ve hizmetler mümkün mertebe bol, kaliteli ve ucuz olmalıdır. Bunun yanında, mal arzı en yüksek seviyede tutulmalıdır. Ancak ülke içindeki ihtiyaçlar karşılandıktan sonra, artık ürünün ihraç edilmesine izin verilir. Osmanlı iktisat politikasının en önemli ilkesi olan iaşeciliği canlı ve geçerli kılabilmek için devlet ekonomide mal arzını bollaştırmak, kaliteyi yükseltmek ve fiyatı düşük tutmak için üretim ve ticaret üzerinde sıkı bir kontrol mekanizması oluşturmuştur. Malın, ilk üreticiden son tüketiciye ulaşıncaya kadarki tüm aşamalarında devletin müdahaleciliği açıkça görülür.

2. Gelenekçilik: Sosyal ve iktisadî ilişkilerde zamanla oluşan dengeleri, eğilimleri mümkün olduğu ölçüde korumak, değişimi zorlayan sebepleri baskı altına almak ve herhangi bir değişme çıktığı takdirde, tekrar eski dengeye dönmek üzere değişmeyi ortadan kaldırma iradesinin hakim olması şeklinde tanımlanmaktadır. Osmanlı siyasî literatüründe, değişme karşısında üretilen "kanun-ı kadîme dönmek", "kadîmden olagelene aykırı iş yapılmaması" gibi ifadeler hep bu anlayışın göstergesidir.

Klasik dönem Osmanlı zihniyetinin belirleyici unsurlarından biri olan gelenekçilik, zannedildiği gibi dogmatik yahut skolastik bir yapıya sahip değildir. Bu anlayışa göre gelenek bir tecrübe birikimidir. Bu bakımdan o, değerlendirilmesi gereken önemli bir unsurdur. Bu tecrübe birikimi, İslâm ve Osmanlı sistemine yeni şartlara uyum ve esneklik

özelliği kazandırmıştır. Gelenekçiliğin bu özelliği, karışık fakat bir o kadar da düzenli ve sistemli bir sosyal yapının asırlarca nasıl ayakta durduğunu anlatmaktadır.

Gelenekçi anlayış, tüketiciyi koruyan bir bakış sergilemekle birlikte tüketim eğilimlerini sınırlandırmak (men-i israfat) maksadına yönelmiş, üretim ve istihdam dengelerinin bozulmamasını amaç edinmiştir. Böylece sosyal hayatta lüks tüketimin sınırlandırılması esası gözetilerek denge sağlanmıştır.

3. Ekonomik Denge (Fiskalizm): Genel anlamda hazine gelirlerini mümkün olduğu ölçüde en yüksek seviyeye çıkarmak ve bu gelirin, ulaştığı seviyenin altına düşmesini engellemek diye tarif edilir. Bu prensip, gelir artırmanın mümkün olmadığı hâllerde harcamaların kısılmasını öngörüyordu.

Osmanlı iktisadî zihniyetini belirleyen bu üç ilke, sosyal ve iktisadî hayatı çepeçevre sarmıştır. Bu ekonomik görüşün aktarılmasında “ahiler ve esnaf teşkilâtları” aracı olmuştur. Esnaf teşkilâtları, gelenekçi kimlikleri ile ön plâna çıkmışlardır. Buna göre “esnaf teşkilâtlarının başlıca amacının, ortak bir iş ahlâkı ve disiplinini bu kurum altında topluca muhafaza etmek; geleneğe hakkını tanımak; zorunlu olmadıkça iş, güç ve sanat değiştirmemek; düşkünü gözetip kollamak olduğunu” söyleyebiliriz (Ülgener 1991: 34).

Osmanlı iktisadî sistemini batıdan ayıran temel özellikler bu esnaf teşkilâtlarından kaynaklanmaktadır. Kapitalizmi ve batı medeniyetini yaratan burjuva zihniyettir. Oysa Osmanlı toplum ve ekonomisini ahi zihniyeti yönlendirmiştir. “Her arz kendi talebini yaratır” gibi talebin arttırılmasına dayalı bir sistem olan kapitalizm, Osmanlı sistemine bu yönüyle de yabancıdır. Bu zihniyette sömürgeci faaliyetler, sınıf mücadeleleri, ferdî menfaat yoktur. Ahi zihniyeti, toplumun yararını kendi çıkarından üstün tutan, kanaatkâr fakat müteşebbis insan tipini temsil eder. Osmanlı zihniyetine göre insan, alıcı olmaktan önce verici olmalıdır. Yani bencil değil başkalarını düşünen (diđerđâm; altruist) bir insan tipi ön plânadır. Bu insan tipinin oluşmasında ahi zihniyetinin rolünü tekrar vurgulamak gerekir. Siyasî buhranların yařandđı yıllarda sanat, ticaret ve kılıç birlikteliğiyle hareket eden ahiler, sosyal düzen ve adaletin sađlandđı ortamda dayanışmanın, birlik ve düzenin temsilcisi olmuşlardır. Anadolu’daki ilk ahi örgütleri buna güzel bir örnek teşkil eder. Bu yüzdendir ki, “*siyasî vazifeden çekilen ve ismi silinen ahilik*,”

bütün faaliyeti itibarıyla mahvolmamış ve esnaf teşkilâtında yaşamakta olan zihniyetini Anadolu'nun da, İstanbul ve Rumeli'nin de bedesten ve loncalarında, tezgâh ve dükkânlarında idame ettirmiştir" (Ülgener 1991: 35).

Bugün Osmanlı zihniyet dünyasını ve özellikle iktisat zihniyetini etraflıca anlatan eserler bulunmaktadır. Sabri Ülgener ve Ömer Lütfi Barkan'ın açtığı çığırdı ilerleyen Mehmet Genç, Ahmet Güner Sayar ve Ahmet Tabakoğlu gibi isimler bu konular üzerine yaptıkları çalışmalar ile bilinmektedirler. Ancak, Ülgener'in zihniyet meseleleri üzerine yaptığı metodolojik çalışmalarda yönelttiği sorular, bütün bu çalışmalara rağmen canlılığını korumaktadır.

1. Zihniyeti aksettirecek olan belgeler nelerdir?

2. O belgeleri kullanırken ne gibi esasları göz önünde bulundurmak gerekir?

Ülgener, bu soruların cevaplarını açık bir şekilde ortaya koymuştur. Ancak bu zihniyet dünyasını çözümlmek için esnaf topluluklarına ait eserlerden ve özellikle fütüvvetnâmelerden, edebî eserlerden, gelenek ve göreneklerden yeterince yararlandığımızı söylemek zordur. Bu hususta temel sıkıntı, kaynaklardan yararlanamamak ve bu dünyaya nüfuz etmemize yardımcı olacak kelimelerden yeterince faydalanmamaktan kaynaklanmaktadır. Eğer çağın zihniyeti, özellikle edebî ürün ve kaynaklar kullanılarak ortaya konulmaya çalışılacaksa bu dünyayı yansıtabilecek kelimeleri tespit etmek gerekir.

Fuad Köprülü, "Vakfa Ait Tarihî İstilahlar Meselesi" adlı makalesinde tarihî terimlerin önemi üzerinde dururken şunları söylemektedir: "*Her ne mahiyette olursa olsun umumiyetle tarihî vesikaların tahlil ve izahında en mühim ve en müşkül cihet, tarihî istilahların lâıykıyla anlaşılmasıdır. (...) tarihî istilahların hususî bir şubesini teşkil eden bu vakfa ait tarihî istilahlar da sair tarihî istilahlar gibi şimdiye kadar metodik bir tarzda tetkik edilmemiştir. Bu ihmalin tarihî araştırmalar için ne esaslı bir eksiklik olduğu ve millî tarihimizin tetkiki için bu istilahlar meselesini bir an evvel ciddiyetle ele almak lüzumu daima tekrarlanan bir hakikattir. Fakat henüz anlaşılabilen bir şey varsa o da bu meseleye ait metodik ve sağlam tetkiklerin nasıl yapılacağıdır.*" Ona göre, gerek bizde gerekse batıda tarihî terimler hakkında yapılan çalışmalar yok denecek kadar azdır. Eldekilerin de birçok eksik yönü vardır. Araştırmacılarımız batıdaki çalışmalardan

yararlanmamakta ve tarihî tenkidin belli prensiplerine uymayarak metotsuzluk örneği sergilemektedirler. Terim mahiyetindeki her kelimenin öncelikle filolojik bakımdan incelenmesi gerekir. *Kelime aslen hangi kökten gelmiştir? Müstakları nelerdir? Asıl sözlük anlamı nedir? Ne zaman ve nerede bir terim mahiyetinde kullanılmaya başlanmıştır? Sözlük anlamıyla terim anlamı arasındaki münasebetler nelerdir? Terim olarak ne gibi coğrafi sahalara yayılmıştır? Ne zamandan ne zamana kadar yaşamıştır? Bu muhtelif zaman ve mekânlarda geçirmiş olduğu semantik değişimler nelerdir?* (Köprülü 1983: 320-323).

Bu makalenin ana malzemesi, M. Zeki Pakalın'ın "Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü" adlı üç ciltlik eseridir. Ancak önemle belirtmek gerekir ki bu, giriş niteliğinde mütevazı bir çalışmadır. Burada ahiliği ve Osmanlı iktisadî zihniyetinde ahiliği aksettiren terim ve deyimlerin tespiti yapılmaya çalışılmıştır. Bunların ilgili anlamları, hangi dile ait oldukları ve kelime türleri belirlenmiştir. Pakalın'ın sözlüğünde yer almayan kelimeler için ise diğer tarih sözlüklerine ve birtakım eserlere başvurulmuştur. Roman ya da hikâye türü metinlerden örneklerle söz konusu tespitleri açıklayamamak, zamansızlığın getirdiği bir problem olmakla birlikte bu çalışmanın da en büyük kusurudur.

ahi: (*Arapça; isim*) Terim olarak, ahi birliklerinin başında bulunanlara verilen bir unvan anlamında. Bekâr ve sanat sahibi olan gençlerle diğerlerinin kendi aralarında oluşturdukları toplulukların başına seçilen reis.

ahi babalık: (*Arapça-Türkçe; birleşik isim*) Debbağlar ve saraçlar gibi esnafın başlarındaki kişilere verilen resmî bir unvan.

ahi taç: (*Arapça; birleşik isim*) Kadiri tarikatının Ahi koluna mensup şeyhlerin giydikleri bir taç.

ahilik: (*isim*) Fütüvvet geleneğinden esinlenerek oluşturulan dinî-meşlekî karakterli müesseseye verilen ad.

arasta: (*Farsça; isim*) Üstü örtülü veya dükkânlarının önü saçaklı çarşılara eskiden verilen ad. Genellikle belirli bir esnafın bir araya geldiği yerlerdi.

bedesten: (*Farsça; isim*) Kelimenin aslının “bezzazistan” olduğu düşünölmekte. “Bezzaz” bezci, bez dokumacısı; “bezzazistan” ise bezciler çarşısı anlamında. Eskiden kumaş gibi pahada ağır olan eşyaları yanmaktan ya da çalınmaktan korumak üzere yapılmış kalın, taş duvarlı, demir kapılı, geceleri bekçiler tarafından korunan yerlere verilen ad.

Bedestenin bir başka fonksiyonu da İstanbul’da bankalar yokken adeta emniyet sandığı görevinde bulunmuş olması. İstanbul halkı ağız mühürlü kasalarını buraya koyup karşılığında bir makbuz alıp gider; gerektiği zaman gelip bölük başının gözetiminde alacağını alır ya da kasasına yeni bir şey koyacaksa koyardı.

bel bağlamak: (*Türkçe; birleşik fiil*) “dost olmak”, “tiğ-bend kuşanmak”, “itaat etmek” anlamlarında kullanılan bir terim (ahilikle ilgisi bakımından bk. *şed bağlamak*).

bey’ ü şira: (*Arapça; isim*) “Alış veriş” anlamında kullanılan bir terim.

bezzaz: (*Arapça; isim*) “Bez”in çoğulu. Bezcilerle manufakturacılara verilen ad.

çelebi: (*Türkçe < Çalap + Arapça î; isim*) Belli sanat ve meslek sahiplerine işaret olmuş bir tabir. Kelime anlamı, “okumuş”, “efendi”, “asil”, “nazik”, “terbiyeli”, “koca, eş”.

çırak: (*Farsça < çerağ; isim*) Bir müddet yamak olarak çalıştıktan sonra geçilen bir üst makam. Bunlar yamaktan farklı olarak ücret alırlardı.

çırak çıkmak: (*Farsça – Türkçe; birleşik fiil*) Öğrendiği sanatı tek başına yapabilecek seviyeye gelenler için kullanılan bir deyim.

dolap: (*Arapça; isim*) Bedestendeki dükkânlar için kullanılan bir tabir.

edeb: (*Arapça; isim*) Kelime anlamı “akıllılık”, “usluluk”, “hâl ve tavrın, nefsin iyiliği”. Şeyhlerin dilinde “edeb” den kasıt, edeb-i şeriat; edeb-i hizmet ya da edeb-i haktır.

ehl-i hiref: (*Arapça; sıfat*) Sanat sahibi, esnaf.

ehl-i suk: (*Arapça; sıfat*) Çarşı halkı, esnaf.

ehliyetname: (*Arapça; isim*) Birine herhangi bir işte yeterli olduğuna dair verilen belge.

esnaf kesesi: (*Arapça < esnâf – Farsça < kîse; birleşik isim*) Esnaf sandığına ait malzeme, akar para gibi menkul ve gayri menkule ait evrakların saklandığı yere verilen ad. Her biri farklı bir fonksiyon gören altı bölümden oluşurdu: atlas kese, yeşil kese, örme kese, kırmızı kese, beyaz kese, siyah kese.

esnaf sandığı: (*Arapça; birleşik isim*) Esnaf zümrelerinin, aralarında yardımlaşmayı sağlamak için oluşturduğu sandık.

fütüvvet: (*Arapça; isim*) Kelime anlamı “cömertlik; yiğitlik; soy temizliği”. Arapça “fetâ” kelimesinden türeme. Anadolu’da 13. yüzyıldan beri ortaya çıkıp düzenli ve teşkilâtlı bir hâle gelmiş olan dinî-iktisadî zümrelerin, esnaf ve sanatkâr birliklerinin prensiplerine topluca verilen ad. Belli iktisadî esasların zamanla kaybolmaması için dinî prensiplere bağlanmasından doğmuştur.

Fütüvvet ehli olanlar, Ahi denilen bir şeyhin etrafında toplanır; bir tekkede birlikte yaşar, belirli sanat ve ticaret işlerinde çalışır; geceleri ise zikir ve sema ederlerdi. Bunların arasına yeni girecek olan kimseler hem Ahi müridi, hem de bir mesleğe çırak olurlardı. Tıraş edilir, tövbe ettirilir ve şalvar giydirilip kuşak kuşatılırlardı. Kâfirler, münafıklar, müneccimler, içki içenler, dellaklar, kasaplar, cerrahlar, avcılar, madrabazlar, cimriler...vb. bu teşkilâta alınmazlardı.

fütüvvetname: (*Arapça-Farsça; birleşik isim*) Esnaf teşkilâtları ile bunların uymaları gereken kurallardan bahseden eserlere verilen ad.

gedik: (*Türkçe; isim*) Esnafa, zanaatlarını uygulayabilmeleri için devlet tarafından verilen izin ya da ayrıcalık belgesi. Her tür esnaf için belli sayıda iş yeri ve dükkân tespit edilmişti. Bunların sattığını başkası satamaz; yaptığı işi başkası yapamazdı. Gedikler “müstekâr” ve “havaî” olmak üzere iki çeşitti. Belli bir iş yerine bağlı ve sanatını orda yapmak zorunda olanlarına “müstakâr gedik” denirdi. “Havaî gedik” ise şahsa

aitti. Sahibi, sanatını nerde istiyorsa orda yapabiliirdi. Gedik sahiplerinden biri ölür ya da sanatı bırakırsa gedik dağılır ve aynı şartlarla kalfalardan birine verilir.

idâ: (*Arapça; isim*) Kelime anlamı “emanet bırakmak, bırakılmak; emaneti kabul etmek”. Bir şahsın, kendisine verilen şeyi kabul ederek onu güvenli bir yerde saklamayı taahhüt etmesi anlamında kullanılan bir tabir. Ücret şartı konmadıkça emaneti kabul eden kişi ücret isteyemez. Ahi müessesinde emanete riayet etmek, insanın mükemmelleşme esaslarından biridir.

ihvan: (*Arapça; isim*) “Kardeşler” anlamında. Aynı tarikata mensup olanların birbirleri için kullandıkları bir tabir.

İstanbul’un Fethi’nden sonra fütüvvet teşkilâtının devlet üzerindeki etkisi azalmaya başlamış ve zamanla yerini esnaf loncalarına bırakmışlardır.

kâhya: (*Farsça < ket-hûdâ; isim*) Esnaf teşkilâtının başlangıcından 1908 senesine kadar devam etmiş yarı resmî bir memuriyet.

kalfa: (*Arapça < halife; isim*) Üç yıl çırak olarak çalıştıktan sonra bir törenle geçilen üst makam.

kapan: (*Türkçe; isim*) Yiyecek ve giyecek malzemelerin toptan satıldığı yerler için kullanılan bir tabir. Unkapanı, Yağkapanı, Balkapanı...vb.

kardeş tutma: (*Türkçe; birleşik fiil*) Fütüvvet esaslarından. Birliğe yeni katılan gencin, birini kendine kardeş edinmesi.

karz- ı hasen: (*Arapça; birleşik isim*) Faizsiz ödünç para verme anlamına gelen bir tabir.

kemer beste: (*Farsça; birleşik isim*) Tig-bendle beli bağlanan anlamında. Elin, dilin, belin bağlılığına işaret eder.

kethüda: (*Farsça; isim*) Esnaf, tüccar ve sanatkârın devletle olan münasebetlerini yürüten kişi. Esnafın bütün işlerine bakmak; ustalık

aletlerinin devir teslimini yapmak; esnaf arasında çıkan ihtilafları halletmek; usta olacak kişilerin tören gününü belirlemek; hükümetin emirlerini yiğitbaşı aracılığıyla esnafa bildirmek görevleri arasındadır.

lonca: (*İtalyanca < loggia; isim*) Sanat sahiplerinin 13. yüzyıldan itibaren Anadolu'da kurdukları düzenli teşkilatlara verilen ad. Din-i iktisad bir nitelikleri vardı. Esnaf ve sanatkrlar toplanıp buralarda işlerini grşrlerd. Görevleri, malın kalitesini her zaman yüksek tutmak; ticaret ahlkını ve işçiyi korumak, kaliteli işçi yetiştirmek; elde edilen malın tüketicinin eline en kısa yoldan geçmesini sağlamak; vurgunculuğu önlemek; malı değerlendirmek ve değerini korumaktı.

muhtesip: (*Arapça; sıfat*) Esnafın davranışlarını denetleyen, kişilerin mağduriyetini gidermeye çalışan ve mlk idarenin kendisine verdiği işleri yapan kişi.

nakip: (*Arapça; sıfat*) Esnaf, sanatkr ve tüccarlar arasında Şeyhin temsilcisi durumundadır. Fütüvvet geleneğinden kalmıştır. Esnaf üzerinde daha çok din bir otoritesi vardır. Esnafı denetlemek; törenlerde Şeyhi temsil etmek; usta olacaklara peştamal kuşatmak; esnafın isteklerini Őeyhe iletmek görevleri arasındadır.

narh: (*Türkçe; isim*) arşıda, pazarda satılan Şeyler için resm makamlarca gösterilen fiyat. Dkknında yiyecek ve giyeceklerle ilgili eşya satan esnafın narha uyduğunu ifade etmek için "oturucu narhı" tabiri kullanılırdı. Peynir, yağ, bal, pirinç ve benzeri yiyecek malzemeleriyle yemeni, tlbent, yaşmak gibi giyecek malzemelerini dışardan getirenler bunları "getirici narhı" zerinden kapanlarda ve diğer satış yerlerinde esnafa, onlar da "oturucu narhı" gereklerine göre dkknlarında halka satarlardı.

peştamal kuşanmak: (*Farsça < pşt-ml-Türkçe; birleşik fiil*) Sanat ğrenen çıraklara ustalık sıfatının verilmesi anlamında kullanılan bir tabir.

peştamallık: (*Farsça; isim*) Ticar bir müessese başkasına devredildiğinde sahibinin aldığı para için kullanılan bir tabir. Bu tabir eskiden bir sanatta uzmanlığı tescillemek için o sanatın ustası tarafından yeni sanatkra peştamal kuşatıldığı için ortaya çıkmıştır.

pîr: (*Farsça; sıfat*). Bir sanatın yaratıcısı, bir sanat erbabının reisi. Lonca ve fütüvvet kuruluşlarının başında bulunan yönetici.

pîr tutma: (*Farsça-Türkçe; birleşik fiil*) Fütüvvet ehline karışan birinin öğrenmek istediğı sanatla ilgili kendine bir baş seçmesi. Bunun için hediyeleriyle birlikte *nakibe* başvuran kişi, *pire* götürülür ve *pirin* huzurunda yapılan törenden sonra öğreneceğı sanatla ilgili kendisine bir hediye verilir.

siftah: (*Arapça < istiftâh; isim*) Esnafın ilk satış muamelesi için kullanılan bir tabir.

şed: (*Arapça < şedd; isim*) Esnaf tabiri olarak peştamal anlamında.

şed bağlamak: (*Arapça-Türkçe; birleşik fiil*) Kendisinden sanat öğrenen çırağa, ustası tarafından yeterlilik anlamında peştamal kuşatılması töreni. Tören sırasında pir adı verilen ilk ustaya kimin şed bağladığı ve bu törenin kimin huzurunda yapıldığını bilmek de usuldendi. Esnafın törenle çırak çıkması devam ettiği sürece şed bağlamak geleneğı de devam etmiştir.

şeyh: (*Arapça; isim*) Esnafın büyüğü, loncanın başı.

üstad (usta): (*Farsça; isim*) Üç yıl kalfalık edildikten sonra geçilen bir üst makam. Kişinin üstad olmasının çeşitli şartları vardır: Üç yıllık zaman içinde herhangi bir şikâyet almaması, kendisine verilen görevleri zamanında yapması, müşteriye iyi davranması, diğer kalfalarla iyi geçinmesi ve özellikle çırak yetiştirmeye ehil olması.

yamak: (*Türkçe; isim*) Esnaf teşkilâtlarının dahili üyesi. On yaşından küçükler tarafından oluşturulan kesim. Ücret almaz ve işe devamlılıkları aileleri tarafından sağlanır.

yiğitbaşı: (*Türkçe; isim*) Esnafın zanaata ve ustalığa ait işlerine bakan kişi. Bir çırağın veya ustanın kendi başına iş sahibi olabilmesi ancak esnaf yiğit başının izin vermesiyle olurdu.

Sonuç

Farklı alanlara ait birçok açıklama içeren *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü* adlı üç ciltlik eser, araştırmacılara ahilikle ilgili de bir hayli bilgi sunmaktadır. Bu bilgiler kimi yerde doğrudan işaret ettiği maddenin altında, kimi yerde bir başka açıklamanın içinde verilmiş, kimi yerde de ahilikle doğrudan ilgisi olduğu düşünölen bir terimin söz konusu anlamına hiç değinilmemiştir. Örneğin, ahilik kurumunda “loncanın başı” anlamında kullanılan “şeyh” kelimesinin bu anlamı sözlükte yoktur. Yapılan incelemede bu hususa da dikkat edilerek bir çeşit ahilik sözlüğü ortaya konulmaya çalışılmıştır.

KAYNAKLAR

BAYKAL, B. Sıtkı (2000), *Tarih Terimleri Sözlüğü*, İmge Kitabevi, Ankara.

BAYRAK M. Orhan (1999), *Resimli Osmanlı Tarihi Sözlüğü*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul.

ÇAĞATAY, Neşet (1989), *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara

DEVELLİÖĞLU Ferit (1996), *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara.

ERKEN, Veysi (1998), *Bir Sivil Örgütlenme Modeli Ahilik*, Seba Yayınları, Ankara.

GENÇ, Mehmet (2000), *Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Ekonomi*, Ötüken Neşriyat, İstanbul.

KEPECİÖĞLU, Kamil (ty), *Tarih Lûgati. Osmanlı Tarih Deyimleri ve Temel Terimleri Sözlüğü*, 21. Yüzyıl Yayınları, Ankara.

KÖPRÖLÖ, Fuad (1983), *İslâm ve Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları ve Vakıf Müessesesi*, Ötüken Neşriyat, İstanbul.

KÖSEOĞLU, Nevzat (1997), Devlet. Eski Türkler'de, İslâm'da ve Osmanlı'da, Ötüken Neşriyat, İstanbul.

PAKALIN M. Zeki (1993), *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, 3 cilt, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul.

SARIKAYA, M. Saffet (2002), XIII-XVI. Asırlardaki Anadolu'da Fütüvvetnamelere Göre Dinî İnanç Motifleri, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

SERTOĞLU, Midhat (1986), Osmanlı Tarih Lûgatı, Enderun Kitabevi, İstanbul.

Türkçe Sözlük (1988), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

UNAN, Fahri (2004), İdeal Cemiyet, İdeal Devlet, İdeal Hükümdar, Lotus Yayınevi, Ankara.

ÜLGENER, Sabri F. (1991), İktisadî Çözülmenin Ahlak ve Zihniyet Dünyası, Der Yayınları, İstanbul.

BİR SİVİL TOPLUM KURULUŞU OLARAK AHİLİK

İsmail DOĞAN*

Giriş

Sivil toplum, toplumun sivil niteliğini vurgulayan sosyolojik bir kavramdır. Kavram hem toplumun sivilliğini hem de sivil olmayan unsurları ayıklayarak sunmaktadır. Bu haliyle sivil toplum bir karşıtlığı da ifade etmektedir. Karşıtlık Fransızca bir sözcük olan “civil=sivil”in bizatihi anlam gücünde ortaya çıkar. Medeni, uygar, nazik, kibar biçiminde daha çok seçkinliği ve zerâfeti yüklenen sözcük bu anlamın karşıtlarını da dışarıda bırakmaktadır. Uygar, nazik ve kibar olmayanın sivil olmadığı da bu şekilde zımnen anlaşılmaktadır. Kavram içinde düşünüldüğünde sivil sözcüğü “askeri olmayan, asker sınıfından olmayan, üniforma giymemiş olan kimse”yi ifade eder.

Sivil Toplumun Batılı Serüveni: Düşünsel ve Toplumsal Temelleri

Sivil toplum bütün varlığı ve anlamını devlet karşısında kazanan bir kavramdır. Bir karşıtlık ve bir seçenek olarak belirtilen bu anlama zaman içinde kavuşmuştur. Başlangıçta yani ilk telaffuz edildiği biçimlerinde hiç de böyle ele alınmadığı görülür. Kavram 18.yy’da aydınlanma düşünürlerince literatüre sokulmuştur. Bu düşünsel geçmişinin yanı sıra ifade ettiği anlama uygun olarak bir de toplumsal temelleri vardır. Bu ikincisinin aydınlanmanın ünlü düşünürlerine (*Hegel, Hobbes, Rousseau vs.*) ilham vermiş olduğunun düşünülmesi ise yanlış olmasa gerektir.

Feodal toplumun çöküşünü hazırlayan koşullar bu düşünürlerce sivil toplumun nedeni olarak görülür. 18.yy’ın düşünürlerine ilham veren feodal çözülmenin biçimidir. Devletin ve dinin (Hristiyanlığın) baskısından uzak ortaya çıkan ekonomik faaliyet alanı üçüncü boyut

---

* Prof. Dr., Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi, ANKARA.
idogan@education.ankara.edu.tr

olarak toplumsal tablonun yorumunu kaçınılmaz kılıyordu. Bu itibarla, sivil toplumun yani “ekonomik faaliyetin özerk alanı”nın doğuşu geç ortaçağın komünal hareketine bağlanmaktadır.¹ Kent korporasyonlarını ve komünleri feodal yapının siyasal düzenlenmelerinde özgürleştiren hareket; ekonomik tercih özgürlüğünü sınırlayabilecek siyasal ve dini vesayetin baskısını kaldırarak ekonomik bir faaliyet alanı yaratmıştı. Sivil toplum gelişen bu toplumsal alanın yorum denemelerinde tanımıyla buluşan bir kavramdır. Hegel bu düşünsel bağlamın ilklerindedir.

Hegel’e göre “bireyin iradesi genel irade ile uzlaşır, kaynaşır. Tek kişi kendini kendi üstündeki bir kanuna bağlar; bu kanunu kendi kanunu olarak duyar.” İşte bu “ahlaklılığın” hem ölçüsü, hem de amacıdır. Kişi “kendini ne kadar aşar; kendini ne kadar kendi üstündeki objektif bir düzene bağlarsa, o kadar ahlaklı olur.” Böyle bir meziyete de, “tek iradenin genel irade ile uzlaşıp kaynaşması olan objektif ahlakta” ulaşılır.² Objektif ahlak da üç aşamada gerçekleşir: 1. Ailede, 2. Sivil Toplumda 3. Devlette.

Ailede henüz objektif ahlak tam değildir. Burada henüz “doğal” ve “doğrudan doğruya” bir durumdadır. Bununla beraber aile sevgi bağlılığından çok ahlaki bir kurumdur. Birey “genel”i ilk kez aile kurumunda yaşar. Aileden sonraki aşama olan sivil toplumda birey ileriye doğru bir adım atar. Sivil toplum bireylerin bir *çıkarcı ortaklığı, menfaat beraberliğidir*. Bu anlamda herkes kendi çıkarlarını göz önünde bulundurur. Bu nedenle toplumda ideal bir motif genel-geçer bir *değer/ler* yoktur. Sivil toplum bir atomlaşma sistemidir.* Buna rağmen sivil toplumda “özel”in “genel”i büsbütün gölgede bıraktığı sanılmamalıdır. Sivil toplumda özel irade aileden daha ileri ve daha derin olarak genel iradeye tabi olmayı öğrenir. Böylelikle “objektif ahlak” kendini sivil toplumda gerçekleştirmiş olur. Buna rağmen objektif ahlak hala tam ve mükemmel değildir. Eksikliğini ise ancak “*Devlet*”te giderecektir. Bireyin iradesi ile genel irade (kamusal irade) ancak devlette tam bir uyum haline gelir, kaynaşır. **Hegel’e göre** devlet kamusal iradenin somut bir varlık kazanması halidir. Ancak devlet tek tek

¹ Bu değerlendirme için bkz: A. Y. Sarıbay, “İslami Popülizm ve Sivil Toplum Arayışı”, *Birikim*, S.47, Mart 1993, s. 11.

² Macit Gökberk, *Felsefe Tarihi*, 1974, s. 453.

* Gökberk’in yurttaşlar toplumu dediği Hegel’in burada betimlenen sivil toplumu için filozofun burjuva toplumunu amaçladığını öne sürmektedir. Bkz: Gökberk, a.g.e., s. 453.

iradelerin toplamı değil; akıllı, canlı bir “bütün”dür.” Bu yüzden devlet, “kendiliğinden akla en uygun varlıktır.”³

Görüldüğü gibi *Hegel* sivil toplumu aile ile devlet arasında bir aşama olarak görür. Bu alanda bireyler, toplumsal sınıflar, her türlü toplumsal kurum ve kuruluşlar sivil toplumu meydana getirir. Bu toplumda bireyler birbirine hukuki ve iktisadi bağlarla bağlıdırlar. Bu yaklaşımı ile *Hegel* bireyleri ve sivil toplumu devlet içinde eriten, kaynaştıran ve bütünleştiren bir “idealist devleti” savunur. *Hegel* analojisinin vardığı nihai noktada bireyin ahlaki olgunluğa sivil toplum aracılığı ve ancak devlet içinde ulaşacağı varsayılır. Bu nedenle bireylerin devlete katılımı ve devlet duyarlılığını hissetmeleri onların temel ve doğal yükümlülüğü olarak görülür. Ancak bireyin bu katılımının sıradan bir iş olmadığı, belirli nitelikleri gerektirdiği gözlenir. Bu nedenle devlette anonim performans yerine bireysel performanslar anlam ve tanımlarına kavuşur. Buna karşılık devlette bu performanslar yani “tek tek kişiler aracılığıyla konuşup iş görür”⁴ Bir farkla ki *Hegel* düşüncesinde bu tek kişi ya da “insan teki” erkektir. Çünkü aileden bireyi önce sivil topluma sonra da devlete yönelten *geist* (tin) kadında yoktur. Bu nedenle de kadınların belirtilen sürece özgü bir serüven olanağı bulunmamaktadır. Kadınların bu yetenek sınırı onların tarih dışında kalmalarının bir nedenidir. Şu halde *Hegel*'de sivil toplum ve devlet, oluşumunu erkeğin tabiatına borçludur. “Tarih değişse de, erkekler eliyle yeni yeni tarihi evreler yaratılsa da kadın özel alanda, yani evde ev işi yapar, çocuk doğurur ve bakar; erkeğin cinsel ihtiyaçlarını karşılar. Bu da kadını tarih dışına iter.”⁵ Özetle *Hegel*'in sivil toplumunda kadın aktif bir rol sahibi değildir. Dolayısıyla “erkek alanı olarak hakların, eşitliğin ve mülkiyet ilişkilerinin de gerçekleştiği alan olarak”⁶ betimlenir.

Batıdaki geç ortaçağın feodal çözülmesi sivil topluma temel olan yeni bir toplumsal platform oluşturmuştur. Gerçekte bu, insanın yeni bir yaşam alanı olarak kabul edilmelidir. Feodal baskının sıkıştırdığı yaşam bu yeni ortamda adeta soluklanıyordu. Buradan hareketle sivil toplumun bir arayışın vardığı aşama olarak değerlendirilmesi yanlış olmasa gerektir. İşte sivil toplum böyle bir arayışın cevabı olan nihaî hedefler

** Hegel'in devlet betimlemesi Emil Durkheim'in “toplumsal bilinç” kuramı ile büyük ölçüde benzeşmektedir.

³ Gökberk, a.g.e., s. 454.

⁴ Aynı, s.454.

⁵ Ömer Çaha, “Feminizm ve Sivil Toplum”, *Birikim*, S. 59, Mart 1994, s. 80.

⁶ Aynı, s. 79.

arasındaki seçenekler arasında sunulur. Soru Şudur : “İyi bir yaşam biçiminin (good life) sũrekliĐini sağlayacak en iyi evre ya da ortam nedir? Hangi tũr kurumlar için alışmalız?”⁷

İyi bir yaşam biçimi ile zũnde insana, insan onuru ve haklarına sayĐıyı gerçekleştiren yaşam kastedilmektedir. Farklı din, dil, ırk, siyasal ve kũltũrel niteliklere sAhip olan insan ve insan topluluklarının bu farklılıklar çevresinde geliştirdikleri yaşam biçimlerinin hayatiyet bulduğu ortam yũz yıllar boyu insan ve insan topluluklarının hedefi ve özlemi olmuştur. Gerçekte toplumsal sistemleri hem belirleyen hem de sınırlayan bu insani gerçeklik aynı lũde ideolojilere de zemin olmuştur. İdeolojiler bir yandan toplumsal sistemlerin ortaya koydukları bu zeminden gũ alırken, öte yandan onların “iyi bir yaşam” özlemlerine de tercũman olma iddiasını taşırlar. Bu itibarla ideolojileri farkların ve farklılıkların sũzcũleri olarak nitelemek mũmkũndũr.

Sivil toplum dũřũncesi toplumsal tarihin Batı Avrupa’ya zgũ belirtilen aşamasına tekabũl etmektedir. Bu dũřũnce “ insanların sınıfsal veya ekonomik yaratıklar olmadan önce toplumsal yaratıklar olmasına dayanır.”⁸ Dolayısıyla belirli bir toplumsal kimliğe sahip olan aile, kabile, din, dernek, cemaat veya ideolojik hareketler ortaklaşa olarak sivil toplum oluştururlar. Buradan hareketle Őoyle bir tanıma ulaşılır: “Sivil toplum, insan topluluklarının hiç bir gũ tarafından zorlanmaksızın içinde hareket edebilecekleri alanın adıdır. Bu alanı oluşturan aile, çıkar, ideoloji adına kurulan karmaşık ilişkiler dizgesinin kendisi de sivil toplum olarak tanımlanabilir.”⁹ Şu halde sivil toplum, *farklılıklara imkan ve fırsat tanıyan bir toplumsal armonidir.*

Devlet ve Sivil Toplum

Sivil toplumun, toplumsal tarih içindeki ykũsũnde ortaya çıkışı ile geçirdiği evreler ve geldiği noktada oldukça farklı algılandığını gŕsterir. *Hegel*’in paradigmasında devlete giden yolda nihai ve kaçınılmaz zemin olmasının yanı sıra evrensel ruhun devletle bũtũnleřmesinde bũyũk işlev yũklenen sivil toplum; giderek devlet karşıtlığı olarak anlam kazanmıştır. Gũnũmũzde ise “devlet kavramını aıklayabilmenin ve demokrasi

⁷ M. Walzer , “Sivil Toplum Dũřũncesi: toplumsal Yapılaşmaya Doğru Bir Adım”, *Birikim*, Sayı : 37, 1992, s. 36.

⁸ Aynı, s. 37.

⁹ Aynı, s. 33.

sorununu geliştirebilmenin anahtar kavramı olarak kullanılmaya çalışılmaktadır.¹⁰

Devlet ve sivil toplum ikileminde çeşitli yaklaşımların ortak bir yanından söz etmek mümkündür. Genellikle sivil toplum devletin olmadığı alan olarak kabul edilir. Bu yaklaşım sivil toplumu toplumsal hayatla özdeşletirirken devleti ve üretim hayatını tamamen dışında bırakır. Bu açı kavramın yanlış ve eksik algılanışıdır. Çünkü devlet “hem sivil toplumu kendi bünyesinde toplar hem de toplum içinde bir alan işgal eder. Devlet, içinde hareket edilecek alanın çerçevesini belirler ve özenle grup örgütlenmesine ait (siyasi etkinlik dahil) kurallarını düzenler. Toplumdaki bireyleri iyi yaşam konusundaki kendi kişisel değerleri dışında ortak bir değeri düşünmeğe zorlar.”¹¹ Cohen ise, “siyasi toplumun, sivil toplum ve devlet arasındaki aracı rolü ne kadar kaçınılmaz ise, siyasi toplumun sivil toplumdan kökenlenmesinin de kaçınılmaz”¹² olduğunu vurgular.

Türk Kültürü ve Sivil Toplum

Sivil toplum Türkiye’de seksenli yılların ortalarından itibaren güncellenen bir kavram oldu. kavramın Batılı serüvene nispet edildiğinde bu gecikme şaşırtıcı gelebilir. Oysa özünde bireyi öne çıkaran ve onu aktif kılan yapısı ile sivil toplum ait olduğu toplumsal iklimde gelişebilirdi. Bu açıdan Batı dışı toplumların böyle bir organizasyona uygun olmayışı gecikmenin aslı nedenleri arasındadır.

Bu aşamada Batı dışı toplumla burada kastedilen, dışa kapalı geleneksel -communauté=cemaat- toplumlardır. Doęunun Batıdan farkının karakteristik ölçütü cemaat (topluluk) örgütlenmesindeki bu yapıdır. Ünlü Osmanlı sosyologu *Prens Sebahattin* doğunun bu özelliğini şöyle betimler: “Fikrî yetenek ve gelişmeye istikamet (doğrultu) kazandıran toplumsal hayatın şartlarıdır. Doğuda bu şartları doğal çevre hazırlar.”¹³ Elbette ki, “doğal çevre” ile vurgulanmak istenen “vahşi doęa” değil, ilişkilerin, toplumsal rol ve toplumsal statülerin dondurulduğu; sabitleşiği toplumsal düzendir. Böyle bir düzende bireylerin verilmiş statülerinin dışına çıkmaları ile kendi görüş ve eğilimleri doğrultusunda davranış üretmeleri mümkün değildir. Oysa sivil

¹⁰ Bu değerlendirme için ayrıca bkz :Nur Vergin, “Demokrasi ve Sivil Toplum”, *Yeni Türkiye Dergisi*, Kasım-Aralık 1994, yıl 1, Sayı : 1, s. 9.

¹¹ Walzer, a.g.e., s.40.

¹² Cohen Arato’dan aktaran, Sarıbay, Mart 1993, s.18.

¹³ Prens Sabahattin, *Türkiye Nasıl Kurtarılabilir?*, İstanbul 1975, s.120.

toplum da dahil olmak üzere bu çeşitten bir toplumsal düzenin oluşması canlı, aktif, mücadelecı bireylerin varlığı ile açıklanabilir. Üzerinde cemaat erkinin ipotekleri olan bireylerden böylesine bir yaşamın fışkırması düşünülemez. Unutulmamalıdır ki sivil toplum öncelikle kişisel ve toplumsal kaderinde söz sahibi bireylerle ortaya çıkıp gelişir.

Geleneksel toplumda bireyin yaşam alanı grup ve cemaatin yüksek menfaatleri karşısında son derece itibari kalmaktadır. Dolayısıyla böyle bir yapı içinde bizzat bireyin inisiyatifinde gerçekleşmesi beklenen oluşumların neşvü nema bulması güçtür. Elbette grupların belirli hareketlere yöneldiği; politik bölünmeler dahil bir çok oluşuma taban oluşturduğu görülen olaylardandır. Ama bütün bunlar bireyin baz alındığı, bireyin esas alındığı oluşumlar olmaktan uzaktır.

şimdi, son dönem tartışmalarında olayın bu yönünden çok “cemaat erkini” elinde bulunduran kişiler belirli dönemlerde sivil toplumun klasik sözcüleri olarak sunulmaktadır. Yine bu çerçevede bazı yazarlar “bugün Batıda oluşmuş sivil toplum yapılarının İslam toplumlarındaki karşılıklarının büyük ölçüde dini cemaatlar”¹⁴ olduğunu öne sürmektedirler. İnanç ve felsefeler birey yaşamında ince bir takım farklar oluşturmasına rağmen bağlanmanın getirdiği zorunlu yaşam Batı benzeri bir kişi özerkliği oluşturmamaktadır. O nedenle de bireyin gruptan kopması ve kendi değer ve eğilimleri ile davranış üretmesi açıkça kendini ifade etmesi böyle bir yaşam biçimi içinde engellenmektedir. Ağanın lafı üstüne laf söylemek, buyrukları karşısında tepki vermek geleneksel toplum yapısının kabul edemeyeceği bir davranıştır. Toplumsal yapı en küçük birimden en geniş yaşam alanına kadar bireyi benzer tehditler ve yaptırımlarla kuşatmaktadır. Örneğin eski Türklerde bir delikanlı evlenecek yaşa gelince bir kahramanlık göstererek il meclisinden milli bir ad alırdı. Bu suretle “ildeş niteliği , ‘erkek= ermiş’ değerini kazanarak vatandaş hukukuna sahip olurdu. Bu aşamada kazandığı statü onun bütün manevra alanını kısıtlayan ve rolünü donduran bir statüdür. Çünkü bu şekilde vatandaş olan kişi aslında “ailesinin velâyet-i hâssasından çıkarak, milletin vesâyet-i âmmesi altına girerdi.”¹⁵ Gerçekte bu durum mensubiyetlerinin bireyin manevra alanını sınırlaması demektir ve böyle bir sınırın ailede başlayan bir toplumsal kabulü söz konusudur. Toplumsal sistemin bu önemli ünitesinde “evin reisi (baba) karısına ve çocuklarına mutlak derecesinde bir velâyetle

¹⁴ Mümtaz’er Türköne, “Müslümanlar ve Çoğulcu Bir Toplum Tasarımı”, **Birikim**, Kasım 1992, S.43, s.24.

¹⁵ Ziya Gökalp, “Eski Türk Ailesi”, **Türk Medeniyeti Tarihi**, 1976, s.295-6.

tahakküm eder, fakat çocuklar kendi kendilerine kifayet edecek bir yaşa geldiğinde (...) bu kere tahakküm etmek sırası evlatlara gelir ve bu tahakküm gayet ağır ve acı bir surette devam ederdi.”¹⁶

Bireyi mensubiyetlerine mahkum eden bir toplumsal yapının cemaatin çözülmesine yol açacak biçimde değişimi için oldukça katı olan bu organizasyon bütün Doğu toplumlarını temsil edecek karakteristikler taşımaktadır. Bu toplumsal organizasyonun en karakteristik yönü bireyin doğal ve kaçınılmaz bir üye oluşudur. Bireyi aileye râm eden toplumsal gelenek zaman içinde onu diğer toplumsal mensubiyetlerine râm etmektedir. Yer aldığı bütün toplumsal oluşumlar bireyin özel tercihi olma yerine zorunlu olduğu oluşumlardır. Dolayısıyla geleneksel Doğu toplumlarının grup hareketi olarak görünen oluşumlar hiç bir biçimde, istedik ve iradi olarak açıklanabilen sivil hareketin örnekleri olarak düşünülemez. Çünkü bu oluşumlar “kolektif bilincin tümüyle örttüğü (...) birey çıkarları ve sâikleri doğrultusunda düşünceye ve davranışa cevaz verilmeyen”¹⁷ kapalı topluluklardır.

Ancak itiraf etmek gerekir ki gerek Anadolu’nun İslamlaşma sürecinde gerekse bundan sonraki dönemler için belirtilen kurumlar toplumsal ve siyasal işlevler yüklenmişlerdir. Bu misyonlarıyla Devletin kültürünü halk kültürüyle bütünleştiren tasavvuf kurumları böylelikle bir adım daha atarak özellikle 13.yy’da “Anadolu’nun kültürel bütünlüğünün oluşmasında ve merkezi otoritenin tesisinde hayati bir rol oynamışlardır.”¹⁸ İlerleyen dönemde *Ahi* teşkilatlarının da benzer roller üstlendikleri söylenebilir. Bu teşkilatların başında *Ahi Evran* ve *Somuncu Baba* gibi yine her biri tarikat şeyhi olan kişiler bulunurdu. Ahiler İslamlaşma sürecinin önemli bir parçası olmanın yanı sıra toplumsal teşkilatlanmanın da önderleri olmuşlardır.

Ahilik ve Ahi Birlikleri

Anadolu’daki Ahi örgütleri üzerinde ilk yazılı bilgi kaynaklarından olan İbn-i Batuta Seyahatnamesinde Ahilik şöyle tanımlanır:

“Ahi, evlenmemiş, bekar ve sanat sahibi olan gençlerle diğerlerinin kendi aralarında bir topluluk meydana getirip içlerinden seçtikleri bir kimseye denir.

¹⁶ Gökalp, a.g.e., s. 285.

¹⁷ Vergin, a.g.e., s.11-12.

¹⁸ Ali Bayramoğlu, “Osmanlı Öncesi Anadolu’da Dervişlerin ve Tarikatların Rolü”, *YeniYüzyıl*, 27.1.1997, s. 15.

Müfredi (tekili) Ahi, Ah – kardeş sözünün tekil birinci şahıs şeklinde söylenmesinden meydana gelmiştir. Bunlar Anadolu'ya yerleşmiş bulunan Türkmenlerin yaşadıkları her yerde, şehir, kasaba ve köylerde bulunmaktadırlar. Memleketlerine gelen yabancıları karşılama, onlarla ilgilenme, yiyeceklerini, içeceklerini, yatacaklarını sağlama, ihtiyaçlarını giderme, onları uğursuz ve edepsizlerin ellerinden kurtarma, şu veya bu sebeple bu yaramazlara katılanları yeryüzünden temizleme gibi konularda bunların eş ve örneklerine dünyanın hiçbir yerinde rastlamak mümkün değildir.”¹⁹ İbn-i Batuta, Ahilerin konukseverliğini konuk ağırlama ve uğurlama meziyetlerine şaşkınlıkla ve övgü ile vurgu yapar: “Ben, dünyada onlardan daha güzel davranan kimse görmedim”²⁰ deyiverir.

Batuta'nın bu tanıklığı Ahiliğin temel işlevlerine yapılan bir gözlemdir. Geçekten Ahilik mesleki bir dayanışma örgütü olduğu kadar günlük yaşamın düzenlenmesinde gerekli olan davranış kalıpları üreten ve şekillendiren sosyal bir örgütlenmedir. Bu nedenle esnaf ve sanatkar olmak isteyenlere mesleğin inceliklerinin yanı sıra, “konuk ağırlama ve toplantı yerlerinde (zâviyelerde) ahlaki ve terbiyevi bir eğitim uygulamasına çalışılmıştır.”²¹

Ahilik dini, sosyal, kültürel ve siyasal işlevleriyle XIII. Yy'dan XX.Yy'a kadar varlığın sürdürmüş ve özellikle Osmanlı devletinin kuruluşunda önemli görevler üstlenmiş ve dolayısıyla Türk sosyo-ekonomik, kültürel ve siyasal yaşamını şekillendirmiş esnaf ve sanatkarlar birliği şeklinde değerlendirilir. Fakat son yıllarda bu değerlendirmelere söz konusu örgütlenmenin bir çeşit sivil toplum örgütlenmesi olduğu şeklindeki değerlendirmeler de eklenmektedir. Gerçekten böyle midir? Ahi örgütleri sivil toplumun terminolojik ve sosyolojik gerçekliğine uygun bir örgütlenme biçimi midir?

Şimdi bu örgütlenmeler yakın tahlilde ele alındığında çok ince bir devlet himayesinin varlığına tanık olunmaktadır. Görünürde devlete giden yolun kaynaştırıcı ve bütünleştirici unsurları olan bu toplumsal birimler “*devlet-i ebed müddet*” idealinin gönüllü erleri olmuşlardır. Burada Ahilik teşkilatının çeşitli hizmet alanlarında (örgücülük, dokumacılık vs) duyulan ihtiyaç nedeniyle bir çeşit kadın örgütlenmesi

¹⁹ İbni Batuta Seyahatnamesinden Seçmeler, 1971, s. 7.

²⁰ Aynı, s. 8.

²¹ A. Gülerman/ S. Taştekil, “Ahi Teşkilatının Türk Toplumunun Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Yapısı Üzerindeki Etkileri”, Milli Kültür, Kültür Bakanlığı Yay., Temmuz 1992, s. 56.

olan “*Bacı Teşkilatı=Bâcıyan-ı Rum*” da kurduğu bilinmektedir. “Türkmen genç kız ve hanımlarının şehirlerde iş hayatına girmelerinin tabii sonucu”²² olarak değerlendirilen bu teşkilatın Ahilerle birlikte Moğol istilasında şehir savunmasına katıldıkları da söylenir. Ahiler ve bacıların bu ortak eylemi kendiliğinden gelişen bir “gönüllü hareket” olmaktan çok devlet desteğinde yürüyen toplumsal birimleri ifade etmektedir. Nitekim benzer kuruluşlar olan zâviyeler zamanla “devlet desteği ve denetiminde genel hizmet gören kurumlar haline gelmişlerdir. Zâviyedarlar devlet memuru olarak kabul edilmiş, ülke içindeki nakliyat ve mal değişiminin düzenli işleminde görev üstlenmişlerdir.”²³

Devlet ve bu teşkilatlar arasındaki ilişki zaman içinde söz konusu odakları devlete eleman yetiştiren kurumlar haline dönüştürmüştür. Özellikle Ahi teşkilatının lideri zaviye sahibi ve tarikat önderiydi. *Osman Gazi*'nin etrafında yer alan *Şeyh Edebali*, *Şeyh Mahmut Gazi*, *Ahi Şemsettin*, *Ahi Hasan* ilerleyen dönemde kadı ve vezir olacak olan *Çandarlı Halil* Ahi teşkilatı mensuplarıydı. Lider mensupların devletle bu entegrasyonu sivilleşme eğilimlerinin önüne geçmiştir. Çünkü, böyle bir ilişki devlet dışı kamu alanından ve seçeneklerinden yoksun olmayı da beraberinde getirmiştir. Bu seçeneksizlik ilerleyen dönemde Osmanlı'da “ekonomi dahil tüm toplumsal faaliyet alanlarının devlete tabi olması ve ona hizmet vermesi anlayışı ile birlikte sivil toplumunun zühûl edemeyişinin”²⁴ temel nedenleri arasındadır.

Osmanlı İmparatorluğunda “sürdürülebilir bir yaşam alanı” hakkaniyet/hakbilirliği, denge ve adaleti gözetme görevinde olan devletin yükümlülüğünde idi. Osmanlı padişahlarının asli görevi tanrı adına yükledikleri bu görevi hakkıyla yerine getirmektir. Devletin dengesiyle düzenin sağlanması ve sürdürülmesi bu konuda padişah duyarlılığına bağlıydı. *Farabi*'nin *Medinet'ül-Fâzla*'sından mülhem olan bu anlayış, *Nasrettin Tûsi* ve Osmanlı'da *Tursun Bey* tarafından felsefi temellere oturtulmuştur. Bu felsefenin Osmanlı sistemine getirdiği ilkeler şöyle sıralanabilir²⁵ :

■ Dünya barışı adaletle sağlanabilir.

²² Mikail Bayram, *Bâcıyan-ı Rum (Anadolu Selçukluları Zamanında Genç Kızlar Teşkilatı)*, Konya 1987, s. 40.

²³ Bayramoğlu, a.g.e., s.15.

²⁴ Vergin, a.g.e., s. 11.

²⁵ Bahaeddin Yediyıldız, “Osmanlı Toplumunu”, *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi*, İstanbul 1994, s. 443-444.

- Dünya duvarı devlet olan bir bahçedir.
- Devletin düzenleyicisi şeriattır.
- İslâmiyet'in koruyucusu mülk (hükümranlık) tır.
- Mülke, yani ülke ve halkı bütünleştirerek devlet kuracak iktidara sahip olmak (...) sağlam bir orduyu gerektirir.
- Ordunun beslenmesi için bolluk ve huzur içinde yaşayan halka (raiyyet) sahip olunması icap eder.
- Halkın bolluk ve huzur içinde yaşaması, adaletle yönetilmesine bağılıdır.

Görüldüğü gibi Osmanlı anlayışının öne çıkardığı hakbilirlik, adalet, devlet, şariat, hükümranlık, ordu, servet, halk toplumsal yapının temel dayanaklarını oluşturmaktadır. Bunlardan birinin yok oluşu devletin çöküşü demektir. Elbette ki, toplumsal yapı olarak öngörülen bu öğeler kutsal devleti oluşturmaktadır. Devletle bütün bu öğeleri birleştiren anlayışın kendi içinde devlet karşıtı ya da devlet dışı kamusal alanın oluşmasına da imkan tanımamaktadır. Çünkü, devlet dışı olarak görünen toplumsal platformda her bir üyenin yeri sabit ve adeta doğal statüler olarak tanımlanmıştır. Dolayısıyla toplumdaki uyumun "her ferdin yaratılıştan sahip olduğu yeteneğinin gerektirdiği mevkide bulunması ve bu yerini koruması"²⁶ ile açıklanır. Oysa sivil toplum devletin alanını daraltır, bireyin alanını genişletir. Osmanlı uygulaması devlet dışı bütün toplumsal ünitelere devlete aktıkları oranda şans tanımaktadır. Üstelik bütün siyasal kuruluşlar adeta devlet eliyle ve devlete râm olacak fonksiyonlarla organize olmaktadır.

Yüzü ve işlevleri kutsal devlete dönük Ahi geleneğinin bütün benzer oluşumlara örnek olduğu söylenebilir. Gerçekte Ahiliği ortaya çıkaran sosyal ve siyasal şartlar son tahlilde Ahiliğin kutsal devletin tarihsel onayından geçmiş olduğunu gösterir. Aynı şekilde İslâmiyet'in Türkler tarafından kabul edildiği dönemde "sınır boylarını dolduran ribatlar, cihat mefkûresine sahip mutasavvıf dervişlerin faaliyet görevini görmekteydiler."²⁷ Sınır boylarındaki bu dini ve toplumsal örgütlenmeler, devlet tarafından destek görmüşlerdir. İlerleyen dönemde giderek devlet bünyesinde gelişme imkanı bulan benzeri tüm tasavvufi cereyanlar destek ve teşvik görmelerine rağmen başıboş bırakılmamış, devletin denetim ve

²⁶ Yediyıldız, a.g.e., s. 442.

²⁷ Fuat Köprülü, "Ribat", *Vakıflar Dergisi*, C. II, Ankara: 1942, s. 274.

kontrolüne tabi tutulmuşlardır. O kadar ki, *tekke*, *zaviye* ve *ribat*’lar devletin gösterdiği doğrultuda faaliyette bulunmuş ve zapturapt altına alınmışlardır. Bu suretle adı geçen kuruluşlar “devlet için sosyal yardım, imar faaliyetleri ve askeri üsler rolünü oynar duruma gelmişlerdir.”²⁸

Sonuç ve Değerlendirme

Ahi Birlikleri ve yan kuruluşu olarak ortaya çıkan Bâciyân-ı Rum benzeri örgütlenmeler Selçuklu ve Osmanlı toplumlarında yerleşik kültüre geçiş sürecinin önemli toplumsal örgütleridir. Bu örgütler ticari hayatın etik kurallarının yanı sıra kente özgü toplumsal davranış ve alışkanlıkların mensupları aracılığıyla benimsetilip yaygınlaştırılmasında çok önemli işlevler gerçekleştirmişlerdir.

Sivil toplumun Batılı öyküsüne bakıldığında geleneksel nitelikli kapalı toplumlarda sivil toplum oluşum ve gelişimi ile ilgili koşulların henüz ortaya çıkmadığı görülür. Bu metinde ortaya çıkan geleneğin gerek birey için gerekse toplumsal örgütlenmeler için ortaya çıkardığı tablo şudur: Selçuklu, Osmanlı ve benzer yapılanmalar içinde olan geleneksel nitelikli diğer toplumlarda padişah ve sultandan başka kendi manevra kabiliyetini özgürce kullanan kişiler yoktur. Herkes “ikbal ve hayatını merkezin dağıttığı sadaka ve mansıplara borçludur.” Dolayısıyla böyle bir toplumda “varoluşunu devletin dışında garanti edebilen herhangi bir kimsenin yaşamasına izin verilmediği için”²⁹ sivil eğilim ve örgütlenmelerin de filizlenmesi beklenemez. Ahi örgütlerinin bu süreçteki yeri ise toplumsal yaşamın kent ve yerleşik hayata özgü davranış kalıpları ve yeni değerlerin iş yaşamı yoluyla aktarılması ve benimsetilmesidir. Bu da sosyo-kültürel açıdan değer ve anlam ifade eden önemli bir işlevdir. Ahi Birliklerini bilinen siyasal etkilerinden çok işte bu yönüyle anlamak ve değerlendirmek gerekir.

KAYNAKÇA

BAYDAR, Birman: “Selçuklular Döneminde Ahilik Teşkilatı”, *Türk Esnaf ve Sanatkarının Sesi Ahilik Yolu*, Eylül 1988, Sayı:31.

BAYRAM, Mikail: *Bâciyân-ı Rum (Anadolu Selçukluları Zamanında Genç Kızlar Teşkilatı)*, Konya 1987, s. 40.

²⁸ Osman Turan, *Selçuklular ve İslamiyet*, İstanbul 1971, s. 14.

²⁹ Kılıçbay, M. Ali, “Birey Kimliğinin belirlenme Alanı Olarak demokrasi”, *Türkiye Günlüğü Dergisi*, Nisan 1989, S.1, s. 8.

BAYRAMOĞLU, Ali: “Osmanlı Öncesi Anadolu’da Dervişlerin ve Tarikatların Rolü”, **YeniYüzyıl**, 27.1.1997, s. 15.

ÇAĞATAY, Neşet: “Fütüvvetçilikle Ahiliğin Ayrıntıları”, **Makaleler ve İncelemeler**, Selçuk Üniversitesi Yayınları-2, Konya 1983.

ÇAĞATAY, Neşet: **Bir Türk Kurumu Olan Ahilik**, Atatürk Kültür Dil Tarih Yüksek Kurumu Yayınları:VII, Ankara 1989, s.90-93.

ÇAHA, Ömer: “Feminizm ve Sivil Toplum”, **Birikim**, S. 59, Mart 1994.

DOĞAN, İsmail: **Sivil Toplum, Ondan Bizde de Var**, İstanbul, Sistem Yayıncılık, Şubat 2000, 237 + 16 s.

----. **Vatandaşlık Demokrasi ve İnsan Hakları, İnsan Haklarının Kültürel Temelleri**, Ankara, Pegem A Yay., 5. Basım, Ekim 2004, 492 s.

----. **Osmanlı Ailesi, Sosyolojik Bir Yaklaşım**, Ankara, Yeni Türkiye Yayınevi 2001, 181 s.

----. **Toplum ve Eğitim Sorunları Üzerinde Felsefi ve Sosyolojik Tahliller**, Ankara, Pegem A Yayıncılık, 2004, 383 s.

ECER, Ferhat/ YILDIRIM, Arif: “Ahi Birlikleri ve Bir Belge”, **Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Araştırma Merkezi, İşletme Dergisi**, C.VII, S:3-4, Ağustos 1988, s.252.

GÖKALP, Ziya: “Eski Türk Ailesi”, **Türk Medeniyeti Tarihi**, 1976, s.295-6.

GÖKBERK, Macit: **Felsefe Tarihi**, 1974, s. 453.

GÜLERMAN , Adnan/ TAŞTEKİL/SEVDA: “Ahi Teşkilatının Türk Toplumunun Sosyo-Ekonomik ve Kültürel yapısı Üzerindeki Etkileri”, **Milli Kültür Aylık Dergi**, Temmuz 1992, Sayı:94, s. 55-58.

HAMİTOĞLULLARI, Beşir: “İktisadi Kalkınmamızda Ahiliğin Anlamı ve Önemi”, **Ahilik ve Esnaf**, İstanbul Esnaf ve Sanatkarlar Dernekleri Birliği Yayınları No:1, İstanbul 1986.

İbn-i Batuta Seyahatnamesi’nden Seçmeler, Hazırlayan İsmet Parmaksızoğlu, İstanbul, MEB Yay., 1971.

KÖPRÜLÜ, Fuat: “Ribat”, **Vakıflar Dergisi**, C. II, Ankara: 1942.

Prens Sabahattin, **Türkiye Nasıl Kurtarılabilir?**, İstanbul 1975.

SARIBAY, A. Y.: “İslâmi Popülizm ve Sivil Toplum Arayışı”, **Birikim**, S.47, Mart 1993, s. 11.

TURAN, Osman: **Selçuklular ve İslamiyet**, İstanbul 1971.

TÜRKÖNE, Mümtaz’er: “Müslümanlar ve Çoğulcu Bir Toplum Tasarımı”, **Birikim**, Kasım 1992, S.43.

VERGİN, Nur: “Demokrasi ve Sivil Toplum”, **Yeni Türkiye Dergisi**, Kasım-Aralık 1994, yıl 1, Sayı: 1.

Walzer, M.: “Sivil Toplum Düşüncesi: Toplumsal Yapılaşmaya Doğru Bir Adım”, **Birikim**, Sayı: 37, 1992.

YEDİYILDIZ, Bahaeddin: “Osmanlı Toplumunu”, **Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi**, İstanbul 1994.

SAHA TÜRKLERİNDE ŞAMAN VE ÜSTLENDİĞİ MESLEKİ FOKSİYONLAR

Muvaffak DURANLI*

Tebliğimizde üzerinde duracağımız Saha şamanlığına geçmeden önce Saha Türk topluluğunun, diğer Türk topluluklarından çok sonra yazıyı kullanmaya başladığını belirtmek yerinde olacaktır. Saha Türklerinin geç dönemde yazıyı kullanmaya başlaması, onların geçmişini aydınlatacak yazılı kaynakların sınırlı olmasının temel nedenidir. Saha Türkleri üzerine bugüne kadar yapılmış çalışmalarda temel kaynak, Saha halkının sözlü kültürü olmuştur. Sözlü kültürde yaşatılan ve şamanların anlatıldığı efsanelerde daha çok ölmüş şamanların geçmişteki büyüklüklerinden ve onların toplum üzerindeki etkilerinden bahsedilmektedir. Şamanlıktaki mesleki yapılanmayla ilgili bilgiler bu efsanelerin ve bölgeye yabancı seyyahların yaptığı gezi raporlarının incelenmesiyle oluşturulmaya çalışılacaktır.

Geçmiş toplumlarda, özellikle göçebe hayat tarzının egemen olduğu dönemlerde toplumlarda mesleki yapılanmanın günümüzdeki gibi bir yapıya sahip olmadığı bilinmektedir. Sahalar için de durum aynı şekildedir. Onların göçebe olduğu dönemi aydınlatan efsanelerde şamanların toplumda saygı gören, toplumun dini gereksinimlerinin karşılanmasında aracı rolü üstlenen insanlar olduğu bilinmektedir. Bu dönemde şamanlık bir meslek, gelir getirici bir araç değildir. Şaman da toplumun her ferdi gibi sıradan bir insandır.

Zaman içinde yerleşik hayat tarzı ve kabile yapısındaki köklü değişimlerle birlikte belirli bir mesleği yaparak geçinme anlayışı Saha Türk toplumunda da canlılık kazanır. İşte bu yapısal değişimden sonra şamanlık yaparak hayatını idame ettirme ve bu statüyü toplumsal hiyerarşi içinde kullanma kavramı ortaya çıkar.

---

* Dr., Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü, İZMİR.
duranli@hotmail.com

Bu dönem, XVII. yüzyılın başlangıcı olarak tarihlendirilebilir. XVII. yüzyıl Saha Türk toplumunun Çarlık Rusyası'nın egemenliği altına girdiği dönemdir. Artık yeni bir sistem vardır. Ruslarla birlikte bölgeye para, vergi gibi unsurlar da gelmiş, insanlar yaşamak ve varlıklarını sürdürmek için para denilen nesneden kazanmak zorunda kalmışlardır. Bu açıdan bakıldığında Saha toplumundaki şamanlık iki ayrı döneme sahiptir. Birinci dönem, şamanın uğraşısından para değil sadece hayatını sürdürebilecek ufak tefek değerler kazandığı, toplumun bütün bireyleri gibi yaşamak için çalışmak olduğu dönem. İkinci dönem ise şamanlığın artık bir meslek olmaya başladığı ve bu uğraşın ilahlar övgüsünü kazanmak için değil, Rus çarına vergi ödemek için yapıldığı dönem.

Bu dönemdeki en ilginç olgulardan biri de bölgeye gelen Rusların Hristiyan olmalarına karşın Saha şamanlarından yardım istemeleridir. Böylece şamanların otoritesi sadece kendi halkı için değil yeni gelen insanlar üzerinde de etkin olmaya başlamıştır. Bu konudaki örnekler Rus arşivlerine de girmiştir. Örneğin 1679 yılında görevden azledildiğini öğrenen voyvoda Andrey Barnaşlev bir şamana yardım için baş vurmıřtır¹.

V. L. Priklonskiy, "doğulu" "İnorodets" olarak adlandırdığı Saha Türkleri arasındaki şamanlık inancının ne kadar güçlü olduğunu şu örneklerle açıklamaktadır.

"... şehirde yaşayan, iyi Rusça konuşan, kiliseye yaptığı bağışlar için ödülleri alan varlıklı bir Yakut evdeki herhangi bir olumsuzlukta, aileden birinin ölümünde, hayvan telefinde şamanı yardıma çağırır"².

Priklonskiy'in verdiği diğer bir örnek ise daha çarpıcı niteliktedir.

"... fakat benim için açıklanmayacak tek örnek, 1880 yılında Yakutsk şehrindeki bir rahibin hastalandığında tedavi amacıyla şamana yardım³ için koşturması olmuştur".

Böylece şamanlar ve şamanlık kendine yeni inananlar da kazanmaya ve gelişen olumsuzluklar içinde varlığını sürdürmeye devam eder.

şamanlığın toplum içindeki güçlenmesi çarlık yönetiminin de dikkatini çekmiş ve "XVII. yüzyılın sonundan itibaren şamanlar çar idaresi tarafından sıkı bir takibe uğramışlardır. Bu takibin sonucu olarak,

¹ Tokarev, Rannie formı religii, Moskova, 1939, s. 102.

² V. L. Priklonskiy, "O şamanstve u yakutov", İzv. Vost. Sob. Otdekeniya RGO, c. XVII, sayı 1-2, s. 91.

³ V. L. Priklonskiy, age., s. 91.

1696 yılından itibaren Yakutlara Yakutsk Őhrindeki dağın ħevresinde dua etmeleri, Ruslara da buralarda bulunmaları yasaklanmıŐtır”⁴.

Zaman iħinde Ruslara bile etki etmeye başlayan Őamanist inancın temsilcileriyle ilgili araŐtırmalarında Saha araştırmacı İ. S. Gurviħ “...sadece ataları Şaman olan insan Şaman (oyun) olabilir, ħünkü atalar Şamanın kötü ruhlarla mŭcadelesinde başlıca yardımcılardır. Fakat Şaman olabilmek iħin sadece ataların Şaman olması yeterli değildir”⁵ demektedir.

Artık Şamanlık belirli kuralları olan ve bazen atadan, babadan oğula geħen bir sisteme dōnŭŐŭr. Saha Şamanlığında kuŐaklar arası takip ħok da katı değildir.

İ. S. Gurviħ’in de belirttiği gibi Şaman olabilmenin temel Şartı bu değildir. ħünkü “İnsan kendi isteğiyle değil, ruhların iradesiyle Şaman olur”⁶. Burada ruhların iradesi değil, zorlaması anlatılmak istenmektedir. ħünkü Şaman olmak ħok da istenen bir statŭ değildir.

“Ruhların Şaman olmaya zorladığı insan birkaç yıl delilik nōbetleri ħeker veya onda periyodik olarak bayılma nōbetleri gōrŭlŭr. Hastalık ħocukluk yaşlarında başlar”⁷. Bu hastalığa yakalanan ħocukların ħok da iyi geliŐmediđi gōzlenmektedir. Bir ħocuđun sağlıklı olarak geliŐmemesi bazı bōlgelerde Şaman olmanın temel nedeni olarak gōrŭlmŭŐŭr. Rus araştırmacı İ. A. Hudyakov’un bu konudaki gōzlemi oldukħa ilginħtir. “Kendi ħocuklarının gelişimini gōzlemleyen Şaman onlardan birinin zayıf ve hastalıklı olmasını, Şamanlığa atanma işareti olarak kabul eder ve kŭħŭklŭkten itibaren ona kendisinden bu mesleği alacağını telkin eder. O, ancak babasının Őlŭmŭnden sonra Şaman olur, ancak o zaman Şeytan yeni seħilene geħer ve o yaşlı adamın Őeytanını miras almış sayılır”⁸.

Bu da bize toplumda daha ħok zayıf ve başka işler, avcılık, hayvancılık gibi, yapamayacak insanlara geħmiŐte Őamanlıđın uygun gōrŭldŭđŭnŭ gōstermektedir. Burada fiziksel aħıdan zayıf olanın ruhsal yōnden gŭħlŭ olacağı Şeklinde bir yaklaşım sōz konusudur. İkinici aħıklama ise zaman iħinde Őamanlıđın kast sistemi gibi bir sisteme dōnŭŐmeye başlamış olmasıdır. Baba kendi ħocukları iħinde zayıf olanı bu işe yōneltmekte, bu arada kendi otoritesini de korumaya ħalıŐmaktadır.

⁴ Alekseyev, *Şamanizm tyurkoyazıħnıħ narodov Sibiri*, Novosibirsk, 1984s. 201.

⁵ İ. S. Gurviħ, *Kultura severnih yakutov- olenevedov*, Moskova, 1977, s. 214.

⁶ İ. S. Gurviħ, *age.*, s. 214

⁷ N. A. Alekseyev, *age.*, s. 98.

⁸ İ. A. Hudyakov, *Kratkoe opisanie Verhojanskogo okruga*, Moskova 1964, s. 308.

Yani baba ölmeyen çocuk bu işi yapamayacak, güç baba yaşadığı sürece onun elinde kalacaktır.

Sistem kendi içinde ne kadar değişikliğe uğrasa da, toplum gerek ataları şaman olan gerekse kendisi ruhların iradesiyle şaman olan insana saygı göstermeye devam etmiştir.

Şamanlar toplumu etkiledikleri ölçüde başarı ve ün kazanırlar. Toplum şamanları kendi içinde sınıflandırmıştır. Fakat bu sınıflandırma değişmez değildir. Zaman içinde şaman kazandığı başarılarla bir üst sınıfa geçebilir. Bu sınıflandırma üç grup üzerine kurulmuştur. İyi, orta ve zayıf.

Saha kültürü üzerine yaptığı değerli çalışmalarla tanınan Polonyalı sürgün V. L. Seroşevskiy şamanların sınıflandırmasını bu sisteme göre verirken şu açıklamaları da yapar:

“a. sonuncular, kenniki oyun; bunlar şaman değildir, farklı isterik, yarı akıllı, kaçık ve rüya görme ve yorumlama, fala bakma, bazı basit hastalıkları iyileştirme, küçük, kötü şeytanları kovma yeteneğine sahip yaşlı adamlardır; onların amagyatları yoktur ve kurban sunan, dua eden ve tefli büyük şamanların yaptıklarını yapamazlar.

b. ortanca şamanlar, orto oyun; kendi yeteneği ve gücüne göre amagyatı olan ve farklı derecede büyü gücüne sahip sıradan büyücülerdir.

c. Ulu- Toyon tarafından gönderilmiş koruyucu ruhu olan büyük şamanlar, ulahan oyun, amagyatyah ulutöör Ulu- toyonton ongorulah; bunlar güçlüdür, onların çağrısına karanlığın sahibi bile hoş görüyle yaklaşır; bu tür şamanların aynı zamanda bütün Yakut toprağında dört tane olabileceğini söylediler; ilk kurulan Yakut uluslarının sayısı da dördür”⁹.

Bu sınıflandırma örneğinin benzeri, Seroşevskiy dışında hiçbir araştırmacı tarafından verilmemiştir. Fakat bütün araştırmacılar güçlü şamanlardan bahsetmektedir. Bu da toplumun güçlü şamanlara daha çok saygı gösterdiğini, diğer ikinci dereceli şamanların zaman içinde unutulup gittiğini göstermektedir.

Günümüzde ve geçmişte Saha şamanlarından bahsederken daha çok erkek şamanların adı geçmektedir. Bazı efsanelerde Sahaların ilk kralı olarak adlandırabileceğimiz Tıgım'ın kızının şaman olduğu belirtilmekteyse de genel olarak şamanlık bir erkek mesleği gibi

⁹ V. L. Seroşevskiy, *Yakuti, Opt etnografičeskogo issledovaniya*, Sempetersburg., 1896. s. 605.

düşünülmektedir. Bu sistem içinde kadınlık kavramı ayrı bir saygıya sahiptir.

Geçmişte Kolım bölgesindeki Şamanların giysilerindeki kadın unsurları araştırmacıların dikkatini çekmiştir. V. L. Seroşevskiy "... özel giysisi olmayan Şamanlar kadın giysisi giyer. Taradıkları ve kadın gibi ördükleri uzun saçları vardır"¹⁰ demektedir. Şamanın kostümünün normal gündelik erkek giysisinden farklı olduğu, üzerinde pek çok mitolojik unsurun bulunduğu bilinmektedir.

İ. V. Konstantinov Saha Őamanlarındaki ana erkil dönemin izlerinde bahsederken "Sahaca *emeget* Moğolca çokluk sayısı *emegen*'den gelmektedir, bu kavram ise "ön ana" anlamına sahiptir"¹¹ der. Bu açıklama geçmişte Şamanların daha çok kadınlar arasından seçildiğini, zaman içinde de bir erkek mesleğine dönüőtüđünün ayrı bir kanıtı olabilir.

Her meslek gibi Şamanlık da değişirken bazı değerlerini yitirmiştir. Fakat Şamanlık mesleğinin toplumun inanç sistemiyle birebir bağlantılı olması, bu açıdan diğer mesleklerden daha fazla olumsuz sonuçlara neden olmaktadır. Demircinin sanatını iyi yapmaması kötü demir aletlerin piyasaya sürülmesine neden olur. Şamanın mesleğini yozlaştırması veya onu art niyetli kullanması ise inanç sistemini zedeleyecektir.

Geçmişte Sahalar arasında bazı kişiler inancı kendi çıkarları için kullanarak toplumu etkilemeye ve onun üzerinde bir otorite kurmaya kalkmışlardır.

Bu konuda vereceğimiz örnek ilginç bir çalışmadan alınmıştır. Hemen hemen Saha bölgesine yapılmış ilk araştırma gezisinin katılımcılarından olan Gmelin'in çalışmasında toplumu kandıran kişilerden bahsedilmektedir.

"... ünlenmiş bir büyücü duyduk kendisi çok genç hemen hemen yirmi yaşlarında olmasına karşın, kendi sanatını kırklı yaşlarda uygulayan büyücüler gibi saygı görüyordu. Profesör G. Miller onu çağırttı, o da geldi. O kendi sanatında çok güçlü bir büyücü olduğunu söyledi, Şeytan yardımıyla kendisine zarar vermeden kendisine bıçak batırabilmekteymiş. Onun kendi sanatını göstereceği bir akşam tertip ettiler, o da kabul etti. Belirlenen zamanda gösterinin yapılacağı çadırda toplandık. Büyücü giysisini giymiőti, tefi çalmaya başladı... tefiyle kah gökteki ruhlara

¹⁰ V. L. Seoőevskiy, *age.*, s. 609.

¹¹ İ. V. Konstantinov, *Materialnaya kultura yakutov XVIII veka (po materialam pogrebenih)*, Yakutsk, 1971, s. 171.

uçuyor, kah yerde yaşayanlara gidiyor, çok rahat davranıyor, ruhları çağırıyor, onlarla konuşuyor, onları ikna etmiş gibi cevaplar alıyordu. Kendisi dışındaki Yakutlar ruhların bir insana gosterdiği bu guven karşısında şaşkınlık içindeydiler. Biz sabırsızlıkla kendisine bıçak sokacağı anı bekledik ve her şeyi dikkatle izledik. Sonunda o bıçak istedi. Ona keskin, sivri uçlu bir bıçak hediye ettiler, gerçekten de bıçağı vucuduna batırdı ve uç diğer taraftan ıktı... İkna olmak için elimle tutmak, gerçekten de bıçağın vucutta olup olmadığını anlamak için bıçağı yakalamak istedim, fakat buycu hemen bu kez ruhların kendisini dinlemek istemediklerini, onun isteklerini bugun yerine getirmediklerini soyleyerek diğer akşama kadar beklememizi rica etti. Ertesi akşam dans başladı, o nceki akşam kadar usta değildi. Sonunda bıçakla buyye sıra geldi. O gerçekten bıçağı batırdı ve kanlı bıçağı çıkardı. Yarayı ve duşen et parçasını gordum. Buycu bu et parçasını doğradı, ateşte pişirmelerini soyledi ve yedi... Bundan sonra şehir çevirmenin imzasıyla bu zamana kadar bıçağı vucuduna batırmadığını ve şimdi de bunu yapmak niyetinde olmadığını, bıçağı karnına sokup elbisesinden çıkarıp Yakutlar gibi bizi de aldatmak istediğini yazılı olarak beyan etti. O atalarından eğer bıçakla kendini keser ve kestiği yağ parçasından biraz yerse, yarayı da iyice dağlarsa tehlike olmadığını duymuştu”¹²

Gerçekte araştırmacılar tarafından burada buycu olarak adlandırılan kişinin şaman olduğu anlaşılmaktadır. şamanlık bu metinde gorulduğu gibi bir gosteri veya buyu sanatı değildir. Fakat her toplumda olduğu gibi, toplumsal değerleri kendi çıkarları için kullanan kişiler geçmişte Saha Turk topluluğunda da mevcut olmuştur.

Rus araştırmacı S. A. Tokarev, Gmelin gibi araştırmacıların şamanlığa tek taraflı ve n yargılı yaklaştıklarını ve onları şarlatan saymak için ellerinden geleni yaptıklarını belirtmektedir¹³.

Bu olumsuz rnekleri bir kenara bırakıp şamanın Saha Turk toplumunda stlendiği gorevler zerinde duralım.

“şamanları çeşitli nedenlerle ağırılar: geleceği ğrenmek, kayıp olan bir şeyi bulmak, sağlık istemek için, fakat temelde tedavi amacıyla hastalara ağırılar. şaman butin hastalıkları, fakat çoğunlukla “Yakut” hastalıklarını tedavi eder. Bu tur hastalıklar her şeyden nce gizemli, sinir hastalıklarıdır... daha sonra cinsel hastalıklar: cinsel gusuzluk, kısırlık, loğusa sıtması ve diğer kadın hastalıkları; iç organ hastalıkları: kalp,

¹² Gmelin, Reise durch Sibirien, Gottingen, 1751., B. II, p. 493- 497. Bu bilgi Seroşevskiy , age., s. 608’de yer almaktadır.

¹³ S. A. Tokarev, age., s. 267.

ciğer, mide ve bağırsak hastalıkları, çoğunlukla insanı bağırmaya ve kendini yerden yere atmaya zorlayan keskin acılar; son olarak her tür yara, çıban, kemik kırığı, baş ağrısı, göz yanması... ve salgın hastalıklar; tifo nöbetleri, ciğer ve gırtlak iltihapları; veremi de tedavi ederler, fakat bu hastalığı tedavi edilmez bir hastalık kabul ederek sadece ızdırapları hafifletmek amacını güderler”¹⁴.

Şaman, saydığımız bu fonksiyonuyla bir halk hekimini andırmaktadır. Fakat şaman bir hekim değildir ve tedavi amacıyla herhangi bir nesne kullanmamaktadır.

S. A. Tokarev de şamanla halk hekiminin ortak noktalara sahip olduklarını Şu Şekilde açıklamaktadır.

“Şaman otçuyla (halk hekimi- M. D.) ortaklıklara sahiptir, onların her ikisi hastaları tedavi etmede uzman kişilerdir. Fakat otçu őamandan farklı olarak halk hekimliği alanındaki ilkel bilgilere sahiptir, şamana ise ruhlarla iletişim kurma yeteneği verilmiştir”¹⁵.

Tokarev’in de söylediği gibi şaman ilk bakışta bir halk hekimini andırsa da tedavi dışında başka fonksiyonlara da sahiptir. Bu fonksiyonların en önemlisi şamanın ruhlarla aracı bir görevde toplumdaki bütün kutlamalara katılmasıdır. Şamanların gömme ve yas törenlerinde temel konumu aldıkları bilinmektedir¹⁶.

Bu görevlerin dışında çocuğu olmayan ailelerin sıkça şamanlara başvurdukları ve şaman aracılığıyla ilahlardan çocuk istendiği görölmektedir.

Bazen şamanın çağrıldığı durumlar oldukça basit nedenlere de dayanabilmektedir. Örneğin ev sahibinin kaymağı tutmuyorsa, kap kaçak sıkça kırılıyorsa, balta gibi ev aletleri nedensizce kayboluyorsa, bu gibi basit nedenlerle de şamanların çağrıldığı araştırmacılar tarafından tespit edilmiřtir¹⁷.

Toplumun atalarıyla ve saygı duyduğu ruhlarıyla iletişiminde baş kişi olan şamanın bu göreve atanmasıyla ilgili sınırlı bilgiler mevcuttur. Şimdi bu sınırlı bilgilerden hareketle şamanlığa geçiş ritüelini tasvir etmeye çalışacağız.

¹⁴ V. L. Seroşevskiy, *age.*, s. 614.

¹⁵ S. A. Tokarev, *age.*, s. 278.

¹⁶ N. A. Alekseyev, *age.*, s. 175.

¹⁷ V. L. Seroşevskiy, *age.*, s. 607.

Başta da belirttiğimiz gibi Şamanlık kişinin kendi istemli Őeđimi değil, ruhlar tarafından Őeđilmiř olmasıyla bağlantılıdır. Bu yzden de literatrzde Şamanlar “Őeđilmiřler” olarak tanımlanmaktadır.

Şamanlığa geğişle bağlantılı tzenlerin hazırlık aşamasında Şaman tefinin ve tzen giysisinin hazırlanması gelmektedir. Şaman tefinin Saha Tzrkleri arasındaki adı *düngür*'dür. Elips forma sahip olan bu tef inek veya buzağı derisinden yapılır. Şaman kostümünün ise sadece buzağı veya geyik güderisinden hazırlandığı bilinmektedir¹⁸.

Şamanlığa geğişle ilgili tzenin daha bu hazırlık aşaması, Őamanlıđın değerlerini ortaya koymaktadır. Şaman tefinde kasnak olarak kullanılacak ağağ bile ruhlar tarafından Şamana bildirilir. Bu ağacı gelecekteki meslektaşını atamak için davet edilen Şaman gsterir. Ağağ bulunduğunda bzyk baş bir hayvan kurban kesilir, ağaca onun kanı ve votka serpilir, dualar szylenir ve zzenle canlı ağağtan tef için gereken parđa koparılır veya alınır. Bu ağacın zlmemesi yaşaması gerekir, eğer o kurur veya birisi tarafından kesilirse o zaman Şamanın da zleceğine inanılır.

Burada Őamanist dznya g rzündeki ekolojik tavır ortaya çıkmaktadır. Gereksiz yere yok etmemek ve doğayla bztünleşmiş bir yaşam g rzüşü, Őamanlıđın en temel ilkeleri arasında yer almaktadır.

Şaman kostümündeki metal süslemeler ve Şaman tefinin metal parđası bir demirciye sipariş edilir. Demirci bu parđaları döver ve onları hayvan kanıyla tavlaz.

Tefin ve kostümün hazırlanmasından sonra yeni Şamanın ruhlarını besleme tzeni yapılır. Şaman tefi, tef çalmakta kullandığı sopayı, kostümü ve kostümün üzerindeki demir figzrleri kanla sıvaz. Bu sırada gerekli dualar szylenir, bu dualardaki temel istek ruhların yeni Şamana saygılı ve koruyucu yaklaşımı ve onu yeni sahibi olarak kabul etmeleridir.

Atanma tzeninin bir sonraki aşaması tecrübeli Şaman tarafından tefin canlandırılmasıdır. Tzenin bu ayrıntısının Sibiryaz topraklarında yaşayan diğer Tzrk topluluklarında da olduğu bilinmektedir. Canlandırma tzeninin altında yatan neden ise, Şaman tefinin Şamanın farklı dznyalara gidişinde ona bir binek hayvanı g zrevi g rmesidir. Őamanist inançta Şaman tefi Şaman için bir binek hayvanı, tefin sopası ise bir kırbaç g zrevi g rzür. Tefi canlandıracak olan Şaman yere serilmiş at derisine oturur, kendi tzen kostümünü giyer ve yardımcı ruhlarını çağırır. Daha sonra zç

¹⁸ N. A. Alekseyev, *age.*, s. 142- 143.

kez böğürür, sopayla tefe vurur ve yeni seçilen için ruhların ön gördüğü ağaç parçasının özelliklerini söyler.

Daha sonra şaman tefin şamanın istediği farklı dünyalara gidebilecek bir ata dönüştüğünü söyleyerek onun (tefin) düşman şamanlarla ve ruhlarla mücadelede güvenilir bir kalkan olmasını ister. Tef sopasıyla birkaç kez kafasına vurur, tefi yanaklarına, omuzlarına, dizlerine sürer. Daha sonra onu bir kez daha yanaklarına sürerek yere koyar.

Burada görüleceği gibi şaman tefi çok farklı fonksiyonları bünyesinde barındırmaktadır. O, güvenilir bir yol arkadaşı olmasının yanı sıra aynı zamanda bir kalkan görevi de görür. Yukarıda tasvir ettiğimiz törendeki şamanın tefi vücudunun bazı noktalarına sürmesi tefle bütünleşme olarak da düşünülmelidir. Yani meslek sahibi mesleğinin icrası sırasında kullandığı temel aletle bir bütünlük oluşturmak zorundadır.

Şamanlığa geçiş töreni bunlarla sınırlı değildir. Artık ruhlar kişinin tam anlamıyla şaman olup olamayacağına karar vermek zorundadırlar. “Onlar (ruhlar) şaman adayının vücudunu parçalara ayırır, bu parçalar ve adayın kanyla çeşitli hastalıkların efendilerine ziyafet çekerler... Parçalanma zamanında hasta ormanın kuytu bir köşesinde kendisi için yapılmış ağaç kulübede gizlenir, o ya tek başınadır ya da hiç evlenmemiş gençlerle birlikte kalır. Bu ağaç kulübenin olduğu yer yasak bir bölgedir, oraya kimsenin gitmesine izin verilmez. Bazen bu törenin çadırda da yapıldığı olur. Bu durumda bir dizi ek kural söz konusudur. Şaman adayını çadırın sağ tarafındaki bir yatağa yerleştirirler. Onun yattığı yerin yakınındaki pencereden hayvan ağılına kadar bir çit çekerler. Buradaki amaç “ayağı olan hiç kimse ve hiçbir şey” adayın yatağının yanından geçmemesidir¹⁹.

Buradaki “parçalanma” süreci soyut bir kavramdır. Şamanda gerçekte fizyolojik bir parçalanma söz konusu değildir. Bu süreç daha sonra şamanlar tarafından anlatılanlardan öğrenilmektedir. Parçalanma süreci içinde şaman baygın vaziyettedir. Bu süreç üç günle dokuz gün arasında değişebilmektedir. Eldeki verilerden bu süre içinde şamanın baygın bir durumda olduğu ve ağzından beyaz bir köpük geldiği öğrenilmektedir. Bazı efsanelerden şamanın eklem yerlerinden kanlar boşandığı da anlatılmaktadır.

¹⁹ N. A. Alekseyev, *age.*, s. 118.

Bu süre içindeki en önemli yaptırım, bu baygınlık süresi içinde şamana hizmet edecek kişilerin “kirlenmemiş”, “karşı cinsle ilişkiye girmemiş” kişiler olmasıdır. Saha şamanlığında şamanın törenlerinin baş katılımcıları her zaman günahsız gençler olmak zorundadır. Ayrıca “parçalanma” döneminde yiyeceklerle ilgili sınırlamalar da vardır. bazı kaynaklarda bu süre içinde şamana yiyecek veya içecek hiçbir şey verilmediği bildirilmektedir²⁰.

Şamanlarla ilgili efsanelerde şaman adayının vücudunu kesen veya parçalayan ruhların şamanın kemiklerini saydıkları, eğer sayıyı yeterli bulmazlarsa onun akrabalarından birini öldürüp eksiyi veya açığı kapattıkları anlatılmaktadır²¹.

Burada şaman olmanın kişinin isteği olmadığını ve yukarıdaki verdiğimiz açıklamada da görüleceği gibi, şaman olacak kişinin yakın akrabalarının bile bundan rahatsızlık duyduklarını belirtmek yerinde olacaktır.

N. A. Alekseyev, “parçalanma” sürecine mitolojik olarak yaklaşmakta ve bu törende eski vücudun ruhlara kurban verildiğini, bunun yerine yeni, doğaüstü güçlere sahip yeni bir vücut oluşturulduğunu belirtmektedir²².

Vücudun ruhlar tarafından parçalandığı yeniden oluşturulduğu olarak kabul edilen bu süreçten sonra yeni şamanın tecrübeli bir şamanla birlikte dua etme ritüeli gelmektedir. Artık seçilmiş şaman eski, sıradan bir insan değildir, toplum onun kendileri için, kendilerine yardımcı olmak için ruhlar tarafından yeniden yaratılmış bir insan olduğuna inanır. Böyle bir inanç toplumda şamana duyulan saygının altında yatan nedenleri çok iyi açıklamaktadır.

Yeniden yaratılan insanın vücudunda diğer insanlardan farklılıklar da olmak zorundadır. Saha Türklerinin inancına göre “parçalanma” sürecinden geçen şamanın vücudu iki farklı özellik kazanmıştır. Birinci özellik, şamanın vücudunda *oybon* adı verilen bir delik veya ara bir bölge oluşur. Bu, şamanın kendine zarar vermeden vücuduna bıçak gibi kesici nesnelere soktuğu yerdir. İkinci özellik ise şamanın karnında *kieli* adındaki yerdir. Şaman tedavi sırasında hastaya yerleşmiş kötü ruhları

²⁰ G. V. Ksenofontov, *Elleyada. Materialı po mifologii i legendarnoy istorii yakutov.* Moskova, 1977, s. 10, 12- 13, 15.

²¹ G. V. Ksenofontov, *age.*, s. 10, 20, 23, 34- 35.

²² N. A. Alekseyev, *age.*, s. 119.

geçici olarak bu boşluğa alabilir veya buradan kendi yardımcı ruhlarını çıkarabilir²³.

Burada da ikinci özellik soyut bir temele sahiptir. Fakat birinci özellik diğer insanlar tarafından tespiti edilebilecek bir özelliktir. Daha önce verdiğimiz ve Gmelin'in şarlatanlıkla suçladığı şaman bu birinci özelliğe sahip olduğunu topluma göstermek istemiştir.

şamanlığa geçişteki son aşama, yeni şamana bazı bilgilerin verilmesi ve onun yemin töreni niteliğindedir. Bu törenin temelinde düşsel bir yolculuk yer alır.

"Bu ritüel kostüm ve tefle yapılır. şaman ve onun öğrencisi Cokuo dağından Čonköydööh Ayaga geçiti boyunca çıkarlar. Bu düşsel yolculukta öğretmen önde ilerler ve gelecekteki şamana "insanlara hastalık veren kaynakların bulunduğu çeşitli dađ geçitlerine giden yolları gösterir"²⁴.

Bu özünde üst dünyada yaşayan ruhlara yapılan yolculuğu anlatır. Cokuo dağı üst dünya ruhlarının barınağıdır. Bu yolculuktan sonra şaman ve yeni şaman alt dünyaya düşsel bir yolculuğa çıkar.

"Yolda şaman yol arkadaşına onun vücudunun hangi parçasının bu ruhlara kurban edildiğini ve onların hangi hastalıklara neden olduğunu anlatır. Eğer gelecekteki şamanın vücut parçaları bu ruhlar tarafından yendiyse bu gelecekte onun bu kötü ruhlardan ve onların neden olduğu hastalıklardan insanları kurtarabileceği anlamına gelir... orta dünyaya geri dönerler"²⁵.

En son olarak yeni şaman yemin eder: "Zavallıların koruyucusu, fakirlerin babası, öksüzlerin anası olacağım; yüksek dağ doruklarında yaşayan ruhları sayacak, onların önünde vücudum ve ruhumla eğileceğim"²⁶.

Priklonskiy'in yemin olarak nitelendirdiği metnin ilk bölümünde bu özellik söz konusudur. Gerçekte Priklonskiy'in makalesinde on iki paragraftan oluşan ve yaklaşık iki sayfalık bu metinde hemen hemen Bütün saha ilahları sırasıyla anılmaktadır. Bu metin usta şaman tarafından söylenmekte ve yeni şaman tarafından tekrarlanmaktadır. Belki de bu metin, şamanlığa yeni başlayacak şamanın aldığı ilk ve son ezber

²³ N. A. Alekseyev, *age.*, s. 121.

²⁴ N. A. Alekseyev, *age.*, s. 120.

²⁵ N. A. Alekseyev, *age.*, s. 120.

²⁶ V. L. Priklonskiy, *age.*, s. 96.

dersidir. Metinde bizim ruh olarak verdiğimiz kelime Rusça'da "demon", yani Şeytan kelimesiyle karŐılanmıŐtır.

Metnin niteliğinin daha iyi anlaşılması için buraya kısa bir bölüm almanın yerinde olacağını düŐündük.

"... Dağların doruklarında yaşayan  boyun Őeytanlarının hükümdarına, Őeytanların Őeytanına, onların en glsne, Şamanların Sostuganah Ulu- Toyon dediklerine, büyük oğlu Uygul Toyon'a, onun karısı Uygul Hatun'a, onun kk oğlu Kyakya uran Toyon'a, onun karısı Kayakya uran Hatun'a ve onların kalabalık ailesine ve hizmetkarlarına hizmet edecek ve onları sayacağım... Bu hastalıklardan ızdırap çekenleri saman rengi kısrak kurban vererek kurtaracağım.

Ulu Toyon'un kk oğlu Hara Surun Toyon'a, onun oğlu Alban Buray Toyon'a, onun kızı Kıs- Salıtay'a ... hizmet edecek ve sayacağım... Onların kaprislerinden insanları kuzguni at kurban vererek kurtaracağıma söz veriyorum"²⁷.

Metinden de anlaşılacağı gibi Şamanın hangi ilah ve ruhları sayması gerektiği ve onların merhameti için kurban etmesi gerek hayvanların özellikleri burada tek tek vurgulanmaktadır.

Yukarıda anlatmaya çalıştığımız bu uzun ve yorucu törenlerden sonra yeni Şaman artık kendi topluluğunun hizmetindedir. Şamanlığa geçiş törenleri ortak noktalara sahip olsa da bölgelere göre kk ayrıntılara sahiptir. Fakat ayrıntılar daha çok Şekil özellikleriyle sınırlıdır. Genel olarak öz aynıdır.

Şamanlıktaki yegane eğitim Şamanın Şaman olması için gereken törenlerde saklıdır. Yeni Şaman, bu tören sırasında kendi vücudunu yiyen ruhları ve hastalıklara neden olanların yaşadığı yerleri öğrenir. O, artık tefiyle ve kostümüyle bütünleşmiş bir Őamandır. Ne yazık ki ruhlarla iletiŐiminde onu hastalıklar, hayal kırıklıkları, bazen arlık Rusyası'nın Hristiyanlık propogandası, misyoner araştırmacıların Őarlatanlık suçlamaları, daha sonra Sovyet Rusya'nın anti dini propogandası, günümüzde ise hızla değişen bir dünya, bazen akrabalarından birinin ölmesinin suçlusunu olarak yargılanma beklemektedir. Bazen korkulup sayılan bazen basit grlp horlanan başka bir meslek var mıdır?

²⁷ V. L. Priklonskiy, *age.*, s. 96.

ÇANKIRI YARENLIK KÜLTÜRÜ İLE AHİLİK ARASINDAKİ İLİŞKİLER

Bilal ELBİR*

Hatice SARGIN†

Ahilik, XIII. yy.da görülmeye başlayan XIX. yüzyıla dek Anadolu'da, Balkanlar'da ve Türkistan'da yaşamış olan Türklerin sanat ve meslek alanlarında yetişmelerini, ahlaki yönden gelişmelerini sağlayan, esnaf ve sanatkâr birliklerine verilen bir addır.

Ahiliğe mensup olanlara "ahî" denmiştir. Ahîliğin düşünce temellerini yansıtan eserler olarak karşımıza çıkan Fütüvvetnâmeler'de fütüvvet anlayışını benimsemiş olanlara "fetâ" dendiği gibi "ahî" ifadesi de kullanılmıştır. Fütüvvet ideolojisi, Ahi Birliklerini büyük ölçüde etkileyen bir yapıya sahip olmasına rağmen fonksiyonları ve gelişimleri farklılık arz etmiştir. Anadolu'da Türkler tarafından kurulmuş bir teşkilat olan Ahilik kurumuna XIV. yüzyılda Anadolu'yu dolaşmış olan İbni Batuta birçok yerde rastlamıştır.

Türklerin Anadolu'ya gelişleri Malazgirt öncesine dayanmakla birlikte Malazgirt Savaşı Anadolu'nun kapılarını Türklere açmıştır. Anadolu'ya gelen ilk Türkler göçebe Türkler olup akıncı özelliği taşımaktaydılar. Orta Asya'dan başlayan Moğol saldırıları binlerce meslek sahibi insanı önüne katarak Anadolu'ya sürüklemiştir. Moğol saldırılarından kaçabilen esnaf ve sanatkârların çoğu, Anadolu'ya sığınmıştır. Bu, ikinci büyük göç hareketinde, Anadolu'ya gelen Türklerin çoğunluğunu esnaf ve sanatkârlar oluşturmuştur. Yeni gelen Türkler, hem yerleşik Bizans halkına hem de kendilerini buraya sürükleyen Moğollara karşı teşkilatlanmak zorundaydılar. Asya'dan Anadolu'ya gelen çok sayıdaki esnaf ve sanatkârlara iş bulmak, Bizans sanatkârlarıyla rekabet edebilmek, yaptıkları malların kalitesini korumak, üretimi ihtiyaca göre düzenlemek, sanatkârlarda sanat ahlâkını

---

* Dr., Celal Bayar Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Öğretmenliği Bölümü, MANİSA

† Çankırı Fen Lisesi Edebiyat Öğretmeni, ÇANKIRI

yerleştirmek, Türk halkını ekonomik yönden bağımsız hale getirmek, ihtiyaç sahibi olanlara her alanda yardım etmek gerekiyordu. Bütün bu ihtiyaçlar, dinî-ahlâkî kuralları fütüvvetnâmelerde yer alan bir esnaf ve sanatkâr dayanışma ve kontrol kuruluşunun yani ahiliğın kurulmasına etki etmiştir.¹

Ahilik Kurumu'nun çıkış noktası hakkında farklı görüşler ileri sürülmüştür. Batılı Doğu Bilimciler (Oryantalistler); Ahiliğın kökenini Arap toplumundaki fütüvvet kurumlarında aramakla birlikte, Anadolu'da ortaya çıkan Ahiliğın, Türklere özgü bir sosyal kurum halinde geliştiğini kabul etmişlerdir.²

Türklerde önceden beri mevcut olan alplık, ata-babalık, aksakallılık gibi siyasî, askerî, sosyal ve iktisâdî müesseselerin fütüvvet teşkilâtı içerisinde yer alması Selçuklular dönemine rastlar.³ Ayrıca Anadolu'da bulunan zâviyelerin en eskileri de Selçuklular dönemine aittir. Aydın'da Ahi Mahmud Zâviyesi, Saruhan'da Ahi Aslan, Ahi Furkan, Ahi arpık, Ahi Yahşı, Ahi Yunus zâviyeleri gibi zâviyeler hep Selçuklular döneminde kurulmuşlardır.⁴

XIII-XV. yüzyıllarda Ahilik Kurumu'nun Őekillendięi Konya, Kayseri, Sivas gibi Şehirlere bakıldığında Hristiyanların nüfus yoğunluğunun fazla olduğu grlmektedir. Buralarda yaşayan Türkler önceleri tüketicici konumundayken Ahilikle birlikte üretici konumuna geçmişlerdir. Ahi Birlikleri, sadece esnaf ve sanatkâr birlikleri olarak algılanmamalıdır. Bu birliklerin yapısında dört temel fonksiyon yer almıştır: "Ahlâkî Fonksiyonlar, Dinî Fonksiyonlar, Siyasî Fonksiyonlar, Sosyo-Ekonomik Fonksiyonlar"⁵

Ahilik, sosyal ve ekonomik hayatın düzenlenmesinde etkili olan bir kurum olup Anadolu'nun sosyal yaşantısının düzenlenmesinde büyük rol oynamıştır. Çok yönlü özellikleri olan Ahilik kuruluşu, esnaf ve sanatkârlıkta önemli bir problem olan üretici-tüketicici ve çıkar ilişkilerini, birbirleriyle sürtüşmeye meydan vermeyecek bir biçimde ayarlamıştır.⁶

¹ Cemal Anadol, Türk- İslam Medeniyetlerinde Ahilik Kültürü ve Fütüvvetnâmeler, Ankara, 1991, s.64.

² Neşet Çağatay, Bir Türk Kurumu Olan Ahilik, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1989, s.1.

³ Ali Torun, Türk Edebiyatında Türkçe Fütüvvetnâmeler, Ankara, 1998, s.13.

⁴ mer Lütfi Barkan, "Kolonizatör Türk Dervişleri" Vakıflar Dergisi, C:2, İstanbul, 1942, s.278-386.

⁵ Sabahattin Güllülü, Ahi Birlikleri, İstanbul, 1992, s.94.

⁶ Neşet ağatay, a.g.e., s.209.

Ahi Birlikleri, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde birçok faaliyette bulunduktan sonra, devletin yapısında meydana gelen bütün bozulmalardan etkilenmiştir. XVIII. Yüzyılda gedikler haline dönüşen Ahilik, 1861 tarihinde ticarete tekel usûlünün kaldırılmasıyla etkisini kaybetmiştir. 1912 yılında loncaların ilgasıyla birlikte Ahilik etkileri tamamen ortadan kalkmıştır.

Ahilik çerçevesinde oluşan kültür değerlerinden birisi de Yaran kültürüdür. Yaran kültürü birçok bakımlardan Ahilikle benzerlik gösterir. Ahiliğin kurum olarak en belirgin özellikleri; konukseverlik, yardımseverlik, bir sanat ya da meslek sahibi olmak şeklinde ifade edilebilir. Gündüz tezgâh ve atölyelerde çalışan insanlar, geceleri Ahi zâviyelerinde sosyal ve ahlâkî yönden eğitilir.⁷

Ahilik ve Yaranlığın içerisinde yer alan rütbelere bakıldığında benzerlikler görülmektedir. Yaran meclisleri 24 Oğuz boyunun temsil edildiği büyük başağa, küçük başağa ve 22 yarandan meydana gelmiştir. Çavuş, yaranın hizmetini yerine getiren kişidir, yaran meclisi içerisinde bir yeri vardır. Yaranın oturuş düzeni şu şekildedir: İki başağa arasında, usta yaranlar, küçük başağanın sağında oturanlar kalfa yaranlar, büyük baş ağanın solunda oturanlar çırak yaranlardır. Sahan içi diye bilinen sazandelerin oturduğu yerde de bundan sonraki yaranlar ve çırak olacak yamaklar otururlar. Üç nesil insanı aynı grup içerisinde buluşturup kaynaştırmak, hem nesiller arasındaki kopukluğu kaldırmak hem de geleceğe sağlıklı bir toplum yapısını taşıma isteğinden kaynaklanmıştır.⁸ Ahilik'te yer alan rütbeler fütüvvetnâmelerde açıklanmıştır. Çobanoğlu Fütüvvetnâmesinde belirtilen üç rütbe karşımıza çıkar: Yiğitlik, ahilik ve şeyhlik. Yiğitlik yola girmeye niyet etmeye, ahilik yola girmeye, şeyhlik menzile ulaşmaya verilen addır.⁹

Ahiliğin ahlâk yapısını teşkil eden üçü açık üçü kapalı olmak üzere altı emir yer almıştır. Fütüvvetnâmelerde yer alan bu emirler Ahilik örgütü içerisinde benimsendiği gibi, yaran teşkilatları tarafından da aynen benimsenmiştir. Sofrası açık, kapısı açık, eli açık olma; gözü kapalı, dili bağlı, beli bağlı olma şeklinde ifade edilen bu altı emir İslam inancı ve Türk töresinin kaynaşması sonucu ortaya çıkmış olup bu emirlerden yola çıkarak sağlam bir toplum yapısının oluşturulması hedeflenmiştir. Ahi Birlikleri; birbirlerini korumak ve yardımlaşmak, dışarıdan gelebilecek

⁷ Neşet Çağatay, ' Ahiliğin Ortaçağ Anadolu Toplumuna Etkileri' I. Uluslar arası Ahilik Kültürü Sempozyum Bildirileri, Ankara, 1996, s.35.

⁸ Ahmet Absarıloğlu, Çankırı'nın Milli Kültür Değeri Yaran, Ankara, 2003, s. 15.

⁹ Neşet Çağatay, a.g.e., s.162.

etki ve tehlikelere birlikte karşı koyabilmek, kendilerinden yardım bekleyenlere karşı ırk ve din farkı gözetmeksizin yardım etmek gibi geleneksel değerlerin yanında “Fütüvvet adabı”na da sıkı sıkıya bağlıdır. Bu özelliğiyle Ahi Birlikleri bir ahlâk mektebidir.¹⁰

Ahi teşkilatı içerisinde kadının önemli bir yeri vardır. Ahiliğin kadınlar kolu olan Bacıyan-ı Rum (Anadolu Bacıları) teşkilatını da ilk defa Kayseri’de Ahi Evran hanımı Fatma Bacı’ya kurdu muştur.¹¹ Anadolu Bacılarının çalışma alanları daha çok dokumacılık ve örgücülük alanlarına yönelmiştir. Sanayi sitesinde hanımların bir arada çalıştıkları dokuma ve örgü tezgâhlarının bulunduğu bu dönemlerde Hıristiyanlara ihraç edilen halı ve kumaşlarla, bugün bile hayranlık uyandıran Selçuklu dönemi halı ve kilimlerinin bu bacıların dokuma atölyelerinde imal edildiği bilinmektedir. Bacı teşkilatında hanımlar zaruret halinde erkeklerle yan yana ve hayatlarını sürdürdükleri gözlenmekteydi. Bacıyan-ı Rum silah atma, binicilik, atıcılık gibi eğitimlerden de geçirilirdi. 1243 yılında Moğolların Kayseri’yi kuşatmaları sırasında Bacı Teşkilatına mensup hanımların şehrin savunmasında rol aldıkları ve bizzat savaştıkları rivayet edilir. Ayrıca aynı bacılar manevî ve dinî eğitim görmüşler, tarikat törenlerine katılmışlardır. Az önce işaret ettiğimiz iş alanında ve ibadette görülen kadın-erkek karışımı eski Türk kültür ve geleneklerinin bir devamı ve Hoca Ahmed Yesevî’nin ve müridlerinin dinî hoşgörüsünün içinde olgunluğunu bulan Müslüman Türkmenlerin yaşayış biçimini göstermektedir. Bu ilişkilerde hiçbir kötü olay meydana gelmemiş, kardeş-bacı, anne-oğul münasebetine benzer ahlâkî, manevî ve hoşgörüyeye dayanan yakınlık hâkim olmuştur.¹² Yaran kültüründe kadın erkek ilişkisi Ahiliğin izlerini taşımaktadır. Yarıda kadın, eski Türk geleneklerinin devamı olarak erkeğinin yanında yer almıştır. Bununla birlikte yarıda kadın ve erkeğin fonksiyonlarını ifade eden şu atasözü, Çankırı’da söylenegelmiştir: “Oğlan babadan öğrenir sohbet gezmeyi; kız anadan öğrenir sofraya düzmeyi”

Çankırı’da yapılan yaran toplantıları sanatlı bir şekilde döşenmiş yaran odalarında yapılmaktadır. Yaran sohbetleri kış mevsiminde

¹⁰ A.Gülerman, -S.Taştekel. Ahi Teşkilatının Türk Toplumunun Sosyal ve Ekonomik Yapısı Üzerine Etkileri, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1993, s.55.

¹¹ Mikâil Bayram, Bacıyan-ı Rum, Konya 1987, s.38-39.

¹² Salahattin Döğüş, *Osmanlı Devletinin Kuruluşunda İki Milli Teşekkül: Anadolu Ahileri ve Anadolu Bacıları.*, Türk Dünyası Tarih Dergisi, Mart 1998, S: 135, s.15-23.

cumartesiye pazara bağlayan gece yapılır. Akşama doğru K Başağa'nın yanında avuş ve ocak sahibi olduğu halde yaran evine gelir ve noksanları tespit edip gider. Toplantıya mazereti nedeniyle katılamayacak veya geç katılacak yaran, K Başağa'ya daha önce bildirir. K Başağa yaranlardan önce gelir ve odayı kontrol ettikten sonra yerine geçer. Çavuş tarafından yaranların gelişi K Başağa'ya haber verilir. Yaranlar sıra ile peşrev eşliğinde içeri girerler. Sıra ile tek tek yapılan selamlaşmadan sonra B Başağa gelir ve öncelikle K Başağa'ya selam verir. K Başağa selamı aldıktan sonra B Başağa yaranların hepsine birlikte selâm verir. Diğerleri selamı ayakta alır. Herkes tamam olduğunda K Başağa B Başağa'ya "Başağam yaran tamam olmuştur" diye bağırarak haber verir. Ocağın yandığını temsil eden mumlar yanar. Arkasından pişirilen kahvelerin dağıtımı B Başağa'dan başlayarak yapılır. Oturuş düzeni vb. hareketlerde B Başağa takip edilir.

Ocağın açıldığını ve sohbetin başlayacağını gösteren akşam havaları alar. Gelen misafirler içeri alınarak kahve ikram edilir. Arkasından mahalli oyunlara geçilir. Daha sonra mani satma, samut oyunu, yüzük satma gibi oyunlar oynanır. Arkasından Orta Oyunları oynanır. Misafire kalk-git kahvesi ikram edilir ve hatırı sayılır misafirler Cezayir Havası'yle uğurlanır. İlerleyen saatlerde yemek yenilecektir. Yemekten önce ve sonra elinde ibrik ve leğen, omzunda havlu ile içeri girer avuş. nce B Başağa'dan başlayarak sıra ile oturdukları yerden elleri yıkanır. Yemeğe oturulduğunda pilav ortaya konulduğu zaman B Başağa avuşa "Yolumuz yolsuzumuz var mı?" diye sorar. Çavuş ise "Adalettir Başağam" diye cevap verir. Cezalandırılacak kişinin önüne kaçık dikilir. Yemekten sonra B Başağa, bütün yarana "Kalktım" diyerek herkesi ayağa kaldırıp oturtur. Bu birkaç defa tekrar eder. Yemekten sonra hakkında Şikâyet olan dışarı çıkar ve hakkındaki Şikâyet söylenir. Dışarıdaki yaran içeri çağrılır. Yarana hakkındaki Şikâyet söylenir ve yaran sağ elini göğsüne kapatarak "Yolumla yoldayım" ifadesi ile verilecek cezaya hazır olduğunu ifade eder. Başağa tarafından genellikle maddi olan bir ceza verilir. Ceza verilen yaranın durumuna göre K Başağa cezanın hafifletilmesini sağlar. Cezaların bir kısmı fakir ailelere yardım Őeklinindedir. B suç işleyen yaranlar, meclisten çıkarılır. Hatta ili terk etmek zorunda kalırlar.

Arap verme usulü denilen bir usulle daha sonra ocak yakacak kişiler belirlenir. Yaranda "Def ve zilli Maşa"nın adı Arap'tır. Arap verme havası ile sonraki ocağı yakacak kişi belirlenir. Ona arap verilir. Ocak yakma sırası hangi yaranda ise o yaran ve arabı temsil edecek

yanarlar K  k BaŐaŐa'nın önünde halka çevirerek otururlar. Bunlara kahve getirip  c defa kahve onlara uzatılıp çekilir. Kahveleri içtikten sonra ocak yakacak olana arap verilir. Bunların iyi muhafaza edilmesini nasihat eden türküler söylenir. Haklarını helal etmeleri istenir. Bu nasihat dairesini de takiben bir "AŞr-ı Şerif" okunur. Arkasından hayatta olmayan yaranlar ruhuna Fatiha okuduktan sonra sohbet son bulur. Büyük BaŐaŐa birtakım hatırlatmalar yaptıktan "Hayırlı günler" dileyerek meclisi terk eder. Daha sonra Kök BaŐaŐa, Reis ve yaranlar meclisi geldikleri gibi terk ederler.

Ahilik müessesinin temelini oluŐturduŐu  ankırı yaranı dostluk, kardeşlik ve yardımlaşma farklı isimler altında devam etmektedir. Dostluk, kardeşlik ve yardımlaşma anlamında kullanılan ahilik ve yaran kelimeleri anlamına uygun çizgi doŐrultusunda da içerik yönüyle biraz deŐiŐiklik yapılarak günümüzde farklı yerlerde farklı isimler altında devam etmektedir. Esnaf dayanışması olan Ahilik, günümüz,  ankırı yaranında sadece esnaf grupları deŐil, farklı meslek gruplarından kişiler de bulunmaktadır. Toplum huzurunun devamına yardımcı olmak Ahilikte olduŐu gibi yaranda da geçerlidir. Her ikisinde de sosyal ve kültürel yönler aŐırlıktadır. Ahilikte de var olan sınıflar arası geçiŐteki düzen,  ankırı yaranında da vardır ve  nder seçilen kişi davranıŐlarıyla  nek kişidir. Ahiler ve yaranlar bilgi sahibi, toplum tarafından sevilen kişilerdir.

Yaran geleneğinde Arap verme sırasında arabı olacak olanlar ve verecek olanlar karşılıklı oturduktan sonra kahveler  c kez uzatılır ve çekilir. Böylece "yaranda yetişen gençlerin nasıl, nerede ne kadar sabretmesi gerektiŐi öğretilir. Yani ustası,  raŐına ya da kalfasına neyi emanet etti ise emanete hıyanet etmeden d r Őte, mertçe, sabırla emaneti bekletebilmeyi, zamanında yerine ulaŐtırmayı, işi ehline vermeyi ve eşine, dostuna, komŐusuna, milletine eli açık olarak ikram edebileceğinin en iyisini ikram etmeyi öğretir ki, bu davranış, f t vvetn melerde belirtilen ahiliğine ana davranıŐlarındadır.¹³

Ahilik teşkilatında giyim kuŐam unsuru önem arz eder. Ser vil (Şalvar) ve Şedd (kuşak) Ahilik'te giyim kuŐamın en önemli parçalarıdır. F t vvetn melerde ahilik teŐkil tına girilmesinden itibaren kişinin hangi tür elbiseleri giyeceği teker teker belirtilmiştir. Ahi'nin elbisesinin temiz olması gereğine her f t vvetn mede dikkat çekilmiŐtir.¹⁴ İbn Bat ta

¹³ Orhan  zkan, Çankırı GeleneKleri ve Yaran Kültürü,  ankırı, 2002, s.73.

¹⁴ Mehmet Saffet Sarıkaya, XIII-XVI. Asırlardaki Anadolu'da Fütüvvetnamelere Göre Din  İnanç ve Motifler, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2002, s.160.

Anadolu'da misafir olarak kaldığı Ahi zaviyesinde kıyafetlerle ilgili de bilgi verir. Ahilerin sırtlarında abadan bir libas olduğu, ayaklarında mest olduğu, bellerinin ortasında bir hançerin asılı olduğu belirtilmiştir. İbn Batûta, gençlerin başında bir sarığın olduğunu ve bu sarığın zâviyelerin içerisine girilmesiyle birlikte çıkarılıp daha hoş görünömlü ince ve Őeffâf bir takkenin giyildiğini ifade etmiştir.¹⁵ Yaranların ayırt edilebilmeleri için hemen her dönemde tek tip bir kıyafet uygun görölmüş olup milli kıyafet diyebileceğimiz giyim tarzı seçilmiştir. Ayakta beyaz yün çorap, pantolon yerine giyilen sim veya sırma işlemeli arka tarafı körüklü bir zıvga, üzerine içlik de denilen yakasız renkli gömlek; zıvga üzerine bele sarılan püskülleri bir taraftan sarkan uzun bir kuşak bunların üzerine giyilen sim veya sırma işlemeli cepken başa giyilen fes boyuna ve fes üzerine bağlanan poşudan oluşmuştur. Ne var ki günümüzde bu kıyafetleri temin etmek çok pahalı ve meşakkatlı olduğu için beyaz çorap siyah pantolon beyaz gömlek kırmızı kravat renkli veya siyah yelek olan bir giyim tarzı uygulanmaktadır. Bu uygulamalar genelde Çankırı merkezde yenilen yaranlarda daha çok göze çarpar ve her yaranın da içlik, cepken, zıvga, kuşak, ve poşudan oluşan bir mahalli kıyafeti de bulunur. Bu kıyafetleri özel gün ve gecelerde veya reis, küçük başağa, büyük başağa ocaklarında giyerler. Köylerde ve kazalarda yakılan yaran ocaklarında maddi imkânsızlıklar nedeni ile maalesef bu uygulama yapılamamaktadır.¹⁶ Ahi ve yaranların giyim kuşamları genel olarak fütüvvetnâmelerde belirtilen giyim kuşam özelliklerine uysa da farklılıklar bulunmaktadır. Bu farklılıklar, ekonomik ve sosyal yapının değişmesiyle ilgilidir.

Anadolu'daki Türk yerleşiminde ahi zaviyelerinin rolü diğer tarikatlardan daha güçlü olmuştur. Üyelerinin meslek sahibi olması ahi zaviyelerinin ekonomik ve toplumsal işlevini arttırmıştır. Ahiliğin özelliklerini yaşatmaya çalışan yaran teşkilatı ekonomik yönü gelişmiş olan bir yapıya sahip değildir. Belli bir bütçesi yoktur. Tamamen eğitim amaçlı, yardımlaşmayı ön plana çıkaran ve kendi imkânlarıyla bu geleneği devam ettiren insanlardan oluşmuştur. Günümüzde sabit yaran evlerinde yaran toplantıları yapılmaktadır. Geçmişte ise yaran toplantılarının mekânları, yaranların evlerinin dönüşümlü olarak kullanılması şeklinde bir ilkeyle tespit edilmiştir. Toplantının masraflarını da sıra ile ikişer yaran tarafından karşılanmıştır. Yani günümüzün esnaf

¹⁵ İsmet Parmaksızoğlu, İbn Batûta Seyahatnamesinden Seçmeler, İstanbul, 1989, s.10.

¹⁶ Ahmet Absarılıoğlu, a.g.e., s. 8.

ve ticaret odaları gibi bütçeli kuruluşlardan değildir. Yaranların fedakârlıkları ile devam eden bir teşkilattır.¹⁷

Ahilik ve yaranda belli bir düzen, belli bir disiplin vardır. Ayrıca ahilik ve yaran içinde yapılan tüm faaliyetlerin bir gayesi vardır. Her ikisinde de sosyal hayatı etkileme özelliği birinci planda olup Türk örf ve adetlerinde olan misafirperverlik, yardım severlik gibi bir takım hasletlerin yaşatıldığı anlaşılmaktadır. Bunların yanı sıra öz kültürümüzü ortaya koyan türküler, maniler tekerlemeler söylenerek mahalli oyunlar oynanıp eğlenilmiştir.

Ahilik teşkilâtı, yaran kültürünün temelini teşkil etmiştir. Geçmişimizde çok önemli görevler yerine getirmiş olan, insan yetiştirme düzenimizin temel yapı taşlarını bütün yönleriyle araştırıp geleceğimize ışık tutmalarını sağlayabilirsek; daha iyilerini gerçekleştirebilme şansımız olacaktır.

KAYNAKÇA

1-**Absarıhoğlu** Ahmet, Çankırı'nın Milli Kültür Değeri Yaran, Ankara, 2003.

2-**Albay** Tevfik, Çankırı, Kendisiyle Yapılan Röportajda verdiği bilgiler, 2004.

3-**Anadol** Cemal, Türk- İslam Medeniyetlerinde Ahilik Kültürü ve Fütüvvetnâmeler, Ankara,1991.

4-**Barkan** Ömer Lütfi, "Kolonizatör Türk Dervişleri" Vakıflar Dergisi, C:2, İstanbul, 1942.

5-**Bayram** Mikâil, Bacıyan-ı Rum, Konya 1987.

6-**Çağatay** Neşet, Bir Türk Kurumu Olan Ahilik, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara,1989.

7-**Çağatay** Neşet, 'Ahiliğin Ortaçağ Anadolu Toplumuna Etkileri' I. Uluslar arası Ahilik Kültürü Sempozyum Bildirileri, Ankara, 1996.

8-**Döğüş** Salahattin, *Osmanlı Devletinin Kuruluşunda İki Milli Teşekkül: Anadolu Ahileri ve Anadolu Bacıları.*, Türk Dünyası Tarih Dergisi, S: 135, Mart 1998.

¹⁷ Tevfik Albay, Çankırı, Kendisiyle Yapılan Röportajda verdiği bilgiler.

9-**Gülerman A.- Taştekel.S.**, Ahi Teşkilâtının Türk Toplumunun Sosyal ve Ekonomik Yapısı Üzerine Etkileri, Kùltür Bakanlığı Yay., Ankara, 1993.

10-**Güllülü Sabahattin**, Ahi Birlikleri, İstanbul, 1992.

11-**Özkan Orhan**, Çankırı Gelenekleri ve Yaran Kùltürü, Çankırı, 2002.

12-**Parmaksızoğlu İsmet**, İbn Batûta Seyahatnamesinden Seçmeler, İstanbul, 1989.

13-**Sarıkaya Mehmet Saffet**, XIII-XVI. Asırlardaki Anadolu'da Fütüvvetnamelere Göre Dinî İnanç ve Motifler, Kùltür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2002.

14-**Torun Ali**, Türk Edebiyatında Türkçe Fütüvvetnâmeler, Ankara, 1998.

AB PROGRAMINA UYUM ÇERÇEVESİNDE KOBİ'LERİN REKABET GÜCÜ VE KALİTESİNDEKİ ARTI DEĞERLERİN GELİŞTİRİLMESİ ADINA: AHİLİK

Ali ERBAŞI*
Süleyman ERSÖZ**

1. GİRİŞ

Bölgeselleşme dinamiklerinin gelişimi ile uluslar arası rekabete yeni ve önemli açılımlar eklenmiştir. İşletmeler, yöresel pazarlardaki rekabetin yanısıra dış pazarlarda da mücadele etmek durumundadırlar. Böylece işletmelerin rekabet gücü kazanmaları son derece önemli bir gereksinim olarak karşımıza çıkmaktadır. Uluslar arası entegrasyon sürecinin yaşandığı günümüz dünyasında, bu yapı içerisine dahil olabilmenin bir takım kurallar içerdiği şüphesizdir. Milletler bu entegrasyonlara dahil olurken ekonomik ve siyasi güçlerini artırabilme amacını gütmektedirler. Entegrasyonel sürecin ön plana çıkması ile giderek yoğunlaşan ve bilgi ekonomisine dayalı bir kavram haline gelen rekabet, ekonomide ağırlıklı bir yere sahip olan KOBİ'lerin yapısal özelliklerinin daha iyi algılanmasını sağlayarak rekabet güçlerinin artırılmasına yönelik politikaların izlenmesi gereğini ortaya koymaktadır. Ekonomik yapının %99'unu oluşturan KOBİ'lerin güç artırma yönünde en önemli araç olması da oldukça olağan bir gözlem olmaktadır.

Ülkemizin Avrupa Birliği'ne katılım yönünde yaptığı siyasal tercih göz önüne alındığında; teknolojik değişikliklere ve müşteri tercihlerine süratle uyum sağlayabilen esnek üretim biçimleri, bir başka ifade ile KOBİ'ler ön plana çıkmaktadırlar. KOBİ'ler, esnek üretim yapıları ve yüksek uyum kabiliyetleri ile ekonomide denge unsuru olarak görev yapmaktadırlar. KOBİ'lerin bu fonksiyonlarını yerine getirmeleri ve Avrupa Birliği pazarlarında rekabet gücü kazanabilmeleri, şu 4 boyutun

---

* Kırıkkale Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü
KIRIKKALE. ali_erbasi@hotmail.com

** Yard. Doç. Dr., Kırıkkale Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Endüstri Mühendisliği
Böl., KIRIKKALE. serso40@hotmail.com

varlığı ile mümkün olabilmektedir: Kalite, Müşteri Odaklılık İş Ahlakı ve Girişimcilik... Avrupa Birliği ülkelerinin bu 4 boyuta verdikleri önem 20. yy.'ın ortalarında ortaya çıkmasına karşın, Anadolu'da Ahi Teşkilatları'nın aynı boyutları 13. yy.'da barındırdığını görmekteyiz.

Mustafa Kemal Atatürk; "Bir ulusun gideceği yolu gösterirken dünyanın her türlü biliminden, keşiflerinden, gelişmelerinden yararlanalım; ama unutmayalım ki asıl temeli kendi içimizden çıkartmak zorundayız" diyerek konunun önemini son derece açık vurgulamaktadır. Bu çalışmadaki amaç; Türk toplumunun kültüründe yer alan fakat kaybetmeye başladığı bu değerlerin yeniden canlandırılmasının, Avrupa Birliği pazarlarına girecek olan KOBİ'lerin rekabet gücü kazanmalarını sağlayacağını vurgulamaktır.

2. 13. YY.'DAN 21. YY.'A KALİTE

20. yy.'ın sonlarından itibaren ürün veya hizmet ile bütünleşen bir kavram ortaya çıkmıştır. Kalite kavramı... Tüketicinin her geçen gün şiddetlenen daha iyiyi arama arzusu, bu kavrama verilmesi gereken önemi gözler önüne sermektedir. Kalite çılgınlığının yaşandığı dünya pazarlarında, bu kavramı işletmenin misyonu olarak görmeyen kuruluşların amaçlarına ulaşması mümkün görünmemektedir. Bu durum, ekonominin can damarı olan KOBİ'lerin, uluslar arası bir entegrasyon sürecinde rekabet gücü kazanmak açısından ne gibi etkenlere yöneleceklerini açıkça ortaya koymaktadır. Dünya ticaretinde bölgesel entegrasyon hareketleri sonucu sunumdaki bollaşma, alıcıları daha zor beğenir hale getirmiş ve kalite, en önemli rekabet etmeni durumuna gelmiştir.

Kalite, ürün veya hizmetin müşteri istek ve ihtiyaçlarına uygunluğudur (Efil, 1999:9). Kalite, müşteri tatminidir (Hand, 1992:39). Bu kavrama verilen önem, günümüzde Toplam Kalite Yönetimi'nin yaygın olarak kullanılması ile sonuçlanmaktadır. Günümüz entegrasyonel pazarları için; ürün ve hizmet kalitesi yeterli olmamaktadır. Yönetimin ve çalışanların kalite anlayışını ve alıcılarına karşı sorumluluk duygusunu içeren kuruluşun örgüt olarak kalitesi de şarttır. Çünkü; alıcıların beklentisi, hem kaliteli hizmet hem de kaliteli sağlayıcıdır. "Toplam Kalite, bu iki kalite bileşenin bir araya gelmesidir" (Esin, 2002:3). 21. yy.'da daha da önem kazanmaya başlayan kalite ve Toplam Kalite kavramlarının, 13. yy.'da Ahi Evran tarafından oluşturulan Ahilik

felsefesi ile bir çok boyut itibariyle birebir örtüştüğü görülmektedir. Ahi Evran'ın ortaya koyduğu kalite anlayışı gereğince, ürünün kaliteli üretilmesi ahlaki kaideler ile örf ve adet kuralları gereğince zorunluluktur.

Her Ahi, belirli bir kalitedeki hammaddeyi kullanmak zorundadır. Bu konuda değişik usullere başvurmak affedilmez bir hata olarak nitelendirilmektedir (Duran, 1996:55). Belirli bir kalite standardının altına düşmek, ahlaki ve vicdani açıdan doğru kabul edilmemektedir.

Ahilikte, esnaf ve zenaatkarlar için gereken hammadde ve malzemelerin alımı, dağıtımı, bölüşümü, kullanımı ve üretimin her evresi belli kural ve yöntemlere bağlanmıştır. Hiçbir esnaf istediği gibi mal ya da hizmet üretememektedir (Çağatay, 1981:111).

Ahi Birliklerinde tüm esnaf gruplarına çeşitli görevler verilerek fiyat ve kalite standartları geliştirilmiştir. Örneğin; “ekmekçiler; standart olarak alınan ekmeği narh üzere pak işleyeler, eksik ve çiğ olmaya. Ekmek içinde kara bulunursa ve çiğ olursa, tabanına let uralar; eksik olursa tahta külah uralar veyahud para cezası alalar. Eyle olıcak ekmek gayet eyü ve arı olmak gerekir. Ve sirke ve yoğurda su koymayalar. Su katılmış olub bulunursa, teşhir edeler veyahud tahta külah uralar, gezdireler (Akgündüz, 1996:188-230). Bu kurallara uyulmadığında, örneğin; ekmekçiler, ekmeğin ölçüsünü eksik yaparlarsa 1 akçe cereme vermektedirler (Temur, 1999:49). 1776 tarihli bir narh defterinden ele geçirilen kayıtlara göre; “Ekmekçi unu 1 okka 9 akça (o zamanki para birimi kuruştur. Üç akça bir para, kırk para bir kuruş etmektedir), çörekçi unu 1 okka 10 akça, kaymaklı süttten çanak yoğurdu okkası 6 akça, torba yoğurdu okkası 15 akça” (Esnaf ve San. Od., 1973:47).

Kalitesiz üretime asla tahammül edilmeyen Ahilik felsefesinde, kalitenin kontrolüne de son derece önem verilmektedir. Esnafın denetlenmesi işini Ahi Evran, bizzat gerçekleştirirdi. “Ahi Evran'ın olmadığı dönemlerde esnafı yiğitbaşı denetler, gerekli tetkiki yaptırdıktan sonra olumsuz bir durumla karşılaşırsa dükkan kilitlenirdi. Her fırsatta esnafları gezer, yapılan işlerin temizliğini, sağlamlığını kontrol ederdi. Denetim sırasında kalitesiz mal üreten esnafın sağ ayağındaki pabucu, işyerinin damına atılırdı. Herkes, ‘Bugün falan ustanın pabucu dama atıldı’ derdi. Bu sözler, o ustanın kalitesiz mal ürettiği manasına gelirdi.

Müşterinin zararı da ödenirdi. Günümüzde kullanılan ‘pabucun dama atılması’ deyimini de buradan gelmektedir (Temur, 1999:30).

Osmanlılar zamanında Anadolu’da halkın ekonomik hayatının düzenlenmesinde büyük rol oynayan zaviyelerde, akşam işlerini bitirdikten sonra üyesi oldukları zaviyeye gelen zenaatkarlar, işyerlerindeki üretimin daha verimli, daha ucuz maliyetli ancak kaliteden ödün vermeden, hatta mümkün olduğu kadar daha kaliteli nasıl yapılabileceğini tartışırlardı. Sonuçta ortaya çıkarılan sağlam fikir ve yöntemler uygulamaya konulurdu (Cora, 1990:30).

Ahi Birliklerinde; iç pazarda, hatta bulunduğu yörede tüketiciyi memnun edememiş bir ürünün, dış pazarlarda rekabet etme şansı görülmemekteydi. Ahi Evran’ın 13. yy.’da ortaya koyduğu kalite ve kalite kontrol anlayışının, Avrupa Birliği pazarlarında KOBİ’lerin rekabet gücü kazanmaları açısından ne denli gerekli olduğu açıkça ortadadır.

3. MÜŞTERİ ODAKLILIK

Sürekli değişim gösteren ve yenilenen müşteri istek ve ihtiyaçları, işletmeleri de bu değişimi sıkı bir takibe yöneltmektedir. Böyle bir pazar içerisinde müşteriyi odak noktası olarak görmeyen kuruluşların ayakta kalma şansları oldukça düşük olmaktadır. Pazardaki, rakiplerdeki ve müşterilerdeki son gelişme ve değişimleri takip etmeden, yalnızca içe dönük muhteşem bir üretim, muhteşem bir ürün ile sonuçlanabilir. Ancak yöneticiler, bu muhteşem ürünü satacak müşteriyi, hatta pazarı bile bulamayabilirler. Bu yüzden işletmeler; müşteri odaklı olmalı ve müşteri isteklerini tatmin etme amacını gütmelidirler. Zamanında at arabalarında kullanılan kamçı üretimi yapan bir işletme vardır. Ancak her geçen gün satış hacmi daralmaktadır ve bir müddet sonra hiç satış yapamamaktadır. Firma, satışlarını artırmak için kaliteye yönelmiş; hatta eskisinden daha da kaliteli ürünler elde etmeye başlamıştır. Fakat satışlarda bir düzelme olmadığını gören işletmeci, iç denetimle hiçbir yere varamayacağını anlayarak dış denetime yönelmiştir. Geç kalınmış dış denetimin sonuçları çok acı olup işletme, piyasada hiç at arabası kalmadığını farketmiştir. Yalnızca kaliteli üretim, ne üretileceği bilinmediğinde hiçbir anlam ifade etmemektedir. Bir başka ifade ile; kalite, hareket noktası müşteri olan sistematik bir süreçtir.

Ahi Birlikleri, hangi üründen ne kadar üretilceğini müşteri istek ve ihtiyaçlarına göre belirlemektedir (Ekinci, 1991:105). Ahi Baba, pazar içerisinde çeşitli tetkikler yaparak pazardaki müşterinin ne tür ve ne miktar ürüne ihtiyaç duyduğunu belirlerdi. Bu durumu zaviyelere taşır ve tüm esnaf kitlesine duyururdu. Bununla beraber esnaflar da müşterilerle birebir görüşmeleri sonucu elde ettikleri bilgileri dile getirirdi. Sonuçta, bu konular zaviyelerde tartışılarak belirli kararlar alınırđı. Ahilik felsefesine göre, pazar içerisinde istenmeyen ve arzu edilmeyen bir ürünün üretimi yalnızca israftan ibarettir. Bu durum, ahlaki ve vicdani sorumlulukla uyuşmamakta olup arzu edilen pazar yapısının bozulmasına neden olmaktadır. Günümüz modern yönetim anlayışlarında kullanılan ‘Müşteri Odaklılık’ kavramı ile Ahilik felsefesinde kullanılan ‘Müşteri Velinimetimizdir’ kavramının ifa ettikleri anlamlar eşdeğerdir.

Avrupa Birliği entegrasyonuna uyum çerçevesinde, ülkemiz KOBİ'lerinin, bu pazarlar içerisindeki tüketicilerin istek ve ihtiyaçlarının belirlenerek bu doğrultuda ürün veya hizmet üretimine yönelmeleri, bu şekilde Ahi Evran'ın dış denetime verdiği önemi örnek almaları son derece rasyonel bir davranış olacaktır.

4. İŞ AHLAKI

Günümüz iş dünyasında insanlar, ürün veya hizmetten önce muhataba önem vermektedirler. Bu durum, güven duygusunun ne denli önem taşıdığını açıkça vurgulamaktadır. Güvenilir bir firma olabilmek, ahlaka dayanan bir çalışma anlayışı ile mümkündür. “Ahlaki iflas eden bir toplumun payidar olduğu tarihte görülmemiştir” (Demir, 2000:65). Bir başka ifade ile, “hangi çağda ve yerde olursa olsun, toplumda en önemli konu, o toplumun sosyal ve ekonomik durumunun ahlakla bütünleşerek yükselmesidir” (Çağatay, 1983:5).

Güven duygusunun ön plana çıktığı günümüz pazarlarında iş ahlakına verilen önemin, Ahi Birliklerinde de ön plana çıktığını görmekteyiz. Bu birliklerde “Malın kalitesiz-çürük-ayıplı üretilmesi yasaktır. Para hırsı olmadığı için, çok para kazanmak amacıyla ucuza mal etme gibi zayıf bir iktisadi ahlak geleneği yoktur” (Gülvahaboğlu, 1991:261). ‘Çok fazla üretmek’ yerine ‘çok kaliteli üretmek’ anlayışının hakim olduğu Ahilik felsefesine göre en iyi güven duygusu, satışlarla değil; ahlaki değerlere verilen önemle aşılanmaktadır.

Ahi Evran'ın ortaya koyduğu iş ahlakı gereğince, malın kaliteli hale getirilmesi için harcanan zaman ve materyallerin hiçbir uzun dönemde maliyet olarak algılanmamalıdır. Buna göre kalitenin getirisi, kısa dönemde kaliteye ulaşma maliyetlerini etkisiz hale getirmektedir. Bunun yanısıra, kalitesizliğin maliyeti, söz konusu maliyetlerin genel olarak çok üzerinde olmaktadır. Kalitesizlikten doğan kayıplar, bir kuruluşun rekabet şansına kendi eliyle yarattığı engelleri ifade etmektedir.

Ahilikte mal, servet ve sadece kazanç için çalışmak hiçbir zaman kendi başına bir anlam taşımaz. Bunlar, ancak kendinden üstün bir gayenin gerçekleşmesine vasıta oldukları takdirde bir değer ifade ederler. Para kazanmayı gaye haline getirmek Ahilik düşüncesine terstir. Çünkü, vasıta olan para, gaye haline gelirse, gaye olan ahlaki değerler de vasıta haline gelir ki, bu durum son derece ahlaksız bir dünya görüşünün temeli olur (Poyraz, 1996:143).

Ahilikte, çalışan herkes kazancıyla yaşamaya alışmıştır. Üretmeden üleşmek mümkün olmadığı gibi, gayri ahlaki bir usulle para kazanma ve bu şekilde zengin olma yoluna sapılmamıştır. Zenginle fakir arasında önemli bir fark oluşmamış, toplumun büyük bir kısmı orta sınıflı teşkil etmiştir. Bu yüzden Ahiliği, yalnız esnaf ve sanatkarlar örgütü olarak görmek doğru olmamaktadır. Ahiliği, toplumun bütün katmanlarında sosyal hayatı düzenleyen bir kurum olarak tanımlamak gerekmektedir (Demir, 2000:69).

Ahilik örgütü sayesinde Osmanlı toplumu kültürel bir şahsiyet kazanmıştır. Bu dönemde Osmanlı esnaf ve sanatkarlarının ticaret ve sanat ahlakı bütün dünyada ün salmıştır. Bu nedenle bir Avrupalı Osmanlı ülkesine seyahat edeceği zaman kendisine daima "Türk tüccarı ile alış-veriş etmesi" söylenirdi (Bozanoğlu, 1986:28).

İş ahlakı, bir işi yapılabilinecek en iyi şekilde yapmaya çalışmayı ifade eder. İşe verilecek önemi ve iş ahlakının ne denli önemli olduğunu şu söyleşi çok açık bir şekilde göstermektedir: "Okullarda uzun yıllar öğrendiklerimden ayrı bir şey öğrendim: İnsan, önündeki iş içinde kendini kaybedebilmeli. Yaptığı iş, ancak o zaman mükemmel olur. Gerçek başarıya ulaşabilmek için bundan başka sihirli bir yol yoktur" (Zweig, 1996:18).

Günümüz KOBİ'lerinin Avrupa Birliği pazarlarında rekabet gücü kazanmak açısından, unutulmuş ahlak değerlerine uygun bir çalışma görüşünü benimsemeleri gerekmektedir. Bu anlayışın benimsenmesi iktisadi sebeplerden ziyade ahlaki zorunluluklardan dolayı elzemdir. Çünkü iktisadi hayata, ancak bu anlayış sayesinde ahlaki bir mahiyet vermek mümkün olabilmektedir.

5. GİRİŞİMCİLİK

Girişimcilik, üretim faktörlerinden en önemlisi kabul edilen, olmadığında diğer üretim faktörlerinin hiçbir anlam ifade etmediği bir kavramdır. KOBİ'lerin girişimcilik ruhlarını daha da artırmaları, rekabet güçlerini artırmaları açısından son derece önemlidir. KOBİ'ler, bu ruha sahip olma noktasında yine tarihteki uygulamalardan yararlanabileceklerdir.

Ahilikteki girişimcilik kültürü, Osmanlı Devletinin dış pazarlardaki gücünün yapı taşı oluşturmaktadır. “Özellikle debbağ (derici) esnafları meşin ve bilhassa sahtiyan (işlenmiş deri) imalatında bütün Avrupa’da çok aranan ve benzeri yapılamayan mamulleri ile ün yapmışlardır. Türk esnaf örgütlerinin en güçlü ve tipik örneklerini yansıtan debbağlar, meslek kalitelerini XIX. yy.’ın başlarına kadar titizlikle koruyarak üstünlüklerini sürdürmüşlerdir. Hatta debbağ esnafları, Avrupa’da karşılarına çıkarılan korumacı gümrük duvarlarını açarak ihracat yapabilmışler ve özellikle de sarı ve kırmızı deride rakipsiz kalmayı başarmışlardır. Batıya ihracatı XV. yy.’a kadar geriye giden bu mamullerde dış talep o kadar aşırı olmuştur ki devlet iç Pazar ihtiyacını karşılayabilmek için ihracatta miktar kısıtlamasına ve hatta zaman zaman tümü ile yasaklamalara başvurmak zorunda kalmıştır” (Bayraktar, 1984:130). Özellikle XV. ve XVI. yy.’lardaki Osmanlı sanayiindeki gelişmeler göze çarpmaktadır. Fransız Kralı’nın Osmanlılardan borç para ve askeri yardım istemesi, Kraliçe Elizabet’in Türklerin yün boyama tekniğini çalmak ve İngiltere’ye Türk işçilerini kaçırmak amacıyla İstanbul’a ajanlar göndermesi gibi örnekler, Osmanlı Devleti’nin anılan çağa göre oldukça ileri olduğunu gözler önüne sermektedir (Hamitoğulları, 1981:774). Anılan dönemlerdeki esnaf ve zenaatkarların rekabet güçleri, sahip oldukları girişimcilik kültürü ile sağlanabilmıştir.

Ahi Birliklerinin en önemli özelliklerinden biri de Ahilik düşüncesine uygun şekilde iktisadi hayatın düzenlenmesi için bir araç

olarak kullanılmak üzere kurulan ve işletilen orta sandıklarıdır. Bu sandıklar; evlenme, doğum, hastalık, işsizlik ve ölüm gibi sosyal risklere karşı üyelerine ve/veya bunların aile bireyelerine ayni ve nakdi yardımlarda bulunan dayanışma sandıklarıdır (Tuncay, 1988:39-40). Ayrıca bu sandıklar, ihtiyaç duyan esnafa ödünç para vererek onları tefecilerden korumuştur (Saymen, 1953:1071-1072). Sandık gelirleri; esnaf bağışları, yamaklıktan çıraklığa, çıraklıktan kalfalığa ve kalfalıktan ustalığa yükselirken ödenen bir nevi terfi harçları, teşkilata ait mülk gelirleri ile haftada veya ayda bir esnafın mali gücüne (satışın belirli bir yüzdesi) göre toplanan paralar olmuştur (Ekinci, 1991:36; Talas, 1953:70-71; Dilik, 1972:24).

Ahi Evran, liderliğini yaptığı 32 meslek dalını deri işleri, ağaç işleri, maden işleri şeklinde azaltarak her bir meslek dalı için birer sandık kurmuştur (Soykut, 1971:128). Orta sandıkları, küçük esnaf ve zenaatkarların rekabet gücünün korunması amacıyla kullanılmış ve küçük sermayeler değerlendirilmiştir. Bugün, bir çok finansman mekanizması ile sağlanmak istenilen bu güç, o dönemlerde Ahi Evran'ın kurduğu orta sandıkları ile sağlanmaktaydı. Orta sandıklarında biriken fonlar ile, pazarda yapılan proaktif tetkikler sonucu pazarın ihtiyaç duyduğu ürünlerin üretimi ve varolan ürün kalitesinin artırılması amalanırdı. Girişimcilik ruhuna sahip olmasına rağmen yeterli sermayesi bulunmayan bireylere destek olup onları teşebbüse yönlendirmek için yardımlar yapılırdı. Bu sayede günümüzde KOBİ'lere verilen teşvik kredilerinin, tarihteki ilk uygulanışının Ahilerde olduğunu görmekteyiz. Yapamayacağı bir girişim üzerine destek almış ve bu işe girişebilmiş bireyin ticari ahlak yönünde ve düsturunda ilerleyerek sahip olduğu girişimcilik ruhunu ortaya çıkarması sağlanırdı. Bu sinerjinin ortaya çıkardığı motivasyon, tüketicinin ve üreticinin korunması açısından son derece önem kazanmaktadır.

Ahilik felsefesinin KOBİ'lere verdiği önemi gözden kaçırmak mümkün değildir. "Orta sandıkları vasıtasıyla esnafa lazım olan hammadde teşkilat tarafından satın alınarak üyelerine dağıtılırdı. Bu sayede, karaborsa ve farklı fiyat oluşumlarının önüne geçilmiş olur ve esnaf, tüccarın insafına terkedilmezdi. Satın alınan malın bedeli orta sandığından ödendikten sonra taksim işlemi yapılır ve malların bedelleri esnaftan toplanırdı (Ekinci, 1991:37).

21. yy. dñnyasında kaybedilmeye başlanan girişimcilik kñltürünün, günümüz KOBİ'lerine Ahilik anlayışı ile aşılanabileceğini dñřünmekteyiz.

6. SONUÇ

Bölgesel bir entegrasyon programına uyum sürecinin yaşandığı ÷lkemizde, bu pazarlara girdikten sonra güçlü olabilmenin yolu iyi bir hazırlıktan geçmektedir. Global bir köy haline gelen dñnyada, ekonomik anlamda KOBİ'lerin yeri ve önemi yadsınamaz. Avrupa Birliği bölgeselleşme sürecinin başlaması ile birlikte rekabet etkinliği ve uyumunun ancak küçük işletmelerle sağlanabileceğini dñřünmekteyiz. "Downsizing" denilen anlayışa göre büyük işletmeler, piyasada gördükleri fırsatları doğrudan kendileri değil, kurdukları küçük işletmeler vasıtasıyla değerlendirerek toplam riski azaltmaya çalışmaktadırlar. Bu olgu, günümüzde KOBİ'lere verilen önemi arttırmaktadır. KOBİ'lerin ekonomiye sağladıkları dinamizmin daha da yaygınlaşarak, katma değerin Avrupa Birliği standartlarına ulaştırılabilmesi için 4 olgunun benimsenmesi ve yaşatılması gerekmektedir.

Tam kaliteli, müşteri odaklı ve iş ahlakına dayalı girişimlerin varlığı Avrupa Birliği'ne girişte en temel rekabet stratejileri olarak kullanılabilir. Bu 4 olgunun ÷lkemiz KOBİ ve insanlarına en kısa sürede aşılanabilmesi, yalnızca Ahi Evran'ın kurduğu değerler çerçevesinde oluşturulacak yapı ile mümkün olabilecektir. Avrupa Birliği pazarlarına hazırlanan günümüz KOBİ'lerinin rekabet güçleri, tarihteki bu değerlerin ön plana çıkarılarak geliştirilmesi ile arttırılabilecektir.

KAYNAKLAR

Akgündüz, A., Osmanlı Kanunnameleri, C. 2, 1996

Bayraktar, M. Faruk, İşlam Eğitiminde Öğretmen-Öğrenci Münasebetleri, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fak. Vakfı Yayınları No:6, İstanbul 1984

Bozanoğlu, H., Sempozyum Açış Konuşması, Ahilik ve Esnaf, İstanbul 1986

Cora, İ., Ahilik Örgütünün Osmanlı Toplumundaki Yeri ve Ahilik Örgütü İlkelerinin Günümüz Esnaf ve Zenaatkarlarına Uygulanabilirliği, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yön.-Org. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1990

Çağatay, N., Bir Türk Kurumu Olan Ahilik, Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya 1981

Demir, G., İş Ahlakı, Standard Dergisi, TSE Aylık Yayın Organı, Sayı: 467, Kasım 2000

Dilik, S., Türkiye’de Sosyal Sigortalar, İkinci Basım, Ankara 1972

Duran, B., Weberyen Yaklaşımla Ahilik Kurumunun Değerlendirilmesi, I. Uluslar arası Ahilik Kùltürü Semp. Bild., Kùltür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1996

Efil, İ., Toplam Kalite Yönetimi ve ISO 9000 Kalite Güvence Sistemi; Alfa Yayın No:608, Bursa 1999

Ekinci, Y., Ahilik, Sistem Ofset Baskı, Ankara 1991

Esin, A., ISO 9001:2000 Işığında Hizmette Toplam Kalite, Metu Press, Ankara 2002

Esnaf ve San. Od., Cumhuriyetin Ellinci Yılında Esnaf ve Sanatkarlar, Güneş Matbaacılık, Ankara 1973

Gùlvahabođlu, A., Sosyal Güvenlik Öncüsü Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik, Memleket Yayınları, Ankara 1991

Hamitoğulları, B., Çağdaş İktisadi Sistemler, SBF Yayınları, Ankara 1981

Hand, M., Total Quality Management: Quality Management Handbook, Professional Management Series, Oxford 1992

Poyraz, O., Ahi Örgütleri, I. Uluslar arası Ahilik Kùltürü Sempozyum Bildirileri, Kùltür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1996

Saymen, F. Hakkı, Türkiye’de Sosyal Sigortaların Gelişme Hareketleri ve Yeni Temayüller, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, Sayı:3-4, İstanbul 1953

Soykut, Refik H., Orta Yol Ahilik, Türkiye Esnaf ve Sanatkarları Konfederasyonu Eğitim Yayınları, Ankara 1971

Talas, C., Sosyal Güvenlik ve Türk İşçi Sigortaları, Ankara 1953

Temur, E., İktisadi ve Ahlaki Kurum Ahilik, Mavi Ofset Baskı, Ekim 1996

Tuncay, A. Can, Sosyal Güvenlik Hukuku Dersleri, Dördüncü Basım, İstanbul, 1988

Zweig, S., İnsanlık Tarihinde Yıldızın Parladığı Anlar, Çev: Kasım GÜLEK, 1996

AHİLİK SİSTEMİNİN YÖNETSEL SONUÇLARI

-Bugün İçin Alınacak Dersler-

Ramazan ERDEM*

1. Giriş

Türkiye'deki yönetim ve örgütlenme modellerine bakıldığında, bunların daha çok gelişmiş ülkelerin özellikle Anglo-Sakson kültürünün ürünü olduğu görülmektedir. Bunun bir çok nedeni olabilir ancak bu durum aynı zamanda Batı karşısında ülke insanının kompleksini de yansıtmaktadır. Batı kaynaklı teknik ve modeller yerel olanlara göre daha çabuk kabule hazırdır ve caziptir. Ancak özellikle sosyal bilimlerdeki uygulamalar için, başka kültürlerden alınan modellerin hiçbir kültürel kritiğe tabi tutulmadan farklı bir ortamda uygulanmaya çalışılmasının sebep olduğu sorunlar da bulunmaktadır. Çünkü her kültürü diğerinden ayıran bir çok faktör vardır. Bu bağlamda Türk kültürü içinde şekillenmiş ve bir dönem başarılı sonuçlar elde etmiş olan Ahilik sisteminden alınacak dersler, Batı kaynaklı sistemlerden daha fazladır.

Bu konuda ilginç bir anekdot şu şekildedir: Devlet eski bakanlarından Yusuf Bozkurt Özal'ın bir hatırasında, Türk Milli Eğitim Bakanı'nın Alman meslektaşına, "sizin burada uyguladığınız meslek eğitimi biz de Türkiye'de uygulamak istiyoruz" talebine Alman Bakanın, "Biz bu eğitimi Ahilik'ten aldık" şeklinde cevap verdiği yazılmaktadır (Doğan, 2003). Bu durum aslında Türk insanının içinde bulunduğu çelişkinin bir ifadesidir. Türk kültürü içinde şekillenmiş geçmiş uygulamaların önemini anlamak için bunların yeterince araştırılması, tanıtılması ve sahip çıkılması gereklidir.

Ahilik, 13. Yüzyılda Anadolu'da birtakım sosyo-ekonomik zorlukların sonucu olarak ortaya çıkmış Türklere özgü bir teşkilattir. Kökenleri kimi zaman benzer bazı teşkilatlara dayandırılmaya çalışılsa da; Ahilik esas itibariyle Türk kültürünün bir ürünüdür. Nitekim Türk

---

* Dr., Fırat Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, ELAZIĞ.
raerdem@yahoo.com

toplumunun dini, ahlâki ve kültürel değerleri, siyasi felsefesi ve sosyo-ekonomik anlayışı bu teşkilatin kuruluşunda etkili olmuştur (**Gülerman ve Taştekil, 1993**). İcra ettiği fonksiyon itibariyle sosyal, siyasi, ekonomik ve dini yönleri bulunan Ahilik sistemini sadece bir esnaf birliği olarak görmek yanlış olur. Bu yazıda Ahilik sisteminin yönetsel sonuçları, günümüzün etkili yönetim anlayışları bağlamında tartışılacaktır.

2. Bir Yönetim Modeli Olarak Ahilik

Ahilik kurumunun örgütlenme biçimi, fonksiyonları, işleyişi, ilkeleri ve çalışma biçiminden yönetsel açıdan bazı çıkarsamalar yapmak mümkündür. Konu ile ilgili literatür taranarak, Ahi birliklerinin örgütlenme biçimi ve uygulamalarından yönetsel olarak alınacak dersler 6 başlık altında incelenmiştir. Bunlar;

- Katılımcı ve demokratik örgütlenme,
- Müşteri memnuniyeti,
- Üretimde kalite ve standartlaşma,
- Uzun vadeli istihdam ve gelişim,
- İşbirliği ve dayanışma,
- İş ahlakı, başlıklarından oluşmaktadır.

2.1. Katılımcı ve Demokratik Örgütlenme

Günümüzde katılımcı ve demokratik yönetim şekli hem ülke düzeyinde hem de örgütsel bazda en ideal yönetim biçimi olarak gösterilmektedir. Gelişmiş ülkelerin demokrasilerinde örgütlü sivil toplum önemli bir yer edinmektedir. Ahilik sisteminin hem kendi içindeki örgütlenme biçiminin hem de toplumsal rolünün demokratik ve katılımcılık adına önemli unsurlar içerdii söylenebilir.

Ahilik, Anadolu'nun hemen hemen şehir ve kasaba, hatta köylerine kadar uzanan bir örgütlenme yapısına sahipti. Bu yerleşme birimlerinde her sanat kolu için ayrı birlikler kurulurdu. Bir meslekte ayrı birlikler meydana getirmek için yeterli sayıda esnaf ve sanatkârın bulunmadığı yerleşim merkezlerinde ise, birbirine yakın meslekten kişiler bir araya gelirlerdi (**Gülerman ve Taştekil, 1993**). Bu da Ahilik örgütlenme biçiminin belli zümrelerin elinde olmaktan öte tabana yayılımlışını göstermektedir.

Ekinci (1989)'ye göre, Ahi birlikleri yönetiminde görev alanlar seçimle işbaşına gelirlerdi. Seçimlere katılacak olanlarda, o görevin gerektirdii özelliklerin dışında herhangi bir şart aranmazdı. Ahilikte

idari görevlerin belirli grupların tekeline verilmemesi esastı. Esnaf kolu yöneticilerinin seçimlerinde sadece o meslekten ustaların oy hakkı bulunurdu (Gülerman ve Taştekel'den, 1993).

Ayrıca Ahilik birlikleri, yönetim kurulu ve büyük meclis olmak üzere iki kurul tarafından yönetilirdi (Demir, 2001). Kurulların oluşununun, Kethuda denilen yönetim kurulu başkanlarının seçiminin günümüz demokratik seçim uygulamaları ile paralellik gösterdiği söylenebilir (Gülerman ve Taştekel, 1993; Demir, 2001).

2.2. Müşteri Memnuniyeti

Müşteri odaklı yönetim ve üretim Şekilleri bugünün popüler tekniklerindedir. Bu anlayışa göre ürünün standardını müşteriler belirler. Bugün hemen hemen bütün örgütsel uygulamalarda uygulanmaya çalışılan toplam kalite yönetimi felsefesi içinde müşteri iç ve dış olmak üzere iki kategoride değerlendirilmektedir.

İç müşteri, üretimi yapanlar yani kurumda çalışanlardır. Üründe kaliteyi yakalamak için iç müşterilerin tatmini ve ihtiyaçlarının karşılanması önemlidir. Ahilik sisteminde, birliklerde çalışan usta ile çıraklar arasında, bugünün doğu yönetiminde "paternalizm" adı verilen baba-oğul ilişkisi görölmektedir. Demir (2001)'in Şu ifadeleri Ahilik sisteminde çalışanlara verilen değeri anlatmaktadır: "*İşyeri sahibi olan usta, çırak ve kalfasının ihtiyaçlarını Şefkatle karşılar ve onların diğer sıkıntılarının çözümünde yardımcı olurdu. Çırakların ve kalfaların yetişmesi için sanatla alakalı tüm bilgileri onlara öğretilirdi. Kalfalıktan ustalığa geçişte tüm masrafları ödeyerek tören yapılmasına, eğer ihtiyaç varsa o iş dalında dükkan açmasına da yardımcı olurdu*".

Dış müşteri kavramı ise bir kurumun hizmetinden yararlananlar veya ürettiği ürünü kullananlardır. Bugünün dünyasında "müşteri velinimetimizdir" anlayışı yeniden keşfedilmiştir. Tüm hizmetlerde ve üretimde "müşteri odaklı" bir anlayıştan uzak uygulamalar başarılı olamamaktadır. Ahilik sistemi içindeki özdenetim sayesinde müşterilerin hakları korunmuş, belirlenen kalite ve standartların altında ürün satanlara cezalar verilmiştir.

2.3. Üretimde Kalite ve Standartlar

Üretimde standartlara uygun kaliteli mal üretebilmek için, üretime ilişkin tüm süreçlerin hatadan arındırılmasını önemlidir. Geleneksel Batı tarzı üretim sisteminde kalite kontrolü son çıktılar üzerinde yoğunlaşırken, sıfır hatayı hedefleyen Japon üretim sisteminde tüm süreçlerde kalite kontrol altında tutulmaktadır. Böylelikle hataya

rastlanıldığı anda düzeltme imkanı bulunmaktadır (**Erdem ve Kocabaş, 2004**).

Ahilik sistemi içerisinde de “pabucun dama atılmaması” için mümkün olduğunca hatasız üretim yapmak mecburiyeti vardır (**Şimşek, 2002**).

Ahi birliklerinin ortaya koydukları ilkeler daha sonra bu alanda hazırlanan kanunnamelerin, tüzüklerin temelini oluşturmuştur. Esnafın meslek ve sanatları için gerekli hammadde alımı satımı, bu hammaddelerin iŐlenmesi, iŐlendikten sonra alınıp-satılması süreçleri (işlemleri), tüzükler ve narh ayarlamaları ile kontrol edilmektedydi (**Niray, 2002**). Ahilik sisteminde kalite ve standartlara verilen önem sebebiyle Toplam Kalite Yönetimi ile ortak özellikler taşıdığı ve bu iki anlayışı kıyaslayan kitaplar ve makaleler yazıldığı grlmektedir. Bu konuyu, Prof. Muhittin Şimşek’in “TKY ve Tarihteki Bir Uygulaması: Ahilik” adlı kitabı detaylı olarak incelemektedir.

2.4. İŞbirliği ve Dayanışma

Ahi birliklerinin kuruluş sebepleri arasında Bizans tüccarlarına karşı ayakta durabilmek de bulunmaktadır. Bu nedenle konjonktürel olarak da Ahilik sisteminde işbirliği ve dayanışma gerekli olmuştur.

Tarus (1947)’a göre, Ahilik teşkilatının başlıca amacı, karşılıklı yardımlaşma ve dayanışma düşüncesinin oluşturulması ve yaygınlaŐtırılmasıdır. Yoksula, yabancıya, garip ve misafire sofraya kurup onu beslemek ahiliğin temel kurallarını oluşturan ve ideolojisini karakterize eden hususlardandır (**Şen, 2002’den**).

Ahiler çatıŐmacı değil, dayanıŐmacı bir ruh yapısına sahiptirler. Zengin ile fakir, üretici ile tüketicisi, emek ile sermaye, millet ile devlet, kısaca toplumun bütün fert ve kurumları arasında iyi münasebetler kurarak herkesin huzur içinde yaşamasını sağlamak ahi birliklerinin başta gelen amacıdır (**Şimşek, 2002**). Bu amaçla “orta sandıkları” oluşturulması ve ahi teşkilatına ödenen aidatlar bu sandıklarda biriktirilerek teşkilat yeleri için evlenme, doğum, hastalık, ölüm gibi hallerde kullanılması; esnafa sanat ahlakı, hedefler, gelenekleri, tre ve nizamının öğretilmesi; ahiliğin önemini ve sosyal yönünü ortaya koymaktadır (**Niray, 2002**).

Ahilik sisteminin bu toplumsal dayanışma fonksiyonunun yanında işyerlerinde çalışan yamak, çırak, kalfa ve usta arasında koordineli ve hiyerarşik bir ekip çalışması olduğu söylenebilir. Daha önce de vurgulandığı gibi çalışanlar arasında baba-ğl, ağabey-kardeş ilişkileri kendini göstermektedir. Günümüz toplam kalite yönetimi felsefesi

çerçevesinde takım çalışmasının ayrı bir yeri vardır. **Alarid ve Minwang (1992)**'ın Japon yönetiminin başarısını överken yaptığı tespitler şu şekildedir: *“Japonlar için şirket ikinci bir ailedir. Yönetim bir baba ya da bir büyük kardeş rolünü üstlenirken, çalışanlar da çocuk ya da genç delikanlı rolünü üstlenmektedirler. Çalışanlar ailelerine bağlılıklarını göstermek için çok sıkı çalışmakta ve işbirliğine gitmektedirler”*.

Yine Japon yönetim sisteminde çalışanlar tüm sosyal çevreleri ile beraber ele alınmaktadır. Halbuki geleneksel Batı yönetim anlayışında örgütlerde kişisel çalışmalar öne çıkmakta ve insanlar da diğer ailevi ve sosyal yönleri ile ilgilenilmeden sadece işyerindeki durumu ile değerlendirilmektedir. Ahilik sisteminde, ustaların çalışanların iş dışında da tüm ihtiyaçları ile ilgilenmeleri, onlara bir baba gibi yaklaşmaları Japon yönetimi ile benzer yönlerinin olduğunu göstermektedir.

2.5. Uzun Vadeli İstihdam ve Gelişim

Ahi birliklerinde çalışanların teorik destekli (örneğin toplantılarda verilen ahlaki öğretiler) ve uygulama ağırlıklı bir eğitimle yetiştirildikleri ve uzun vadeli bir istihdam politikası ile çalıştırıldıkları söylenebilir.

Kişiler meslek hayatına 10 yaşında bir işyerinde yamaklık yaparak başlamakta ve iki yıl sonra çıraklık kademesine yükseltilmektedir. Çıraklık dönemi de mesleklere göre değişmekle birlikte genel olarak yaklaşık üç yıl sürmektedir. Sürenin sonunda yapılan sınavlarla kalfalığa yükseltilen çıraklar, üç yıl da kalfa olarak çalışmaktadırlar. Kalfalar ortaya koydukları kendi sanat koluna ilişkin eserlerini zaviyede toplanan ustaların oluşturduğu kurula sunar ve onay alırsa ustalığa yükseltilir (**Gülerman ve Taştekil, 1993; Demir, 2001; Ecer, 2001; şimşek, 2002**). Tüm kademe geçişleri ciddi seremoniler ile desteklenmektedir.

Bu uygulama Ahilik sisteminde uzun vadeli istihdam, terfi ve değerlendirme sistemi olduğunu göstermektedir. Bu gün klasik Batı yönetimi ile Japon yönetimi arasındaki farklılıklardan birisi de istihdam süresi, terfi ve değerlendirme sistemidir. Ahiliğin uzun vadeli eğitim, gelişim ve istihdam yönü bu gün etkililiğini ispatlamış Japon yönetim anlayışına benzer olduğu görülmektedir.

2.6. İş Ahlâkı

Çalışmayı, ibadeti ve dürüstlüğu bir bütün olarak ele alan, esnaf ve sanatkârlığın gelişmesini amaçlayan bir sistem olarak değerlendiren Ahilik, ahlâka büyük önem vermiştir. Ahiliğin ahlâka verdiği önem, ahlâkın her yerde ve her zaman başta gelmesinden anlaşılmaktadır. Nitekim Ahilik, ahlâk sahibi olmayan bir işadamının asla başarıya ulaşamayacağını, ulaşsa bile bu başarının uzun ömürlü olmayacağını

benimsemiştir. Ayrıca Ahiliğe göre ahlâkın olduğu yerde kardeşlik, eşitlik, özgürlük, sevgi ve adalet gibi yüze özellikler ile dirlik ve düzenlikten söz edilebilir (**Gülerman ve Taştekil, 1993**).

Ahilik ile ilgili eserlerden elde edilen bilgiler ışığında Ahi ahlâkı ile ilgili genel özellikler şu şekilde sıralanmaktadır (**Ekinci, 1989; Aktaran Gülerman ve Taştekil, 1993**):

- Doğruluktan ayrılmamak,
- Cömert olmak,
- Alçak gönüllü olmak,
- İyi huylarını geliştirmek,
- Kendisini halka adamak,
- Misafirleri sevmek,
- İnsanlara nasihat ederek onları iyi yola yöneltmek,
- Bir sanat veya iş sahibi olmak,
- Dindâr olmak,
- Utanma duygusuna sahip olmak,
- Yalan söylememek, kusur aramamak,
- Dedikodu yapmamak, kusurları örtmek,
  - İçki içmemek,
  - Zinâ yapmamak,
  - Kimseye karřı dűřmanlık ve kin duymamak,
  - Zenginlere karşı minnetsiz olmak,
  - Büyüklere hürmetkâr, küçüklere şefkatli olmak,
  - Bel bağlamak, Fütüvvet alâmet ve elbiselerini taşımak,
  - Nefse hakim olmak.

Yukarıda sıralanan ahlâki konuların hemen hemen hepsinin iş ve çalışma hayatına ilişkin yönleri bulunmaktadır. Ayrıca **Demir (2001)**'in bildirdiğine göre, Ahi birliklerinde doğruluk esas olup, doğru çalışmayan, hile yapan esnaf derhal cezalandırılır ve böyle esnaftan alışveriş yapılmaması için halka duyuru yapılırdı.

3. Günümüz İçin Alınacak Dersler

Ahilik felsefesi ve uygulamalarından günümüz yönetim ve örgütlenme uygulamaları için şüphesiz alınacak bazı dersler olabilir. Ancak Ahilik felsefesinin etkili olduğu dönemin özellikleri ile günümüz

çalışma hayatının şartları çok farklılaşmıştır. Bu açıdan Ahilik sistemi içinde yer alan tüm yönetsel uygulamaların günümüz işyerlerinde aynen uygulanabilmesi imkansızdır. Çünkü tarihsel özelliği sebebiyle Ahilik sisteminin aynen uygulanabilirliği nostaljik bir istek olmaktan öte bir anlam ifade etmemektedir.

Burada üzerinde durulması gereken konu, günümüzde Türkiye'deki yönetim ve örgüt bilimi alanında çalışanların gelişmiş ülkelerde ortaya çıkan teori ve uygulamaları almaya daha istekli görmeleridir. Tıpkı Ahilik sisteminin kendine has özellikleri nedeniyle tarihsel olması gibi, başka kültürel ortamların ürünü olan teori ve modeller de kültüre özeldir. Bu durumda, günümüz örgütlerinin Ahilik kültüründen alacağı dersler, bu sistemin Türk kültürü içinde şekillenmiş olması nedeniyle, Batı tipi yönetim ve örgütlenme modellerinden daha fazla olabilir.

Bu yazıda Ahilik sistemindeki uygulamaların yönetsel boyutu açısından vurgulanmaya çalışılan katılımcı ve demokratik örgütlenme, üretimde kalite ve standartlar, müşteri memnuniyeti, işbirliği ve dayanışma, uzun vadeli istihdam ve gelişim, iş ahlâkı gibi konular genel olarak yönetim ve örgüt biliminin üzerinde durduğu konulardır. Ancak genel konuların belki detay uygulamalarında kültürel ya da günümüz şartları açısından kritik edilmesinin gerekliliği vardır. Bu durumda benzer konular için referansları Anglo-Saxon kültürü yerine Türk kültürü içinde şekillenmiş uygulamalardan almak daha sağlıklı sonuçlar verebilir.

Günümüzde zaten küçük ve orta boy işletmelerde, esnaf ve sanatkârların oluşturduğu birliklerde Ahilik sisteminden izler görmek mümkündür. Ancak bu yazıda tartışılan yönetsel uygulamaların günümüz şartları için yeniden kritik edilmesi ve bazı sonuçlar çıkarılması yararlı olabilir. Örneğin Ahilik felsefesinin temellerinden birisi olan **iş ahlâkı** kanımızca günümüz işyerlerinin ve çalışanlarının ihtiyacı olan eksikliklerden birisidir. Müşteriyi aldatma, malların kusurlarını gizleme, hile yapma, kalitesiz mal satma, diğer rakip ürünleri kötüleme, dolandırıcılık gibi kötü alışkanlıkların azaltılmasında Ahilik sisteminin öğretileri, eğitim ve uygulamaları günümüze ışık tutabilir.

Yine günümüz Türkiye'sinde mesleki eğitimin bir çok sorunlarının olduğu göz ardı edilemez. Okullarda verilen teorik bilgiler uygulamalar ile desteklenmediği ya da uygulama ağırlıklı olmadığı müddetçe çok verimli sonuçlar elde edilmeyecektir. Ahilik sisteminde işbaşında verilen aşamalı eğitimin (yamak, çırak, kalfa, usta gibi), günümüz işyerlerinde daha fonksiyonel bir şekilde uygulanabilirliği tartışılabilir.

Son yıllarda kültürün yönetim ve örgütlenme modelleri üzerindeki etkisi tartışılmakta (**Bkz. Hofstede, 2001**) ve kültüre özel yönetim ve örgütlenme teknikleri üzerinde fazlaca durulmaktadır (**Bkz. Sargut, 2001**). Türkiye’de yönetim ve organizasyon alanında çalışanların bu modele günümüz uygulamaları açısından atıflar yapması, hiç olmazsa böyle bir modelin tarihte uygulandığından haberdar olmaları, Türk tipi yönetim ve örgütlenme modeli geliştirme açısından yararlı olabilir.

4. Sonuç ve Değerlendirme

Ahilik sistemi belli bir dönemde etkili olmuş ve Türk kültürü içinde şekillenmiş özgün bir modeldir. Sistemin sosyal, siyasi, ahlâki, iktisadi ve dini yönlerinin yanında yönetim ve örgütlenme açısından çeşitli unsurları bulunmaktadır.

Bu yazıda Ahilik sisteminin yönetsel sonuçları; müşteri memnuniyeti, katılımcı ve demokratik örgütlenme, üretimde kalite ve standartlar, işbirliği ve dayanışma, uzun dönemli istihdam ve gelişim, iş ahlâki gibi güncel yönetim konularıyla ilişkilendirilerek ele alınmıştır. Ahilik sisteminin tarihselliği gözardı edilmeden bugünün uygulamaları için bazı numuneler taşıdığı söylenebilir. Hele son yıllarda tüm sosyal modellerin kültürel göreceliği tartışılırken ve kültüre özgü yönetsel modeller geliştirilmeye çalışılırken; Türk kültürü içinde şekillenmiş Ahilik sisteminden yararlanılabilir.

Kaynaklar

1. Alarid, L.F. ve Minwang, H. “Japanese Management and Policing in the Context of Japanese Culture”, **Policing: An International Journal of Police Strategies & Management**, 20 (4), 1997:600-608.
2. Demir, G. “Ahilik ve Yükselen Değerler”, **Görüş**, Ocak, 2001:76-82.
3. Doğan, S. “Hasta Masada Unutulması”, <http://www.yenisafak.com/arsiv/2003/ekim/22/dusunce.html>
4. Ecer, A. V. “Ahmet Yesevi Dervişi Ahi Evren ve Kayseri’de Ahilik”, **Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, sayı 11, 2001:
5. Erdem, R. ve Kocabaş, İ. “Yönetimde Doğu Paradigması”, **Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, sayı 10, 2004:175-189.

6. Gülerman, A. ve Taştekel, S. **Ahi Teşkilatının Türk Toplumunun Sosyal ve Ekonomik Yapısı Üzerindeki Etkileri**, Feryal Matbaası, Ankara, 1993.
7. Hofstede, G. **Culture's Consequences**, Second Edition, Sage Publications, London, 2001.
8. Niray, N. "Anadolu Ahiliğinin Sosyo-Ekonomik Yönleri", **Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi**, sayı 24, 2002: 7-15.
9. Sargut, A. S. **Kültürler Arası Farklılaşma ve Yönetim**, İmge Kitabevi, Ankara, 2001.
10. Şen, M. "Osmanlı Devletinde Sosyal Güvenlik: Ahi Birlikleri, Loncalar ve Vakıflar", **Çimento İşveren Dergisi**, 6(16), 2002:18-40.
11. Şimşek, M. **TKY ve Tarihteki Bir Uygulaması Ahilik**, Hayat Yayınları, İstanbul, 2002.

AHİLİK KÜLTÜRÜNÜN ENDÜSTRİYEL KALİTE KONTROLÜNE YANSIMALARI

Orhan ERDEN*

1. Giriş

İçinde bulunduğumuz bilgi çağında, globalleşmenin de etkisiyle zorlu rekabet ortamı; kuruluşları dünya pazarlarından pay alabilmek ve rakipleriyle daha etkili yarışabilmek için daha kaliteli ürün üretmeye zorlanmaktadır. Artan rekabet ortamında endüstri daha kaliteli ürün sunmanın taşıdığı önem dikkate alındığında gerek üreten gerekse tüketen insan mutluluğunun ve tatmininin ön plana çıktığı ve bu süreç yaşanmaktadır.

Temeli X. yüzyıla dayanan, XIII. yüzyılda Anadolu'da kökleşmiş olan Ahilik, tarihi ve sosyo-ekonomik zorunlulukların ortaya çıkardığı mesleki, ahlaki bir Türk esnaf birliği kuruluşudur. Ahi kuruluşları çevresel ve toplumsal karakterlerini korumuş, üretici ve tüketici ilişki ve bağlarını en iyi biçimde düzenlemeyi kendilerine amaç edinmişlerdir. Ahilik son zamanlarda yerli ve yabancı birçok bilim adamının ilgisini çekmektedir. Ahilik, toplum düzeni ile olan yakın ilgisinden dolayı başta sosyoloji olmak üzere, Eğitim, İktisat, Siyaset, İlahiyat, Felsefe, Edebiyat ve Tarih gibi birçok bilim dalına araştırma konusu olmuştur. Anadolu'da Ahilik örgütünün ortaya çıkışını tetikleyen etkenler özetlenecek olursa bunlar şöyle sıralanabilir; Doğudan, Asya'daki büyük ve uygar Türk kentlerinden gelen çok sayıdaki sanatkârlara kolayca iş bulmak, yerli Bizans sanatkârları ile rekabet edebilmek, rekabet ortamında tutunabilmek için yaptıkları malların kalitesini korumak, üretimi ihtiyaca göre ayarlamak, sanatkârlarda sanat ahlakını yerleştirmek, Türk halkını ekonomik yönden bağımsız hale getirmek, ihtiyaç sahibi olanlara her alanda yardım etmek, usta-çırak ilişkisi içinde yeni neslin eğitilmesine yardım etmek, ülkeye yapılacak yabancı saldırılarında devlet silahlı

---

* Öğr.Gör. Dr., G.Ü. Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi, ANKARA

kuvvetleri yanında savaşarak, üretimde, dilde, edebiyatta, müzikte, gelenek ve göreneklerde milli heyecanı yaratıp ayakta tutmaktır.

Ahilik teşkilatı bu esasların yerine getirilmesinde günümüz kalite anlayışına benzer ilkeler geliştirmiştir. Bu çalışmada günümüz endüstriyel kalite anlayışı ile ahilik arasındaki benzerlikler ele alınmıştır. Burada amaç nostalji yapmak değil, öz kültürel değerlerimizin farkında olarak, bu değerleri günümüz toplumuna yansımalarını irdelemeye çalışmaktır.

2. Endüstriyel Kalite Kontrol

Kalite çağdaş endüstrinin önemli bir ögesidir. Kalite kavramının değişik tanımları bulunmaktadır. Deming, kaliteyi değişkenliğin azaltılması olarak görür ve hataların sıfırlanmasıyla kalitenin sağlanabileceğini düşünür (George ve Weimerskirch, 1996). Philip Kotler (Kotler, 1996) "kalite, ürünün müşteriler tarafından değinilen veya ima edilen istekleri karşılayabilme yeteneğine sahip niteliklerinin toplamıdır" demektedir. Eğer bu tanımları daha da geliştirmek istesek, kalitenin hem iç hem de dış müşterilerin isteklerini tam olarak karşılayan mal ve hizmetleri sağlaması gerektiğini söyleyebiliriz. Bir başka deyimle, kalite bir mal ya da hizmetin üreticisi ile onun tüketicisi arasında bir "köprü" vazifesi görür.. Diğer taraftan Juran (Juran, 1992) kaliteyi, tüketicinin istediği estetik, dayanıklılık, güvenilirlik vb. gibi özelliklere sahip ve hatalardan arındırılmış ürünlerin kullanım amacına uygunluğu olarak tanımlamaktadır. Crosby kaliteyi "spesifikasyonlara uygunluk" olarak tanımlar. Başka bir deyişle, kalite hatasız üretimdir veya spesifikasyonlara yüzde yüz uymadır (George ve Weimerskirch, 1996). Bütün bu tanımlardan kalite kavramına şu anlam yüklenebilir;

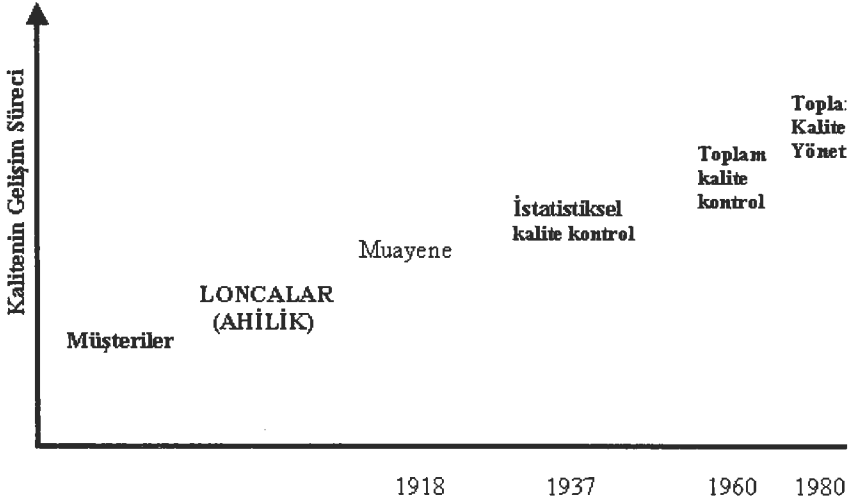
- Kalite, her türlü hatanın ortadan kaldırılmasıdır.
- Kalite, istenen özelliklere uygunluktur.
- Kalite, standartlara uygunluktur.
- Kalite, müşterinin parasının değerini almasıdır.
- Kalite, zamana uygunluktur.

Endüstriyel bir ürünün kalitesi, tüketici ihtiyaçlarını en ekonomik düzeyde karşılamayı amaçlayan mühendislik, yönetim, ulaşım, sosyal ilişkiler ve imalat özelliklerinin bileşenlerinden oluşmaktadır. Bir ürünün kalitesini ortaya koyan bileşenler şöyle sıralanabilir;

• *Performans*: Endüstriyel ürünlerin temel iş görme özellikleridir. Bir otomobil motorunun silindir hacmi, gücü gibi,

- *İlave Özellikler*: Bunlar, ürünün temel özellikleri yanında, sahip olduğu ve kullanıcı açısından cazibesini artıracak yan özellikleridir. Otomobile klima takılması buna örnek verilebilir,
- *Güvenilirliği*: Ürünün belirli bir zaman periyodu içerisinde bozulmadan, kendisinden beklenen fonksiyonu yerine getirmesidir,
- *Uygunluk*: Mal ya da hizmetin önceden belirlenmiş standartlara uygunluğudur,
- *Dayanıklılık*: Ürünün kullanım ömrünün uzunluğudur,
- *Ürünün bakım hizmetleri kolaylığı*, ürün bakıma ihtiyacı olduğu zaman, bakım hizmeti alabilme hızı, olanağı ve kolaylığıdır,
- *Estetik*: Müşterinin kişisel tercihini yansıtan ve ürünün genel görünümü, ile ilgili subjektif bir kalite boyutudur.
- *Algılanan Kalite*: Ürünün markası, imajı vb. gibi özelliklerin yansıttığı yine subjektif bir kalite boyutudur(Garvin, 1984).

Kalite ile ilgili kayıtlar M.Ö. 2150 yılına kadar uzanmaktadır. Hamurabi kanunlarından kalite kavramı ilkel bir biçimde olsada yer almıştır. İlk çağlarda kalite kontrol gözle muayene yöntemiyle müşteriler tarafından yapılmıştır. Medeniyetin ilerlemesiyle birlikte kurulan loncalar tarafından hammaddeler, prosesler ve ürünler için spesifikasyonlar geliştirilerek, lonca üyelerinin bunlara uymaları istenmiştir. Bu loncalardan tarihimize damgasını vuran “Ahilik Teşkilatı”dır. Sanayi devriminden sonra işletmelerin büyümesi ve otomasyona geçilmesiyle birlikte belirli testler geliştirilmiş, kalite kontrol birimleri kurulmaya başlanmıştır. I. Dünya savaşından sonra artan üretimle birlikte kalite kontrolünde istatistiksel yöntemler kullanılmaya başlanmıştır. Bu süreç, bir endüstriyel tesiste, kalite çalışmalarına üst yönetimle birlikte tüm çalışanların katılımını sağlamak ve müşterilerin %100 memnun edilmesini amaçlayan “Toplam Kalite Yönetiminin” geliştirilmesine kadar devam etmiştir(Şekil 1) (Şimşek,1998).

Şekil 1. Kalite Kontrolün Tarihsel Gelişimi

Endüstri; bilgilerin denendiği, uygulamaya konulduğu önemli bir sosyal kurumdur. Diğer bir deyişle; ekonominin gereklerine göre insanın maddi ihtiyaçlarını karşılamak üzere maddede form değişikliğini içeren bir kurumlar topluluğudur. Çağdaş teknoloji ürünleri endüstride uygulanır ve toplumun hizmetine sunulur. Günümüz endüstrisinde; globalleşme, yönetimde mükemmellik, insan hakları, enformasyon çağı, bilgiye dayalı organizasyon, uluslararası rekabet, ülkelerarası sınırların ortadan kaldırılması, bilgi toplumu, gelişen telekomünikasyon aletleri, esnek ve hızlı karar verme zorunluluğu, müşteri ihtiyaçlarına hızlı cevap verebilme, hızlı teknolojik gelişim ve sayılamayan bir çok temel kavram ve gelişmeler organizasyonların yapılandırılmaları ve işleyişlerinde köklü sayılabilecek değişiklikler meydana getirmiştir (Koçel, 1996). Endüstri rekabet gücünü artırmak için yeni bir yönetim felsefesi olan Toplam Kalite Yönetimi (TKY) ilkelerine kabul etmiştir. TKY ilkeleri şu şekilde özetlenebilir (Gözlü, 1994):

- Kalitede öncelik ve önderlik üst yönetimin sorumluluğundadır.
- İşletmelerin başarısı büyük ölçüde müşteri gereksinimlerinin anlaşılmasına ve tatmin edilmesine bağlıdır.
- Sorunların çözümü ve sürekli iyileştirmelerin sağlanması, gerçek verilerin kullanılarak istatistiki yorum yapılmasına bağlıdır.
- İşletme hedeflerine erişmek amacıyla, her düzeydeki işlevlerin sürekli iyileştirilmesi düşüncesi egemen olmalıdır.

• Sorunların çözümlü ve süreç iyileştirmenin en etkin yolu, çok işlevli ekip çalışmalarının başarısına bağlıdır.

TKY durağan bir yönetim felsefesi değildir. TKY özünü, varoluş sebebini koruyarak yeni boyutlar kazandırmayı hedefleyen dinamik bir yapıya sahiptir. Buradan yola çıkarak endüstride TKY'nin gerekliliği için de şu adımlar belirlenebilir:

• İşletmenin kalite amaçlarının belirlemesi ve anlaşılması için bir örgütlenme.

• Belirtilen amaçlara ulaşabilmek için işletmenin başarması gereken hedeflerin ve faaliyetlerin belirlenmesidir.

TKY'de İş Mükemmelliği; Müşteri memnuniyetinin, çalışanların memnuniyetinin ve toplumda olumlu etkilerin sağlanabilmesi, iş sonuçlarında mükemmelliğe ulaşılabilmesi için politika ve stratejilerin, çalışanların, kaynakların ve proseslerin uygun bir liderlik anlayışıyla yönetilmesi ve yönlendirilmesi gerekir (Şekil 2). Buradan sonuçla bazı temel kavramlar şunlardır(Yürütücü,2003); .

1. **Liderlik:** Yönetim takımı ve tüm liderler, faaliyetleri ve davranışlarıyla TKY kültürünü oluşturmakta, desteklemekte ve yönlendirmektedir.

2. **Strateji ve Planlama:** Kuruluş, stratejilerini nasıl oluşturmakta, yayılımını sağlamakta, gözden geçirmekte ve planlara ve faaliyetlere dönüştirmektedir.

3. **Çalışanların Yönetimi:** Kuruluş çalışanlarının tüm potansiyelini nasıl ortaya çıkartmaktadır.

4. **Kaynaklar:** Kuruluş, kaynaklarını nasıl etkin ve verimli yönetmektedir.

5. **Kalite Sistemi ve Süreçler:** Kuruluş, kalite sistemi ve süreçlerinin yönetimiyle müşterilerine nasıl katma değer yaratmaktadır.

6. **Müşteri Tatmini:** Kuruluşun dış müşterilerini tatmin etme derecesi nedir.

7. **Çalışanların Tatmini:** Kuruluşun çalışanlarını tatmin etme derecesi nedir.

8. **Toplum Üzerindeki Etki:** Kuruluşun, bulunduğu çevredeki toplumun beklenti gereksinimlerini tatmin etme derecesi nedir.

9. **İş Sonuçları:** Kuruluşun finansal menfaat ilişkisinde olduğu ilgili tüm kişilerin gereksinimlerini, beklentilerini ve planlı iş hedeflerini karşılama derecesi nedir.

Şekil 2. TKY'de İş Mükemmelliği Modeli

3. Mesleki Eğitim ve Kalite Kontrolü Yönüyle Ahilik

Anadolu'da Ahilik, Ahi Evran (1171-1262) tarafından kurulmuştur. Anadolu Selçuklularından Osmanlı İmparatorluğuna geçiş sürecinde Ahilik son derece önemli bir rol oynamış, sanat ve meslek yönüyle toplumun ekonomik yapısını hazırlarken, ahlaki yönüyle de devlet yapısının temel niteliklerini belirlemiştir. Osmanlı hükümdarlarından Orhan Gazi ve oğlu I. Murat, Ahi ocaklarında kuşak kuşanarak ahi olmuşlardır. İmparatorluğun son dönemlerine kadar Ahilik; mesleki bir yaklaşımla örgütlenme, eğitim, dayanışma ve denetim konularına eğilirken bir taraftan da daha o devirlerde müşteri odaklı bir yaklaşımla fiyat, kalite ve standart konularında çok ciddi çalışmalar yapmıştır (İesob,2004).

Ahilik; standart üretim, standart fiyat, sosyal güvenlik, işçi-işveren ilişkileri, hizmet içi eğitim gibi konularla, bugün Türk ekonomisindeki işletmelere yol gösterici nitelikteki uygulamaları yüzyıllar öncesinde gerçekleştirmiştir. Ahiliğin temel misyonu mükemmel fertler yetiştirerek mükemmel topluluklara ulaşmak, yaşamı düzene sokmak ve bu şekilde "insanlara ve insanlığa hizmet" edebilmektir. Bir düşüncenin başarılı olabilmesi, vizyon ve misyonunun geçerliliği kadar, iyi bir organizasyona sahip olmasıyla da ilgilidir. Ahilik kurumu bu bağlamda incelediğinde; günümüzde bile rağbet gören bir organizasyon türü olarak karşımıza çıkmaktadır. Organizasyon şekli değişmiş de olsa, geleneksel "yatay örgütlenme" biçimi sürdürülmüştür. Yatay örgütlenmenin en önemli özelliği; her birimin birbirinden bağımsız olmasıdır. Sanayi siteleri konumundaki bedestenlerin problemleri, yerinden yönetim anlayışıyla çözülmüştür. Çözülemeyen problemler, merkezi otoriteye aktarılmıştır. Ahi örgütlerinin yönetim kurulunda "İdare Heyeti" vardı. İdare Heyeti seçimle iş başına getirilen diğer örgüt kademelerindeki yöneticilerle beraber alanında olgunlaşmış nitelikli üyelere oluşurdu. Üyelerle ilgili alınmış kararları ve üyeleri ilgilendiren gelişmeleri inceler ve gerekli önlemleri almaya çalışırdı. Başlıca görevleri şunlardı:

- 1- Üyeler arasındaki uyuşmazlıkları halletmek,
- 2- Gelişmeleri üyelere aktarmak,
- 3- Borç isteklerini görüşmek ve karara bağlamak,
- 4- Mesleki ve ticarî ahlâkın korunması için gerekli önlemleri almak,
- 5- Kalite kontrolü yapmak ve kalitenin yükseltilmesi yönünde önlem almak,
- 6- Gerektiğinde fiyatları belirlemek,
- 7- **Üretim gücünün düşmesini engelleyici önlemleri almak ve bunları uygulamak,**
- 8- Üretim için gerekli hammaddeyi sağlamak,
- 9- Üyeleri zarara sokacak fiyat hareketlerini denetlemek,
- 10- Üye-merkezi otorite arasındaki ilişkileri düzenlemek.

Örgüt yapısı itibariyle ahilik günümüz endüstrisine yön veren sivil toplum örgütlerine benzemektedir. Tezgah başında ve atölyelerde sanat öğrenen örgüt üyeleri, toplumsal eğitimlerini tamamlayıp, toplum içerisinde kabul edilebilir davranışlara sahip aydın ve itibarlı kişiler oluyorlardı. İşte vurgulanan bu özellik ahiliğin sadece üretim

çerçevesinde değerlendirilecek bir disiplin olmadığına işarettir.Öyleyse ahilik kavramının mal ve hizmet üretmede kabullendiği ve uyguladığı ilkeler; hem o işle uğraşan insanlar arasında hem de toplumdaki diğer insanların birbirleri ile olan ilişkilerinde düzenleyici bir rol oynamıştır.

Ahî birliklerinin en önemli özelliklerinden birisi, üyelerine bir meslek ve ortak davranışlar örüntüsünü kazandırmayı hedefleyen kurumlar olmalarıdır. Bu özellikleriyle Türk eğitim tarihinde öncelikli bir yer almışlardır. Ahî birliklerinin, ortaya çıkışlarından başlayarak eğitim ve öğretim faaliyetlerinde buldukları ve üyelerini eğittikleri bilinmektedir. Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda ve gelişmesinde önemli rol oynayan Ahiler, imalat ve ticarete verdikleri önemle ekonominin büyümesine, eğitime verdikleri önemle de bilimin gelişmesine büyük katkı sağlamışlardır. Ahilik tespit ettiği hedefe, sağlam bir teşkilatlanma modeli yanında, köklü bir eğitim sistemi ile ulaşmaya çalışmıştır. Esnaf ve sanatkarlara iş yerlerinde yamak, çırak, kalfa ve usta hiyerarşisine göre mesleğin incelikleri öğretilmiş, kabiliyetli çırak, kalfa ve ustaların elinden tutularak medreselerde eğitim görmeleri sağlanmış ve gerektiğinde kendilerine orta sandığından maddi destekte bulunulmuştur. Bir taraftan esnaf ve sanatkarlara işyerlerinde mesleklerinin incelikleri öğretilirken, diğer taraftan akşamları toplum içinde nasıl bir tutum ve davranış sergilemeleri hakkında bilgi verilirdi.Ahilik sisteminde karşılaştığımız bu eğitim ve öğretim yaklaşımı günümüzde tartışılmaya devam edilen ilgili meslek alanlarının kendi emekçisini kendisi yetiştirmelidir konusunun 12.yy ' da uygulamada olduğunu göstermektedir.

Ahiler, eğitimi kişinin doğumuyla başlayan ve hayat boyunca devam eden bir süreç olarak görmüşlerdir. Böylece günümüzde "**hayat boyu eğitim**" şeklinde tanımlanan eğitim anlayışı yüzyıllar önce Ahi birlikleri tarafından uygulanmıştır. Bunun yanında ahilik eğitimde bugün önemi herkes tarafından kabul edilmiş "yaparak yaşayarak öğrenme" ilkesini yüzyıllar öncesinden başarıyla uygulamıştır. Ahî eğitimi, "bilenin bilmeyenin elinden tutması" biçimindedir. Ahîlik kurumunun meslek eğitiminde uyguladığı yöntemler incelendiğinde, karşımıza "işbaşında eğitim" ve "kademeli eğitim" yöntemleri çıkar(Ahilik,2004).

A.İşbaşında Eğitim;Ahîlik kurumundaki, meslek eğitiminde izlenen "işbaşında eğitim" metodunun bir diğer adı da, "usta-çırak eğitimi" metodudur. Ahîliğe girenler aynı zamanda çırak sınıfından sayılır ve bir ustanın yanında sanat öğrenmeye başlar. Çırak ustasının yanında işin yapılış tarzını öğrenir ve istendiğinde kendisi uygular. Sanatta belirli bir yol alındığı zaman, usta çırağına iş verir ve yapması istenir. **Böylece 3 yıldan 5 yıla kadar değişen bir zaman zarfında**

ustası, çırağın hem mesleki hem de manevi hocasıdır. Ayrıca usta, o sanat dalındaki manevi liderleri, meşhur şahsiyetleri ve onların hayat hikâyelerini, zaman zaman çocuğa aktararak, çocuğun bu sanatkâr grubunun bir üyesi olmasına yardımcı olurdu. İstenilen düzeye gelen ırac bir törenle kalfalığa terfi ettirilir. Bu eğitim tarzı ustalığa kadar devam eder, olgunlaştığı kabul edilen ve usta olan ırac dilediği takdirde kendi işyerini açar. İş yeri sahibi, aynı zamanda usta (öğretmen) olduğu için daha önce çalıştığı iş kolundan mesleğini öğrendiğine dair icazet (diploma) ve iş yeri açma izni almış kimsedir. Bir gencin usta olabilmesi ve kendi iş yerini açabilmesi için değişik öğrenim kademelerinden geçmesi gerekirdi. Her Şeyden önce bir gencin Ahi birliğine üye olabilmesi için mutlaka geçimini temin edebilecek bir iş veya sanatının olması aranırdı. Boş gezen, bir işi olmayanlar, Ahiliğe kabul edilmedikleri gibi toplumda da itibar görmezlerdi. Bu sebepten gençlerin belirli bir eğitim almış olmaları gerekiyordu. ırac olmak isteyen aday öncelikle, elinde ustalık belgesi sahibi bir ustaya yardımcı olarak verilir ve kendisine iki tane “yol kardeş” (yiğit başı) seilirdi. “Yol kardeşlik” gençlerin ömürleri boyunca sürerdi. Eğitim süresi içerisinde, gençlerin ahilik kaidelerine bağlılıkları kontrol altına alınırdı. Gençler arasında Ahilik prensiplerini ihmal edenler veya hatalı davranışlarda bulunanlar birbirlerinden sorumlu tutulurdu. ırac adayının iş yerindeki tutum ve davranışı, becerisini göz önüne alınarak, ya da aynı işyerinde ıraclığa devam etmesine veya başka bir sanat dalında ıraclığa başlamasına karar verilirdi. Her halükarda bir iş yerine ırac olarak girebilmek için o iş kolunun Ahi birliğinden izin alınması gerekmektedir. Bir ırac veya kalfa ustanın izni olmadan dükkânı terk edip başka bir ustanın yanına gidemez, çünkü başka usta bunu kabul etmezdi. Ustalar, sanatın özelliğine göre sınırlı sayıda ırac çalıştırmaya mecburdular. Daha fazla ırac kabulü ve çalıştırılması birlikte yasaklanmıştı. Aynı iş kolunda ihtiyaçtan fazla eleman yetiştirmenin doğuracağı problemlerin bilincindeydiler. Meslek çeşitleriyle, her meslekte çalışacak olanların sayısı, o bölgenin ihtiyaçları göz önüne alınarak tespit edilirdi. 12 yy. benimsenen bu kural, günümüzde yeterince istihdam alanı olmayan iş kollarına hala okullar tarafından insan yetiştirilmesinin ne gibi problemler doğuracağının bir belgesidir. Bu da gösteriyor ki esnaf-sanatkarların bir taraftan işsiz kalmaması, diğer yandan da aşırı üretimin önlenmesi sağlanmıştır. Zaten usta ve kalfa için önemli olan ıraclarını çok iyi yetiştirmektir. ıraclara ıraclık süresince herhangi bir ücret ödenmezdi (Tesob,2004).

Günümüz endüstrisinde de bir iş yerinde çalışan gençler haftada bir gün “Mesleki Eğitim Merkezleri”nde eğitim almaktadırlar. Böylece

gençler hem meslekleriyle ilgili teorik bilgiler kazanmakta hem de genel kültürlerini artırmaktadırlar. Çıraklık düzeyini geçenler bu okullarda, kalfalık, ustalık ve usta öğreticilik belgelerini sınavlarını geçtikleri taktirde almaya hak kazanmaktadırlar.

B. Kademeli Eğitim; Birçok eğitim programında yer alan bu yöntem, ahilikteki meslek eğitiminde de geçerlidir. Çıraklığa alınan kişiye meslek bilgileri, beceriler ve hüneler, basitten karmaşıklığa, kolaydan zora doğru uzanan bir süreçte kazandırılmaya çalışılmıştır. Bu metoda göre işyerine giren çırağa, işyerinin en basit işleri verilir ve bunları kavradıkça daha ağır işler verilir. Ancak, bu yöntemle çırağa sanat sevdirebilir ve benimsetilirdi. Meslekî eğitimde çırağa becerisel davranışlar belirli sıra ile kazandırılır ve bunların kazanılıp kazanılmadığı devamlı kontrol edilirdi. Ahilik kurumunda meslekle ilgili davranışlar sadece işin kendisi ile ilgili değildir. Davranışlar, mesleğin bütününe yerine getirilmesi ve diğer sanatkârlara karşı davranışları da kapsamakta idi.

Günümüz önemli eğitim meselelerinden biri olan meslek seçimine ahi birliklerinde de önem verilirdi. Ahiler kabiliyetlerine uygun bir işte çalışırlar. İkinci bir iş peşinde koşmazlardı. Gençler yamaklık ve çıraklık aşamasında iken bir kısım testlere tabii tutularak yetenekleri tespit edilerek, hangi meslekleri sevdikleri belirlenirdi. Gençlere kabiliyetleri ve ülke ihtiyaçları doğrultusunda gelecek vadeden mesleklerde eğitim verilirdi. Böylece meslek seçimi rastlantıya veya bilimsel olmayan sistemlere bırakılmazdı. Ahilikte insanların iş değiştirmeleri veya birden fazla işle uğraşmaları hoş karşılanmazdı. Bu sebeple, Ahinin birkaç iş veya birkaç sanatla değil, kabiliyetine en uygun olarak sevdiği tek bir iş veya tek bir sanatla uğraşması ahlâk kaidesi haline getirilmiştir(Tesob,2004).

4. Ahilik Kültürünün Endüstriyel Kalite Kontrolüne Yansımaları

Ahilikten günümüz endüstriyel kalite kontrolüne yansıyan bazı nitelikler bu bölümde ele alınmaya çalışılmıştır. Bunlar dört başlık altında toplanabilir.

4.1. Kalite anlayışı

Ahilik kurumunun geleneksel değerlerinin en önemlilerinden birisi "kalite" anlayışıdır. Metal aletlerden ahşap eşyalara kadar her alanda ürün kalitesi ve üretim kuralları inceden inceye en kapsamlı talimatnamelerde(standartlarda) belirlenmişti. Sıkı denetim sayesinde buna aykırı davranan ve üretim geçerli kurallara uymayan her üretici kısa

sürede yakalanır, uyarılır, cezalandırılır, yola gelmezse loncadan atılır ve üretim yapması yasaklanırdı. Gerek üründe gerek üretim ve dükkan şartlarında tıpkı bugünün ISO 9000'i gibi "evrensel" standartlar vardı. Kalite kontrolü kurumun en önemli görevleri arasındaydı. Türkçe'de hala mevcut olan "pabucu dama atmak" deyiimi, bir Ahi deyiimi olup, Ahiliğin kalite kontrol sistemini çok güzel ifade etmektedir. Bazı esnafın imalatı, standartların altına düşürmesi, sahte mal imal ederek hakiki gibi piyasaya sürmesi hususları da esnaf arasında tepkiyle karşılanıyordu. Ahiler kalite kontrolü sırasında ürününü beğenmedikleri ya da kurallara aykırı bir davranışını saptadıkları esnafın ayağındaki pabucu çıkarıp dama atarlardı. "Onun pabucu dama atıldı" sözü sosyal ve mesleki bir cezanın yıllardır dilimize işlemiş en çarpıcı ifadeleri arasındadır. Rekabet artık üretimle, maliyetle değil, aynı zamanda kalite ile. Bir işletmenin rekabet ve müşteri sağlayarak kâr edebilmesi, "Kalite" kavramının iyi algılanması ve uygulanması ile yakından ilgilidir. Birçok ülke ve kuruluş kaliteyi performanslarını iyileştirmek ve pazar paylarını korumak için etkin bir strateji olarak görmektedir. Endüstriyel kuruluşlar günümüzde standartlara uygun üretim anlayışına sahip olduklarında ancak yaşamaya devam edebilmektedirler. Kalitesiz ürün üreterek gelişmenin mümkün olmadığı artık herkes tarafından kabul edilmektedir.

4.2. Toplam Kalite Yönetimi

Ahi teşkilatında, müşteri odaklı üretim ve her kademe yürütülecek eğitim anlayışı günümüz Toplam Kalite Yönetimi anlayışına benzemektedir. Mal ve hizmet üreten ahiler her şeyden önce müşteri isteklerini göz önüne almak zorundaydılar. "Müşteri velinimetimizdir" anlayışı hakimdi ve Müşteri memnuniyeti helal kazanç için şart görülmektedir. Kaliteli mal ve hizmet üretimi, iyi eğitilmiş çırak, kalfa ve ustalardan oluşan personel kadrosuyla sağlanırdı. Günümüz endüstrisinde Toplam Kalite Yönetiminin de esası müşteri odaklı; ürünlerin üretim süreçlerinin sürekli iyileştirilmesi yöntemleriyle, sıfır hataya yaklaşma felsefesidir. "İnsan odaklı" bir kavram olması dolayısı ile TKY gün geçtikçe gelişerek, endüstrinin vazgeçilmez değerleri arasına yerleşmektedir. Çünkü insanın mutluluğunu hedeflemektedir.

4.4. Tüketicinin Korunması

Ahilik müessesesinde tüketicinin korunması en üst makamdan en alt makamlara kadar üzerinde hassasiyetle durulan bir konudur. Tüketiciyi korumaya yönelik olarak muhtelif mekanizmalar işletilmiş, kurum ve kuruluşlar oluşturulmuş ve pek çok tedbir alınmıştır. Ahiler, devlet düzeni içinde bu gibi teşekküller arasında kontrol mekanizmasını kurarken, tüketiciyi koruyan bir takım önlemler de almışlardır. Ahilik

sisteminde para amaç değil araçtı. Ahiliğin amacı; insanların dünyada ve ahirette huzur içinde yaşamalarını sağlamaktır. Ahiler, kazandıkları para ile kendilerinin ve ailelerinin ihtiyaçlarını karşıladılar; arta kalan parayla da muhtaç durumda olan fakir ve yoksul kimselere yardım ederlerdi. Ahiler müşteri ilişkilerine son derece önem verirlerdi. Tüketicilerin korunmasına büyük önem veren Ahiler, müşterilerin temel ihtiyaçı olan bir çok ürünü, doğrudan doğruya üretim yapan işyerlerinden karşılayabilmesi için çarşılar kurmuşlardı. İşyerleri, aynı sanat dallarında faaliyet gösteren esnafın bir yerde toplandığı “arasta” veya “arşı” ismini taşıyan iş merkezleriydi. Tüketiciler hem istediği ürünü, bu çarşılarda daha çabuk bulmakta, hem de aynı cins ve kalitedeki ürünleri aynı fiyatla buralarda gönül rahatlığı içerisinde almaktaydı. Demirden mamul araba parçaları, çeşitli nal, kağnı tekerleri, deriden mamul ayakkabı, bakırdan ve diğer madenlerden yapılan kılıç, kap kaçak, bıçak-kaçık üzerine kazınan işaret (entik) imal eden ustanın “alame-i farikası” yani amblemiydi. Bu amblem o ürünün adeta kalite belgesiymi, çünkü bu ürün aynı zamanda onu yapan ustanın, çalışanların ve işyerinin övünç kaynağı ve şerefiydi. Dayanıklı tüketiciler malları cinsindeki çeşitli demir, bakır gibi madenlerden imal edilen eşyalar üzerine üreticinin bir işareti konulurdu. Bu işaret imal edenin “patendi-amblemiydi”. Bu bakımdan işyerinde çalışan ıracak, kalfa ve ustalar bu şerefi birlikte paylaşırlar ve kendi ürünlerinin en iyi olması için gayret gösterirlerdi. Üretim esnasında çırağın veya kalfanın herhangi bir hatası derhal ustasına bildirir ve yapılan hata derhal dzeltilirdi. Her tüketiciler bilirdi ki, esnafın kusuru veya kastından doğan zararı tazmin edebileceği bir teşkilat, şikayette bulunabileceği bir birlik vardı. Bu birlik ki müşterinin zararını tazmin ettiği gibi, buna sebep olan esnafı da kendisine ders, çevreye ibret olacak şekilde cezalandırırdı. Ahi teşkilatında, kalitesi bozuk mal üreten, tüketicileri aldatan, yüksek fiyatla mal satan ve kurallara uymayan esnaf veya sanatkara çok ağır cezalar verilirdi. Bu cezalar para veya hürriyeti kısıtlayıcı cezalar olmamakla beraber ondan daha tesirli ve daha caydırıcı olan birlikten **ihraç** cezasıydı. Sicillere intikal etmiş hadiselerden, Osmanlı esnafının, hilekarların karşısında buldukları ve bunlardan davacı oldukları grlmektedir. Verilen cezaya rağmen uslanmayanlar meslekten ihraç edilirdi. Bir malı bilerek eksik satmak suretiyle müşteriyi zarara sokanlara verilen ceza da oldukça ağırdı. Her şeyden önce esnafta doğruluk aranırdı. Hileli, rk iş yapmak, müşteriden tespit edilen fiyatın üstünde fiyat istemek, bir başkasının malını taklit etmek büyük suç sayılırdı. Noksan l ve bozuk terazi kullananlar cezaya çarptırılırlar, sahte ve kalitesiz mal imal edenlerin ise malları toplanır, kendileri meslekten çıkarılırdı. Esnaf mütevazı kra kanaat ederdi(Şimşek,2002).

Günümüzde tüketicinin korunması yasalarla garanti altına alınmıştır, yasalara uymayan endüstriyel kuruluşlar büyük maddi cezalara çarptırılmaktadır. Endüstriyel kuruluşlar tüketicinin haklarına karşı son derece duyarlı olmak zorundadırlar. Günümüzde aynı ürünü üreten endüstri kuruluşları fuarlarda bir araya gelerek tüketicinin tercihini belirlemesine katkı sağlamaktadır. Ayrıca endüstriyel kuruluşlar büyük maliyetlerle marka imajı oluşturarak tüketicie Standardların üzerinde ürün sağlamaktadırlar.

4.5.Sivil Toplumsal Örgütlenme

Ahiler devrin elit tabakasından ve cemiyetin en iyi yetişmiş kişilerinden oluşmaktaydı. Davranışı, sanat anlayışı, milli ve manevi değerlere duyarlılığı ve dünya görüşü bakımından Ahilerin hem devlet nazarındaki yerleri hem de halkın nazarındaki konumları çok farklı idi. Ahilik; ekonomik faaliyette bulunmayı, iş ve çalışma hayatında dayanışma ve iş- birliğini önemli bir değer olarak görmüş, iyi işler yapmayı, sahasında ilerlemeyi, toplumsal görev ve sorumluluğun icapları arasında saymıştır. Bu özelliği ile Ahiler kendi aralarında da büyük bir yardımlaşma ve dayanışma örneği sergiliyorlardı. İşbirliği ile esnaf ve sanatkarların, sermaye açısından daha güçlü bir konuma getirilmesi hedeflenerek, maliyetlerin düşürülmesi, mal ve hizmet üretiminde kalite ve verimliliğin artırılması sağlanıyordu. Ahi teşkilatının kurucusu sayılan Ahi Evran, ilk olarak esnaflar arasında birlik ve dirliği sağlamıştır. Esnafın denetlenmesine ve özellikle de eğitilmesine önem vermiştir. Her esnafın sağlam iş yapıp yapmadığını, müşterilere karşı davranışlarını kontrol etmiş, üretilen malların kaliteli ve standartta olmasına çalışmıştır. Genel felsefelerine uygun olarak iş hayatının düzenlenmesinde de Ahi birlikleri, toplumu bir bütün olarak ele alıp, bütün sosyal grupların menfaatlerini düşünmüşlerdi. Çatışmacılığı reddederek, uzlaşmacı sosyal ve ekonomik ilişkilerin kurulmasını amaç edinen Ahi teşkilatlarının bu özelliği, sosyal huzuru sağlama açısından, insanlığa ışık tutacak temel motifleri taşımaktaydı. Ahi birlikleri, üretim ile tüketim arasında denge kurarak üretici ile tüketici arasındaki ilişkilerin, sosyal huzuru sağlayacak şekilde gelişmesinin devamına çalışmışlardır. Bu maksatla zaman zaman üretim sınırlamaları getirerek emeğin değerini bulmasını sağlarken, geliştirilen narh (satış fiyatların idarece tespit edilmesi) sistemi ve standartlaşma ile tüketicinin korunmasını sağlamıştır. Ahi birliklerinde kurulan denetim ve ceza sistemi ile esnaf ve sanatkarların meslek ahlakına uygun tutum ve davranış içinde bulunup bulunmadıkları, teşkilat idarecileri tarafından sıkı bir şekilde denetlenirdi. Kurallara uymayan esnaf ve sanatkarlar

kendilerine ders ve çevreye ibret olacak şekilde cezalandırılırdı. Denetimin etkili yapılabilmesi için bütün Şikayet kapıları herkese açık bırakılmıŐtı.Üretilen mallarda kalite ve standart arama tüketicinin korunması bakımından son derece önemli idi. Her birlik, üyelerinin imal ettiği ürünlerin kalite ve standardına göre fiyatlarını tespit ederdi.Konulan nizama uymayanlar suçlarına göre cezalara çarptırılır, bu çeşit davranışla cezalandırılan suçluya “yolsuz” denilirdi. Yolsuz hammaddeyi piyasadan alamaz, kimse ona mal satmaz, o üretmiŐ olduğu malı kimseye satamazdı. Yolsuz kahvelere kabul edilmez, cemiyet toplantılarına giremezdi. Esnafın kendi içinde kurduğu bu oto kontrol sistemi son derece dikkat çekicidir. Ahiliğin en önemli kuralını çiğneyerek kalitesi bozuk mal üreten, tüketiciyi aldatan, yüksek fiyatla mal satan esnaf ve sanatkara birlikten ihraç cezası verilirdi. Çünkü böyle bir kuralı çiğnemek, başta işyerindeki kardeşlerine, kendisine ahlâk öğreten hocalarına, sanatın sırlarını öğreten üstadına yapılmış büyük bir hakaret sayılırdı. Üretilen mal ve hizmette standartların altına düŐülmesi, sahte mal imal ederek gerçeĐymiŐ gibi piyasaya sürülmesi ve yapılan ikazların dikkate alınmaması gibi suçların cezası iş yerinin kapatılmasıyla sonuçlanmaktaydı. Kaliteyi bozanlar yanında, tespit edilen fiyatlardan daha yüksek fiyatla mal satanlara da iş yerini kapatmaya kadar varan ağır cezalar verilirdi. Bozuk ve kalitesiz malı satın alan müŐteriyeye, isteğine bağlı olarak ya malın bedeli geri ödenir ya da aldığı mal deĐiŐtirilirdi.Ahilik teşkilatında, esnaf ve sanatkarlar arasında son derece güzel işleyen oto-kontrol mekanizması hakimdi. Fakat bütün önlemlere, meslekî eğitiminin her aşamasında gösterilen inceliklere rağmen istisna da olsa bir takım hilekâr esnaflara rastlanıyordu. Hileli mal ve hizmet üretenlere ilk tepki yine ahilerden gelmekteydi.

Ahilik kurumunun en önemli özelliklerinden birisi, kendi döneminde “patron-işçi” ilişkisini Batı’da daha sonraki yıllarda bile eşine rastlanmayan bir “sosyal dayanışma” ve “koruma kollama” anlayışı içinde düzenlemiŐ olmasıdır. Batı’da sanayileşme sürecinde gittikçe sertleŐen “işçi-işveren” ilişkileri, Ahilik kurumu içinde (küçük imalat düzeninin getirdiği avantajlarla birlikte) “usta-çırak” çerçevesinde bir “saygı-görgü-bilgi” eğitim süreci içinde eritilmiŐtir. Çırakların ve mesleğe yeni giren gençlerin topluca yatıp, kalktığı, yiyip içip eğlendiği “ocaklar” da Ahilik kurumunun bir parçasıdır. Yani çalışan kesimin tüm sosyal faaliyetleri ve ihtiyaçları da Ahilik kurumunun kendisi düzenlemekle yükümlü saydığı görevler arasındaydı. Bu faaliyetlerin giderleri esnafın tümünden düzenli kesilen bir tür “sosyal vergi” ile sağlanırdı(Tesob,2004).

Günümüzde de endüstriyel üretim yapan kuruluşlar bir araya gelerek sivil toplumsal örgütlenme gerçekleştirmektedir. TÜSİAD(Türk Sanayici ve İş Adamları Derneği) gibi örgütler hem endüstriyel gelişmenin hem de toplumsal kalkınmanın gerçekleşmesine katkı sağlamaya çalışmaktadır.

4.5. Know How

Ahilik ahlâkına ait 740 kural bir anda öğretilmediği gibi, sanat ait bütün bilgiler de bir anda verilmezdi. Ahlâk, usul ve erkana ait bilgiler kitap haline getirilmesine rağmen, üretime veya sanata ait teknik bilgiler, yazılı hale getirilmemişti. O devirdeki birçok sanatçının sırları ve tekniği bu sebepten günümüze kadar ulaşmamıştır. Ahi teşkilatlarında, çırağı en iyi şekilde yetiştirmek ustanın göreviydi. Bunun için usta, sanatın bütün inceliklerini ve sırlarını aşama aşama çırak ve kalfalarına öğretirken onların ahlaken de yetişmesi için gayret gösterirdi. Her zaman çırak ustasından, usta da çırağından gururla bahsedilmesini isterdi. Ahlâken yetersiz olanlara mesleğin tüm sırları öğretilmezdi. Bir kişinin mesleğin bütün sırlarını öğrenebilmesi ve iyi bir usta olabilmesi için önce iyi bir meslek ahlâkına yani Ahi ahlâkına sahip olmalıydı. Her sanatın incelik, uzmanlık gereken kısmına da o günden sonra “püf noktası” denilmeye başlanmıştır.

Gelişmiş teknolojiye dayanan Ar-Ge ile üretilmiş bilgi ve teknikler günümüz endüstriyel kuruluşlarında da gizli tutulmaktadır. Buna know how adı verilmektedir. Her endüstri kuruluşunun kendine has know how’ının olması çok doğaldır. Bunların ahilikte olduğu gibi gizli tutması endüstride gelişim için gerekli görölmektedir.

5. Sonuç ve öneriler

Günümüz endüstriyel kalite kontrolüne Ahilikten yansıyan bazı hususlar bulunmaktadır. Bunlar her geçen gün daha da iyi bir şekilde anlaşılmaktadır. Bunlar şöylece sıralanabilir;

- Ahiliğin temel felsefesini, üretilen mal ve hizmette müşteri odaklı düşünceyi ifade eden, “**Müşteri velinimetir**” anlayışı oluşturmaktadır. Günümüzdeki “Müşteri Odaklılık” kavramının bu anlayış katkı sağlamıştır.

- Ahilikte ikisi temel olmak üzere, üç yönlü eğitim vardır. Bunlar mesleki eğitim, hayat boyu eğitim ve medrese eğitimidir. Medrese eğitimi mecburi değildir. Hayat boyu ve her kademedede devam edecek olan mesleki eğitim Ahiliğin temelidir. Günümüzde de örgün ve yaygın eğitim kurumları bu felsefe ile çalışmaktadır.

- Ahilikte üretilen kaliteli mal ve hizmeti ucuza satmak esastı. Kalitesiz bir malı fiyatından daha yüksek bir bedelle satan esnafın “pabucu dama atıldı”. Ahilikte israf haram olduğu ve maliyetleri arttırdığı için yasaktı. Üretilen mal ve hizmetlerde sıfır hata esastı.Endüstriyel ürünlerin satışında da rekabet artık kalite ile yapılmaktadır.

- Ahiler teşkilatında çalışanlar arasında dayanışmayı sağlamak, moral ve verimliliği artırmak için akşam toplanılır, yemekten sonra mesleki ve değişik konularda eğitici kitaplar okunur, sohbetler edilirdi. Buralarda stres atılır, bilgi ve tecrübeler artırılır, ertesi güne büyük bir moralle motive olarak işe başlanırdı. Kaliteyi etkileyen temel faktörlerden olan “motivasyon” çağdaş endüstrinin vazgeçilmez bir parçasıdır.

- Ahilik teşkilatının vazgeçilemez temel değerlerinden olan "**hizmette mükemmellik**" ise asırlarca bütün hizmet çeşitlerinde kullanılmış, bilhassa üretimde kalitesizliğe müsamaha edilmemiş ve kalitesiz mal üretenin meslekten ihraç edilmesine yol açmıştır. Eğer ahiliğin bu özelliğini günümüz kalite sistemlerine uygulamayı başarabilirsek üretim de mükemmeli yakalamak mümkün olabilir.

KAYNAKLAR

Ahilik,2004,www.ahilik.gen.tr,

Garvın, D., A.; " Competing on the Eight Dimensions of Quality", *Harvard Business Review*, November-December 1987, s.28.

George, S., and Weimerskirch, A., Total Quality Management: Strategies and Techniques Proven at Today's Most Successful Companies; John Wiley & Sons, Inc., New York, 1996.

Gözlü, S., Üretim Verimlilik ve Toplam Kalite Yönetimi., Toplam Kalite Yönetiminde Türkiye Perspektifi, Üniform Matbaacılık, İstanbul, Eylül 1994, s.55.

İesob,2004, <http://www.iesob.org/haber1.htm>
inet-tr.org.tr/inetconf9/bildiri/42.doc

Juran, J.M.; Juran on Quality by Design; The Free Press, New York, 1992.

Koçel, T; İşletme Yöneticiliği, 6. Bası, Beta Yayımcılık,1998.

Kotler, P., Marketing Management, 8th.Edition, Prentice-Hall, Englewood Cliffs, N.J., 1996.

- Şimşek, M.,1998, Kalite Yönetimi,Marmara Üniversitesi, İstanbul
- Şimşek,M.,2002,TKY ve Tarihteki Bir Uygulaması Ahilik, Hayat Yayıncılık, İstanbul
- Tesob, 2004, <http://www.tesob.org.tr/ahi.htm>
- Yürütücü,A.,2003,Bilgi Teknolojilerinde Turizm Sektörü Ve Tky(Toplam Kalite Yönetimi),

KAYSERİ'DE YAŞAYAN AHİLİK

Âlim GERÇEL*

a) Giriş

Türklerin Anadolu'ya gelişleri 1071 Malazgirt Meydan Savaşından çok öncelerine rastlar¹. Ancak 1071' den sonra Anadolu'ya büyük göçlerin gerçekleştirildiği bilinmektedir. Bu târihten sonra ikinci büyük Oğuz-Türkmen göçü 13. yüzyılın başında 1220'lerden sonra Moğol baskısı sonucunda olmuştur.. Türkmenler Moğollardan canlarını kurtarmak için Orta Asya'dan ve yoğun yerleşme bölgesi olan Azerbaycan'dan Anadolu'ya göç ettiler. Bu göçmenler arasında her sınıftan (şehirli halk, ulemâ, tüccar, sanatkâr, celep v.b.) insan vardı. Şehirde önemli miktarda, henüz Müslüman olmayan, Malazgirt savaşında Bizans ordusunda bulunan Uz'lar ve Peçenekler'in bulunduğunu söyleyebiliriz². Ayrıca Bizans yönetimince "Bulgar, Hazar, Peçenek, Uz,Kuman" Türkleri Anadolu'ya yerleştirilmişti ve büyük şehirlerde çoğunluk Hıristiyanlardan oluşuyordu³. Şehir ekonomisi büyük oranda bunların elinde idi. Mevcut yerli nüfus ile, çoğu hayvancılığa dayalı bir toplum olan göçebe ve konar göçer Türkler arasında, ekonomik ve kültürel etkileşim sonucu Türkler arasında da yerleşik hayatın ekonomik değerleri olan üretim, sanâyi ve ticârî faaliyetler hazmedilmeye ve benimsemeye başlanmıştır. Kayseri'nin coğrafi zorunlulukları da bu hazmı ve benimsemeyi teşvik, hattâ mecburî kılmıştır. Şehrin, İpek Yolu çatında olması, Kayseri'yi büyük bir ticâret merkezi yaptığı gibi kültürel münâsebetler bakımından da çok hareketli bir yöre olmasını sağlamıştır.

Ahîliğin, öncelikle Kayseri başta olmak üzere Anadolu'nun önemli şehir merkezlerinde kurulmuş olması, bu teşkilatın bir yerleşik toplum

---

* Folklor Araştırmacısı, Yazar, KAYSERİ

¹ Bkz. Claude Cahen, *Türklerin Anadolu'ya İlk Girişi*, Çev. Y. Yücel, B. Yediylidiz,, Ankara,1992.

² Mehmet Köymen, *Alparslan ve Zamanı*, İstanbul 1972, 64.

³ Faruk Sümer, "*Yunus Emre Devrinde Türkiye'nin Sosyal Durumu*", *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, Nisan 1991, Sayı 51, 1-8.

ürünü olduğunu göstermektedir. Ahîlerin daha sonra uçlara ve köylere doğru yayılmaları ise Anadolu'daki idârî otoritenin takibatı sonucudur. Anadolu Selçukluları devrinde Kayseri'nin hâiz olduğu coğrafi, ticarî ve ilmî öneminden dolayı, bu devrin en dikkat çekici sosyal, kültürel, sınaî ve iktisadî kuruluğu olan Ahî Teşkilatı, XIII. Yüzyılın başlarında ilk kez burada kurumlaşmış ve buradan Anadolu'nun diğer şehir ve kasabalarına yayılmıştır.

1205 yılında Anadolu'ya geldikten kısa bir süre sonra, şeyhi Evhaduddin Kirmanî ile berâber 1206 yılında Kayseri'ye gelip yerleşen Ahi Evren, ilk olarak burada faaliyete başlamış; Ahîliği Anadolu'ya has âdab ve erkânıyla yeniden organize ederek, merkezî, bürokratik ve hiyerarşik bir teşkilat olarak Kayseri'de kurmuştur. 1216 târihli bir kayıтта, Kayserili Ahî Eminüddün adlı birisinin bir vakfiyede isminin geçmiş olması Ahîliğin bu târihten önce Kayseri'de teşkilatını tamamlamış olduğunu göstermektedir⁴.

Ahî Evren ve hanımı Fatma Bacı, Kayseri'de Ahîyan-ı Rûm ve Baciyân-ı Rum'u kurmuşlar, canlandırmışlar ve Anadolu'ya yaymışlardır. Ahî Evren en verimli ve olgun çağının 20 yılını Kayseri'de geçirmiş ve ahîlik ilkelerine uygun bir anlayışla çalışan esnaf(sanayi) çarşısını ilk defa Kayseri'de oluşturmuştur. Hanımı Fatma Bacı da Kayserili hanımları örgütlemiş, eğitmiş, onları dokuma atölyelerinde çalıştırarak üretime katkılarını sağlamışdır.

Ahî Evren, Ahmed Yesevî, Hacı Bektaş-ı Velî ve Yunus Emre zincirinin⁵ bir halkası olarak Anadolu'yu yurd edinmek isteyen Türklere güven veren bir önder olmuştur. Ahî Evren'in ahîlik disiplin ve ahlâkı Kayseri'den başlayarak yayıldı ve güç kazandı. Çok eski zamanlardan beri ticâret merkezi olan Kayseri⁶, aynı zamanda Suriye, Mısır, Azerbaycan, Gürcistan, İnan ve Bizans kervanlarının durak ve geçit yeri ve Kervansaraylar şehri idi. Bir bilginimizin ifâdesiyle *Kayseri târihe bir cihangirin eliyle değil, Anadolu'daki insanlığın tabiî, devamlı ihtiyaçları ile doğmuştur*⁷. Sâdece ticâret erbabının değil, Asya'dan gelen göçlere de muhatap olan Kayseri yeni bir kimlik kazandı. Asya'dan akın eden Türkmenler, Ahmet Yesevî dervişleri, alp erenler Kayseri'yi bir Müslüman -Türk şehri hâline gitirdiler. Alperenler, Ahmed Yesevî

⁴ Bkz. Cl. Cahen, "İlk Ahiler Hakkında", **Bellekten**, L/197, 1986, s.593.

⁵ Bkz. Mürsel Öztürk, "Ahmed Yesevî- Hacı Bektaş-ı Velî ve Yunus Emre Zinciri", **Erdem Dergisi**, Eylül 1987, Sayı 9 659-768.

⁶ Bkz. Faruk Sümer, "Yabanlu Pazarı", **Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi**, Ağustos 1985, Sayı 37, 1-99.

⁷ Remzi Oğuz Arık, **Coğrafyadan Vatana**, İstanbul 1969, 204.

dervişleri, abdallar, ahiler... Kayseri’de Türk Kültürünün İşlm ahlkının ve ahî disiplininin yerleşmesi ve kökleşmesini sağladılar. Böylece Ahilik Kayseri’den bütün Anadolu’ya yayıldı, Kayseri ve Anadolu halkının sosyal ve ekonomik yapısı üzerinde etkilerde bulundu: Ahilik, sanatkrların disiplinli bir meslek eğitimine tbi tutulmasını ve böylece kaliteli ve güvenilir üretim elde edilerek rekbet gücünün artmasını sağladı. İnsanlara meslek eğitimi verilmekle kalınmadı; Prof. Dr. Neşet ağatay’ın ifdeleriyle, “ *Ahî zviyelerindeki ğretmen ahiler, gençlere ata binmek, sürek avına çıkmak, kılıç, ok ve kalkan kullanmak gibi Şeyleri ğretirlerdi*⁸”. Böylece bir çeşit askerî eğitim de yaptırılırdı. Ancak bu eğitim sdece askerlere has olarak yaptırılmamış, Bacıyan-ı Rum da “ *erkeklerle aynı saflarda*” savařacak⁹ askerî eğitimi almışlar, kendilerini koruma gücü ve tekniğine ship olmuşlardı. Ahilik ile esnaf ve sanatkrlar kendi aralarında dayanışma ve yardımlaşma içinde oldular. Hanımların da üretime katkılarını sağlayarak ekonomide güvenli ve imtiyazlı bir durum elde ettiler. Ahî zviyelerindeki öğretmenler gençlere dinî bilgileri ve yükümlülüklerini öğrettiği gibi, ahî ftvvetnmelerinin kapsadığı insanlık ve ahlkî yöntemleri uygulamalı olarak belletirlerdi. Böylece gençler dinî taassuptan uzak hoşgrl bir anlayışa dayalı İşlmî ve insanî bilgi ile donatılırdı¹⁰. Ahilik teşkilatı, Kayseri dhil, Anadolu’nun Şehir, kasaba ve hatt köylerine kadar yayıldı. Ticret hayatında kurduğu egemenlik syesinde yardımlaşma ve dayanışmanın kaynağı oldu. Kurdukları tevn sandıkları ile sakatlanan, hastalanan, usta, kalfa ve çırakların geçimleri sağlandı ve böylece çalışanların gelecekleri güvence altına alındı¹¹. Ahi Evren’in ölümüyle ahilik Anadolu’da ve Kayseri’de sona ermedi. Seyyah İbn Battuta Kayseri’de ahî zviyelerinin aktif durumda olduğunu tespit etmiş ve Ahî Emir Ali’nin tekkesinde misfir edildiğini anlatarak tekke hakkında bilgiler vermiştir. Ayrıca Kayseri’de Ahî İş Mahallesi ve Ahî İş Zaviyesi gibi yer adlarının bulunduğu bilinmektedir. Bu konuda araştırmaları bulunan Kayseri Eski Vakıflar Bölge Müdürü ve Trihi Mehmet ayırdığ’ın ifdesiyle: “*Bu bölge kuvvetli ahilik izleri taşımaktadır... Kayseri’de Ahilikle ilgili vakıf, mezar taşı, mahal ismi gibi birçok htira ve belge*

⁸ Neşet ÇAğATAY, *Ahlkla Sanatın Bütünleştiği Ahilik Nedir?*, Türkiye Esnaf ve Sanatkrlar Federasyonu Yayını, İstanbul ? 14.

⁹ Çağatay, *Ahlkla Sanatın Bütünleştiği Ahilik*, 14.

¹⁰ Esnaf ve Sanatkr birliklerinde özellikle 13. yüzyıldan sonra- dinî fonksiyonlar geri plnda tutulmuşlardır. Bkz. Sebahattin Güllülü, *Sosyoloji Açıdan Ahi Birlikleri*, İstanbul 1977, 117.

¹¹ Bkz. Adnan Gülerman- Sevd Taştekel, *Ahi Teşkilatının Türk Toplumunun Sosyal ve Ekonomik Yapısı zerindeki Etkileri*, Ankara 1993, değişik sayfalar.

*bulunmaktadır*¹²”. Ayrıca ahilikte her mesleğin şeyhi veya pîr’i bulunduğu bilinmektedir. Meslek pîr’lerinin adını taşıyan Bünyan’a bağlı Pirahmet köyü ve türbesinin¹³ bulunması da Ahiliğin devamlılığına işâret sayılabilir.

Günümüzde Ahiliğin birçok müesseseleri ile Kayseri’de yaşadığını görmekteyiz. Bunun neticesi olarak ta Kayseri sanayicisi, esnafı, millî sınırlarımız içinde ve uluslararası sahada başarılı olmaktadırlar. Doğruluk, yardımlaşma, işbirliği, güven, hayırseverlik, dürüst ticâret, helâl kazanç, Kayseri esnaf ve sanatkarının olmayınca olmazlarındandır. Ahilik, Kayseri esnafının gönlünde; “ *Alnını, kalbini, kapını açık; elini, belini, dilini kapalı tut*” düşüncesiyle asırlarca yaşatmakta, insanlara huzur ve saâdet vesîlesi olmaya devam etmektedir¹⁴. Gönülleri Allah sevgisiyle doludur.

İnsanların, tabii olarak doğum, ölüm, nişan, nikâh, düğün bayram gibi hâdiseler karşısında, aldıkları ahî kültürünü uyguladıklarını görüyoruz. Tabii âfetler (zelzele, sel baskını, yangın , kazâ, belâ, musîbetler, hastalıklar ve âlevî fâcialar) her yerde her zaman karşılaşılması mümkün olaylardır. Bayramlaşmalarda bir araya gelen sanatkârlar ve esnaf gurupları uygun mekânlarda bayramlaşırlar, küçükler büyüklerin ellerini öper; saygılarını belirtir, büyüklerde küçüklerin sırtlarını sıvazlar, gözlerinden öper, yaşlılar kucaklaşarak birbirlerine sevgilerini sunarlar. Büyükler küçükleri bahşişlerle ve çeşitli hediyelerle sevindirirler. Böylece kırgınlıklar ve küskünlükler var ise bunlar ortadan kaldırılmaktadır.

Bir kazaya uğramış , başına felâket gelmiş esnaf için meslektaşları sâdece kuru kuruya geçmiş olsun dileklerini bildirmezler. Acılarının dindirilmesi, ihtiyaçlarının karşılanması için zarar ve ziyanının hemen telâfi edilebilmesi için herkes gücü yettiğince yardımcı olurlar.

Kocası vefat etmiş, çocukları yetim kalmış bir esnaf hanımının, nâmus ve iffeti ile hayatını sürdürebilmesi, çocuklarını kimseye muhtaç olmadan büyütebilmesi için , ahilik teşkilatının gâyesi ve inançları gereği bâzi tedbir ve düşüncelerini gerçekleştirmektedirler.

¹² Mehmet Çayırdağ, *Kayseri Tarihi Araştırmaları*, 359.

¹³ Ünver Günay- Harun Güngör ve arkadaşları, *Ziyaret Fenomeni Üzerine Bir Din Bilimi Araştırması- Kayseri Örneği-*, Kayseri 2001, Erciyes Üniversitesi Yayını, Nu: 132, 39, 99.

¹⁴ Gülşehri,, *Kerâmaât-ı Ahi Evran*, beyit, 1-166
İslâm Âlimleri Ansiklopedisi, İst., C.1, s.201

Evlilik ve düğünlerde kız ve erkek fakirlerin çeyizinin ve ev ihtiyaçlarının tamamlanması , masraflarının karşılanması için kurulmuş dernekler ve vakıflar faaliyet göstermektedir.

Yeni işyeri kuran, ancak alet ve edevâtı olmayan bir ustaya el uzatacak, ihtiyacını giderecek, hamiyetli davranışlarda bulunulmaktadır.

Şehitler, garipler ve fânî âleme göçmüş erenler için mübârek gün ve gecelerde, kandillerde, okutulacak mevlit ve rûhu için dağıtılacak helva, şerbet, şeker gibi maddelerin temininde yardımcı olmaktadırlar. Bütün bunlara rağmen daha düzenli ve devamlılığı sağlamak üzere Kayseri Esnaf ve Sanatkarlar Odası Federasyonu bünyesinde sayısı elliyi aşkın iş kolunda, oda, dernek ve ilçelerde şubeleri bulunmaktadır. Kayseri Ticâret Odası, Kayseri Sanâyi Odası, Kayseri, İncesu, Hacılar ve Mimarsinan Organize Sanayi Yönetim Kurulları da tam bir Ahî kuruluşu olarak üyelerine günün şartlarına ve imkânlarına göre hizmet vermektedirler. Birçok hayır ve yardımlaşmayı yapmak ve desteklemek için sayısı altmışı bulan vakıf ve bir o kadarda dernek Kayseri’de hizmet vermektedir. Bu vakıf ve derneklerin bir kısmı Kayserililerin çok olduğu illerde merkez ve şubeleri bulunmaktadır. Bunlar vasıtasıyla hhasstahane, sağlık ocağı, öğrenci yurtları, aşevleri yapımı, öğrencilere burs, evleneceklerle yardım ve diğer hayır hasenat işleri devam etmektedir. Yine bu vakıf ve dernekler vasıtasıyla sayıları 100 e yaklaşan köy, kasaba, ilçe merkezlerinde yöre insanının birbiriyle kaynaşmasını sağlamak üzere pilav günleri, şenlikler, vuslat günleri düzenlenmektedir. Bu programların tek amacı insanları biri birleriyle tanışırma, kaynaştırma, yardımlaşma ve ortak noktalarda buluşturmaktır. Yıllar önce Kayseri’de kurulmasına karar verilen ASPİLSAN (Askeri Pil Sanayi) Fabrikası yine tamamen Kayseri esnaf ve sanatkarının yardımları ile kurulmuştur. Böylece yeni bir iş sahası açılırken Türk Ordusu’nun önemli ihtiyaçlarından birisi de giderilmiş oldu. Yine esnaf ve sanatkarların ayırdıkları tahsisatla sayısı, günlük yüz binlere yaklaşan ücretsiz ekmek dağıtımı ve binlerce aileye aş evlerinden yemek dağıtımı yapılmaktadır. Her yıl okulların tatil olduğu yaz aylarında binlerce erkek çocuğu yine esnaf ve sanatkarlarca bütün masrafları karşılanarak sünnet ettirilmektedirler.

Kayseri dışına, işyerini çeşitli nedenlerle taşımış olan esnaf, sanayici her fırsatını bulduğunda toprağıyla ve hemşerileriyle ödeşmek üzere ziyarete gelir, yaptığı hayırlarla iki dünyada da huzurlu olacağına inanır. Burada şunu gururla söylemek gerekirse; Kayseri de yardımlaşma ve birlik beraberlik Dünyaya örnek olacak bir seviyededir. Birkaç örnek verelim: Kayseri il merkezinde yaklaşık 350 okuldan 320 si şahıs ismi

taşımaktadır. Erciyes Üniversitesi kampusu içerisinde bulunan binaların inşaatı ve tefrişinin % 90 ile buraya yeniden inşa ettirilen, 3 cami yine hayırseverlerin yardımları ile yapılmıştır, ismini taşımaktadır. Kayseri dışında yapılan her cami için Kayseri halkından yardım toplanmaktadır. Birçok deprem, yangın su baskını olan tabii afetlerin verdiği zararların bir kısmını karşılama gayretinde olan Kayseri esnaf ve sanatkarı, Türkiye'yi büyük üzüntüye sevk eden Sakarya depremi sonunda burada gösterilen alanda 500 hanelik Kayseri Mahallesi inşaatı tamamlanarak depremlerde vatandaşlarımızın kullanımına teslim edilmiştir.

Netice olarak; Kayseri de bulunan esnaf ve sanatkarlar devletine, milletine, vatanına dinine bağlıdır. Sever ve saygı duyar. Kuruluşlarının(birlik, oda,dernek, vakıfların) kendisinden yapılmasını istediği görevlerini eksiksiz yerine getirir. Kendisinden sonra mesleğini yürütecek ırac yetiştirmeyi ibadet sayar. Komşuları, meslektaşları ile iyi geçinir. Kalıcı eserler bırakmaya gayret ederler.

Temeli Ah Evren tarafından atılan Ahliğin Kayseri ilinde olduğu gibi bütün Türk İllerinde de güçlenerek devam etmesi dileğimdir.

Kayseri'de yaşanmış birkaç örnek olayla bildirimini tamamlıyorum.

Tenzile'nin Ali Ağa

Kayseri'nin çoğunlukla zenginlerinin bağlarının bulunduğu Eşek Meydanı (şimdiki adı Işık Meydanı) mevkinde bir bağa fakir bir ile gabala (gabalcı- kiracı) göçer. O niyet (mevki) de bağ sahibi zenginlerin hanımları aralarında "dinnek" (dernek) denilen gn yapmaktadırlar. Günlerde; pastalar, börekler, mantılar, yağlamalar, hatta pehliler (kaburgalı patlıcan) ikram edilmektedir. Gn sahipleri gabalcının hanımını da ısrarla davet etmektedirler. Her gün bir eve misafir olan gabalcı hanımı, bir gün de kendine sıra geleceği korkusu ile ziydeyle huzursuzdur. Nihyet korkulu gün gelir atar ama ilenin masrafları karşılayacak mli gücü yoktur. Gabalcı adam yapılacak ikramların masrafını karşılamak için evdeki bakır leğeni satmak üzere şehre doğru yola çıkar. Özel arabası (sakal oynatan) ile şehre gitmekte olan zengin, fakir babası meşhur Tenzilenin Ali Ağa gabalcıyı arabasına alır.

- Hayrola komşu, leğeni kalaylatmaya mı gtryon?
- Yok arkadaş, ne galayı, satmaya gtryom.
- Neden hemşehrim? Leğen de dövme bakırdanmış, hem de galayı idre eder.
- Sorma arkadaş, hiç sorma; biz buraya gabalcı olarak gtk.

- Meğerse burası hep zenginlerin muhiti imiş. Hele de Tenzile'nin Ali Ağa denilen dürzünün bir orusbu avradı varımış, bizim hanımı her gittiği gezmeye götürmüş. Orada da bizlerin evlerinde olmayan yiyecekler ikram etmişler. Şimdi de sıra bize gelmiş; ben de bu leğeni satıp o gahbeler için öteberi alacağım. Tenzile'nin Ali âğa hiç kendini belli etmeden ,

- Haklısın arkadaş. İnsanlar ikram ederken ölçülü olmalı; olan var, olmayan var, onları da düşünmeli idiler...Arkadaş, sen o leğeni elinde taşıma arabada bırak; ben onu çocuklarla bakırcılara gönderir sattırırım. Ayrıca mesâriflerini de aldirtırım, akşam bizim dükkâna gelirsin yine beraber bağa geliriz.

Fakir adam bu harekete çok memnun kalır, şehre gelene kadar da Tenzile'nin Ali Ağa ve karısına demediğini bırakmaz. Ali Ağa ise hiç ses çıkarmaz. Şehre geldiklerinde Ali Ağa leğeni kalaycıya göndererek bir güzel kalaylatır ve gerekli mesârifi de alır. Arabaya yerleştirilen leğen ve masraflardan adamcağızın haberi olmayacaktır. Nihayet akşam olur adam gelir. Tenzile'nin Ali âğa;

- Haydi Ağa, arabamız hazır berâber bağa gidelim, der ve arabaya binerler. Gabalcı adamın bağının gediğine gelince Tenzile'nin Ali Ağa arabayı durdurur ve adama :

- Arkadaş; al şu leğenin, şu da misâfirler için gerekecek malzemeler. Tenzile'nin Ali âğa denilen orusbu avratlıda benim der.

Adam bu durumda utancından erir, ne diyeceğini bilemez. Bu olaydan sonra o niyetten müsriflik tamâmen kaldırılır...¹⁵

Akşehirlioğulları

Akşehirli bir şahıs, işi için Kayseri'ye gelir ve dönüşte, şehirden çıkarken atının nallanması için yakında bulunan bir nalbantta gider. Usta bir iş için dışarı çıkmış olup, işi bilen oğlu dükkândadır. Akşehirli atını nallatır, nalbantın istediği parayı verir ve yola koyulur. Usta dükkâna gelince oğlu, bir yolcunun atını nalladığını ve almış olduğu parayı babasına söyler. Babası, "fazla almışsın" oğlundan, hemen yola çıkarak, nallama ücretinden fazlasını diye azarlayarak adama yetişerek vermesini ister. Oğul yola çıkar, bir hayli yol gittikten sonra adama yetişir ve babasıyla geçen konuşmayı naklederek, fazla almış olduğu parayı îade

¹⁵ Gülşehri,, Kerâmaât-ı Ahi Evran, beyit, I-166
İslâm Âlimleri Ansiklopedisi, İst., C.1, s.201

eder. Ahî terbiyesi olan bu hareket Akőehirliyi çok etkiler ve Kayseri'ye gelip yerleşir. Bu âile Kayseri'de Akőehirliođlu adıyla anılır.¹⁶

Seyyid Mehmet Aksebseci'nin Ortağından Ayrılması

Hacı Seyit Mehmet Efendi(Aksebzece) ortağı olduğu dükkan önünde iskembide (sandalye) otururken gözüne karıncalar ilişir. Her gün dışarıdan içeri doğru bir Şeyler taşıyan karıncalar o gün içerden dışarı taşımaktadırlar. Meraklanır ve ortağına bu durumu sorar. Ortağı da sebebini bilemez. Ancak H.Seyit Mehmet Efendinin ısrarı üzerine, ortağı;

- Bu gün köyden bir sepet yumurta geldi. Bunları adet olarak ikiye böldüm. Yarısını sizin eve, yarısını bizim eve gönderdim. Benim eve gideceklerin içine birkaç tâne irisinden seçtim. Ondan mı acaba? deyince; Hacı Seyit Mehmet Efendi;

- Allah bizim ortaklığımızdan elini çekti, bu işin bereketi kalmadı, der ve ortağından ayrılır.

Hacı Seyyid Mehmet Aksebseci'nin Kalayı

Hacı Seyit Mehmet Efendi (Aksebzece) , millî mücadele zamanında elindeki kalayları tâlip olan kalaycı esnafına satarak, veresiye defterine kayıt eder. Kalay harp yılları içinde çok değer kazanmış bulunmaktadır. Kalayı alan esnaf borcunu ödemek üzere gelir. Kalaydan çok büyük kâr ettiğini, teşekkür ederek borcunu ödemek isteğini bildirir. Hacı Seyit Mehmet Efendi veresiye defterini açar ve adamın borcunun ne kadar olduğunu söyler. Kalaycı esnafı:

- Allah razı olsun. Ben bu işten sayenizde çok para kazandım. Bugünkü değerinden borcumu ödemek istiyorum der.

- Hayır, deftere ne yazılmışsa onu ödeyeceksin der¹⁷ ve ancak o kadarını alır.

¹⁶ (Ecz. Müjgan ÜÇER, Kayserili Halkbilimci Ali Rıza Önder'den Hatıralar adlı yazısından)

¹⁷ Anlatan: Av. Nevzat TÜRK TEN Doğumu: 1928, Kayseri

SİDKÎ BEY'İN ESERİNE GÖRE GEDİKLER VE GEDİK KURUMU

Kamil Ali GIYNAŞ *

Ahilik, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde Anadolu Türklerine sanat, ticaret ve ekonomi alanlarında yön veren bir organizasyon, bir anlayış, aynı zamanda bir hayat tarzıdır.

Ahilerin kurdukları esnaf ve sanatkâr birliklerince belirlenen kurallar, daha sonra hazırlanacak kanunnamelerin, tüzüklerin temelini oluşturmuştur. Bu birlikler, zamanla diğer esnaf ve sanatkârlara da önderlik etmiş, hatta Osmanlı devletindeki bütün Türk esnafı, ahi babalardan veya onların yetki verdiği kimselerden aldıkları yeterlilik ve izin belgeleri ile iş görür hâle gelmişlerdir.

Osmanlı devletinin toprakları genişledikçe gayrimüslim teba üzerindeki hak ve sorumlulukları da genişlemiş, iş kolları ve çalışanlar çoğalmış; dolayısıyla Müslüman olmayan teba ile ortak çalışma zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Bu sebeple ahilik teşkilâtı lağvedilmiş, yerine din ayrımı gözetilmeyen bir kurum olan “gedik” kurumu tesis edilmiştir. Bu müessesenin teşekkül sebebi şüphesiz ki sadece bu değildir. Muhtelif sebeplerle ahi teşkilatlarının esnaf ve halk arasında eski etkinliğinin kalmaması, devletin bu işleri kendi kontrol ve inhisarında bulundurma isteğinin de bunda önemli rol oynadığını kaydetmek gerekir.

Sıdkî Bey “Gedikler” adlı eserinde “gedik”i “sanat ve ticaretle uğraşabilmek yetkisi” şeklinde tanımlamaktadır.¹

Süleyman Sûdî Efendi de “gedik”i: “Gedik denilen şey adeta bir tekel veya imtiyaz demekten ibarettir ki sahiplerinin işleyeceği işi başkaları işleyememesi ve satacağı şeyleri başkalarının satamaması şartıyla hükûmet tarafından verilen senedin içindeki hükümlerin yürütülmesidir.” şeklinde tanımlamış ve gedik kurumunun tesis

---

* Edebiyat Öğretmeni, KONYA

¹ Sıdkî, **Gedikler**, İstanbul 1325, s.20.

edilmesindeki amacı şu şekilde açıklamıştır: “Çoğu şehirde ve özellikle İstanbul’da görüldüğü üzere Osmanlı ülkesinde perakende satış yapan her sınıf esnafın kendilerine ait bir çarşı ve pazarı, toptan satış yapan tüccarın ise birer hanı/kapanı bulunduğu ve herkes kendisine gerekli olan şeyleri bu yerlerden satın aldıkları hâlde eşyanın böyle toplu bir yerde satılması fiyatların yükselmesine yol açtığından ve halkın buralara gelmesi zor olduğundan; eğer bir sınıfa mahsus esnafın kendi çarşısından başka yerde dükkân açıp da satış yapmasına izin verilirse herkesin kendi malını istediği fiyatla satabileceğinden ve semtleri uzak olanlar ise çarşıya kadar gitmek külfetinden kurtularak istediğini kendi mahallesinde alabileceğinden bahsedilerek bu çarşıların çeşitli yerlere yayılması amaçlanmış; fakat bu yayılmadan dolayı herkes istediği yerde dükkân açıp da asıl işinin dışında bulunan bir eşyayı da dükkânına getirip satmaya kalkışmaması; özetle her sınıf hangi işle uğraşıyorsa yalnız onunla meşgul olması için her dükkân ve mağazaya birer belge verilmiş ve bu belgeye “gedik” adı verilmiştir.”²

Sıdkı Bey “gedik” kelimesinin 1727 yılında kullanılmaya başlandığını, ancak sanat ve ticarete tekelin önceleri mevcut olduğunu belirtmektedir. Gerek tekel olarak kabul edilen zamanda, gerekse gedik yönteminin kabulü sırasında bir sanat ve ticaretle kaç kişi uğraşır ve içinde çalışılan dükkân, mağaza, atölye vb. ne kadar yer varsa, bir zorunluluk ortaya çıkmadıkça var olandan fazla veya eksik olmaması kuralı gerek esnaf, gerekse devlet tarafından benimsendiğinden bir kimse çıraklık ve kalfalıktan yetişip de boş olan veya gereklilik üzerine yeniden açılan bir ustalık kadrosuna geçemedikçe, yani gedik sahibi olmadıkça dükkân açarak sanat ve ticaretle uğraşamazdı. Ancak ellerinde ayrıcalık (imtiyaz) fermanları olan kişiler sanat ve ticaret yapabiliirdi. Bu fermanlar, esnafın sayılarının artırılıp eksiltilmemesi, mülk sahiplerinin eski kiralarını artırmaması, gediği olmayanların sanat ve ticaretle uğraşamaması, boş olan gediklerin esnafın çırak ve kalfalarına verilmesi, esnafa dışarıdan kimsenin kabul edilmeyip çırak ve kalfalardan usta yetiştirilmesi gibi hükümleri ihtiva ederler.

Tekel yönteminin başlangıcı olan 1727 yılında esnafın sayısı “ustalık” adıyla sınırlandırılmış ise de sonraları “gedik” ismini almış ve “gedik” ifadesinden “sanat aletleri” kastedilmiştir. Çünkü esnaktan biri sanatını bıraktığında kendisinin sahip olduğu ustalık hakkını esnaf

² Süleyman Sûdı, *Defter-i Muktesid*, İstanbul 1307, C. 2, s. 28., krş, Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, MEB yay., İstanbul 1971, C.2, s.656.

içinden yetişmiş bir kalfaya verdiği zaman sanatına ait alet ve edevatını da satmış veya esnaftan ölenlerin yerine getirilen ustadan ölen kişinin varislerine bir miktar para alarak sanat aletleri devir ve teslim edilmiştir ki böyle, ustalık hakkıyla beraber alınıp satılan veya devir ve teslim edilen sanat aletlerine “gedik” denilmiş ve git gide “gedik” adı altında ustalık hakkıyla sanat aletleri birleştirilerek esnaftan birisi sanat aletlerini vermeyip bir başkasına yalnız ustalık hakkını bıraktığı veya ölen esnafın sanat aletleri olmadığı hâlde sadece ustalık hakkını bir başkasına verdiği veya bir sanat ve ticarete geçerlik görülmesi üzerine o sanat ve ticaretin genişletilmesi amacıyla dışarıdan bazı kimselerin de o sanat ve ticaretle uğraşmalarına izin verildiği zaman bunlar hep gedik sahibi olarak esnaf defterlerine kaydedilmiştir.

Gedik yönteminin tesisinden kaldırılmasına kadar geçen sürede bütün esnafın işleri hesaptan sorumlu bakanlığın idaresi altında bulunmakla beraber esnaf kethüdaları gerek devletin gözünde, gerekse esnafın arasında itibarlı bir yere sahip olduğundan gediklerin birinden başkasına geçmesi ve bu sırada sanat aletlerinin devir ve teslim işini kayıt ve senet altına almak gibi birtakım hizmetlerden sorumlu idi. Gedikler tüccarın malına karşı teminat yerine geçtiğinden esnaf, gediğine karşı tüccardan mal aldığı gibi gediğini ipotek ederek borç alabilir. Böyle veresiye mal alarak veya gediğini ipotek ederek borç alıp da borcunu ödemediği ölen veya iflas ettiğini bildiren borçlu esnafın malları ve eşyasıyla beraber gediği esnaf kethüdası aracılığıyla, almak isteyen birine satılarak tüccarın alacağı verilirdi.

Gedikler esnaf arasında alınıp satıldıkça veya ipotek edilip kurtarıldıkça önceleri esnaf defterlerine kaydetmekle yetinilmişse de sonraları alım satım, ipotek ve kurtarma işlemleri esnaf kethüdaları aracılığıyla yapıldıktan ve esnaf defterlerine kayıt düşülerek kethüdanın senet aldıktan sonra bazıları sağlamlaştırmak için devlet dairelerine de kaydettirerek belgeler almışlar ve bazıları şerî mahkemelerde onaylatarak dinî vesikalar meydana getirmişlerdir. Ancak, esnafın gedikleri için dinî vesikalar veya devlet dairelerinden belgeler almaları tekel yöntemini korumadan çok, değeri artırmak ve ticarî güven verme amacından ileri gelmiştir. Çoğu esnaf gedik için dinî vesika veya devlet dairesinden belge alıp almamakta serbest idiyse de enfiye, tütün ve kuru kahve gibi keyif verici maddeler ile rakı, şarap ve konyak gibi sarhoş edici maddeler satan esnafın ve sarraf, doktor ve eczacıların işleri tamamen devletin kontrolü altında tutulmuş, yani bu meslek grupları çalışabilmek için resmî izin belgesi almaya mecbur edilmiştir.

Gedikler “müstakar” ve “havaî” adıyla başlıca iki kısımdan ibarettir. “Havaî” gedikler şahsa ait olup sahibi istediği yerde çalışabilirdi. “Müstakar” gedikler ise dükkân, mağaza vesaire gibi bir yere mahsus olduğundan gedik sahibi başka yerde çalışamazdı. Başka yere taşıyacak olursa gediğini de resmî şekilde taşımaya ve senedini değiştirmeye mecbur olurdu.

Ayrıca Sıdkî Bey eserinin son kısmında İzmir’de “örf-i belde gediği” denilen bir tür gedikten bahsetmektedir. Ancak bu gediklerin diğer gedikler gibi tekelle ve esnafla ilişkileri yoktur, sadece emlakın tasarrufuna aittir. Bunların da arsasına “mülk”, binalarına “gedik” denilir. Bu gedikler arsaların ve üzerindeki binaların başka kişilerin olmasından çıkmıştır. Arsa sahipleri kendilerine her yıl bir miktar para verilmesi şartıyla üzerine bina inşa edilmesi için önceden bir başkasına izin vermiş ve o izne dayanarak yaptırılan binalara yaptıran kişi tasarruf edegelmiştir. Üzerine bina yapılması için bir başkasına izin veren arsa sahibi her kim ise gedik o ad ile yad edilmektedir. Örneğin; arsa sahibi Ahmet Ağa ise “Ahmet Ağa örf-i beldesi” denilmektedir.³

Neşet Çağatay da “tebeşir gediği” denilen bir tür gedikten bahsetmekte, bunlardan “saka gedikleri”nin gediklerin kaldırılmasından çok sonralara dek sürdüğünü ve halkın sakalardan çok bıkip usandığını belirtmektedir.⁴

Gedikler bir yerden başka bir yere taşındığı gibi bir sanat ve ticaret revaçta olduğunda o sanat ve ticaretle uğraşan kişiler çoğalacağından gediklerinin de sayısı artırılır, bir sanat ve ticarete durgunluk olduğunda ise o sanat ve ticaret erbabı azalacağından gediklerinin sayısı da düşürülür, bir sanata ait olan gedikler gerektiğinde başka sanata çevrilir ve bazen gedik üstüne gedik senedi verilirdi.

Gediklerin sayısı artırılırdı: Bir sanat ve ticaret geçerli olduğunda o sanat ve ticaret erbabı bir yerin ihtiyacına yetecek miktarda olmadığına ve dışarıdan sanata girenler olduğunda acil olarak gedik senedi verilerek sanat ve ticaret yapmaya izin verilirdi.

Gediklerin sayısı düşürülürdü: Bir sanat ve ticarete durgunluk olduğunda o sanat ve ticaret erbabından biri sanatını terk edip dükkândan çıktığında o zamanki kanun gereğince gediği eski yerinde oldukça orada başka bir iş yapılımadığından ve o gedik artık sahibinin işine yaramadığından sahibi ait olduğu yere iade eder ve o yer resmî şekilde

³ Sıdkî, *age.*, s. 99-100.

⁴ Neşet Çağatay, *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*, TTK yay., Ankara 1997, s. 118.

gedikten boşaltılarak ileride isteyen bir kimse olduğunda yeniden satılmak üzere özel defterlerine kaydedilir yahut o esnafın sanatını terk etmeyenlerine kendi gediklerinin yerleşmiş olduğu yere bağlanmak üzere verilir.

Bir sanatın gediği diğer sanata tahsis edilirdi: İçinde çalışılan yerlerin gediklerinin mutlaka kiracılarının sorumluluğunda bulunması âdet iken sonraları bu âdet kalkmış, sanat ve ticaret yapılan yer gedikli olsun da gediği ister kiracısının, isterse sahibinin sorumluluğunda bulunsun o yer daima esnafa açık bulunmuş ise de bir yerde yapılan sanat ve ticaret her durumda o yerde yerleşmiş olan gediğin cinsine tabi idi. Örneğin; aktar gediği konulmuş olan bir dükkânda bakkal çalışamaz, bakkal gediği konulmuş bir dükkânda aktarlık yapılamazdı.

Gedikler tasarruf bakımından iki kısma ayrılır:

Birinci kısım: Mülkiyet üzere tasarruf edilen gediklerdir. Bunlar şerî mahkemelerden belge verilmiş olan her tür gedik ile Maliye Hazinesi Başmuhasebesi'nden belge verilmiş olan enfiyeci, kuru kahveci ve zecriyyeden * belge verilen şerbethane ve meyhane gedikleriyle kethüda senedine bağlı olan tülbentçi gediklerinden ibarettir. Bu gedikler mal ve eşya gibi çocuklar ile beraber diğer varisçilere geçer ve haklarında hibe ve ipotek gibi şerî hükümler geçerli olur.

İkinci kısım: Vakıf üzere tasarruf edilen gediklerdir ki, bunlar “nizamlı” ve “nizamsız” olmak üzere iki türdür.

Birinci tür: 1833 yılından 1859 yılına kadar Vakıflar Bakanlığı'ndan Sultan İkinci Mahmut ve Mekke ve Medine Bakanlığı'ndan Haremeyn-i Şerifeyn vakıfları adına gerek değiştirilerek, gerekse yeniden senet verilmiş olan gedikler ile yukarıda sözü geçen Fatih Sultan Mehmet Han Vakfı'ndan saraç gedikleri olup bunların başkasına geçmesinin genişletilmesi yapılmayanları ancak çocuklara geçerek, tasarruf eden kimseler çocuksuz olarak öldüklerinde sahipsiz olarak devlete kalır. Bu tür gedik sahiplerinden çocuksuz ölenlerin borcu olup da mirası borcuna yetmediği takdirde borcu gedik peşin kirasından ödenir.

İkinci tür: 1833 yılından 1859 yılına kadar Mekke ile Medine ve Vakıflar bakanlıklarından, Sultan İkinci Mahmut ve Haremeyn-i Şerifeyn vakıfları adına değiştirilerek veya yeniden senet verilmiş olan nizamlı

* “Zecriyye” sözlüklerde “alkollü içkiler vergisi” olarak geçmektedir; ancak Sıdkı Bey'in eserinde kanaatimizce “zecriyye” bugünkü “TEKEL” olarak kullanılmaktadır .

gediklerden ve Fatih Sultan Mehmet Vakfı'ndan yukarıda sözü geçen saraç gediklerinden başka bütün vakıf gedikleri ve bir de 1831 yılından önce Sultan İkinci Mahmut Han ve Haremeyn-i Şerifeyn vakıflarından senet verilmiş olan gediklerdir. İşte bu nizamsız gedikler, başkasına geçme hakkı genişletilmiş değilse, her zaman olduğu gibi sadece çocuklara geçer ve tasarruf eden kişileri çocuksuz öldüklerinde sahipsiz bir şekilde vakfa ait olur. Bu gedikler borç karşılamaz.

Gedik yönteminin düzeltilmesi gerektiği ve bunun sanat ve ticaret için büyük bir yük oluşturduğu ilk önce III. Selim (1789-1807) zamanında hissedilmiş ve hafifletilmesi için emir verilmiştir.⁵

Tanzimatın ilânından ve yabancı devletlerle ticaret anlaşmaları imzalandıktan sonra öteden beri yürürlükte olan tekelcilik kuralının sanat ve ticaretin gelişmesinde zararlı olduğu anlaşılmış, sanayi ve ticaretin ilerlemesi gerekli görülmüştür. Bu nedenle artık gedik yönteminin sürdürülmesi için devlet tarafından bir çalışma yapılmamıştır. Gerçi esnaf arasında tekel yöntemi bir müddet daha geçerli olmuş ve bu da tekel yönteminin korunmasından çok, esnaf tarafından gedik senetlerine dayanarak tasarruf etmeye başladıkları emlakın ellerinden gideceği korkusundan ileri gelmiş ise de geçerli belgelere dayanan gediklerin emlak üzerindeki değerinin korunmasıyla birlikte bundan sonra gerek Maliye ve Evkâf Hazinele, Darphane, Zecriye ve Tıp Mektebi'nden, gerekse müstesna vakıfların yöneticileri tarafından yeniden gedik senedi verilmemesi ve havaî gediklerden boşalanlarının satılmaması hakkında 22 Mayıs 1860 tarihinde padişah emri çıkmış ve bu emir hükmü, mülkiyet üzere tasarruf olunan gedikler hakkında kaleme alınan 17 Haziran 1861 tarihli tüzük ile yürürlüğe konmuş, bu tarihten sonra da tekel yöntemi terk edilmiş ve kaldırılmıştır.

1860 yılında kaldırılan gedikler, taşınabilen mallara ait olan gediklerdir. Gayrimenkullerdeki gedik ve mülk hükümleri bir müddet daha devam etmiştir. Gediği birinin mülkü diğerinin olmak gibi tuhafıklar gösteren ve pek çok zorluğa sebep olan bu yöntem de 16 Şubat 1328 (1913) tarihli kanunla ortadan kaldırılmıştır.⁶

⁵ Mehmet Zeki Pakalın, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, MEB yay., İstanbul 1971, C. 2, s.658.

⁶ Mehmet Zeki Pakalın, *age.*, C.2, s.659.

SİVAS'TA AHİLİK GELENEĞİ

Ahmet GÖKBEL*

Tesbit edildiği kadarıyla ilk çağlardan itibaren Anadolu'da önemli bir yerleşim merkezi olan Sivas, XI. Yüzyılın son çeyreğinden itibaren Romalılardan Selçuklulara geçmiş ve Selçuklular döneminde altın çağını yaşamıştır. Selçuklu sanatının en güzel eserlerini oluşturan medreseleri, tıp siteleri, hamamları ve sosyal yardım kuruluşları ile Selçuklu sultanlarına, Konya ve Kayseri'den sonra ikinci bir başkent olmuştur.

O dönemde Anadolu'ya genel olarak bakılacak olursa, XIII. yüzyılın başlarına kadar Anadolu'da sanat ve ticaretin büyük bir kısmının, yerli ve Müslüman olmayan halkın elinde olduğu görülür. Askeri güç üstünlüğüne dayanarak yönetimi elinde tutan Türklerin, bu durumlarını koruyup sürdürebilmeleri için ekonomik dengeyi de sağlayıp bu alanda da etkili olmaları gerekiyordu. Bunun için, önce ticaret ve sanatı geliştirip kalite ve fiyat kontrolünü etkin olarak sağlamaları şarttı. İşte Sivas, Ahilik teşkilatı açısından o dönemde alt yapısı uygun olan en iyi yerleşim birimlerinden birisi idi.

Bu bağlamda Sivas, Danişmendliler'den başlamak üzere özellikle Selçuklular idaresinde bulunduğu dönemlerde Anadolu'nun en önemli ilim, sanat ve ticaret merkezi durumunda olan şehirlerin başlarında olmuştur. O dönemlerde şehirde önemli miktarda gayrimüslim nüfusun bulunduğu ve şehir ekonomisinin büyük oranda bunların elinde olduğu, çeşitli kaynaklar tarafından teyit edilmektedir. Ancak mevcut yerli nüfus ile çoğu hayvancılığa dayalı bir toplum olan göçebe ve konar göçer Türkler arasında, ekonomik ve kültürel ilişkiler devam etmekte idi. Bu etkileşim sonucu, Türk kitleleri arasında da yerleşik hayatın ekonomik değerleri olan üretim, sanayi ve ticari faaliyetler, hazmedilmeye ve benimsenmeye başlamıştı.

Sivas, ticaret yolları açısından da fevkalâde önemli bir yere sahipti. Doğudan batıya, kuzeyden güneye uzanan yollar buradan geçmekte idi. Bu durum Sivas'ın büyük bir ticaret merkezi olmasını sağladığı gibi

---

* Doç. Dr., Cumhuriyet Üniv. İlahiyat Fakültesi, SİVAS. agokbel@cumhuriyet.edu.tr

kültürel münasebetler bakımından da çok hareketli bir yöre olmasına vesile olmuřtur¹.

İşte Ahiliğin temellerinin başta Kayseri ve Sivas olmak üzere Anadolu'nun önemli Şehir merkezlerinde atılmış olması, bu teşkilatın bir yerleşik toplum ürünü olduğunu göstermektedir. Ahilerin daha sonra uclara ve köylere doğru yayılmalarında ise Anadolu'daki idari otoritenin takibatının etkili olduğu düşünülebilir.

Ahî Evren tarafından XIII. yüzyılda kurulan ve mesleki bir hüviyete sahip olan Ahiliği, Anadolu'da mesleki eğitimin, sanat eserlerinin ve kültürel hayatın gelişmesine önemli katkıları olmuş, tasavvufi ve mesleki bir kuruluş olarak tarif edebiliriz. XVIII. yüzyıla kadar *Ahilik*, XX. yüzyılın başlarına kadar ise *Gedik* ve *Lonca* adıyla

¹ XIII. ve XIV. Yüzyıllarda Sivas'ın ticari yapısı: Selçuklular döneminde Anadolu'da ticarete büyük önem verildiği bütün kaynaklarca doğrulanmaktadır. Bu çerçevede ülkeye gelen yabancı tüccarlar yalnız limanlara uğramakla kalmıyor, özellikle İranlı tüccarlar sık sık Sivas ve Konya'ya kadar gelip ticaret yapıyorlardı. Sivas'a Suriye ve Kıbrıs'tan gelen İtalyan tüccarlar dahi var idi. Dolayısıyla Sivas, XIII. ve XIV. yüzyılda uluslar arası ticaret yolları üzerinde bulunan önemli bir ticaret merkeziydi. Öte yandan Orta Asyalı tüccarların Sivas'a kadar gelince burada durdukları da kaydedilir. Öyle anlaşılıyor ki Sivas, XIII. ve XIV. yüzyıllarda ticari açıdan önemli bir merkez konumundadır. Sivas'ta tüccarların kervanları birikiyor ve buradan değişik kollara ayrılarak *Sivas-Erzincan-Erzurum*, *Sivas-Tokat-Amasya-Sinop-Samsun*, ve *Sivas-Kayseri-Nevşehir-Aksaray-Konya-Beyşehir-Eğridir-İsparta-Burdur-Antalya* güzergâhlarını takip ediyorlardı. Selçuklular Sivas'ı uluslar arası ticaretin merkezi haline getirme başarısını göstermişlerdir. Öyle ki; Cenevizliler gibi, İran'daki mahalli hükümdarlar dahi burada ticari temsilcilikler açmışlardı. Sivas'a, Suriye, Mısır, Irak, İran ve Türkistan'dan gelen tacirler, Venedik, Ceneviz, Napoli ve Piza gibi İtalyan Cumhuriyetlerinden gelen çok sayıda tüccar ile buluşuyorlar ve geniş çapta mal alış-verişi yapıyorlardı. Selçuklular XIII. yüzyılda Sivas'ta sadece sabun, irtriyat ve at satışlarından çok büyük gelir elde etmiştir. O dönemde Sivas, aynı zamanda köle ticaretinin de merkezi sayılırdı. Kaynaklar, kuzeyden getirilerek Sivas'ta satılan kölelerin büyük bir kısmının Suriye ve Mısır'a gönderildiği üzerinde dururlar. Ünlü Memlük komutanı *Baybars*'ın da burada köle olarak satıldığı verilen bilgiler arasındadır. XIII. yüzyılda Sivas'ın halılarıyla da meşhur olduğu ve Sivas'ın yünlü ve pamuklu dokumalarının İran'da olduğu kadar Avrupa pazarlarında da aranan malların başında geldiği nakledilmektedir. Ünlü seyyah *İbn Batuta* 1333 yılında Sivas Şehrine uğradığında, Şehrin hem güzel hem de bakımlı olduğunu ve geniş caddeleri ile çarşılarının insanlarlla dolup taştığını söylemektedir. Ayrıca kaynaklar, XIII. ve XIV. asırda Sivas-Kayseri arasında 6, Sivas-Tokat arasında 5, Sivas-Erzurum arasında 3 ve Sivas-Malatya arasında da 2 kervansaray bulunduğu ve bu dönemde Sivas'ın Kuzey-Güney ve Doğu-batı istikametinden gelen yolların merkezi durumunda olduğu üzerinde durmaktadırlar.

faaliyet yürüten esnaf teşkilatları, toplumun ekonomik hayatını tanzim etmede önemli roller üstlenmiştir.²

Anadolu Selçukluları döneminin en önemli sosyal olaylarından biri, Türk esnaf ve sanatkarlarının kurdukları Ahi teşkilatı ve bu teşkilatın kadınlar kolu olan Anadolu Bacıları (Bacıyan-ı Rum) teşkilatının kurulmuş olmasıdır. Bu iki örgütün baş mimarı olan Ahi Evren, XIII. yüzyılın ilk çeyreğinde Kayseri’de bulunmuş ve Ahiliği burada örgütlemiştir.

Ahîlik teşkilatının temelini Sivas’ta, İzzeddin Keykavus ve İ.Alaeddin Keykubad dönemlerinde atıldığı ve bu dönemden itibaren Türkmenler arasında teşkilatlanmaya başladığı kaydedilmektedir. Zamanla Ahilerin, Anadolu’nun bazı Şehir ve kasabalarında olduğu gibi Sivas’ta da yönetim işlerine yardımcı oldukları, bu teşkilatın faaliyetlerinin Selçuklular ve Beylikler döneminde Sivas’ta, içtimaî nizam yanlısı yapılanma gösteren bir vaziyette olduğu anlaşılmaktadır.³

Ahilerin Orta Asya’dan Anadolu’ya göç eden soydaşlarına ve İbn-i Batuta örneğinde olduğu gibi, her türlü misafire, sıkıntılı günlerinde zaviyeleri aracılığıyla içtenlikle yardımcı olmaları, gerek Sivas gerek genel anlamda bütün Anadolu’da, Türk yoğunluğunun oluşmasında önemli rol oynamıştır. Zira güvenliğin, haber alma ve taşıt araçlarının ilkel, han ve benzeri konaklama yerlerinin nadir bulunduğu bir dönemde, bu yeni gelen soydaşlarına yiğitlik ve cömertlikle kucak açmaları, onların karşılaşacakları sıkıntılarını büyük ölçüde azaltmış ve yeni yurtlarında rahatça yerleşip iş güç sahibi olmalarına imkan sağlamıştır.⁴

İbn Batuta, çok yakından tanıdığı Ahî zümreleri hakkında seyahatnamesinde Şu ifadelere yer vermektedir: “*Ahîler Anadolu’ya yerleşmiş bulunan Türkmenlerin yaşadıkları her yerde, Şehir kasaba ve köylerde bulunmaktadır. Memleketlerine gelen yabancıları karşılama, onlarla ilgilenme, yiyeceklerini, içeceklerini, yatacaklarını sağlama,*

² Neşet Çağatay, *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*, (TTK), Ankara, 1989, s. 43-50; Muhittin Şimşek, *Ahilik*, İstanbul, 2002, s. 16-20; Kadir Özköse, “Anadolu’nun Türkleşmesi ve İslamlaşmasında Tasavvufi Zümre ve Akımların Rolü”, *CÜİFD*, VIII, Sivas, 2003, s. 265,266.

³ Bayram, “Selçuklular Zamanında Tokat ve Malatya Yöresinin Fikri ve Kültürel Yapısı ve Siyasi Boyutları”, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, Sa: 72, Haziran 1991, s. 94.

⁴ Adnan Gülerman-Sevda Taştekil, *Ahi Teşkilatının Türk Toplumunun Sosyal ve Ekonomik Yapısı Üzerindeki Etkileri*, (Kül.Bak.Yay.), Ankara, 1993, s. 47; Saadettin Kocatürk, “Fütüvvet ve Ahilik”, *Türk kültürü ve Ahilik (XXI. Ahilik Bayramı Sempozyumu Tebliğleri, 13-15 Eylül 1985, Kırşehir)*, İstanbul, 1986, s. 34.

ihitiyaçlarını giderme, onları uğursuz ve edepsizlerin ellerinden kurtarma, şu veya bu sebeple, bu yaramazlara katılanları yeryüzünden temizleme gibi konularda, bunların eş ve örneklerine dünyanın hiçbir yerinde rastlamak mümkün değildir”⁵.

Ahîliğin kurucusu olan Ahî Evren’in, toplumun mutluluk ve refahı için bütün sanat kollarının yaşatılması gereği üzerinde durduğunu öğreniyoruz. Ahî Evren’in çağdaşı olup Sivas’a yerleşen Necmüddin-i Dâye (1256), sanatı, “ilmin neticesi olarak görmekte ve insanın sahip olduğu ilmi sayesinde ruhunu, duygu ve düşüncesini eşya üzerinde göstermeye çalışmasıdır” şeklinde tarif ederek ilim ile sanat arasındaki ilişkiyi belirtmek istemiştir.⁶ O devirde bu zihniyetin uygulayıcıları genellikle Ahîler olmuştur

1243 Kösedağ yenilgisinden sonra Anadolu’ya hakim olan Moğollar ve Moğol yanlısı Selçuklu devlet adamlarının olumsuz tutumları sayesinde bu örgütün dağılma sürecine girip önemli bir sarsıntı geçirmesine rağmen, Orta Anadolu’da varlığını devam ettirdiği kaydedilmektedir. Bu sıkıntılardan sonra bölgede kalıp varlığını devam ettiren Ahîler, önce Eratna ve daha sonra Kadı Burhaneddin Devleti hizmetine girmişlerdir.⁷ XIV. yüzyılın ilk çeyreğine gelindiğinde Sivas’ta Ahîliğin kendini toparlayıp güçlü bir şekilde tekrar faaliyette bulunduğu belirtilmektedir. 1316 yılında Sivas’ta bir Ahî evinin olduğu ve Ahî Emir Ahmed’in yaptırdığı zaviye gibi Sivas halkına tesir edebilmek ve onlara hizmet etmek amacıyla çeşitli Ahî zaviyelerinin yapıldığı nakledilmektedir⁸.

Eratna Beyliği dönemine bir göz atacak olursak, Emir Eratna’nın Ahîlere çok sıcak baktığı ve çevresindeki Ahî olan bazı ümarayı vezirlik makamına getirdiği ve hakim olduğu bir çok vilayete emir olarak Ahî tayin ettiği yine verilen bilgiler arasındadır.⁹

İbn Batuta, Antalya’dan başlayarak Burdur, Gülhisar, Ladik, Milas, Barçın, Konya, Niçe, Aksaray, Kayseri, Sivas, Yenice, Mudurnu,

⁵ İbn Batûta, *Rihletü İbn Batûta*, I-II, Beyrut, 1412 (1992), s.292.

⁶ Mikail Bayram, *Ahi Evren Tasavvufi Düşüncenin Esasları*, Ankara, 1995, s. 39.

⁷ Mehmet Ali Hacıgökmen, “Kadı Burhaneddin Devletinde Ahîlerin Faaliyetleri”, *IV. Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildirileri*, Kayseri, 2003, s. 267.

⁸ Mustafa Demir, *Türkiye Selçukluları ve Beylikler Devrinde Sivas Şehri*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi-Ege Üniv. Sos. Bil. Enst. Tarih Anabilim Dalı), İzmir, 1996, s. 223.

⁹ İbn Batûta, I-II, s. 301-307.

Gümüş, Erzincan, Erzurum, Birgi, Tire, Manisa, Balıkesir, Bursa, Görele, Geyve, Bolu Kastamonu, ve Sinop gibi Anadolu Şehir ve kasabalarında uğradığı ve ağırlandığı Ahî zaviyelerinden bahseder¹⁰. O dönemde bilhassa Ankara, Konya, Kayseri, Sivas ve Denizli'nin, Ahîliğin önemli merkezleri olduğu kaydedilmektedir¹¹. Tesbit edilebildiği kadarıyla, XV. Yüzyılın ortaları itibariyle, İbn Batuta'da geçen iki Ahî zaviyesi ile birlikte Sivas Şehrinde beş Ahî zaviyesinin bulunduğu anlaşılmaktadır. Bunlar; Ahî Mecdüddin, Ahî Emir Ahmed, Ahî Ahmed Çelebi, Ahî Carullah, ve Ahî Ali Zaviyesi'dir. Bunlardan Ahî Mecdüddin hariç diğerlerinin Osmanlı dönemi sonlarına kadar faaliyetlerini sürdürdükleri nakledilmektedir¹²

İbn Batuta'nın, Sivas'ı ziyaret ettiğinde Ahi Ahmed'in (Bıçakçı) zaviyesine inip burada üç gün kaldığını biliyoruz. O sırada İbn Batuta , Alaaddin Eratna ile görüőmüő, ondan izzet ve ikram görmüştür. Sultan Eratna, İbn Batuta ile Arapça konuőmuő, Isfahan, Őiraz ve Kirman'dan, Bilâd-ı Şam ve Mısır hakkında sorular sorarak sohbet etmiştir. Eratna'nın, İbn Batuta'ya hitaben "benim misafirim olacaksınız" sözüne karőtılık, Ahî Çelebi, "henüz benim obama nazil olmadılar, bana gelsinler" deyince, Eratna bunu uygun bulmuştur. İbn Batuta da Ahî Çelebi Zaviyesinde altı gün kalmıştır.¹³ Bu olay bize Sultan Eratna'nın Ahî Çelebi ile çok yakın dost olduğunu göstermektedir.

Bütün bu olaylar sonucunda, Moğolların bölgeye hakim olmasından sonra, Ahîler aleyhine gelişen olumsuzluklara rağmen, Ahîliğin bu bölgede ayakta kalıp tekrar canlanmasında Eratna Beyliği'nin önemli bir rol üstlendiğini söyleyebiliriz. Bu bölgedeki Ahîlerin Eratnalılara karőtı muhabbeti de bundan dolayı olmalıdır.

Eratna Beyliği zamanında çeőtitli baskı ve zulümden korunarak Moğollarla mücadele etmek için bu beylik içerisinde yer alıp onlarla birlikte hareket eden bir takım Ahîler, Kadı Burhaneddin döneminde de

¹⁰ İbn Batûta, I-II, s. 292-330; Özköse, "Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşmasında Tasavvufi Zümre ve Akımların Rolü", s. 266-267.

¹¹ Enver Behnan Şapolyo, *Mezhepler ve Tarikatlar Tarihi*, İstanbul, 1964, s. 210; Yılmaz Kurt, "Hoca Ahmed Yesevî'nin Rum Eyaletindeki Zaviye Kurucuları Üzerindeki Etkileri", *Yesevîlik Bilgisi*, (Ahmet Yesevî Vakfı Yay.), Ankara, 1988, s.387.

¹² İbn Batûta I-II, s. 303-304;Tancı, s. 203; Ömer Demirel, *Osmanlı Şehir hayatında Vakıfların Rolü*, Ankara, 2000, s. 59; Aynı yazar, *Osmanlı Dönemi Sivas Şehri ve Esnaf Teşkilatı*, (Sivas Belediyesi Kültür Yay.), Sivas, 1998, s. 40,41.

¹³ İbn Batûta, I-II, s. 304;Göde, s. 39;Mehmet Şeker, *İbn Batuta'ya göre Anadolu'nun Sosyal-Kültürel ve İktisadi Hayatı ile Ahilik*, (Kül.Bak.Yay), Ankara, 1993, s. 87.

aynı faaliyete devam etmişlerdir. Ancak Eratna döneminden biraz farklı olarak bazı Ahilerin de Kadı'ya karşı iktidar mücadelesinde bulunduğu belirtilir. Kadı Burhaneddin'in itimat edip çok güvendiği emirlerin başında *Ahi İsa*'nın geldiğini öğreniyoruz. Ahî İsa bir ara ona vezirlik görevinde bulunmuş ve Kadı ile birlikte bir çok sefere katılmıştır¹⁴. Hatta bir defasında 1387 yılı ilkbaharında Sivas'a dönen Kadı, Ömer oğlu Cüneyd'in Kayseri ve yöresine yaptığı tahripkar davranışlara karşı, Kayseri'ye Ahi İsa'yı göndermesi, Kadı'nın Ahî İsa'ya ne kadar güvendiğini göstermesi bakımından önemlidir. Mezar kitabesine göre, Ahî İsa 1392 yılında vefat etmiştir¹⁵.

Kadı'nın emirleri arasında, genel anlamda Eratna Oğulları'na karşı büyük bir sempatisi bulunup aynı zamanda Eratna oğlu Ali Bey'in emirliğini de yapmış olan ve Kayseri şehir esnafından olduğu bilinen Ahi Nevruz adında bir ahi vardı ki, kaynaklar, bize Kadı'nın bu Ahîye karşı son derece dikkatli davrandığını ve hiçbir zaman ona güvenmediğini, bunun sebebinin de Ahî Nevruz'un, Kadı aleyhine oluşan muhalefetin önde gelenlerinden biri olduğunu belirtmektedir.¹⁶

Kadı Burhaneddin döneminde yaşanan çeşitli olaylar bize, özellikle Sivas ve Kayseri Ahilerinin Eratna ve Oğullarına karşı son derece sevgi ve muhabbet beslediklerini göstermektedir. Bu da, bazı Ahilerin Kadı Burhaneddin'e karşı muhalefette bulunmalarının sebeplerinden biri olabilir. Kadı Burhaneddin döneminde Sivas'ta bulunan *Ahi Nasreddin Ahî Çelebi* ve *Ahi Ahmed (Bıçakçı)* zaviyeleri önemli zaviyeler arasında yer almaktadır. Bunlardan çok kısa olarak bahsedecek olursak;

Ahi Nasreddin (Nasuriddin) Zaviyesi: Sivas şehrinin Ahî reislerindedir. Vaktiyle işlediği bir suçtan dolayı, Kadı Burhaneddin tarafından, şehirden sürülmüş, ancak Sivas şehir kethüdasına yakınlığı sebebiyle affedilerek şehre girmesine izin verilip şahsına bir zaviye ile daimi maaş tahsis edilmiştir. Daha sonra Eratna oğlu Ali Bey'in tahta geçmesine destek verenler arasında yer alması nedeniyle Kadı Burhaneddin tarafından öldürülmüştür¹⁷.

¹⁴ Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, III, İstanbul, 1332, s. 103-104.

¹⁵ İsmail Hakkı-Rıdvan Nafiz, *Sivas Şehri*, (Yay. Haz: Recep Toparlı), Sivas, 1997, s. 195-196.

¹⁶ Hacıgökmen, s. 271,272.

¹⁷ Esterâbâdî, *Bezm u Rezm*, İstanbul, 1928, s. 327-328; trc. M. Öztürk, Ankara,1990, s. 305; Hakkı-Nafiz, *Sivas Şehri*, s. 92 dipnot; Kemal Göde, *Eratnalılar (1327-1381)*, (TTK), Ankara, 1994, s. 140; Hacıgökmen, s. 273.

Ahî Ali Çelebi Zaviyesi: Ahî Çelebi de Sivas'ın Ahî reislerindedir. İbn Batuta'nın verdiği bilgilerden Ahî Çelebi'nin de Sivas da kendi adına bir zaviyesinin olduğunu anlıyoruz¹⁸. Ahî Çelebi Zaviyesi'nin XV. yüzyıl kaynaklarında geçen, zaviye, türbe ve mescidi bulunan Ahmed Çelebi Zaviyesi ile aynı olması muhtemeldir¹⁹.

Ahî Ahmet (Bıçakçı) Zaviyesi: Sivas ahilerindedir. İsmail Hakkı, *Sivas Şehri* adlı eserinde, Ahî Ahmed'in (Bıçakçı), Ahî Emir Ahmed olabileceği üzerinde durmaktadır²⁰. Ahî Emir Ahmed'in 1332 tarihli vakfiyesi günümüze kadar ulaşmıştır²¹. Ahî Ahmed (Bıçakçı)'nın aynı yerde bir zaviyesinin de olduğu belirtilmektedir²².

Bu Ahî zaviyeleri dışında bu dönemde Sivas'ta *Nizameddin Yağbasan*, *Ferideddin Tabib Hân-Gâhları* ile *Hânikâh-üs-sultan*, *Şerafeddin Osman Zaviyesi* ve *Dâru'-raha'nın* varlığını yine kaynaklardan öğreniyoruz²³. İlk dönem Osmanlı kaynaklarında Sivas şehri için *Ahi Emir Ahmed Zaviyesi* de dahil, Ahî Ahmed Çelebi, Ahî Ali Çelebi (Ahî Carullah) ve Ahî Mehmed Külahdüz adlı zaviyelerin adları geçmektedir²⁴. Ahî Emir Ahmed Zaviyesi hariç diğerlerine 1454-1455 tarihli belgelerde rastlanılmaktadır.

¹⁸ İbn Batûta, I-II, s. 303-304.

¹⁹ Ömer Demirel, *II. Mahmud Döneminde Sivas'ta Esnaf Teşkilatı ve Üretim-Tüketim İlişkileri*, 1989, s. 22

²⁰ Hakkı-Nafiz, *Sivas Şehri*, s.184.

²¹ *Ahi Emir Ahmed Türbesi:* Ahi Emir Ahmed, Sivas'ta Tokmakkapı Mahallesinde Selçuklu mimari tarzına uygun olarak sekizgen biçiminde taştan yapılmış, mahrûfî kubbeli ve iki katlı türbesinde yatmaktadır. Tapu kayıtlarında *Pulur* mahallesi olarak yazılmış olan bu semt, Tokmakkapı Mahallesi olarak da biliniyor. Bu gün ise hem Paşabey hem de Tokmakpazarı Mahallesi isimleri ile anılmaktadır. Türbe yüzyıllar boyunca bir evliya türbesi olarak benimsenmiş, insanlar tarafından ziyaret edilmiş ve dualar okunup dileklerde bulunulmuştur. Bu durumun günümüzde de aynı olduğunu söylememiz yanlış olmaz. Ahi Emir Ahmed mahalle sakinleri tarafından bir koruyucu olarak kabul edilir. Ahi Emir Ahmed'in kimliği ve türbesi ile ilgili olarak daha geniş bilgi için bkz: Melih Baran, *Ahi Emir Ahmed*, (Kül.Bak. Yay), Ankara, 1991; Ayrıca bkz: Claude Cahen, "İlk Ahiler Hakkında",(Çev: Mürsel Öztürk), *Belleiten*, c.50, (TTK), Ankara, 1986, s. 599.

²² İbn Batûta, I-II, s. 303; Hakkı-Nafiz, *Sivas Şehri*, s. 184.

²³ Osman Turan, *Selçuklular ve İslâmiyet*,(Boğaziçi Yay.), İstanbul, 1993, s. 125; Demirel, *II. Mahmud Döneminde...*s. 20; İ. Kayaoğlu, "Rahatoğulları ve Vakfiyesi", *Vakıflar Dergisi*, XIII, Ankara, 1981.

²⁴ Demirel, *Sivas Şehir hayatında Vakıfların Rolü*, s. 59-60; Ayrıca XVI.yüzyılın başlarında Divriği ilçesinde 13 zaviyenin bulunduğu, bunlardan üçünün Ahî Zaviyesi olduğu tespit edilmiştir. Bunlar *Ahî Yusuf*, *Ahî Polat* ve *Ahî Baba (Şeyh Bâyezid)* zaviyeleridir. Bu konuda daha geniş bilgi için bkz: Galip Eken, *Fiziki Sosyal ve İktisâdî*

Öyle anlaşılıyor ki, XIV. Yüzyılın sonlarına doğru Ahilik teşkilatı, Sivas'ın kültür hayatına derinlemesine girmiştir. Zira o dönemde Ahiler arasında yetişen kalfa ya da halifelerin halk arasında ön plana çıkmış alimler olduğu, bazıları tarafından kabul görmese de Timur istilası sırasında yirmi civarında halifenin Timur'un emriyle öldürölüp gömdürölüdüğü ve Sivas merkezdeki *Halifelik (Halfelik) Mezarlığı*'nın da o dönemin bir hatırası olduğu verilen bilgiler arasındadır²⁵.

Osmanlı dönemine gelince, Ahiler ve Ahilik teşkilatının, XV. yüzyılın ortaları yani Fatih Sultan Mehmet dönemine kadar, dini, idari, kültürel vs. gibi çok yönlü fonksiyonunu sürdürölüdüğü, Fatih döneminden itibaren merkezi otoritenin bir çok şeye hakim olmasıyla bu teşkilatın esnafla ilgili konularda yoğunluk kazanıp diğer fonksiyonlarını yerine getirmede eskisi kadar faal olamadığı görölümektedir. Durumun böyle olmasına rağmen, Selçuklular ve Beylikler döneminde Sivas'ta faaliyette bulunan zaviyelerden Ahî Mecdüddin Zaviyesi hariç diğerlerinin Osmanlı döneminde de belli ölçülerde hizmetlerini sürdürölükleri, hatta Osmanlı döneminde bunlara yenilerinin de eklenmiş olabileceği konusunda bazı bilgilere rastlamaktayız.

Osmanlı dönemindeki çeşitli olumsuzluklara rağmen, XIX. Asırda hala devam eden bu hizmetlerin en canlı örneği, Ahî Emir Ahmed Zaviyesi'nde görölür. Kayıtlara göre, zaviyede bir yıl içerisinde âyende ve revende olarak tabir edilen toplam 50 misafir yolcunun bir ile on bir gün arasında değişen ve toplam olarak 44 gün süren misafirlikleri olmuştur²⁶.

Bir takım hizmetlerinin devam ettiği kaydedilse de bu teşkilatın, Fatih döneminden itibaren eski fonksiyonunu kaybettiği ve bu çerçevede XVIII. yüzyıla kadar *Ahilik*, XX. yüzyılın başlarına kadar ise *Gedik* ve *Lonca* adıyla esnaf teşkilatı olarak faaliyet yürütüp toplumun ekonomik hayatını tanzim etmede önemli roller üstlendiği görölümektedir.

Açıdan Divriği (1775-1845), (Yayımlanmamış Doktora Tezi-Ankara Üniv. Sos. Bil. Enst. Tarih Anabilim Dalı), Ankara, 1993, s. 46-49; Kutlu Özen, "Divriği İlçesindeki Ahi Zaviyeleri", *Revak*, Sivas, 1994, s. 59-65.

²⁵Vehbi Cem Aşkun, "Sivas'ın Tarihçesi III", *Sivas 4 Eylül Dergisi*, II/18, 1939, s. 8.

²⁶ Ömer Demirel, "Osmanlı Dönemi Sivas Zaviyeleri'nin Fonksiyonlarına Dair", *Revak*, Sivas, 1995, s. 32.

AHİ KELİMESİNE ADBİLİMSEL YAKLAŞIM (Tahrir Defterlerine Göre)

Bilgehan Atsız GÖKDAĞ*

Genellikle her dilde özel ad sayılan ögeler üzerinde duran ve özel adları köken bilgisi, tarihsel gelişim ve çeşitli dil-kültür sorunları açısından inceleyen bilim dalına adbilim (onomastics) denir. Bu bilimin kişi adlarını konu alan bölümü kişi adı bilimi (antroponomi), yer adlarını ele alan kısmı da yer adı bilimi (toponomi) adını taşımaktadır. Türk özel adları üzerinde yapılan çalışmaların sayısı çok fazla değildir. Adbilim çalışmaları ülkemizde hâlâ kendine özgü sistematığı olmayan bir alandır. Dünya bilim âleminin çok önceden üzerine eğildiği ve pek çok problemini hallettiği adbilim, ülkemizde yeni yeni ele alınmaya başlanmış olup, farklı bilim dallarının mensupları (tarih, dil, coğrafya vs.) tarafından değişik açılardan incelenmektedir.

Adbilim içinde önemli bir yer tutan yer adları ve şahıs adları yerleşme (iskân), kültür ve dil tarihini yakından ilgilendirmektedir. Yer adları ve şahıs adları ona ismi veren milletin tarihini öğrenmede, aksettirmede ayna vazifesi görür. Söz konusu isimlerin birçoğu sosyal-siyasal olaylarla ilgili olarak ortaya çıkmıştır. Adbilim coğrafya ve dilbilimin çeşitli alanları ile ilgili olduğu gibi tarih ilminin yardımcı kolları ile de bir şekilde bağlantılıdır. Bu yeni ilmî saha etnografya, arkeoloji, epigrafi gibi disiplinlerle de sıkı ilişki içinde inkişaf etmektedir (Gökdağ 2002: 194-195).

Türk yer adları ve şahıs adlarının en önemli tarihî kaynaklarından biri 16. ve 17. yüzyılın başları için yapılan mufassal tahrir defterleridir. Hem iskân yerlerinin isimleri hem de şahıs isimlerini belirttikleri için adbilim alanında çalışan kişiler mutlaka tahrir defterlerinden yararlanmalıdır. Adbilimle ilgili 17. yüzyıl ve daha sonrası için şer'iyeye

---

* Yard. Doç. Dr., Kırıkkale Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Böl., KIRIKKALE

sicilleri önemli bir kaynak olmasına rağmen bu kaynaktan yeterli ölçüde faydalanılmadığı da görülür. Bunun en önemli sebebi şüphesiz adbilim gibi müstakil bir araştırma alanının henüz ülkemizde oluşmadığına bağlanabilir. Şer‘iyye sicillerinde tahrir defterlerine göre daha az isim vardır. Ancak şer‘iyye sicilleri zaman bakımından daha uzun bir sürenin izlenmesine imkân vermesi ve kadın adlarına da yer vermesi bakımından önemlidir (Kurt 1991: 170-171).

Bu çalışmada 16. yüzyıl başlarında yapılan mufassal tahrir defterlerindeki “Ahi” adının yer ve şahıs adı şeklinde kullanımı ele alınacaktır. Çalışmada 1530 tarihli 438 numaralı Muhasebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri (937/1530) I-II (Kütahya, Kara-hisar-i Sahib, Sultan-önü, Hamid, Ankara, Bolu, Kastamonu, Kengırı ve Koca-ili livaları) ve 387 numaralı Muhasebe-i Vilâyet-i Karaman ve Rum Defteri (937/1530) II (Amasya, Çorumlu, Sivas-Tokat, Sonisa-Niksar, Kara-hisar-i Şarki, Canik, Trabzon, Kemah, Bayburd, Malatya, Gerger-Kahta ve Divriği-Darende Livaları) adlı defterler esas alınıp, bu defterlerin kapsadığı Anadolu coğrafyasında yer alan “Ahi” kelimesi ile kurulu şahıs ve yer adları, adbilim bakış açısına göre incelenmiştir.

Özellikle Moğol istilâsından sonra Anadolu’ya gelen Türkler yerli halkın nüfusunun azaldığı bölgelerde iskân tutuyorlardı. Buralarda Türk kasaba ve şehirleri ortaya çıkıyor, uç hattı ileriye atladığı zaman ulemanın yardımıyla beylikler, İslâm idare anelerine dayanan birer küçük sultanlık hâline geliyor ve orada şehir hayatı, ticaret hızla geliyordu. Orta Anadolu şehir ve kasabalarından ulema, san‘atkar ve tüccar bu uç şehirlerine gelip yerleşiyorlardı. Bu uç bölgesinde XII. ve XIII. yüzyıllarda Eskişehir, Kütahya, Afyon ve Denizli Selçuklu İslâm kültürünün yerleştiği uç merkezleri olarak yükselip gazi Türkmenlerin faaliyette bulunduğu en ileri uç bölgesi ile Selçuklu hinterlandı arasında bir ara bölge hâline gelmişti (İnalçık 1993: 228).

Anadolu’da 13. yüzyılda Türkler tarafından kurulan ve Anadolu Türklerinin sosyo-ekonomik yaşantısında önemli rol oynayan Ahilik kurumunun bir parçası olan Ahi zaviyeleri (Çağatay 1989 XI) Anadolu’daki yaygın teşkilatlanmaları ile Anadolu’ya göç edenlerin beslenme ve barınma ihtiyacının giderilmesi, Müslüman esnaf ve zanaat erbabının yerli esnafa karşı korunması ve rekabet gücünün artırılması, siyasî istikrarsızlık hâlinde âsâyiş ve güvenin sağlanması, dinî irşad ve tebliğ faaliyetlerinin sürdürülmesi gibi siyasî, sosyal, ekonomik ve dinî vazifeleri yerine getirmişlerdir (Sakarya 2002: 157). Bu özelliğiyle Ahi zaviyeleri de zamanla etrafında iskân noktalarının oluştuğu kurumlar

olmuştur. Böylece Ahi reisleri Anadolu'da pek çok köyün kurucusu olmuştur.

Ahiler kentlerin düzeni ile yakından ilişkilidir (Cahen 1968: 196). İnceleme alanımızda Ahilerin zellikle Kütahya ve Ankara'da önemli bir yeri olduğunu, Ahi unvanı taşıyan kişilerin ve yerleşim yerlerinin sayısının fazlalığından bahsetmekteyiz. Şeyhlerin, dervişlerin ve Ahilerin kurdukları zaviyelerin etrafında gelişen yerleşmeler, genellikle o zaviyenin adını alıyorsa da bu durum her zaman için geçerli değildir. Aynı Şekilde bir zaviyenin vakfı olan köyün, o zaviye ile aynı adı aldığı durumlar olmakla birlikte her zaman böyle değildir. İnceleme alanımızda Ahi unvanlı zaviye adlarının köy, mahalle adlarıyla paralellik göstermesi, zaviye etrafında oluşan yerleşimlere işaret etmektedir. Mesel Kütahya'da Ahi hoca adlı zaviye ve mezra, Ahi İzz'd-din zaviyesi ve mahallesi Ahi Mustafa zaviye ve mahallesi, Kemah'ta Ahi Ferruh zaviye, çiftlik, mahalle ve mesiresi, Kengir (ankir)'da Ahi elebi zaviye ve mahallesi, Kastamonu'da Ahi Ali zaviye ve mahallesi, Ankara'da Ahi Elvan zaviye, çiftlik ve mezrası gibi örneklerde Ahi kelimesi etrafında oluşan yerleşimler dikkati çeker.

AHI KELİMESİNİN ŞAHIS ADI VE UNVAN OLARAK KULLANILMASI

Ahi kelimesiyle kurulan Őahis adları ve unvanlarının bölgelere göre kullanım sıklığı değişkendir. Kütahya bölgesinde 39 adet Őahis adı ve unvanında Ahi kelimesini görmekteyiz. Sırasıyla Ankara'da 22, Hamid'de 18, Sivas, Tokat ve Bolu'da 16, Kastamonu, Amasya, orum ve Karahisar-ı Shib'de 9, Sonisa-Niksar ve Kengir'da 5, Sultanönü'nde 5, Kocaili ve Bayburd'da 3, Canik ve Kemah'ta 2, Karahisar-ı Őark'de 1 adet Ahi kelimesinin Őahis adı ve unvan olarak kullanıldığı dikkati çeker. Trabzon, Malatya, Gerger, Kahta, Divriği ve Darende'de Ahi kelimesi ile kurulu Őahis adlarına rastlanmamaktadır. Ancak Trabzon ve Malatya'da Ahi adıyla kurulu birer yerleşim yeri mevcuttur. Őahis adı ve unvan olarak Ahi kelimesinin bölgelere göre kullanım sıklığı bu sosyo-kültürel yapının Anadolu'daki yayılma ve tesir alanlarını da bir lde aksettirmektedir. Ahi kelimesinin yukarıda belirtilen bölgelerde bulunmamasının tarih ve etnik sebepleri olmalıdır. Ankara'da Ahi adıyla kk bir devlet kurulmasına rağmen Kütahya'dan daha az Őahis ve yer adı bulunması da ilgi çekicidir.

1455 tarihli Ordu yöresinde ait tahrir defterinde Giresun bölgesinde 6 tane Şahsın adı Ahi kelimesiyle kurulmuş olmasına rağmen (Yediyıldız-stn 1992) 1530 tarihli defterde bu isimlerin sayısının azaldığını

görmekteyiz ki, bu da bize Ahi adının zamanla kullanım alanını daralttığını ifade etmektedir.

Kastamonu'da Ahi ve ece kelimesi birbirinin yerine şahıs adı olarak kullanılmıştır. Ece kelimesinin kardeş anlamını taşıması ve bu yönüyle Ahi kelimesiyle semantik paralellik arz etmesi bu kullanımda etkili olmuştur diye dūřünülebilir.

Ahi Mihal ve Ahi Őurba isimleri Türk-İřlām geleneğinin dışındaki bir kaynaktan gelmelerine rağmen Kastamonu'da kullanılmaktadır. Tahrir defterlerinde Türk ve İřlām geleneğinden gelen isimlerle diğer kaynaklardan gelen isimlerin yan yana kullanıldığını görmekteyiz. Mesela 1455 Tarihli Ordu Yöresine Ait Tahrir Defteri'nde "cemaat-i zimmiyān-i mezkūr öksün 92 nefer" biçiminde kaydedilmiş olanlar grubunun içinde babası Türk kendisi Rum adı taşıyanların bulunması ilginç bir durumdur. Said ođlu Todoris, Polat ođlu Todoris, Gedük ođlu Hristodori, Gökçe ođlu Panos, Yorgi Kardeři Mehmed (Yediyıldız-Üstün 1992: 372-376).

1530 Tarihli Sonisa-Niksar Yöresi Muhasebe Defteri'nde yer alan Ahi Pehlivan isminin açılımının 1455 Tarihli Ordu Yöresine Ait Tahrir Defteri'nde Niksarlı Hacı Mehmed olduğunu öğreniyoruz. Buradan hareketle defterde geçen Ahi kelimesi ile kurulan isimlerin bir kısmının gerçek isim olmayıp lakap olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır.

1530 tarihli muhasebe defterlerinde Ahi'nin aynı zamanda şahıs adı olarak kullanıldığı görülür. Amasya, Kütahya, Ankara, Bolu, Kastamonu bölgesinde Ahi adlı şahısların olduğu defterde kaydedilmiştir. Ayrıca Ahi Paşa (Sivas, Tokat, Kütahya), Ahi Dayı (Sivas, Tokat), Ahi Şeyh (Çorum, Sivas, Tokat) gibi örneklerde unvan ve akrabalık bildiren isimlerle ahi kelimesinin kullanılması bu kelimenin şahıs adı olarak da kullanıldığına işaret etmektedir. Ahi kelimesinin genellikle isimlerin önünde unvan olarak kullanıldığını Ahi Ahmed, Ahi Çelebi, Ahi Mahmud, Ahi Osman, Ahi Külahdüz vs. gibi örneklerden anlamaktayız. Ahi Emir Ahmed (Sivas, Tokat), Ahi Pir Mahmud (Bayburd) gibi örneklerde Ahi kelimesinden sonra Pir ve Emir gibi ifadelere yer verilmektedir. Bu tip örneklerde Ahi, birleşik isim grubunun ilk kelimesidir. Pir Ahi, Emir Ahi gibi örneklere rastlanmamaktadır.

Ahi Mahmud Oğlanları, Ahi Karamanoğulları (Bolu), Ahi Begmişlü Cemaati (Sonisa-Niksar), Ahi Ali Ebnası (Amasya) gibi örneklerde Ahi kelimesinin bir topluluk ismi önünde kullanıldığı görülür.

Ankara ve Bolu'da Ahicik kelimesi şahıs adı olarak deftere kaydedilmiştir. Ahi kelimesinin isimden sonra geldiğini iki örnekte görmekteyiz: Yakup Ahi (Ankara), Mümin Ahi (Kastamonu)

AHI ADININ YER ADI OLARAK KULLANILMASI

Ahi zaviyeleri etrafında iskan birimlerinin olduğu bilinmektedir. 1530 tarihli muhasebe defterlerinde Ahi kelimesinin yalın, ekli ve bir başka ismin önünde kullanılarak yerleşim yerlerine ad olarak verildiğini görmekteyiz. Bu yerleşim birimleri karye (köy), mahalle, mezra, çiftlik, zaviye, darphane, hangah, otlak, mülk, tekke, bahçe, değirmen, mescid gibi iskan noktalarından ve ona bağlı arazi ve binalardan oluşmaktadır.

Ahi karyesi, Ahi çiftliği, Ahi mahallesi gibi örneklere Ahi kelimesinin tek başına kullanımına rastlamaktayız. Ahilü karyesi, Ahici mezrası, Ahicük zaviyesi, Ahiler karyesi gibi örneklere yapım ekleriyle genişlemiş şekilleri yer adı olarak kullanılmıştır. Unvan ve akrabalık bildiren kelimelerin önünde kullanıldığı birçok örnek vardır: Ahi Paşa Zaviyesi, Ahi Oğlu Karyesi, Ahi Dayı Zaviyesi, Ahi Güveği Tekyesi vs. gibi.

Ahi Kışlası, Ahi Viranı, Ahi Ağıl, Ahi Damı, Ahi Çukuru Karyesi gibi köy adlarında bugün de örneklere gördüğümüz yerleşim yerinin özelliğini aksettiren kelimeler bulunmaktadır.

Ahi kelimesi ile birlikte Türk ve İslâm geleneğinden gelen adlar, birlikte yer adı olarak kullanılmıştır. Türkçe kökenli isimlerin bir kısmı Türk isim verme geleneğine aksettirmesi bakımından önemlidir: Ahi Doğan, Ahi Enük, Ahi Turasan, Ahi Çomak gibi köy adları; Ahi Arslan, Ahi Çoban, Ahi Evdicik gibi zaviye adları; Ahi Yeşil Mesiresi; Ahi Saru Mezrası; Ahi Durmuş, Ahi Yolbeyi, Ahi Ziyaretçi gibi çiftlik adları bu bakımdan dikkat çekicidir.

Ahi kelimesi ile kurulan ter adlarının daha çok zaviye kurucularının isimlerini yansıttığı görölmektedir. Başlangıçta Ahilik geleneğinin öncüleri ve yaşatıcıları tarafından köy, zaviye, çiftlik, mezra, mahalle gibi birimlerin kurulması, bu yerleşim yerlerinin isimlerinin kurucu şahısların adıyla anılması, bir kısım yerleşim yeri adlarının zamanımıza kadar geldiğini, bir kısmının ise bazı değişikliklere uğradığını bize göstermektedir.

KAYNAKLAR

GÖKDAĞ, Bilgehan Atsız (2002), Yer Adları ve Tarih, Mustafa Kafalı Armağanı, Akçağ Yayınları, Ankara, s.194-206.

KURT, Yılmaz (1991), Adana Sancağında Kişi Adları,DTCF Tarih Araştırmaları Dergisi 1990-1991, Cilt. IV, Sayı: 26, Ankara, s.169-252

İNALCIK, Halil (1993), Türkler-Osmanlılar, İslâm Ansiklopedisi, Cilt: XII/2, MEB Yayınları, İstanbul, s.228.

ÇAĞATAY, Neşet (1989), Bir Türk Kurumu Olarak Ahilik, TTK Yayınlar, Ankara.

SARIKAYA, Mehmet Saffet (2002), XIII-XVI. Asırlardaki Anadolu'da Fütüvvetnâmelere Göre Dini İnanç ve Motifleri, KB Yayınları, Ankara.

CAHEN, Claude (1968), Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler, İstanbul.

YEDİYILDIZ, Bahaedin (1985), Ordu Kazası Sosyal Tarihi, KTB Yayınları, Ankara.

YEDİYILDIZ, Bahaedin-ÜSTÜN, Ünal (1992), Ordu Yöresi Tarihinin Kaynakları I, TTK Yayınları, Ankara.

387 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Karaman ve Rum Defteri (937/1530) II (1997), TC. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara.

438 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Anadolu Defteri (937/1530) I (1993), TC. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara.

438 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Anadolu Defteri (937/1530) II (1994), TC. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara.

HAYATIN ANLAM BİLGİSİNE DAİR
Yahut GÜNÜMÜZ AHİ KİŞİLİĞİ ÜZERİNE
BİR DENEME

İsmail GÖKTÜRK*

Mehmet YILMAZ*

Bu çalışmada, ahiliğin ortaya çıktığı, kurumsallaştığı XIII. yüzyıl Anadolu'su ile günümüz şartları arasındaki paralellikten hareketle hayatı yeniden anlamlandırma çabasında ahi tipinin, "feta"nın konumu tartışılmaktadır. Çalışmada, ilk olarak huzurlu ve güvenli bir hayattan ne anladığımızı, başka bir deyişle hayatın coşkusunun, özünün nerede olduğunu araştıran, tecrübe eden "hâl" ilminin yaşam felsefesini ortaya koymaya çalışacağız. Daha sonra, çağımızda bu bilgi birikiminin nasıl hayata geçirilebileceğini, kurguladığımız bir model şahsiyetten hareketle analiz etmeye çalışacağız. Son olarak da bu modelin çağımız dünyası için gerekliliğini vurgulayacağız. Bu çalışma bitmiş bir çalışma değildir; hayatın anlam bilgisini arayışımız devam edecektir.

1. Giriş Yahut Hayatı Anlamlandırma Üzerine

Hayatın anlam bilgisini deşifre etmek bizim haddimizi aşan bir konudur. Ki bu konuda "bilen söylemez; söyleyen bilmez" ilkesi geçerlidir. "Cahil cesur olur" fehvasınca haddimizi aşyoruz.

İnsan, seküler dünyanın kuşatması altında hayatın anlamını kaybetmiş bulunuyor. Seküler dünya, insanı maddeye ve pozitif davranış kalıplarına indirgeyerek insanın fitratını hiçe saymakta ve onu metalaştırmaktadır. İnsana herhangi bir değer atfetmeyen ve en küçük bir medeniyet iddiası veya hissesi olan bir toplumda en basit canlıya bile gösterilemeyecek fütursuz yaklaşımın insana reva görüldüğü dünya toplumunda, insanın "hayata tutunma ihtiyacı", ideolojilerin ve politikacıların alanı olamaz.

---

* Öğr. Gör., Sütçü İmam Üniversitesi İİBF. Kamu Yönetimi Bölümü, K. MARAŞ.
ismailgokturk@yahoo.com

* Ar. Gör., Ankara Üniversitesi. Siyasal Bilgiler Fakültesi, ÇEEİ. Böl., ANKARA.
myilmaz25@hotmail.com

İlerlemeci dünya görüşünün sürekli hor gördüğü, bilimsellik adına kıydığı, antropolojik alan araştırmalarının konusu olmaktan öte bir değer atfedilmeyen, Jah Romein'in "ortak beşer dokusu" şeklinde ifade ettiği (Zijderveld, 1985: 112-113) geleneksel toplumlarda, bireyin, üzerine kişiliğini inşa ettiği bütüncül bir anlam dokusu vardı. "Dünyanın büyüsunün çözülmesi" olarak da ifadelendirilen modernleşme süreci, bireyin hayata tutunduğu dokuyu tahrip etmiştir.

Bu ortak beşer dokusu denilen, hayata tutunma ihtiyacına karşılık gelen bütüncül anlam dünyası, insanın Tanrı'yla, toplumla, tabiatla, hatta kendisiyle tutarlı bir ilişki geliştirmesini sağlayan inanç sistemiydi. İnanç sistemleri, içinde bulunulan toplumsal ortam, ulaşılabilecek zihinsel kabiliyet, vb. pozisyonların her düzeyinde kişinin hayatı anlamlandırabileceği, yaşama coşkusunu duyabileceği imkanlar sunmaktaydı. Örneğin köy yerleşiminde, inanç sisteminin yalnız bir algılamasını hayatın pratiklerine aktaran insan, huzur ve mutluluğu bulabiliyordu. Öte yandan, şehir ticaret hayatında bir esnaf, üst bürokraside yüksek görevler almış bir bürokrat, vb. hep aynı inancın imkanlarıyla geliştirilmiş pratiklerle dünyanın büyüsunü yakalayabiliyorlardı. Kast sisteminde parya olarak doğan birey, Hint inanç sisteminin imkanları neticesinde daha iyi bir konumda yeniden doğacağını düşünerek, paryalığı kabullenebilmekteydi.

İslam düşüncesinde bu "kozmi bütünlüğü" tasavvufi uygulamalar vurguluyordu. Hint yaşam felsefesinde başka benzer yollar öğretiliyordu ve bu bütünlüğe "dharma" adı veriliyordu. Dharma, her şeyin en derinlerdeki doğası, özü, mutlak hakikatidir. Dharma insanın içinde işleyen, var olan nihai amaçtır. Tagore, "Yanlış bir şey yapıldığında dharmaya karşı gelindi deriz" diyor, "ki bu, gerçek doğamıza yalan bulaştı demektir" (Tagore, 2000:63). Ortak beşer dokusunun izlerini taşıyan bütün anlam bilgisi arayışlarında, insanın maddi-manevi varlığını bir bütün olarak kavrayan ve onu evrensel bütünlük içinde algılayan içsel bir yönelim gözlemek mümkündür. Biz burada ahilik teşkilatının temel dayanağı olan tasavvuf düşüncesi üzerinde duracağız.

Tasavvufta öngörülen "nefs-i emmare"den "nefs-i safiye (kamile)"ye uzanan yedi nefis mertebesi (emmare, levvame, mülhime, mutmainne, raziye, merziye) (Aşkar, 1998: 315), fitratında var olan en aşağı varlık mertebesi (esfele safilin) ile en üst varlık mertebesi (eşref-i mahlukat) arasında tercih kabiliyeti verilen insanın (homo sapiens) olgunlaşma süreçlerini ifade etmektedir. "Ben'lik" ve "sosyal benlik" kategorilerinden geçerek "evrensel/kozmi bütünlük" düzeyine ulaşan insan (Arasteh, 2000; Arasteh ve Sheikh, 2000: 41-76) (insan-ı kamil),

hayatın en üst seviyede anlam bilgisine ulaşmaktadır. Fiziksel doğamızın kurtuluşu sağlığa ulaşmada, sosyal varlığımızdaki erdeme ulaşmada ve bireysel benliğimizin kurtuluşu da sevgiye ulaşmadadır. Bu sonuncusu, Buda'nın "ortadan kalkma" (bencilliğin ortadan kalkması) olarak tanımladığı "bodhi"ye ya da gerçek uyanışa ulaşmadır; içimizdeki sonsuz coşkunun, sevginin ışığında açığa çıkmadığı (Tagore, 2000:70). Bizim inanışımızdaki ifadesiyle, "O'ndan geldik, O'na döneceğiz" düsturunun sırrına erebilmektir. Tarih, varoluşsal gayenin arayışına giren pek çok büyük düşünce adamının "kişisel menkibelerini" kaydetmiştir. Gazali, Mevlana, Akşemseddin, İbrahim Ethem, vb. gibi isimler, herkesin bildiği örnek şahsiyetlerdir. Aziz Mahmut Hüdai, kozmik benliğe ulaşmanın yolunu Bursa sokaklarında sırmalı kaftanıyla ciğer satarak arıyordu.

Tasavvufun amacı, kısaca, kalbin Allah dışındaki varlıklardan boşaltılması, kalbe sadece Allah'ın yerleştirilmesi ve benliğin öncelikle içgüdüsel istekler olmak üzere maddi dünyadan arındırılmasıdır. Anadolu'ya Türkmen göçlerinin yoğun olarak yaşandığı 11-13. yüzyıllar arasında, gerek yerleşik hayatı, şehirleşmeyi teşvik eden sonradan Mevleviliğe dönüşecek olan Sühreverdilik ve Kübrevilik gibi tarikatlar; gerekse göçebe Türkmenler arasında Anadolu'nun şartlarına uygun bir halk tasavvufunu işleyen, daha sade ve içerlek bir hayat tarzının temsilcisi olan abdal, baba veya dede ünvanını taşıyan dervişler (Horasan Erenleri) (Ocak, 1996:62 vd.) Anadolu'da insanların kozmik bütünlükte bir anlam bulabilecekleri yeni bir dünyayı inşa etmeye çalışmışlardır.

İnşa edilmeye çalışılan bu yeni dünya türlü zorluklarla doluydu. Bir taraftan Moğol katliamlarından kaçılıyor, bir yandan Bizans ve diğer unsurlarla mücadele ediliyordu. En önemlisi de yeni bir coğrafyada, yeni bir hayat tarzıyla tutunmaya çalışılıyordu. Hacı Bayram Veli'nin özgün deyişiyse, "*Nâgehan bir şara vardım/Ol şarı yapılır buldum/ Ben dahi yapılır oldum/ Taş ile toprağ arasında*".

Fütüvvet anlayışı, ister eski Arap toplumunda bireysel yararlık içeren kahramanca ve cömertçe davranışlara atfedilsin, ister Türk toplumunun geleneksel "yiğitlik" anlayışına atfedilsin (Sarıkaya, 2002: 33 vd.), Anadolu'ya gelen Türkmenlerin hayat tarzına uygun düşmüş ve hem yeni coğrafyada hem de yeni bir dinde tutunmayı kolaylaştırmıştı. Dolayısıyla yerleşik hayata geçmede özellikle esnaf arasında bir örgütlenme biçimi olarak benimsenmiş ve "ahilik" olarak ortaya çıkmıştı.

Ahilik, Fütüvvet anlayışının Anadolu'daki görünümü olarak, diğergâmlığı öne çıkartarak özellikle ekonomiyi elinde bulunduran grubu, cömertlik, ahlaklılık, misafirperverlik vb. gibi erdemler etrafında

birleştirmiştir. Temelde Kur'an'a ve Hz. Peygamber'in sünnetine dayandırılan prensipleriyle İslami anlayışa doğrudan bağlı olan Ahilik, tasavvufta önemli bir yeri olan "uhuvvet"i hatırlatması nedeniyle kolayca yayılmış ve kabul görmüştür. Bu durum, Divan-ı Lügati't-Türk'te yer alan "akı" kelimesinin "cömert, yardımsever ve eli açık" anlamlarına da işaret etmektedir. Ahilik nizamnamelerine "fütüvvetname" denmesi de ahilik-fütüvvet ilişkisini ortaya koymaktadır (Erkal ve diğerleri, 1997: 26; Kazıcı, 1988: 540-541).

Anadolu'nun Türkleşme sürecinde, karşılaşılan zorlukların tasavvuftan hareketle üstesinden gelinmesi ve hayata karşı pratikler geliştirilmesi, Toynbee'nin "uygarlık tezi" ile açıklanabilir. Toynbee, uygarlıkların gelişmesinde rol oynayan temel etkenin bir toplumun karşılaştığı sorunlara verdiği cevap, başka bir deyişle ortaya çıkan sorunla (meydan okuma) ona verilen karşılık arasındaki diyalektik ilişki olduğunu savunmaktadır. Ona göre, büyük medeniyetler, insan toplumlarının aşırı zorluklarla karşılaştıklarında, bu zorlukları yenmek için toplumun geliştirdiği pratiklerden doğmuştur. Örneğin Mısır Medeniyeti, Büyük Sahra'dan göç eden insanların Nil deltasını ıslahı neticesinde; Osmanlı Medeniyeti, Bizans'la mücadele neticesinde ortaya çıkmıştır. Buna karşın rahat coğrafyalarda yaşayan insanlar medeniyet geliştirememiştir (Doğan, 2000: 337-338).

Günümüz Türk toplumu da yaşadığımız coğrafya itibariyle çeşitli zorlukların merkezinde yer almaktadır. Küresel güçlerin dünyayı yeniden yapılandırma süreçlerinde kendini konumlandırabileceği zemini sürekli kaymakta olan toplumumuzun, Osmanlı'nın çöküş dönemlerinden beri süregelen ve biriken kimlik problemi, en önemli açmazı olarak gözükmektedir. Bir kesim tarafından en önemli çıkış yolu olarak benimsenen AB projesi, bir diğer kesim tarafından Halduncu bir yaklaşımla, "yenilenlerin yenenlerle benzeşmesi" olarak nitelendirilerek bir yok oluş süreci olarak görölmektedir.

Eric Hoffer, Batı etkisiyle, çeşitli yollarla, Batı dışı toplumların geleneksel yaşam tarzının çökertildiğini, bireyin ait olduğu dünyadan koparılarak kimsesiz ve çıplak bir halde soğuk bir dünyaya bırakıldığını ifade ederek yukardaki zemin kaymasına işaret etmektedir. Ona göre, 18. yüzyıldaki Batı modernleşmesi aynı sonuca yol açmıştı. Fakat Amerika'nın keşfiyle yeni bir yerleşim alanı ortaya çıkması, yeni piyasa şartlarının zengin olma imkanları sunması, sömürgelerden elde edilen zenginlikler, insanlara kendini gerçekleştirebileceği yeni metotlar sunabilmekteydi. Oysa bugün Batı dışı toplumların bu imkanlardan yoksun olduğu, zemini kayan toplumların kendini gerçekleştirebileceği

yeni bir mekan bulamadıkları yaşadığımız dünyada apaçık bir gerçekliktir. Hoffer, Asya'daki Batı karşıtlığını "Asya'nın onur arayışı" olarak ifade etmektedir (Hoffer, 2000).

Yaşadığımız toplumda insanın kendini anlamlandırabilmek açasından yüksek bir inanca olan ihtiyacı yadsınamaz. İnsanlık tarihinde herhangi bir dine inanmayan insanlar bulunmakla birlikte, dini olmayan bir toplum bilinmemektedir. Dinler tarihçisi M. Eliade de ilk insanın "dindar adam" olduğunu ve anlamlı bir dünyanın ancak "kutsalın keşfi" ile mümkün olabileceğini ifade etmektedir. Bu bağlamda dinin toplum üzerindeki temel fonksiyonu "zihniyet kazandırma" veya "yeni bir dünya kurma vizyonu sağlaması"dır (Keskin, 2004).

. Tapper'e göre ise, dinin iki temel sosyal görevi vardır: Bunlardan ilki, hayata duygusal anlam katan bir etik anlayışı, ölümden sonra selamete ulaşma ve bir yaşam beklentisi gibi kişisel işlevleri; ikincisi ise toplumsal dayanışmayı sağlayan kültürel norm ve değerlerin kaynağını oluşturan kamusal görevidir. Batı toplumlarında tanık olduğumuz büyük çaplı davranış bozuklukları, şahsiyet yarılmaları ve çoğu kez Zen, Yoga, Tantra, Hare Krishna, Satanian ve Ananda Müritleri türü "culturati" diye bilinen toplumsal sapmalar aslında dinin psikolojik ve kamusal anlamdaki görevlerini yitirmesinden kaynaklanmaktadır (Türkdoğan, 2002:717).

Günümüz dünyasında seküler bir hayat tarzının yaygınlaşması, hayatın metalaşması; özellikle bizim toplumumuzda dindarlığın belli kesimlerce küçümsenmesi, iki temel sorun alanı oluşturmaktadır. Bunlardan biri, Türkdoğan'ın da zikrettiği gibi, insanın yabancılaşması, diğeri de toplumsal hayatı yönlendiren etik değerlerin ve normatif kuralların geçerliliğini yitirmesidir. Bu noktadan hareketle, dinin uygulanmasında da toplumsal özelliklerin, coğrafyanın ve benzeri özelliklerin dikkate alınarak; daha önce bir uygarlık kurma yöntemi olarak bu toplumda uygulanmış ve çok verimli ve gerçekçi neticeler alınmış fütüvvet ilkelerinin yeniden hayata geçirilmesi önem arz etmektedir.

Bugün özellikle İslam dünyasının dinî uygulamalarından kaynaklanan farklılıkların aşılması ve çatışmaların ortadan kaldırılması, yüksek bir din algılamasının yöntemi olan tasavvufun insan tasavvurunun, bir etik değer olarak yaygınlaştırılmasıyla mümkündür. "Yaratılmışı severiz, Yaradan'dan ötürü". Buradaki sevgi, edilgen bir sevgi değil, belki de tasavvufun insanı getirmek istediği başlangıç noktası, yani sevgiye layık olma erdemidir.

Ahilik, ortaya çıktığı dönemin çatışan değerlerini uzlaştırmış, İslam inancıyla Türk geleneklerini kaynaştırarak orijinal bir sentez meydana getirmiştir. Bu düşüncede insan, sistemin ortasına oturtulmuş olup, her şey, onun “dünya ve ahiret mutluluğu” için düzenlenmiştir. Hiçbir şeye “eşref-i mahlukat” kabul edilen insandan daha fazla değer verilmez. Bu anlayış, ahiliğin bütün faaliyetlerine hakim olan unsurdur (Ekinci, 1990:21-22).

2. Günümüzde Bir Model Şahsiyet Olarak Ahi Kimliği

Günümüz Türk toplumu da bir çatışma ve yeniden yapılanma dönemi geçirmektedir. Bu çatışma alanları, küreselleşmenin getirdiği yeni dünya düzeninde yer almanın sıkıntıları, “medeniyetler çatışması” bağlamında konumundaki belirsizlik, köyden kente göçün getirdiği şehirleşme ve uyum meseleleri, küresel zihin manipölasyonlarının ve onların yerli uzantılarının “hayatın anlamına” yöneltmiş sürekli saldırılarıyla baş etme sorunu, modern dünyaya yeterli donanımla ve yerleşik değerlerle katılabileme sorunu, etnik, kültürel vb. şekillerde bölünmüşlük sorunu, hayatı kazanma çabasında ahlaki değerlerin yozlaşması ve benzeri hayata yaklaşımda üzerinde konsensus sağlanmış normların olmayışından kaynaklanan sorunlar şeklinde sıralanabilir. Bugün toplum, “anomi” diye adlandırabileceğimiz bir kuralsızlıkla karşı karşıyadır.

Modern dünyanın getirdiği sıkıntıları, birey bağlamında analiz etmek gerekirse, temel bazı problemler şöyle sıralanabilir. Modern dünya, cemaati, topluluğu, kişinin aidiyet duygusuyla bağlı olduğu grubu çözerek bireyi ön plana çıkartmış; bireyi “benmerkezci” bir yaklaşımla çatışan dünyanın ortasında yapayalnız bırakmıştır. Modern uygarlığın en büyük kazanımı olarak görülen bireycilik, kimilerine göre insanın kozmik bütünlükten kopması veya dünyanın büyüünün çözülmesidir (Taylor, 1995:82). İnsanlar eskiden yaptıkları her işte bir kutsallık görüyorlardı. İnsana hizmet ibadet niteliğindedeydi. Her şey “Allah rızası” diye adlandırılan bir üst ideal için yapılıyor, hiçbir iş basit veya rutin görünmüyordu. İnsanın toplumla, hatta kozmik alemle bütünleşmesini sağlayan üst ideallerin yerini bireyciliğin alması, modernizmin en önemli açmazıdır. Kader, rıza, tevekkül gibi kavramlar, yerini girişimcilik, risk gibi modernizmin kavramlarına bırakmıştır. Güven, insana değerlidir; güven risk ile ilişkili olarak anlaşılmalıdır. Bu kavram, öngörülemeyen sonuçların doğanın gizli anlamlarını (mistik) ya da ilahi iradeyi göstermesinden çok bizim kendi etkinliklerimizin veya kararlarımızın bir sonucu olarak ortaya çıkabileceği anlayışından kaynaklanmıştır. Risk,

büyük ölçüde daha önceleri “fortuna” (alinyazısı, kader) olarak düşünölen şeyin yerine geçer ve böylece kozmolojiden ayrılmış olur.

Bu bağlamda, günümüzde yeniden bir ahi tipine ihtiyaç vardır. Bunun için önce ahiliğın genel manada nasıl bir kişilik gerektirdiğini ortaya koymamız gerekiyor. Genel özellikleriyle bir “ahi kimliğı” tespit etmek gerekirse, kaynaklardan hareketle, karakteristik özelliklerini şöyle sıralayabiliriz: Cafer-i Sadık’ın Hz. Ali’den naklettiğı Hadis’te, Rasulullah’ın ümmetinin “feta”larının alametleri olarak şunları sıraladığı söylenir: Sözü doğru söylemek, ahde vefa, emaneti sahibine vermek, yalanı terk etmek, yetime acımak, isteyene vermek, ele geçeni fazlasıyla ihsan eylemek, yaptığı iyilikleri günden güne fazlaştırmak, konuğı ağırlamak. Bu alametlerin başı da “hayâ”dır. Hz. Ali, fütüvvetin şartlarını, gücü varken affetmek, öfkelenince yumuşak davranmak (hilm), düşmanlık halinde nasihat etmek, kendi ihtiyacı varken elindeki başkasına vermek şeklinde sıralamıştır.

Fütüvvet, insaf etmek, fakat insaf beklememektir. Dostların kusurlarını hoş görmek, sünnete tabi olmak, dünya ve ahirette mahlukatı kendi nefsine tercih etmektir. Fütüvvet, insan ve hayvanlardan hiç kimsenin kişiden incinmemesidir. Feta, bütün müsbet ahlaki vasıflarla donanmış olarak Rabbi’nin rızasını kazanmak için her türlü dünyevi bağdan, zevk, arzu ve hevesten uzaklaşan kimsedir. O halk içinde Hakk ile beraberdir (Sarıkaya, 2002:50 vd.).

Tasavvufta, fütüvvet kavramı ile, fedakarlık, diğerkâmlık, iyilik, yardım, insanseverlik, hoşgörü ve nefsine söz geçirme gibi ahlaki nitelikler kastedilmektedir. Fütüvvet kişinin hasmının olmaması, yani herkesle iyi geçinmesi ve herkesle barışık olması, sofrasında yemek yiyen müminle kafir arasında ayırım gözetmemesidir. Fütüvvet, fedakarlık ve merhamet demektir. Fütüvvet, bir kimsenin başkalarının hak ve menfaatlerini kendi hak ve menfaatlerinden üstün tutması, başkalarına katlanması, özür dilemeyi gerektirecek davranışlardan sakınması, kendini aşağıda, başkalarını yüksekte görmesi, olduğından başka türlü görünmemesidir. Dolayısıyla fütüvvet, güzel ahlak, terbiye ve nezaket olarak da tarif edilmiştir (Uludağ, 1996:260).

Bu özelliklerden hareketle, günümüz ahi kişisi, modernizm etkileşiminde kendisini nasıl konumlandıracaktır? Bu sorumuzun yanıtını aramak maksadıyla oluşturacağıımız model şahsiyetin ismine Ali Hoca diyeceğiz. Bu isimlendirme, “Ali’den başka feta, Zülfikâr’dan başka kılıç yoktur” ifadesine telmihen yapılmaktadır. Kaldı ki Ali Hoca, bizim gerçek hayatta da örnek aldığımız ve bizi yetiştiren bir eğitimcidir.

Ařaęıda Ali Hoca'nın řahsında gūnūmūz ahi kiřilięini sorgulamaya çalıřacaęız.

Ali Hoca, orta yařına, maiřet meřguliyetine raęmen, ariflięiyle fikir ve gūnūl talimlerinin hep Őn safındadır. Ancak bu derinlięini ve mūcadelesini hiębir zaman vitrine çıkarmaz ve tevazu ile gizler (İlbey, 2000:29 vd.). Benmerkezci yaklařımları tasvip etmez ve benmerkezcilięin getirdięi mūcadelenin hep dıřında kalmıřtır. Őrneęin bir Őzel okulun açık ekle çalıřma teklifini, Őzel okullardaki uygulamaları dikkate alarak, parasal iliřkilerin insanı kirlettięi vurgusuyla reddetmiřtir. ūnkū o, çalıřtıęı Milli Eęitim camiasında da en ũst dūzeyde verimli olmak, Őzel okula gidemeyen bizim gibi halk çocuklarının da en iyi řekilde yetiřmesini saęlamak idealini tařıyan insandır.

Ali Hoca, homo economicus değildir. Bilindięi gibi, "homo economicus", hayatı sadece ũretmek ve tūketmek fiillerinden ibaret gōren, bunun dışında hiğbir ahlaki değer yargısı taşımayan (Sezal, 1981:66), hayatın devamını temin için geliştirilen vasıtaları hayatın gagesi haline getiren insandır. Oysa Ali Hoca'ya gōre Őrneęin ev, araba, hatta yazlık ev ve diğer maddi varlıklar, hayatın sūrdūrūlmesi için birer araçtır. Bir ders kitabı nasıl dersi anlatmak için bir araç ise ve zorunluluk ise bunlar da imkanlar Őlūsūnde zorunluluktur. Ama kimse benim ders kitabım var diye Ővūnmez. Ya da ders kitabının olmaması durumunda aynı işlevi gōrecek yardımcı kitaplardan da yararlanabilirsiniz ve ders kitabınızın olmaması dersi mūfredata uygun işlemek kaydıyla sorun teşkil etmez. Ali Hoca için bunlara sahip olmakla olmamak arasında bir fark yoktur. Daha fazla kazanmak da gaye değildir. Kazanç da paylaşım aracıdır ve Ali Hoca dostlarıyla paylaşır. Kapısı, sofrası her zaman herkese açıktır.

Ali Hoca, semt pazarında dolařır ve ũrūn kalitesi dūřuk olduęu için insanların çok da raębet etmedikleri satıcılardan alıřveriř yapar ki adamın malı elinde kalmasın; evine ekmek gōtūrebilsin. Semt pazarlarına gider ama "kiřilik pazarı"na indięi vaki deęildir. Ekonomik insan, tūketim toplumunda bir yer edinmek (statū sahibi olmak) için hayatı da iři de bir "kiřilik pazarı" olarak gōrmektedir. Bu pazarda bařarı, būyūk Őlūde insanın kendini ne kadar iyi sattıęına, ne kadar iyi rol yaptıęına; dıř gōrūnūm etkililięine baęlıdır. Bir borsacının, bir satıcının, bir sekreterin, yōneticinin, profesōrūn hepsi ayrı kiřilikler gōsterse de bu kiřilikler tek bir řartı; isteniliyor olma řartını yerine getirmelidirler. Bařarı būyūk Őlūde insanın kiřilięini ne kadar iyi sattıęına dayandıęına gōre, birey kendisini hem satıcı, hem de satılacak mal olarak gōrecektir. Bōyle biri yařam veya mutlulukla deęil; yalnızca satılmaya elveriřli olmakla

ilgilenmektedir. Bu duygu eşyaların, örneğin tezgahdaki el çantasının duygusuyla karıştırılabilirdi. Çanta gibi, kişilik pazarında, insanın da modaya uygun olması gerekmektedir. İnsan modaya uygun olmak için en çok hangi kişilik türünün istendiğini bilmek zorundadır (Fromm, 1996:74-78).

Fromm'un vurguladığı kişilik, Sneyder'in "kendini ayarlama derecesi yüksek" bireyi ile, yani duruma uygun, tutarsız benlik anlayışıyla örtüşmektedir. Modern topluma en kolay uyum sağlayabilen bireyler, "kendini ayarlama" davranışını bir strateji olarak benimsemiş olanlardır. Snyder, bu kişilere, "kendini ayarlayıcılar" –self-monitors-veya "kendini ayarlama becerisi yüksek" – high self-monitors- bireyler demektedir. Bu stratejiye pek başvurmayan veya başvurma gereği duymayan kişiler ise, "kendini ayarlama becerisi düşük" –low self-monitors- bireylerdir (Bacanlı, 1997:18). Kendini ayarlayan bireylerin bilişsel olarak sordukları ve davranışsal olarak cevap verdikleri soru "bu durum benden kim olmamı istiyor ve nasıl o kişi olabilirim?" iken; kendini ayarlama becerisi düşük bireylerin stratejik sorusu "ben kimim ve bu durumda nasıl ben olabilirim?" sorusudur. Ali Hoca, hayatı boyunca ikinci soruyu sormuştur. Bu soruyu sorduğu içindir ki özel okul teklifini geri çevirmiştir. Bu soruyu sorduğu içindir ki birinci şıkkı soranların "kendini ayarlama becerisi yüksek" çevrelerinden uzak durmuştur.

Burada altı çizilmesi gereken husus, kendini ayarlama becerisi düşük olmanın kendini geliştirmekten farklı ve kişilikle ilgili bir durum olduğudur. Aksine kendini geliştirmek, bir ahi kişisinin olumlamaşı gereken en başat davranışlardan biridir. Kaldı ki ahiliğin kurumsal süreçte da varlık nedeni bu olmuştur. Ali Hoca, "hoca" kavramının içini efradını cami, ağyarını mani şekilde dolduran nadir insanlardan biridir. Günümüz için bir ahi kişilik modeli kurgularken toplumda yukarıdaki birinci soru lehine güçlü bir eğilim taşıyan değer yargılarının ikinci soru lehine dönüştürülmesinin gerekliliğini vurgulamakta fayda var. Aksi takdirde, "bukalemun tarzı" kişilik tipinin revaçta olduğu, bu tipin öncelendiği, ikincinin halk deyişiyle "enayi" yerine konuğu bir toplumda model insanın yaşaması zorlaştığı gibi modelin genele yaygınlaştırılması da söz konusu olamayacaktır.

Rousseau, "insanlar çalışmayı, aileyi ve yurttaşlık görevlerini aşan bir üslup edindikleri takdirde, moeurs* yozlaşır" der. İşlevsel yaşam bağlamının dışına çıkmak, yaşamı üretmeyen, beslemeyen zevkler

* Moeurs; davranışların, değerlerin ve inançların keşişmesi anlamına gelmektedir. Moeurs, davranış biçiminin bütünüdür, kişinin üslubudur.

peşinde koşmak, bir yozlaşmadır (Sennett, 1996:152). Oysa, insanlar olabilecekleri gibi değil de, oldukları gibi kabul edildiğinde hayat daha sosyal ve daha yaşanırlı olacaktır. Modernizmde insanlar kendi gerçekliklerini aşan bir üslup edinmeye adeta zorlanmaktadırlar. Toplumda örnek kişi ve ideallerin yokluğu, milli karakterin yozlaşmasına, topyekun yozlaşmaya, nihayetinde toplumsal anomiyeye yol açaabilecek bir durumdur. Toplumsal karakteri milli kùltürden hareketle şahsında yaşatacak; sosyalleşme yoluyla gelecek kuşaklara aktaracak örnek şahsiyetler, milletin bekasının da teminatıdır. Bu bağlamda, Ali Hoca, olduğu gibi görünür ya da görüldüğü gibidir. Okulda, çarşıda, evde, katıldığı topluluklarda, dükkanda, bağda bahçede hep Ali Hoca'dır. Doğu düşüncesinde sürekli vurgulanan Rogers'in "tutarlılık" dediği içi dışı bir olma durumunu (Bacanlı, 1997:46) yansıtır Ali Hoca. Dostlarının ironik bir şekilde "antika" diye tarif etmelerine sebep olacak "otantik davranış" geliştirir. Otantik davranış, Jourard'a göre insanı geliştiren davranıştır ve insanın uydurma görünme, oyun oynama ve planlanmış kişiler arası davranışın, yani kişinin gerçekte olmadığı gibi görünmek için kendini manipule etmesi veya bırakacağı etki için uğraşmasının zıddıdır (Bacanlı, aynı yer).

Dışsal dünüyanın yapay sembollerinden örüntülenmiş statüler yerine kozmik bütünlük içerisinde insanın kendini konumlandırabileceği içsel büyüklükler ve erdemlerin örüntülediği statüler daha sahibidir. Böyle olduğu zamandır ki sürekli bir üst maddi imkanın yoksunluğu ile acı çekmek yerine içsel büyüklüğün gönül huzuruyla hayata tebessümle bakmak mümkün olabilir. Kırk yamalı hırkası ile mescide giren dervişe toplumsal benliğini aşamayan vaizin istihza ederek "hırkanı kaça aldım" diye sorması üzerine dervişin verdiği cevap bir ruh dinginliğinin ve maddeden özgürleşmenin rahatlığını yansıtır: "Çok pahalı; dünüyayı sattım da aldım." Ali Hoca insanların kıyafetlerine, görünüşlerine statülerine önem vermez. Onun için önemli olan insanların erdemleridir. O erdemsiz statü sahiplerinin kibirli davranışları karşısında, onlarla muhatap olmayarak vakarını korur.

Ali Hoca, evrende sürekli olup biten, sürekli yinelenen, değişik formlar altında vuku bulan hadiseler zincirini nasıl değerlendirir peki? Bütün bu yapıp etmeler, bu zıtlıklar? Ona göre, bütün bu dalgalanmalar ve titreşimler, bu yükselmeler ve düşüşler, birbirine benzemeyen varlıkların düzensiz eğilip bükülmeleri olarak tanımlanamaz. Aksine onlar ritmik bir dans meydana getirir. Ritmin temelinde yatan prensip, karşıtlık değil, birliktir (Tagore, 2000:80).

Bu bölümün girişinde sıraladığımız küresel problemler karşısında Ali Hoca, ortaya konulan bilgi ve tecrübelerin ışığında hareket eder. Kurtuluşun, özgürleşmenin yerli kaynaklara eğilmede ve yerli dünya görüşünün içselleştirilmesinde olduğunu savunur.

Toparlamak gerekirse, Ali Hoca'nın şahsında ortaya konulmaya çalışılan ahi kişiliği, iç huzuruna sahip bir insandır. Kurallar, yollar, yöntemler, kanunlar, ibadetler, şarttır; insanı olgunlaştırmanın bir aracıdır fakat "bireyin toplumda yeniden doğuşunu" engellememelidir. "Her dem yeniden doğarız/ Bizden kim usanası". Ali Hoca, tasavvuf ehlinin vurguladığı "sevme sanatı"nın toplumda yerleştirilmesi için çaba harcar. Mutluluk, ancak, yukarıda zikredilen fütüvvet ehlinin vasıflarıyla vasıflanıldığında mümkündür. Çünkü ancak bu bilinç düzeyinde hiç kimse diğerini rahatsız etmez. Herkes üretir; herkes işini en iyi şekilde yapar ve en önemlisi herkes işini yapar. Barış ve mutluluk egemendir (Aresteh, 2000:116-117).

Bu özellikleriyle Ali Hoca, toplumda danışılan insandır. Ahilik kurumunun gereği olan hoca talebe, usta-çırak ilişkilerine önem verir ve bu anlamda teşkilatçıdır. Mesela öğrencilerini uzaktan takip eder; karşılaştıkları meseleleri hal yolunu gösterir. Gidecekleri yerde kendilerini geliştirebilecekleri adresleri haber verir. Birilerine emanet eder. Üzüntü ve mutluluklarını, acılarını, sevinçlerini paylaşır.

3. Sonuç Yerine: Nereye Geldik?

Bugün toplumumuzu da küresel baskı altında tutan tüketim çılgınlığı, doğal kaynakları tüketim malına dönüştüren teknoloji, seküler yaşam tarzları, aklın ve nihayet bireyin kutsanması ya da metalaştırılması gibi insanı kozmik bütünlükten, ortak beşer dokusundan uzaklaştıran her türlü anlayış toplumsal/küresel ve içsel barışı, iç huzuru tehdit eder hale gelmiştir. Batı'da aklın toplumsal hayattaki uygulamalarının sonuna gelmiş ve aklın tek başına güvenliği ve iç barışı sağlamada yeterli olmadığı anlaşılmıştır. Max Scheller, Ernst Cassirer, Erich Fromm, Julian Huxley gibi Batı'nın hümanistik geleneğine dayanan eleştirmenler güven ve mutluluğu sağlamada aklın yetersizliğinden yakınmaktadırlar. Genç neslin geleneksel başarı ölçütlerine ve fiziksel ve maddi rahatlığa duyduğu tepki, teknoloji ürünü malların gerekli, ancak mutluluk için yeterli olmadığını ortaya koymaktadır. Başka bir deyişle, güzel bir hayat için sosyal güvenlik ve daha özgürce hareket etme fırsatı, bizim AB taraftarlarının iddialarının aksine zorunlu olarak mutluluğu getirmemektedir. Batı'lı insan korku ve endişe içindedir. Çağdaş endüstri toplumu, Marx, Freud, Darwin gibi düşünürlerin tek yanlı keşiflerine

dayandırılan rekabet ilkesi anlamında sosyal ve bireysel çatışmalardan gelişmekle beraber; bugün, insanın gelişebilmesi için çatışmaların artırılması değil, çözümleninin gerekliliği üzerinde durulmaktadır. Toynbee ve diğerlerinin Hristiyanlığın ahlaki değerlerine dönüş çağırısı ise bu çözümlenme karşısında - insanın önceki durumunun farkına vardığında tekrar eski haline dönemeyeceği gerçeğinden hareketle- başarısız olmaya mahkum gözükmektedir (Aresteh, 2000:117-120).

Erich Fromm gibi bazı Batılı düşünürler ise makineleşme eğilimine karşı çıkmakta ve “robot”a karşı “olgun insan”ı (insan-ı kâmil) önermektedirler.yöntemi ise, kültürel hikmeti (bizde bunun adı tasavvuttur) bilimsel bilgi ile birleştirmektir (Aresteh, 2000:120,126).

Toplumumuzda da benzer yıkıcı etkilere maruz kalan insanlar, üstlerine bir “sır kapısı”nın aralanarak, bu kapının kendilerini ezilmişlikten, buhranlardan ve yoksunluklardan kurtarmasını bekler hale gelmiştir. Bütün televizyon kanallarında olgunluk, “erişmişlik”, ilahi adalet vb. gibi konularda hiçbir altyapısı olmayan ya da yanlış bilgilere sahip topluma “bağlamından koparılmış” bir şekilde “mucizeler” seyrettirilmektedir. Seküler, akılcı, rasyonel bir hayat anlayışıyla bir türlü barışamayan toplum, bugün geleneksel irfana dayalı sezgisiyle de bağları koparıldığından arkası önü görünmeyen ışık huzmeleri içindeki sanal bir kapıdan medet umar hale gelmiştir. Boşluktaki o kapı da olmasa kendisi boşluğa düşecek çünkü.

Sonuç olarak, düne göre daha yüksek bir mantaliteyle donanarak, dünün alim ve arif tipinin bugünün ahisi olarak ete kemiğe bürünmesi ve Ali diye görünmesi gerekmektedir.

Kaynaklar

Arasteh, A. Reza ve Sheikh, Enis A., (2000), “Sufizm: Evrensel Benliğe Giden Yol”, (Çev.) Seval Yılmaz, **Sufi Psikolojisi** içinde, (Haz.) Kemal Sayar, İnsan Yay, İst.

Arasteh, A. Reza, (2000), **Mevlana Celeleddin Rumi'nin Kişilik Çözümlemesi: Aşta ve Yaratıcılıkta Yeniden Doğuş**, (Çev.): Bekir Demirkol, İbrahim Özdemir, Kitabiyat Yayınları, Ankara.

Aşkar, Mustafa, 1998; **Nıyazî-i Mısışî ve Tasavvuf Anlayışı**, Kültür Bakanlığı Yayınları, No. 2028, Ankara.

Bacanlı, Hasan, (1997), **Sosyal İlişkilerde Benlik Kendini Ayarlamının Psikolojisi**, MEB Yay. İstanbul.

Doğan, İsmail, (2000), **Sosyoloji:Kavramlar ve Sorunlar**, Sistem Yayıncılık, 3. Baskı, İst.

Ekinci, Yusuf, (1990), Ahilik ve Meslek Eğitimi, MEB Yayınları, No:862, İstanbul.

Erkal, Mustafa E. Ve diğerleri, (1997), **Ansiklopedik Sosyoloji Sözlüğü**, Der Yayınları, İst.

Fromm Erich, (1996), **Sağlıklı Toplum**, (Çev.) Yurdanur Salman, Zeynep Tanrısever, Payel Yayınları, 3. Baskı, İstanbul.

Hoffer Eric, (2000), **Değişim Sancısı**, (çev.) İhsan Duru, Ayışığı Kitapları, İstanbul.

İlbey, Ahmet D., (2000), **Bir Hüzünkârın Tahrir Defteri**, Gümüşoba Yayınları, Kahramanmaraş.

Kazıcı, Ziya, (1988), “Ahilik” Maddesi, **İslam Ansiklopedisi, Cilt-1**, TDV. Yayımları, İstanbul.

Keskin, Mustafa, Y., 2004; “Din Ve Toplum İlişkileri Üzerine Bir Genelleme”, **Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi (IV):2**, ss. 7-24
<http://www.dinbilimleri.com/dergi/cilt4/sayi2/makale/dintoplumiliskileri.pdf> (08.10.2004).

Ocak, Ahmet Yaşar, (1996), **Babailer İsyanı**, Dergah Yayınları, 2. Baskı, İstanbul.

Sarıkaya, Mehmet S., (2002), **XIII-XVI. Asırlardaki Anadolu’da Fütüvvetnamelere Göre Dinî İnanç Motifleri**, Kültür Bakanlığı yayınları No:2800, Ankara.

Sezal, İhsan, (1981), **Sosyal Bilimlerde Temel Kavramlar**, Birlik Yayınları, Ankara

Tagore, Rabindranath, (2000), Sadhana:Yaşamın Kavranışı, (İng. Çev.): İbrahim Şener, Çiğdem Öndem, İzdüşüm Yayınları, İstanbul.

Taylor, Charles,(1995), **Modernliğin Sıkıntıları**, Çev. Uğur Canbilen, Ayrıntı Yay., İstanbul

Türkdoğan, Orhan, (2002), **Osmanlı’dan Günümüze Türk Toplum Yapısı**, Çamlıca Yayınları, İstanbul.

Uludağ, Süleyman, 1996; “Fütüvvet” Maddesi, **İslam Ansiklopedisi, Cilt-13**, TDV. Yay., İst.

Zijderveld, Anton C., 1985, **Soyut Toplum**, ev. Cevdet Cerit, Pınar Yayınları, İstanbul.

ALANYA'DA YEMENİCİLİK ZANAATI

Ali Rıza GÖNÜLLÜ*

Alanya, 1221 yılında, Anadolu Selçuklu Sultanı I. Alâeddin Keykubâd tarafından fethedilmiş ve Sultan I. Alâeddin Keykubâd, Selçuklu tahtına geçtikten sonra, ilk olarak aldığı bu yere, kendi adına izafeten, "Alâiye" ismini vermiştir. Sultan I. Alâeddin Keykubâd, memleketin her köşesinden getirdiği halkı, Alanya'ya iskan etti. Buraya zanaatkarlar ve bilginler yerleştirdi. Sultan I. Alâeddin Keykubâd, bu faaliyetlerinden sonra, kale surlarını yaptırdı¹. İbni Bibi'nin ifade ettiği gibi, "sultanın fermanı üzerine mahir yapı ustaları, çalışkan ve çevik işçiler, eli uz ressamalar"çalışmaya başladılar. Bunun neticesinde de, Alanya fetihten kısa bir müddet sonra askeri, dini ve sivil mimari eserleri ile donatılarak, Türk-İslam beldesi haline getirildi².

XII. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren, Anadolu Selçuklu Devleti siyasi ve idari bakımdan pekişmiş, Karadeniz ve Akdeniz'e çıkmıştı. Bunun sonucunda gelişen iç,dış ve transit ticaret, Anadolu şehir hayatının önem kazanmasına yol açmıştır³. Anadolu Selçuklu Devleti'nin iktisadi hayatında, Alanya'nın da özel bir yeri vardır. Çünkü, Alanya, Anadolu Selçuklu Devleti topraklarında mevcut olan yolların, geliş ve gidiş güzergahı üzerinde bulunmakta idi⁴.

* Öğretmen, Araştırmacı-Yazar, ANTALYA.

¹ Seton Lloyd-D.Storm Rice, *Alanya (Alaiyya)*, çev. Nermin Sinemoğlu, Ankara-1961, s.4

² İbni Bibi,*El Evamirü'l -Ala'iy'e Fi'l- Umuri'l- Ala'iy'e (Selçukname)*, Cilt.I çev. Mürsel Öztürk, Ankara-1996, 267. ; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul-1971, s.355.

³ Ahmet Tabakoğlu, *Türk İktisat Tarihi*, İstanbul-1998, s.82.

⁴ Mustafa Akdağ, *Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi*, Cilt.I, İstanbul-1977, s.35.

1332'de deniz yolu ile, Alanya'ya gelen ünlü seyyah İbni Batuta, burada imal edilen kerestenin İskenderiye, Dimyat ve diğer Mısır şehirlerine ihraç edildiğini belirtmektedir⁵.

XIV. Yüzyılda, Cenevizliler, Venedikliler ve Florasanlılar; Alanya ve Antalya şehirleriyle karlı alışverişte bulundular. Onlar, Antalya ve Alanya'dan baharat, keten ve şeker gibi ürünler aldılar. Yine, Pegolotti, "Pratica della Mercatura" isimli kitabında, Alanya'da kullanılan ağırlık ve ölçüleri, İtalyan ağırlık ve ölçüleri ile, mukayeseli olarak gösteren bir cetvel sunmaktadır. Böyle olmakla birlikte, Alanya'nın ekonomik hayattaki yerinin sınırlı oluşu, burasının daha XIV. Yüzyıl ortalarında önemini yitirmesine neden oldu⁶.

Alanya'nın Osmanlı Devleti zamanında sahip olduğu esnaf sayısına dair ilk izlere ise, Evliya Çelebi Seyahatnamesinde rastlamaktayız (XVII. Yüzyıl); Evliya Çelebi; Alanya'nın aşağı kalesinde yüz elli dükkanın bulunduğunu bildirir. Ayrıca, orta hisarda da dükkan ve kahvehanelerin mevcut olduğundan bahsetmektedir⁷.

1869 yılında Alanya Kazâsı'nda köyleri ile birlikte, 350 mağaza, 302 dükkan 1 hamam ve 1 kiremithane vardı⁸. 1882 yılında da Alanya Kazâsı'nda 679 dükkan ve 1 hamam bulunmakta idi⁹.

1899 yılında ise, Alanya Kazâsı'nda 417 dükkan, 1 kiremithane, 9 fırın, 53 değirmen ve 9 kahvehane, Düşenbe Nahiyesi'nde; 15 dükkan, 1 kiremithane, 1 fırın, 25 değirmen ve 2 kahvehane, Manavgat Nahiyesi'nde; 27 dükkan, 2 fırın, 21 değirmen ve 2 kahvehane mevcuttu¹⁰.

1906 yılında da, Alanya Kazâsı'nda 350 dükkan, 1 kumaş imalathanesi ve 1 hamam vardı¹¹.

1914 yılında ise, Alanya Kazâsı'nda 56 su değirmeni, 1 hamam, 1 otel, 3 han 593 mağaza ve dükkan, 7 fırın, 2 imalathane ve 9 kahvehane bulunmakta idi¹².

⁵ İbni Batuta Seyahatnamesi, haz. Mümin Çevik, Cilt.I, İstanbul-1983, s.193.

⁶ Şerafettin Turan, Türkiye-İtalya İlişkileri I (Selçuklulardan Bizans'ın sona Erişine), Ankara-2000, s.156.

⁷ Evliya Çelebi Seyahatnamesi, Cilt.IX., haz. Mümin Çevik, İstanbul-1996, s.27 v.d.

⁸ Konya Vilâyeti Sâlnâmesi, Konya-1286, s.117

⁹ Konya Vilâyeti Sâlnâmesi, Konya-1317, s.210

¹⁰ Konya Vilâyeti Sâlnâmesi, Konya-1300, s.190-191.

¹¹ Konya vilâyeti Sâlnâmesi, Konya-1322, s.168.

Bu dükkan sayılarına baktığımız zaman, Alanya Kazâsı'nda 19.Yüzyılın ikinci yarısı ile, 20 yüzyılın başında ki, esnaf sayısını aşağı-yukarı tahmin edebiliriz.

Bunun yanında, Cumhuriyetin ilk yıllarında Alanya'da; kasapçılık, sandalcılık, kahvecilik, dikicilik-yemenicilik, gemicilik, ekmekçilik, aşçılık, berberlik, balıkçılık, hamallık, mavnacılık, şekercilik, kunduracılık, mağazacılık, dülgerlik, kiracılık, hancılık, demircilik, boyacılık, kalaycılık, terzilik, kürtüncülük, kireççilik, kiremitçilik ve bakkalcılık

gibi meslekler mevcuttur¹³. Yine bu yıllarda, Alanya kasabasında bir esnaf birliği olduğunu bilmekteyiz. Esnaf birliği başkanı, esnafı alakadar eden, muhtelif mal ve hizmetlerin fiyatlarının tespit edilmesi sırasında, Alanya Belediye Meclisi toplantısına çağrılmakta ve burada onunda görüşüne başvurulmakta idi¹⁴.

Biz burada, Alanya'da; bu gün ortadan kalkmış bulunan, fakat daha önceki yıllarda yoğun şekilde icra edilen, geleneksel Türk zanaatlarından birisi olan, yemenicilik üzerinde duracağız¹⁵. Konuyu şu başlıklar altında işlemeye çalışacağız.

I-Yemeni Kelimesinin Manası.

II-Yemenici Esnafı.

III-Yemeninin İmal Edilmesi.

a-Sahtiyanın Elde Edilmesi.

b-Yemeninin Dikilmesi.

c-Yemeni Kalıpları.

d-Yemenicilikte Kullanılan Aletler.

IV. Sonuç

I-YEMENİ KELİMESİNİN MANASI

¹² *Konya Vilâyeti Sâlnâmesi*, İstanbul-1332, s.230 v.d.

¹³ Ali Rıza Gönüllü, *Osmanlı'dan Cumhuriyete Alanya (1908-1938)*, İstanbul-2003, s.88-89,(Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihi Ana Bilim Dalı Cumhuriyet Tarihi Bilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.)

¹⁴ Alanya Belediye Meclisi Karar Defteri; 303/ 7 Kasım 1928. (Alanya Belediye Meclisi Karar Defterlerinin aslı, Alanya Kültür, Sanat ve Turizm Vakfının (ALSAV)arşivindedir.)

¹⁵ Türk kültüründe ayakkabı konusu için bakınız. *Ayakkabı Kitabı*, Editör: Emine Gürsoy Naskali, İstanbul-2003.

19. Yüzyıldan itibaren dilimizde görölmeye başlayan yemeni kelimesi ile ilgili olarak, Şemseddin Sami Bey, Şöyle demektedir. 1- Esasen Yemende yapılan veya Hint'te yapılıp, Yemen yoluyla gelen el ile işlenmiş şey. Kalıpla basılıp, el ile boyanan, mendil gibi kullanılan veya kadınların başlarına baēladıkları tölbent. 2-Kısa kenarlı kırmızı veya baēka renkte kaba pabuç. Yemenici ise; Yemeni denilen az kenarlı kaba pabuçları yapan pabuççudur¹⁶.

Ancak, biz burada ayak giyeceēi olan yemeni üzerinde duracaēımızdan, bundan sonra, baē baēı olan yemeniden bahsetmeyeceēiz. Diēer bir sözlükte de yemeni hakkında Őunlar denilmektedir; Yemenden geldiēi kabul edilen, kısa kenarlı, ökçeli, kırmızı ve siyah sahtiyandan yapılan kaba ve hafif erkek ayakkabısı. Şehirlerde, daha ziyade esnaf ve tulumbacılar ve Şehirler dışında köylüler tarafından giyilmiřtir¹⁷.

Derleme Sözlüēinde de, yemeni kelimesi hakkında yukarıdakilere benzer ifadeler kullanılmaktadır; Yumuşak, yazlık bir çeşit ayakkabı.(Baēıllı-Anamas-Eēirdir-Isparta, Çivril-Denizli, Karacasu-Aydın, Alaēehir-Manisa, Balıkesir, Muallim-Kandıra-Kocaeli, Karabüzey-Araç-Kastamonu, Çankırı, Perşembe, Ünye-Ordu, Őehli-Tirebolu-Giresun, Karalar-Őiran-Gümüşhane, Çayaēzı, Yavuz, Őavřat-Artvin, Cenciēe-Erzincan, Divriēi ve köyleri, Çepni, Karaözü-Gemerek-Sivas, Yozgat, Kırık- Kızılcahamam, Kuyucu-Ankara, Elbaşı, Salkınma-Kayseri, Ermenek-Konya, Adana, Gülnar-İçel, Gölcük-Muēla, Naip-Tokat, Gaziantep, Antakya ve köyleri-Hatay)¹⁸.

Zanaat Terimleri Sözlüēinde de, yemeni, bir ayakkabı türüne verilen isim olarak geçmektedir.(Aslanlı-Kütahya, Dodurga-Bozüyük-Bilecik, Çuēa-Güdöl-Ankara)¹⁹.

Bunun yanında, yemeni kelimesi, Irak Türkmen Türkçe'sinde de, bir çeşit ayakkabı ismi olarak yařamaktadır²⁰. Bulgaristan Türkleri de, bir çeşit üstü aēık ayakkabıya yemeni demektedir²¹.

¹⁶ Şemseddin Sami, *Kâmüs-ı Türkî*, İstanbul-1989, s.1555-1556. ; Şemseddin Sami, *Temel Türkçe Sözlük*, Cilt.III, İstanbul-1985, s.1482

¹⁷ *Yeni Türk Ansiklopedisi*, Cilt.12, İstanbul-1985, s.4748.

¹⁸ *Derleme Sözlüēü*, Cilt.XI, Ankara-1979, s.4241.

¹⁹ *Zanaat Terimleri Sözlüēü*, Ankara-1976, s.209

²⁰ Hidayet Kemal Bayatlı, *Irak Türkmen Türkçesi*, Ankara-1996, s.318.

²¹ Hüseyin Dallı, *Kuzeydoēu Bulgaristan Türk Ağzları*, Ankara- (1976?), s.192.

Memleketimizde, “yemeni akmak” diye bir deyimde grlmektedir. Bu deyimın kökeni ise; delikanlının babasına evlenmek istediğini, yemeni akmak eylemi ile anlatmasıdır. (Ilıcaksu-Domaniç-Kütahya)²².

Alanya halkı da, yurdumuzun diğer yörelerinde olduğu gibi yemeniyi, bir ayak giyeceği olarak tanımlamaktadır²³.

II-YEMENİCİ ESNAFI

Tarihten bu gne Alanya'nın sosyal, ekonomik ve kültürel hayatında ahilik kültürünün

izlerinin var olduğunu tespit etmekteyiz²⁴. Yemenicilik zanaatı da, ahilik geleneğinden feyiz olan mesleklerden birisidir. Piri zanaatlardan birisi olan yemenicilerin piri de, Piri Paktır. Alanya halkı arasında, piri zanaat sahibi olmalarından dolayı, yemenici esnafının kazandığı paranın bereketli olduğuna dair bir telakki vardır. Bunun için, “yemeniciler zanaatlarını icra ettikleri sürece para kazanmıştır” diye söylenir. Ancak, yemeniciliğin piri olmasına karşı, aynı mesleğin türevlerinden birisi olan kunduracılığın piri bulunmamaktadır²⁵. Alanya arşısında geleneksel zanaatları yürüten esnaflar gibi, yemenici esnafı da, sabah namazından sonra dükkanlarını açarlar, ikinci namazından sonrada kapatırlardı.

Yine, yemenici esnafı yanlarına, kendi oğulları ile akraba ve tanıdıklarının çocuklarını çırak olarak almışlar ve bunları yetiştirmişlerdir. Böylece, Alanya'da yemenicilik zanaatı, bir aile mesleği halinde devam etmiřtir²⁶.

Alanya'da, geçmiş yıllarda Yemenici esnafı, iskele caddesinde, bu gün tapu dairesinin bulunduğu yerden, Fevziler camisine doğru giden yolun iki tarafında bulunuyordu. Yine iskele caddesinden arşı karakoluna inen yolda ve Yeni arşıda da Arap Mehmet'in lokantasının çevresinde idi²⁷.

1960-1965 yılları arasında Alanya'da yemenicilik zanaatı ortadan kalkmıştır. Yemeniciliğin ortadan kalkmasına sebep olan unsurlar

²² *Türkiye Halk Ağzından Söz Derleme Dergisi*, Cilt.3/L-Z, İstanbul-1947, s.1513.

²³ Kaynak şahıs; Mustafa şenli, Alanya-1931 doğ. Tüccar.

²⁴ Ali Rıza Gönüllü, *Alanya'da Ahilik Kültürünün İzleri*, 2. Antalya Yöresi El Sanatları Sempozyumu Bildirileri (10 Ekim 2001-Antalya), Antalya-2001, s.50.

²⁵ Kaynak şahıs: Namık Yönet, Alanya-1936 doğ. Kunduracı.

²⁶ Kaynak şahıs. Ali İnal, Alanya-1935 doğ. Serbest.

²⁷ Kaynak şahıs: Namık Yönet, Alanya-1936 doğ. Kunduracı

arasında; eskimiş otomobil lastiklerinin, gön yerine kullanılması, derinin makine ile dikilmesi, petrol ürünü lastik ayakkabıların kullanılmaya başlanması ve kundura sanayinin gelişmesi başta gelmektedir²⁸.

III-YEMENİNİN İMAL EDİLMESİ

Yemeninin ana maddesi olan sahtiyanın elde edilmesi ile, yemeninin dikilmesini bu kısımda anlatacağız:

a-Sahtiyanın Elde Edilmesi:

Kıllı keçi derisi, kuyu gibi bir kireçlikte 7-10 gün süre ile ıslatılır. Deri burada iyice

yumuşadığında çıkarılır. Derinin dış kısmındaki kıllı atması için, derinin kıl olmayan kısmına, pelte kıvamında sönmemiş kireç sürülür. Kireç sürüldükten sonra, kıllı kısım dışa gelmek şartıyla, deri mendil gibi dürülür ve deri bu şekilde kireçliğe atılır. Deri, burada bir aydan fazla bir süre kalır. Daha sonra, deriyi kireçlikten çıkarırlar. Deri, buradan çıkarıldıktan sonra, dikine tahtasına takılır. Burada, derinin kıllı demir bir aletle sıyrılır. Derideki kıl tam manası ile sıyrıldıktan sonra, dere veya çaya götürülür. Bilhassa şehir merkezinde bulunan Saka deresine. Burada çakıl sepetine²⁹ on kadar deri konur. Çakıl sepetinin içinde bulunan deriler, gündüzleri iyice tekmelenir. Gece ise, çakıl sepeti dereden çıkarılmaz, ama derinin üstüne taş bastırılır. Bu işlem en aşağı on beş gün sürer. Deri iyice yumuşadıktan ve beyazlandıktan sonra, sudan çıkarılır ve eve getirilir. Burada şırahmene denilen havuz gibi bir yere dökülür. Şırahmenenin içinde, Alanya'nın köylerinden ve bilhassa Badem ağacı Köyünden getirilen sumak³⁰ ile, karıştırılmış su bulunmaktadır. Şırahmenede ki deri, iyice çiğnenir. Deri kıvama geldiğinde, buradan çıkarılır ve tuluk şeklinde dikilir. Tuluk haline getirilen derinin içine, sumak doldurulur. Bir kenarından da tuluk derinin içine, derinin uzaması gagesi ile, huni ile sıcak su verilir. Derinin suyu emmesi sağılandıktan sonra, derinin dikişli yerleri sökülür ve deri ipe asılır. Deri, bu şekilde gölgede ve güneşte kurutulur. Deri kuruduktan sonra, sumak kalmış

²⁸ Kaynak şahıs. Ali İnal, Alanya-1935 doğ. Serbest.

²⁹ Çakıl sepeti: 60-70 cm. çapında ve 50 cm yüksekliğinde kargıdan yapılmış sepet. Bu sepet bahçelerdeki çakıl vs gibi artıkları taşımaya yaradığı için bu isim verilmiştir. Kaynak şahıs: Mustafa Şenli, Alanya 1931 doğ. Tüccar.

³⁰ Bir tür ot. Alanya da" keçinin sumağa ettiğini, sumakta keçiye edermiş" sözü yaygındır. Bu söz, keçinin çok sevdiğı ot olan sumağın, daha sonra, keçinin derisinden sahtiyan elde etmekte kullanıldığını anlatır. Kaynak şahıs: Mustafa Şenli, Alanya-1931 doğ. Tüccar.

kısımları temizlenir ve deri işlenmiş olur. Kılı derinin bu hale gelmesi için, yapılan bütün çalışmalara, deri tepme denir. Daha sonra, derinin kıl dökülen kısmına, tavada kızdırılmış sıcak don yağı, keçe ile sürülür. Yine, derinin üzerinde bulunan don yağının kabası, temizleme taşları ile alınır.

Deri iyice temizlendikten sonra, aktarlardan alınan sarı, kırmızı ve siyah renk boya ile boyanır. Ancak, derinin boyandığı siyah renk, toprak siyahtır³¹. Deri, bu hale geldiği zaman, adına sahtiyen denilmektedir.

Deriyi işleyerek sahtiyen elde etmek, Alanya'nın merkezi yanında, Alanya halkının yaz mevsiminde kitleler halinde göçtüğü Türkteş ve Dere-Türbelinas yaylalarında da yaygındı.

b-Yemeninin Dikilmesi:

Alanya yemenici esnafı tarafından, iki çeşit yemeni dikilmiştir. Bunlardan birisi düz yemeni, diğeri ise tulumbacı yemenisidir. Düz yemeninin dikilişi şu şekildedir.

Muhtelif ölçülerdeki endaze isimli kalıplarla, sahtiyandan deri kesilir. Bu kesilen deriye kıyılama denir. Deri kesildikten sonra, çift iğneye mumlu iplik takılır ve dilgen ağacına kısıtılan derinin kenarı dikilir³². Derinin bu şekilde dikilmesine de "kıyğılama" denir³³. Daha sonra, derinin astarı dikilir. Aynı zamanda, derinin açık kalan kısımlarına deri parçaları, çirişle yapıştırılır. Yüz dikişi tamamlanmış olan deri, bir gün bekletilir. Daha sonra mayalı gön den (kösele) endaze ile, yemeninin boyuna göre, tabanı kesilir. Mayalı gön: Camız, öküz ve deve gönünün meşe palamudu ile işlenmesine denir. Mayalı gön, Alanya'ya genellikle Antalya'nın Akseki ve Konya'nın Bozkır Kazaları başta olmak üzere diğere şehirlerden getirilirdi. Bunun yanında, elimizde ki bir belgede, 1914 yılında Alanya'ya, dışarıdan 60 balya gön getirildiği belirtilmektedir³⁴. Bal mumuna batırılmış kalın mumlu iplikle, gön ile deri yüzü birbirine dikilir³⁵. Kundurada ise gön, deriye tahta çivi ile çakılmaktadır³⁶.

³¹ Kaynak şahıs:Namık Yönet, Alanya-1936 doğ. Kunduracı.

³² Kaynak şahıs: Ali İnal, Alanya-1935 doğ. Serbest.

³³ Mehmet Nuri Gönüllü'nün özel notlarından alınmıştır.

³⁴ *Konya Vilâyeti Sâlnâmesi*, İstanbul-1332, s.509.

³⁵ Kaynak şahıs: Ali İnal, Alanya-1935 doğ. Serbest.

³⁶ Kaynak şahıs. Namık Yönet, Alanya, 1936 doğ. Kunduracı.

Gönün dikilmesinden sonra, derisi ve gönü ters dikilmiş olan yemeni, ağaç ile çevrilir ve düzgün hale getirilir. Ancak, bu biraz zahmetli bir iştir. Yemeni çevrildikten sonra, içine muşta ile kalıp çakılır. Yemeni kalıpta iken, yemeninin kenarları kelpeten ile çekiltiler düzeltilir. Yemeni kuruyunca ökçesine gön çakılır ve yemeni kalıptan çıkarılır. Giymeye hazır hale gelmiş olan yemeniler, iple duvara asılır ve sergilenir. Ayrıca, yemeninin ökçesinin çabuk erimemesi için, istenildiği takdirde, demirciler tarafından, buraya nalça çakılırdı.

Yemenicilerin, sağında ve solunda bir miktar uzantılı olarak diktikleri yemenilere de, tulumbacı yemenisi denilmektedir.

Düz yemeni, genellikle maddi durumu yetersiz insanları ile köylüler tarafından kullanılmıştır. Tulumbacı yemenisi ise, şehirli insanlar ile, külhanbeyi-kabadayı olarak tanınan kişiler tarafından giyilmiştir.

Alanya'da dikilen yemeniler, çevre köy, yayla ve kasabalardan gelen insanlara satıldığı gibi, bazı yemenicilerde buralara gidip sergi açarak, satış yapmıřlardır³⁷. Köy, yayla ve kasabalara giden yemenici esnafı, buralarda yemeniyi para karşılığı verdikleri gibi, tere yağ, peynir, çökelek gibi ürünler ile de takas ederlerdi³⁸.

Yemenici esnafı, yemeni yanında, bilhassa köylü kadınlar tarafından tüketilen sarı çizmede dikmiřlerdir³⁹. Yemenicilerin diktide sarı çizmeye; Alanya halkı, sarı edik demektedir⁴⁰. Ayrıca, Yemenicilerin diktide sarı çizme (edik), Alanya Yörükleri ile tahtacılar tarafından da aranan ayak giyeceklerindendi⁴¹.

c- Yemeni Kalıpları

Yemeniciler, yemeni dikmek için, değişik ebatlarda kalıplar kullanmışlardır. Bu kalıplar, şahısların ayak ölçülerine göre, muhtelif isimler almıştır. şöyle ki;

³⁷ Kaynak şahıs: Ali İnal, Alanya-1935 doğ. Serbest.

³⁸ Kaynak şahıs: Mehmet Kuloğlu, Alanya-Değirmendere Köyü 1943 doğ. Çiftçi.

³⁹ Kaynak şahıs: Ali İnal, Alanya-1935 doğ. Serbest.

⁴⁰ Kaynak şahıs: Mehmet Kuloğlu, Alanya-Değirmendere 1943 doğ. Çiftçi.

⁴¹ Kaynak şahıs: Namık yönet, Alanya-1936 doğ. Kunderacı.

Yemenici esnafı, yemeni kalıplarına genel olarak, küçük ayak (32/37 numara), orta ayak (38-42) ve ulu ayak (43 ve daha yukarısı) gibi isimler vermişlerdir⁴².

Bunun yanında, yemeni kalıplarının başka bir adlandırılması da Şu şekildedir: 32/33 numara; çeke nakıs ayak, 33/34 numara; nakıs ayak, 35/36 numara; kaba nakıs ayak, 37 numara; orta nakıs ayak, 38 numara; orta ayak, 39 numara; kaba orta ayak, 40 numara; seyranas ayak, 41/42 numara; kaba seyranas ayak, 43/44 numara; ulu ayak, 45 ve daha yukarı numaralar; battal ayak⁴³.

d-Yemenicilikte Kullanılan Aletler:

Yemenici esnafı, yemeni dikerken çeşitli aletlerden faydalanmaktadır. Bunlardan en önemlilerinin isimleri aŐağıya çıkarılmıştır:

Endaze: Kağıttan yapılmış yemeni ölçüsü.

MuŐta: Yemeninin içine kalıp çakmaya yarayan alet.

TıŐ: Gönü ve sahtiyanı delen alet.

Örs: Yemeninin içine girebilen ve demirden yapılmış ayaklı alet. Yemeni bu alete geçirilerek, fazlalıkları düzeltilir, ayrıca bunun üzerinde yemeniye çivi çakılırdı.

Çekiç: Yemeninin fazlalıklarını ezen ve lüzum ettiği takdirde, çivi çakmaya yarayan uç kısmı demirden, sapı ise ağaçtan yapılmış alet

Dilgen Ağacı: Derinin dikilmesi sırasında kullanılan tahta.

Kelpeten: Yemeninin kenarlarını düzeltmeye yarayan alet.

Tilpirtisi: Gön delen sivri alet.

Peltoka: Bıçak.

Masat: Bıçağı sürtmeye yarayan alet.

İĞne: Yemeniyi diken alet.

ÇiriŐ: YapıŐtırıcı. ÇiriŐ otunun kökünün, değirmende öğütülmesi sonucu elde edilen unun, su ile karıŐtırılması sonucu elde edilir.

⁴² Kaynak Şahıs: Ali İnal, Alanya-1935 doğ. Serbest.

⁴³ HaŐim Yetkin, *Alanya -Dünden Bu Güne Alanya'da Yaşam-*, İstanbul-(2003 ?), s.135

Aktar ağacı:Gönü çevirmek için kullanılan alet⁴⁴.

IV: SONUÇ

Bir dönem Alanya esnafları içinde, önemli bir ağırlığı olan yemeniciler, bu gün Alanya özelinde ortadan kalkmışlardır. Ancak, bu zanaatın unutulmasını önlemek, Alanya'yı idare eden resmi görevliler ile, esnaf kuruluşlarının görevidir. Alanya gibi, turistik bir yörede, geleneksel Türk zanaatlarına dair eserlerinin imal edildiği ve bunların satıldığı bir mekan yapmak, unutulmuş ve unutulmaya yüz tutmuş kültür unsurlarının yok olmamasını sağlayacak, bunun yanında ülkemizi ziyaret eden yabancı konuklarında, bunları tanınmasına sebep olacaktır.

---

⁴⁴ Kaynak şahıs:Ali İnal, Alanya-1935 doğ. Serbest.

AHI Mİ ? AKI MI?

Tuncer GÜLENSOY*

“Ahi mi? Akı mı?” sorusunun cevabını vermeden önce, eski Türkçe’de (ET) ön seste bulunan b-, k-, ğ-, t- ünsüzlerinin Türkiye Türkçesindeki (TT) durumlarına göz atmak gerekecektir.

ET’de ön seste bulunan b- ünsüzü TT’nde beş farklı şekildedir:

- 1) **b- =b-** [b- devam etmiştir: **baş, beş, boş, bir... vb.**]
- 2) **b->v-** [b- ünsüzü v- olmuştur: **bir- >ver-;**]
- 3) **b->p-** [b- ünsüzü p- olmuştur : **bastırma > pastırma >;bürge > pire]**
- 4) **b->m-** [b- ünsüzü m- olmuştur: **ben> men; bin > min; bin- > min-**]
- 5) **b- = Φ** [b- ünsüzü düşmüştür. **bol-> ol-**]

ET’ de ön seste bulunan k- (ك) ünsüzü TT’de iki farklı şekildedir:

- 1) **k- = k-** [k- ünsüzü , k- olarak devam etmiştir: **kerpiç, kül, köz, köp vb.**]
- 2) **k->ğ-** [k- ünsüz ğ- olmuştur: **kemi > gemi, kiyik > geyik, köl>göl, köz > göz vb.**]

ET’de ön seste bulunan ğ- (ج) ünsüzü TT’nde üç farklı biçimdedir:

- 1) **ğ- = ğ-** [ğ- ünsüzü, ğ- olarak devam etmiştir: **ğap, ğara, ğar, ğoş-, ğuş-, ğır-, ğırğ, ğuzu vb.]**

---

* Prof. Dr., Erciyes Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Böl.,
KAYSERİ

2) **k**-> **h** [**k**- ünsüzü, **h** (**ح**) oluşmuştur: **katun** “kadın, prenses”> **hatun**; **kaçan**> **hağan** ; **kan**> **ham**... vb.]

3) **k**-> **đ** [**k**- ünsüzü, özellikle Anadolu ağızlarında **đ** - olmuştur: **kadın**>**đadın**; **kapı**>**đapı**; **karı**>**đarı**; **kuş**>**đuř** ... vb.]

ET’de ön seste **k**- ile başlayan bazı Türkçe sözcükler Arapçaya da Farsçaya geçerken **h**-’ya dönüşmüşlerdir:

1) Tü. **koç** “erkek”~ **koca** “kadının eşi; yaşlı kişi”

> Fars. Hoca [**خواجه**] **h**’ace. Buradaki *elif*, ziyade olup *vav*’ dan sonra konulmuştur. Bu ziyade elif atıldığı ve **k**-> **h** - olduğu belirtildiğinde sözcüğün **koca**> **h oca** olduğu görülür.]

2) Tü. **katun** [**كاتون**] “kadın; prenses; kağanın eşi” > Ar., Fars. hatun

Arap harfleriyle yazılan Türkçe sözleri **elif** (a), **vav** (u,o) , **ye** (i,ı) ünlüleri Türkçede kısa; Arapça ve Farsçada uzun okunur. Yani, Tü. **katun** [kısa], Arapça ve Farsça : hatün [uzun] olarak okunur.

3) Moğolca: **kaçan**> Ar., Fars. **hağan** [**خاندان**] ön seste görülen **k**->**h** - değişimi ET bir sözcük olan **ağı** (DLT. **اھی**) > Ar. **اھی** **ahi** sözcüğünde de görülür.

ET’deki bazı Türkçe sözlerin Arapça ya da Farsçaya geçerken değişime uğradıkları bilinmektedir. Bu tür değişime uğrayan sözcüklerden biriside **ağı** “cömert, eli açık” (DLT) sözcüğü olup, Arapçaya **ahi** olarak geçmiştir.

Bu da gösteriyor ki *Ahi Evran*, *Ahilik* gibi sözcüklerde yaşayan sözcüğün kökeni **ağı**, **ağılığ olup**, Türkçedir.

BURSA'DA MESLEKLER VE İŞ KOLLARI

Necla GÜNAY*

Meslekler şehrin ekonomik ve sosyal potansiyelini ortaya çıkarması bakımından önemlidir.

Bursa'da yürütülen iş kolları ve meslekleri, Bursa Şer'iyeye sicili kayıtlarında yer alan alacak-verecek davalarından öğreniyoruz. Bursa mahallelerinin bir kısmının adı da bu konuda bize önemli ipuçları vermektedir. Şöyleki, Atpazarı (1). Balıkpazarı (2). Bâzâr-ı Milh (Tuzpazarı) ve Debbağlar gibi bir ticaret malının pazarlandığı yer ile aynı işi yapan esnafın oturduğu yer adları (Yeni Bezzaz, Nalbantzade, Veled-i Harir vb.). Bunların yanısıra mesleklerine göre isimlendirilen kişi adları da bize yapılan meslekleri belirleyebilme imkanı tanımaktadır (3).

Diğer bazı büyük şehirlerde olduğu gibi Bursa'da da Bedesten şehrin merkezini oluşturmaktaydı ve buraya açılan her sokakta değişik esnafa ait dükkanlar yer almaktaydı. Her sokak oraya yerleşen meslek grubunun ismi ile anılmaktaydı: Yorgancılar, Arakıyeciler, Bakırcılar, Köfüncüler, Terekeçiler, Lüleciler çarşısı (4). Aynı şekilde çıkırıkçı esnafı Okçular Çarşısına açılan çıkırıkçılar sokağında üretim ve satış yapmaktaydı.(5). Bazı meslekler özelliğinden dolayı şehrin varoşlarında icra edilmekteydi. Örneğin, Debbağhaneler şehre koku yayılmaması için Yeni Kaplıca'nın Kuzey Doğu'sunda yer almaktaydı (6). Bazan da evlerin bir bölümü Kârhane denilen imalat atölyeleri şeklinde düzenlenmekteydi (7).

Bursa'da en çok rağbet edilen iş kolu hiç şüphesiz ticaret idi. Bunun en önemli sebebi Tebriz'den başlayan İpek Yolu'nun Bursa'da sona ermesi idi. Bursa aynı zamanda Mudanya Limanı ile Avrupa'ya açılan bir kapı durumundaydı. İran'dan gelen ipeğin zorunlu deposu idi (8). Bursa yalnız İran ipeği için bir pazar olmakla kalmıyor, aynı

---

* Okutman, Gazi Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü, ANKARA.
ngunay@gazi.edu.tr

zamanda Şark için Avrupa yünlülerinin bir antreposu mevkiinde bulunuyordu. Anadolu ve İran'a bu yünlüler Bursa'dan yayılıyordu (9). Bursa'nın Mısır'dan getirilen kahve ticaretinden de yıllık 30.000 akçe gelir elde ettiği anlaşılmaktadır. Mısır'dan Bursa'ya kahve getiren bir yeniçeri Mahmut Paşa Hanı'nda vefat etmişti. Geriye biraz parası ve 7 - 8 bin vukiyye kahvesi kalmıştı. Para ve malların hancı tarafından zimmetine geçirildiği anlaşılınca kadiya hitaben gönderilen bir fermanla malların ve paranın tesbit edilerek Ahmed adlı mübaşire teslim edilmesi emredilmişti (10)

Hindistan'dan gelen baharat, kumaş ve boya tüccarlar için önemli malzemelerdi. Özellikle mutfağın yanısıra ilaçların imalinde de kullanılan (karanfil, zencefil, tarçın, snameki vb.) baharatın ticareti çok yaygındı (11). Halayıkçı denilen kişiler esir ticareti ile uğraşmakta idi. Sicillerde esirleri satan kişilere Nahhas denilmekte idi(12). Bunlar satıştan tellallık adı altında bir ücret alırdı. Tellalların satış sıralarını tayin eden bir kethuda vardı (13).

Nahhaslar ellerindeki esirleri ancak tellallar vasıtası ile pazarlayabiliyorlardı. Esir ticaretine konu olan köle ve cariyeler Rus, Gürcü, Afrikalı ve Habeşli olup çoğunluğu Ruslar teşkil etmekteydi (14). Őarkıcı ya da rakkase olan kölelerin değerleri diğerlerine göre daha fazla idi (15).

Bursa dış ticaretin yanısıra iç ticarete de önemli bir merkezdi. Bursa'da üretilen kumaş, deri gibi sanai ürünler ile arpa, buğday gibi zirai ürünler başta İstanbul olmak üzere Anadolu'nun muhtelif bölgelerine satılmaktaydı (16). Fransız seyyah Thevenot her Perşembe günü Bursa'dan İzmir'e kervan kalktığını bildirmektedir (17).

Bursa, XVIII. Yüzyılın sonuna kadar imparatorluğun en zengin tüccar ve ipek üreticilerinin yaşadığı şehirdi (18). 1502'de Kanunnâme-i Ihtisab-ı Bursa'da şehirdeki ipekli dokumacılık tüm ayrıntılarıyla ele alınmış ve uyulması gereken kurallar belirlenmiştir.(19). Kanunnâme'den anlaşıldığına göre"kemha", "atlas-kutnu", "kadife", "tafta" Bursa'da üretilen kumaşların başlıcaları idi. Aynı ihtisab kanununa göre, kadife imali ile uğraşanlar kadifeciler, sabbâglar (boyacılar) ve hâmcılar olarak muhtelif san'at gruplarına ayrılmışlardı. Kadifeciler, piyasa için imalâtı idare eden tüccarlardı. Hâmcılar, ipek mizanından ipeği alıp dokuyan zümre idi. Kadifeciler, bu dokunan ipeği onlardan alır ve sabbaglara vererek istedikleri şekilde boyatırdı (20). Kadifeden başka ikinci çeşit kumaş olan kemhanın (yüzü düz, dokuyuştan desenli ağır ipekli); dolabî, tab-dihi, yek-renk ve gülistani olarak adlandırılan çeşitleri vardı. Diğer

bir kumaş t¼r¼ olan taftanın vale, mugrak vale, musannaf vale, ifte tafta, d¼hezari tafta, yekta tafta gibi eşitleri vardı (21). 1484 tarihli bir sicil kaydında yer alan ‘‘Hoca Sinan adlı bir kişinin k¼lesi Sloven asıllı dokuyucu Őirmerd’i on g¼listani kemha dokumak Şartı ile azad etme konusunda anlaşmışlardır, Şimdi bu dokumalar t¼m¼ ile yapıp bitirmiş olduğundan h¼r oldu’’ Şeklindeki bilgi bize kumaş dokumacılığının ¼nemi hakkında bilgi vermektedir (22).

1485 tarihli sicil kaydından iki kadife tezgahının 6000 akçe değerinde olduğu g¼r¼lmektedir(23) 1501’de Bursa’da 1000 kadar ipekli dokuma tezgahı tesbit edilmiştir (24). 1586 yılında ise ham ipek kıtlığı y¼z¼nden tezgah sayısı 483’e d¼řm¼řt¼r (25).

Bursa’da pamuklu, y¼nl¼ ve diğer dokumalar da yapılmaktaydı. Bunlardan kalın pamuk ipliğinden yapılan bogası (26) ve tek kat y¼n ipliğinden de kumaş uka (27) en ¼nemlileri idi. Genel olarak –Bezzaz- olarak adlandırılan bu kumaş dokuyucuları Şehir kethudası tarafından deftere kaydolunan Dellallar aracılığı ile işlerini yapmaktaydılar (28).

Halı ve kilim dokumacılığı ¼nemli bir paya sahip olmamakla beraber 18. y¼zyılda Bursa’da ¼nleri İzmir’in yabancı t¼ccarlarına kadar giden birkaç halı dokumacısı olduğu anlaşılmaktadır (29). Bursa y¼resinde 11 çeşit çuval dokuması vardır. Harar denilen b¼y¼k kıldan dokunmuş çuvalları dokuyanlar ayrı bir mesleki z¼mreyi oluştururlardı. Heybe, kese, çorap ta bu işi yapan meslek erbabının diğer ¼r¼nleridir (30). ¼te yandan keçi kılından at ¼rt¼s¼ ve yem torbası yapılmaktaydı (31). İpekçilik ve dokumacılığın gelişmiş olmasının doğal bir sonucu olarak boyacılıkta gelişmiştir. Boyacılar Bursa’da ¼retilen ipek ve kumaşların yanısıra İran’dan gelen kumaşları da boyuyorlardı. Bu kumaşlar boyandıktan sonra tekrar İran’a g¼nderiliyordu (32). Futacılık boyacılık mesleğinin yan kollarından birisi idi (33) Bursa’da dokumacılığın gelişmiş olması nedeniyle dokumacıların aynı zamanda ¼đretici g¼revini ¼stlendikleride anlaşılmaktadır. 1515-16’da Tokat’tan gelen birisi taftacılık mesleğini ¼đrenmek ¼zere buralı bir dokumacıya hizmet etmiştir. 1574-75’te vale, yani ince ipekli kumaş dokumayı ¼đrenmek ¼zere bir genç kızın bir kadına teslim edildiği g¼r¼lmektedir (34).

İpek ve dokunmuş kumaşların pazarlanması ¼nemli, aynı zamanda değerli bir iş kolu idi. Bug¼n simsar ya da komisyoncu olarak nitelendirebileceğimiz bu meslek erbabı ‘‘Dellallar’’ olarak adlandırılmaktaydı ki bunlar g¼revlerine beratla tayin ediliyorlardı. T¼ccar ile m¼řteri arasında bir aracı konumunda olan dellallara hem alıcı hem de satıcı ‘‘Dellaliye’’ adı verilen bir vergi ¼demek zorundaydı.

Dellallar kendi aralarında örgütlü idi ve yine beratla tayin edilen “Dellalbaş”na bağlı idi. Hanlardaki Dellalbaşlar merkezden tayin edilen Dellallar kethudası’na karşı sorumlu idi (35).

Bursa’ya satılmak üzere gelen tüm mallar, doğruca ilgili han ve kapanlara indiriliyor, burada bulunan keyyal veya kantarcı denilen bir memur tarafından tartılarak esnafa satılıyordu. XVI. Asırda Şehirde, mizan-ı harir, kantar ve dengin, meyve kapanı ve galle kapanı olmak üzere dört ayrı kantar ve terazi vardı. XVII. Asırda bunlardan arpa ve buğday keyyalliğine, bir başka deyişle galle kapanı kantarcılığına tayin olan biri beratla kantarcı olmuŐtu (36).

Hanlarda satılan kumaŐları ölçen ve yine beratla atanan “ArŐuncu” vardı (37). SırmakeŐlik ve kumaş ölçücülüğü bu alandaki diğer iş kollarından idi (38). Hatta kumaş ölçücülüğünün 1478’de iltizama verilerek devlete ait gelir olarak değerlendirildiğini gormekteyiz (39).

Sicil kayıtlarından Şehirde kuyumculuğun da gelişmiş olduğu anlaşılmaktadır (40). Yine gümüş tellerin iŐlenmesi diğer bir iş koludur (41). Bursa’da debbağlıkta önemli bir iş sahası idi. Deri, kasapların ürettikleri gönlerden tabakçılar tarafından iŐlenerek elde ediliyordu. Deri işleri ile uğraşan esnafı da ayakkabı çeŐitlerini yapanlar ve hayvan mutabiyesi dikenler diye iki kola ayırmak gerekirdi. Bunlar da kendi kolları içinde, mutabiyenin ya da ayakkabıların türlerine göre gruplara ayrılabiliyorlardı (42). Hatta bazı lüks malların yapımında da kullanılıyordu. Mesela deri ve gümüş süslemeciliği ile elde edilen at teÇizatı önemli bir ticari üründü. Ata binmesine izin verilmeyen gayr-ı müslimlerin yanısıra Rus ve Fransız sarayları için de bu ürünler çok cazipti. Bu da debbağların zenginleŐmesine yol açmakta idi (43).

Yediyıldız’ın sicil kayıtlarına dayanarak verdiği bilgilerden eskici (kunduracı), postacı ve pabuçuların ayrı meslek dalları olarak geliştiği görülmektedir (44).

Çiftçilik (45), Kalaycılık (46), Marangozluk (47), Nalbantlık (48), Ekmekçilik (49), Simitçilik (50), Attarlık (51), Takyecilik (52), Tellallık ve Berberlik (53), Kassablık, Bazarcılık, Otlakçılık, KuŐakçılık (54), Sandıkçılık (55), Hallaçlık, Yorgancılık (56) Bursa’da yapılan diğer mesleklerden bazıları idi. Bunların yanısıra bakırcılık (57) ve demircilik (58) meslekleri de geliŐmiŐti.

Demirci esnafı atölyelerinde; balta, kazma, tırpan, kürek, nal, mıh gibi daha ziyade çiftçileri ilgilendiren avadanlıkları ve bıçak, kama v.b. kesici aletleri ve silah olarak kullanılan Şeyleri yapmakta idiler. Bakırcılar

esnafı çoğunlukla kap-kacak yapımı ile uğraşıyorlardı. Her iki esnaf için de ayrı ayrı çarşılar vardı (59). Bunların yanısıra gezgin kalaycı ve ibrikçiler vardı (60). XVII. Yüzyılda Bursa'yı ziyaret eden Evliya Çelebi, Kuyumcular'ın Bedestenin dört bir etrafında yer aldığını anlattıktan sonra Gazazlar, Kavukçular, Takkeçiler, İpekçiler, Bezzazlar, Hallaclar Çarşıları'ndan söz eder. Bursa'nın yiyecek ve içecek satıcılarının hepsinin müslüman olduğunu özellikle vurgulamakta ve bakkallar çarşısının temizliğini anlatmaktadır. Evliya Çelebi, Hoşafçılar esnafının sadece bu şehre mahsus olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca bozahanelerin çokluğundan (ki 90 tane bozahane olduğunu söylüyor) söz etmektedir. (61).

Sicil kayıtlarında'da Bozahaneler ile ilgili çok sayıda kayıt olduğu görülmektedir. Mesela, böyle bir kayıta Atpazarı Bozahanesi'nde bir kişinin yaralanması konu edilmektedir (62). Başka bir kayıta da bazı Bozahane'lerin kira bedelleri vardır (63).

Evliya Çelebi'inin vurguladığı diğer bir husus ta Bursa sanatları ile ilgilidir ki Kırkkalem peştemalları, fitil ibrişimi ve çatma nakışlı kadife yastığı ve başlığını över (64). Evliya Çelebi'nin bahsettiği yastıkçılar mesleklerini Yastıkçılar Çarşısı'nda yapmaktaydı (65).

Bursa medresesine atanan müderrisler aynı zamanda hattat, şair, tabib yada sahafılık gibi mesleklerden birine mensuptu (66). Yıldırım Beyazid döneminde Bursa Kadılığı'na tayin edilen Molla Fevzi, kadı olmadan önce müderrislik yaptığı dönemde kazzaz dükkanı açmıştır (67). Ulucamii imamlığı yapan Uftade Hazretleri'de aynı zamanda kazzazdır (68).

Bursa'da imamlar bu görevlerinin yanı sıra, mahalle mektebinin muallimliğini de yapmaktaydı (69). Y.Bâyezid devrinde güreşçiler için "Güreşçiler Tekkesi" bu meslek sahibinin barınması için tesis edilmiştir (70).

Bu mesleklerden başka Bursa'da daha çok Yahudi cemaatinin uğraştığı iş kolları vardı. Şer'iyye sicillerinden anlaşıldığına göre; avukatlık (71), emanetçilik (72), çuhacılık (73), mültezimlik (74), madencilik (75), darphanecilik (76) bunlardan bazılarıdır. Yahudi cemaatinin rağbet ettiği diğer meslekler bankerlik ve sağlıkla ilgili olanlardı. Buna göre tabiblik, dişçilik ve eczacılık Yahudiler tarafından yürütülen mesleklerdi (77).

Ayrıca Tereke defterlerinden şu mesleklerin de yapıldığı anlaşılmaktadır. Arabacı, Aşçı, Bacacı, Balcı, Çeşmeci, Destereci, Eskici,

Hancı, Kahveci, Katırcı, Kaymakçı, K fteci, Muhallebici, Nalbant, Oduncu, Peştemalci, Dolapçı, Havlucu, Kirişiçi, Samancı (78).

Bu muhtelif meslek erbabının teşkilatları hakkında fazla bilgimiz olmamakla beraber, ahilerin 15. asrın ilk yarısında hala büyük nüfuza sahip olduklarını gösteren bazı tarihi işaretler vardır. 1422 Sonbaharında saltanat m ddeisi Küçük Mustafa gelip Bursa'yı muhasaraya kasd ettiği zaman "Bursa'nın ulularını bunu işitib ilden akça devşirib yüz göre kumaş dahi alıb Ahi Ya'kub'la Ahi Kadem'i gönderdiler"(79).

Ancak esnafın Esnaf Loncaları şeklinde örgütlendiği g r lmektedir. Bunu her meslek kolunun ayrı bir kethudası bulunmasından ve ayrıca Bezzezistan ve Arasta kethudası olmasından anlıyoruz. Bu görevli beratla tayin ediliyordu (80). Pazarlardan sorumlu olan pazarcıbaşı da beratla tayin edilirken Nalbantlar ve Takyeciler kethudalarını aralarından seçerek kadıya bidirirler, kadı da bir ilamla seçilen kethuda için İstanbul'da berat isterdi (81). Zaman zaman sipahilerin esnaf kethudalığına getirildiği g r lmektedir. Mesela Kuyumcubaşı ve kassablar Kethudası sipahi idiler (82).

Gümüş sırma imalatı bir yıl içinde öğrenilecek bir sanat olduğu halde en az 4-5 sene bir ustanın yanında ıraklık yapmak kadife dokumacıları loncasının getirdiği bir kuraldı (83). İpek imalatçılarının da bağlı olduğu g c l  bir lonca vardı (84). XVII-Yüzyılda dokumacı esnaf teşkilatı altın ve sırmalı kumaşlar, hilatlık ve bayraklık kumaşlar, kadifeler ve sair kumaşlar, kumaş boyaları ve iplikiler şeklinde idi. Dokumacı esnafının bir şeyhi, bir yiğitbaşısı ve bir de ehl-i hibresi(*) vardı. Esnafın bir kefilisi olması şarttı (85). Boyacı esnafı da lonca örgütlenmesi içinde, yaptıkları boyanın niteliğine ve rengine göre bölümlere ayrılmışlardı. Loncanın başında bir Boyacılar Kethudası bulunurdu. Ayrıca her bölümün bir şeyhi olurdu (86).

XVII. Yüzyılda Gelincik arşısı'nda ticaret yapan uhacılar'ında başlarında bir şeyh olmak üzere örgütlendikleri hatta ölen ve meslekten çekilen olmadıkça başkalarına esnaf veya usta icazeti vermedikleri anlaşılmaktadır (87). XVIII. Yüzyılda başlarında "sırmakeş" ve "simkeş" ler (altın ve gümüş işleyen zanaat erbabı), ayrı loncalar halinde örgütlenmiş olarak yalnızca İstanbul, Bursa ve Selanik'te bulunmaktaydı (88).

Loncaların aynı dine mensup kişilerden oluşması gerekmiyordu. Gayr-ı Müslimler belirli mesleklerde yoğunlaşma eğilimindeydi, ama bu meslekte tekel oluşturulması çok ender gerçekleşiyordu. Terzi ve boyacı loncaları çok sayıda gayr-ı m slimi barındırırken ilingirlik ve

kuyumculuk özel olarak gayr-ı müslimlere özgü meslekler olarak görölüyordu (89).

KAYNAKÇA

Abdurrahman Kurt, Bursa Sicillerine Göre Osmanlı Alilesi (1839-1876), Bursa 1998.

Bursa Ansiklopedisi, **Bursa Kùltür ve Sanat Yay. A.Ő.** 2002, C. 1,2,3.

Bursa Şer-iyeye Sicilleri, A 100/117, A139/166

Evliya Çelebi Seyahatnamesi, Sad. Tevfik Temelkuran, Necati Aktaş, C-I-II, Üçdal NeŐ., İstanbul 1985

Halil İnalçık, "Osmanlı idare, Sosyal ve Ekonomik Tarihi ile ilgili Belgeler: Bursa Kadı sicillerinden seçmeler", **Belgeler**, X-XIV, 1980, s. 64-71

Halil İnalçık, "Bursa: XV. Asır Sanayi ve Ticaret Tarihine Dair Vesikalar", **Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi**, Eren Yay. İstanbul 1996.

Halil Sahillioğu, Onbeşinci Yüzyılın sonu ile Onaltıncı Yüzyılın Başında Bursa'da

Kölelerin Sosyal ve Ekonomik Hayattaki Yeri, **ODTÜ Gelişme Dergisi Özel Say.**, 1979-1980.

İlber Ortaylı, Osmanlı'nın Üç Başkenti, Bursa, Edirne, İstanbul.

Jean Thevenot, 1655-1656'da Türkiye, Çev. Nuray Yıldız, İstanbul 1978.

Kamil Şahin, "Bursa Medreseleri Defteri" **XIII. Türk Tarih Kongresi Bildirileri**. 4-8 Ekim 1999, C.III, K.III

Marc Alan Epstein, The Ottoman Jewish Communities and their Role in the Fifteenth and Sixteenth Centruies, (Freiburg 1980)

Mustafa Akdağ, Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi (1453-1559), C. 2, İstanbul 1995.

Necla Günay, XVI. Yüzyılda Bursa Yahudileri, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1999.

Ömer Lütfi Barkan, “Kanunname-i İhtisab-i Bursa” **Tarih Vesikaları Dergisi**, s.7, s.15-40

Suraiya Faroqi, Osmanlı’da Kentler ve Kentliler, Çev. Neyyir Kalaycıoğlu, İstanbul 1994.

Suraiya Faroqi, Osmanlı Dünyasında Üretmek, Pazarlamak, Yaşamak, Çev. Gül Çağalı Güven. Özgür TÜresay, Y.K.Y., İstanbul 2003

Şeref Eler, Bursada Eski Eserler Eski Şöhretler, 2.baskı, 1966

DİPNOTLAR

1- A 139 / 166, 22-b

2- A 139 / 166, 27-a

3- Yediyıldız, Şer’iyye Sicillerine Göre Bursa’nın Sosyo-Ekonomik Yapısı (1655-1658), Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1988,

s.8 - 10-12.

4- Bursa Ansiklopedisi, Bursa Kültür ve Sanat Yay.A.Ş 2004 C.3 s.989.

5- Bursa Ansiklopedisi, C.2, s. 449.

6- Yediyıldız, a.g.e. s.15.

7- Aynı eser, s.16.

8- Suraiya Faroqi, Osmanlı Dünyasında Üretmek, Pazarlamak, Yaşamak, Çev.Gül Çağalı Güven. Özgül TÜresay, Y.K.Y., İstanbul

2003, s.106.

9- Halil İnalçık, “Bursa : XV. Asır Sanayi ve Ticaret Tarihine Dair Vesikalar” **Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi**, Eren

Yay., İstanbul 1996, s. 211.

10- Yediyıldız, a-g-e., s.106-107.

11- İnalçık, a-g-m, s.205, Halil İnalçık,“Osmanlı İdare Sosyalve Ekonomik Tarihi ile ilgili Belgeler: Bursa Kadı Sicillerinden Seçmeler”

Belgeler X-XIV, 1980, s.85.

12- Halil Sahillioğlu, Onbeşinci Yüzyılın sonu ile Onaltıncı Yüzyılın Başında Bursa’da Kölelerin Sosyal ve Ekonomik Hayattaki Yeri,

ODTÜ Gelişme Dergisi, Özel Sayı, 1979-1980, s.73.

13- a.g.m. 85,86,109.

14- Yediyıldız, a-g-e., s.42.

15- Sahillioğlu, a.g.e., s.112.

- 16- Aynı eser, s.107.
- 17- Jean Thevenot, 1655-1656'da Türkiye Çev. Nuray Yıldız, İstanbul 1978 s.214.
- 18- İlber Ortaylı, Osmanlı'nın Üç Başkenti, Bursa, Edirne, İstanbul, s.7.
- 19- Kanunname-i İhtisab-ı Bursa için bkz. Ömer Lütfi Barkan, Tarih Vesikaları, Dergisi, s.7, s.15-40.
- 20- İnalçık, Bursa: XV. Asır..... , s.218-219.
- 21- Aynı makale, s.218.
- 22- İnalçık, Bursa Kadı Sicillerinden..... s.65.
- 23- İnalçık, Bursa Kadı..... s.84.
- 24- İnalçık, Bursa : XV. Asır, s.210.
- 25- Faroqhi, a-g-e., s.107.
- 26- İnalçık, Bursa Kadı....., s.70, Bursa Ans. C.1, s.266.
- 27- B-Ő-S. A 100/117,206 a
- 28- B-Ő.S. A 139/166 1 a.
- 29- Faroqhi, a-g-e., s.186.
- 30- Bursa Ans. C. 2, s.551.
- 31- Surayı Faroqhi, Osmanlı'da Kentler ve Kentliler, Çev. Neyyir Kalaycıoğlu, İstanbul 1994, s. 173.
- 32- Bursa Ans. C.1, s.269. Deri ve kumaşına istenen rengi vermek, kumaşlara zevke göre çeşitli desenlerde boyamak, Türkiye'de debbağlığın ve dokumacılığın ileri gittiği yerlerde boyacılık zenaati de gelişmişti. Avrupa saraylarından bile kumaşlarını boyatmak için Türkiye'ye başvuranlar vardı. Akdağ,.... s. 150.
- 33- Yediyıldız, a.g.e., s.108.
- 34- Faroqhi, a-g-e. s.111.
- 35- Yediyıldız, a-g-e., 116,117.
- 36- Yediyıldız, a.g.e., s.118.
- 37- Aynı eser, s.119.
- 38- İnalçık, Bursa Kadı....., s.70.
- 39- İnalçık, Bursa: XV. Asır....., s.217
- 40- B.Ő.S., A 100/117, 34a.
- 41- B.Ő.S., A 139/166, 11a
- 42- Mustafa Akdağ, Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi (1453-1559), C. 2, İstanbul 1995, s. 149.
- 43- Faroqhi, a.g.e., s.201.

- 44- Yediyıldız, a.g.e., s.98-99.
- 45- Yediyıldız, a.g.e., s.94-95.
- 46- B.Ő.S. A 139/166, 6b
- 47- İnalçık, Bursa Kadı..... s.69
- 48- B.Ő.S. A 139/166, 26b
- 49- Yediyıldız, a.g.e., s.103.
- 50- B.Ő.S. A 139/166 15a.
- 51- İnalçık, Bursa Kadı....., s. 72-74.
- 52- İnalçık, Bursa Kadı....., s.77.
- 53- Bursa Ans. C.1, s.249.
- 54- Bursa'da kasaplığın XVI. Yüzyılın sonlarına doğru çok cazip bir meslek olmadığı görülmektedir. Hatta Bursa Kadısı'na eski kasapları işlerine dönmeye zorlama yetkisi verilmiştir. Bkz. Faroqhi Osmanlı'da Kent....., s. 293 B.Ő.S. A 139/166 9a
- 55- B.Ő.S. A 139/166, 3b
- 56- Yediyıldız, a.g.e., s.102.
- 57- Yediyıldız, a.g.e., s.96.
- 58- Faroqhi, a.g.e. ,s. 242.
- 59- Akdağ, a.g.e., s. 147.
- 60- Faroqhi, Osmanlı'da Kent....., s. 224
- 61- Evliya Çelebi Seyahatnamesi, Sad.Tevfik Temelkuran, Necati Aktaş, C.III-II, Üçdal neşriyat İstanbul, 1985,s.407-408.
- 62- B.Ő.S. A 139/166 ba, 7a
- 63- İnalçık.Bursa Kadı.....,s.70,71.
- 64- Evliya Çelebi Seyahatnamesi, s.415.
- 65- Yediyıldız, a.g.e.,s.116
- 66- Kamil Şahin, Bursa Medreseleri Defteri,XIII.Türk Tarih Kongresi Bildirileri 4-8 ekim 1999, C .III K.III,s. 1515.
- 67- Şeref Erler, Bursa'da Eski Eserler Eski Şöhretler.2.Baskı,1966,s.37.
- 68- Aynı Eser, s.46.
- 69- Yediyıldız, a.g.e.,s.28.
- 70- Aynı Eser, s.32
- 71- B.Ő.S. A100/117,27b, 10ba, 195b,229a,248a.
- 72- B.Ő.S. A100/117,49b55b,70a,85b,198b,237b,243b.

73- B.Ő.S. A100/117, 206a

74- B.Ő.S. A100/117,38b,77a.

75- B.Ő.S. A100/117,219a

76- Marc Alan Epstein, The Ottoman Jewish Communities and their Role in the Fifteenth and Sixteenth Centruies, (Freiburg 1980)

s.101

77- Bursa Yahudi cemaatinin meslekleri ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Necla Gunay, XVI. Yüzyılda Bursa Yahudileri. Basılmamış

Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1999, s66-72.

78- Abdurrahman Kurt, Bursa Sicillerine Göre Osmanlı Ailesi (1839-1876). Bursa 1998. İlgili tablolar.

79- İnalçık, Bursa: XV- Asır....., s 219.

80- Yedi yıldız, a,g,e, s. 114

81- Aynı yer

82- Aynı eser, s.115

83- Faroqhi, a.g.e. s.112-113.

84- Aynı eser, s.115.

* Günümüzdeki eksper yerini tutan uzman zanaat erbabı.

85- Bursa ans. C.2, s. 550.

86- Bursa Ans. C.1 , s. 269.

87- Bursa Ans, C.2, s.502.

88- Bursa Ans, C.2, s.600.

89- Faroqhi, a.g.e., s.141.

BEYLİKLER VE OSMANLI DEVLETİ'NİN KURULUŞUNDA AHİLERİN SİYASÎ VE ASKERÎ ROLÜ

Ahmet GÜNDÜZ*

GİRİŞ

Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşmasında önemli hizmetler ifa eden Ahilik sadece Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda değil, Türkiye Selçukluları ve Beylikler devrinde de sosyo-ekonomik ve sosyo-politik kuruluşlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Büyük Selçuklu Devletinin kuruluşundan itibaren Anadolu'ya gelen Türkmenler kırsal kesime yerleşirken, Moğol baskısı ile kentlerden göç edenler Anadolu'ya geldikten sonra kentlere yerleşmeyi uygun bulmuşlardır. Celaleddin Harizmşah'ın Moğollara yenilmesi üzerine ona bağlı Türkmenler de Selçuklu ülkesinin merkezdeki vilayetine yerleşmeyi tercih etmişlerdir. Özellikle 1243 Köseadağ Savaşından sonra şehirlere gelen göçmen sayısında büyük artış olmuş, Semerkand, Taşkent, Belh, Merv, gibi şehirlerden gelen meslek sahibi ve iyi eğitim görmüş göçmenler Anadolu'nun sosyal ve ekonomik yaşamında büyük değişiklikler yapmışlardır. Göçmenler kentlere yerleştikten kısa bir süre sonra daha önce çalıştıkları iş kollarına uygun olarak atölye ve ticarethaneler kurdular. Kısa zamanda büyük mutasavvıf Şehabettin Abu Hafs Ömer-al Suhreverdi (1145-1234)'nin Anadolu'da tanıttığı örgütlediği fütüvvet teşkilatının moral ve ahlak prensipleri meslek adamları tarafından benimsendi. Aynı meslekte çalışan usta, kalfa ve çıraklar mesleğin ulusunun etrafında toplanarak Ahi Evran'ın öncülüğünde örgütlendiler¹.

Büyük Alaeddin diye de anılan Türkiye Selçukluları hükümdarı I. Alaeddin Keykubad zamanında (1220-1237) Anadolu bayındır hale

* Yard. Doç. Dr., G.Ü. Kırşehir Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Programı, KIRŞEHİR

¹ Halime Doğru: XV. ve XVI. Yüzyıllarda Sivrihisar Nahiyesi, Ankara, 1997, s. 26-27.

gelmiştir. Konya, Karaman, Sivas, Akşehir, Kayseri, Kırşehir, Ankara gibi bilim ve kùltùr merkezlerinde sanatkârlar, tùccarlar ve bilginler çoğaldı. Fakat hemen biraz sonra başlayacak olan taht kavgaları ve Altınordu, Mısır, İnan Moğolları (İlhanlılar) devletlerinin burada etki kurma çabaları devleti güçsüz düşürdü ve 1243'de Kösedađ Savaşında yenilmesi üzerine Anadolu Moğol boyunduruğuna girdi. Buna rağmen ùlkenin kùltùr ve bilim alanındaki gelişmesinin hızı kesilmekle birlikte düzeyin korunmasına çalışılmış hükümdarların, saray adamlarının, devlet büyüklerinin ve zenginlerinin bilginlere karşı gösterdikleri saygı ve koruma nedeniyle Türk ve İslam aleminin her yanından gelen bilginler, tasavvuf erbabı, dervişler, şairler yurdun en uzak köşelerine giderek medreselerde zaviyelerde saygı kurdukları öğrencileri, müritleri ve halk katında büyük ün ve tarikat mümessillerine saygı besleyen ve tarikatlarına giren kişiler bilginlerin, şeyhlerin ve dervişlerin manevî nüfuzlarından faydalanmak düşüncesi ile her yerde dinî ve hayır kurumları yaptırıyor ve buralara bol gelirli vakıflar adıyorlardı. Sanat ve ticaret de bu sosyo-politik dalgalanmalardan az çok etkilenmekle birlikte gelişmeleri sürdürmekte, yer yer sanat birlikleri, loncalar kurularak devlet otoritesinin gücünü yitirdiği zamanlarda iç düzensizlikler sırasında kendi sanat ve ticaret güvenliklerini elde tutmaya çalıřıyorlardı².

I. Alaeddin Keykubad sonrası Anadolu'nun vaziyeti tamamen bozulmuş, dahilî veraset kavgaları, Moğol istilası, Rumlar ve Ermenilerle harpler, Anadolu'nun refah ve asayişini mahvetmişti. Sosyal düzenin yokluğunu gören, devamlı karışıklıklardan bıkip ezilmiş olan halk, kendilerine bu dünyada nasip olmayan saadeti hiç olmazsa ahirette temin için tekkelere, şeyhlere koşmaktan başka bir çare bulamıyorlardı. Mahallî geçici hakimiyet teminine uğraşan beylerde, halkın bu umumî temayülüne uyarak şeyhlerin maddî ve manevî nüfuzundan istifade için her tarafta tekkeler, zaviyeler yaptırıyor ve onlara zengin vakıflar ayırıyorlardı. İşte bütün bu sosyal amillerin tesiri altında Anadolu'nun şeyhler, babalar yetiştirmeye ne kadar elverişli olduğu anlaşılmaktadır.³ Anadolu'nun 1243 sonrasında bir takım problemlerle karşılaştığı dönemde Anadolu da yaşayan halk canından bezmiş bir durumdadır. Böylesine kritik bir devrede Ahi Evran, Baba İlyas, Hacı Bektaş, Mevlana Celaleddin-i Rumî gibi Türk büyükleri her biri bir başka yönden halkın maneviyatını yükseltmek, milli duygularını ayakta tutmak için büyük çabalar harcamışlardır. Örneğin Baba İlyas, yönetime karşı

² Neşet Çağatay; **Bir Türk Kurumu Olan Ahilik**, Ankara,1989.,s. 36-37.

³ Fuat Köprülü ; **Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar**, Ankara, 1984, s.204.

kritikleriyle, Mevlana Konya'da saray ve yöneticilerine hoşgörü telkinleriyle, Hacı Bektaş köylü ve göçebe halk arasına girerek onların her tür davranış ve gerekleri ile dilleriyle, şiirleriyle, müzikleriyle iş ahlaklarıyla ilgilenmiş, Ahi Evran esnaf ve sanatkârları bir birlik altında toplayarak sanat ve ticaret ahlakın üretici ve tüketici çıkarlarını güven altına almak suretiyle bu kötü politik ve ekonomik atmosfer içinde onlara yaşama ve direnme güçlere vermişlerdir.⁴

Moğol istilasından sonra Anadolu'da sayıları artan Ahiler toplumda büyük saygı görmüşlerdir. Özellikle kurulan Ahi zaviyeleri uzak diyarlardan gelen göçmenler için sıcak ve güvenli misafirhaneler olmuştur. Sultanlar ve devlet adamları, Ahi zaviyelerinin hizmet verebilmesi için buralara bağışlar yapmışlardır. Kendi mesleğinin yücresi olan Ahi Baba'lar kurdukları zaviyelerde kendi meslek gruplarında kol gücü ile çalışan genç üyelerini dinî, estetik ve kültürel bilgilerle donattılar. Kentlerde kurulan zaviyelerin üyeleri meslek sahipleri oldukları halde kırsal kesimde, yol kavşaklarında, ücra köylerde bulunan zaviyeler misafirhane olarak işlerini sürdürmüştür. Osmanlı sultanlarından Osman Bey, Orhan Bey, I. Murad Ahilere son derece cömert davranmışlar, onlara arazi, çiftlik hatta köy bağışlamışlardır. Gelirin bir kısmı ile aile üyeleri geçimini sağlarken geri kalan kısma ile ayende ve ravendeye hizmet etmişlerdir. XVI. Yüzyılda Anadolu'ya gelen İbni Battuta, Seyahatnamesinde, Ahi zaviyelerinde misafir kalınarak bütün Anadolu'yu dolaşmanın mümkün olduğu belirtmiştir⁵.

Anadolu'da Ahiliğin kurucusu olarak bilinen ve asıl şahsiyetinin Şeyh Nasireddin el-Hoyî (1175-1262) olduğu tahmin edilen Ahi Evren 1205' te Kayseri'ye yerleşerek burada bir debbaghane kurmuştu. Şeyh Evhadüddin ile birlikte bütün Anadolu'ya dolaşarak Ahi Teşkilatını kuran Ahi Evran, şeyhinin ölümünden sonra bu teşkilatın önderi olmuştur.⁶ Ahmet Yesevi'nin Türk- İslam dünyasına en büyük hizmeti eski Türk töre, yasa ve ahlak değerleriyle, İslamî kaide, şartları ve ahlak esaslarını yakınlaştırıp bağdaştırması olmuştur. Bilgelik, Alplık, akıllık, könilik, yani hakimlik, yiğitlik, eli açıklık ve doğruluk belli başlı Türk hasletlerindedir. Bu hasletleri islamî ahlakın benzeri erdemleriyle güçlendirmiş, bilgeliğe islamî bir kimlik kazandırarak kendi şahsında hakimleştirmiş, Alplığı gazilik müessesesi olarak geliştirirken, akıllık ve köniliği Ahilik kuruma haline getirmiştir. Belki Ahilik ve Gazilik Hoca

⁴ N. Çağatay ; **Bir Türk Kurumu Olan Ahilik**, s.83-84.

⁵ H. Doğru; **Sivrihisar Nahiyesi**, s., 27.

⁶ Ahmet Tabakoğlu; **Türk İktisat Tarihi**, İstanbul. 1984, s.167.

Ahmed Yesevi zamanında tam kurum haline gelmemiş olabilir. Ancak her iki kurumun islami temellerinin Ahmet Yesevi zamanında atılmış olması gerekir. Ahmet Yesevi'nin sonradan Anadolu Ahileri, Anadolu Gazileri ve Anadolu Abdalları adıyla anılacak olan bu zümrelerin üstadı, yetiştiricisi ve tapacak kadar sevdikleri bir kişidir, zaten Ahmed Yesevi'de muhtemel bir Ahidir. Çünkü menkıbeye göre kendisi tahta kaçık, kepçe ve benzeri şeyler yapar, satar bunlardan aldığı paralarla geçimini yapar, zaviyesini geçindirirdi. Yalnız satışı kendisi yapmaz, ürettiklerini bir öküzün sırtına bağladığı torbalara doldurur hayvanı pazarı çarşıya gönderirmiş, kaşıkları alanlar bedellerini torbaya bırakırlardı. Parasını ödemeyenlerin ardından giden hayvan evlerine kadar takip eder, para ödenmedikçe peşlerini bırakmazmış, Yesevi dervişlerince Anadolu ve Rumeli'de kurulan bazı zaviyelerde tahta kaçık, kepçe yapımı bir gelenek halinde devam etmiştir⁷.

Ahi zümreleri şehirlerde olduğu kadar köylerde ve uç'larda da büyük bir nüfuza sahipti. Özellikle XIII. Yüzyılın 2. yarısında Moğol istilasından sonra devlet otoritesinin zayıfladığı dönemlerde bu teşkilat daima mevcudiyetini göstermiş şehir hayatında faal bir rol oynamış, siyasi bir amil olarak her zaman hesaba katılmıştır⁸. XIII. Yüzyılda Anadolu'nun her tarafı bakımlı ve emniyeti sağlanmış ticaret yollarına sahipti. Başşehir Konya hemen her istikametten gelen yolların keşiştiği çok önemli bir ticaret merkezi haline gelmişti. Halk eskisine oranla daha az göçebelikle uğraşıyor, şehirlerle kasabaların ticareti olsun sanayisi olsun çok canlı olduğundan kalabalık nüfus toplanmış, bu yüzden esnaf birlikleri (Loncalar ve Ahi Teşkilatı) teşekkül etmiştir. Ahilik özellikle Konya, Kırşehir, Kayseri, Ankara gibi bazı şehirlerde çok kuvvetlenmiştir⁹. XIII.Yüzyılın 2. yarısında istikrarsız idare ve iç kargaşalıklar elinde kendi kendini tasfiyeye götüren Anadolu Selçuklu Devletinde uç'lardaki arazinin liyakat ve kabiliyet esaslarına göre zeamet ve tımar adı altında parçalanarak Alplere, Gazilere ve aşiret beylerine tevdi ve tefviz edilmesi usulendi. Bunlar devletin nazik ve kilit noktalarında çiftçilik, bağcılık gibi toprağı imar ile uğraştıkları gibi lüzumu halinde devlete verilmek üzere "Sipahi" adı ile asker yetiştirirler, tehlikeli bölgelerde, ıssız kavşak ve yamaçlarda, inzibat ve asayişi, hudut baylarında ise emniyeti temin işiyle uğraşırlardı. Fakat Babailer isyanı ve

⁷ Müjgan Cumber; "Ahmed Yesevi'nin Ahi ve Gazileriyle Anadolu'nun Türkleşmesindeki Yeri", Milletlerarası Hoca Ahmed Yesevi Sempozyumu Bildirileri, 26-29 Mayıs 1993, s. 63-65.

⁸ A. Tabakoğlu ;Türk İktisat Tarihi, s.167.

⁹ Mustafa Akdağ ; Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi. C. I. Ankara 1974, s. 94.

Moğol istilaları neticesinde zaaf ve bocalama devrinin başlaması ile bu uç beyliklerinin vazife ve salahiyetleri renk değiştirmiş adeta her biri birer tabi devletçik hüviyetini elde etmiştir¹⁰. Ahiler belli başlı merkezlerde kendi teşebbüsleriyle tesis ettikleri bir nevi müstakil ve cumhuri idare ile bölgelerindeki cemiyeti inhilâlden kurtarmışlar ve bu durumlarını Osmanlı Devleti'nin kuruluşuna kadar muhafazaya muvaffak olmuşlardır. Böylece tekke-zaviye mensupları yıkılan bir devletin içerisinde kurulacak yeni bir düzen ve devletin de ilk hazırlayıcısı olmuştur. Bir taraftan mesaib-i siyasiye, diğer taraftan mezahîm-i tabiiye yüzünden bedbaht olan pek çok halk, şiddet ve belaların amansız darbeleri ile baş başa kaldığında ağuş-ı madere iltica eden bir masum gibi zaviyeye gider müteselli ve metin olurdu. Halkı kol ve kanatları altına alarak koruyan ve kollayan bu teşkilatlar devlet kurma fikrinde olan beylikler için yegane güç ve kaynak durumundadır. Anadolulun kuzey-batı ucunda faaliyet gösteren Osmanlı Uç Beyliği bu kargaşa döneminde soğukkanlılığını hiç kaybetmemiş, Osman Bey çevresindeki Ahilerle, dervişlerle ve mürşitlerle istişare ederek olup bitenlere karşı geçerli bir çare bulmanın yollarını araştırmaya koyulmuştur¹¹.

Ahiler gerek Moğolların iktisadî ve siyasi baskısı ve gerek Moğol hakimiyeti altında bulunan hükümetin teşkilatı sonunda diğer Türkmen zümreleriyle beraber uç bölgelere çekilmişlerdir. Türkiye Selçuklularını kuranlar öz be öz Türk oldukları halde başlangıçtan itibaren kurmuş oldukları devletin yönetici kadroları İran ve Horasanlılar tarafından doldurmuştur. Oysa Osmanlı Devleti'nin kuruluş dönemine baktığımızda Selçuklulardan farklı olarak temelde Türk unsurlara dayandığı görülür ve sosyal hayatlarında da millî unsurlar etkilidir. Ahilerin sosyal, askerî ekonomik faaliyetlerini yakından bilen ilk Osmanlı beylerinin ihtiyaç duydukları alanlarda bunlardan istifade edebileceklerini gösterir. Bunun içindir ki Ahiler sadece Osmanlı beyliğinde değil beylikler döneminde Eretna Devletinde, Kadı Burhanettin Ahmet Devletinde siyasi makamlara gelmişler tekke ve zaviyeler açmışlar faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. Aşıkpaşazade Osmanlı Devleti'nin kuruluşu sırasında faal rolü olan dört taifeden bahsederken Ahiyan-ı Rum, Bacıyan-ı Rum, Abdalan-ı Rum ve Gazıyan-ı Rum'dan¹¹ bahsetmesi söylediklerimizi teyit etmektedir. Osmanlı Beyliği kuruluş döneminde Ahilerin desteğini sağlayabildiği için

¹⁰ İbrahim Kafesoğlu ; " *Selçuklular Madd.*", İ.A. C.X, s. 395-396.

¹¹ .İrfan Gündüz ; *Osmanlılarda Devlet -Tekke Münasebetleri*, İstanbul 1984, s. 86-87.

¹¹ *Aşıkpaşazade Tarihi* (H.Nihal Atsız), Ankara,1985 s.195.

kısa zamanda gelişmiştir. Aşıkpaşa ve Neşri gibi ilk Osmanlı kaynaklarına bakılacak olunursa Osman Gazi'ye ilk defa padişahlık ve devlet kuruculuğu muştulayan ve yönlendiren yine bir Ahi reisi olan Şeyh Edebali olmuřtur¹². İlk Osmanlı beyleri Şeyhlerin halk üzerindeki nüfuzlarından faydalanırken, diğer yandan da kurulmuş olan devletin kadrolarında bürokrat olarak görev veriyorlardı. Örneğin; Eskişehir'in Uludere köyünde ikamet eden ve Ahi reislerinden¹³ Şeyh Edebali, Şeyh Mahmut Gazi, Ahi Şemsettin, Ahi Hasan, Ahi Kadem ile daha sonraları Osmanlı Devleti teşkilatında kadı, kazasker ve vezirazam olarak faydalı hizmetlerde bulunan Çandarlı Kara Halil (800/1397) Ahilerden idi¹⁴.

Bulunduğu dönemin sosyal ve siyasî Şartları gereği çok yönlü fonksiyonlar icra eden Ahilerin faaliyetlerini ilk önce Selçuklular, Eretnalılar, Kadı Burhaneddin Ahmed Devleti, Beylikler ve nihayet asıl konumuz olan Osmanlı Devletinin kuruluşundaki rollerini tespit ve tasnif ederek açıklamaya çalışacağız.

1- Selçuklular, Eretna, Kadı Burhaneddin Devleti ve Beylikler Dönemindeki Sosyal ve Siyasî Rollerini

Aşıkpaşazadenin Anadolu'da öneminden söz ettiği zümrelerden biri olan Ahıyan-ı Rum'dur. İbni Batuta'nın XIV. Yüzyılın ilk yarısındaki müşahadeleri ile Anadolu'da ne derece yaygın olduğunu bildiğimiz Ahilerin I. Alaeddin Keykubad devrinden başlayarak Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda da devam eden siyasî, fikrî ve iktisadî faaliyetleri bizi bu teşkilatın ne gibi hizmetleri olduğu konusunda düşünmeye sevk etmektedir. Ahi teşkilatının I.Alaeddin Keykubat'ın müsait davranması hatta yardımcı olması ile Selçuklu topraklarına yaymaya başardığı Ahi teşkilatının ne kadar güçlü bir yapıya sahip olduğunu devrin siyasî ve fikrî cereyanlarında Ahilerin söz sahibi olmalarından anlamak mümkün olmaktadır¹⁵. Moğol istilası sırasında Kayseri ve Konya gibi birçok Anadolu Őehrini Moğollara karşı savunmuş olmaları Konya'daki Ahilerin reisi Ahi Ahmet paşanın emrinde birkaç bin Ahinin bulunması onların siyasî güçlerini gösteren güzel bir

¹² *Aşıkpaşazade Tarihi* (Neşri Ali Bey) İstanbul 1332,s.200; M. Neşri;*Neşri Tarihi*, C.I (Hazr. M. Altay Köymen) , Ankara, 1983, s.46.

¹³ Dönemin kaynağı olan *Neşri Tarihi*,C.I, s.26' da *Edebali, Ahi Şeyhi* olarak geçmemektedir. *Ahi Şeyhi olan kardeşinin oğludur.Bu konu ile bilgileri Osmanlı devri açıklarken tahlil edilecektir.*

¹⁴ İ. Gündüz; *Osmanlılarda Devlet-Tekke...*, s.9.

¹⁵ Mikail Bayram ; "Ahi Evran Kimdir Gerçek Şahsiyeti ve Eserleri " , *Türk Kültürü Dergisi*, XVI, S.191. s.658-668.

örnektir¹⁶. Ahi teşkilatına girmenin bir meslek sahibi olması gerektirdiğinden dolayı Anadolu iktisadî hayatının zamanla Türklerin eline geçmesi sonucunu doğurmuştur. Ayrıca daha sonraları gelen Türklerin de sanat ehli olması onlara yeni geldikleri Anadolu'da yerli Hıristiyan esnaf ve sanatkarlar ile rekabet ve mücadele edebilecek imkanı da sağlamıřtır¹⁷. XII.asrın son yarısıyla XIII. asırdaki fikir hareketleriyle mütenasip olarak ilmî ve sosyal hareketlerde devam etmiştir. Bu müesseselerin başlıcalarını, Erzurum, Erzincan, Őarkî Karahisar, Niksar, Divriği, Malatya, Sivas, Tokat, Amasya, Kayseri, Ankara, Çankırı, Sinop, Niğde, Kırşehir, Konya Denizli taraflarında görüyoruz. Müteaddid hanlar ve kervansaraylar ile birbirine bağlanmış olan bu şehirler aynı zamanda iktisadî münasebetleri temin eden yolların uğrağında bulunuyordu. Çünkü Batı Anadolu bu asırlarda henüz Rum imparatorluğunun elinde bulunduğundan buralarda Türk eserleri yoktu¹⁸. 1290 yılında İzzettin Keykavus'un oğlu Rüknettin Kılıçarslan, kardeşi sultan II. Mesut'a karşı iktidar mücadelesine giriştiğinde sultan II. Mesut Kayseri'de oturmakta ve burası Selçuklu Devleti'nin merkezi durumunda idi. 1291 yılında Konya'da Ahi gençlerinin teşviki ile Rükneddin Kılıçarslan kardeşi Mesut'a karşı saltanat mücadelesini atıldı ise de başarılı olamayarak Kastamonu taraflarına çekilmesi üzerine bu tarafta bulunan eski Selçuklu beylerinden Hüsametdin Çobanoğlu Yavlak Hasan kendisini yakalayarak tevkif etmiřtir¹⁹. Ahiler siyasî hadiselere iştirak ederken grup menfaatini ve millî menfaatini göz önüne almışlardır. Eflaki'de geçen "**Hanigah-ı Ziya**" ile ilgili mücadelede cemaat menfaatlerinin ön plana geçtiğini görmek mümkündür. Ahi Evran'ın Kayseri ve Kırşehir'deki faaliyetlerinde, Eretna beyliğine karşı hareketinde, Kadı Burhanettin'in yanında yer alan Ahilerin davranışında millî menfaatler ön plandadır. Moğol istilasından sonra Anadolu'da siyasî istikrarsızlığın ve anarşinin ortaya çıkmasıyla şehirlerde idareyi ele alan Ahi reisleri böylece içtimai düzeni korumaya müteallik tedbirleri ile toplumun huzur, asayiş ve güvenliğini temin etmişlerdir. Nitekim Ankara'da uzun müddet hakimiyeti ellerinde tutan Ahiler Osmanlı'nın siyasî istikrarı sağlamaları ile 1361 de şehri sultan I. Murad'a mücadele etmeyi teslim etmiřlerdir²⁰.

¹⁶ İbni Batuta Seyahatnamesinden Seçmeler, (Yay. Hazr. İsmet Parmaksızoğlu), s.74.

¹⁷ Osman Çetin ;Selçuklu Müesseseleri ve Anadolu da İslamiyetin Yayılışı, İstanbul,1981.,s.176-177.

¹⁸ İ. H. Uzunçarşılı ; **Osmanlı Tarihi** C.I., ,Ankara 1994, s.27-28.

¹⁹ İ.H.Uzunçarşılı ; Osmanlı Tarihi C.I,s.19.

²⁰ Mehmet Saffet Sarıkaya,;13-14.Asırlardaki Anadolu'da Fütüvvetnamelere Göre Dini İnanç Motifleri, Ankara 2002, s.36-347.

Siyasî otoritenin bozulduğu dönemlerde özellikle Moğol saldırıları sırasında ahi birlikleri yerel otorite ve koruyucu olarak görev yapmışlardır. Ahi birlikleri ile resmî otorite birlikleri arasında bir takım çatışmalar da oluyordu ancak bu birliklerin bağımsızlığı korumak gibi millî bir görevi kendiliklerinden üstlenmeleri otoritenin de hoşuna gidiyor ve takdirini topluyordu.

Dağılan Selçukların yerine çeşitli beyliklerin teşekkül etme çabalarına sahne olan bu dönemde beylerin teşkilatlı güçlere olan ihtiyacı neticesi şeyhlerine “**yıkayıcı elindeki ölü**” teslimiyeti ile bağlanan tarikat erbabı ile bozulan cemiyet nizamı içerisinde kıvranan muzdarip insanlara ruhî sükun ile manevî asayiş vaat eden tekkelerin önemi büsbütün artmıştır. Bu zaman zarfında cemiyetin tüm tabakaları ile özellikle meslek teşekküllerini nüfuz ve tesirleri altına alan meşayih, kendilerine bağlı olan devlet büyükleri ve zenginlerin siyasî ve malî destekleri ile cemiyetteki mevkilerine daha da kuvvetlendirmişlerdi. Moğol istilaları ile sarsılmış ictimai sancıları ile kıvranan insanlar için kurtarıcı birer sığınak durumuna gelen tekkeler ve tarikat mensuplarından bazıları halk arasına karışarak ordularla birlikle memleket açmak fütuhât yapmakla meşgul olmuş, bazıları ise tecanüsten mahrum ve halk kitlelerini aynı idealler etrafında kenetleyerek merkezî otoritenin tesisine yardımcı olmuş böylece devlet için lüzumlu kan ve kol kuvveti yanında irade ve iman birliğini gerçekteştirebilmek için gayret göstermiştir²¹. Sultan Alaeddin Keykubat döneminde Ebu Abdullah Ömer b. Muhammet El-Suhreverdi Konya’ya gelmek için Zencirli menziline gelişiyle Konya’da kadınlardan, imamlardan, şeyhlerden, mutasavvıflardan, ayanlardan, ihvandan (Ahilerden), fityandan oluşan bir topluluğu onu karşılamaya gönderdiler. Onlar da şeyhin hırkasını öpme ve iradelerini teslim etme şerefiyle şereflendiler²². Sultan Alaeddin Keykubat darül-mülk Konya’ya gelince kendisini Konya’nın efendileri itibarlı kimseleri, ileri gelenleri, müzisyenleri, mehter takımı, Ahileri seyyar köşklerle Obruk’a kadar giderek karşıladılar, sultanı şehre getirip ülke tahtına ve saltanat makamına oturtular²³. Ahilerin başka bir siyasî faaliyetlerini şu şekilde tespit edebiliyoruz .Anadolu Selçuklu sultanı II. Kılıçarslan öldükten sonra Gıyasettin Selçuklu tahtına geçmişti ve Konya’ya hakim bulunuyordu. Diğer kardeşi Melik Rüknettın Süleymanşah, Tokat’tan yola çıkarak Konya şehrine vardı ve Konya’yı dört ay muhasara ettiği

²¹ İ. Gündüz; **Osmanlılarda Devlet-Tekke...**,s.10-11.

²² İbni Bibi; **El-Evâmîrul-Alaîye fi’l-Umuri’l-Alaîye**,C.I.,(Hzr. Mürsel Öztürk), Ankara 1996,s.248-252.

²³ İbni Bibi ;**a.g.e.C.I.**, s.140,232,249.

halde alamadı. Bu arada Konya Ahileri ve fityanları bir araya gelerek **“daha önce anlaştığımız gibi sultan Gıyaseddin’in namusuna halel getirtmeyelim”** yaptığımız anlaşmadan ve verdiğimiz sözden dönmeyelim. Konya şehrinde tek bir kişi dahi kalsa onların burayı zorla ele geçirmeleri ve istila etmeleri mümkün değildir dediler. Melik Rükneddin ile bir anlaşma yaparak Sultan Gıyaseddin’in gideceği yere karışmaması şartıyla bir anlaşma imzalattıktan sonra Konya’yı Melik Rükneddin’e teslim ettiklerini görüyoruz ²⁴. XIV.Asırda Anadolu’yu gezen İbni Battuta Antalya’dan başlayarak Burdur, Gölhisar, Ladik, Milas, Bartın, Konya, Niçe, Aksaray, Kayseri, Sivas, Gümüşhane, Erzincan, Erzurum, Birgi, Tire, Manisa, Balıkesir, Bursa, Görele, Geyve, Yenice, Mudurnu, Bolu, Kastamonu, Sinop, gibi çeşitli Anadolu şehirlerinde ve Altınordu devletine tabi Azak limanında Ahi zaviyelerine rast gelmiş ve onlara misafir olmuştur. Bu suretle pek yakından temas ettiği Ahiler hakkında şu önemli bilgiyi veriyor.”**Ahiler bilad-ı Rum da sakin Türkmen akvamının her vilayet ve belde ve karyesinde mevcuttur**” ²⁵. Genellikle Anadolu’nun doğu –batı, kuzey-güney hatları arasında alışverişi sağlayan transit kervan ticaretine dayalı ticarî hayat için yolların emniyet altında olması idi. Bundan dolayı ticarî hayatın tanzimi zaviyelere tevdi edilmiştir.Yerleri bazen kendi arzuları bazen de devletin tensibi ile tespit edilmiş olan zaviyeler ıssız dağ başları, tehlikeli boğazlar, serhadlar, önemli kavşak noktalarında her biri imkanları ölçüsünde çevrelerinde adeta birer minyatür şehir, birer medeniyet merkezi meydan getirmişlerdir. Ulaşım yollarında aralıksız ticarî eşya taşımakta olan kervan kabilelerinin soygunlara karşı güvenliği, geceleri konaklayacakları yerlerdeki istirahatları temin edildiği gibi bu zaviyeler çevresinde her türlü ziraâ işler, bağlar, meyve bahçeleri ve değirmenlerde tesis edilmiştir. Buralara Türk göçmenler yerleştirilerek bölge Türkleştirildiği gibi bu tür yerlerde ayrıca bir takım müesseseler (cami, medrese, tekke, darüşşifa) tesis edilerek kültür hakimiyetini de gerçekleştirilmesine çalışılmıştır. Böylesine yapıcı bir hizmet ve oldukça da ağır bir sorumluluğu üzerinde taşıyan Ahilik, Türkler ve yerli göçmenleri bir meslek sahibi yaparak onların şehir hayatına geçişini ve uyum sağlamalarını gerçekleştirmiştir. Ahi esnafının dayanışması ile meydana gelen güçlü teşkilat sayesinde Türk esnaf gayri müslim esnaf karşısında tutunabilmiştir. Tarihî hadiselerin varlığını mecburî hale getirdiği bu güçlü teşkilat siyasî otoritenin sık sık el değiştirdiği devirlerde kendi bölge ve beldelerini, bu tehlikeli badirelerden kurtarmak

²⁴ İbni Bibi ;a.g.e. C.I ., s.140,232,249.

²⁵ F.Köprülü ; *Mutasavvıflar*, s,211.

ve sanat hayatının devamlılığını sağlamak gibi bir görevi başarıyla ifa etmiştir. Nitekim İbni Batuta bu konuda şu müşahadelerine yer vermiştir. “Bu biladin adetince bir mahalde sultan bulunmadığı takdirde hakimi Ahi olup ayendegana at ve libas ita ve kadrine göre ihsan eder ²⁶. Bu cümleden olarak İbni Batuta Sivas’a inince Ahilerden Bıçakçı Ahmed’in müritleri tarafından karşılandığını yaya ve atlı bir kalabalık ile tekkeye geldiğini merite itibarı ile Ahi reisi Bıçakçı Ahmed’den yüksek olan Ahi Çelebi ile de görüştüğünü ve yanlarında üç gün kaldığını belirtmektedir²⁷. Niçe’den Kayseri’ye gelen İbni Battuta buranın en büyük Ahisi olan Ahi Ali’nin zaviyesinde misafir edildiğini²⁸ zaviyenin önem ve servetini açıklarken Ahilerin siyasî mevkilerinden de bahsetmektedir. Bir mahalde sultan bulunmadığı takdirde hakimi Ahi olduğunu belirtir²⁹. 1333-1334 yılında Aksaray’a gelmiş olan İbni Battuta burada Eretna’nın vekili olarak yönetimi elinde tutan Ahi Şerif Hüseyin’e konuk olmuştur³⁰.

Anadolu Selçuklularında ve Osmanlılarda olduğu gibi Anadolu beyliklerinin bazılarında da Ahilerin saygı ve sevgi gördüklerini kendilerine önem verildiğini yönetimde ve askeri komutanlıklarda görev aldıklarını görüyoruz. Bu cümleden hareketle Karamanoğulları ile olduğu gibi Sivas hakimi Kadı Burhaneddin ile de yakınlıkları vardı. Kadı Burhaneddin Ahi İsa, Ahi Nevruz, Ahi Alishah, Ahi Muhammed, Ahi Nasrüddin gibi nüfuzlu Ahilerle daha hükümdar olmadan önce iyi ilişkiler kurmuştu. Örneğin Ahi İsa ile önceden beri dosttur. Kendi zamanında Ahi İsa’yı Amasya hakimi Şadgeldi’nin katına elçi göndermiştir. Tokat Zile’ de yaptırdığı medreseye ve bu şehrin yönetimini Ahi Alishah’a vermiştir. Ahi Nevruz ile önce dostken sonraları araları açılmıştır³¹. İlhanlı genel valiliğın siyasî kuruluşu dönmesinden sonra ortaya çıkan Eretnalı devletinin sınırları içine katılan Erzincan

²⁶ İ. Gündüz, **Osmanlılarda Devlet-Tekke...**, s.105-108.; F.Köprülü; **Mutasavvıflar**, s.212-213.

²⁷ Kemal Göde; **Eretnalılar (1327-1381)**, Ankara, 1994, s.39.

²⁸ K.Göde ; **Eretnalılar**,s.38. Y. Yücel; **Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar I**, Ankara,1989., s.15.; Ali Sevim- Yaşar Yücel; **Türkiye Tarihi**, Ankara, 1989, s.351.

²⁹ F.Köprülü ; **Mutasavvıflar**,s.213-213.

³⁰ Y.Yücel; **Anadolu Beylikleri Hakkında...**, s.15; K.Göde; **Eretnalılar**, s.38; A. Sevim-Y.Yücel; **Türkiye Tarihi**, s.351.

³¹ Aziz b. Erdeşir-i Estrebadî; **Bezm ü Rezm** (Çevr. Mürsel Öztürk) Ankara, 1990. Bu eserin tümünde yukarıda bahsedilen Ahiler hakkında bilgiler bulunmaktadır. Örneğin **Ahi İsa** ile ilgili bkz. , s.203, 215,263, 268,270, 277, 302,303,308. ; N.Çağatay; **Bir Türk Kurumu Olan Ahilik...** s.89.

sırasıyla Ahi Ayna Bey'in ve Pir Hüseyin'in idaresinde kalmıştır. Bunlardan Ahi Ayna Bey'in 1348'lerde Eretna'nın yüksek hakimiyetini tanıdığını bilinmektedir. Erzincan'ın Eretnalılar devrinde Ahi Ayna Bey'in ölümünden (1362) sonra Pir Hüseyin'in ölümünden (1379) sonra da Mutahharten Bey'in idaresine geçtiği bilinmektedir³². 1348'lerde Ahi Ayna Bey'in Eretnalılar'ın bir Uç beyi (bu dönemde Erzincan, Eretna devletini uç eyaletidir) olarak faaliyet göstermekte hatta Akkoyunlu Türkmen Beyi Tur Ali Bey ve Bayburt emiri Mehmet Rikabdar ile birlikte Trabzon Rum İmparatorluğu üzerine üç günlük bir sefer dahi düzenlemiştir. Bu saldırıları durdurmak isteyen Trabzon Rum İmparatoru Tur Ali Bey'in taarruzunu ve diğer taarruzları durdurmak için kız kardeşi Despina Maria'yı Tur Ali Beyin oğlu Kutlu Bey'e gelin olarak vermiştir³³. 1352 tarihinde Eretna'nın ölümüne kadar geçen zamanda Ahi Ayna Bey'in Erzincan'daki faaliyetlerini esnasında Erzurum ve Bayburt'ta hakimiyeti içerisindeydi. Eretna'nın ölümünden sonra başa geçen oğlu Mehmet Bey yeteneksiz bir kişiliği olması hasebiyle Moğollar, feodal beyler ve Türkmenler 1352 yılından sonra devlet hudutları içerisinde merkezî otorite buhranından faydalanarak bölücü faaliyetlere başlamışlardı. Ayırımı güçlerin bu faaliyetleri esnasında Ahi Ayna Bey'de Eretna Devleti ile olan bağlarını gevşetmiş hakimiyet sahasını genişletmek için başına buyruk hareket etmektedir³⁴. Ahi Ayna Bey'in 1361 tarihinde Gürcistan'a bir sefer yaptığını Ahalsıhı, Samsıhı, ve Azgur şehri ve kalelerini fethettiğini ve Gürcülerden 12.000 kişiyi esir aldığı görülmektedir³⁵. Ahi Ayna Bey'in Erzincan'a gelişi ve bu yerin emirliğini ele alışına dair çağdaş kaynaklar susmaktadırlar. Buna rağmen bölgenin güçlü Ahi reislerinden birisi olduğunu tahmin edebileceğimiz Ayna Bey'in Erzincan'ı satın almak suretiyle buraya yerleştiği yolundaki Bezm-i Rezm'deki kayıt son derece ilginçtir³⁶. 1361 tarihindeki Gürcü seferlerinden sonra Erzurum ve Legzi tarafına gittiği bilinen Ahi Ayna Bey aynı yıl Trabzon'a sefer yapmış ve 1362 tarihinde vefat ettiği bilinmektedir³⁷.

³² K.Göde; **Eretnalılar**, s.6.; 7 A.Sevim-Y.Yücel ; **Türkiye Tarihi**, s.364-367. Y.Yücel; **Anadolu Beylikleri Hakkında...**, s.247.

³³ Y.Yücel ; **Anadolu Beylikleri Hakkında...** , s.248-249.

³⁴ Y.Yücel; **Anadolu Beylikleri Hakkında...**, s.249.

³⁵ Y.Yücel; **Anadolu Beylikleri Hakkında...**, s.250-251.

³⁶ A.Sevim-Y.Yücel; **Türkiye Tarihi**, s.364-367.

³⁷ Y.Yücel; **Anadolu Beylikleri Hakkında...**, s.250-251; A.Sevim-Y.Yücel; **Türkiye Tarihi**; s.,364-367.

Kadı Burhaneddin Ahmed, Eretnalı hükümdar Ali Bey'in veziridir. Ali Bey'in vefatında küçük oğluna naib olmuşsa da sonradan onu öldürerek yerine sultanlığını ilan etmek için fırsat kollamıştır. Eretna Devleti'nin kıdemli emirlerinden Amasya emiri Hacı Şadgeldi'ye durumu anlatmak için musahibi ve mutemedi Ahi İsa'yı Amasya'ya göndermiştir³⁸. Adı geçen Ahi İsa, Kadı Burhaneddin'in ümerasından biridir³⁹. 1387 tarihinde Sivas'ta bulunan Kadı Burhaneddin Kayseri valisi Cüneyd'in Kayseri şehri ve yöresine yaptığı tahripkâr hareketlere karşı Ahi İsa'yı Kayseri'ye göndermişse de Ahi İsa Cüneyd'de esir düşmüştür. Bunun üzerine harekete geçen Kadı Burhaneddin hem Ahi İsa'yı kurtarmış hem de Cüneyd'in kendisine vermemesini sağlamıştır⁴⁰. Eretna Devleti'nin Amasya emiri Hacı Şadgeldi ile Kadı Burhaneddin arasında problem vardır. Hacı Şadgeldi'nin hastalandığını haber alan Kadı Burhaneddin, kendisinin vezirazamı durumunda olan Ahi İsa'yı haberi doğrulamak için Hacı Şadgeldi nezdine elçi olarak göndermiştir⁴¹.

1381'de naib sıfatıyla Eretnalıların nihayet mevkiine geçmiş olan kadı Burhaneddin'i çekemeyenler bulunmaktadır. Bunlardan biri olan Amasya emiri Hacı Şadgeldi, Ahi Ayna Bey'i teşvik ve tahrik ederek Kadı Burhaneddin devletinde problem çıkartmak istemişse de naib Kadı Burhaneddin almış olduğu tedbirlerle karışıklığı önlemiştir⁴².

1381-1382'de Ahi Nevruz, Eretnaoğlu Ali Bey'in kumandanlarından biridir. Kadı Burhaneddin'e düzenlenen komplonun başında Mahmut Fic, Babukoğlu Ali Paşa, Seyyidi Hüsam, Feridun, Nebi ve Ahi Nevruz bulunmaktadır. Bunlar Kadı'ya rahip olan emirler olup düzenledikleri komplonun Kadı'nın almış olduğu tedbirlerle boşa çıkmıştır⁴³. 1382'de Kadı, Moğollara karşı mücadele ettiği dönemde emirlerden Hoca Yakut, Emir Ahmed ve Ahi Nevruz'un ihanetine uğrayarak yenilgiye uğradığını görüyoruz⁴⁴. Kadı Burhaneddin Tokat'ı ele geçirdikten sonra emirlerden Ahmed (Devati) Turhal kalesinin ablukasına yardım etti. Zile'yi de kesin olarak tasarrufuna alarak orada sağlam bir medrese inşa etmesi görevini Ahi Adil Şah'a vermiştir (1385-1386). Fakat, Kadı Burhaneddin'in Tokat valisi Seyyidi Hüsam sürekli

³⁸ İ.H. Uzunçarşılı; *Anadolu Beylikleri*, Ankara ,1988, s.162.

³⁹ Y. Yücel; *Anadolu Beylikleri Hakkında...*, s.102-103.

⁴⁰ Y. Yücel; *Anadolu Beylikleri Hakkında...*, s.118.

⁴¹ Y. Yücel; *Anadolu Beylikleri Hakkında...*, s.76; K.Göde; *Eretnalılar* s.135.

⁴² Y. Yücel ;*Anadolu Beylikleri Hakkında...*, s.75-76; K.Göde;*Eretnalılar*, s.134.

⁴³ Y. Yücel; *Anadolu Beylikleri Hakkında...*, s.92, 101-102.

⁴⁴ Y. Yücel; *Anadolu Beylikleri, Hakkında...* s.97-98.

Kadıya muhalefet etmektedir. Nihayet Zile'de Ahi Adilşah medresesine akın ederek Ahi Adilşah'ı esir etmeye muvaffak olduğu gibi daha sonra serbest bıraktığını görüyoruz⁴⁵. 1387 tarihinde Sivas sultanı Kadı Burhaneddin'e karşı bir ayaklanma ve suikast bulunmaktadır. Suikast girişiminde bulunanlara baktığımızda sultanın bendelerinden sarraf Bayezid, Ahi Mehmet, şehir kethudasının akrabası zaviyedar Ahi Nasreddin, Emir-i Hacı namıyla bilinen karşı grubun lideri Alaeddin Ali'nin terzisi ve bir de papaz bulunuyordu⁴⁶. Bunların çıkardığı isyan Kadı Burhaneddin tarafından bastırılmıřtır⁴⁷.

Kadı Burhaneddin'in adamlarından olan şeyh Müeyyed ve Ahi Adilşah Uçhisar kalesini Karamanoğullarından almıřlardır⁴⁸. 1390'lı yıllarda Yıldırım Bayezid'in ilerlemesine karşılık olarak Kadı Burhaneddin kendi devletini Osmanlı ile hududunda bulunan Kırşehir'i tahkim etmek için Kırşehir Valisi Ahi Adilşah'ın teklifini kabul etmiş ve 1392'de bizzat Kırşehir'e gelerek şehir surlarını tamir ettirmiřtir⁴⁹.

Osmanlı'dan önce Ahilerin buldukları yerlerde kendilerine ait bir takım silahlı güçleri de bulunmakta, resmî otoritenin zayıf kaldığı zamanlarda etkili olabilmektedir. Anadolu Beylikleri ki (Karamanoğulları, Germiyanoğulları, Eşrefoğulları, Hamitoğulları, Candaroğulları, Menteşeoğulları, Aydınoğulları, Karesioğulları Saruhanoğulları) döneminde Ahilerin askerî teşkilata benzer mükemmel silahlı teşkilatları olduğu bilinmektedir. Örneğin; İbni Battuta Denizli'yi (Ladik) ziyaretinde burada gördüğu Ahi alaylarından bahsetmektedir. Bununla beraber bunlar ordu kuvveti olmayıp mahallî muhafaza kuvvetleridirler⁵⁰.

2- Osmanlı Devletinin Kuruluşunda Ahilerin Siyasî ve Askerî Rollerini

Osmanlı Devleti'nin kuruluşu esnasında siyasî ve askerî rolleri ile ortaya çıkan Ahiler ilk Osmanlı bürokrasisine hakim olarak etkilerini daha da arttırmışlardır. Bilindiği üzere Anadolu'da devlet hakimiyetinin olmadığı dönemlerde ve özellikle Moğol istilasının doğurmuş olduğu siyasî boşluk zamanında kendi aralarında teşkilatlanmışlar ve mahallî

⁴⁵ Y.Yücel; *Anadolu Beylikleri Hakkında...*, s.113-116.

⁴⁶ K.Göde; *Eretnalılar*, s.140; Y.Yücel; *Anadolu Beylikleri Hakkında...*, s.119.

⁴⁷ Y.Yücel; *Anadolu Beylikleri Hakkında...*, s.119-120.

⁴⁸ Y.Yücel; *Anadolu Beylikleri Hakkında...*, s.158.

⁴⁹ Y.Yücel; *Anadolu Beylikleri Hakkında...*, s.148-149.

⁵⁰ İ.H. Uzunçarşılı; *Anadolu Beylikleri*, s.204.

otorite unsurları olarak ortaya çıkmışlardır. Beylikler döneminde etkili oldukları gibi savaşçılık (Alplık) ve gazilik ruhu Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda da Ahiler arasında mevcuttur.

Osmanlı Devleti'nin kurulduğu coğrafi saha büyük okyanus ortasında münferid bir ada olmadığı gibi burada yaşayan insanlarda Selçuklu Anadolu'sunun Türklerinden ayrı bir unsur değildi. Anadolu'da önce Selçuklu ve sonra İlhanlı hakimiyetinin kuvvetli bulunduğu zamanlar onlar da diğer Anadolu Türkleriyle beraber bir siyasi birlik bir iktisadi birlik bir kültürel birlik teşkil ediyorlardı. Uçlarda yani serhatlarda yaşamaları itibarı ile hayat şartları iç sahalarda yaşayan Türklerden şüphesiz farklı idi. Fakat bu fark yalnız onlara münhasır değildi. Çünkü uçlarda onlardan başka yaşayan Türk aşiretleri de mevcuttu. İctimaî şekil itibarı ile bunların diğer Anadolu Türklerinden bir ayrıcalıkları yoktu. İster göçebe ister yarı göçebe isterse büsbütün yerleşmiş bir halde bulunsunlar, Anadolu'daki Türk aşiretleri arasında aynı hayat şartlarına malik olanlar asla eksik değildi⁵¹. Türklerin geniş Asya bozkırlarında çok eski zamanlarından beri geçirdikleri çetin ve mücadelecî uğraşmaları onların hayat şartlarını etkilemiş kahramanlık ve cenkçilik geleneklerinin Türk hayatına yerleşmesine büyük tesir icra etmiştir. İslamiyet'ten önceki Türk Alpleri, İslam'ın cihad ve gaza idealleri Türklerin arasında yerleştikten sonra önce Alp-Gazi yani müslüman Türk kahramanı mahiyetini almışlar tasavvuf akımının ve tasavvuf tarikatlarının halk arasında yayılmaya başlamasından sonra da Alperenler yani savaşçı dervişler şekline girmişlerdir⁵². Aşıkpaşazade'nin Gaziyân-ı Rum diğer tarihlerde Alpler veya Alperenler adı altında kaydedilen ve daha İslamiyet'ten önce bütün Türk dünyasında mevcut olan eski ve geniş bir teşkilata mensup Türk şövalyeleri vardı. Hakikatten Osman Gazi'nin arkadaşlarından bir çoğunun adı olan bu Alp ifadesi dikkate değerdir. Bunlardan şehirlere yerleşmiş ve İslam dünyasına mensup bazı dinî tarikatların etkisi altında kalmış olanların ise unvanı daha sonra "Gazi"ye çevrildiğini görmekteyiz . Bunların Türk-İslam dünyasının her tarafında kolları olan ve kuvvetli teşkilatlara sahip bulunan tarikatlar olduklarını görmekteyiz⁵³. Osmanlı Devleti'nin kuruluşu sırasında ya da biraz önce Anadolu'ya, Horasan'dan gelmiş olan Celaledin-i Rumî ve babası Bahaeddin Veled, Baba İlyas Horasanî, Hacı Bektaş-ı Veli, Nasreddin Ahi Evran, Baba İşhak, Muhammed El-Küşteri

⁵¹ Fuad Köprülü; *Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu*, İstanbul, 1986, s.62.

⁵² Mehmet Şeker; *Fethihlerle Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşması*, s.130; Franz Babinger-F.Köprülü; *Anadolu'da İslamiyet*, İstanbul,1996, s.348.

⁵³ Ö.Lütfi Barkan; "*Kolonizatör Türk Dervişleri*" V.D. II Ankara, 1942, S.282-284.

vb. gibi mutasavvıflar yine bu yolun daha aŐađı basamaklarında bulunan kiŐilerden Abdal Kumral, Abdal Mehmed, Abdal Murat, Abdal Musa gibi dűŐinűrler gelmiŐlerdir¹. İlk Osmanlı hűkűmdarlarının yanına menkibelere nazaran tahta kılıçlarla harp eden kaleler alan bir avuç müridi ile binlerce dűŐmanı ezen, műslűmanlıđı yayan bu Abdal lakaplı dervişler, AŐıkpaŐazade'nin Rum Abdalları dediđi zűmreye mensupturlar². XIII. Asır sonunda Anadolu Tűrk Cemiyeti, İlhanlı hakimiyeti altında műttehit ve műstakil il bir siyasî varlık halinde bulunmakla beraber, bu hakimiyeti kuvvetle nűfuz edemediđi sahalarda yeni yeni kűcűk siyasî teŐekkűller vűcuda getirmektedir ki bu teŐekkűllerden herhangi birinin tekrar bűyűk devlet Őeklinde inkiŐaŐı iŐin lazım gelen maddi ve manevi bűtűn kuvvet unsurları Anadolu Tűrk Cemiyetin de mevcuttur³. SelŐuklular zamanında Anadolu'yu gezerek Ahiler hakkında bilgi veren İbni Battuta ve Mevlevi kaynakları Anadolu'da gayri resmî bu birliklerin zengin ve nűfuzlu olduklarını belirterek ve bunların buldukları Őehirlerde sűz sahibi olduklarını da bildirmektedirler. İlk defa Kayseri'nin Mođollar tarafından (1243) iŐgal edilmesi üzerine Kayseri Ahileri silahlı műcadeleye baŐlamıŐlardır. Bu olaydan sonra Anadolu'nun deđiŐik yűrelerinde Mođol yűnetimine karŐı isyanlar devam etmiŐtir⁴. XIII. yűzyılın ikinci yarısında Konya'nın Mođollar tarafından iŐgali üzerine Konya Ahileri Mevlevilerle birlikte Őehrin asayiŐ ve nizamını korumaya ćalıŐmıŐlardır. Konya'da bulunan Ahi Ahmet ve Ahi AhmedŐah adında iki Ahi reisi kendilerine bađlı askerlerle Őehri Mođollara karŐı műdafaa etmede ve asayiŐi sađlamada bir takım hizmetler gűtűrűŐlerdir. Emrinde daima birkaç bin asker beklemekteydi. Mođol Gazan Han'ın elŐisi Konya'ya gelip zulmetmeye baŐlayınca ahi AhmedŐah onu Őehirden atmıŐ yine İlhanlı veziri Fahreddin Kazvini halktan ağır vergiler almaya baŐlaması üzerine, halk tarafından Ahi Ahmed Őah'a Őikayet edilmiŐtir. Ahi Ahmed Őah ۆldűđűnde (1294) cenaze tűrenine 15 bin kiŐi katılmıŐtır⁵.

¹ NeŐet ćađatay; **Bir Tűrk Kurumu Olan Ahilik**, s.34-35.

²F.Kűprűlű; **Osmanlı İmparatorluđunun KuruluŐu**, s.169.

³F.Kűprűlű; **Osmanlı İmparatorluđunun KuruluŐu**, s.121.

⁴M.Aksarayı ;**Műsűmeretűl -Ahbar**, (Trc. M. Nuri GenŐosman), Ankara 1943, s.161-162.

⁵ *Ahi Reislerinin Konya'daki faaliyetleri hakkında* bkz.M.Aksarayı; a.g.e.,s.240. Ahmet Eflaki; **Ariflerin Menkubeleri**, I, (Yay. Tahsin Yazıcı), Ankara,,1959-61,s.611-613.; F. Kűprűlű; **Osmanlı İmparatorluđunun KuruluŐu**, s.154. (*Ahi Ahmet Őah'ın emrinde birkaç bin rind bulunduđu...*).

Anadolu'nun o zaman ki büyük düşünürleri halkı tehlikelere karşı güçlendirme ve örgütlendirme çabasına giriştiler. Aşıkpaşazade tarihinde ve benzerlerinde Osmanlı ordusu içinde ve onlarla omuz omuza düşmanla dövüşen gönüllü birlikler arasında zaviyelerde güçlü milli duygularla yetiştirilmiş Ahi birliklerini de saymaktadır ki bu gönüllü birlikler Gazian-ı Rum, Ahian-ı Rum, Bacıyan-ı Rum ve Abdalan-ı Rumdur⁶. Osmanlı Beyliği arazisinde yalnızca Ahilerin ve Rum Abdallarının varlığının tespit edilmesinin sebebi hem bu beyliğin sosyo-kültürel yapısı hem de orasını kendilerine uygun bulmayan tarikatların nitelikleri ile ilgilidir. Bilindiği gibi Osmanlı Beyliği gaza ve cihad ideolojisine bağlı konar göçer Türkmen boylarının yoğunlaştığı yalnızca Bizans istikametinde gelişme şansı olan bu yüzden de sık sık Bizansla mücadeleye girişmek zorunda olan daha istikrar kazanmış bir uç beyliğidir. Halbuki Mevlevilik Rufaîlik vb. tarikatlar daha çok yerleşik ve sosyo-kültürel yapı itibarı ile Osmanlı'ların bulunduğu bölge cazip değildi. Ayrıca durmadan sınır boylarında savaşmayı gerektiren mücadelecı ve sert bir hayat tarzı da onlar için çekici olmamıştır. Oysa Ahiler ve Rum Abdalları tam bu ortamın insanlarıydılar. Tabi buna daha Mevlana zamanından beri Ahilerle Mevlana ve müntesipleri arasındaki rekabeti eklemek neden Mevlevilerin, Ahilerin ve Rum Abdallarının hakimiyetindeki bir uç beyliğini tercih etmediklerini daha iyi anlatacaktır⁷. Anadolu uçlarında tekasüf eden ve Bizans'a karşı fetihlere girişen Türkmenler yeni hamleler gösterince tasavvufta ferdi mücadele yerine İslam cihadına, ümitsizlikte hayatiyete inkılap etti. Anadolu'dan ve İslam ülkelerinden gelen şeyhler, babalar, dervişler gazalara katılıyor, Osmanlı alimleri tasavvufa karşı uyanan şüpheleri gideriyor ve onu İslam cihad mefkuresiyle birleştiriyordu. Bundan dolayı hiçbir devir ve devletin inkişafında görülmemiş bir hadise olarak Osmanlı Devleti'nin kuruluş ve yükselişinde tasavvuf tarikatları, şeyhler, babalar, veliler ve dervişler birinci derecede rol oynamıştır. Osman Gazi ve haleflerinin etrafı din adamları, Türkmen babaları ve evliyalar ile dolmuş daha ilk günden itibaren Osmanlı akınları gaza mahiyetini almış ve bir Gaziler devleti kurulmuştur⁶¹. Osmanlı Devleti'nin teşekkülünde Ahilerin önemli rol oynadığını ilk defa Fuat Köprülü belirttiği halde konu ile ilgili fazla mesai yapamamış, ardından P. Wittek ve F. Giese gibi tarihçilerin konu

⁶ Neşet Çağatay; **Bir Türk Kurumu Olan Ahilik**, s.212.

⁷ E. İhsanoğlu (Editör); **Osmanlı Medeniyeti Tarihi**, C.I, Zaman Gazetesi Yay. İstanbul, 1999, s.123.

⁶¹ Osman Turan; **Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi Tarihi**, C.I-II, İstanbul, 1981. s. 357-358.

üzerinde önemle durduklarını görmekteyiz. Özellikle P. Wittek'in Osmanlı Devleti'nin kuruluşunu Gaziler üzerine bina ettiğini vurgulamış, gazilerin de fütüvvet ilkesine bağlı olduklarını ve Ahi olduğunu açıklayarak Ahilerin kuruluştaki rolüne dikkat çekmiştir⁶². F. Giese ise Osman Gazi ve yakınlarının, silah arkadaşlarının birer Ahi olduklarını ortaya koymuştur⁶³. Ahilik teşkilatına dahil olanlar sadece bekar gençler değildir. Bunlardan bazılarının evli oldukları, büyük emirlerin, hatta hükümdarların hürmetini kazandıkları, büyük ölçüde servet ve nüfuz sahibi buldukları içlerinde yüksek idarî mevkilere geçmiş kişiler de bulunmaktadır. Devlet idaresinde bozulma olduğu zaman, anarşinin baş gösterdiği dönemde ellerindeki teşkilata istinad eden Ahiler yani fütüvvet reisleri şehirlerin idaresini ellerine alıyorlar ve eski idareden yeni idareye geçişin şehir için büyük bir sıkıntıya meydan vermemesine çalışıyorlardı⁶⁴. XIII. Asır sonlarında Ertuğrul ardından Osman fiili olarak değil manevî olarak Konya sultanlarına ve daha sonra İlhanlılara tabi olan Uç aşiretlerinden birinin Kayılara mensup küçük bir aşiretin reisleri idiler. Osmanlı Devleti kurulurken Anadolu'daki Ahi, Babaî ve Mevlevî tarikatları en faal devrini yaşamaktaydılar ve Anadolu'da mevcut beylikler üzerinde nüfuzlarını gösteriyorlardı. Özellikle Ahi ve Babaîlerin Osmanlı beyliği muhitinde faaliyetleri vardı⁶⁵. Osmanlı tarihlerinde birinci padişah sayılan Osman Gazi gerçekte hükümdar olmayıp bir uç beyidir. Ahilerin nüfuzundan istifade ederek hudutlarını genişletmiş, yaşadığı müddetçe Anadolu Selçukları ve İlhanlılara tabi olmuştur. Gerçekte ilk hükümdar Orhan Beydir⁶⁶. Osmanlı Devletinin kuruluşu sırasında Gazi Osman Bey Söğüd ve havalisinde faaliyet gösterdiği esnada bu mıntıkanın en nüfuzlu Ahi reisi Şeyh Edebalı'dır. Gazi Osman Bey bunun nüfuzundan istifade ederek yapacağı işlerde onunla görüşerek iş yapmış ve şeyhin kızı ile evlenmiştir⁶⁷. Gazi Osman Bey neden Şeyh Edebalı'nın kızıyla evlenerek onun nüfuzundan istifade etmiştir? Çünkü o tarihlerde Anadolu'ya hakim olan beyliklerin kuvvetlerini takviye ve saltanatlarını devam ettirebilmek için böylesine yaygın ve güçlü tarikatlardan birine mensup oldukları veya en azından mensup olma

⁶² P. Wittek ; *Osmanlı İmparatorluğunun Doğuşu* (Çvr. Fatmagül Bertay) Kaynak yay. İst. 1985, s. 50-55.

⁶³ F. Giese ; "Osmanlı İmparatorluğunun Teşekkülü Meselesi" (Köprülüzade Ahmet Cevat Bey Tercümesi) *Türkiyat Mecmuası* C.I, İstanbul, 1925, s. 151-171.

⁶⁴ F. Köprülü ; *Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu*, s.155.

⁶⁵ İ. H. Uzunçarşılı,; *Osmanlı Tarihi*, C. I, s.530.

⁶⁶ İ. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. I, s, 496.

⁶⁷ İ.H. Uzunçarşılı; *Osmanlı Tarihi*, C. I, 105-106, 506-561.

ihtiyacını hissettikleri çok rahat söylenebilir. Hakimiyeti altında bulunan bölgede her köy ve kasabanın, Ahilerin kontrolü altında olduğu beyan edilen Osmanlı beyliğinin de bu irtibatı devam ettirmesi gayet tabii ve zaruridir⁶⁸. Anadolu Selçuklu Devleti'nin 1277 yılından itibaren dağılan merkezî yönetiminin Moğolların eline geçmesi üzerine uç beyliklerine ve dolayısıyla Osmanlı beyliğinin sınırları içerisine epeyce bir nüfus gelmiştir. Bu gelen nüfusun önemli bir kısmı Abdalan-ı Rum ve Ahiyan-ı Rum grubundandır. Osmanlı yönetici çevreleri kendi İslam anlayışlarıyla pek çok ortak yönleri bulunan bu iki gruba karşı ilgisiz kalmamışlardır. Şeyhlerin etrafına toplanmış birkaç yüz kişilik gruplardan oluşan savaşçı dervişler Osmanlı fetih hareketlerinde Osmanlıların işine yaradığı gibi, Osmanlı hakimiyetinin meşrulaştırılmasında da önemli rol oynamışlardır. Bu çifte hizmetin sürdürülebilmesi için ilk beyler yerinde bir davranışla Rum Abdallarına ve Ahilere beylik arazisi içinde ve yeni fethedilen yerlerde toprak bağışlayarak zaviye açmalarına yardımcı oldukları gibi kurulan vakıfları da tescil ettiler. Örneğin; Osman Bey Şeyh Edebalı'nın Söğüt'teki zaviyesini bu şekilde resmîleştirerek onun dervişlerinden Torud (Turgud) içinde bir zaviye yaptırmıştır. Onun kendisine hükümdarlık müjdesi veren Şeyh Edebalı'nın müridi Kumral Abdal'a da Ermeni Derbendi (Pazarcık) mevkiinde bir zaviye inşa ettirdiğini biliyoruz. Orhan Bey'de 1324'te Mekece'de ve daha sonra İznik'te zaviyeler yaptırmış, kaynakların Bursa fethine katıldığını yazan Abdal Musa, Geyikli Baba ve Abdal Murad adlı şeyhlere Uludağ eteklerinde araziler tahsis ederek oralarda zaviyeler kurmalarına yardımcı olmuştur. Sultan I. Murat'ta aynı şekilde Bursa'da Şeyh Mehmet Küşterî'ye, Yenişehir'de yine bir Rum Abdalı olan Postinpuş Babaya, Dimetoka'da Abdal Cüneyd'e zengin vakıflara dayalı zaviyeler inşa ettirmiştir. I. Murad'ın Ahilere daha çok önem verdiği söylenebilir. Kendisi Ahiler için yaptırdığı zaviyenin kitabesinde bizzat "Ahi Murat" adını kullandığı gibi Rumeli fetihleri esnasında Malkara'da Ahi Yeğen Reis'e bir zaviye tahsis ettiği gibi Gelibolu'da da 1365'te Ahi Musa için yine bir zaviye yaptırarak zengin vakıflarla beslemiştir. Bu tür örnekler sadece padişahlar için değil diğer devlet adamları içinde geçerlidir. Zaten onların bir kısmı da adı geçen şeyhlerin müritleri idiler.

Her ne kadar Osmanlı beyleri ve yöneticileri şeyhlere ve dervişlere bu kadar imtiyaz tanımalarına rağmen, gerektiğinde onların faaliyetlerini yakından takip ve kontrol etmektedirler. Buna örnek olarak Orhan Bey'in Bursa ve yakınlarındaki dervişleri zaman zaman denetlemesi örnek olarak

⁶⁸ Mustafa Akdağ; *Türkiye'nin İktisadî ve İctimaî Tarihi*, C.I., İstanbul,1974, s.413.; İ. Gündüz; *Osmanlılar'da Devlet- Tekke*, s. 90-91.

verilebilir. Bir tarihî kayda göre “**na-makul filderde bulunan dervişlere**” ihtarda bulunmakta ve sırasında onları sınır dışı etmekten de çekinmemiŐtir⁶⁹. Osman Bey, Orhan Gazi ve Murad-ı Hüdavendigâr’ın şahsında idare ile el ele veren dervişlerin bu tür hizmet ve faaliyetlerine karşılık kendilerine zaviyeler açtıkları görülmektedir. Fethedilen bölgelerde kurulan bu zaviyeler din, hayır ve kültür faaliyetlerinin mihrakı oluyor, çevrelerinde teşekkül eden cami, medrese gibi medeni müesseselerle hakimiyet kurma usulü takip ediliyordu. Yol boylarında, ıssız geçit ve önemli kavşaklar ile تنها yörelerde tesis edilen ve tesisine müsaade edilen zaviyeler içtimaî hayata sunduğu hizmetler yanında fetihleri de kolaylaştırmış, siyasi otoritenin teessüsünde faydalı ve ehemmiyetli düzenlemeleri sađlamıŐtır⁷⁰. Osman Bey’in ulemaya olan saygısı ve onlarla olan münasebeti o derece ileridir ki vefat ederken oğlu Orhan Gazi’ye “**bilmediğini ulemaya danıŐ**” vasiyeti ile dile getirmiŐti. Ananeye göre Osman Gazi vefat edince oğulları Orhan ve Alaeddin Beyler, Ahi Hasan ve diğer Ahi meşayih Edebalı’nin yeğeni Ahi Hasan’ın zaviyesinde beyliğin başına geçecek kimseyi tayin etmek üzere toplandıkları bir gün, Osman Bey’in mirasını paylaŐtıktan sonra, Bey’in tayin ve seçimi meselesine gelmişti. Orhan Gazi kardeşi Alaeddin’e hükümdarlık teklif ettiğinde Alaeddin Bey; “**Gel kardeş atamızın duası ve himmeti seninledir ve hem azizler dahi seni kabul ettiler**” cevabını vererek Ahilerin kararına uyarak, Orhan Gazi’nin beyliğine rıza göstermiŐtir⁷¹. Yukarıda adı geçen Ahi Hasan, Ahi Şemseddin’in oğludur. Kendisi Bursa’nın fethinde büyük kahramanlıklar göstermiş, şehir fethedildikten sonra, hisara ilk o girmiş ve ilk defa ezanı o okumuştur. Ahi Hasan, daha sonraları gazalara devam ederek Andronikos’un fethinde de bulunmuş olup, Orhan Gazi bu Ahi reisi için Bursa’da bir zaviye inşa ettirmiŐtir⁷².

Osmanlı Devletinin kuruluşunda adı geçen ve rivayet edilen ünlü rüya hadisesi dolayısıyla kaynaklarda hatır sayılır derecede yer verdikleri tarihî kişilik Şeyh Edebalı’dır. Şeyh Edebalı kimdir? Osmanlı Devleti’nin kuruluşu sırasında Söğüt ve havalisinde en nüfuzlu Ahi reisidir. Şeyh

⁶⁹ E. İhsanoğlu; **Osmanlı Medeniyeti Tarihi**, C.I.,s. 127-128.

⁷⁰ İ. Gündüz ; **Osmanlılarda Devlet-Tekke**, s. 20.

⁷¹ İ. Gündüz ; **Osmanlılarda Devlet-Tekke**, s. 16-17.; İ.H. Uzunçarşılı; **Saray Teşkilatı**, Ankara 1988. s. 45.

⁷² KemalpaŐazade; **Tevarih-i Ali Osman**, 2. Defter (Hzr. Ş. Turan) TTK, 1996 s. 188-189; M.Neşri; **Neşri Tarihi**,C. I. s,35; **Müneccimbaşı Tarihi**, I, (Trc. İsmail Erünsal), Tercüman 1001 Temel eser, s, 80. İ.H. Uzunçarşılı; **Osmanlı Tarihi**, C. I, s, 106; F. Köprülü; **Mutasavvıflar**, s. 214.

Edebali ile oğlu Şeyh Mahmut şeyhin talebesi ve damadı Dursun Fakih ve Ahi Şemsettin ile onun oğlu Ahi Hasan gibi Ahi ricali Osmanlı beyliğinin kuruluşunda önemli hizmetler görmüşlerdir. Şeyh Edebali'nin nereli olduğuna gelince C. H. Tarım'a göre Edebali'nin Kırşehirli olduğunu belirtmektedir. ona göre Ahilerin yoğun olarak bulunduğu Kırşehir'den uç bölgelere geldiğini ve künyesinin de “**eş-şeyh Mustafa İmadüddin b. İbrahim İnacül-Kırşehrî**” olduğunu yazmaktadır. “**İmadüddün**” lakabını taşıması onun bir Ahi olduğunu göstermektedir diye belirtmektedir⁷³. Şeyh Edebali hakkında F. Köprülü, Ö. L. Barkan ve İ. H. Uzunçarşılı ve bunların halefleri onun Ahi kimliğini kabul etmişlerdir. A. Yaşar Ocak ise Edebali'nin hem bir Ahi hem de onun Babaî çevresinden gelmiş bir Vefaî şeyhi olduğunu savunmaktadır. Bugüne kadar bir Ahi reisi olarak değerlendirilegelmekte olan Şeyh Edebali'nin gerçekte Baba İlyas'ın halifesi olmak hasebiyle o külte bağlı bir Vefaî şeyhidir. Dolayısıyla özellikle Elvan Çelebinin Menakıbül-Kudsiyesi, Anonim Tevarih-i Al-i Osman ve Menakıb-ı Şeyh Ebül-Vefa gibi kaynaklar aracılığıyla hüviyeti belirginleşen kardeşi Ahi Hasan sebebiyle -*üstelik Ahi unvanını taşımadığı halde*- Ahi kabul edilen Şeyh Edebali ve müridi Kumral Abdal'ın birer Rum Abdalı oldukları görülmektedir. Onlar gibi Baba İlyas kültürüne bağlı bu sebeple aynı zamanda bir şeyhi olan meşhur Geyikli Baba da bir Rum Abdalı'dır. Şeyh Edebali'nin Ahi şeyhi olduğunu ileri süren tarihçiler bu fikirlerini dayandırdıkları, mesela Neşri tarihi gibi ilk kaynaklarda yer alan Şeyh Edebali hakkındaki bilgilerin iyi bir şekilde tahlil edilmemesinden kaynaklanmaktadır. Mehmet Neşri'nin Kitab-ı Cihannuma'sındaki kayıt aynen şöyledir.

“**Edebali didükleri azizin bir karındaşı var idi. Adına Ahi Şemseddin dirler idi. Anın dahi oğlu Ahi Hüseyin,,,**”⁷⁴. Burada Ahi olan Şeyh Edebali'nin kendisi değil ama kardeşi ve kardeşinin oğludur. Bunun anlamı şudur. Osmanlı Devletinin teşekkülü esnasında Ahi cemaati büyük ihtimalle Şeyh Edebali'nin değil, ama yine onun da dahil olduğu bu nüfuzlu sufi ailenin etrafında toplanmış bulunuyordu⁷⁵. Osmanlı Devleti'nin kuruluş devrinin en hareketli çağında beyliğin başına geçen Orhan Bey'de babasının yolundan giderek Mevlana Sinan, Dursun Fakih, Davud-ı Kayseri ve Taceddin-i Kürdî gibi sufi ve alimler, Abdal Murad, Abdal Musa, Geyikli Baba gibi dervişlere çevresinde

⁷³ C. Hakkı Tarım; *Tarihte Kırşehrî-Gülşehrî (Babailer-Ahiler- Bektaşiler)*, İstanbul 1948, s. 88.

⁷⁴ M. Neşri; *Kitab-ı Cihannuma*, C.I, s. 26.

⁷⁵ E. İhsanoğlu ; *Osmanlı Medeniyet Tarihi*, C.I, s. 124-126.

ehemmiyetli mevkiiler vermiştir. Bunların dışında Orhan Bey'in vezirlerinin çoğu ahilerdendir. Örneğin; Alaeddin Paşa, Nizameddin Ahmed Paşa, Hacı Paşa ile Orhan Gazi'nin son ve Murad-ı Hüdavendigâr'ın ilk veziri Sinanüddün Yusuf Paşa Ahilik içinde yetişip ilmiye sınıfına intisap ettikten sonra devlet kademesinde vazife almışlar ve idarî teşkilatın teessüsünde önemli hizmetler icra etmişlerdir⁷⁶. Osman Bey'e gazilik kılıcını kuşattığı rivayet edilen Şeyh Edebalı ile Orhan Bey üzerinde müessir olan diğer derviş-gazilerin tesirleri, O'nun 1362'de vefatı üzerine devlet işlerinde nüfuzları olan Ahilerin kararı ile Bursa'ya davet edilerek hükümdar ilan edilen I. Murad devrinde de bunların rolleri aynen devam etmiştir⁷⁷.

Osman Bey ve Orhan Gazi zamanlarında beyliğin teşkilatlı güce olan ihtiyacı üç nevi askere dayandırmaktadır.

1- Feth olunan bölgelerde yerli Türkmen ahaliden, tımarlı sipahilik karşılığı alınan ve hükümetin eğer hizmetine, gerektiği yer ve zamanda gruplar halinde katılan "**Tımarlı Sipahileri**",

2- Osman Bey'in şahsına bağlı olarak "**Hassa Ordusunu**" teşkil eden ve ücret karşılığı tutulan "**nökerler**" bilahare "**azap**" tabiri ile anılmış ve daha Yeniçerilik ihdas edilmeden önce, devletin ücretli daimî ordusunu teşkil etmiştir,

3- Ziraatle meşgul olan köylü ve Türkmen ahaliden, ulufe veya bir takım vergi muafiyetleri karşılığı ve yalnız savaş zamanlarında çağrılan, diğer zamanlarda ise kendi işiyle iştiğal eden "**yaya**" ve "**müsellem**" sınıfı idi.

~~Savaş zamanlarında memleketin dört bir yanından çağrılan Alpler, Gaziler, Ahilere tevdi edilen tımarlı sipahiler o zamanlar için memleket savunmasında hem ucuz hem de verimli bir kuvvetti~~⁷⁸.

Ahilerin Osmanlı Devletinin kuruluşu döneminde siyasî rolünü en iyi şekilde belirten olaylardan birisi de sultan I. Murad'ın tahta geçirilmesidir. Orhan Bey'in 1362 de vefatı üzerine oğlu Murad Ahilerin ve kumandanların desteğiyle sultan olmuştur. Kardeşleri İbrahim ve Halil muhalefet etmişlerse de Murad bunları bertaraf etmiştir. Şehzade İbrahim ve Halil'in durumlarına baktığımızda şu şekilde bir konu ile karşı

⁷⁶ İ. H. Uzunçarşılı ; **Osmanlı Tarihi**, C. I, s. 127. Tayyip Gökbilgin; "*Orhan Madd.*", İ.A, C. IX, s.442.; İ. Gündüz; **Osmanlılarda Devlet -Tekke**, s. 17.

⁷⁷ İ. Gündüz ; **Osmanlılarda Devlet-Tekke**, s. 18-19.

⁷⁸ İ. Gündüz ; **Osmanlılarda Devlet-Tekke**, s. 87-88.

karşıyayız. “*Kardeşlerden İbrahim’in annesi Rum dönmesidir. Halil’in annesi ise eski Bizans imparatoru Kantakuzen’in kızı Teodora’dır. Şehzade Halil İzmit körfezinde kayıkla gezerken kendisini Foça korsanları yakalayıp Foça’ya götürmüşlerdir. Sultan Orhan, oğlu Halil’in kurtarılması için imparatoru tehdit etmiş ve iki sene sonra Halil önemli bir para karşılığında kurtarılmıştır. Bizans imparatoru bu arada kızını şehzade Halil’e nişanlamış ve onun Osmanlı hükümdarlığına getirilmesi için çalışmışsa da Halil Osmanlı sultanı olamamıştır. Çünkü Ahiler ve komutanlar Rumeli komutanı olan şehzade Murad Beyi babasının yerine hükümdar ilan etmişlerdir*”⁷⁹.

Ahi reisliğinin Şeyh Edebalı’dan sonra kime geçtiği bilinmemekle beraber bunun daha sonra sultan I. Murad’a intikal eylediği bilinmektedir⁸⁰. Böylece Osmanlı hükümdarı I. Murad’ın Ahi reisi olduğu bilinmektedir. I. Murad’ın bu riyaseti hangi vasıta ile elde ettiği bilinmemekle beraber Osmanlı Devleti’nin Ahilik üzerine müesseses olduğunu görmekteyiz⁸¹. Hayatında “Melikül-Meşayih Gazi Murad” ünvanı ile anılan I. Murad’ın Gelibolu’da Ahi meşayihinden olan Ahi Musa’ya verdiği 1366 Mart tarihli Malkara’da yaptırdığı zaviyenin vakfiyesinde “**Ahilerden kuşandığım kuşadığı Ahi Musa’ya kendi elimle kuşatıp onu Malkara’ya Ahi diktim**” ibaresinde kendisinin Ahilerin reisi durumundan olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca kendisi tarafından kabul edilen Memluk elçisinin hükümdarın adına takdim ettiği mektupta “**sultanul-kudat vel-mücahidin**” ünvanı ile hitap etmesi yaptırmış olduğu bir zaviyenin kitabesinde “**Ahi Murad**” adını yazdırmış olması, sultan I. Murad ‘ın bu tasavvufi müesseseler ile ne kadar iç içe olduğunu göstermektedir⁸². Orhan Gazi teşkilatını kurarken Ahi nüfuzundan istifade etmiş, nitekim 1329 yaya askerî teşkilatının kurulması kendisi de bir Ahi olan Çandarlı Kara Halil’in tavsiyesi ile olmuştur. Yaya askeri bugünkü piyade askerin vazifesini görmekte ve başına Ahilerin serpuşu olan beyaz börk giydirilmişti⁸³. Çandarlı Kara Halil efendi XIV. Yüzyılda

⁷⁹ Gazi Orhan Bey Vakfiyesi, **Belleten**, nu :19, sene 1941.; “*Şehzade Halil’in Sergüzeşti*” ,**Tarih-i Osmanî Mecmuası**, S.I, s. 239, 436’ dan naklen İ.H.Uzunçarşılı; **Osmanlı Devletinin Saray Teşkilatı**, Ankara, 1988, s. 132.

⁸⁰ İ. H. Uzunçarşılı ; **Osmanlı Tarihi**, C.I, s. 531.

⁸¹ İ. H. Uzunçarşılı; **Osmanlı Devlet Teşkilatından Kapıkulu Ocakları**, C.I, Ankara, 1988, s.147-149.

⁸² İ. Gündüz ; **Osmanlılarda Devlet-Tekke**, s.19.

⁸³ İ. H. Uzunçarşılı; **Kapıkulu Ocakları**, C.I, s. 147-149. ; M. Zeki Pakalın ; **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, C. III, s. 608-612. ; Uzunçarşılı; **Osmanlı Tarihi**, C. I, s.555.

Anadolu'da yer yer geniş teşkilata sahip olan Ahilerden olup aynı zamanda Osman Gazi'nin kayınpederi olan Ahi reislerinden Şeyh Edebalı'nın akrabasındandır⁸⁴. Tahta geçen Osmanlı padişahlarına saltanat ve hükümranlığın sadedinde meşayihden birisi tarafından kılıç kuşatılması ile Ahiliğin Şedd kuşanma merasimi arasında bariz bir benzerlik görünmektedir. "Taklid-i Seyf" veya "Takallüd-ü Seyf" adı verilen bu merasim Ahilikte yetişen ve mesleğinde ehliyet kesbeden bir müride Ahi Baba tarafından kabiliyetli ve ehliyetlin nişanesi olarak kuşatılan şedd, müridin şeyhine bel bağlamasını ifade etmekten başka bir şey değildir⁸⁵.

Ahilerin reisi olan Sultan Murad Bey'de yeniçeri ocağını kurduğu zaman bu yeni askere de beyaz börtü serpuş olarak giydirmişti⁸⁶. Sultan I. Murad kardeşi Süleyman Paşa tarafından 1354'te ele geçirilmiş olan Ankara üzerine yürüdü. Çünkü Orhan Gazi'nin vefatı üzerine Ankara'da büyük nüfuzları olan Ahiler Karamanoğlu ve Sivas hükümdarı Gıyaseddin Mehmet'in teşviki ile Osmanlı kuvvetlerini Ankara'dan çıkararak burasını idareleri altına almışlardı. 1363'te sultan I. Murad'ın Ankara üzerine yürüdüğünü gören Ahiler karşı koyamayacaklarını anlayınca şehri Sultan Murad'a teslim ettiler⁸⁷. 1363 temmuzunda Ankara üzerine yürüyen sultan I. Murad'a Ankara Ahilerinin mukavemet göstermeden beldelerini teslim etmelerinde kendi şeyhliğinin de müessir olduğu iddia edilebilir⁸⁸. Ankara'nın Osmanlılar tarafından alınmasından sonra artık Ahilerin namına pek rastlanmamaktadır. Ancak bu ifademiz Ahilerin siyasî önemi kalmadığı şeklinde yorumlanmamalıdır. Osmanlı Devleti Anadolu'da siyasî ve kuvvetli bir merkezîyet kurduktan sonra bunların siyasî bir ehemmiyeti kalamazdı⁸⁹.

Ahilik I. Murad zamanından itibaren iki kısma ayrılmış."Eli bayraklı beli kuşaklı" kısmı Yeniçerilik adıyla merkezi ve müstakil bir kuvvet olarak kurulurken diğeri de sanat erbabı ve esnaf arasında yaşamakta olan zihniyetini, Anadolu, İstanbul ve Rumeli'nin bedesten ve loncalarında günümüze kadar devam ettiregelmiştir⁹⁰. I. Murad'dan sonra

⁸⁴ İ. H. Uzunçarşılı ; *Osmanlı Tarihi*, C.I, s.555.

⁸⁵ İ.Gündüz; *Osmanlılarda Devlet-Tekke*, s. 92-93.

⁸⁶ İ.H. Uzunçarşılı; *Kapıkulu Ocakları*, C.I, s.147-149.

⁸⁷ İ.H.Uzunçarşılı; *Osmanlı Tarihi*, C.I s.160-161; İ.H.Uzunçarşılı; "I. Murad madd" , *İ.A* C.VIII, s.587-588.; K. Göde; *Eretnahılar*, s.97.

⁸⁸ İ.Gündüz; *Osmanlılarda Devlet-Tekke*, s.19.

⁸⁹ F.Köprülü; *Mutasavvıflar*, s.216.

⁹⁰ İ.Gündüz; *Osmanlılarda Devlet-Tekke*,s.105.

da Ahilerin bir takım siyasî faaliyetlerde bulduklarını görüyoruz. Örneğin; Ankara Ahileri bir ticaret hadisesinden dolayı Yıldırım Bayezid'e karşı bayrak açmışlar, dükkanlarını kapatarak silah başı yapmışlardı. Yirmi gün kadar Ankara'ya bil-fiil hakim olduktan sonra hak ve isteklerinin kabul edilmesi üzerine işlerinin başlarına dönmüşlerdi⁹¹. Fetret Devrinde Karamanoğullarının Bursa'yı ele geçirmek istediği esnada, Bursa kalesinin muhafızı Tokatlı Ahi Bayezid'in oğlu Hacı İvaz Paşa burayı 31 gün muhafaza etmiş ve Karamanoğluna teslim etmemiştir ki Çelebi Mehmed'in yakınında bulunan bir kişidir⁸. Yine Sultan II.Murad zamanında isyan eden küçük Mustafa isyan ederek Bursa üzerine yürüdüğü zaman Bursa halkı şehri teslim etmek istememişlerdir. Kendisine memleketin en nüfuzlu şahsiyetlerinden Ahi Yakup ve Ahi Hoşkadem'i elçi olarak göndererek kendisine para ve hediyeler vererek Bursa kuşatmasını kaldırarak İznik taraflarına gitmiştir⁹³. 1450'lerden sonra genel adı Babaî olan tarikat asıl ismini bırakarak Babaî şeyhlerinden olan Hacı Bektaş-ı Veli'nin ismini alıp kuvvetini kaybetmiş bulunuyordu. İşte yeni teşekkül etmiş olan Yeniçeri Ocağı da önceleri Ahilik üzerine kurulduğu halde bir müddet sonra Babaîliğin galebesinden müteessir olarak Bektaşilik cereyanlarına tabi olmuş ve evvelden beri mevcut ananeye ve her sınıf ve sanata bir piri olmak akidesine istinaden Bektaşilikle alaka ve münâsebet tesis eylemiştir⁹⁴.

Sonuç olarak bu verdiğimiz bilgilere göre Ahilik ve bu unvanı taşıyan kişiler sadece bir esnaf teşkilatı içerisinde yer alan bir grup değildir. Ahilik dönemin beylik ve devletleri içerisinde siyasî ve askerî faaliyetlerde bulunan bir kuruluş olarak karşımıza çıkmaktadır. Osmanlı Devletinin teşekkülü esnasında mevcut sınırlar içinde varlığı tespit edilen sufi çevrelerden bir tanesi Ahiler tarafından oluşturulmaktadır. Bazen yanlış olarak XIII.y.y da Ahi Evran adında büyük şöhret yapmış bir Ahi reisine bağlanan ve dolayısı ile Türklere mahsus bir kurum olarak açıklanmaya çalışılan Ahiliğin tarihi bugün bile hala yeterince aydınlanmış değildir. Daha önce İran'da XII.y.y da Ahi lakabını taşıyan bazı şahıslara rastlandığına göre Anadolu'dan önce İran'da ortaya çıktığı daha kuvvetli ihtimal olan Ahiliğin, XIII .yy'da Ahi Evran tarafından Anadolu'da yeni bir teşkilatlanmaya tabi tutulduğu bir gerçektir.

⁹¹ İ.Gündüz; **Osmanlılarda Devlet-Tekke**,s.109.

⁸ .H. Uzunçarşılı; **Osmanlı Tarihi**, C.I, s.349-350.

⁹³ İ.H. Uzunçarşılı; **Osmanlı Tarihi**, C.I, s.391-392.

⁹⁴ İ.H. Uzunçarşılı; **Kapıkulu Ocakları**, C.I,s.147-149.

XIV.y.y'daki durumuna bakılarak sadece bir meslek kurumu olarak değerlendirilen Ahilięin⁹⁵ Beylikler ve Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda siyasî, askerî ve sosyal rolleri olduğu gibi Osmanlı Devleti sahasında da etkili bir sufi çevre teşkil ettiği ilk Osmanlı kaynaklarından anlaşılmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA

AKDAĞ, Mustafa ; **Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi**. C. I. Ankara, 1974.

Aşıkpaşazade Tarihi (Neşri Ali Bey), İstanbul, 1332,

Aşıkpaşazade Tarihi; (Hazr. Nihal Atsız), Ankara,1985.

AZİZ B. ERDEŞİR-İ ESTREBADI; **Bezm ü Rezm** (Çevr. Mürsel Öztürk), Ankara, 1990.

BARKAN, Ö. Lütfi; "Kolonizatör Türk Dervişleri" V.D.II, Ankara, 1942.

BABİNGER , Franz- F. Köprülü; **Anadolu'da İslamiyet, İnsan yay. İstanbul,1996.**

BAYRAM, Mikail ;"Ahi Evran Kimdir Gerçek Şahsiyeti ve Eserleri",**Türk Kültürü Dergisi**, XVI,S.191s.658-668.

CUMBUR, Müjgan; "Ahmed Yesevi'nin Ahi ve Gazileriyle Anadolu'nun Türkleşmesindeki Yeri" **Milletler arası Hoca Ahmed Yesevi Sempozyumu Bildirileri**, 26-29 Mayıs 1993, s. 63-65.

ÇAĞATAY, Neşet; **Bir Türk Kurumu Olan Ahilik**,Ankara,1989.

ÇETİN, Osman ; **Selçuklu Müesseseleri ve Anadolu'da İslamiyetin Yayılışı**, İstanbul, 1981.

DOĞRU, Halime; **XV. ve XVI. Yüzyıllarda Sivrihisar Nahiyesi**, Ankara, 1997,

GİESE , F. ; "Osmanlı İmparatorluğunun Teşekkülü Meselesi" (Köprülüzade Ahmet Cevat Bey Tercümesi) **Türkiyat Mecmuası C.I**, İstanbul, 1925.

GÖDE, Kemal; **Eretnahılar (1327-1381)**, Ankara,1994.

⁹⁵ E. İhsanoğlu; **Osmanlı Medeniyet Tarihi**, C.I, s.125.

GÖKBİLGİN, M. Tayyip; "Orhan Madd.", **İ.A.**, C. IX, s.442.

GÜNDÜZ, İrfan ; **Osmanlılarda Devlet -Tekke Münasebetleri**, İstanbul, 1984.

İbni Batuta Seyahatnamesinden Seçmeler (Hazr. İsmet Parmaksızoğlu)

İbni Bibi; **El-Evâmirü'l-Alaîye fi'l-Umuri'l-Alaîye**,C.I., (Hazr. Mürsel Öztürk), Ankara, 1996.

İHSANOĞLU, Ekmeleddin; (Editör); **Osmanlı Medeniyeti Tarihi**, C.I., Zaman Gazetesi yay., İstanbul, 1999.

KAFESOĞLU, İbrahim; "**Selçuklular Madd.**", **İ.A.** C.X, s. 395-396.

Kemalpaşazâde; **Tevarih-i Ali Osman**, 2. Defter (Hrz. Ő. Turan) TTK, 1996;

KÖPRÜLÜ , Fuat; **Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluğu** İstanbul, 1986.

KÖPRÜLÜ, Fuat ;**Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar**, Ankara, 1984,

M. Aksarayı ;**Müsâmeretü'l Ahbar**,(Trc. M. Nuri Gençosman), Ankara 1943.

Mehmet Neşri; **Neşri Tarihi** C.I, (Hazr. M.Altay Köymen), 1983.

Müeccimbaşı Tarihi, I, (Trc. İsmail Erünsal), Tercüman 1001 Temel Eser.

PAKALIN, M. Zeki ; **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, C. III,

SARIKAYA, Mehmet Saffet,; **XIII-XIV. Asırlardaki Anadolu'da Fütüvvetnâmelere Göre Dinî İnanç Motifleri**, Ankara 2002.

SEVİM, Ali –Yaşar Yücel; **Türkiye Tarihi**, Ankara 1989.

ŞEKER, Mehmet; **Fetihlerle Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşması**, Ankara,1985.

TABAKOĞLU, Ahmet; **Türk İktisat Tarihi**, İstanbul. 1984.

TARIM, Cevat Hakkı; **Tarihte Kırşehri-Gölşehri (Babailer-Ahiler- Bektāřiler)**, İstanbul 1948.

TURAN, Osman; **Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi Tarihi**, C.I-II, İstanbul, 1981.

UZUNÇARŞILI, İ.H. ; **Osmanlı Tarihi**, C.I,Ankara 1994.

UZUNÇARŞILI, İ. H.; **Osmanlı Devlet Teşkilatından Kapıkulu Ocakları**, C.I, Ankara, 1988.

UZUNÇARŞILI, İ.H.; “*I. Murad Madd.*” , İ.A, C.VIII.

UZUNÇARŞILI, İ.H.; **Anadolu Beylikleri**, Ankara, 1988.

UZUNÇARŞILI, İ.H.; **Osmanlı Devleti Saray Teşkilatı**, Ankara 1988.

WITTEK, P. ; **Osmanlı İmparatorluğunun Doğuşu** (Çvr. Fatmağül Berktaş) Kaynak yay. İstanbul, 1985.

YÜCEL, Yaşar; **Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar I**, Ankara,1989.

DİNİ KAVRAMLAR ETRAFINDA OLUŞMUŞ TİCARETHÂNE ADLARI*

Harun GÜNGÖR*

Yaşadığımız şehir, mahalle, sokak, evlerimiz ve işlettiğimiz ticarethâneler, sahip olduğumuz kültür, inandığımız din ve düşünceyi, bir bakıma kendi etnik ve kültürel kimliğimizi yansıtır. Bu yansıtma, yukarıda söz konusu ettiğimiz mekanlara verdiğimiz adlarda kendini somut bir biçimde gösterir. Hatta bu isimlerin tarihî akışını, kullanım sıklığını dikkate alarak kesin olmasa da o bölgenin inanç ve kültürel yapısı hakkında belli bir fikir edinebiliriz.

Son dönemlerde az sayıda da olsa ticarethâne isimleriyle ilgili araştırmalar yapılmaktadır.¹ Biz ise bu araştırmada, Kayseri Ticâret Odasına kayıtlı ticarethânelerin isimleri üzerinde duracak, az da olsa tespit ettiğimiz bu isimlerle ilgili açıklama ve yorumlarda bulunacağız. İşte bu isimler:

A

Ahi İnş. San. Tic. Ltd. Şti., Ahi İnş. Tic. Ltd. Şti., Akabe Kitabevi, Alkış Ticaret, Alperenler Kömür Ltd. Şti., Alkış Mobilya, Ahsen Tuhafiye, Ahi Makine, Aksa Grup, Asfiya Ltd. Şti.

B

Baran Giyim, Bayram Doğrama, Bedir Asansörleri, Bedir Gıda Ltd. Şti., Bedir Halıcılık, Berat Mobilya San., Berat Tekstil, Bereket Boya, Bereket Gıda Pazarı, Bereket Gıda Tic. Ltd., Bereket Halı, Bereket Makine, Bereket Manifatura, Bereket Mobilya, Bereket Yalçın Kardeşler, Beyza Baharatları, Beyza Giyim, Beyza Perde, Beyza Ticaret (İnşaat Mal.), Beyza Züccaciye,

* Bu bildiri Kayseri Ticaret Odası tarafından yayınlanan *Kayseri İş Dünyası*, Kayseri 2002 adlı eser esas alınarak hazırlanmıştır.

* Prof. Dr., Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, KAYSERİ.

¹ Bak. İsmail Doğan, *Sokaktaki Yabancı*, İstanbul 1999; Fevzi Karademir, Diyarbakır İlindeki Mağaza ve İşyeri Adları Üzerine, *V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı*, 20-26 Eylül, Ankara 2004.

B

Burak Büfe, Burak Eczanesi, Burak Elektrik, Burak Et Mamulleri, Burak Halı, Burak Kundura, Burak Ticaret (Hırdavatçı), Büşra Halı, Büşra Mermer, Büşra Mobilya, Büşra Telefon, Büşra Tuhafiye

C

Cennet (Dayanıklı Tüketim Mal.), Cennet (Çelik Eşya)

E

Elcuman Mobilya, Elif Gıda, Elif Kanepe, Elif Konfeksiyon, Elif Kuşevi, Ensar Orman Ürünleri, Ensar Tekstil, Ensar Ticaret (Boyacı), Ensar Züccaciye, Erkam Kitabevi

F

Fatih Eczanesi, Fatih Gıda, Fatih Gıda ve Tem. Mad., Fatih Harita Emlak, Fatih Kasabı, Fatih Kardeşler, Fatih Kebap, Fatih Kundura, Fatih Market, Fatih Mühendislik, Fatih Pide,

Fatih Soğutma, Fatih Tekel Bayi, Fatih Ticaret, Fazilet Boya, Feraset Emlak, Feraset Mülk Ofisi, Fetanet Mülk Ofisi, Furkan Boya, Furkan Deri Ltd. Şti., Furkan Elektrik, Furkan Giyim, Furkan Doğuş Ltd., Furkan Doğuş Ofset Ltd., Furkan Et Sitesi, Furkan Kebap, Furkan Konfeksiyon, Furkan Kuruyemiş, FurkanTicaret(UnFabrikası)

H

Hacegan Mobilya, Hasnur Market, Helvacidede Bakkaliyesi, Hitab Hediyelik, Hızır Eczanesi, Hicret Bakkaliyesi, Hızır Petrol, Hicret Hırdavat, Hicret Kuruyemiş Tic. Ltd. Şti., Hicret Market, Hicret Mobilya, Hicret Oto Elektrik, Hicret Pazarlama, Hira Uluslar arası Nak. AŞ., Hisbe Döviz Altın AŞ., Huzur Mesture Giyim

İ

İhlas Haber Ajansı AŞ., İhlas Mobilya, İhlas Sigorta, İhlas Tanıtım, İhya Eczanesi, İhya İnşaat Ltd. Şti., İhya Orman Ürünleri Ltd. Şti., İkra Doğrama, İkrâm Kebap Salonu, İkrâm Kuruyemiş, İrem Gıda Temizlik Ltd. Şti., İslamoğlu Ltd. Şti. (Et ve et ürünleri)

K

Kalyoncu Mesture Giyim, Kevser Eczanesi, Kevser Et Pazarı, Kevser Ticaret, Küba Giyim, Kut İnş. Tic., Kutsal Eczanesi, Kübra Bebe & Oyuncak, Kübra Erkek Kuaförü, Kübra Gıda, Kübra Kuyumcu, Kübra Orman Ürünleri Ltd. Şti., Kübra Pastanesi, Kübra Ticaret (Mobilya)

L

Lokman Eczanesi

M

Maide, Medine Döşeme, Medine Eczanesi, Medine Et Market, Medine Halı, Menzil Çorap, Menzil Döşeme, Menzil Elektrik, Menzil Kebap, Menzil Mobilya, Merve Boya, Merve Çeyiz, Merve Deri, Merve Gıda, Merve Metal Ltd. Şti., Merve Öğrenci Yurdu, Merve Ticaret (Tüpgaz), Merve Tuhafiye, Mervem Erkek Kuaförü, Mervenur Tekstil, Mihrap Mobilya, Mina Çelik Eşya, Mina Mobilya, Mina Tekstil, Miraç Eczanesi, Miraç Metal Sanayi, Mizan Cam, Mizan Mermer, Mizan Mobilya, Mizan Tavukçuluk, Mizanlar Mobilya

N

Nas Cam, Nasip Gıda Ltd. Şti., . Nazar Elektrik, Nazar Kundura, Nazar Mutfak, Nur Asansör, Nur Baklava, Nur Çiçekçilik, Nur Elektrik, Nur Gıda, Nur Gıda Pazarı, Nur Hediyeçilik, Nur Hırdavat, Nur Kebap, Nur Market, Nur Optik, Nur Otomotiv, Nur Tekstil, Nur Tekstil AŞ., Nural Gıda, Nurdem Tekstil, Nur Garanti Saat, Nur-Pa Ltd. Şti., Nursal Ticaret, Nurses Elektronik, Nursoy Ticaret, Nurtaş (İnşaat malzemeleri), Nur-Tek Makine, Nurveren Elektrik

O

Oruçoğlu Şekerleme, Osmanlı Çelik Eşya, Osmanlı Emlak, Osmanlı Giyim, Osmanlı Mobilya, Osmanlı Petrol, Osmanlı Sarraf, Osmanoğlu Pide, Osmanoğulları Sigorta

Ö

Özmiraç Mermer

R

Rabia Mobilya, Rahle Mini Market, Rahle Möble, Ravza Kömür, Ravza Ltd. Şti.(Mobilya), Ravza Mobilya, Rızık Gıda Pazarı, Rızık Ocakbaşı

S

Safa Berber, Safa Berber Salonu, Safa Emlak, Safa Mobilya, Safa Petrol, Safa Sarraf, Safa Süt ve Gıda, Safa Ticaret, Safaoglu Ticaret, Saika Ahşap Dekorasyon, Selamoğlu Soğutma, Sırat Mobilya , Sufa Döşeme, Sufa Mobilya, Suhulet Gıda ve Pazarlama, Suhulet Giyim

Ş

Şems Ticaret, Şemsnur Gıda, Şeyma Gıda, Şule Eczanesi, Şüheda reklam Hizmetleri

T

Taha Giyim, Taha Ltd. Şti.(Dış ticaret stk.), Tarnöven İnş. Ltd. Şti., Tekbir Emlak, Tekbir Giyim San. Tic. AŞ., Tekbir İskelet, Tekbir Mobilya, Tekbir Plastik, Tekke Kuş Evi, Tuba Gıda, Tuba Kırtasiye, Tuğba Cam, Tuğba Et Mamulleri, Tuğba İletişim, Tuğba Kuyumculuk, Tuğba Makine Ltd. Şti., Tuğba Ticaret, Tuğba Tuhafiye, Tuğra Mobilya

U

Uhud Ticaret (Kömür Tic.)

V

Venhar Demirci

Y

Yasin Boya, Yasin Cam, Yasin Emlak, Yasin Giyim, Yasin İnşaat, Yasin Metal San., Yasin Mobilya, Yasin San. Tic. Ltd. Şti., Yenbu Kırtasiye
Zülfikar Gümrükleme.

Yukarıda zikredilen isimler dikkate alındığında bunlardan büyük bir kısmı doğrudan dinle değil, dince kutsal sayılan *Bedir* (3), *Hira* (1), *Medine* (4), *Merve* (9), *Mervem* (1), *Mervenur* (1), *Mina* (3), *Ravza* (3), *Safa* (8), *Safaoğlu* (1), *Sırat* (1), *Uhud* (1), *Yenbû* (1) gibi mekanlarla ilgilidir. Bunlardan en dikkat çekenini ise kelime anlamı, *sivri kaya* olan ve aslında bir tepeden ziyade bir taş olduğu anlaşılan *Merve*'nin kızlara, aynı şekilde yassı taş olarak anlamlandırılan *Safa*'nın ise erkek çocuklara isim olarak verilmesidir. Bu taşların çok eski kültürlerde yer alan kült fallikle (culte phallique) ilgili olduğu düşünülebilir. Bunlar arasında ismin taşıdığı anlama zıt adlandırmalar da mevcuttur. Örneğin *Cennet bahçesi* anlamına kullanılan *Ravza*, kömür satış yerine aynı şekilde kelime anlamı engel olan *Akabe* de çeşitli ticarethanelere isim olarak verilmiştir.

İsmlendirmelerden bir bölümü Kur'an'daki sûrelerle ilgilidir. Bunlar, *İhlas* (4), *İkra* (1), *Kevser* (3), *Yâsin* (8), *Taha* (2) ve *Nas* (1)'dir.

İslam tarihinin en belli başlı olaylarından biri olan *Hicret* (7) ve *Miraç* (2) da adlandırmalarda önemli bir yere sahiptir. Ayrıca, Hicret olayında Peygamberimizi Mescid-i Haram'dan Mescid-i Aksa'ya götüren *Burak* (7) isimli hayalî varlık ile *Aksa* (1) kelimesi de ticarethâne isimlerinde kullanılmaktadır.

Ticarethâne isimlerinde kullanılan en dikkat çekici kelimelerden birisi, hak ve batılı ayırdedici anlamına gelen ve tanrının adı olarak da kullanılan *Furkan* (12) kelimesi ile müjde anlamına gelen *Büşra* (5) kelimesidir. Diğer

bir kavram ise, efsanevî bir ağaç olan (Cennette bulunan, dalları yerde, kökleri havada olan) *Tuğba* (8), *Tuba* (2)'dir.

Kandil isimlerinden sadece *Berat* (2), Cennet isimlerinden ise *Cennet* (2) ve *İrem* (1) kelimeleri ile Ahiret ile ilgili olarak *Mizan* (5) ve *Sırat* (1) kelimeleri de kullanılmaktadır.

Peygamberimizin Medine'ye hicretinde kendisi ile birlikte muhacirleri destekleyenler anlamına kullanılan *Ensar* (4) kavramı da kullanılmaktadır.

Ticarethâne isimlerinde dikkat çeken diğer adların başında Osmanlı padişahlarından *Fatih* (19) ile *Osmanlı* (6), *Osmanoğlu* (1), *Osmanoğulları* (1) kelimeleri yer almaktadır. Ayrıca *Şems* (1), *Şemsnur* (1), *Suhulet* (2) kelimeleri de ticarethâne ismi olarak ilgi çekmektedir.

Söz konusu isimlendirmelerde *Şeyma* (1), *Şükran* (2), *Şûle* (1), *Rabia* (1), *Kübra* (7), *Ahsen* (1), *Büşra* (5), *Venhar* (1) gibi kadın isimlerine yer verilmiştir. Ak, beyaz anlamına gelen ve hiçbir dinsel anlamı olmayan *Beyza* (5) kelimesinin kullanımı ise ilginç gözükmemtedir.

Bereket (8), *İkram* (2), *Rızık* (2), *Nasip* (1), *Alkış* (1) (Türkçede dua anlamına) kelimeleri ise daha çok dua anlamında kullanılmaktadır.

Ticarethâne isimlerinde kullanılan *Menzil* (5) kelimesi ile *Mestûre* (2), *İslam* (2), *İslamoğlu* (1), *Nur* (19), *Nural* (1), *Nurdem* (1), *Nursal* (1) *Nurses* (1), *Nursoy* (1), *Nurtaş* (1), *Nurveren* (1) kelimeleri farklı dinî mesajlar içermektedir. Ayrıca bu isimlendirmelerde *Tekbir* (5) kelimesi de önemli bir yer tutmaktadır.

Bütün bu yukarıda zikredilenlerin dışında, ticarethâne isimleri arasında Selçuklu ve Osmanlı dönemi esnaf teşkilatını ifade eden "Ahi" kelimesi de önemli bir yer tutmaktadır. Ayrıca *Çitaklar*, *Naymanlar* vb. aşiretleri ifade eden kelimeler de ticarethânelere ad olarak verilmiştir.

Bütün bunları bir arada düşündüğümüzde ilginç sonuçlara ulaşabiliriz:

- 1- Bu isimleri ticarethânelerine ve çocuklarına verenlerin çoğu bunların anlamını bilmemektedir.
- 2- Bu isimler, Arap ülkelerinde kişi ve ticarethâne adı olarak kullanılmamaktadır.
- 3- Bu isimlerin çoğu, önce çocuklara, daha sonra çocuklardan hareketle ticarethânelere ad olarak verilmektedir.
- 4- Bu isimlerden *İslam*, *İslamoğlu*, *Hicret*, *Mestûre*, *Tekbir* vb. bir tür düzeni protesto amaçlı olarak kullanılmaktadır. Ayrıca belirtmek gerekir ki bu isimler, sadece çocuklara, ticarethânelere değil, iş merkezlerine, çeşitli yapı kooperatifleri tarafından yaptırılan sitelere ad olarak verilmektedir.

Örneğin Kayseri'nin ilk belediye konutlarında yer alan apartmanlar çiçek adlarıyla (1961'de yapılmıştır) adlandırılırken, 2000 yılında yapılan civar belediye bloklarından 4/39'üne *Merve*, *Miraç*, *Büşra*, *Kandil* gibi isimler verilmiştir. Burada şunu da ifade etmek gerekir ki, bu ticarethâne isimleri ile birlikte, mahalle, cadde, sokak vb. isimlerin (şehir toponimisi) kronolojik bir düzen içinde değerlendirilmesi hem şehrin günümüzdeki dinî anatomisi, hem de zaman içindi geçirdiği dinî evrim ve anlayışı tespiti yardımcı olur kanaatindeyim.

Araştırmacılardan özellikle istediğimiz şey, bu tür konularda daha fazla araştırmanın yapılmasıdır.

GARİB-NÂME'DE AHİLİK İZLERİ

Prof.Dr. İlhan KILIÇÖZLÜ'ye...

Ahmet GÜNŞEN*

Giriş

Türk dili ve edebiyatı tarihinde eseri ile bütünleşmiş çok az müellif vardır. Bunlardan biri de Âşık Paşa'dır. Garîb-nâme ile özdeşleşen Âşık Paşa, eserini çağlar boyu vazgeçilmez kılarken, eseri de Âşık Paşa'yı ölümsüzleştirmiştir.

1330'da Anadolu sahasında Oğuz Türkçesiyle yazılan ilk ve en hacimli te'lif eser olan Garîb-nâme'nin "Türk hayat ve yaşayışını en iyi şekilde yansıtması, Türk kültürünü büyük ölçüde kendinde toplaması, genel anlamda devrinin sosyal yönünü vermesi ve hedefler göstermesi... (bk. Yavuz, 2000-I/1: X)" gibi daha birçok önemli özelliği vardır. Elbette bu özellikler, müellifinden gelmektedir.

Köklü ve Anadolu Türk tarihine damgasını vurmuş bir aileden gelen Âşık Paşa, içinde yaşadığı toplumun önüne geçme ve yol gösterme gibi önemli liderlik/önderlik özelliklerine de sahipti. O, bu özellikleriyle içinde yaşadığı Selçuklu dönemi Türk toplumunu fikir ve yaşayışı ile etkileyip yoğurduğu içindir ki, en büyük eseri Garîb-nâme döneminin sosyal, kültürel ve fikrî hayatının bir aynası durumundadır.

Ansiklopedik bir eser olan Garîb-nâme, öğretici/didaktik bir eser olup, yazıldığı dönemin insanına olduğu kadar, sonraki nesillere de hemen her konuda öğütler vermektedir. Ancak, bu öğütlerin/ibretli hikâyelerin/destanların içinde biz çağının Türk toplum hayatına ait birçok izi (yaşayış ve düşünce tarzlarını) de bulmaktayız.

Âşık Paşa, eserinde sürekli "iyi insan"ın, "örnek insan"ın özelliklerini anlatır. Dolayısıyla, Garîb-nâme'de, dünya ve ahiret dengesini iyi kurmuş, iyi ve örnek bir insan/Müslüman profili buluruz.

---

* Yard. Doç. Dr., Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü, KIRŞEHİR. agunsen@gazi.edu.tr

Bir milletin toplum hayatında büyük ve kalıcı tesirler bırakan müesseseler, mutlaka o milletin edebiyatında da makes bulur. Hiç şüphesiz, belli bir devrede esnaf ve sanatkârlar birliğini ifade eden, milli/yerli anlamda iktisadî yapılanmayı, iş ve sanat hayatında gelişmeyi, denge ve düzeni sağlayan Ahilik müessesesi de, Türk edebiyatında hak ettiği aksi bulmuştur.

Gerek Divan/Klâsik, gerek Tekke/Tasavvuf, gerek se de Halk edebiyatımızda birçok şair ve yazar tarafından değişik cepheleriyle edebiyatımıza giren Ahiliğin izlerine, Yunus Emre, Ahmed-i Gülşehrî ve Sultan Veled vb 13. yüzyıl sonu ile 14.yüzyıl başlarında yaşamış Türk şairlerinin eserlerinde olduğu gibi, aynı devrin önemli bir ismi olan Âşık Paşa ve onun kendisiyle özdeşleşmiş Garîb-nâme'sinde de rastlamamız çok tabiidir.

Ahilik, Garîb-nâme'de Ahiler ve Ahilik İlkeleri

Ahilik, ister Türkçe 'cömert, eli açık' anlamına gelen *âû*, isterse 'kardeşim' anlamına gelen *adî* ile ilgili olsun, konu üzerinde araştırma yapan uzmanlar, Ahiliğin Araplar arasında gelişen fütüvvet teşkilâtına dayansa bile, gene de onun fütüvvetten bir hayli değişik olduğu, Anadolu Türklerinin onu, bu bölgede geliştirip biçimlendirdikleri, yani Anadolu Türklerine özgü bir müessese olduğu konusunda birleşmektedirler.

Bizim de bir Türk kurumu olduğunda şüphe duymadığımız Ahilik teşkilâtının ve bu teşkilâta mensup ahilerin, gerçekten de, Anadolu Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı Devleti'nin kuruluş yıllarında iktisadî, sosyal, hatta askerî hayatı canlandıran, düzenleyen çok önemli işlevleri vardır. Zira yüzyıllarca, "sanat ve ticaret bunlar sayesinde yoluna konu ve esnafın düsturları belirlendi. Her türlü haramdan uzak durmak, yumuşak huylu ve merhamet sahibi olmak, affedip kin tutmamak, haset etmemek, sözünde durmak, hıyanette bulunmamak, emaneti koruyup sahip olmak, insanların ayıplarını örtmek, cimri olmamak, yolcularla ilgilenip yedirip içirdikten sonra elleri boş göndermemek, onların belli başlı düsturları oldu (Yavuz, 2000-I/1: XVIII)." Bütün bunlar, bir ülkede sadece iktisadî hayatla sınırlı kalmayan; insanların duyuş, düşünüş, yaşayış ve sosyal hayatı düzenleyen önemli işlevlerdir. Çalışıp üreten ve kazanan, kazandığını yiyen ve yediren, paylaşan insanların hâkim olduğu bir toplum elbette birlik ve dirlik içinde olacaktır.

Toplum hayatında bu kadar etkili olan bir sistem ve teşkilâta Âşık Paşa'nın ilgisiz kalacağını ve bu teşkilâtın ilkelerinin Garîb-nâme'ye yansımayacağını düşünmek elbette mümkün değildir. Üstelik hem Âşık Paşa hem Ahilik teşkilâtının kurucusu ve pîri Ahi Evran-ı Veli'nin aşağı

yukarı çağdaş ve aynı coğrafyada, yani Kırşehir’de yaşadıklarını düşünürsek ...

İşte biz bu bildirimizde, Âşık Paşa’nı Garīb-nâme’sini Ahilik kültürü açısından mercek altına alarak, bir Türk kurumu olarak sanat ve zanaat erbabını derleyip toparlayarak 13-14. yüzyıllar Anadolu’sunun sosyal, iktisadî ve hatta askerî hayatında önemli işlevleri olan Ahilik teşkilâtının Garīb-nâme’ye yansıyan ilke ve özelliklerini göstermeye çalıştık.

Bu amaçla da, Kemal Yavuz hocamızın yayına hazırladığı ve 10.613 beyitlik Garīb-nâme’yi baştan sona Ahilik kültür ve ilkeleri açısından taradık. Gördük ki, Garīb-nâme, bize Ahilik kültürü açısından da bolca malzeme sunuyor.

Konu bolluğu bakımından dikkati çeken Garīb-nâme’de, eseri neşreden Kemal Yavuz’un tespitlerine göre beş yüz elliden fazla konu yer alıp işlenmiştir (Yavuz, 2003: 117). Yavuz, bir çalışmasında Garīb-nâme’ye dayalı olarak “Âşık Paşa’da Ticaret Fikri”ni ortaya koymuştur (Yavuz, 2003: 117-124).

Biz, doğrudan doğruya toplumda önemli bir konumu olan Ahi/Ahi Baba’yla ilgili görüşleri içeren bölüm ve beyitlerle Ahilik teşkilâtının ahlâk ve ilkeleriyle ilgili özelliklere yer vermeye çalıştık.

Bu cümleden olarak; Âşık Paşa, eserinin 5. Bölümün 8. Kıssasında, vefa kılınması ve hayır duası (alkış) alınması gereken beş kapının bulunduğunu, bunların da sırasıyla “ana baba”, “usta/üstad”, “ahi”, “şeyh/hoca” ve “Hazret/Allah” kapısı veya katı olduğunu şu sözlerle belirtir:

Dünyada biş kapu vardur iy şafâ*
Her birine cân-ıla kılgıl vefâ

Her kim ol biş kapudan alkış ala
Şeksüzün andan Çalap hoşnüd ola

İşid imdi ata-y-ıla ana-durur
Biri üstâduñ degül mi ne-durur

* Garīb-nâme’den aldığımız beyitler için, hocamız Kemal Yavuz’un neşrinden (Yavuz, 2000) yararlanılmıştır. Beyit numaraları da adı geçen kaynaktaki beyit sırasına uygundur.

*Biri ahi birisi Şeyh kapısı
Olsa gerek her birinün tapısı*

*Biri hod Hızret-durur bellü beyân
BiŐ kapu bunlar-durur bilgil ‘ayân (3101-3105)*

Görüldüğü gibi, Âşık Paşa, ana babadan sonra, *ustayı* ikinci sıraya, *ahiyi* üçüncü, *hocayı* da dördüncü sıraya koymaktadır. Kişinin üzerinde ödenemeyecek kadar büyük hakkı olan insanlar sıralamasında *usta*, *ahi* ve *hocanın* ana ve babadan sonra sıralanması son derece anlamlıdır ve Ahilik/fütüvet ahlâk ve ilkeleriyle de örtüşmektedir.

Âşık Paşa, aynı bölümün içinde *ahiye* nasıl hizmet edileceği konusunda da bilgiler verir:

*Ol dahi bitdi bu kez gel ahıya
Kullıg it ihlâş-ıla kılma riyâ*

*Berķ kuŐan ol kapuda sen er gibi
Güç götürgil Őabr idüp Şol yir gibi*

*Mâluñı terk it yüzün döndermegil
Geleni hoş dut kuru göndermegil*

*Hak yolında doğru durğıl sınımadın
Yolı göster yolsuza kaypınmadın*

*Toprağ eyle yüzünü yol ehline
Olmasun kim dutasın kibr ü kine*

*Kim ahi her dem saña alkış kıla
Hem dahi senden Çalap hoşnud ola (3132-3137)*

Âşık Paşa, bu beyitlerde de, esnaf ve sanatkârların piri ahiye riyadan uzak, ihlâs ile hizmet edilmesini, Ahilik ahlâk ve ilkelerini öğrenmek için bu yolda sabır ve gayret gösterilmesini, cömert olup mala mülke düşkün olmamayı, geleni hoş tutup boş göndermemeyi, Hak yolunda doğru kul olup günahlardan sakınmayı, yolunu Őaşırap yanlıŐa düşene üŐenmeden yol göstermeyi, kibir ve kinden uzak durup

misafirperver olmayı öğütlüyerek, ancak böyle olunursa ahinin hayır duasına, Allah'ın rızasına mazhar olunacağına dikkati çeker.

Açıkça görülüyor ki, bu öğütler Ahilik ahlâk ve ilkeleridir. Yine çok açıktır ki, bunları söyleyen Âşık Paşa bu ahlâk ve ilkelere gönülden inanmaktadır. Çünkü konuşan kendisidir.

Garîb-nâme'de, Ahilik ahlâk ve ilkeleri içinde *ustanın* da çok ayrı bir yeri ve önemi vardır. Zira o, ana babadan sonra saygı ve hizmette kusur gösterilmeyecek ikinci önemli kişidir ve mutklaka hayır duası alınmalıdır:

*Ol tamâm oldı bu kez üstâda gel
Cehd kııl anuñ dağı alkışın al*

*Kim Çalap hoşnûd ola her dem saña
Rağmet ola yoldaşuñ öñden şoña*

*Nidüp üstâd alkışın sen olasın
Hem Çalap hoşnûdlığını bulasın*

*Eydeyüm kıldan kıla diñler-iseñ
Diñleyüp söz ma'nisin añlar-ısañ*

*Hiđmet it üstâduña sen kul gibi
Şöyle kim ol bay sen yoğsul gibi (3118-3122)*

Çıracık veya kalfa, elbette ustasına saygı göstermeli, onun duasını almalıdır. Çünkü bir iş kolay öğrenilmez, onun el becerisine dönüşmesi birçok menzile varmayı gerektirir, ama bu yolun en önemli menzili bir ustanın terbiyesinden geçme sürecidir ve her çıracık veya kalfa ekmek yediğı mesleğini ustasından öğrenir:

*Kol dağı menzil-durur her bir işe
Nik ü bed her şan'at u her cünbişe*

*Her hüner kim eldedür kıldan gider
İlla çün vardı ele bir gör n'ider*

*İşlenür ellerde ol iş ad-ıla
Öğrenür şäkird anı üstâd-ıla (8146-8418)*

Âşık PaŐa, Garîb-nâme'nin 10. Bölüm 6. Kıssasında, Müslümanların dünyada on çeşit dostunun olduğunu, bunlarla dünyada rahat olup emniyet içinde yaşadıklarını ve bu sebeple de ahirette affa kavuşacaklarını ve dűřmanların kahrolacağını anlatır. Müslümanın her iki dünyasını kurtarmasını sağlayan bu on dost, sırasıyla Allah, Hz. Muhammed, imamlar, evliya, ulemâ, Őeyh, hak yolunda yoldaş olan arkadaş ve dostlar, ana ve ata, usta ve âdil sultandır (bk. Yavuz, 2000-II/2: 769-807).

Bu bölümde geçen dokuzuncu dost da yine *ustadır*. O, sanatını çırağına veya kalfasına öğreten, kazancın hazinesini gösterendir. Halk içinde, tükenmez bir ormana benzetilen sanatı öğreten *usta*, ömür boyunca en güvenilir ve sadık olunması gereken bir dosttur. Halk, onun öğrettiği sanatla kazancını elde eder ki, o sanat eskimediği gibi, aşınıp kırılmaz da. Bütün bu bolluk ve tükenmezliğin hepsi *usta* sayesinde. Kimin ki dünyada ustası yoktur, insanlar arasında görünüşü, bir alış verişi de yoktur. Üstelik, bu *usta* çırak ve kalfasından bir Şey de istememektedir. Tek isteği öğrencisinin sanat ve hüner sahibi olmasıdır:

*Gel bu kez toқzınçı dōstuñ Őerħine
Añlaėıl bir kendü kimdür Őerħi ne*

*Őerħi birle ol dahı gelsün dile
Kim bilesin bu işi kıldan kıla*

*Ol Şol üstâduñ-durur kim pişesin
Ögredüp gösterdi kesbüñ bişesin*

*Anuñ-ıçun biře dirler pişeeye
Kim bu piře beñzer olur bişeeye*

*Ya'ni kim Őatup dükenmez bişeler
Halk içinde Őuña beñzer pişeler*

*Nitekim bişe dükenmez Őatuban
Hem dükenmez pişe kaşanç katuban*

*Çünkim ol üstâd anı virdi Őaña
Pes ki dōstuñdur senüñ öñden Őoña*

*O sebebden bir kesek etmek ĥalāl
Kazanursañ kim saña gelmez melāl*

*Her ne şan‘at kim cihānda işlenür
Anı ĥalk ũstād elinden ögrenür*

*Şan‘at āletdür bu dünyā ĥalkına
İrgürür ĥalkı bu dünyā kesbine*

*Key sebebdür kesb ele getürmege
ĥalk içinde ĥōř tena‘‘um sürmege*

*ĥalk anuñla dünya kesbi idinür
Ol ne eskir aşınuban ne sınır*

*Ādemī anuñ-ıla dirlik sürer
Yir iĥer ü yir başar u gün görür*

*Uřbu berket kamu ũstāduñ-durur
Pes senüñ bir dōstuñ ũstāduñ-durur*

*Her ne şan‘atda ki varsañ ög anı
ĥaķ sever ũstādı her dem ögeni*

*Her kimüñ kim dünyada ũstādı yok
ĥalk içinde dādı yok istādı yok*

*Himmeti ũstāduñ ol řākird ile
Řunı ister bir hūner issi ola*

*Uşbu dōstlık ĥalk içinde ĥanda var
Dōstın oldur kim bu dōstlık anda var (9783-9801)*

Garīb-nāme’nin 10. Bölüm, 5. Kıssasında, Hz. Peygamber’in şehri olduğu ilmin kapısı durumundaki Hz. Ali’nin ağzından ilmin maldan

üstün olduğu anlatılırken birer Ahilik terimi olan “feta” ve “fütüvet” kelimelerine de yer verilir:

*Ol kişi sordı bu kez kim yâ Fetâ
Bu ‘ilim mâldan nite yigdür nite*

*Ol fütüvvet ulusı eytdi yine
Tanuğ eydem bu ‘ilim yigligine*

*‘İlmi gökden viribidi ol Celîl
İssini iltđi göge oldı delîl*

*Mâluñ aşlı yir-durur yirden biter
Kim anı sevdiyse bu yirde yiter*

*Pes ‘ilim yigdür bu mâldan muflakâ
Mâl girü qor şahsı ‘ilm iltür Hâka (9596-9600)*

Garîb-nâme’de Ahiliğin önemli ilkelerinden olan **cömertliğin** (sehâvetin) üzerinde de durulduğuna tanık oluyoruz:

*Dünyada bu mâl u ni‘met hoş olur
İlla şol vaqt kim sehâvet iş olur*

*Qanqı bayda kim sehâvet olmaya
Yarın anda hiç şefâât bulmaya*

*Yohsa her kimse kim adı bay olur
Bî-sehâvet bellü bilüñ vây olur*

*Qanqı boyda kim sehâvet olmadı
Şöyle bil kim ol cihâna gelmedi (9085-9088)*

*Niçe güç yitdükçe sen dervîşlere
Qıludur ihsân u başşış bunlara*

*Mâl u mülk ü ni‘met elüñdey-iken
Yi yidür başşâyış eyle anı sen*

*Yohsa bir gün alalar senden anı
Yiyeler amayalar hergiz seni*

*Çn lesin mluı ayruğ ala
Yidr  ayruğ-ıçun dartma bel*

*Kişi oldur kim anu işsnı var
Ol kıla işsn kim anu cnı var (10355-10359)*

şık Paşa, eserinde iyi ve örnek insan olma yolunda **dervişliği** de önemser. Ona göre, mala mülke, kısaca dünyaya tamah etmemek, fakirlikle vnp kanaat sahibi olmak, Hz. Peygamber'in buruğudur. Zira Hz. Peygamber'imiz de "Fakirlik benim vncmdr." (El faru far) demiştir. O hlde, samim bir Müslümanın özelliği olan bu hasletler, aynı zamanda Ahiliğin de ilkeleri arasınadır:

*Ml azına kim kni' olur-ısa
Tarıya her dem şükür kılar-ısa*

*Tarı anu yanudın uğmağ vire
Hiç gmnsız ol kişi Haęęa ire (854-855)*

*Dnyelige kəni' olmağ kn-durur
Zir kim yarıçısı Raĥmn-durur (858)*

*İy Ĥudy doğru yoldan ırmağıl
Ol kn'atdan bizi ayırmağıl (869)*

*Eytdi dervişlik benm faĥrum-durur
Kim murdı pdişhdan umdurur*

*Ulu ĥiltdur bu dervişlik ere
Kni' olursa şua kim Hağ vire*

*Çn kna'at dervişe hemrh ola
Gzde derviş  glde şh ola*

*Pes kana‘at dervîşüñ key yâridur
Yüzün ol yur dervîşüñ ol arıdur*

*Çünkü dervîşle kana‘at iş degül
Ol kara yoşsul-durur dervîş degül (9100-9104)*

Âşık Paşa, Garîb-nâme’sinde fütüvvetnâmelerde Ahilik ilkesi olarak övülen ve tavsiye edilen birçok konuyu dile getirmiş ve bir Ahi şeyhi gibi uyulmasını tavsiye etmiştir. Meselâ;

*İkilik eyleme hiç kimse-y-ile
Hõş dirilgil yoşsul-ıla bay-ıla (664)*

diyerek, hiç kimse ile ayrılığa düşmemeyi, zengin ve fakir, herkesle iyi geçinmeyi;

*Tañrı ‘ilmin hõş-durur öğrense çok
Dutmasa öğrenmegüñ aşşısı yoř (756)*

diyerek, İlâhî ilimleri öğrenmenin güzelliğini, ama insanın ilmi ile amel etmesinin gerektiğini, yoksa bu bilgilerin bir yararının olamayacağını;

*Dünyada gün varsa sende ehliyet
Dünyada dün varsa sende ceqliyet (922)*

diyerek, insandaki marifet ve ehliyetin dünyadaki gündüze, cehaletin ise geceye benzediğini, yani marifet ve ehliyet sahibi olunması gerektiğini;

*Var-durur nefsüñ dağı leşkerleri
Eydeyüm kim kimdür ol leşkeri*

*Kibr ü kine fişk u inkâr u riya
Nefs ile bunlar diler ‘aklı şıya*

*Buğl u zerğ u haşm u cehl ü hem haşed
Dün ü gün nefse kılar bunlar meded*

*Hem küfür hem mekr ü hilet hem gâzab
Nefse bunlar yâr olupdur rüz u şeb*

Hem hevâ hem fi‘l ü fitne hem nifâk

*Berkidüpdür nefis-ile key ittifâk**Uőbulardur nefse iş ü yâr-ısa**Bunlara beñzer dağı ne var-ısa (984-989)*

diyerek de, kibr, kin, günah işleme, inkâr, iki yüzlülük, cimrilik, hile, öfke, cehalet, hasetlik, küfür, aldatma, hile, gazap, hevâ, fitne, nifak gibi kötü hasletlerin nefsin askerleri olduğunu ve bunlardan uzak durup nefse esir olunmaması gerektiğini öğütler.

Sonuç

Toplum hayatının iktisadî, sosyal, dinî, askerî vb cephelerine ait birçok önemli işlevler üstlenmiş olan Ahilik teşkilâtında, çırak ve kalfa, kısacası insan eğitimi meseleye bugünkü anlayışla bile baksak, gözleri kamaőtıracak niteliktedir. Zira, “Ahilikte, meslek eğitimi ile ahlâk eğitimi bir bütünlük içerisinde alınarak uygulanırdı. Bir başka ifadeyle, ahlâk ve meslek eğitimi birlikte verilirdi. Ahlâú ve âdâp eğitimi, Ahi birliklerinin tesis ettikleri Ahi zaviyelerinde, meslek eğitimi de atelye ve dükkân gibi işyerlerinde verilirdi. Eğitimin iş başında ve iş dışında olmak üzere iki ayrı yerde verilmesine karşın, birbirlerini tamamlar mahiyetteydi (Demir, 2000: 365).”

Ahilikte, çırak ve kalfasına sanatının bütünlüğünü öğretmekle mükellef olan usta, aynı zamanda çırak ve kalfasını ahlâken de iyi yetiştirmek zorundaydı. Bu terbiyeyi, meslekte belli bir seviyeye gelen çırak veya kalfa için düzenlenen “şed kuşanma töreni”nde ustanın şu öğüdünde çok daha somut olarak görmekteyiz:

“Ey oğul, evvelâ harama bakma, yalan söyleme, haram yeme, haram giyme, haram içme, kanaatkâr ol, dünya malına tamah etme. Yanlış ölçme, eksik tartma. Hukuk kesbettiğin pîrlere çeőm-i hakaretle nazar etme. Uluların önünden gitme. Sabırlı ol. Komadığın yere el uzatma. Emanete hıyanet etme. Kuvvetli ve üstün durumda iken affetmesini bil ve kendin muhtaç iken başkalarına verecek kadar cömert ol (Demir, 2000: 385-386; dipnot 628).”

Ahiliğin “ahlâk nizamnâmesi” olarak bilinen fütüvvetnâmeler, bir bakıma İslâm tasavvafunun geliőtirdiđi Kur’an ve hadislere dayanan güzel ahlâk ve ideal insan modelini belirten kitaplardı ve sadece gençlerin (çırak ve kalfa) değil, toplumun bütünlüğünün de uyması gereken ahlâk ilkelerini içerirdi.

Fütüvvetnâmelerde belirtilen ve Ahi ahlâkını meydana getiren fütüvvet kural veya ilkelerine baktığımızda; iyi huylu ve güzel ahlâklı olmak, içinde ve hayatında doğru ve güvenilir olmak, sözünde ve ve sevgisinde vefalı olmak, güler yüzlü ve tatlı dilli olmak, hataları yüze vurmamak, tevazu sahibi olmak, anaya ve babaya hürmet etmek, dedikoduyu terk etmek, başkalarının malına hıyanet etmemek, sabır ehli olmak, kötü söz ve hareketlerden sakınmak, mahiyetinde ve hizmetindekileri korumak ve gözetmek ... (bk. Demir, 2000: 369-370) gibi nice güzel ahlâk ilkesini buluruz.

Bu anlamda, Ahilik ahlâk ve ilkesi diyebileceğimiz nice güzel huy ve uygulamayı içeren Garib-nâme, hiç şüphesiz fütüvvetnâmelerin gördüğü hizmeti de fazlasıyla gören, Kur'an ve hadislerle bağlı, her iki dünyası mamur ve mutlu ideal insan portresini çizen öğretici bir kitaptır.

KAYNAKLAR

Çağatay, Neşet (1989); Bir Türk Kurumu Olan Ahilik, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay.

Demir, Galip (2000); Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu ve Ahilik, İstanbul: Ahi Kùltürünü

Araştırma ve Eğitim Vakfı Yay.: 10.

Şimşek, Muhittin (2002); TKY ve Tarihte Bir Uygulaması Ahilik, İstanbul: Hayat Yay.

Torun, Ali (1998); Türk Edebiyatında Fütüvvetnâmeler, Ankara: Kùltür Bakanlığı Yay.

Yavuz, Kemal (2000); Âşık Paşa Garib-nâme, C.: I/1, I/2; II/1, II/2, İstanbul: TDK Yay.

Yavuz, Kemal (2003); "Âşık Paşa'da Ticaret Fikri", İlmî Araştırmalar, Güz 16, İstanbul, s. 117-124.

AHİLİK KÜLTÜR VE FELSEFESİNİN MESLEK ETİĞİ VE İŞ AHLAKI AÇISINDAN TURİZM SEKTÖRÜNE UYGULANABİLİRLİĞİ KONUSUNDA BİR ARAŞTIRMA

Mehmet GÜRDAL*

*“Ticari ilişkilerde dürüstlük,
anlayış ve güler yüz firma için
bir tavsiye mektubudur.”*

I.- SUNUŞ VE KONUNUN ÖNEMİ

Anadolu insanının yaklaşık 1000 yıllık tarihi süreç içinde oluşturduğu çok çeşitli ve zengin bir kültürü vardır. Bu kültürler arasında bir sivil toplum kuruluşu olan Ahilik Kurumu'nun, Türk toplumunun yaşamında ayrı bir yeri ve önemi bulunmaktadır.

Selçuklu ve Osmanlı Devletleri dönemini kapsayan 1230-1860 yılları arasında 630 yıl süresince Anadolu'da Ahilik kültürü ve felsefesi; bir Türk kurumu olarak ticari ve sosyal alanlarda varlığını ve etkisini sürdürmüştür. Ahilik kültür ve felsefesi, **“dürüstlük ile sanat ve ticaretin”** uyumlu bir birleşimini esas almış ve toplum yaşamında kabul görmüştür.

Ahilik, ticari ve sosyal bir kurum olmanın yanı sıra eğitim ve öğretim işlevleri de olan bir mesleki kuruluştur. Günümüzde eğitim-öğretme-öğrenme faaliyetlerinde dahi yararlanabileceğimiz Ahi eğitiminin temel değerleri;

- 1) Öğrencilerini bir mesleğe sahip insanlar olarak yetiştirmek ve hayata hazırlamak,
- 2) İnsanı mükemmelleştirmek,

---

* Yard. Doç. Dr., Muğla Üniversitesi Turizm İşletmeciliği Yüksekokulu, MUĞLA.
mehmetgurdal@mu.edu.tr

3) Davranışlarında dengeli hareket edebilen ve çevresine uyum sağlayabilen insanlar yetiştirmek,

4) Dürüst, güvenilir, meslek ve iş ahlakına saygılı, Şefkatli, cömert ve gülyüzlü olmak,

5) Hakka, hukuka, hakkaniyete riayet etmek (Erken, 2002:s.89-91) Şeklinde özetlenebilir.

Bu değerler, günümüzün modern mesleki turizm eğitimi ve öğretiminin vizyonu ile temelde benzerlik göstermektedir. Emek-yoğun bir hizmet sektörü olan turizm olayında turistik işletmeler, mesleki formasyona sahip personel istihdam ederken, yukarıda belirtilen temel değerlere ve vizyona sahip olan insan kaynağını tercih etmektedir. Bu vizyona sahip bir turizm personeli, kuşkusuz mesleğini sever ve mesleğinin etik değerlerini savunabilir.

Günümüzde her insanın her işi yaptėı, piyasadaki mal ve hizmetlerin fiyat ve kalite yönünden tutarsız olduğu, fiyatların; emek ve sanat değerine göre değil, zamana göre ve keyfi artırıldığı bir ortamda, Ahiliğin; “yaşayışta dürüstlük” ve “insana hizmette kusursuzluk” ilkesi ve felsefesi toplumumuzun her kesimi tarafından iyi algılanmalı, bu anlayış ve gelenekten yararlanma imkanları araştırılmalıdır.

II.- AHI* EVRAN VELİ'NİN HAYATI VE ANADOLU'DA AHİLİK KÜLTÜRÜNÜN GELİŞİMİ

Esas adı Şeyh Nasır'ud-Din Mahmud el-Hoyi olan Ahi Evran, 1171 yılında Azerbaycan'ın Hoy kasabasında dünyaya gelmiştir. Ahi Evran ilk tasavvufi eğitimi Horasan ve Maverannehir kentlerinde Yesevi dervişlerinden almıştır (Erken, 2002:35).

XIII. yüzyılın başlarında 1206 yılında Anadolu'ya gelen Ahi Evran, bir davet üzerine Türk asıllı gezgin bir sofi olan hocası Evhadüddin Kirmani ile birlikte Konya'ya gelmiş ve burada kaldėı sürece dönemin ünlü alimleri olarak tanınan Mevlana Celaleddin ve Sadreddin-i Konevi ile görüşmeler yapmış, sohbetlerde bulunmuştur (İkiz, 2001:2).

Hocası Evhadüddin'in kızı Fatma ile evlenen ve hocasının damadı olan Ahi Evran; kayınpederi ile Anadolu'nun Şehir, kasaba ve köylerini

* Ahi kelimesi, Türkçe'de cömert, eli açık, yiğit anlamına gelen “Akı” sözcüğünden terimlenmiştir.

ziyaret ederek Ahilik kùltür ve felsefesinin Anadolu'da kurumsallaşmasına ve yayılmasına öncülük etmiştir.

Hocası ve aynı zamanda kayınpederi olan Evhadüddin'in vefatı üzerine Kayseri'ye yerleşen Ahi Evran Veli burada kendi esas mesleği ve geçim kaynağı olan debbağlık (dericilik) atölyesi kurmuştur.

Kurduğu teşkilata "Ahilik" adını veren Ahi Evran; Anadolu insanına kendine güvenmeyi, san'at sahibi olabilmeyi ve hiç kimseye minnet etmeden yaşama yeteneği kazandırmayı öğretmiştir.

Ahi Evran Veli 1260'lı yıllarda, o dönemin alimler ve hocalar şehri olarak bilinen Kırşehir'e gelerek kente yerleşmiş ve burada alimler, devlet yöneticileri, kentın önemli şahsiyetleri ile dostluklar kurarak Ahilik Kurumu için her kesimden insanın desteğini almıştır. Girişimci ve teşkilatçı özellikleri sayesinde O, Anadolu'daki esnaf ve sanatkarların uzun yıllar birlik ve beraberlik içinde çalışmalarına öncülük etmiştir.

Ahi teşkilatının kurucusu ve Ahilerin piri sayılan Ahi Evran Veli, XIII. yüzyılda işsiz olan gençleri, geçim sıkıntısı çeken aileleri sanata ve ticarete yönlendirerek onların meslek ve iş sahibi olmalarını sağlamıştır.

Ahi Evran, Anadolu'ya yönelik Moğol istilasında, Moğollara karşı savaşırken yaralanmış ve 1264 yılında 93 yaşında iken Kırşehir'de hayatını kaybetmiştir. Ancak, onun kurduğu ve tüm Anadolu'ya yaydığı Ahilik kùltürü ve felsefesi, Türk halkının gönlünde bugün dahi özünde varlığını ve güvenini sürdürmektedir.

III- AHİLİK KÙLTÜRÜ VE FELSEFESİNİN TURİZM İŐLETMELERİNDE UYGULANABİLİRLİĞİ KONUSUNDA BİR MODEL ÖNERİŐİ

Ahilik kùltürü ve felsefesi; dürüstlük, güvenilirlik, iş ahlakına ve mesleğin etik değerlerine saygı gösterme, hakka-hukuka riayet etme, şefkatli, cömert ve güler yüzlü olma gibi insani değerleri temsil etmektedir. Bugün uygar dünya ÷lkeleri, ticari ve sosyal yaşamda bu değerleri oluşturmaya ve hakim kılmaya çalışmakta, ancak istenilen olumlu gelişmeler yeterince sağlanamamaktadır. İşte bu yönüyle Ahilik kùltürü ve felsefesi; asırlardır esnaf, tüccar, sanatkar ve çok çeşitli ticari işletmecilik yapan insanlara daima ilham kaynağı olmuştur.

Ulusal ve uluslararası alandaki ticari ilişkilerin özellikle son 30 yıldır gör÷len en yaygın ve gelişmiş olanı ise, bir hizmet sektörü olan "Turizm Ticareti"dir. Emek-yoğun bir sektör olan turizm olayında; dili, dini, ırkı, gelenek ve yaşam tarzları farklı ulusların insanlarıyla

karşılaşılır. Bu bağlamda, turizm işletmeciliğinde personelin zengine-fakire, sevimliye-sevimsiz, uysala-sinirliye, hoşgörlüye-müşkölpesente aynı kalitede hizmet etmesi ve saygı göstermesi esastır.

Ancak, günümüzde Türkiye’de yer yabancı turist ya da turist grupları, turistik yörelerimizi ziyaretleri sırasında; Türklerin dürüstlük, iş ve ticari ahlak, hoşgörü, güler yüz ve geleneksel misafirperverlik anlayışı gibi tarihten gelen hasletlerine ters düşen davranışlarla karşılaşmaktadırlar. Türk turizmini kalitatif ve kantitatif bakımdan olumsuz yönde etkileyen bu davranış ve olayları, turizm sektörünün değişik işletmelerinde yaşanmış örnek olaylarla analiz etmek, Ahiliğin toplum tarafından kabul gören temel ilkeleri ile bugünkü ticari anlayışı karşılaştırarak değerlendirmek yararlı görölmektedir.

1) Hanutculuk

Turist ya da turist grupları, turistik bölęe ve yörelerimizi ziyaretleri sırasında; özellikle kuyumcu dükkanları, halı satış mağazaları, restoran işletmeleri, deri giyim eşyası ve çeşitli hatıra eşya satışı yapan mağazaların ve otobüs işletmelerinin yetkili satış elemanları tarafından eli-kolu çekilerek rahatsız edilmekte (hanutculuk yapılmakta) ve istem dişı mal ve hizmet alımına zorlanmaktadır.

Bu konunun en çarpıcı örneği, Marmaris’te yaşanmıştır. Cadde üzerinde bir halı mağazası vitrinini inceleyen bay ve bayan bir Alman aile, mağazanın yetkili satış elemanı tarafından içeri girmeleri konusunda ikna edilemeyince, satış elemanı bir kurnazlık ve densizlik yaparak genç ve güzel bayanı kucaklayıp mağazaya taşması ve yalnız kalan beyanı, istemeyerek de olsa mağazaya girmek zorunda bırakması; hangi Türk geleneği, ticari ahlak kuralları ve meslek etiği ile bağdaştırılabilir?

Oysa Ahilik geleneğinde, bir esnaf ya da tüccar müşterisine karşı dürüst, hoşgörlü ve güler yüzlü davranır; ona bir mal sattığında, dükkanına gelen diğer bir müşteri mal satın almak istediğinde, **“ben siftah yaptım”**, aynı fiyatta ve kalitede o mal komşumda da var, **“o hiç siftah yapmadı”** oradan alabilirsiniz diyerek tavsiyede bulunurdu.

2) Mesleki Formasyon ve Etik Değerler

Ülkemizde turizm hizmeti arzeden seyahat acenteleri, tur operatörleri, konaklama ve yiyecek-içecek işletmelerinde çalışan personelin yaklaşık %50’si mesleki eğitim ve formasyona sahip değildir. Turizmin ülkemizde zevkli bir iş alanı olarak görölmeye başlanması nedeniyle, Türkiye’de inşaat mühendisi, müteahhit veya tüccar otel işletmecisi, serbest meslek sahibi seyahat acentecisi, bir kasaba ahçı sı yiyecek-içecek

işletmecisi olabilmekte, hiçbir eğitimi veya mesleki formasyonu olmayan, kentte veya köyde yaşayan bayanlar otel işletmelerinin kat ve oda departmanlarında çalışabilmekte, meslek yasası olmadığı için hiçbir otorite buna engel olamamaktadır.

Halbuki Ahilik kültürü ve felsefesinin temelini mesleki eğitim ve meslek etiği oluştururdu. Örneğin bir birey, 1001 gn ıracılık, 3 yıl kalfalık eğitimi görür ve kendi yaptığı bir eseri kabul edilirse, merasimle peştamal kuşandıktan sonra meslek sahibi usta sayılırdı (Turan, 1996: s.37).

3) Haksız Rekabet

Özellikle kruvaziyer turizmine elverişli İstanbul, Antalya, Kuşadası, Marmaris, Bodrum ve eşme'ye deniz yoluyla gelen turistler; seyahat acenteleri ve rehberler tarafından, turlarla Şehir dışındaki kuyumculara, halı satış mağazalarına ve hatıra eşyası satan büyük alışveriş merkezlerine götürülmekte, böylece yöre esnafı bu haksız rekabetten büyük zarar görmektedir.

Ticaretin etik kuralları ile bağdaşmayan bu konunun ilginç rneği, 2004 yılı yaz aylarında Bodrum'da grlmştr. Bodrum'da seyahat acenteleri, Türkiye'ye turist gönderen büyük tur operatörleri ve rehberlerin Yunan adalarından gelen yabancı turistleri büyük ölçekli iş yapan kuyumculara, halıcılara ve alışveriş merkezlerine götürmeleri sonucu, 900 işyeriyle 7 bine yakın çalışanı bulunan Bodrum esnafının yıllık parasal kaybının yaklaşık 70 trilyon TL. olduğu açıklanmıştır.

Ayrıca, **"herşey dahil"** (all inclusive) pket tatil organizasyonlarıyla ülkemize gelen, zincir otel veya tatil köylerinde konaklayan turistler; kenti tanımadan, kentin tarihi ve kültürel değerlerini görmeden, Türk insanının geleneklerini, misafirperverliğini öğrenmeden ve alışveriş yapmadan ayrılmaktadırlar. Böyle bir uygulama; hem yöre esnafının haksız rekabetten zarar görmesine sebep olmakta hem de ülkemizin turizm değerlerinin tanıtımı ve turizm amaçlı kullanımını olumsuz yönde etkilemektedir. Nitekim, 2003 yılında Bodrum'a gelen 1 milyon 240 bin turistten sadece 100 bininin alışveriş için arşı ve Şehri gezmesi, 38 bin kişinin tarihi Bodrum kalesini ziyaret etmesi, bu konuya ilginç bir örnek olarak değerlendirilebilir.

Ahi kültürü ve felsefesinde ise; haksız rekabet kesinlikle yasaklanmış olup, fiyat düşürerek veya kalitesiz malzeme kullanarak hak ettiğinden fazlasını kazanmak istismarcı ve haksız ticaret sayılırdı.

Ahiliğin temel ilkelerine göre rekabet; **“diğer meslektaşlara zarar vererek değil, daha kaliteli mal ve hizmet üretmek”** şeklinde yapılabilir.

4) Ahi Evran Veli'nin, **“Alnını, kalbini, kapını açık; elini, belini, dilini kapalı tut”** şeklindeki anlamlı sözleri; turizm sektöründeki seyahat ve tur, konaklama, yiyecek-içecek (gastronomi) işletmeleri için bugün dahi geçerliliğini koruyan ve uygulanması gereken bir ilke ve ilham kaynağı olmuştur.

Gerçekten bir turizm işletmesinin, deme gücü olan; dili, dini, ırkı, gelenekleri ve yaşam tarzı farklı insanlara tatil ve dinlenme hizmeti sunması, onları kabul edip ağırlaması; işletmelerdeki hırsızlık olaylarına karşı **“elini”**, yer yabancı turistlerle ilişkiye girilmemesi konusunda **“belini”**, misafirlerin tatil ve gezileri sırasında özel davranışları ve sözleri konusunda ikinci veya cnc şahıslara bilgi verilmemesi ile ilgili olarak **“dilini”** tutması, Ahi Evran Veli'nin yukarıda belirtilen veciz ve anlamlı sözleriyle tamamen örtüşmektedir.

IV.- SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Ahilik kültürü ve felsefesi, toplumsal yaşamın ortak paydası olan **“insani”** esas almıştır. İnsanlar arasındaki ticari ve toplumsal ilişkilerde; dürüstlük, güvenilirlik, iş ve meslek ahlakına saygı, hak ve hukuka riayet etme, saygılı, şefkatli, cömert ve güleryüzlü olma ilkeleri esas alınmış ve bu insani değerler toplum tarafından **“bir yaşam tarzı”** olarak kabul edilmiştir.

Bugün uygar dünya ülkelerinin, toplumlarında uygulamaya ve hakim kılmaya çalıştıkları bu değerler, XIII. yüzyılda Anadolu Türkleri tarafından **“Ahilerin Vizyonu”** olarak uygulanmış ve böylece diğer ülkelere örnek olmuştur.

Türklere özgü bir kurum olan Anadolu Ahiliğini yaratan bu değerli insanlar, o dönemin yozlaşmış, parçalanmış, kimliğini kaybetmiş ve fakirleşmiş Anadolu Türk boylarını; birlik, kardeşlik, dostluk, hoşgörü ve insan sevgisini esas alan bir anlayışla bir çatı altında birlikte yaşayabilmeyi, iş ve meslek sahibi olabilmeyi öğretmişlerdir.

Ahilik kültür ve felsefesinde, toplumun refahı ve sosyal sorumluluk önemli ve öncelikli bir ilke olarak kabul edilmiş ve bu bağlamda yeterli ve kaliteli mal ve hizmet üretimi teşvik edilmiştir. Ayrıca mal ve hizmet üretiminde kaliteyi artırmak, üretici ve sanatkarlar arasında iş ve meslek hayatında kariyer sahibi olmada ve meslekte ehil kişi sayılmada önemli bir motivasyon kaynağı olmuştur.

Özellikle son 25 yıllık bir süreçte, Türkiye’de ekonomik alanda ve turizm sektöründe girişimcilik kültürünün gelişmesinde, Anadolu Ahilik geleneğinin büyük rolü olduğu söylenebilir. Orta Anadolu’nun ismi gibi kıraç coğrafyasında yer alan Kırşehir’de varlık bulan Ahilik ve onun temel değerlerinden; girişimcilik, dayanışma, işbirlikçilik ve ekip çalışması anlayışının günümüzde özellikle Kayseri, Konya, Gaziantep, Denizli illerinde varlığını sürdürmesi, bu konuya anlamlı bir örnek teşkil etmektedir.

Tüm bu değerler sonucunda, Ahilik kültürü ile turizm sektörünün temel ilke ve prensiplerinin “**insan odaklı**” olması ve insanın; ihtiyaçları, refahı ve mutluluğu gibi temel değerleri esas alması nedeniyle, bir Türk geleneği olan Ahilik vizyonundan çağımızın değişen ve gelişen turizm normları doğrultusunda yararlanmak, olumlu sonuçların alınması bakımından gerekli görülmektedir. Zira böyle bir uygulama; hem turizmde hizmet kalitesinin iyileştirilmesi, ziyaretçilerin tatillerinden maksimum fayda sağlamaları, mesleki formasyona sahip personelin sektörde istihdam edilmesi ve haksız rekabetin önlenmesi gibi sosyal faydaları açısından, hem de birçok ülke kültürüne örnek olmuş bir Türk geleneğinden yararlanma ve onu gelecek nesillere tanıtılma yönünden gerçekçi bir uygulama olacaktır.

KAYNAKÇA

1. EKİNCİ, Yusuf; Ahilik, Ankara, 2001.
2. ERKEN, Veysi; Bir Sivil Örgütlenme Modeli Ahilik, Ankara, 2002.
3. GÜRDAL, Mehmet; Türkiye Turizm Coğrafyası, “Ahilik Geleneği ve Kültürü”, Muğla Üniversitesi Matbaası, Muğla, 2001.
4. İKİZ, Lütfi; Kültür San’at ve Medeniyetimizde Ahilik, Kültür Bakanlığı, Ankara, 2001.
5. TURAN, Kemal; Ahilikten Günümüze Mesleki ve Teknik Eğitimin Tarihi Gelişimi, İstanbul, 1996.

AHİLİK SİSTEMİNDE SANAT

ve

TİCARET AHLAKINA KISA BİR BAKIŞ

Abdurrahman GÜZEL*

Türk ticaret ve sanat hayatının ve onun doğurduğu esnaf teşkilatının çok eski bir tarihi vardır.

Demir ve tunç devrinden kalma Türklere ait sanat eserlerinden günümüze kadar gelenler, pek çok insanı hayrete düşürmektedirler.

Bu eserler bize göstermektedir ki Türkler çok eski devrilerde maden işlemekte ve dokumacılıkta ileri gitmişler, sanat ve ticaret hayatında büyük gelişme kaydetmişlerdir.

M.Ö. 3. asrın ortalarında *Hun devleti* 500 bin süvari askerine sahip bulunuyordu. Bu muazzam ordunun giyim-kuşamı, bindiği atlar, kullandığı silâhlar elbette büyük bir sanayii gerektiriyordu. Bu orduların demir, bakır, nikel, altın, gümüş bütün teçizatı ve tezyinatını Türk sanatkarları imal ediyordu. *Kurganlardan* çıkan ve insanı hayran bırakan bu sanat eserlerinin mutlaka bir imalatçıların, çıraklarının ve ustalarının bulunduğu, bunların da belirli iş kollarında, belirli bir sistem içinde teşkilatlandıklarını rahatlıkla söyleyebiliriz.

Türkler, İslâm medeniyet dairesine girerken bu yeni dinle birlikte aynı zamanda o dinin pek çok kurumuna da talip oldular. *Edebiyat, tasavvuf, cami* bunlardan birkaçıdır.

Konumuzu ilgilendiren ve etkileri günümüze kadar devam eden bir diğer kurum da **Fütüvvet Teşkilatı** oldu.

Türkler bu İslâmî kurumlara talip olurlarken onları olduğu gibi değil, kendi kültürel değerlerini ve renklerini vererek aldılar.

Arab'ın aruz vezni, Türkler arasında Türk duyuş ve inancının ifadesi olarak kendini buldu; Arab ve Acem'in dört köşe, basık cami tipi

---

* Prof. Dr., Başkent Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Öğretmenliği Böl., ANKARA

Türklerde kubbesiyle, taş ve çini işlemesiyle uhrevî bir mahiyet kazanarak 'Tek Tanrı inancı'nı simgeledi. *Nefis mücadelesiyle* yola çıkan *tasavvuf*, Türklerde iç ve dış mücadeleyi birleştirip bir yandan mükemmel bir insan tipini oluştururken, diğer yandan bu insan tipine *gaza ruhu* verip *Anadolu'yu ebedi Türk yurdu* hâline getirecek olan **Abdalân-ı Rum** (Anadolu Abdalları) birlikleri hâlini aldı.

Bugün **Ahilik Sistemi** adını verdiğimiz **Fütüvvet Teşkilatını** da Araplardan alırlarken *Türk sanatçılarının, alplerin, aksakalların* oluşturduğu bir '**Türk birliği**' hâline getirdiler. Bu bakımdan Arap Fütüvvet Teşkilatı ile Türklerde oluşan Ahilik Sistemini gerek misyonları ve gerekse yapılanmaları bakımından aynı kaynaktan beslenen, fakat birbirinden farklı gelişme gösteren iki farklı kurum olarak görmekteyiz. Konumuz ve zamanımız itibariyle bu farklar üzerinde durmayacağız.

Ahilik Sistemine tarihî süreç itibariyle baktığımızda *Selçuklular Devri, Osmanlı Devri ve Cumhuriyet Devri* olmak üzere üç ana çizgi takip ettiğini görmekteyiz¹.

Bu üç çizgi kendi içinde farklı bir mahiyette bir gelişme ve yapılanma göstermiştir. Ana hatlarıyla ifade etmek gerekirse Selçuklu Döneminde toplumun tamamını ihata edecek biçimde: *Devlet ricalı, ulema, mutasavvıf, toprak sahipleri, çiftçiler, tüccarlar, sanatkârlar* olmak üzere **7 sosyal grup** arasında teşkilatlanmış ve bunlar da merkezî bir sisteme bağlanmıştır².

Osmanlı devrinde bilhassa Fatih Sultan Mehmet'ten sonra sistemin parçası olan **6 sosyal grup** merkezîleşmenin gereği olarak türlü biçimlerde devlet otoritesine tabi kılınmış, 7. sosyal grup olan *esnaf ve sanatkâr* da *Lonca Sistemine* bağlanmıştır.

Cumhuriyet döneminde ise Ahilik Sisteminin merkezini oluşturan esnaf ve sanatkâr odalar, kooperatifler ve dernekler bünyesinde varlıklarını sürdürmüşlerdir.

Bu yapısal değişimin beraberinde moral değerlerde de kaçınılmaz bir değişim süreci yaşanmıştır. Bu sebeple Ahilik Sistemine bir bütün olarak bakarken her dönemde farklı bir zihniyetle karşılaşılabileceği gerçeğini daima göz önünde bulundurmak gerekir.

¹ Ali Torun, *Türk Edebiyatında Türkçe Fütüvvetnameler*, Kültür Bakanlığı, Ankara 1998, s. 10-40

² Ali Torun, a.g.e., s. 98,99.

Bu itibarla Ahilik sisteminde sanat ve ticaret hayatına göz atarken belirli bir dönemi değil, her devri kapsayacak biçimde genel bir bakışı uygun bulduk.

Sanat ve ticaret her üç dönemde de *Ahilik Sisteminin* özünü oluşturmuştur. Son dönemleri hariç bütün mutasavvıfların, hattâ devlet ricalinin de birer meslek sahibi olmalarına bakacak olursak sanat ve ticaretin sistem içinde ne kadar önemli olduğu ortaya çıkar. *Şeyh Edebali*'nin, kızına talip olan *Osman Gazi*'den meslek öğrenmesini istemesi, onun da *kösele yapmayı öğrenmesi*, bu çerçevede değerlendirilebilecek örnek bir olaydır.

Sanat ve ticaret hayatının her dönemde temel ilkesi halka, dolayısıyla Hakk'a hizmet, halkın, dolayısıyla Hakk'ın rızasını kazanma, bunun bir sonucu olarak hilesiz iş, sağlam mal, belli oranda kâr, ölçülü kazanç ve kimsenin gözünün yaşına bakmayan adaletli bir kontrol sistemi olmuştur.

Hizmet ve Rıza noktasında *Radavi Fütüvvetnâmesinde* kayıtlı olan ve ilginç bulduğumuz bir olayı nakletmek isteriz:

Yûnus b. Ubeyd adında bir tacir dikilmiş kaftan satardı. Kaftanlar iki cins kumaştan olup bir cinsi 200 akçe, diğeri cinsi 100 akçe idi.

Bir işi sebebiyle bir gün dükkânına yeğenini bıraktı. Bu esnada dükkâna yabandan bir müşteri geldi. Çocuk 200 akçelik kaftanı 400 akçeye sattı. Müşteri pazardan çıkıp giderken *Yunus b. Ubeyd*'le karşılaştı. Yunus, kaftanını tanıdı, müşteriye kaçta aldığını sordu. Müşteri 400 akçe cevabını verince,

“*Seni aldatmışlar, bunun değeri 200 akçedir.*” dedi. Müşteri durumdan memnun olduğunu hattâ kaftanın kendi bölgesinde 500 akçe değerinde olduğunu belirtince *Yûnus*,

“*Din dünyadan yeğdir.*” diyerek kaftanı geri alıp müşteriyle birlikte dükkanına döndü. Yeğenine öfkeyle

“*Sen Tanrı'dan korkmayıp, utanmayıp 200 akçelik nesneyi 400 akçeye niçin verdin?*” dedi. Yeğen,

“*Kendinin rızasıyla verdim.*” diye kendini savunacak oldu. Bunun üzerine *Yûnus*,

“*Tutalım ki kendinin rızası oldu, senin insafın hani? Eğer kendin alacak olsan bu miktara alırdıydın?*” dedi. Yeğen almazdım deyince *Yûnus*

“*Kendi nefesine reva görmediğini başkasına niçin reva görürsün?*”
deyip müşterinin 200 akçesini iade eder.³

İlginç ve uç noktada bir örnek olan bu olayla alış-verişte Hakk’ın ve müşterinin *rızasının* ön plâna çıktığını görmekteyiz. Hiç şüphesiz bu hususî bir ahlâktır. Bu ahlâkın temelinde de İslâm’ın fiyat politikasının etkili olduğunu söyleyebiliriz. İslâm fiyat politikasının temelinde alış-verişlerin karşılıklı *rızaya* dayanması⁴ ve fiyatın *adil* olması⁵ gibi ilkeler bulunmaktadır.

Esnafalara yönelik olarak kaleme alınan bu tür hikâyelerin meslek toplantılarında okunduğunu ve tartışıldığını göz önüne alacak olursak, en azından bu hareket tarzının meslek mensuplarına empoze edildiğini rahatlıkla söyleyebiliriz.

Sistem içinde oluşturulan bu *otokontrolün* dışında başka bir kontrol mekanizmasına ihtiyaç kalır mı veya bunun üstünde bir başka güç olur mu?

Ahilik Sistemi bir yandan fertte bu şuur oluşturmaya çalışırken diğer yandan da kontrolü elden bırakmamış, girişte de ifade ettiğimiz gibi kimsenin gözüünün yaşına bakmayan bir *adalet mekanizması* kurmuştur.

Tarihî vesikalardan öğrendiğimiz kadarıyla bu cezalar yalnızca maddî boyutta olmayıp kişinin şeref ve haysiyetini hedef alacak ve caydıracak nitelikteydi.

Bahse konu cezalardan birkaçını sıralarsak sanırım bu konuda bir kanaat oluşabilir:

İstanbul’da bir esnafın kılıç kabzasını abanoz ağacına benzeterek boyadığı, böylece abanozdan yapılmış gibi gösterdiği için meslekten çıkarılıp yolsuz ilân edildiği;

Sattığı süte su katan sütçünün kuyuya sarkıtıldığı;

Bozuk kantar kullanan bir oduncunun altmış okkalık kantarının omzuna vurularak çarşı pazar dolaştırıldığı;

³ Ali Torun, a.g.e., s.490’dan naklen Radavi Fütüvvetnamesi, Bursa Müzesi Ktp, E54/85, v. 19a-b

⁴ Kur’an,, Nisa Suresi, Ayet: 29.

⁵ Kur’an, Şuara suresi, Ayet: 183.

*Ekřimiř pekmez satan pekmezcinin başına pekmez kúpünün geçirildiği tarihi vesikalarla sabittir.*⁶

Bu tür cezalara çarptırılan kişi *yolsuz* ilan edilir. *Yolsuz* olan kişi, sanatı için gerekli olan ham maddeyi piyasadan alamaz, kimse ona mal satmaz, imal ettiği mamülü (mesela kunduracı) piyasaya süremez. Kahvelerde kabul edilmez, toplantı yerlerine giremez⁷ kısacası herkes onunla irtibatını keser, kişi bir nevi *sosyal tecrüte tabi* tutulur, yani *'pabucu dam'a atılır.'*

Böylece bu tür yola tevessül edecek olanlar da caydırılırdı. Bu sistemin oluşturduğu manzara, *Kanunî Sultan Süleyman* zamanında elçilik yapan ve koyu bir Hristiyan olan *Busbeğ (Busbek)*'in kaleminde;

*"Toplumun en ücra köşeleri ile en işlek merkezi arasında fiyat farkının çok az olduğu, kâr haddinin adeta bir monopol gibi sabit rakamlara yaklaştığı, maddelerin esas saflığının asla bozulmadığı, söylenen evsafa muhakkak uyduğu, her malın satılırken kusurlarının söylendiği, komşusu siftah etmemişken ikinci kere mal satmanın doğru olmadığını müşteriye anlatan insanların yaşadđı, hile ve hırsızlığın hemen hemen duyulmadığı, duyulduğunda bir daha yapılmasına imkan bırakılmadığı"*⁸ *Altın Devir* olarak ifadesini bulur.

Ahilik Sistemine üretim-tüketim ilişkisi açısından baktığımızda ise, esnafın hem üretici, hem de pazarlayıcı durumunda olduğunu görürüz. Buna göre esnaf, hem malı üretiyor, hem de çoğu zaman bu ürettiği malı kendi iş yerinde pazarlıyor. Böylece üretim safhasında *üretici-tüketici* arasında doğrudan temas sağlanarak birinci derecede bir kontrol mekanizması oluşuyordu.

Sanatın *şerâit-i sitte* denilen altı şartı bulunmaktadır: *Farz, sünnet, vacip, bid'at-ı hasene, bid'at-ı seyyie, bid'at-ı tenzihe*⁹.

Burada sayılan şartlardan dördüncüsü olan *bid'at-ı hasene*, üretilen malların kar marjını belirleyen bir ilkedir. Buna göre bu sanatı işleyen peygamberler, yaptıkları işe karşılık bir kâr almazlardı. Üretilen mala kâr oranı eklemek peygamberlerden sonra ortaya çıkmış, bu sebeple meslek

⁶ Mehmet Önder, "Tarihimizde Ahilik Gelenekleri ve Esnaf Loncaları" *Karınca*, Yıl:53, S. 605, Mayıs 1987, s. 27,28.

⁷ Hüsrev Karacabey, *Orta Anadolu'da Ahiler Devri ve Ahlâkı*, Şükrü Matbaası, 1965, s.10.

⁸ Ömer Abuşoğlu, Ankara Ticaret Odası Dergisi(12), 12.1972, s.39,40.

⁹ *Hace Can Fütüvvet-nâmesi*, Türk Dil Kurumu Ktp. Nu: A/332/ s. 48,49; 95,96; Şeyh Musa Fütüvvet-nâmesi,Süleymaniye Ktp. Pertev Paşa Bl. Nu:613/18, v. 8a.

erbabınca bu tutum *bid'at-ı hasene* olarak adlandırılmıştır. Hoş gürülen ve üretilen bu malın maliyetine kâr ekleyip fiyat belirleme meslek erbabına sınırsız bir hareket alanı sağlamamıştır. Buna da *dest-i müzd* yani *el emeği* oranında bir ölçü getirmiştir. Buna göre üreticinin kâr marjı el emeği ile sınırlanmış, fazlası haram olarak nitelenmiştir. Bu anlayış üretimde fahiş fiyat uygulamasına da engel olmuştur.

Ayrıca araya pazarlamacı girmediğinden malın üzerine bir de pazarlama payı eklenmiyordu.

Her esnafın bağlı olduğu *birlik*, mensupları arasında serbest rekabeti kesinlikle yasaklamıştır. Bu yasak iktisadî kaynakların daha düzenli ve ekonomik bir anlayışla kullanılmasına imkan vermiştir.

Bir malın gereğinden fazla üretilmesiyle doğacak zararlı kalite oyunları, tüketicinin zarara sokulması ve en önemlisi kaynak israfı önlenmiştir.

Üretimde kullanılan hammadde meslek birliğince temin edilip ihtiyaca göre dağıtıldığından *karaborsa ve fahiş fiyat artışlarının* önüne geçilmiřtir¹⁰

Ahilik Sisteminde yönetim o mesleğin en ileri gelenlerinden oluştuğu için her malın nasıl, ne şekilde, ne kadar üretileceği, üreticilerin sayıları gibi bilgiler birinci elden bilinmekteydi. Piyasanın ihtiyacı olan hammadde de bu meslek birliğinin kontrolünde olduğundan bozuk, hileli mal imali, spekülatif kazanç gibi gayr-ı meşru yollar caydırıcı ceza sistemiyle de desteklenerek denetim altına alınmıştı. Böylece üretilen her malda bir standart oluşturulmuş, *meslek birliği* bir nevi günümüzdeki *Türk Standartlar Enstitüsü*'nün rolünü üstlenmiştir.

Ahilik Sistemi, yapılanması itibariyle sendikal sisteme de benzemektedir. Bütün tüccar, esnaf, sanatkar, işçiler ayrı ayrı meslek gruplarında teşkilatlandırılmış, her meslek kolu en üst noktada tekrar birleştirilmış ve birbirleriyle ilişkileri bir disiplin altına alınmış, gruplar arasındaki sorunlar başka mercilere ihtiyaç duymadan kendi hiyerarşisi içinde ve en kısa zamanda çözüme kavuşturulmuşlardır. Bu yapılanma sayesinde iş güvencesi, üretim düzeni sağlanarak ekonomik hayat en iyi şekilde denetlenmiřtir¹¹. Bugün ekonomik sistemin içinde yer alan girift

¹⁰ Celal Er, "Loncalar, Odalar, Esnaf Kooperatifleri ve Altın Bilezik" *Karınca*, Yıl:52, S.592, Nisan 1986, s.22.

¹¹ Celal Er, a.g.m. s.22.

ilişkileri dzenleyen pek çok kurumun rolünü, hem de devlete hiçbir maliyeti olmadan *Ahilik Sistemi* tek başına üstlenmiştir.

Bunun yanında birtakım sosyal görevleri de bulunmaktaydı. Ahiler, kardeşlik akideleri gereği, adalet ve güvene dayalı olarak kazançlarının bir kısmını Ahi Baba'ya teslim ederler. Ahi Baba'da toplanan para, zor durumda olan diğer ahilere aktarılır, semtte yardıma muhtaç insanların ihtiyaçları giderilir, yeni dükkan ağanlara meslek malzemesi ve hammadde temin edilir, evlenemeyen gençler evlendirilir, sebil vb. hayır kurumları yapılırdı.

Sonuç olarak özetlemek gerekirse Ahilik Sistemi, çok eski zamanlara giden bir tarihe sahip olup Türklerin İslâmiyeti benimsemesinden sonra yeni bir kimlikle Anadolu'da oluşan bir kurumdur. Bu kurum pek çok sosyal görevinin yanı sıra *ticaret ve sanat hayatını* da dzenlemiştir.

Bütün faaliyetlerinde hizmet ve rıza ölçüsünü esas almıştır.

Selçuklu ve Osmanlı toplumlarında ekonomik hayatın tek dzenleyicisi olmuştur. Her malın üretiminden tüketimine kadar ki faaliyetinde bir denge kurmuştur. Bu yönüyle Ahilik üretimde standartizasyon, fiyat ve kalite kontrolü, satışta birlik ve eşitlik gibi özellikleri üzerinde toplayarak iktisadî hayata yön vermiştir. Bu durumda Kapitalist ekonomideki *Fiyat Sistemi*, *Adam Schimith*'in *Görünmez Eli* ve Liberalizm'in *Tabü Nizam*'ının yerini Türk toplumunda *Ahilik Sistemi* almıştır.

Bu sistemin oluşturduğu zihniyetin büyük ölçüde değiştiğini ve yalnızca esnaf tabelalarında kaldığını da belirtelim.

“Müşteri daima haklı” ifadesinin yanı başında ,

“Veresiye veremem ,
Ardın sıra gelemem
Gelsem de bulamam
Bulsam da alamam”;

“Veresiye isteme benden
Ölene kadar dost kalalım senlen”

ifadelerini yan yana görmek mümkündür.

Osmanlı Toplum Yapısının Temel Dinamikleri: MEVLEVÎLİK, BEKTAŞİLİK ve AHÎLİK

Osman HORATA*

Bildirimizde, Mevlevîlik, Bektaşîlik ve Ahîlik hakkında ana çizgileriyle bilgi verilerek, onları Osmanlı toplum yapısının temel dinamikleri hâline getiren faktörler analiz edilmeye çalışılacaktır.

Tarihçiler, küçük bir uç beyliğinin son derece olumsuz şartlarda, yüz elli yıl gibi kısacık bir sürede büyük bir imparatorluk hâline gelmesini Orta Çağ'ın en önemli meselelerinden biri olarak kabul ederler. Şüphesiz bu, bazılarının ileri sürdüğü gibi bir avuç gazinin kahramanlığıyla açıklanabilecek bir olay değildir. Tarihçiler, bu yükselişin temel dinamiklerinin anlaşılabilmesi için 13. asrın siyasî esas olarak da sosyal yapısının iyi analiz edilmesi gerektiğini söylerler (Köprülü 1981: 68; Karpat 2001:127). Çünkü bu asır, Osmanlı'ya yön veren dinamiklerin temellerinin atıldığı, imparatorluğa doğru giden bir tarihin *geçiş* ve *oluşum* devridir. Mevlevîlik, Bektaşîlik ve Ahîlik de, Osmanlı toplum hayatına yön veren temel dinamikler olarak bu çerçevede üzerinde önemle durulması gereken olgulardır. İmparatorluğun küllerinden modern bir cumhuriyet ortaya çıkaran irade ele alınırken de, toplumsal dinamikler üzerinde önemle durulması gerekir. Cumhuriyetin banisi Mustafa Kemal Atatürk de, "Türkiye Cumhuriyeti'nin temeli kültürdür." diyerek, sosyal boyutun önemini vurgulamıştır. Dünya tarihinin eşsiz sayfalarından birini oluşturan bu oluşumların, sadece bir faktöre bağlanamayacak kadar çok boyutlu olduğunu herhâlde belirtmeye gerek yoktur.

Mevlevîlik ve Bektaşîliğin temelleri 13. asırda atılmakla birlikte, kurumlaşmaları yani bir tarikat hâline gelmeleri kuruluş döneminden sonraki asırlarda gerçekleşmiştir. Osmanlılar içinde, 15. asrın başlarına

---

* Prof.Dr., Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Böl., ANKARA. horata@hacettepe.edu.tr

kadar Yesevî dervişleri, Rum abdalları ve ahîler dışında, Selçuklular devrinde varlığı bilinen tarikatlara rastlanmamaktadır.

Mevlevîlik

Mevlevîlik, Mevlâna'nın ölümünden sonra oğlu *Sultan Veled* tarafından tarikat hâline getirilmiş ve ilk Mevlevihane ise, Ulu Arif Çelebi'nin gayretleriyle *II. Murad* döneminde (1421-1451) açılmıştır. Devlete karşı herhangi bir dinî ve sosyal hareketin içinde yer almayan ve merkezî yönetimin de desteğini arkasına alan Mevlevîlik, 16. asırdan itibaren büyük bir güç hâline gelmiş; Osmanlıların genişlediği her yere ulaşarak Belgrad'dan Tebriz'e, Mekke'den Kahire'ye kadar imparatorluk coğrafyasını kucaklamıştır. Mevlevîlik, sadece mistik bir kuruluş olarak kalmamış, Osmanlı'nın büyük şair, musikişinas, hattat, nakkaş vs. gibi sanatkârlarını yetiştiren, seçkin ve zarif insanların barındığı yüksek düzeyde birer ilim, kültür ve sanat merkezleri hâline gelmiştir (Gölpınarlı 1983; Ocak 1996:137-147; Göyünç 1991:351-358). Mevlâna'nın, en olgun döneminde devrin kültür ve edebiyat dili olan Farsçayla kaleme aldığı *Mesnevî*'si, dilimize defalarca tercüme ve şerh edilmiştir. Şöhreti sınırların da ötesine taşan bu eser, İngilizce, Almanca, Rusça, Lehçe, Fransızca, Arapça, Urduca ve Flemenkçe gibi birçok dile de çevrilmiştir. Edebiyatımızda *Mesnevî* kadar ilgi gören eser yok denecek kadar azdır. Mevlâna'nın şairliği, bu tarikattaki *Mesnevî* okuma ve okutma geleneği, Mevlevîhaneleri klâsik edebiyatı besleyen en önemli kaynaklardan biri hâline getirmiştir. Mevlevîlik, % 68 gibi büyük bir oranla divan şairlerinin en çok rağbet ettikleri tarikatların ilk sırasında yer almaktadır (İsen 1989 : 23-27). Diğer tarikatların oranının % 10'ların altında kalması, Mevlevîliğin klâsik edebiyattaki ayrıcalıklı konumunu açıkça göstermektedir (bk. Horata 1999:43-56). Mevlevîlik, edebiyatın yanında musikî ve semaya verilen önem sebebiyle Klâsik Türk musikisini besleyen kaynakların başında gelmektedir. Aralarında Itrî, Dede Efendi gibi büyük şahsiyetlerin bulunduğu birçok musikişinas Mevlevîhanelerde yetişmiştir.

Mevlevîlik, 1925'te çıkan tekke ve zaviyelerle ilgili kanunla kapatılmakla birlikte, Anadolu'dan Avrupa ve Amerika'ya kadar hâla canlı bir şekilde yaşatılmakta, Mevlâna'nın evrensel mesajları insanları aydınlatmaya devam etmektedir. Bugün Amerika'da en çok satan kitaplar arasında Mevlâna ile ilgili kitapların gelmesi, bunun açık bir kanıtıdır.

Bektaşilik

Osmanlılar, aynı önemi Bektaşiliğe de vermiş ve bu iki sufi gücü dengede tutmaya çalışmış; zaman zaman da Şiî –batını hareketlere karşı

Mevlevîlere itibar etmiştir. Hacı Bektaş-ı Velî (ö.1270)'nin ölümünden sonra, onun etrafında oluşan kült ve inanç sistemi üzerinde kurulan Bektaşîlik; kaynağını Horasan Melâmetiyyesinden alan, Şamanîlik, Hurufîlik, Batınîlik ve Şîlik etkilerini tasavvuf potası içinde eriten bir tarikattır (Fığlalı 1990: 215). Yesevîlik, 13. yüzyılın başlarında Hacı Bektaş-ı Velî'in bulunduğu Hayderîlik tarafından eritilmiş, Hayderîliğin Hacı Bektaş kültü etrafında gelişen bir kolu da 16. yüzyıl başlarında bağımsız hâle gelerek Bektaşîliği oluşturmuştur (Ocak 2002: 43).

Hacı Bektaş kültünün oluşumu ve yayılmasında, 14. yüzyılda yetişen, anlattığı menkıbelerle Hacı Bektaş'ı bütün Osmanlı topraklarında tanıtan Abdal Musa'nın büyük bir rolü olmuştur. Abdal Musa, dervişleriyle birlikte Osmanlı Beyliğine giderek, Orhan Gazi'nin hizmetinde fetihlere katılmış ve fetihlerde de daha çok Hacı Bektaş'ın menkıbelerini anlatmıştır. Bektaşîliğin bir tarikat hâlini alması, gerçek kimliğini bulması 16. yüzyıldan sonra gerçekleşmiştir. Bu sırada Hayderîlikten ayrılan Balım Sultan, Bektaşîliği tarikat hâline getirerek, ona asıl rolünü kazandırmıştır. Bektaşîlik, 16. yüzyılın sonlarına doğru yoğun Safevî propagandasıyla bugünkü şeklini almıştır (Ocak 1992:373-379).

Osmanlı gazileri aracılığıyla Hacı Bektaş-ı Velî'yi tanıyan Osmanlı sultanları da, gaziler arasında yaygın olan Hacı Bektaş kültü sebebiyle, yeniçeri ocağını ona bağlamışlardır. Bektaşîlik, gerek bu rolü gerekse etrafında oluşan popüler edebiyat ve musiki geleneğiyle, Osmanlı imparatorluğu tarihi boyunca nüfuzunu korumuş ve vakıf gelirleri bakımından Mevlevilikten sonra gelen en güçlü tarikat olmuştur. Bektaşîlik, diğerlerinden farklı olarak orijini Babaî isyanından almış olması veya yeniçerilerle olan bağları sebebiyle siyasetle daha çok iç içe olmuştur. Devlet de, vakıf gelirleri ve vakıflarını tamir ettirme gibi yollarla onları daima yanında tutmaya çalışmıştır. Safevîlerle mücadelede Osmanlılardan yana taraf olan Bektaşîlerle, siyasi otorite arasında zaman zaman soğuk rüzgârlar esmiştir. Kanuni devrinde, 1526-27'de çıkan Hacı Bektaş zaviyesi şeyhi Şah Kalender'in isyanı, ordunun savaşta olması sebebiyle Osmanlılarla güçlükle bastırılmıştır. Yavuz döneminde de devlet ile Bektaşîler arasında problemler yaşanmıştır. Bektaşîlik, 1826'da, Yeniçeri Ocağıyla birlikte ilga edilinceye kadar varlığını sürdürmüştür. Abdülaziz zamanında tekrar canlandırılmaya çalışıldıysa da, yeniçeri ocağının güçlü desteğinden mahrum olması sebebiyle bunu gerçekleştirememiş ve 1925'ten sonra bütün tarikatlarla birlikte kapatılmıştır (Ocak 1992:373-379).

Ahilik

Sosyal ve siyasi karışıklıkların had safhaya çıktığı bir ortam, insanları Mevlâna ve Hacı Bektaş-ı Velî gibi evliya kültü merkezli toplanmalara yöneltirken; farklı meslek grupları da yine tasavvufî bir kişiliğe sahip olan Ahî Evran etrafında Ahilik kurumunu oluştururlar. Bu kurum, istikrarsızlığın had safhaya çıktığı bir ortamda güçlü teşkilat yapısıyla siyasi otorite boşluğunun doldurulmasında da önemli bir rol oynar.

Ahilik, temeli cömertliğe, mertliğe ve birbirlerini kardeş görmeye dayanan, tarıma dayalı bir iktisadî ortamda üretim ve pazarlama süreçlerini, çalışma koşullarını düzenleyen mistik boyutlu bir meslek kuruluşudur. Bazı araştırmacılar, ahiliği ticari bir örgütlenmeden ziyade bir tasavvuf mektebi olarak görmüşlerdir. Ahiliğin temeli, kökleri İslâmiyetin ilk yıllarına kadar giden fütüvvet teşkilatına dayanır. Ahî Evran (ö.1262 ?), IX. asırdan itibaren esnaf ve sanatkârlar arasında yaygınlaşmaya başlayan fütüvvet kurumunu, Türklere özgü cömertlik, yiğitlik gibi vasıflarla süsleyerek, sistemli bir hâle getirmiş ve yaygınlaşmasını sağlamıştır. Onun, debbağlık (dericilik) mesleğini icra etmesi, velilik sıfatının öne çıkmasından sonra debbağ esnafının piri olarak yüceltilmesine sebep olmuş, daha sonra şöhreti bütün esnaf zümresinin piri olarak Osmanlı coğrafyasına yayılmıştır. Ahilik kurumu, ahî baba unvanını taşıyan ahî reislerince, Mevlevîlik ve Bektaşîlik gibi Anadolu, Rumeli, Bosna ve Hatta Rumeli'ye kadar yayılmıştır. Kırşehir'deki türbesi de, zanaat erbabının manevi merkezi hâline gelmiştir. Ahîler, zaman zaman Sadeddin Köpek isyanında olduğu gibi devletle karşı karşıya kalmakla birlikte, devletin desteğini arkasına almışlardır. Merkezi idare, ahî şeyhleri için ütün esnafın pirleri olduğunu gösteren beratlar vermişlerdir. Selçuklu sultanı I.Alaaddin Keykubad'dan başlayarak, ilk Osmanlı padişahlarının çoğu ahîdir. Osmanlının kuruluşunda oldukça faal bir rol oynayan Ahîler, Fatih döneminden sonra siyasi bir güç olmaktan çıkıp esnaf birliklerinin idari işlerini düzenleyen bir birlik hâlini almıştır. XVIII. asırdan sonra gedik (lonca) adını alan ahilik, esnaf zümreleri üzerindeki etkisini XX.yüzyıl başlarına kadar devam ettirmiştir (Kazıcı 1988: 541; Şahin 1986: 159-174; Şahin 1988: 530; Bayram 1978: 658-668).

Temel Etmenler

Peki, Mevlevîlik, Bektaşîlik ve Ahiliği diğer benzeri mistik akımlardan bu derece farklı kılan, onları Osmanlı toplum yapısının temel dinamikleri hâline getiren sebep veya sebepler nelerdir? Bu sorunun

doğru bir Şekilde cevaplanması, öncelikle bu üç hareketin kurucuları Mevlâna, Hacı Bektaş-ı Velî ve Ahî Evran'ın Türk kültür tarihi içindeki konumunun iyi belirlenmesinden geçmektedir. Bu da onların, dönemin tarihi ve sosyal koşullar içinde değerlendirilmesini gerektirir.

Bilindiği gibi, 1071'de Anadolu kapılarının Türklere açılmasından sonra, bir taraftan Orta Asya'dan gelen milyonlarca Türkü iskan etmekle uğraşan, bir taraftan da Haçlı ordularını püskürtmeye ve iç çatışmaları bastırmaya çalışan Selçuklu Türkleri; siyasi ve kültürel alanda önemli bir gelişme gösterirler. Fakat Őehzadeler arasındaki mücadeleler ve bunu fırsat bilen bazı istismarcıların (Babaîler, Sadeddin Köpek gibi) isyanı, devletin zayıflamasına yol açar ve ardından Moğollar karşısında 1243 yılında alınan Köseadağ mağlubiyeti Selçukluların sonunu getirir. Sosyal ve siyasî huzur yeniden bozulur ve bir asır boyu devam edecek bir zulüm ve sefalet dönemi başlar. Moğolların valisi durumuna düşen Selçuklu sultanlarından ümidini kesen halk, evliya kültü merkezli toplanmalardan medet umarken; bir taraftan da baskının fazla hissedilmediği batı bölgelerinden başlayarak beylerin etrafında teşkilatlanmaya ve bağımsızlıklarını ilan etmeye başlarlar. Böylelikle Selçukluların maddî ve manevi mirası üzerinde yükselecek imparatorluğa doğru giden bir süreç başlar (Köprülü 1981:70-121).

13.yüzyıl Anadolu'su, büyük boyutlara ulaşan bu siyasî ve sosyal huzursuzluklara karşılık kültür hareketleri bakımından son derece canlı bir dönem geçirir. Bunda Moğol baskısı sebebiyle Horasan, Harezm, Semerkant, Bakü, Belh, Bağdat gibi Şehirlerden kaçan birçok bilgin ve mutasavvıfın Anadolu'ya sığınmak zorunda kalmasının önemli bir etkisi olmuştur. Moğol akımı, dolaylı olarak da olsa Anadolu'da yükselen yeni medeniyetin güçlü temeller üzerine yükselmesine belki de imparatorluğa doğru giden bir sürecin başlamasına sebep olmuştur. Sadece bilginler değil, birçok esnaf ve sanatkâr da Moğollardan kaçarak Anadolu'ya sığınmışlardır. Bunlar, aynı Şekilde yerleşim merkezlerine sığınmak zorunda kalan göçebe Türkmen topluluklarıyla birlikte; Şehirlerde iş ve ticaret hayatını ellerinde tutan gayri Müslimlerle bir rekabete girişmişlerdir.

Afganistan'ın kuzeyindeki Belh Şehrinde doğan Mevlâna (ö. 1273), Hacı Bektaş-ı Velî (ö.1270), Ahî Evran da Anadolu topraklarına sığınan gönül erlerindedir. 12. asırdan itibaren oluşmaya başlayan Türk düşünce ve kültür hayatının ana kaynağı Orta Asya ve Orta Doğu kaynaklıdır ve geniş çapta sufiliğin etkisini taşır (Ocak 2002:24). Türklerin tarih sahnesine çıkardığı diğer ilk önemli sufilerden Yunus Emre (ö.1320 ?) de bu asırda yetişmiştir. Ayrıca İbni Arabî (ö.1240), Necmüddin Dâye

(ö.1256), *Fahrüddin İrakî* (ö.1280), *Sadrüddin Konevî* (ö.1274) gibi tasavvuf tarihinin önemli isimleri de tasavvuf klâsikleri hâline gelmiş eserlerini bu topraklarda yazmışlardır. 13.asra kadarki dünüce hayatının birikimleri üzerinde kendilerine özgü bir senteze ulaşan bu sufiler sayesinde, tasavvuf, Anadolu'da çok hızlı bir şekilde yayılmış ve bu asır Türk sufiliğinin bir oluşum dönemi olmuştur (Kara 1985:278).

Türk tarihine, büyük değişim ve dönüşümlerin, büyük şiddet ve toplumsal bozulma dönemlerine rastladığını ileri süren toplumsal değişme teorisi ışığında (Karpas 2001: 143) bakıldığında, bu hipotezin doğruluğunu gösteren birçok örnek bulmak mümkündür. Elbette bu değişimler, öncelikle bunları gerçekleştirebilecek dinamik bir toplumsal yapıya bağlıdır. Batıda Bizans, doğuda ise feodal Türk beylikleri arasında, dağlık bir bölgede sıkışıp kalan Osmanlı Beyliği, Orta Asya'dan gelen kolonizatör Türk dervişleri, Moğol zulmüne baş kaldıran ahiler, göçebeler, alimler ve diğer beyliklerden kaçan müştaki insanların yeni fırsatlar ve yeni çıkış yolları aradıkları bir coğrafya olur. Farklı sosyo-kültürel unsurları birleştirebilen, geniş bir hoşgörüyeye dayanan, pragmatik bir bakış açısına sahip, dinamik sosyal yapı, yeniden doğuş ve yükseliş için uygun bir zemin olur (Karpas 2001: 127,128, 151).

Değişik coğrafyalardan kopup gelen farklı düşünce ve kültürler, taassuptan uzak geniş görüşlü düşüncelerin doğmasına zemin hazırlar. Anadolu'da kök salmaya çalışan tasavvuf düşüncesi, sarsılan sosyal ve siyasî ortamda ümitsizlik içindeki insanları hayata bağlayan bir sığınak gibi olur. Herkesi "*tanış olmaya*", "*işini kolay kılmaya*" çağırarak, yetmiş iki millete bir gözle bakabilen bu sufiler; insanları dıştan içe döndürerek, içlerindeki yüce varlığı idrak ettirmeye çalışmışlar; kin ve öfkeyi değil sevgi ve sabrı, ihtirası değil kanaatkâr olmayı, cimrilik ve hasetliği değil yardımlaşmayı ve cömertliği, başkalarına karşı üstünlüğü değil eşitlik ve hoşgörüyü savunmuşlardır. Anadolu'da yükselen Türk kültür ve medeniyetinin temelleri onların savunduğu bu sevgi ve barış ahlâkı üzerinde yükselmiştir.

Anadolu'nun Türkleşmesinde ve Osmanlı'nın kuruluşunda önemli bir rol oynayan *Yeseviyye*, *Kübreviyye*, *Sühreverdiyye* gibi Horasan kaynaklı tarikatlar, sadece kolonizatör dervişleriyle hizmet vermiş ve kurumlaşamayarak zamanla yerlerini başka tarikatlara bırakmışlardır. Aynı şekilde, Osmanlı'nın kuruluş döneminde faal olan *Rıfaiyye* ve *Halvetiyye* gibi Arap kaynaklı tarikatlar da fazla yaygınlık kazanamamıştır. *Mevlâna* ve *Hacı Bektaş* etrafında oluşan Türk orijinli tarikatlar ve Ahî Evran tarafından gerçek kimliğini bulan Ahilik ise, yukarıda temas edildiği gibi teşkilatlanarak imparatorluğun her tarafını

sarmışlar, siyasî ve sosyal hayatta önemli bir rol oynamışlardır (Köprülü 1981: 144-171; Kara 1985: 180-181).

Bilindiği gibi Osmanlı toplumu, padişahın dini ve idari yetki tanıdığı kimselerden oluşan *yönetenler* (askerî) ve muhtelif din ve soylara mensup, üretici olan, vergi veren *yönetilenler* (reaya) olmak üzere iki ana sınıftan oluşmaktaydı. Yöneticiler le tüccar ve esnaftan oluşan kesim şehirlerde otururken, tarımla uğraşanlar köylerde oturmaktaydı. Nüfusun önemli bir kesimini de yerleşik hayata geçmeyen göçebeler oluşturmaktaydı (Yediyıldız 1999: 442-480). Mevlevîlik, her kesimden taraftar bulmakla birlikte daha çok orta burjuva kesimine hitap eden ve sünnî anlayışa sahip bir tarikat olurken; Bektaşılık yerleşik ve göçebe Türkmenlerden oluşan halk kesimi arasında yaygınlaşan ve bilhassa Rumeli'deki Hıristiyan kesimin "*ihtidâ*"sında etkili olan heterodoks bir tarikat hâlini almıştır. Esnaf ve tüccar kesimi arasında yaygınlaşan Ahîlik ise, şahirili ve köylü toplulukları birbirine bağlayan köprü görevini görmüştür. Toplumun bütün kesimlerini kuşatan Mevlevîlik, Bektaşılık ve Ahîlik, bu özellikleriyle Osmanlı toplumunu ayakta tutan sağ ayakları hâline gelmişlerdir.

Bu üç hareketin Osmanlı toplum hayatında etkin bir rol kazandıran, öncelikle bu kurumların temellerini atan mutasavvıflar ve onların düşünce sistemi olmalıdır. Peki, bunların düşünce sistemlerinin temel özelliği nedir? Bunun için onların kişiliğinin oluşumunda etkili olan faktörlere kısaca, bütüncül bir yaklaşımla göz atmak gerekecektir.

Seyyid Burhaneddin Muhakkık-ı Tirmizî, Şam'da İbni Arabî ve Sadrüddin Konevî gibi büyük mutasavvıfların sohbetlerinde bulunan Mevlâna (ö.1273), Arap ve Fars edebiyatına vakıf, dört medresede birden ders veren meşhur bir bilgidir. Babası ve Tirmizî'nin çabalarıyla olgunlaşan manevî yönü, Şems-i Tebrizî ile tamamlanmış ve bundan sonra o, dış dünyadan ilgisini keserek kendisi şiir yazmaya ve müritlerini eğitmeye adanmıştır. Mevlâna'nın tasavvuf düşünçesi, Türkistan'ın büyük mutasavvıflarından *Necmeddin Kübrâ* (ö.1221)'dan gelen sünnî anlayışa dayalı tasavvuf mektebi, *İbni Arabî*'nin metafizik ve mistik sistem hâlinde tasavvuf dünyasına sunduğu *vahdet-i vücud* mektebi, kaynağını Horasan Melâmetiyyesinden alan İlahî aşk ve cezbeye dayalı Kalenderî tasavvuf olmak üzere üç temel kaynaktan beslenmiştir (Ocak 1991: 142-143). O, bazı mutasavvıflar gibi aşk denizinde kaybolup gitmemiş, almış olduğu iyi eğitimi sayesinde bu farklı anlayışları yepyeni bir sistemde birleştirerek; farklı kültürler ve düşüncelerin çarpıştığı 13. yüzyıl Anadolu'sunda herkesi kucaklayan bir senteze ulaşmıştır. Bu özellik, Mevlâna'yı diğer mutasavvıflardan ayıran en önemli husus olmuş ve

onun bu yorumu Osmanlı kùltür hayatında büyük bir yankı bulmuş; Mevlevîlięi de imparatorluğun temel dinamiklerden biri hâline getirmiştir.

Bazı kesimlerce çeşitli spekülâtif ve ideolojik yaklaşımlara konu olan Hacı Bektaş-ı Velî (ö.1270) ise, Anadolu'da heterodoks popöler Türk sufiliğinin en önemli temsilcisidir. Menkabevi bilgiler bir kenara bırakılırsa, o da Moğol istilasının önünde Yesevî veya kuvvetli bir ihtimalle Hayderî dervişi olarak Anadolu'ya gelen Kalenderiye akımına mensup bir sufidir. Hacı Bektaş, Yesevîlik ve Hayderiliğe çok benzeyen Baba İlyas-ı Horasanî tarafından temsil edilen Vefaîlik tarikatine intisap ederek halifelik makamına kadar yükselmiştir. 1239'da Babaîlik isyanının patlamasından sonra isyana katılmayarak izini kaybettiren Hacı Bektaş, bugünkü Hacı Bektaş dergahının bulunduğu Hacı Bektaş kasabasındaki Sulucakaraöyük adlı bir köyde mürşitlik görevini sürdürür, bir taraftan da halifelerini irşat amacıyla Anadolu'nun dört bir yanına gönderir. Ürgüp yöresindeki Hıristiyanların ve Őamanist Moğolların ihtidası için faaliyetler gösteren Hacı Bektaş'ın, asıl tarihsel rolü de bu hayatının bu ikinci devresine aittir (Ocak 2002: 165,172).

Hacı Bektaş, Mevlâna ve Ahî Evran'dan farklı olarak, belki de üçra bir yerde hayatını sürdürmesi veya adının siyasi otoriteye karşı girişilen bir isyana karışması sebebiyle önemli kùltür merkezlerinin dikkatini çekmemiştir. Kuru bir din anlayışıyla, mistik duyuş tarzını güçlü bir sentezde buluşturan Mevlâna'dan farklı olarak; Hacı Bektaş'ta Horasan Melametiyyesinden gelen cezbeye dayalı mistik bir anlayış öne çıkar. Onun inanç sistemi, İslâm sufiliğinin yapısından kaynaklanan geniş bir hoşgörüye dayanan, eski inançları da değerlendiren bağdaştırmacı bir özelliğe sahiptir. Bu anlayış, şifahi bir din anlayışına sahip olan ve eski inançlarından kopmamış göçebe Türkmen toplulukları arasında geniş bir yankı bulur.

Evhadüddîn-i Kirmanî tarafından Anadolu'ya gönderilen ve asıl adı Şeyh Nasîrüddin Mahmud Ahi Evran b. Abbas olan Ahî Evran (ö.1262 vea1300-1317 ?), Kayseri'de debbağlık yaparken, kökü İslâmiyetin ilk yıllarına kadar giden ahîlik kurumunu sistemleştirmiş ve il il dolaşarak yaygınlaşmasını sağlamıştır. Sadeddin Köpek isyanı sırasında Selçuklu sultanlarıyla arası açılan Ahî Evran; bir müddet Denizli, Konya ve Kayseri'de ikamet ettikten sonra, Kırşehir'e yerleşmiş ve ölümine veya öldürölmesine kadar burada kalmıştır. Sufi kimliği ön plânda olan Ahi Evran, sadece mistik bir kişilik olarak kalmamış, velilik sıfatının öne çıkmasının da etkisiyle, önce debbağ esnafının sonra bütün esnaf

zümresinin piri olarak meşhur olmuştur (bk. şahin 1988: 529-530; Bayram 1978: 658-668; şahin 1986: 159-174).

Ahî Evran, Horasan'da, Fahreddin Razî'den şer'î eğitim, Ahmed Yesevî dervişlerinden de tasavvufî terbiye almıştır. Ayrıca felsefî konulardan iktisadi konulara kadar her konuda bilgisi olan, çok yönlü bir bilgin olduğu kaynaklarda belirtilmektedir. Ahî Evran, yetişme tarzları bakımından Mevlâna'ya yakın bir konumdadır. Tasavvufî yönü güçlü bir esnaf kuruluşu olan Ahîlikte, şii motifler önemli bir yer tutmakla birlikte, Anadolu'daki tatbikatında Sünnî-Hanefî yönü ağır basmıştır (Sofuoğlu ve İlhan 2001: 91).

Ahîlik, adından da anlaşılacağı üzere kardeşlik ve yardımlaşmaya dayanan, insanların alın teriyle geçinmesini, mesleklerini doğruluk ve dürüstlük prensipleri içinde yapmalarını ve eğitim görmelerini, kendisiyle barışık huzurlu bir insan olarak yaşamalarını sağlamayı amaçlayan bir birliktir. Ahîliğin teşkilatlanma ve ticaret prensipleri, ahlakî esasları, *fütüvvetname* adı verilen eserlerde kayıtlıdır. İçki, zina, iftira, dedikodu, gurur, kibir, kin, kıskançlık, yalan, cimrilik yapmak, haksız kazanç elde etmek, emanete hıyanet etmek, ahilikten çıkarılmayı gerektiren hatalardır (Çağatay 1989; Torun 1988). Bunlar, dinin ve diğer mistik akımların da temelini teşkil eden ilkelerdir. Ahîlik, temelini İslâmiyetten alan ahlakî prensipleri ve tasavvuftaki uhuvveti hatırlatması sebebiyle insanlar arasında kolayca yayılma fırsatı bulmuştur.

Batınî inançların daha çok etkisi altında kalan Bektaşiliğin de, beşeri ve ahlakî nitelikler bakımından Mevlevîlik ve Ahîlikten farkı yoktur. Bektaşilikte, bunlar "eline, diline, beline sahip olmak" şeklinde veciz bir şekilde ifade edilmiştir. Ahîlik gibi, Bektaşilikte de müsahiplik adı verilen kardeşlik ve yardımlaşma oldukça önemlidir.

Ortak Yönler

Bu üç akım incelendiğinde, öncelikle onların merkezinde insanın yer aldığı görülmektedir. Bu toplumsal hayattan kopuk, mistik bir dünyaya hapsolan bir insan değil, bütünüyle hayatın içinde, ruhî gelişimini tamamlamış bir insandır. Tasavvufî akımların ortak özelliği olan bu husus ahîlik için de geçerlidir. Ahîlik de, müşteri memnuniyetini esas alan, insana hizmeti her şeyin üstünde tutan bir harekettir.

Sanayileşme süreciyle birlikte, her şeyin akıl ve bilimle sınırlandırılması, insanın bilgi ve teknolojiye esir olması hayatı tek düzeleştirmiş; buna tepki olarak günümüzde insanî hasletlere, sezgiye ve

duyguya önem veren, insanı yeniden hayatın merkezine alan düşünceler tekrar revaç bulmaya başlamıştır.

Bu inanç sistemlerinin hepsinde ortak olan “kâmil insan” kavramı, 1950’lerde modern psikoloji literatüründe, “bireyin kendini gerçekleştirmesi/ kendi gelişimine katkıda bulunması (self actualization)” şeklinde kendisini gösterir. Hümünasit psikolojinin öncüsü olarak kabul edilen Abraham Maslow’a göre, ruhsal rahatsızlık bu temel güdüyü tatmin edemeyenlerde görülmektedir. Bu güdüyü tatmin edenlerde ise, gerçekliği etkin algılama, kabullenme, hedefe yönelme, kıymet bilme, insanca arkadaşlık, kişiler arası derin ilişkiler, zirve (mistik/dünyevi) deneyim gibi davranışlar görülmektedir. Bunun son aşaması ise transa geçiş yani aşkın tecrübe yaşamaktır (Maslow 2001). Maslow, bunun nasıl gerçekleştirileceği sorusunun cevabını boşlukta bırakırken, Mevlana vb. düşünürler bu konuları asırlarca eserlerinde işlemişlerdir.

Bu akımların hepsi de evliya kültü merkezlidir. Yukarıda belirtildiği gibi, 12. yüzyılda oluşmaya başlayan Türk kültürü geniş çapta sufiliğin etkisi altındadır. Bu sufiler, zühdü bir anlayışı değil, İlahî aşka ve cezbeye dayalı, geniş bir hoşgörü ve insan sevgisini esas alan bir inanç sistemini savunmuşlardır. Ahmet Yesevi, Mevlâna, Hacı Bektaş gibi mutasavvıfların, temelini İslâmiyetin engin toleransından, bütün insanlığı kucaklayan sevgi anlayışı, Batı düşüncesinin yüzyıllar sonra bile ulaşamadığı bir yüceliği ifade etmektedir. İnsanlara ve olaylara fertten ferde değişen değil, her devirde geçerliliğini koruyan evrensel boyutlarıyla yaklaşan Mevlâna, ve Yunus Emre gibi mutasavvıflar, bu sebeple günümüz insanlığı için de çekim merkezi olmaya devam etmektedir. “Medeniyetler Savaşı”nın kuramcılarında Huntington, gelecekte küresel dünya barışı için batı kültürü merkezli bir kutuplaşmayı öngörürken, dil,din, ırk farkı gözetmeksizin bütün insanlığı kucaklamayı amaçlayan düşünce sistemlerinin farkı ortadadır.

Görüldüğü gibi, bu üç hareket, sosyal huzurun sağlanmasının yanında, zaman zaman Bektaşilik ve Ahilik örneğinde olduğu gibi merkezi idareyle ters düşmekle birlikte devlet otoritesinin güçlenmesinde, otorite boşluğunun doldurulmasında aktif rol oynamışlardır. Devlet de, vakıf gelirleri vb. yollarla bu kurumları destekleyerek kendi yanında tutmaya çalışmıştır.

Ahilik, 1960’lı yıllarda gündemimize girmeye başlayan Toplam Kalite Yönetimi’nin uygulanmasını, asırlar öncesinde kendi çapında gerçekleştiren bir kurumdur. Ahilik, iş mükemmeliyetine ve müşteri

memnuniyetine dayalı bir sistemdir. Toplam kalite yönetiminin temelini de iş ahlaklı oluşturmaktadır (Şimşek).

Birçok kurum gibi ahilik de tarihsel süreç içinde önemli bir fonksiyon ifa etmiş; fakat değişen koşullara bağlı yenilenmeyi gerçekleştiremediği için yok olmuştur. Sanayileşme sürecine kadar, bütün ülkelerde tarıma dayalı, kendi içine kapalı bir ekonomik hayat hâkimdi. Kârdan ziyade insanların ihtiyacını karşılamaya, üretim ve istihdam dengelerini korumaya dönük, değişime kapalı, hazine gelirlerini en yüksek seviyesine çıkarmayı amaçlayan bir özellik taşıyan ve dönemin şartları içinde başarılı olan bu yapı, sanayileşmeyle birlikte yetersiz kaldı (Genç 2000) ve tıpkı değişen şartlar karşısında gerekli reformları yapamayan Osmanlı devleti ile birlikte tarih sahnesinden çekildi. Oldukça dinamik bir yapıya sahip, çağının çok ötesindeki kurumlar bile, iç dinamizmini koruyamayarak zaman içerisinde statikleşmekte ve tıpkı ahilikte olduğu gibi statükoyu koruma başlıca amaç hâline gelmektedir. Bunu ise, işlev kaybı arkasından da yok oluş süreci takip etmektedir.

Günümüzün hayli çapraşık, çok boyutlu sosyo-ekonomik ilişkiler yumağı içinde, ahilik, Mevlevîlik vb. kurumların, günümüzün beklentilerine bir karşılık vermesi elbette beklenemez. Fakat bu, her devirde geçerliliğini koruyacak evrensel ilkeleri olan bu düşünce hareketlerinin, sadece bir folklorik öge olarak görülmesi anlamına gelmemelidir. *Ahilik Araştırma Merkezi* gibi kurumların, Ahilikle ilgili her türlü arşiv belgesini derleyip değerlendirenken, bir taraftan da geçmişin birikiminden geleceğe dönük perspektifleri de insanlığın hizmetine sunabilmelidir.

Kaynaklar

Bayram, Mikail (1978), "Ahî Evran Kimdir?", *Türk Kültürü*, XVI, 191:18-20.

Çağatay, Neşet (1974), *Bir Türk Kurumu Olarak Ahilik*, Ankara

Fiğlalı, Ethem Ruhî (1990), *Türkiye'de Alevilik ve Bektaşilik*, Ankara.

Genç, Mehmet (1986), "Osmanlı Esnafı ve Devletle İlişkileri", *Ahilik ve Esnaf: Konferanslar ve Seminer, Metinler-Tartışmalar*, İstanbul: 113-124.

Genç, Mehmet (2000) *Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Ekonomi*, İstanbul.

Gölpınarlı, Abdölbaki (1959), *Mevlâna Celâleddin Hayatı, Felsefesi, Eserleri ve Eserlerinden Seçmeler*, İstanbul.

Gölpınarlı, Abdölbaki (1983), *Mevlâna'dan Sonra Mevlevilik*, İstanbul.

Göyünç, Nejat (1991), "Osmanlı Devletinde Mevlevîler", *Belleten* 213. 351-358.

Horata, Osman (1999), "Mevlana ve Divan Şairleri", *Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Faköltesi Dergisi*, Osmanlı'nın 700. Kuruluş Yıldönümü özel sayısı: 43-56.

İsen, Mustafa (1989), "Tezkirelerin Işığında Divan Edebiyatına Bakışlar II: Divan Şairlerinin Tasavvuf ve Tarikat İlişkileri", *Milli Eğitim*, 84: 23-27.

Kara, Mustafa (1980), *Tekkeler ve Zaviyeler*, İstanbul: Dergâh Yay.

Kara, Mustafa (1985), *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*, İstanbul: Dergâh Yay.

Karpat, Kemal (2001), "Osmanlı Tarihinin Dönemleri:Yapısal Karşılaştırılmalı Bir Yaklaşım", *Osmanlı ve Dünya*, İstanbul: Ufuk Kitapları, s.119-144.

Kazıcı, Ziya (1988), "Ahilik", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, c.1: 540-541.

Köprölü, Fuad (1981), *Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu*, İstanbul: Ötüken Yay.

Maslow, Abraham (2001), *İnsan Olmanın Psikolojisi*, İstanbul.

Mazıoğlu, Hasibe (1981), "Anadolu'da Türk Edebiyatı'nın Başlamasında ve Gelişmesinde Mevlâna'nın Yeri ve Etkisi", *Mevlâna Sevgisi*, (Hazırlayan:F.Halıcı), Konya:30-39.

Ocak, A.Yaşar (1991), "Bir XIII. Yüzyıl Mutasavvıfı ve Sufisi olarak Mevlâna Celâlüddin-i Rumi", *S.Ü. 4. Milli Mevlâna Kongresi (Tebliğler) (12- 13 Aralık 1989)*, Konya: 139-146.

Ocak, Ahmet Yaşar (1992), *Osmanlı İmparatorluğunda Marjinal Sufilik: Kalenderiler*, Ankara.

Ocak, A,Yaşar (1996), "Türkiye Tarihinde Merkezî İktidar ve Mevlevîler", *S.Ü. Türkiyat Araştırmaları Dergisi 1-2 (2) : 17-22.*

Ocak, Ahmet Yaşar (2002), *Türkiyede Tarihin Saptırılması Sürecinde Türk Sufiliğine Bakışlar*, İstanbul:İletişim Yay.

Ocak, Ahmet Yaşar (1992), “Bektaşilik”, TDV *İslâm Ansiklopedisi*, 5:373-379.

Sofuoğlu, C. ve A. İlhan (2001), *Alevilik Bektaşilik Tartışmaları*, Ankara: TDV Yay.

Şahin, İlhan (1986), “Osmanlı Devrinde Ahi Evran Zaviyesinin Hususiyetine Dair Bazı Mülahazalar ve Vesikalar”, *Ahilik ve Esnaf: Konferanslar ve Seminer, Metinler-Tartışmalar*, İstanbul.

Şahin, İlhan (1988), “Ahî Evran”, TDV *İslâm Ansiklopedisi*, c.1. 529-530)

Torun, Ali (1988), *Türk Edebiyatında Fütüvvet-nameler*, Ankara.

Yeniterzi, Emine (1995), *Mevlâna Celâleddin Rumî*, Ankara: T.Diyamet Vakfı Yay.

www.ahilik.gazi.edu.tr

ISBN 975-6151-07-2

9 799756 151074

ISBN 975-6151-07-2

